T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

KİLİS İLİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

Diyar KARADEMİR
2502160022

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Mesut DOĞAN

İSTANBUL – 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	Diyar KARADEMİR	**Numarası**	:	2502160022
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Coğrafya	**Danışmanı**	:	Prof. Dr. Mesut DOĞAN
Tez Savunma Tarihi	:	03.01.2020	**Saati**	:	10:00
Tez Başlığı	:	"Kilis İlinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / ~~RED~~ / ~~DÜZELTME~~)
1- Prof. Dr. Mesut DOĞAN		Kabul
2- Prof. Dr. Süheyla BALCI AKOVA		KABUL
3- Doç. Dr. Ali BALCI		Kabul
4- Doç. Dr. Murat YILMAZ		Kabul
5- Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Mehmet BAYARTAN		
2- Doç. Dr. Mehmet ÜNLÜ		

ÖZ

KİLİS İLİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI

Diyar KARADEMİR

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında yer alan ve 1412 km^2'lik alan kaplayan Kilis ilinin, doğal çevre şartları dikkate alınarak beşeri ve ekonomik özellikleri ele alınmıştır. Çalışma alanı 4 şehir, 137 köy ve köylere bağlı 61 mahalleden oluşmaktadır. Mekânı şekillendiren fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri dağılış ve nedensellik ilkelerine göre ele alınmıştır. Bu bağlamda Kilis ilinin yerleşme tarihi, nüfus özellikleri ve hareketleri, yerleşmelerin şekilleri, ziraat faaliyetleri, sanayi, ticaret, turizm, ulaşım, sağlık ve eğitim faaliyetlerinin geçirdiği süreçler incelenerek geleceğe yönelik önerilerde bulunulmuştur.

Yerleşme tarihi olarak önemli bir geçmişe sahip olan çalışma alanımız önemli tarım arazilerinin varlığı, iklim koşullarının uygunluğu, su kaynakları, Akdeniz ve Suriye'ye yakın bir alanda olması nedeniyle birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca Anadolu'dan Halep'e uzanan tarihi öneme sahip ticaret yolunun uğrak noktalarından biri olması da, Kilis'i önemli kılan faktörlerdendir. 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaş günümüze kadar devam etmiş ve Suriye sınırında yer alan tüm iller gibi Kilis de bu durumdan etkilenmiştir. Nüfusunun %85'i kadar Suriyeli mültecinin bulunduğu Kilis ilinde, mültecilerin çalışma sahasına dağılışları ve etkileri irdelenerek göçün etkileri ile ilgili çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

Çalışma alanımızda temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Bu iki sektörde yerel kaynaklı bir takım sorunların çözülmesi durumunda zeytin, üzüm, antep fısıtığı ve buğday gibi ürünlerde üretim miktarı artacaktır. 2000 yılından sonra tarıma dayalı sanayi gelişmeye başlamış ancak var olan potansiyelin çok gerisindedir. Kültür ve inanç turizmi açısından önemli eserlere sahip olan Kilis, turizm altyapısının geliştirilmesi ve iyi bir tanıtımla GAP kapsamında önemli bir turizm merkezi haline getirilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kilis, Yerleşme, Beşeri ve Ekonomik Faaliyetler, Nüfus ve Göç.

ABSTRACT

HUMAN AND ECONOMIC GEOGRAPHY OF KILIS PROVINCE

Diyar KARADEMİR

Human and economic characteristics of Kilis, which is located in the west part of southeastern Anatolia Region and covers 1412 km^2 have been investigated considering its natural conditions. The study area consists of 4 cities, 137 villages and 6 neighborhoods connected to the villages. The physical and human characteristics that shape the area are handled according to principles of causality and distribution. In this context, the tourism, transportation, health and education activities have been axamined and suggestions have been made for the future.

Our study area, which has an important history, has been home to many civilizations due to its important agricultural lands, suitable climate conditions, water resourcers and being close to close to mediterreneans and Syria. Besides, Its one of the stopovers of the historical trade road from Anatolia to Aleppo, which makes Kilis more important. The civil war that began in Syria in 2011 has continued to this time and Kilis like all the other provinces on the Syrian border has been affected from this war. In Kilis province which has Syrian refugees as its total population of 85%, the distrubution and effects of the refugees to the work area have been examined and various suggestions have been made regarding the situation of the refugees.

In our study area, agriculture and farming are main sources of livehood. If a number of locally sourced problems are solved in these two sectors, production will increase in products such as olives, grapes, pistachios and wheat. After 2000, agriculture based industry has started to develop but it is for behind its real potential. Kilis which has important works in terms of culture and faith tourism, can be an important tourism center withing the scope of GAP with the development of tourism infrostructure and instruction.

Key words: Kilis, Settlement, Human and Economic Activities, Population and Migration.

ÖNSÖZ

Neolitik Dönemden önce avcılık ve toplayıcılıkla varlığını devam ettiren insanlar, Neolitik dönemde yerleşik hayata geçilmesiyle insanların doğal çevre üzerindeki etkileri artmıştır. Aynı zamanda insanoğlu; iklim, su kaynakları, topoğrafya, güvenlik ve tarım arazileri gibi unsurların elverişli olduğu alanları tercih etmişlerdir. Bu çalışma Güneydoğu Anadolu Bölgesi Orta Fırat Bölümü'nün batısında Akdeniz'e doğru sokulmuş ve Akdeniz ikliminin etkili olduğu Kilis ilinin beşeri ve ekonomik faaliyetleri üzerinde durulmuştur.

Kilis'e il statüsü verildikten sonra ilin beşeri ve ekonomik özelliklerinin coğrafi bir bakış açısıyla ayrıntılı olarak ele alındığı bir çalışmaya konu olmaması bu alanda var olan boşluğu doldurmanın yanı sıra Suriyeli mülteci göçlerinin mekâna olan etkileri ve sonuçları diğer bilimlere de kaynak oluşturma açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmada genel konular hakkındaki literatür dışında Kilis iliyle ilgili farklı kaynaklardan yararlanılmıştır. Kaynakların kısıtlı olması nedeniyle çalışmanın en önemli ayağını arazi çalışmaları oluşturmuş bu bağlamda farklı yıl ve mevsimlerde defalarca arazi çalışmaları yapılmış, arazinin fotoğraflanmasının yanı sıra yapılan gözlemler sonucu elde edilen bilgiler derlenmiş buna göre çalışma alanının potansiyelinin daha fazla değerlendirilmesi için çeşitli tematik haritalar yapılarak beşeri ve ekonomik faaliyetlerle ilgili geleceğe yönelik planlama ve öneriler de bulunulmuştur.

Doktora eğitimi süresi boyunca hem ders dönemlerinde hem de tez döneminde yetişmemde büyük emekleri olan yaşadığımız tüm sıkıntılarda varlığıyla desteklerini esirgemeyen, moral ve motivasyonumu sürekli en üst düzeyde tutan, çalışma konusunun tespiti, arazi çalışmalarının daha verimli geçmesi için değerli görüşlerini esirgemeyen ve çalışmanın tüm aşamalarında varlığını hep hissettiğim çok değerli hocam sayın Prof. Dr. Mesut DOĞAN'a saygılarımla teşekkürlerimi arz ederim.

Çalışma sahasıyla ilgili fikirliyle çalışmama önemli katkılar sunan, arazi çalışmalarının bir bölümüne eşlik eden, çalışmada yer alan haritaların yapılmasında büyük emekleri olan ve tezin tüm süreçlerinde varlığını her zaman gönülden hissettiğim değerli dostum Öğretim Görevlisi Fatih ADIGÜZEL'e teşekkür bir borç bilirim.

Ders dönemleri ve tezin hazırlanması süresince değerli görüşlerini esirgemeyen saygıdeğer hocam sayın Prof. Dr. Özlem SERTKAYA DOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Çalışmam boyunca fikirlerini esirgemeyen Prof. Dr. Süheyla BALCI AKOVA'ya, Doç. Dr. Ali BALCI'ya, Doç. Dr. Muzaffer BAKIRCI'ya ve Doç. Dr. Murat YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmanın çeşitli aşamalarında desteklerini esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Mesut ŞİMŞEK'e ve Doktora öğrencisi Tuğrul AVCI'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Arazi çalışmalarında desteklerini hiç esirgemeyen Kilis SGK'da görevli Abdülkadir BÜYÜKGÜÇLÜ'ye, Kilis Tarım ve Orman Müdürlüğünde mühendis Ahmet YILMAZ'a ve bilgi paylaşımında bulunan tüm kamu kurumları ve özel kuruluş çalışanlarına teşekkür ederim.

Yüksek Lisans eğitimimin başından Doktora eğitimimin sonuna kadar desteğini esirgemeyen, moral ve motivasyon kaynağım, zamanından çok fazla çaldığım sevgili eşim Fatmagül KARADEMİR'e ve yetişmemde büyük emekleri olan anneme ve babama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Diyar KARADEMİR

İstanbul, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
ÖNSÖZ ..... **V**
İÇİNDEKİLER ..... **VII**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **XI**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **XVI**
GRAFİKLER LİSTESİ ..... **XVII**
HARİTALAR LİSTESİ ..... **XVIII**
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ ..... **XIX**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **XXII**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

KİLİS İLİNDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER

1.1. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER **8**
1.2. İKLİM ÖZELLİKLERİ **27**
1.2.1. Sıcaklık Özellikleri **29**
1.2.1.1. Ortalama Sıcaklıklar **29**
1.2.1.2. Donlu Günler **34**
1.2.2. Yağış Özellikleri **36**
1.2.2.1. Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış **38**
1.2.2.2. Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı. **40**
1.2.2.3. Kar Yağışları **42**
1.2.2.4. Dolu, Sis, Kırağı, Çiy ve Oraj Yağışları **43**
1.2.3. Bulutluluk ve Nispi Nem **45**
1.2.4. Yağış Etkinliği ve İklim Tasnifleri **49**
1.2.5. Basınç ve Rüzgâr **53**
1.3. TOPRAK ÖZELLİKLERİ **56**
1.3.1. Arazi Sınıfları **60**
1.4. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ **65**
1.5. SU KAYNAKLARI **68**
1.5.1. Yerüstü Suları **68**
1.5.1.1. Baraj ve Göletler **71**

1.5.2. Yeraltı Suları **78**

İKİNCİ BÖLÜM

KİLİS İLİ YERLEŞME TARİHİ

2.1. YERLEŞME TARİHİ **80**
2.1.1. Kilis Adının Kökeni **108**
2.2. NÜFUS ÖZELLİKLERİ **109**
2.2.1. Nüfus Artışı **111**
2.2.1.1. 1935–2000 Yılları Arası **111**
2.2.1.2. 2007–2018 Yılları Arası **114**
2.2.2. Nüfus Yoğunluğu **116**
2.2.3. Şehir ve Kır Nüfusu **119**
2.2.4. Nüfus Dağılışı **138**
2.2.5. Yaş Gruplarına Göre Kadın-Erkek Nüfusu ve Özellikleri **140**
2.3. Kilis İlinde Nüfus Hareketleri **147**
2.3.1. Göçün Tanımı ve Göç Türleri **148**
2.3.1.1. İç Göçler **152**
2.3.1.2. Dış Göçler **153**
2.3.2. Kilis İlinde Suriyeli Sayısı ve Mekânsal Dağılışları **156**
2.3.3. Kilis İlinde Geçici Barınma Merkezleri **164**
2.3.3.1. Öncüpınar Konteyner Kenti **164**
2.3.3.2. Elbeyli Beşiriye Konteyner Kenti **169**
2.3.4. Suriyelilerin Kilis İline Sosyal ve Ekonomik Etkileri **172**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IKİLİS İLİ YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

3.1. Kır Yerleşmeleri **178**
3.1.1. Geçici Kır Yerleşmeleri **179**
3.1.2. Daimi Kır Yerleşmeleri **180**
3.1.2.1. Çiftlik Evleri **196**
3.1.2.2 Mahalleler **198**
3.1.2.3. Köyler **202**
3.1.2.3.1. Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler **215**
3.1.2.3.2. Köylerin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı **217**
3.1.2.3.3. Yerleşme Adlarına Göre Köyler **221**
3.1.2.3.4. Temel İktisadi Fonksiyonuna Göre Köyler **223**

3.1.3. Kır Meskenleri **225**
3.1.3.1. Kerpiç Meskenler **231**
3.1.3.2. Taş Meskenler **236**
3.1.3.3. Betonarme Meskenler **240**
3.2. Şehir Yerleşmeleri **242**
3.2.1. Elbeyli Şehri **244**
3.2.2. Musabeyli Şehri **247**
3.2.3. Polateli Şehri **251**
3.2.4. Kilis Şehri **257**
3.2.4.1. Mahalleler **260**
3.2.4.2. Mahalle Nüfusları **261**
3.2.4.3. Şehir içi Ulaşım, Konutlar, Cadde ve Sokak Sistemleri **270**
3.2.4.4. Şehrin Kuruluşuna Etki Eden Faktörler ve Mekânsal Gelişimi **279**
3.2.4.5. Fonksiyonel Alanlar **289**
3.2.4.5.1. Ekonomik Fonksiyonlar **293**
3.2.4.5.2. Kültürel Fonksiyonlar **296**
3.2.4.5.3. İdari Fonksiyonlar **297**
3.2.4.6. Yeşil Alanlar **298**
3.2.4.7. Şehir içi Arazi Kullanım Modelleri **300**
3.3. Kilis İli Arazi Kullanımı **304**
3.3.1. 1990 Yılı Arazi Kullanımı **306**
3.3.2. 2000 Yılı Arazi Kullanımı **308**
3.3.3. 2018 Yılı Arazi Kullanımı **310**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KİLİS İLİ EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

4.1. TARIM FAALİYETLERİ **315**
4.1.1. Tohum ve Fide **317**
4.1.2. Gübreleme **318**
4.1.3. Zirai Mücadele **319**
4.1.4. Zirai Krediler **323**
4.1.5. Sulama Durumu ve Sulardan Faydalanma **325**
4.1.6. Tarımsal Araçlar, Gereçler ve Makineler **327**
4.1.7. Çalışma Sahamızda Yetişen Bazı Tahıllar **330**
4.1.7.1. Buğday **330**

4.1.7.2. Arpa **335**
4.1.7.3. Sılaj Mısır **336**
4.1.7.4. Kırmızı Mercimek **338**
4.1.8. Meyve Yetiştiriciliği **339**
4.1.8.1. Zeytin **340**
4.1.8.2. Üzüm **345**
4.1.8.3. Antep Fıstığı **348**
4.1.8.4. Badem ve Nar **350**
4.1.8.5. Diğer Meyveler **352**
4.1.9. Sebze Yetiştiriciliği **353**
4.1.9.1. Biber **358**
4.1.10. Tarımsal Sorunlar ve Öneriler **361**
4.2. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ **362**
4.2.1. Büyükbaş Hayvancılık **363**
4.2.2. Küçükbaş Hayvancılık **368**
4.2.3. Kümes Hayvancılığı **375**
4.2.4. Hayvancılık Sorunlar ve Öneriler **376**
4.3. ULAŞIM FAALİYETLERİ **377**
4.4. SANAYİ VE TİCARET FAALİYETLERİ **381**
4.4.1. Kilis Organize Sanayi Bölgesi **384**
4.4.2. Küçük Sanayi Sitesi **387**
4.4.3. Diğer İşletmeler **388**
4.5. TURİZM FAALİYETLERİ **395**
4.6. EĞİTİM VE SAĞLIK FAALİYETLERİ **405**
SONUÇ VE ÖNERİLER **411**
KAYNAKÇA **420**
ÖZGEÇMİŞ **434**

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Kilis İli Litolojik Birimler Dağılımı. 21
Tablo 1.2: Kilis İli Aylık ve Yıllık Sıcaklıklar (oC).....29
Tablo 1.3: Kilis İlinde Günlük Maksimum Sıcaklıkların Aylık Ortalaması (°C). 30
Tablo 1.4: Kilis İlinde Günlük Minimum Sıcaklıkların Aylık Ortalaması (^{o}C) 31
Tablo 1.5: Kilis İlinde Aylık Maksimum Sıcaklık ve Sıcaklığın Kayıt Edildiği Tarih. .31
Tablo 1.6: Kilis İlinde Maksimum Sıcaklığın -0.1 ^{o}C Altında olduğu Gün Sayısı Ortalaması. 32
Tablo 1.7: Kilis İlinde Aylık Minimum Sıcaklığın Kayıt Edildiği Tarih. 32
Tablo 1.8: Kilis İlinde Minimum Sıcaklığın -0.1, -0.3 ve -0.5 ^{o}C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması.....32
Tablo 1.9: Kilis İlinde Aylık Maksimum Toprak Üstü Minimum Sıcaklığı (^{o}C). 33
Tablo 1.10: Kilis İlinde Aylık Minimum Toprak Üstü Minimum Sıcaklığı (^{o}C). 34
Tablo 1.11: Kilis İlinde Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -0.1, -3 ve -5 °C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması. 34
Tablo 1.12: Kilis İlinde Donlu günlerin Mevsimlere göre Dağılışı ve Yıllık Toplamı. 35
Tablo 1.13: Kilis İli Aylık Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması. 36
Tablo 1.14: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Yağış Miktarı Ortalaması (mm). 38
Tablo 1.15: Toplam Yağışın 0.1, 10 ve 50 mm Üzeri Olduğu Gün Sayısı Ortalaması. 39
Tablo 1.16: Kilis İlinde Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı. 40
Tablo 1.17: Kilis İlinde Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı. 41
Tablo 1.18: Tablo 2.18: Kilis İli Aylık Kar Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması. 42
Tablo 1.19: Aylık Karla Örtülü Gün Sayısı Ortalaması. 42
Tablo 1.20: Kilis İli Aylık Ortalama Kar Kalınlığı Yüksekliği (cm). 43
Tablo 1.21: Aylık Maksimum Kar Yüksekliği ve Kayıt Tarihi. 43
Tablo 1.22: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Dolu Günler Sayısı. 44
Tablo 1.23: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Sisli Günler Sayısı. 44
Tablo 1.24: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Kırağı, Çiğ ve Orajlı Günler Sayısı. 45
Tablo 1.25: Kilis İli Aylık ve Yıllık Ortalama Bulutluluk Miktarı ve Bulutlu Gün Sayısı Ortalaması. 46
Tablo 1.26: Kilis İli Aylık ve Yıllık Açık (Bulutsuz) Günler Sayısı Ortalaması ve Kapalı (Gökyüzü Bulutlarla Kaplı) Günler Sayısı Ortalaması. 47
Tablo 1.27: Kilis İli Yıllık ve Aylık Ortalama Nispi Nem. 48
Tablo 1.28: Kilis İli Yıllık ve Aylık Maksimum ve Minimum Nispi Nem Ortalaması. .48
Tablo 1.29: De Martonne Formülüne Göre Kilis İli Aylık ve Yıllık Kuraklık İndisi. 50
Tablo 1.30: De Martonne İndeks Değerleri ve İklim Özelliği. 50
Tablo 1.31: Erinç Yağış Etkinlik İndeksi ve İklim Özelliği. 51
Tablo 1.32: Thornthwaite Formülüne Göre Kilis İli Su Bilançosu. 52
Tablo 1.33: Kilis İli Aylık ve Yıllık Ortalama Basınç (mb). 53
Tablo 1.34: Kilis İli Aylık Ortalama Rüzgâr Esme Sayısı ve Yönü (m/hız). 54
Tablo 1.35: Kilis İli Toprak Grupları Dağılımı. 57
Tablo 1.36: Kilis İli Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfı. 63
Tablo 1.37: Kilis İlinde Rekreasyon Alanları (2018). 66
Tablo 1.38: Kilis İli Orman Varlığı (Ha). 67
Tablo 1.39: Kilis İlinin Akarsuları. 70
Tablo 1.40: 2007–2017 Yılları Arasında Kentsel Su Temini için Çekilen Suyun Kaynaklara Göre Dağılımı. 71
Tablo 1.41: 2000–2016 Yılları Arasında Kaynaklara Göre Çekilen Su Miktarı (m3). 72
Tablo 1.42: İçme Suyu Arıtma Tesisi 2015 ve 2016 Yılları Aylık Debi Miktarları. 73

Tablo 1.43: Atık Su Arıtma Tesisi 2016 ve 2017 Yılları Aylık Debi Miktarları. 73
Tablo 1.44: Seve Barajının Su Miktarının Yıllara Göre Değişimi.....74
Tablo 1.45: Kilis İlinde Bazı Göletler ve Kapasiteleri. 76
Tablo 2.1: 1536, 1570 ve 1590 yılı Kilis Nüfusu.....92
Tablo 2.2: 1519 Yılında Kilis'in Bulunduğu Alandaki Köyler.....93
Tablo 2.3: 1519 Yılında Kilis Mahalleleri. 94
Tablo 2.4: 1590 Yılında Kilis Mahalleleri 95
Tablo 2.5: 1871 Yılı Kilis Nüfusu ve Hane Sayısı. 100
Tablo 2.6: 1890 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli.....101
Tablo 2.7: 1899 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli.....103
Tablo 2.8: 1900 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli.....103
Tablo 2.9: 1906 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli.....104
Tablo 2.10: 1902 Yılı Halep Vilayeti Yıllık Gelirleri.....105
Tablo 2.11: 1891–1908 Arasında Kilis Kazasının Bazı Yıllara Ait Toplam Nüfusu 106
Tablo 2.12: Kilis İlinin 1935–2000 Yıllarına Ait Nüfus Miktarı.....111
Tablo 2.13: Kilis İlinin 1935–2000 Yılları Arası Sayımlara Göre Nüfus Artış Hızı (%) 112
Tablo 2.14: Kilis İlinin Nüfusun 1935 Yılına Göre Artış Oranı (%).....112
Tablo 2.15: Kilis İlinin 2007–2018 Yıllarına Ait Nüfus Miktarı.....114
Tablo 2.16: Kilis İlinde Nüfusun 2007 Yılına Göre Artış Oranı (%).....115
Tablo 2.17: Kilis İl Nüfusu Yıllara Göre Artış Hızı (%).....115
Tablo 2.18: Kilis İlinin 1935–2018 Yılları arası Yüzölçümü ve Aritmetik Nüfus Yoğunluğu. 116
Tablo 2.19: Kilis'in ve Türkiye'nin Bazı Yıllara ait Yüzölçümü, Aritmetik Nüfus Yoğunlukları ve Nüfus Miktarları. 117
Tablo 2.20: Kilis İlinin Şehir Nüfusu Gelişimi. 119
Tablo 2.21: Kilis İli Şehirsel Nüfus Artış Oranı (%) 121
Tablo 2.22: Kilis İli Bazı Yıllara ait Kır Nüfusu. 122
Tablo 2.23: Kilis İlinin Kır Nüfusu Gelişimi.....124
Tablo 2.24: Kilis İli Kır Nüfusu Artış Oranı (%).....127
Tablo 2.25: 1935–2018 Yılları Arası Kilis İli Şehir-Kır Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%).....137
Tablo 2.26: Çalışma Sahasının Bazı Yıllarda Nüfus Miktarlarına Göre Yerleşme Sayıları. 139
Tablo 2.27: Çalışma sahasında Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).....140
Tablo 2.28: Kilis'te Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2000)...142
Tablo 2.29: 2010 Yılı Kilis İlinde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı.: 144
Tablo 2.30: 2018 Yılı Kilis İlinde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı. 145
Tablo 2.31: Kilis İlinde 2008–2018 Yılları Arası Göç Miktarı ve Hızı. 153
Tablo 2.32: 2011–2018 Yılları Arasında Türkiye'de Biyometrik Kayıtlara Göre Geçici Koruma Altına Alınan Suriyeli Sayısı.....157
Tablo 2.33: 2014–2019 (04.12.2019 son veri) Yılları Arasında Kilis İlinde Yaşayan Suriyeli Sayısı. 158
Tablo 2.34: Kilis Şehri'nde Okulların Yer Aldığı Mahalleye Göre Suriyeli Öğrenci Sayısı (2018–2019 Öğretim Yılı).....159
Tablo 2.35: Kilis Merkeze Bağlı Köylerde Suriyeli Öğrenci Sayısı. 161
Tablo 2.36: Öncüpınar Konteyner Kenti'nin Alan ve Maliyet Özellikleri.....164
Tablo 2.37: Elbeyli Beşiriye Konteyner Kent Hakkında Bilgi. 170

Tablo 2.38: Öncüpınar ve Elbeyli Beşiriye Konteyner Kentlerinde Kalan Suriyeli Sayısı (08.08.2017-22.08.2019 Tarihleri Arası).....171
Tablo 3.1: Kilis İli İçme Suyu Envanteri. 181
Tablo 3.2: Kilis İli Atık Su Envanteri.....188
Tablo 3.3: 1997 Yılı Kilis İlinin Köy, Mahalle ve Hane Sayıları.....198
Tablo 3.4: Kilis İlinin Köy ve Mahalle Sayısı (2018). 199
Tablo 3.5: Kilis İlinde Köylere Bağlı Mahalle Yerleşmeleri (2018).....200
Tablo 3.6: Kilis İlindeki Yerleşmelerin Kuruluş Özellikleri.....208
Tablo 3.7: Çalışma Sahamızdaki Köylerin Merkez ve Bağlı Olduğu İlçelere Uzaklıkları.....212
Tablo 3.8: Köylerin Nüfus Büyüklüğü ve Kırsal Nüfus İçindeki Payları.....215
Tablo 3.9: Kilis İlinde Yer Alan Köylerin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı. 217
Tablo 3.10: Kilis İli Gelir Kaynaklarının Önem Sırası ve Gelir Kaynağı Türüne Göre Köy Sayısı. 223
Tablo 3.11: Çalışma Sahasında Taşıyıcı Sistem ve Yapı Malzemesine Göre Kır Meskenleri. 227
Tablo 3.12: Kilis İlinde Köylerde Bulunan Konut Tipleri ve Sayıları.....229
Tablo 3.13: Kilis İlinde Köylerde Çatı Örtüsü Maddesi ve Konut Amaçlı Kat Sayısı. 238
Tablo 3.14: Meskenlerdeki Kullanım Kolaylıkları. 239
Tablo 3.15: Kilis İlinde Yer Alan Şehirlerin Yükselti Kademelerine Göre Nüfus Dağılışı. 244
Tablo 3.16: Elbeyli Şehrinde Bulunan İşyerleri Sayısı. 245
Tablo 3.17: Elbeyli Şehir Nüfusu. 246
Tablo 3.18: Elbeyli Şehrinin Mahalle Nüfusları. 246
Tablo 3.19: Musabeyli Şehir Nüfusu.....249
Tablo 3.20: Musabeyli Şehri Mahalle Nüfusları. 249
Tablo 3.21: Polateli Şehir Nüfusu.....252
Tablo 3.22: Polateli Şehri Mahalle Nüfusları.....253
Tablo 3.23: Polateli'nde Çalışan Nüfusun Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı. ...254
Tablo 3.24: Mevcut ve Önerilen Kentsel Alan Kullanımı (2011–2030).....255
Tablo 3.25: Seçilmiş Yıllara Göre Kilis Şehri Mahalle Nüfusları.....261
Tablo 3.26: Kilis Şehri Kentsel Alanı. 289
Tablo 3.27: Kilis Şehrinde Tarımla Uğraşan Çiftçilerin Mahallelere Göre Dağılışı.293
Tablo 3.28: Kilis Şehri Yeşil Alanları.....299
Tablo 3.29: Kilis İlinin 1990 Yılı Arazi Kullanımı Oranları.....308
Tablo 3.30: Kilis İlinin 2000 Yılı Arazi Kullanımı Oranları.....308
Tablo 3.31: Kilis İlinin 2018 Yılı Arazi Kullanımı Oranları.....310
Tablo 4.1: Kilis İlinin Tarım Alanları Dağılımı (Dekar). 316
Tablo 4.2: Kilis İlinde Tarımsal Ürünlerde Görülen Hastalıklar.....320
Tablo 4.3: Kilis İlinde Gübre Dışında Kullanılan Bazı Kimyasal İlaçlar.....322
Tablo 4.4: Kilis ilinde Ticari Gübre Tüketiminin Bitki Besin Maddesi Bazında ve Yıllık Tüketim Miktarları. 322
Tablo 4.5: Kilis İlinde Kooperatif ve Birlik Sayısı (31.12.2017 tarihi itibariyle). 324
Tablo 4.6: Kilis İlinin Sulama Durumu (2017). 326
Tablo 4.7: Kilis İlinde 1997 Yılı Zirai Alet ve Makineler. 328
Tablo 4.8: Kilis İlinde Zirai Alet ve Makineler (2017).....329
Tablo 4.9: Kilis İlinde Seçilmiş Yıllara Göre Durum Buğdayı Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (ton) Miktarları. 332
Tablo 4.10: Seçilmiş Yıllarda Kilis İlinde Ekmeklik Buğdayı Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 334

Tablo 4.11: Seçilmiş Yıllarda Arpa Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.....335
Tablo 4.12: Seçilmiş Yıllarda Sılaj Mısır Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 336
Tablo 4.13: Seçilmiş Yıllarda Kırmızı Mercimek Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 338
Tablo 4.14: Seçilmiş Yıllarda Yağlık Zeytin Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (ton) Miktarları. 343
Tablo 4.15: Seçilmiş Yıllarda Sofralık Zeytin Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 344
Tablo 4.16: Seçilmiş Yıllarda Sofralık Üzüm Toplu alanı (Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 346
Tablo 4.17: Seçilmiş Yıllarda Şaraplık Üzüm Toplu Alanı (Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 346
Tablo 4.18: Seçilmiş Yıllara Göre Çekirdekli Kurutmalık Üzüm Toplu alanı (Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 347
Tablo 4.19: Antep Fıstığı Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (ton) Miktarları. 349
Tablo 4.20: Seçilmiş Yıllarda Nar Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 350
Tablo 4.21: Seçilmiş Yıllara Göre Badem Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları. 351
Tablo 4.22: Seçilmiş Yıllara Göre Kilis İlinde İncir, Elma, Armut ve Çilek Ekim Alanı ve Üretim Miktarı.....352
Tablo 4.23: 2018 Yılı Kilis İlinde Yetişen Sebzeler Ekim Alanı (Dekar) ve Üretim (ton) Miktarı. 354
Tablo 4.24: Kilis İli Yılı Biber Ekim Alanı ve Üretimi (2018). 359
Tablo 4.25: Kilis İlinde Seçilen Yıllara Ait Sığır Sayısı. 363
Tablo 4.26: 22.04.2019 Tarihi İtibariyle Kilis İlindeki Köylerde Sığır Varlığı. 367
Tablo 4.27: Kilis İlinde Seçilen Yıllara Ait Koyun Sayısı. 368
Tablo 4.28: 22.04.2019 tarihi itibariyle Kilis İlindeki Köylerde Koyun ve Keçi Varlığı. 371
Tablo 4.29: Kilis İlinde Seçilen Yıllara Ait Keçi Sayısı. 372
Tablo 4.30: Seçilen Yıllara Göre Kilis İlinde Et ve Yumurta Tavuklarının Varlığı...375
Tablo 4.31: Seçilen Yıllara Göre Kilis İlinde Diğer Kümes Hayvanları Varlığı. 375
Tablo 4.32: Kilis İlinde Motorlu Kara Taşıt Sayısı 380
Tablo 4.33: Kilis OSB'de Sektörel Olarak Firma Sayıları. 386
Tablo 4.34: Kilis İli Sanayi Kapasite Raporu (2018). 387
Tablo 4.35: Kilis İmalat Sanayisi'nde Sektörlere Göre Firma Sayısı ve İstihdam (2017). 389
Tablo 4.36: Kilis Esnaf ve Sanatkârlar Odasına Bağlı İşletmeler. 390
Tablo 4.37: 2002–2018 Yılları Arasında Kilis İlinde Dış Ticaret. 391
Tablo 4.38: Kilis İlinde 2002 Yılı En Fazla İhraç-İthal Edilen 3 Ürün ve Dolar Karşılığı (2002). 393
Tablo 4.39: Kilis İli En Fazla İhraç-İthal Edilen 6 Ürün ve Dolar Karşılığı (2010)...393
Tablo 4.40: Kilis İhracat-İthalatı en Fazla Yapılan Bazı Ürünler ve Dolar Karşılığı (2018). 394
Tablo 4.41: Sektörlere Göre Kilis İlinin 2004 ve 2017 Yıllarında GSYH Miktarı. ...394
Tablo 4.42: Seçilmiş Yıllara Göre Kilis İlinde Konaklayan Yerli ve Yabancı Turist Sayısı. 403

Tablo 4.43: Bakanlık ve Belediye Belgeli Turizm İşletme Belgeli Tesis İstatistikleri. 404
Tablo 4.44: Kilis İlinin Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2018).....406
Tablo 4.45: Kilis İlinin Okullaşma Oranı (2018).....407
Tablo 4.46: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kadro Sayısı (2018). 408
Tablo 4.47: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Öğrenci Sayısı (2018). 408
Tablo 4.48: Kilis İlinin Sağlık Kurumları (2017). 409

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Kilis İlinin Blokdiyagramı. 10
Şekil 1.2: Kilis İli Ortalama Rüzgâr Yönleri (1960–2017). 55
Şekil 2.1: Çalışma Sahasının 1990 Yılı Nüfus Piramidi. 141
Şekil 2.2: Kilis İlinin 2000 Yılı Nüfus Piramidi. 143
Şekil 2.3: Kilis İlinin 2010 Yılı Nüfus Piramidi. 145
Şekil 2.4: Kilis İlinin 2018 Yılı Nüfus Piramidi. 147
Şekil 3.1: Kilis İlinde İnşa Edilmiş Çiftlik Eve ait Plan Örneği. 197
Şekil 3.2: Elbeyli İlçesinde Kerpiç Ev Planı. 234
Şekil 3.3: Taş Mesken Planı (Bektaşoğlu Köyü). 238
Şekil 3.4: Kentsel Sit Alanı İçerisinde Yer Alan Mahalleler. 263
Şekil 3.5: Şehir İçi arazi Kullanım Modelleri. 301
Şekil 3.6: Ortak Merkezli Çemberler Modelinin Kilis Şehrine Uygunluğu. 303
Şekil 3.7: Sektör Modelinin Kilis Şehrine Uygunluğu. 303
Şekil 3.8: Çok Çekirdekli Modelinin Kilis Şehrine Uygunluğu. 304
Şekil 4.1: Kilis İlinin Doğal Kaynakları. 325
Şekil 4.2: Kilis İlinin Sulama Durumu, 2017. 326

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1.1: Kilis İlinde Aylık Ortalama Sıcaklıklar (°C). 30
Grafik 1.2: Kilis İlinin Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması. 37
Grafik 1.3: Kilis İlinde Yağışlı Gün Sayısının Mevsimlere Göre Dağılımı. 37
Grafik 1.4: Kilis İli Sıcaklık ve Yağış Grafiği.....39
Grafik 1.5: Kilis İlinde Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı. 40
Grafik 1.6: Kilis İlinde Mevsimlik Ortalama Yağış Miktarı.....41
Grafik 1.7: Kilis İlinin Su Bilançosu Grafiği. 52
Grafik 1.8: Kilis İli Toprak Grupları Oransal Dağılımı. 58
Grafik 1.9: Kilis İlinin Kentsel Su Temini Kaynakları (2007–2017). 62
Grafik **1.10:**1891–1908 Arasında Kilis Kazası'nın Bazı Yıllara Ait Toplam Nüfusu. .72
Grafik 2.1: Kilis İline Ait Köylerin Morfolojik Olarak Kuruluş Yerlerinin Oransal Dağılımı. 107
Grafik 3.1: Kilis-Hatay Anayolunda Yol Boyu Kurulmuş Gülbaba Köyü. 205
Grafik 3.2: Kilis İlinde 1990, 2000 ve 2018 Yıllarında Arazi Kullanımının Değişimi. 313
Grafik 4.1: Kilis İlinin Tarım Alanlarının İlçelere Göre Oransal Dağılımı (2018). ...317
Grafik 4.2: Kilis İlinin İhracat-İthalat Değerleri (2002–2018). 392
Grafik 4.3: Kilis İlinin Sektörlere Göre GSYH Oranları (2017).....395

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1.1: Kilis İli Lokasyon Haritası. 1
Harita 1.2: Kilis İlinin Yükselti Haritası. 11
Harita 1.3: Kilis İlinin Eğim Haritası 19
Harita 1.4: Kilis İlinin Bakı Haritası. 20
Harita 1.5: Kilis İlinin Litoloji Haritası. 24
Harita 1.6: Kilis İli Toprak Grupları Haritası. 59
Harita 1.7: Kilis İli Arazi Kullanım Kabiliyet Haritası. 64
Harita 1.8: Kilis İli Hidroloji Haritası. 69
Harita 2.1: Çalışma Sahasının 1935 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 128
Harita 2.2: Çalışma Sahasının 1950 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 129
Harita 2.3: Çalışma Sahasınıın 1965 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası 130
Harita 2.4: Çalışma Sahasının 1980 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 131
Harita 2.5: Çalışma Sahasının 1990 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 132
Harita 2.6: Kilis İlinin 2000 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 133
Harita 2.7: Kilis İlinin 2007 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 134
Harita 2.8: Kilis İlinin 2012 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 135
Harita 2.9: Kilis İlinin 2018 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası. 136
Harita 2.10: İlçelere Göre Suriyeli Öğrenci Dağılışı (2019). 162
Harita 2.11: Kilis Şehrinde Suriyeli Öğrenci Sayısına Göre Mahalle Dağılış Haritası. 163
Harita 3.1: Kilis İlinin Yerleşme Haritası. 207
Harita 3.2: Kilis İlinin İdari Bölünüş Haritası. 243
Harita 3.3: Elbeyli Şehri Mahalleleri. 245
Harita 3.4: Musabeyli Şehri Mahalleleri. 248
Harita 3.5: Polateli Şehri Mahalleleri. 253
Harita 3.6: Kilis Şehri Mahalle Sınırları 259
Harita 3.7: Kilis Şehri 2000 Yılı Mahalle Nüfusları. 264
Harita 3.8: Kilis Şehri 2007 Yılı Mahalle Nüfusları. 266
Harita 3.9: Kilis Şehri 2012 Yılı Mahalle Nüfusları. 268
Harita 3.10: Kilis Şehri 2018 Yılı Mahalle Nüfusları. 269
Harita 3.11: Kilis Şehir Planı. 275
Harita 3.12: Kilis Şehri Mekansal Gelişimi (1950-2019). 284
Harita 3.13: Kilis Şehir İçi Arazi Kullanım Haritası. 292
Harita 3.14: Çalışma Sahasının 1990 Yılı Arazi Kullanım Haritası. 307
Harita 3.15: Kilis İlinin 2000 Yılı Arazi Kullanım Haritası. 309
Harita 3.16: Kilis İlinin 2018 Yılı Arazi Kullanım Haritası. 311
Harita 4.1: Kilis İlinde Büyükbaş Hayvan (Sığır) Dağılışı. 366
Harita 4.2: Kilis İlinde Koyun Dağılışı. 370
Harita 4.3: Kilis İlinde Keçi Dağılışı. 374
Harita 4.4: Kilis İli Ulaşım Haritası. 379
Harita 4.5: Kilis İlinin Maden Haritası (MTA, 2018). 383

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Foto 1.1: IV. Sınıf Arazi Örneği (Gözkaya Köyü). 62
Foto 1.2: Kilis'in Batısında Yer Alan Ormanlık Alanlar (Gülbaba Köyü). 66
Foto 1.3: Acar Dağı ve Çevresi. 67
Foto 1.4: Afrin Çayı. 70
Foto 1.5: İlkbahar Mevsiminde Seve Barajı 2019. 74
Foto 1.6: Konak Göleti 75
Foto 1.7: Sapkanlı Göleti.....76
Foto 1.8: Üçpınar Göleti.: 77
Foto 1.9: Balıklı Göleti.....77
Foto 1.10: İnşaatı Devam Eden Musabeyli Barajı.....78
Foto 2.1: Ravanda Kalesi Kitabesi (Kadri, 1932: 15) 86
Foto 2.2: Öncüpınar Konteyner Kentinde Selam İlk ve Ortaokul.....165
Foto 2.3: Öncüpınar Konteyner Kentinde Zeytin Kreş ve Anaokulu. 165
Foto 2.4: Öncüpınar Konteyner Kentinde Hürriyet Lisesi.....166
Foto 2.5: Öncüpınar Konteyner Kentinde Müşahede Odası. 166
Foto 2.6: Öncüpınar Konteynır Kentinde Kütüphane. 167
Foto 2.7: Öncüpınar Konteyner Kentte Halep Camii.....167
Foto 2.8: Öncüpınar Konteyner Kent İçerisindeki Halep Camisi'nin İç Kısmı. 168
Foto 2.9: Öncüpınar Konteyner Kenti'nde Yapılan bir Spor Etkinliği. 169
Foto 2.10: Elbeyli Beşiriye Konteyner Kentinden Görünüm. 170
Foto 2.11: Elbeyli Beşiriye Konaklama Merkezi.....171
Foto 3.1: Merkez Söğütlüdere'de Bağ Evleri. 180
Foto 3.2: Musabeyli/Kaynaklı Köyü Yakınlarında bir Çiftlik Evi 197
Foto 3.3: Acar Dağı Yamacında Kurulmuş Acar Köyü. 203
Foto 3.4: Dağ Eteğinde Kurulmuş Uzunlu Köyü. 204
Foto 3.5: Kilis-Hatay Anayolunda Yol Boyu Kurulmuş Gülbaba Köyü. 206
Foto 3.6: Bozkaya Köyü Yakınlarında Ormanlık Alanlar. 206
Foto 3.7: Toplu Yerleşme Örneği Geçitboyu Köyünün Google Earth Görüntüsü, 2019. 209
Foto 3.8: Yarı Dağınık Yerleşme Örneği Gündeğer Köyünün Google Earth Görüntüsü, 2019. 210
Foto 3.9: Yarı Dağınık Yerleşme Örneği Yedigöz Köyünün Google Earth Görüntüsü, 2019. 211
Foto 3.10: Toplu Yerleşme Örneği; Gözkaya Köyünün Google Earth Görüntüsü (2019). 212
Foto 3.11: Zeytinbağı Köyünde İki Katlı Mesken. 226
Foto 3.12: Çıldıroba Köyünde Kerpiç Ev. 233
Foto 3.13: Çıldıroba Köyü Kerpiç Ev ve Eklentisi. 233
Foto 3.14: Kerpiç Evlerde Sokak Sistemi. 234
Foto 3.15: Bazalt, Toprak, Kireçtaşı ve Ahşap Malzeme Kullanılarak Yapılmış Bir Ev (Oylum Mahallesi). 235
Foto 3.16: Taş Mesken Örneği (Koçcağız Köyü). 236
Foto 3.17: Kireçtaşı ve Bazalt Yapı Malzemesi Kullanılarak Yapılmış Konut Örneği, (Koçcağız Köyü). 237
Foto 3.18: Kireçtaşı ve Bazalt Kullanılarak İnşa Edilen Evin İç Kısmından bir Görüntü, (Koçcağız Köyü).....237
Foto 3.19: Briketten Yapılmış Konut (Bağarası Köyü). 240
Foto 3.20: Briket ve Tuğla Kullanılarak Yapılmış Bir Konut (Ağcakent Köyü). 241
Foto 3.21: Briket ve Tuğladan Yapılmış Konut (Kaynaklı Köyü). 241
Foto 3.22: Elbeyli Şehir Merkezi.....244

Foto 3.23: Musabeyli Şehri. 247
Foto 3.24: Musabeyli Şehir Merkezi. 249
Foto 3.25: Musabeyli Atatürk Caddesi.....250
Foto 3.26: Musabeyli Şehrinde Parklar. 251
Foto 3.27: Polateli Şehrinin Girişi. 252
Foto 3.28: Polateli Şehri.....256
Foto 3.29: Resul Osman Dağından Kilis Şehrinin Görünümü. 257
Foto 3.30: A- 1959 Yılında Cumhuriyet Meydanı ve Canbolatpaşa Camii, B- Muhtelif Bir Zamanda Canbolatpaşa camisi ve Meydan. 271
Foto 3.31: Kilis Şehir Merkezinde Kabaltı Örnekleri. 272
Foto 3.32: Kilis Cumbalı Evler (Aşıt Mahallesi).....273
Foto 3.33: Kilis Eski Sokak Sistemleri. 273
Foto 3.34: Kilis Cumhuriyet Caddesi. 274
Foto 3.35: Kilis Cumhuriyet Meydanı.....276
Foto 3.36: Recep Tayyip Erdoğan Bulvarı.....276
Foto 3.37: Kilis Şehrinde Yürüyüş ve Bisiklet Yolu. 277
Foto 3.38: Kilis Şehrinde TOKİ Konutları ve Yeni Konutlar.....278
Foto 3.39: Kilis Şehrinde Çeşmeler (Kastel).....281
Foto 3.40: Kilis-Gaziantep arasındaki Yolda Muhtelif Bir Zamanda Mal Taşıyan Tüccarlar. 281
Foto 3.41: 1939 Tarihinde Kilis Çarşısı.. 283
Foto 3.42: 1925 Yılında Kilis Şehri. 283
Foto 3.43: Müslümanbey Mahallesi ve Sokağı. 285
Foto 3.44: Nedim Ökmen Mahallesi, Islahiye Caddesi. 286
Foto 3.45: Hannan Özürberk Parkı.....287
Foto 3.46: Oylum Mahallesi Yakınında Kurulan Villalar.....287
Foto 3.47: A- Doğan Güreş Mahallesi, B- Rıfat Kazancıoğlu Mahallesi, C- Yavuz Sultan Selim Mahallesi, D- Ekrem Çetin Mahallesi.....288
Foto 3.48: Ali Fakı Deresi.....289
Foto 3.49: Cumhuriyet Meydanında Yer Alan Kilis Valiliği. 291
Foto 3.50: Kilis Asri Mezarlık ve Şehirler Arası Otobüs Terminali.....291
Foto 3.51: Kilis Üretici Pazarı. 295
Foto 3.52: Kilis Arasa Çarşısı.....296
Foto 3.53: Doğan Güreş Bulvarı.....297
Foto 3.54: A-Ahmet Taner Kışlalı Caddesi Yürüyüş Yolu ve Parkı, B-Karataş Parkı, C-Kent Ormanı, D-Emirgan Çay Bahçesi.....300
Foto 3.55: Karışık Halde Yetiştirilen Zeytin ve Üzüm (Akpınar). 312
Foto 4.1: Yağmurlama Sulama Sistemi (Karbeyaz Köyü).....326
Foto 4.2: Kilis Merkez İlçesi Yavuzlu Köyü'nde Buğday Ekim Alanı (2019). 333
Foto 4.3: Elbeyli İlçesi Beşiriye Köyü'nde Buğday Hasadı (2019).....333
Foto 4.4: İkinci Ürün Olarak Ekilen Sılaj Mısır (Yavuzlu Köyü). 337
Foto 4.5: Balıklı Köyünde 300 Yıllık Zeytin Ağacı. 340
Foto 4.6: Dutluca Köyü Yakınlarında Dağınık Dikilmiş Zeytin Ağaçları 341
Foto 4.7: Zeytin Ağaçları Arasına Dikilen Asmalar (Kızılkent Köyü.....341
Foto 4.8: Hüseyinoğlu Köyünde Zeytin Ağaçları.....341
Foto 4.9: Kilis İlinde Zeytin Ağacını Budayan Köylü. 342
Foto 4.10: Kilis İlinde Üzümün Yetişme ve Olgunlaşma Dönemleri. 345
Foto 4.11: Kilis İlinde Antep Fıstığı Ağacının Kış ve Yaz Durumu, A-Kış, B-Yaz. .348
Foto 4.12: Kilis İlinde Elma, Armut ve Şeftali Ağaçları. 353
Foto 4.13: Yuvabaşı Köyüne Ait Tarım Alanları.....354
Foto 4.14: Musabeyli İlçesi Karbeyaz Köyü Yakınlarında Taze Soğan Üretimi.....355

Foto 4.15: Kilis Karpuzu. 357
Foto 4.16: Küplüce Köyünde Domates Yetiştiriciliği. 358
Foto 4.17: Biber Ekim Alanları (Hasancalı Köyü). 359
Foto 4.18: Bir Fabrikaya Ait Biber Tarlası (Hasancalı Köyü). 360
Foto 4.19: Hasancalı Köyünde Kurutulan Biberler. 360
Foto 4.20: Hasancalı Köyünde Biber Fabrikası. 361
Foto 4.21: A-Samanlık Olarak Kullanılan Alan, B-Hayvanların Barındığı Alan. 364
Foto 4.22: A- Süt Sağım Alanı, B-Buzağı Alanı, C/D-Yetiştirilen Hayvanlar. 365
Foto 4.23: Kilis İlinde Küçükbaş Hayvan İşletmesi, A-Hayvan Barınma Alanı, B-Yem Alanı, C-Samanlık Alanı, D-İşletme Dış Cephesi. 369
Foto 4.24: Büyükbaş ve Küçükbaş Otlatma Alanı (Küçükkonak Köyü). 371
Foto 4.25: Keçi Sürüsü, Polateli. 373
Foto 4.26: Kilis KSS'ye Google Earth Görüntüsü (2004 ve 2018). 382
Foto 4.27: Acar Dağı Yamacına Kurulmuş Güneş Panelleri. 384
Foto 4.28: Kilis OSB, 2019. 385
Foto 4.29: Kilis OSB Google Earth Görüntüleri (2004-2018). 386
Foto 4.30: Kilis Küçük Sanayi Sitesi. 387
Foto 4.31: Kilis Bims Tesisi, 2019. 388
Foto 4.32: Kilis-Hatay Yolu Üzerinde Yer Alan Zeytinyağı Fabrikaları. 389
Foto 4.33: A-Ravanda Kalesi, B-Kalenin Dış Cephesi, C-Kalenin Kurulduğu Düzlük, D, E ve F- Kalenin Ayakta Kalmış Yapıları. 397
Foto 4.34: Oylum Höyük. 398
Foto 4.35: Hisar Çamlığı Tabiat Parkı. 399
Foto 4.36: Söğütlüdere Mesire Alanı. 399
Foto 4.37: Kilis Ulu Cami. 400
Foto 4.38: Sahabe Şeyh Muhammed Bedevi Camii ve Türbesi. 401
Foto 4.39: Neşet Efendi Konağı 402
Foto 4.40: Kilis Evi 402
Foto 4.41: Eski Hamam. 403
Foto 4.42: Taşımalı Eğitim Yapılan Hüseyinoğlu Köyü'nde İlkokul ve Ortaokul Binası. 407
Foto 4.43: Kilis İl Halk Kütüphanesi. 408
Foto 4.44: Kilis Devlet Hastanesi. 409

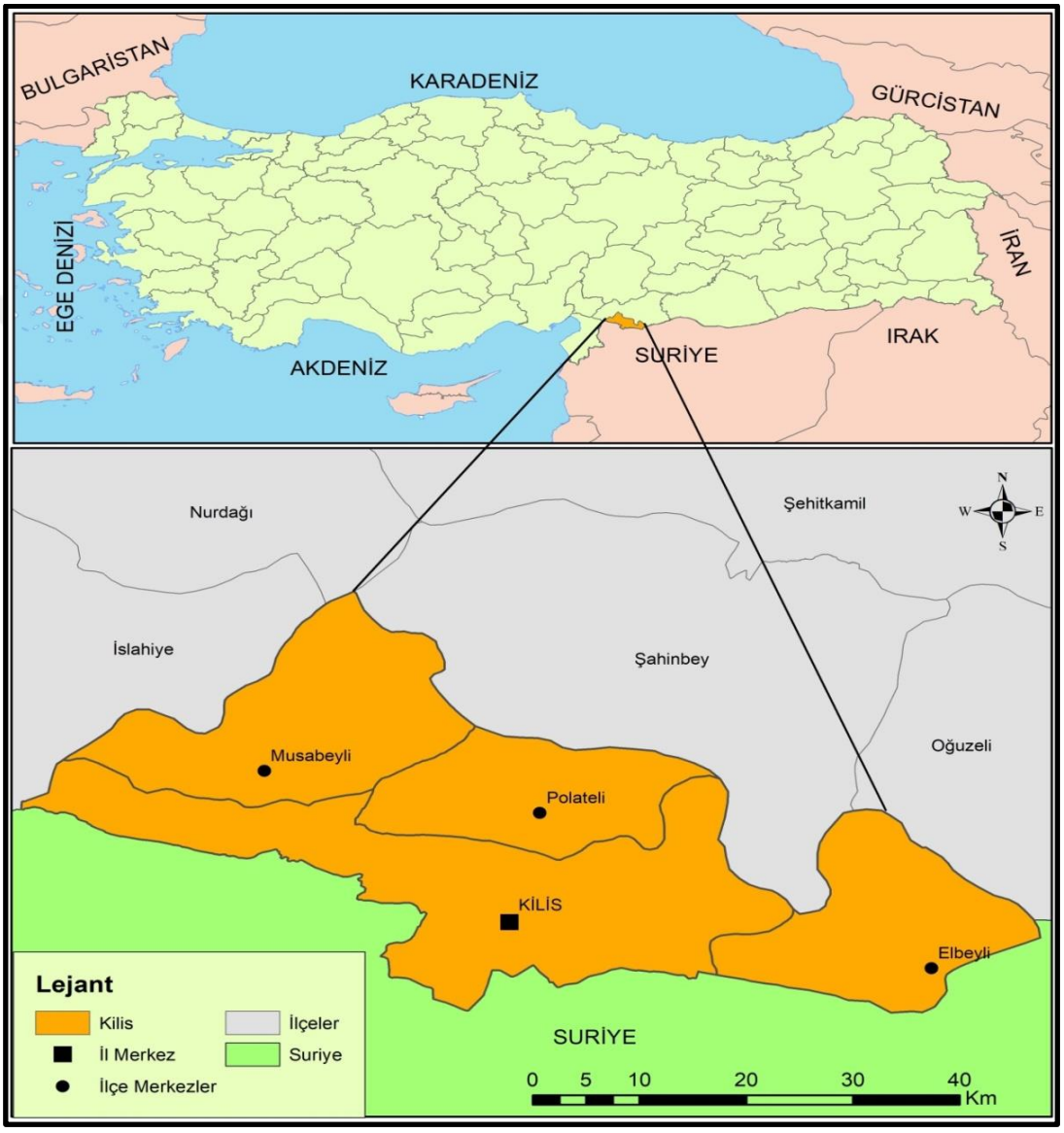
KISALTMALAR LİSTESİ

A.B. : Alçak Basınç
AB : Avrupa Birliği
ADNKS : Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AT : Arazi Toplulaştırma
BM : Birleşmiş Milletler
ÇATOM : Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
DEAŞ : Irak ve Şam Devleti
DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü
DSİ : Devlet Su İşleri
GEM: : Geçici Eğitim Merkezi
GSYH : Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
KSS : Küçük Sanayi Sitesi
M.Ö. : Milattan Önce
M.S. : Milattan Sonra
MERNİS : Merkezi Nüfus İdare Sistemi
OSB : Organize Sanayi Bölgesi
PİCTES : Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonu Projesi
TİGH : Tarla İçi Geliştirme Hizmetleri
TM : Thematic Mapper
TOKİ : Toplu Konut İdaresi
TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu
UNİCEF : United Nations International Children's Emergency Fund

GİRİŞ

Çalışma Alanının Yeri ve Sınırları

Harita 1.1: Kilis İli Lokasyon Haritası.

Kilis ili, Türkiye-Suriye sınırında yer alıp denizden yüksekliği 650 metre olan ve topraklarının bir kısmı Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde bir kısmı da Akdeniz Bölgesi'nde bulunmaktadır (Tuncel, 2002: 5). Kilis, Asya ile Avrupa arasında uzanan en önemli ticaret yollarından olan tarihi İpek Yolu üzerinde bulunmakta olup bölge itibariyle Güneydoğu Anadolu Bölgesi içerisinde yer alır. Diğer bir ifadeyle de Kilis, Gaziantep Platosu'nun güneybatısında yer alır, bu plato

Hatay-Maraş grabeniyle Fırat Nehri arasında uzanmaktadır. İlin coğrafi koordinatları 36° kuzey paraleliyle 32° doğu meridyeni arasında bulunmaktadır. Kilis ilinin batısında Hatay, kuzeyinde ve doğusunda Gaziantep ve güneyinde ise Suriye ile komşudur (Harita 1.1). Kilis ili, Akdeniz'le Güneydoğu Anadolu Bölgesi geçiş kuşağı üzerinde yer alıp Suriye ile olan sınır uzunluğu 111 km kadardır. Ortalama yüksekliği fazla olmayan ilde (650 m.) genel olarak kuzey ve kuzeybatıdan yüksekliğin arttığı, güneyde ise yükseltinin azaldığı görülmektedir. 1995 yılında idari olarak il statüsüne kavuşturulan Kilis'e, Polateli ve Musabeyli bucakları ile Oğuzeli ilçesine bağlı Elbeyli bucağı, ilçe statüsüne getirilerek Kilis iline bağlanmıştır. Kilis ilinin yüzölçümü konusunda bazı araştırmacılar 1.521 km^2 olarak belirtirken, 2000 yılı nüfus sayım sonuçları bülteninde 1428 km^2, TÜİK tarafından yayınlanan "Seçilmiş Göstergelerle Kilis 2013" yayınında 1.444 km^2, 1997 yılı Kilis Köy Envanter Etüdü sonuçlarında 1.417 km^2 olarak hesaplanmıştır. Bilim ve teknolojinin gelişmesiyle beraber haritalar daha modern yöntemlerle ve gerçeğe daha yakın yapılmaya başlanmıştır. Kilis iline ait Landsat TM Uydu görüntülerinin ArcGİS 10.4 programı kullanılarak tarafımızca yapılan hesaplamalarda, ilin yüzölçümü 1.412 km^2 olarak hesaplanmıştır. 2014 yılında yayınlanan 1/1.000.000 ölçekli Türkiye Mülki İdare Bölümleri haritasında da Kilis ilinin yüzölçümü 1.412 km^2 olarak hesaplanmıştır.

Kavramsal Çerçeve

Çalışmamızda İçişleri Bakanlığına bağlı İller İdaresi Genel Müdürlüğünün verilerinden yararlanılarak Kilis ili ve bu ilin sınırları içerisinde bulunan idari birimler genel hatlarıyla yerleşme coğrafyası açısından ele alınacaktır. İlin 2018 yılına ait idari ünitelerine bakıldığında; Merkez ilçe dışında Musabeyli, Elbeyli ve Polateli olmak üzere il merkezine bağlı üç ilçe mevcuttur.

Kilis ilinin beşeri ve ekonomik faaliyetleri ile bu faaliyetlerin yerleşmeler üzerinde olan etkilerinin ele alınacağı bu çalışmamızda; yerleşme, yerleşme coğrafyası, kır ve şehir yerleşmeleri terimlerinin ne olduğunu coğrafi açıdan açıklamak ele alınacak olan konuların daha iyi anlaşılması açısından önem taşıyacaktır.

Yerleşme kavramı üzerinde duran isimlerin başında Ord. Prof. Ali Tanoğlu gelmekte olup yerleşme kavramını şu şekilde açıklar: "Yerleşme olayı çok geniş bir anlam taşır. Av peşinde dolaşan yahut meyve toplamakla geçinen ilkel gezici insanların topladıklarını yemek, dinlenmek ve bilhassa gece vakti sığınmak üzere,

velev bir gece de olsa, tabii halde buldukları yahut yaptıkları barınaklar gibi, göçebe çoban kavimlerin daha uzun zaman bir yerde kalan çadır toplulukları, mevsimlerin seyrine uyarak yer değiştiren, yazın yaylaya dağa çıkan, kışın ovaya inen yarı göçebelerin yılın bir kısmında oturdukları ve çeşitli isimlerle adlandırdıkları ova, yayla ve dağ eğriti yerleşmeleri; nihayet münferit mesken, çiftlik, küçük köy, köy, kasaba ve şehir geçici yahut devamlı, toplu yahut dağınık, büyük yahut küçük bütün bu yerleşmeler, yerleşme tesisleri; münferit ev ve ev toplulukları yerleşme olayı kavramına girebilir" (Tanoğlu, 1969: 211).

İzbırak yerleşme teriminin karşılığının iskân olduğunu, mesken kelimesinin ise, yerleşilmiş yerler olarak kullanıldığını ve insanları bir yere yerleştirmek iskân etmek olduğundan söz eder (İzbırak, 1992: 91).

Göney ise yerleşme coğrafyasını kır ve şehir yerleşmeleri olmak üzere iki kısımda inceler. Kır yerleşmelerini; ziraatın hâkim olduğu, geçimin çeşitli mahsuller ve hayvan yetiştiriciliğine daha çok dayandığı, insanların devamlı veya geçici olarak oluşturdukları yerler olarak açıklarken, şehir yerleşmelerini de; küçük bir sahada büyük nüfus kütlelerinin beraber yaşayıp, geçimini temin ettiği yerleşmeler olarak tanımlar (Göney, 2017a: 1).

Doğanay yerleşmeyi dar ve geniş olmak üzere iki şekilde açıklar: Dar anlamda; bir ev ve eklentilerinin çekirdeği oluşturduğu bir cami bir havra bir kervansaray vb. Geniş anlamda ise belirli bir yerleşme bölgesi olabileceği gibi bir coğrafi yöre, coğrafi bölüm veya bir tarım bölgesi olarak açıklar (Doğanay, 2014: 696).

Tümertekin ve Özgüç ise; yeryüzünde yerleşilmiş tüm alanların fonksiyonlarına göre örgütlendiklerini yerleşmenin de, bir fonksiyonel tür olarak, konut mekânının örgütlenmesi ve dağılışı olduğunu açıklar (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 381).

Geray; doğa, insan ve onun yaptıkları, yer açısından farklı özellikler gösteren, yakın veya uzak ilişkiler alanı bulunan, kendisine ait bir iş gücü ve toplumsal örgütlenmesi olan bir insan birliğidir (Geray, 1977: 45).

Özçağlar; yerleşme faaliyeti, insanların kendilerine en uygun yaşam alanlarını bularak buralara yerleşmeleridir. Yeryüzünde bir yere yerleşmek, yerleşme faaliyetinin özünü oluşturur. İnsanlarca yaşam alanı olarak seçilen yerler rastgele seçilmemiştir. İnsan yaşamı için elverişli doğal koşullara sahip alanlar, yerleşim yeri olarak tercih edimiştir (Özçağlar, 2003: 64).

Yerleşme dar anlamıyla; bir yerleşme çekirdeği olup ev ve eklentilerinden oluşur. Oturulan, barınılan, ikamet edilen yerdir. Yerleşme geniş anlamda ise; oturulan, barınılan ikamet edilen yerle beraber ekonomik faaliyetlerin sürdürüldüğü alandır (Özdemir, 2016: 62-63).

Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın amacı; Kilis ilinin fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerini analiz ederek insan ile doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimler sonucunda ortaya çıkan faaliyetleri coğrafyanın prensipleri doğrultusunda incelemektir. Fiziki coğrafya özelliklerinin beşeri faaliyetler üzerine olan etkileri kaçınılmazdır. Aynı şekilde beşeri unsurlarda mekânın biçimlenmesinde önemli etkilere sahiptir.

Doktora çalışma konusu olarak beşeri ve ekonomik coğrafyası seçilen Kilis ili, 1992 yılında Gaziantep iline bağlı bir ilçe durumunda iken beşeri ve ekonomik özellikleri yönüyle bir doktora tezine konu olmuştur. Coğrafya biliminin insan ile mekânın birbiri üzerindeki etkileşimini incelediği göz önüne alındığında aradan geçen 27 senelik zaman diliminde Kilis ilinin beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerinin bir hayli değiştiği söylenebilir. 1995 yılında şehre il statüsünün verilmiş olması bu durumu kanıtlamaktadır.

Çalışmamızda Kilis ilini ele almamızın nedenlerinden birincisi, il olmasından sonra başta şehirsel olmak üzere yerleşme özelliklerinin, beşeri ve ekonomik özelliklerinin herhangi bir çalışmaya konu olmamasıdır. İkincisi; Kilis, eskiden itibaren tarihi itibariyle ticaret yönünden Halep kentine yakın olması nedeniyle önemli bir konuma sahip olmuştur. Ayrıca tarihi açıdan birçok yerleşme alanına sahiptir. İl sınırları içerisinde bulunan kale, höyük ve harabe kalıntıları bu durumu doğrular. Üçüncüsü de, 2011 yılında Emperyal planlar sonucunda, Suriye Devleti içerisinde büyük bir iç savaş başlamış ve bu durumdan etkilenen ülkelerin başında ülkemiz gelmektedir. Kilis ili, Suriye sınırında yer aldığından savaşın etkisiyle Suriyeli mültecilerin zorunlu göçüne maruz kalmıştır. Çalışmamızda bu konu ayrıntılı olarak irdelenerek Suriyelilerin sosyo-ekonomik olarak mekâna olan etkileri incelenmiştir. Suriye'de yaşanan savaşın etkilerinin yanı sıra savaş sonrasında oluşacak olan yeni durumdan olumlu şekilde faydalanmak için Kilis ilinin dinamikleri ele alınmıştır.

Coğrafyada şehir ve kır yerleşmeleri birbirinden bağımsız olarak düşünülemez. Ülkemizde özellikle 1950 yılından sonra kırsal alanlardan şehirlere

yoğun bir göç hareketi meydana gelmiştir. Bu durum şehirler üzerinde olumlu veya olumsuz birçok etki de bulunmuştur. Dolayısıyla kırsal alanlarda yapılan faaliyetler ve meydana gelen hareketlenmeler şehirleri etkiler. Kilis ilinin idari birimleri ele alınarak şehirlerin fonksiyonel özellikleriyle kırsal yerleşmelerin özellikleri ve bunlar arasındaki ilişkiler nedenleri ve sonuçlarıyla ortaya konulmuştur.

Bu amaçlar doğrultusunda araştırmamız 4 ana bölüm ile sonuç ve öneriler kısmından oluşmaktadır.

Materyal ve Yöntem

Çalışma konumuzla ilgili olarak genelden özele, yerli ve yabancı kaynaklardan literatür taraması yapılmış ve bunlar çalışmanın ilgili alanlarında amaca uygun olarak değerlendirilmiştir. Çalışılan alanın tarihi üzerine de araştırma yapıldığından Osmanlı Dönemi'nden kalma bazı matbu belgeler çevrilerek ilgili alanlarda kullanılmıştır. Resmi kurumlardan çalışma sahasıyla ilgili kayıt tutulan belgeler talep edilmiş ve elde edilen veriler amaca uygun kullanılmıştır.

Çalışmamızın en önemli ayağını arazi çalışması oluşturmuştur. Bu sebeple arazi çalışmaları yapılmış, fotoğraflar çekilmiş, veriler düzenlenmiş ve görüşme yoluyla coğrafyanın insan-doğa etkileşimi daha açık bir şekilde ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

İlin çeşitli ölçekteki haritaları arazi çalışmaları öncesi ve sonrasında temin edilerek eldeki veriler amacına uygun olarak ArcGIS 10.4 programı kullanılarak harita çizimleri yapılmıştır.

Yukarıda sayılan veri elde etme teknikleri uygulandıktan sonra verilerin analizleri yapılarak coğrafi ilke ve metotlar uygulanarak sentezler yapılmış ve bunun sonucunda harita, şekil, grafik çizimleri yapılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde yerleşmelerin doğal özellikleri üzerinde durulmuştur. Jeomorfoloji, iklim, hidrografya, toprak ve bitki örtüsü özellikleri çevreci determinist bir coğrafya anlayışıyla ele alınmış ve ortaya konulmuştur. ikinci bölümde; beşeri coğrafyanın ilkeleri göz önüne alınarak, yerleşmeler üzerinde etkili olan tarihi olay ve süreçler dönemlere ayrılarak ele alınmıştır. Daha sonra nüfus özellikleri üzerinde durulmuştur. TÜİK verileri elde edilerek bununla ilgili olarak harita ve grafikler yapılmıştır. Ayrıca göç konusu üzerinde durularak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ile İl Milli Eğitim Müdürlüğünden Suriyeli mültecilerle ilgili veriler elde edilmiştir. Bu verilerden yararlanılarak Suriyeli mültecilerin dağılış haritaları yapılmış,

Suriyeli mültecilerin çalışma sahasına olan sosyal, ekonomik ve kültürel etkileri mülakatlarla tespit edilerek çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; yerleşme terimi sınıflandırılmış, şehir ve kır yerleşmelerinin farkları ortaya konulmuştur. Kilis ilinde yer alan bütün yerleşme sahaları sınıflandırılarak özellikleri ele alınmıştır. Daha sonra dördüncü bölümde; Kilis ilinin fonksiyonel sahaları ele alınarak, ekonomik faaliyetlerin yerleşmeler üzerindeki etkileri, değişim ve gelişmeler açıklanmaya çalışılmıştır. Sonuç ve öneriler bölümünde; Kilis ilinin fiziki, beşeri ve ekonomik özellikleri değerlendirilirek önerilerde bulunulmuştur.

Çalışmada MTA'dan satın alınan 1/25.000'lik O37b1, O37b2, O37b3, O37b4, N37c3, O38a1, O38a2, O38a3, O38a4, O38d1, O38d2, N38d4, O38b1, O38b3, O38b4, O38c1, O38c2, O39a4 ve O39d1 paftalarından yararlanarak Kilis ilinin Litoloji haritası hazırlanmıştır. Arazi kullanım haritaları için http://glovis.usgs.gov/ sitesinden 30 metre mekânsal çözünürlükte 1990, 2000, 2018 tarihlerine ait Landsat TM uydu görüntüleri kullanılmıştır. Erdas 2014 programıyla Landsat TM uydu görüntüleri Layer Stack yapılarak tek görüntü haline getirilmiştir. En Çok Benzerlik (Maximum Likelihood) sınıflandırma yöntemi uygulanarak kontrollü sınıflandırma yapılmıştır. Kontrollü sınıflama ile belirlenen arazi örtüsü alanları km^2 olarak tespit edilmiştir. Burada kontrollü sınıflama yapılmasının amacı; araziyle ilgili diğer dokümanlara ve arazi gözlem bilgilerine sahip olunduğu için görüntülerde alanlarla ilgili yanıltacak yanlışlıkları düzeltmektir.

Erdas 2014 programı kullanılarak Landsat TM uydu görüntüleriyle ortaya çıkarılan kentsel alanların sınırları daha sonra ArcGIS 10.4 programı kullanılarak çizilmiştir. 1990, 2000 ve 2018 uydu görüntülerinden hareketle şehir ve çevresinde arazi kullanım şeklinde nasıl bir gelişme olduğu belirlenmiştir.

I. KİLİS İLİNDE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN DOĞAL FAKTÖRLER

"İnsan, tabiatla ilişkisinde, doğanın sunduğu nimetlerden olabildiğince fazla faydalanma, kendisine verebileceği zararlardan da imkânları ölçüsünde kaçınma arzusundadır" (Balcı, 2018: 41). Bu bağlamda yeryüzünde insanların iskân faaliyetlerini etkileyen birçok coğrafi faktör mevcuttur. Dünya'da ilk yerleşmeler göz önüne alındığında gerek doğal ve gerekse beşeri birçok faktörün ilk yerleşme alanlarının oluşturulmasında etkili olduğu söylenebilir.

İklim, yer şekilleri, toprak, su kaynakları, bitki örtüsü ve yeraltı kaynakları gibi coğrafi faktörler yerleşme alanlarının seçilmesinde insanlar tarafından dikkate alınmıştır. Hiçbir yerleşme alanı rastgele kurulmuş değildir. Nitekim ilk yerleşme alanlarından olan Mezopotamya yani Dicle ve Fırat Nehirleri'nin havzaları arasında kalan alanlar, Anadolu, Nil Nehri Havzası, Ganj-İndus Nehirleri, Gökırmak ve Sarıırmak gibi alanlarda yerleşmelerin kurulmuş olması tesadüfi değildir. İklim, su kaynaklarının varlığı, tarımsal faaliyetler ve güvenlik gibi faktörler yönünden elverişli olan bu sahalarda büyük uygarlıklar ortaya çıkmıştır.

Dünya nüfusunun büyük bir kısmı iklimin insan faaliyetleri için uygun şartlar sağladığı Subtropik ve Orta Kuşak'ta yayılış göstermektedir. Bu kuşaklarda nüfusun özellikle deniz ve okyanus yakınlarında yoğun olması da deniz ve okyanusların nüfus üzerindeki cazibesini gösterir (Tanoğlu, 1969: 74). Ayrıca iklim, su kaynakları toprak, yüzey şekli ve maden zenginlikleri yani doğal çevrenin verimi ve yerleşmeye uygun oluşu yerleşme üzerinde etkili olmaktadır (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 340).

Su, insanların yaşamlarını sürdürebilmeleri için temel maddelerden olup insan vücudunun önemli bir kısmını oluşturur. Bu nedenle insanlar yerleşim alanlarını meydana getirirken, su imkânlarını dikkate alarak iskân faaliyetlerini gerçekleştirmişlerdir (Şahin, 1986: 156-170). "Kilis Resul Osman Dağı (Kilis'in kuzeyinde) ve Kalleş Tepeleri (Kilis'in batısında) gibi yüksek sahalardan sağladığı su kaynaklarına bağlı olarak yerleşmeye uygun alanlar ihtiva etmektedir" (Akdemir & İncili, 2014: 225). Kilis ilinde en önemli su kaynağı Afrin Çayı'dır. Afrin Çayı havzasından beslenen sürekli veya mevsimlik derelere yakın alanlarda çoğunlukla köy yerleşmeleri kurulmuştur.

1.1. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER

Çalışma alanı jeomorfolojik olarak iki kısımda incelenebilir: Birinci kısım Gaziantep Platosu devamı niteliğinde olan ve tepelik alanların geniş yer kapladığı kuzey ve batıda kalan dağlık alanlar. Kilis ilinin relief olarak arızalı kısımlarını oluşturan plato altı saha Afrin Çayı ve kolları tarafından yer yer parçalanmıştır. İkinci kısım ise güneye doğru inildiğinde Suriye sınırı boyunca geniş düzlüklerden meydana gelen ovalık sahalardır. Özellikle Kilis şehri ile Elbeyli ilçesi Mercidabık adı verilen ve yaklaşık 350 km^2 alan kaplayan bir ova üzerine kurulmuştur.

Kilis, Gaziantep Platosu'nun kenarına tutunmuş, Suriye sınırının yakınında, eski ticaret yolu olan Antep-Halep yolunun geçtiği eski bir yerleşim sahası yeridir (İnce, 2004: 1).

Kilis ili, Hatay-Maraş grabeni ile Fırat Nehri arasında uzanan Gaziantep Platosu'nun güneybatı kısmında Suriye sınır boylarında yer alır. Sade bir topoğrafyaya sahip olan Kilis şehri güneye doğru eğim ve yükseltinin azaldığı organik yapılı bir şehirdir (Akdemir ve İncili, 2014: 221-224). "Kilis merkez ilçesi, Torosların dış sırası ile Suriye platformu arasında bir geçiş bölgesine tekabül etmektedir. Genel olarak ilçenin NW ve W kısmı Toros dış sıralarının oldukça hafif son iltivaları geçmekte S'ye doğru vadilerle kesilmiş geniş platodan müteşekkil bulunmaktadır. N ve NE kısmı ise az yüksek tepeli bir saha teşkil eder bu tepelik saha S'ye doğru yavaş yavaş alçalarak Kilis dolaylarında siyasi sınıra varmadan ovaya geçmektedir" (Günkut, 1946: 1). İnceleme alanımızın Suriye ile 111 km sınırı bulunmaktadır. Suriye sınırında yer alan kısımlar yükseltinin azalmasına bağlı olarak düzlüklerden oluşur bu nedenle yerleşme ve tarımsal faaliyetler dağlık alanlara göre farklılık gösterir.

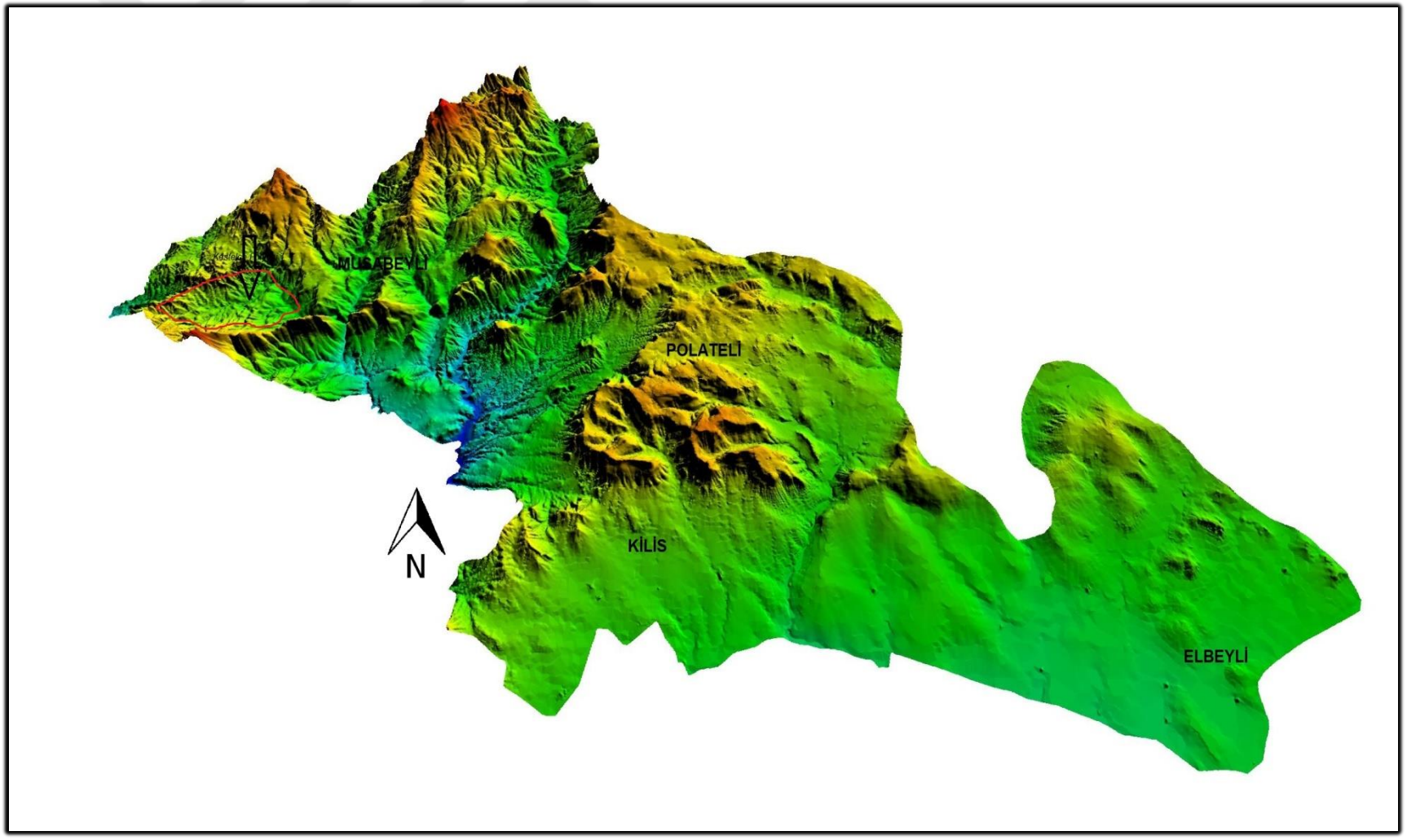
Kurt, Darmik, Hazil, Karruca, Kartal, Arapdede, Sof dağları Kilis Dağları kuşağını meydana getirir. Türkiye-Suriye sınırının geçtiği Darmik Dağı'ndan başlayarak kuzeye doğru; Karruca, Kartal, Hazil, Büyük Arapdede ve Sof dağlarıyla devam eden kuşağın yükseltisi ortalama 1250 metredir. Bu alan Güneydoğu Torosların ön sıralarını oluşturur. Arabistan bloku ile Hatay-Maraş grabeni arasında doğudan ve batıdan faylarla sınırlanan bu dağlık alanın meydana gelmesinde tektonik yükselmelerin etkisi vardır (Kilis Valiliği, 1997: 87). Yapısal olarak bu dağlık alanı tortullarla karışık halde bulunan serpantinler ve yer yer bazaltlar meydana getirir. Örneğin Darmik, Büyükikiz ve Karlıca dağları bazaltik konilerdir. Daha

kuzeyde bulunan Arap Dağı ise Lütesien kalkerlerinden müteşekkildir (Kilis Belediyesi, 2014: 16).

Kilis Ovası ve diğer küçük düzlükler dışında çalışma alanının büyük bir kısmı platoluk alanlardan oluşur. Litolojik açıdan bu platolar iki kısımda incelenebilir. Birincisi Afrin Vadisi doğusunda Kilis Ovası ve Yavuzlu köyü çevresindeki düzlüklerle Balık ve Sinnep Suları arasındaki dar alanlı düzlükler dışında sahanın tamamını kapsayan bazalt platolarıdır. Batıda Afrin Çayı, güneyde Kilis Ovası, doğuda Balık ve Sinnep Suları'yla kuzeyde Afrin Çayı'nın küçük bir kolu arasında uzanan doğu kesimdeki bazalt platosu, kuzey-güney yönünde uzanan bir dikdörtgene benzer. Platonun kuzeyinde geniş bir saha hafif engebeli ve kışın sığ gölcüklerin oluştuğu bir topoğrafyaya sahiptir. İkinci plato alanları ise araştırma sahasında parçalar halinde dağınık olarak dağılış gösterir. Afrin ve Sabun Suları arasında en geniş yayılışa sahip bu plato alanları, hafif engebeli düzlüklerden oluşmuştur.

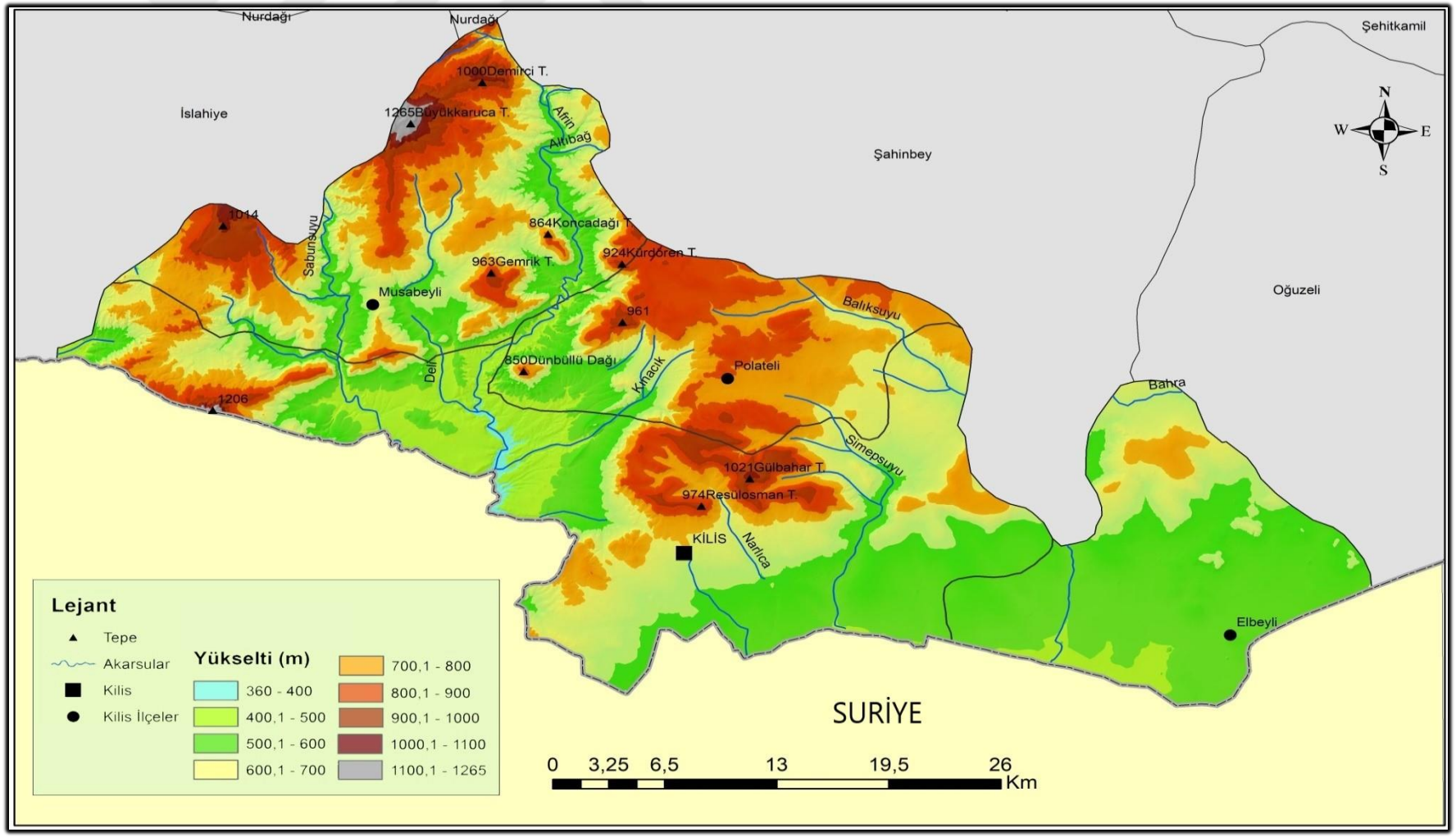
Yerleşme açısından plato alanları ile ovalık alan arasında farklılıklar oluşmuştur. Gaziantep Platosu'nun dış kısımlarında yer alan Musabeyli ilçesinde yerleşmeler daha çok platoyu oluşturan tepelik alanlar arasındaki düzlüklerde ve yamaçlarda kurulmuştur. Tarım arazilerinden daha fazla yararlanmak için yerleşmeler dokusal olarak toplu özelliktedir. Kilis şehrinin kuzeyinde kalan Polateli, dağlık alanlardan oluşmuştur. Balık Suyu ve kollarını oluşturan derelerin çevresinde birçok yerleşim birimi de mevcuttur.

Suriye sınırı boyunca bir ovalar zinciri uzanır. Doğudan batıya doğru: Haral, Elbeyli ve Kilis ovaları uzanır. Tektonik kökenli bir ova olan Kilis Ovası, güney kısmının düşey atılımlı bir fay ile çökmesi sonucu platodan aşındırılan malzemelerin bu kısımda birikmesiyle oluşmuştur. Yaklaşık 100-110 km^{2}'lik bir alana sahip ovanın, deniz seviyesinden yüksekliği 600-650 metre civarındadır. Kilis ve Elbeyli Ovaları geniş bir bazalt eşiği ile birbirinden ayrılmıştır. Ovaları birbirinden ayıran bu eşikler, Gaziantep Platosu'nun ovalar kuşağı içerisine sokulmuş parçalarıdır. Akpınar Deresi, ova yüzeyinde güney-güneydoğu yönüne akarak bir birikinti yelpazesi oluşturmuştur. Ova, doğu-batı yönünde 12-15 km, kuzey-güney yönünde 6-8 km uzunluğundadır (Kilis Belediyesi, 2014: 17).

Şekil 1.1: Kilis İlinin Blokdiyagramı.

Harita 1.2: Kilis İlinin Yükselti Haritası.

“Yeryüzünde bir mekânın coğrafi şartlarını belirleyen ana unsurlardan biri de hiç şüphe yok ki, o yerin denizden ne kadar yüksekte olduğu gerçeğidir. Dolayısıyla yükseklik kavramı bir mekânın var olma ve bir şekilde kabul görme değişkenlerini belirleyen ve aynı zamanda diğer birçok coğrafik unsuru da doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkileyebilen bir kavramdır. Denizlere göre yükseklik tarihin her döneminde konjonktürel olarak bazen tehdit bazen de fırsatlar sunmuştur. Ancak değişmeyen tek gerçek vardır ki, o da bir alanın yüksekliğinin o alanın hem fiziki hem de beşeri olaylarını derinden etkilediği gerçeğidir” (Alaeddinoğlu, 2014: 264). Çalışma alanımızda deniz seviyesine göre ortalama yükselik 650 metredir. Türkiye ortalamasının altında bir sahada kurulmuş olan Kilis, topoğrafik faktörlerin değişmesine bağlı olarak nüfus ve yerleşme dağılışı açısından da farklılık göstermektedir. Topoğrafya’nın arızalı olduğu kuzey ve batıda kalan kısımlarda yerleşmeler arasında sosyal ve ekonomik bağları güçlendiren ulaşım şartları gelişmemiş bunun sonucunda da ekonomik gelişme sekteye uğramıştır. Ayrıca yükselti değerlerinin arttığı Musabeyli ve Polateli ilçelerinde, daha güneyde ve ovada kurulmuş olan Elbeyli ilçesine göre ortalama sıcaklıklar yaklaşık 2 ^{o}C derece daha düşüktür.

Kilis, Hatay-Maraş grabeni içerisindeki Islahiye Ovası’ndan Kurt dağlarıyla ayrılır. Güneyde Suriye sınırına yakın bir alandaki kuzey-güney yönlü bu dağlık kuşak kuzeyde kuzeydoğu-güneybatı yönünü almaktadır. Kilis Ovası’nın bulunduğu kısım doğu-batı yönlü bir fayla çökmesi sonucu plato alanı yükselmiştir. Kilis Ovası ile kuzeydeki platoluk alanlar arasında eğimin biraz daha arttığı etek düzlükleri uzanır (Helvacıkara, 2012: 7-9).

Kilis, batısındaki Islahiye Ovası’ndan Kurt dağlarıyla ayrılır. Güneydoğu Anadolu’nun batı sınırını oluşturan Sof Dağı bulunup yükseltisi 1496 metredir. Gaziantep Platosu’nun batı ve kuzeybatısını çevreleyen bu dağlar; doğuya doğru alçalan tepecikler halinde uzanırlar. Kırgıbayır ve Kefiz Dağı, Polateli ilçesinin batısında Hayberi ve Dünbüllü Dağları daha kuzeyde ise Sakaltutan Dağı ve bazı tepelik alanlar mevcuttur (Kalelioğlu, 1971: 143).

Çalışma alanının batısında Hisarköy ve Gülbaba, güneyde Çerçili, kuzeyde Şenlikçe köyünün güneyi ve doğuda Bulamaçlı köyünü kapsayan jeolojik olarak Mesozoik ofiyolit ve yaşlı kireçtaşlarından oluşmuş Kestelce Polyesi bulunur (Şekil 1.1).

Polye, KD-GB istikametinde yaklaşık 10 km uzunluğa, KB-GD istikametinde ise yaklaşık 6 km'lik genişliğe sahiptir. Polyenin su toplama havzası 55.7 km^{2}'lik alana karşılık gelir. Polyenin tabanı ise 12.8 km^{2}'lik alan kaplamaktadır. Hasanke Deresi ve kolları tarafından drene edilen polyenin tabanı düz olmayıp dalgalı bir topoğrafyaya sahiptir (Ege, 2017: 44). Bağ ve bahçe tarımının yapıldığı alanda özellikle zeytin, üzüm ve biber en fazla yetiştirilir.

Kilis Ovası dışında sahadaki önemli düzlüklerden biri de, Elbeyli Ovası'nın doğu kısmını meydana getiren ve ortalama 70 km^{2}'lik bir alan kaplayan Yavuzlu köyü çevresindeki düzlüklerdir. Elbeyli Ovası'nın deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 600 metre olup 200 km^{2}'lik bir alan kaplamakadır. Bu ovanın üzerinde Lütesien kalker ve Alt Eosen marnlarından yapılı şahit ve hum tepeleri müşahade edilir (Kalelioğlu, 1971: 145).

Balık ve Sinnep Suları orta çığırları arasında 60 km^{2}'lik bir alana sahip Karamelik, Çörten, Kürtüncük, Yılanca ve Polatbey köyleri arasında kalan düzlükler diğer önemli sahalardır.

Merkez ilçenin kuzeyinde yer alan Polateli ilçesinde kuzeybatısından başlayarak sırasıyla Yassıpınar, Arslanlı, Çamaşır ve güneye doğru Süslü dereleri bulunur. Bu sulak alanlar sürekli su barındırmayan genellikle mevsimlik derelerdir. Polateli ilçesinin güneydoğusunda 890 metre yükseltide Çataltepesi yer alır. İlçenin kuzeyinde ise sürekli su barındıran Balıksuyu Deresi bulunur. Tütün Deresi yine bu sahada olup mevsimlik su taşıyan derelerdendir.

İlçenin kuzeydoğusuna doğru gidildiğinde 1000 metre yükseltiye sahip Yarımdağ bulunur. Alt Oligosen-Alt Miyosen ve Üst Eosen-Alt Oligosen dönemlerini yansıtan resifal, killi ve tebeşirli kireçtaşından müteşekkil Yarımdağ'ın dağılış sahasında Yarımdağ Mahallesi ve Mağaracık köyü yer alır. Bu yerleşim alanlarına yakın Domuzdamı, İncirli, Sakaltutan Dereleri ile Körkuyu sulak alanı bulunur. Yine bu sahada Yukarıbağ, Akbayır, Yılancabeli, Eşmetaşı, Tilkikayası gibi tepelik alanlarlar mevcuttur. İlçede özellikle derelere yakın alanların yerleşme sahası olarak tercih edilmiş olması tesadüfi olmayıp, yerleşmelerin kurulmasına etki eden faktörler arasında sayılan su faktörünün önemini ortaya koymaktadır.

İnsanların yaşamlarını ikame edebilmeleri için temel ihtiyaçlardan olan su, insanoğlunun geçmişten günümüze kadar yerleşme alanlarını kurarken önem verdikleri faktörlerden biridir. Çalışma sahasına bakıldığında Narlıca, Akpınar,

Uzunlu, Çerçik, Domuz, Bahtırlı dereleri, Dudlu, Karaçerçik pınarları ve Konak Göleti gibi sulak alanlarda köy ve mahalleler göze çarpar. Narlıca Deresi'ne yakın alanlarda Narlıca köyüne bağlı Alatepe ve Pınarbaşı mahalleleri kurulmuştur. Konak Göleti'nin bulunduğu alanda Büyük ve Küçükkonak köyleri bulunur. Dudlu Pınarı, Uzunlu ve Bahtırlı dereleri yakınlarında Uzunlu ve Küplüce köyleri yer almaktadır.

Merkez ilçeye bağlı Küçükkonak köyü batısından güneyine doğru Beşik Dağı, Büyükkonak köyünün batısında ise yükseltisi 693 metre olan Oğlakkaya Tepesi bulunur. Çalışma sahasının önemli dağlarından biri de, Acar Dağı'dır. Bu dağın yükseltisi 974 metre olup kuzeybatısında Reşit Çeşmesi ve Kefiz Deresi yer alır.

Gaziantep Platosu'nun güneybatı kısmını oluşturan çalışma sahamız, yer yer tepelik alanlardan oluşur. Bu tepelik alanların yükseltisi çok olmasa da, arazide arızalı bir durum yaratırlar. Kuzey-güney yönlü akan Çukuryurt Deresi'nin doğusunda Oğlandüştükayası ve Oynaktaş, güneyinde Kale gibi tepelik alanlar olup bu tepelerin yükseltisi yaklaşık 800-1000 metre aralığındadır. Merkez ilçenin Çukuroba köyü ve Küçükköy Mahallesi, Tamburalı ve Karcıbekir derelerinin çevresinde kurulmuşlardır.

Kuskunkıran ve Topdağı köyleri Reşit Çeşmesinin batısında, Danabaş kuyusu kuzeydoğusunda yer alıp bu iki yerleşmenin kuzeyinde 1021 metre yüksekliğinde Gülbahar Tepesi yer alır. Yeniyurt köyü ve Karacurun Mahallesi kuzeyinde Kastel, Ziyaret, Katır ve Ardıçlı tepelik alanları bulunur. Yine Kızılgöl ve Söğütlü köyleri, Deliktaş Deresi'nin kuzeyinde kurulmuş iki yerleşmedir.

Merkez ilçeye bağlı olan Duruca Köyü, Körpınar ile Gevrik derelerinin güneyinde yer alıp Çoban ile Bağlar tepeleri bu alandaki yükseltilerdir. Bu köyün güneyinde ise Kabirlik Deresi, güneybatısında Körpınar Deresi'nin güney kolu ve Küncülük Tepesi, kuzeybatıda ise Bahçe Deresi bulunur. Yukarıbeşenli, Aşağıbeşenli, Yamaçbeşenli Mahalleleri, Arslanlı Deresi'nin ve kollarının bulunduğu alanda yer alır. Bu yerleşim alanlarına yakın Orta, Kale, ve Yarım tepeleri 500-600 metre civarındadır. Dünbüllü köyünün kuzeybatısında yer alan Dünbüllü Dağı'nın yükseltisi yaklaşık 820 metredir. Dünbüllü köyünün bulunduğu alanın doğu ve güneyinde sırasıyla Hacıkadir, Kabirlik, Kilis ve Tahdik dereleri bulunur.

Bektaşoğlu köyünün doğusunda yer alan Hayberi Dağı'nın yükseltisi 971 metredir. Dağa yakın alanlarda Karlık, Çam, Ziyaret, Yalçıntaş, Han, Karaharabe, Mazıh tepelik alanlar bulunur. Bağarası Köyünün kuzeyinde Küçükdağ bulunur. Bu dağın yükseltisi 900-1000 metre civarındadır. Ceylan, Nügü, Hanis bu alandaki yüksek olmayan tepelerdir. 795 metre yükseltiye sahip Küçer Tepesi yakınlarında yer alan Eğlen köyü, su kaynaklarına yakın bir diğer yerleşmedir. Dam, Bozparça, Kastel Dereleri bu köye yakın su kaynaklarıdır.

Kilis ilçe merkezine bağlı Göktaş köyü, Göktaş Deresi'nden beslenen bir alanda yer alır. Bu köyün güneybatısında bulunan Kızılburun ve Karacaören tepeleri arasında Ceritler köyü bulunur. Kantara Deresi bu köyün yerleşimine etki eden faktörlerdendir. Ayrıca bu sahada Bozcadere, Dölek ve Karakoyunlu köyleri yer almaktadır.

Elbeyli ilçesinin güneydoğusunda yer alan Kurcamusa Tepesi yaklaşık 554 metredir. İlçenin güneyindeki Fatmacık Dağı (528 m.), Üst Miyosen dönemi bazalttan oluşup Suriye sınırına doğru küçük bir alana yayılmıştır. Fatmacık Dağı'nın kuzeydoğusunda Küçükçamurlu Tepesi bulunur, güneydoğusunda ise Çobanbey Mahallesi yer alır. Çamurlu Deresi boyunca güneye doğru Alahan köyü ve Safhan Mahallesi, Suriye sınırına sıfır noktada Küçükbıykır Mahallesi ve Çıldıroba köyü yer alır.

Elbeyli ilçesine bağlı Günece köyü batı ve güneyinden sırtlarla çevrilidir. Batıda Havarındağı sırtı güneyde de Alimantaryolu sırtı bulunur. Yoğuntaş Köyü ile Yılanlı Mahallesi arasında su yolu bulunur. Erikliyayla ve Kalbursait köyleri bu bölgedeki diğer yerleşim birimleridir.

Kilis Merkez ilçenin kuzeyinde bulunan Resul Osman Dağı 943 metre yükseklikte olup bu dağın doğusunda Narlıca Deresi akar daha doğuda ise 750 metre yüksekliğe sahip Kalecik Tepesi bulunur. Kilis Merkez ilçenin güneydoğusunda bulunan Arpakesmez ve Oylum köyleri Akpınar Deresi'yle beslenen yerleşme alanlarıdır. Sinnep Suyu'nun havzası ve çevresinde de yerleşmeler mevcuttur: Uzunlu, Küplüce, Kapdeğirmeni ve Akıncı köyleri örnek olarak verilebilir.

Kilis iline bağlı ilçelerden Musabeyli ilçesi, Kilis ilçe Merkezi ve Elbeyli ilçesine göre arazi koşulları biraz daha dağlık bir yapı göstermektedir. Ancak Musabeyli ilçesinde yerleşme sayısı ve sıklığı Polateli ve Elbeyli ilçelerine göre daha fazladır. Tepe ve sırtlar arazide yoğun şekilde dağılış gösterir. İlçe merkezinin kuzeyinde 888 metre yükseltiye sahip Tabanca Tepesi bulunur. Kuzeybatıda Soko, batıya doğru gidildiğinde Gögce tepeleri, doğuda ise Musluoğluharabe sırtı bulunur. Yerleşme sahalarının çoğu ya bir sırtın yakınında ya da birkaç tepeliğin arasında kalan daha düz alanlarda kurulmuşlardır. Örneğin Kurtaran köyünün bulunduğu alan Korpınar Tepesi, Çörtlük, Sumaklık ve Karamehmet sırtlarının arasında yer alan kısımda bulunurlar.

Zeytinbağı köyü, Karataş ve Ziyaret tepelik alanlarına yakın yerde bulunurlar. Bir diğer örnek Kalencibelen Tepesi (823 m.), Çakalbayır sırtı ve Kabak Tepesi civarında kurulmuş olan Kürtüncü köyüdür. Kokmuş ve Antep dereleri bu köye yakın bir sahada akan mevsimlik sulardır.

Daha kuzeye doğru benzer özelliklere sahip yerleşim alanları mevcuttur. Örneğin Aslıyazı, Zeytinbelen sırtları ve Kırcalı ile Kırankaya tepelerinin bulunduğu alanda Karacaören köyü ile Çörtenli Mahallesi yer alır. Ayrıca bu yerleşme birimlerine yakın alanda Kocaçam, Kılavuz ve Karaarpalık dereleri geçmektedir.

Musabeyli ilçesinin dağlık yapıda olmasına rağmen yerleşim yeri sayısının fazla olmasında etkili olan etmenler (su kaynakları, tarım arazisi, tarihi faktörler) daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Yerleşmelerin kuruluşuna ve gelişimlerine etki eden faktörlerden biri de, eğim değerleridir. Eğim değerlerinin düşük olduğu alanlarda yerleşmeler daha hızlı yayılış gösterebilir.

Topoğrafya, şehir gelişimini farklı şekillerde etkilemektedir. Şehir planının belirlenmesi, ulaşım hatlarının şekillenmesi, altyapının inşası, çeşitli alanların kullanımı (sosyal ve kültürel bölgelerin oluşumu gibi), binaların konumu ve görsel form topoğrafyadan etkilenmektedir. Ancak bu nedenler daha çok bakı etmeni ve eğim değerleriyle ilişkilidir. Yerleşmeler ilk kuruldukları zaman insanlar, az eğimli alanları tercih ederler. Ancak eğim değerlerinin %1'in altında olduğu alanlarda gerek yüzey suyu ve gerekse kanalizasyon şebekesiyle taşınan atık suyun uzaklaştırılması güç olmaktadır.

Genel olarak bakıldığında; eğim değerlerinin %4'ün altında olduğu alanlar düz olarak kabul edilmekte ve bu tür alanlarda her türlü faaliyet yoğun olarak yapılabilmektedir. %4–10 arası eğimler orta düzeyde eğimli alanlardır. Bu tür alanlarda hareket etmek kolay olduğu gibi informal faaliyetler de yapılabilmektedir. %10'un üzerinde eğimli alanlar sert eğimli alanlar olarak değerlendirilmektedir. %41'den fazla eğimli alanlar ekonomik manada yerleşmeye uygun olmayan alanlardır" (Aliağaoğlu & Uğur, 2015: 108).

Kilis ve Elbeyli şehirlerinde eğim değerleri %5'in altındadır. Polateli ilçe merkezi %5, Musabeyli ilçe merkezi ise, dağlık yapıya bağlı olarak eğim değerleri %5,1-10 arasında değişmektedir (Harita 1.3). Nitekim Musabeyli ilçesinde dağlık alanları oluşturan tepeler çok fazladır. Kürdören, Büyükkarruca, Gemrik, Demirci vb. Kilis Şehri ovalık alana kurulmasına rağmen kuzeyinde yer alan Resül Osman Dağı (974) yükseltinin artmasına bağlı olarak eğim değerleri %20'lere yükselmiştir (Harita 1.3). Balık Suyu ile Kınacık Deresi'nin akış gösterdiği Polateli ilçesinde eğim değerleri Dünbüllü Dağı çevresinde %30'lara kadar yükselmiştir. Tarıma elverişsiz olan bu sahada hayvancılık faaliyetleri daha fazla yapılmaktadır. Nitekim Dünbüllü, Bağarası ve Bektaşoğlu köylerinde keçi yetiştiricliği fazladır.

Yerleşim alanlarının seçiminde ve planlanmasındaki temel amaç, fiziksel çevrenin ekonomik ve sosyal açıdan en iyi şekilde kullanılmasıdır. Ancak fiziki çevrenin ekonomik açıdan en iyi değerlendirilmesi düşüncesinin kısa vadede "en ucuza mal olacak en çok kazanç getirecek" biçimde algılanması yanlış arazi kullanımı gibi sorunlara neden olmakta bu da uzun vadede hesap edilmeyen risklerin doğmasına sebep olmaktadır (Sargın, 2004: 373). Eğim; erezyon, toprak sınıflaması, yerleşim alanının planlanması gibi bir etkileri olan önemli bir topoğrafik etmendir. Arazideki eğim oranı, yağışlardan sonra yüzey akışına geçen sel sularının miktarına, toprağın erozyona karşı gösterdiği dirence ve tarım alet ve makinelerinin kullanımına etki eder (Susam ve Karaman, 2007: 157).

Araştırma sahamızda yerleşim birimlerinin kuruldukları alanların eğim değerleri birbirlerinden farklıdır. Eğimin azaldığı yerlerde arazi düz bir yapıda iken eğimin fazla olduğu alanlarda arazi dik bir durumdadır. Özellikle Gaziantep Platosu'na yakın olan alanlarda eğim değerleri artış gösterirken, güneye doğru Suriye sınırına yaklaşıldığında ise eğim oranı %2-5 arasında değişkenlik gösterir (Harita 1.3). Bu duruma özellikle Elbeyli ilçesinin yayılış gösterdiği alan ile bu ilçeye bağlı yerleşim alanları örnek gösterilebilir (Sönmez vd., 2013: 7).

Merkez ilçede eğim değerleri 0-24 arasında değişmektedir. Kilis il merkezinden kuzeye ve kuzeybatıya doğru gidildiğinde Polateli ve Musabeyli ilçeleri eğim değerlerinin yüksek olduğu alanlarda gelişme göstermişlerdir. Musabeyli ilçesine bağlı bazı yerleşim alanlarında eğim değerlerinin %32,2 ile 64,1 arasında değiştiği görülebilir (Harita 1.3).

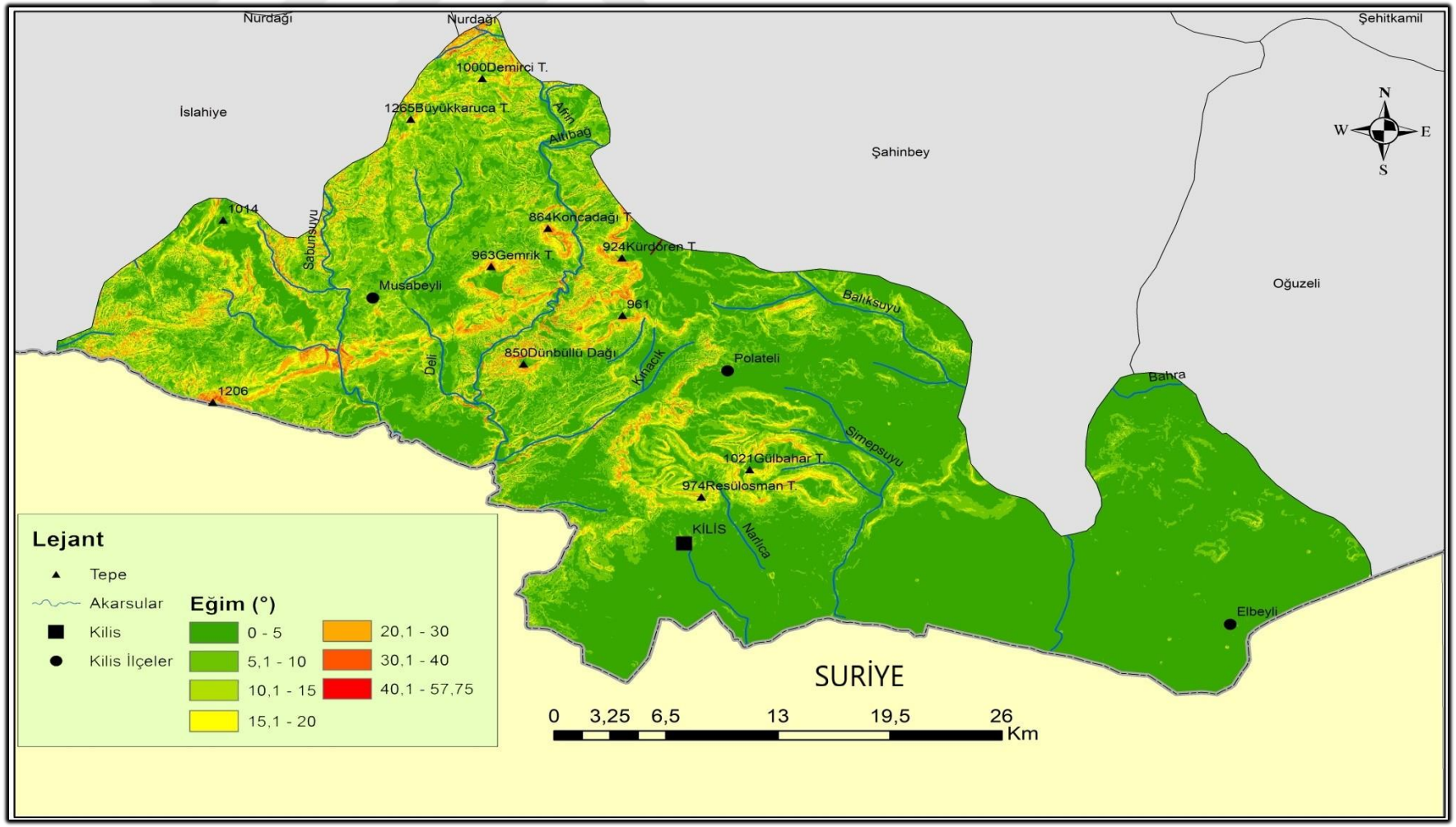
Kilis merkez ilçesinin sınırları Suriye sınırı boyunca batıya doğru uzanış gösterirken sınır boyunca dağlık yapıda tepelik alanlar mevcut iken, eğim değerleri de yüksektir.

Bakı, yerşekillerinin güneşe göre konumudur. Genel olarak Kuzey Yarımküre'de herhangi bir yamacın güneye bakan tarafları kuzeye bakan taraflarına göre daha sıcaktır. Kuzeyde kalan kısımlar daha serindir. Ülkemiz, Kuzey Yarımküre'de Orta Kuşak'ta yer alır dolayısıyla insanlar yapı inşası sürecinde arazinin bakı durumunu göz önüne alarak inşa sürecini yürütürler. Güneye bakan taraflar daha çok tercih edilmektedir.

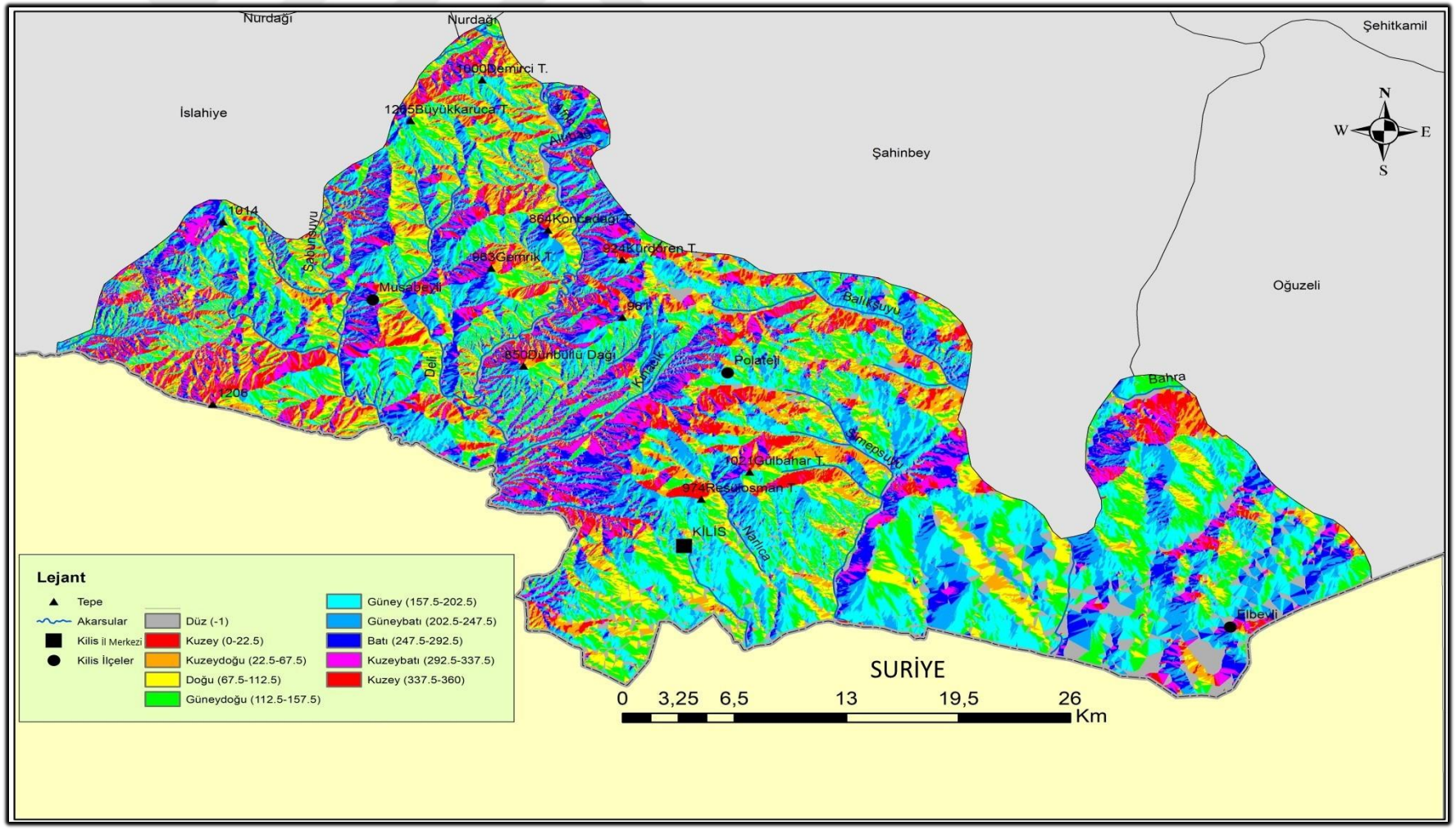
Bir yerleşme güneşe dönük bir yamaç üzerinde kurulmuş ise orada sıcaklık daha yüksek olup daha az yakıt kullanılacağından hava kirliliği de daha az olacaktır. Çalışma sahamızın bakı durumu yerşekilleriyle paralellik göstermektedir. Yükselti ve eğimin az olduğu alanlarda güney yönlü yerleşmelerin daha fazla olduğu söylenebilir (Harita 1.4). Kilis ilçe merkezinin batı ve kuzeybatısına doğru gidildiğinde güneye dönük alanlar azalmaktadır. Özellikle Musabeyli ilçesi bakı durumu yönünden diğer yerleşim birimlerine göre daha avantajlıdır.

Çalışma sahamız jeolojik olarak Afrin Vadisi sınır olarak kabul edildiğinde iki kısımdan oluşmaktadır. Vadinin batısındaki kısım, Torosların dış sıralarını oluşturmakta ve orojenik fliş zonu özelliğindedir. Vadinin doğusundaki kısım ise, Arap platformuna ait arazilerden oluşmakta başka bir ifadeyle Gaziantep-Adıyaman ön çukuru sedimantasyon havzası olarak ayrılmaktadır. Orojenik fliş zonunda Afrin Vadisi'nin doğusunda üst kretase formasyonları üzerinde Tersiyer yaşlı tortullar ve en üstte de kuaterner bazaltları bulunur (Kilis Valiliği, 1997: 89). Kilis merkez ilçede tortul kökenli formasyonlar bulunup kalker, marn ve killerden oluşmaktadır. Marn ve Killer litolojik olarak kalkere oranla daha dirençsiz olup çok daha kolayca aşınabilirler (Çelik ve Gülersoy, 2013: 489).

Harita 1.3: Kilis İlinin Eğim Haritası.

Harita 1.4: Kilis İlinin Bakı Haritası.

Kilis şehrinin kuzeydoğusunda Pliosen ve Kuaterner bazalt satıhları çok yaygındır (Kalelioğlu, 1971: 145). Kuvaterner teşekküllerini meydana getiren kara rüsupları, Suriye sınırında Kilis ile Fırat arasında marnlı tersiyer ovalarını kaplamaktadırlar. Bunlar kalker çakılları ve kabukları taşıyan kırmızımtırak esmer renkli arjillerden oluşur (Stchepinsky, 1943: 113).

Kilis Merkez ilçede litolojik olarak güneyde alüvyal, güneybatıda kireçtaşı tabakaları bulunur. Bazalt tabakaları çalışma sahasının bir çok yerinde geniş alan kaplar (Harita 1.5). Gaziantep/Şahinbey ilçesiyle Merkez ilçenin sınırlarının birleştiği alanda konglomera-kumtaşı-killi tabaklar bulunur. Kilis Merkez ilçesinin batısında ise litolojik yapı çok farklı özellikler gösterir. Burada bulunan kayaçlardan dolomit, kimyasal tortul taşlardan olup çoğunlukla gri veya krem renginde, suda eriyebilen ve karstik şekillerin oluşumuna uygun olan bir kayaçtır (Hoşgören, 2014: 92).

Musabeyli ilçesinin batı ve kuzeybatısı ile Merkez ilçenin batısında melanj kütleleri birbirinden kopuk şekilde birer şerit halinde bulunmaktadır. “Bu taşlar ince taneli materyalden oluşan kırıntılı matriks içinde belirgin olarak sıkıca tutturulmuş ve bu matriks içinde münferit (kapanmış) biçimde duran blok ve kırıntılı kayaç kütleleridir“ (http://www.cyprusgeology.org).

Olistostrom kayacı, kendisine yabancı bir tortullaşma sahasına sürüklenip gelerek çökelmiş iri kaya kütlesidir (Hoşgören, 2014: 230). Bu kayaç türü Musabeyli ilçesinin büyük bir kısmında dağılış gösterir. Ayrıca Merkez ilçenin batısında da parçalar halinde litolojik yapıyı meydana getirir (Harita 1.5).

Tablo 1.1: Kilis İli Litolojik Birimler Dağılımı.

	Litolojik Birim	**Hektar**
1	Talus (Yamaç Molozu)	134
2	Dolomit	324
3	Konglomera-Kumtaşı-Kiltaşı	641
4	Bazalt-Aglomera	960
5	Serpantin	1.186
6	Melanj (Karışık)	2.157
7	Ofiyolitik Kaya	4.932
8	Killi Kireçtaşı	11.004
9	Olistostrome	15.008
10	Kireçtaşı	18.252
11	Kumtaşı-Kiltaşı-Kireçtaşı	19.550
12	Alüvyonlu	24.502
13	Bazalt	42.550
	Toplam	**141.200**

Kaynak: 1/25.000’lik Kilis ilini kapsayan litolojik biirmler paftalarından derlenmiştir.

Tablo 1.1'de Kilis ilinin litolojik birimleri verilmiştir. Buna göre litolojik olarak en fazla alan kaplayan bazalt taşıdır (42.550 hektar). Bazaltın dağılışına bakıldığında; Merkez, Elbeyli ve Polateli ilçelerinde yayılış alanı geniştir. Güney'e doğru Suriye sınırı boyunca Merkez ilçe ve Elbeyli arasında bazalt tabakaları yoğunluk kazanır.

Alüvyonlu litolojik tabakalar, 24.502 ha ile yoğunluk olarak ikinci sıradadır. İl sınırları içerisinde geçen Afrin Çayı ve kollarının akış gösterdiği alanlarda parçalar halinde görülür. En fazla yayılış alanı Elbeyli ilçesindedir. Bunun yanı sıra Sinnep ve Balık Sularının akış gösterdiği alanlarda görülür. Bir diğer yayılış alanı Merkez ilçenin güneyindedir. Merkez ilçenin Islahiye tarafına doğru sokulan batı taraflarıyla Musabeyli ilçesi, litolojik birimler açısından çok farklı tabakalara sahiptir. Torosların devamı niteliğinde çok sık şekilde yayılmış olan yüksek olmayan tepelik alanlardan dolayı arazi şartları, ilin diğer kısımlarına göre arızalı bir yapıya sahiptir.

Kilis ilinin batısında akış sahasına sahip Sabun Suyu ile kuzeybatıda birçok koldan beslenerek güneye doğru akan Afrin Çayı, tepelerin arasında kalan vadilerden geçer ve nispeten dağınık bir görüntü oluşturur. Bu sulak alanlarda alüvyonlu topraklar dikkat çekerken aynı zamanda tarım faaliyetleri açısından önem arz ederler. Çalışma sahamızın litolojisinde kireçtaşı, 18.012 ha alanda görülmektedir. Kireçtaşı ilin tamamında parçalar halinde yer alır. "Melanj, Toroslar'ın birçok kesimlerinde değişik özellikler göstermekle birlikte, Paleozoyik'ten Paleosen'e değin değişik yaş ve türdeki blokların, ilksel konumsuz olistostromlar (şistsel yapılı, kumlu, milli ve killi bir hamur içinde gömülü ve yüzer konumda bulunan köşeli kireçtaşı, diyabaz, gabro, radyolarit ve peridotit çakıl ve bloklarının karışımından oluşur) çoğunlukla radyolarit, pelajik kireçtaşı ve grovaklarm oluşturdukları bir hamur içindeki karışımdır" (Koçyigit, 1978: 79). Ofiyolotik melanj Kilis ilinin batı kısmında bloklar halinde görülürken, Toroslar'ın birçok yerinde değişik biçimlerde dağılış göstermektedir. Çalışma alanımız Torosların yayılış alanına girdiğinden bu litolojik birime fazlasıyla rastlanır. Olistostrom'lar da, bu kayaç grubuna benzer özellikler göstermektedir. Musabeyli ilçesinde bu kayaçlar yoğunluk gösterir.

Melanj kayaçlarının hulunduğu alana yakın yerlerde dağılış gösteren bir diğer kayaç türü de yeşil kaya da denilen ofiyolitik kayaçlardır. Bunlar jeolojik yapının karmaşık olduğu Merkez ve Musabeyli ilçelerinin batısında görülen kayaçlardır. "Bu kayaçlar deniz dibi yayılması olayı sonucu meydana gelmişlerdir. Üst mantonun üzerinde yer alırlar, üstte bazalt üyesi, ortada gabro üyesi altta da peridotit üyesi

kayaçların istifi söz konusudur. Hepsinin üzerini ise, silisli, kireçli, killi derin deniz çökelleri örter. Bir kısmı hidratasyon sonucu yılan derisine benzeyen yeşil renkli serpantine dönüştüklerinden yeşil kayaçlar olarakta adlandırılır" (Hoşgören, 2014: 227).

Elbeyli ilçesinde jeolojik yapının büyük bir kısmını bazalt, alüvyal ve kireçtaşı meydana getirir. Polateli ilçesi de jeolojik yapı olarak Elbeyli ilçesiyle benzerlik gösterir ancak ilçenin batısında dağlık alanlara doğru jeolojik yapı çeşitlilik gösterir (Harita 1.5). İlçenin büyük bir kısmını bazalt ve alüvyal yapılar oluştururken, batı kısmında kireçtaşı, killi kireçtaşı, bazalt-aglomera, kumtaşı-kiltaşı-kireçtaşı parçalar halinde litolojik yapıyı oluşturur. Musabeyli ilçesinin yapısını ise, geniş bir kısmı olistostromlar olmak üzere, kireçtaşı, melanj, kumtaşı- kiltaşı-kireçtaşı oluşumları meydana getirir. Yamaç dökümtülerinden oluşan taluslar, çok az da olsa yer kaplar.

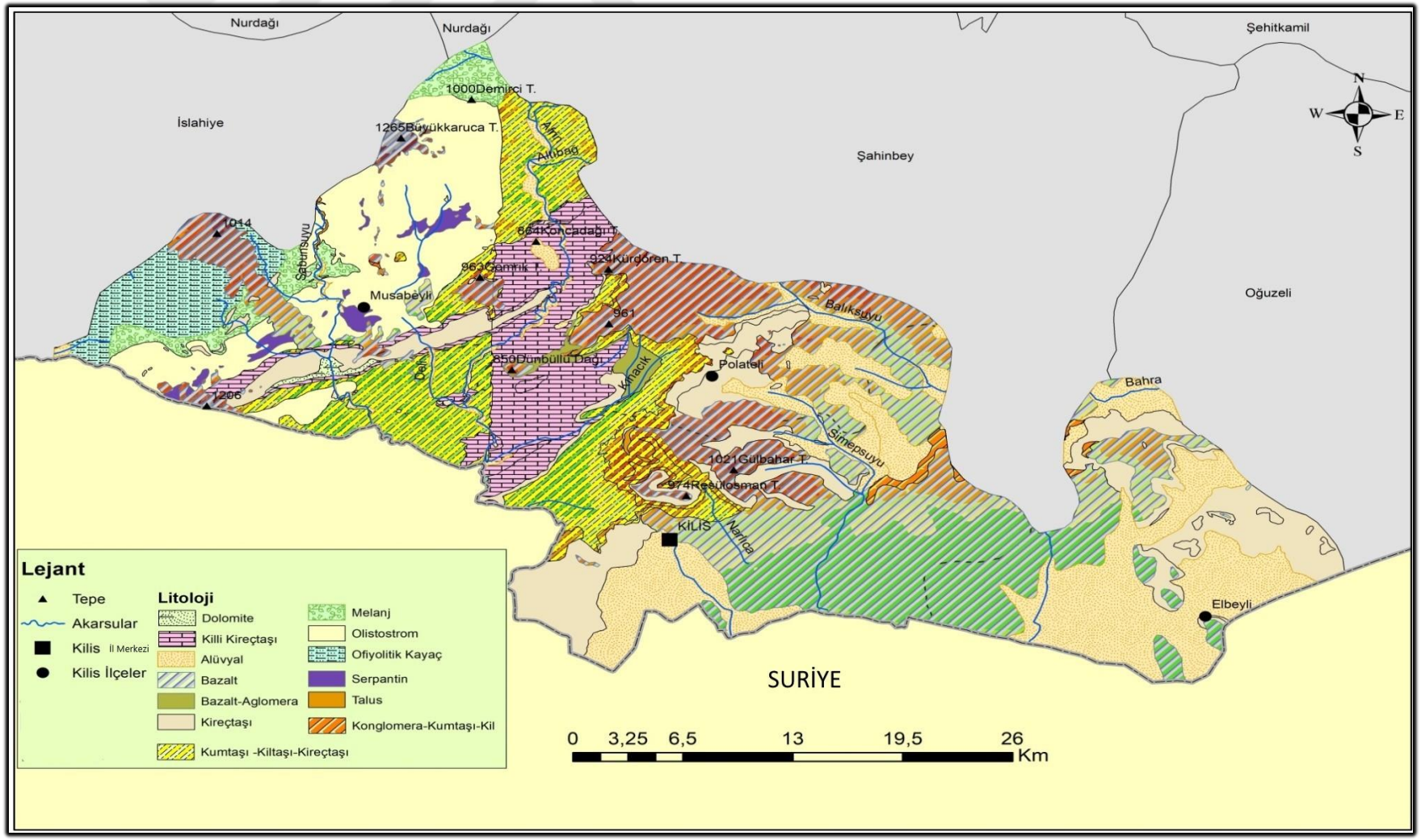
Maden Tetkik Arama Enstitüsü'nden alınan 1/100.000 ölçekli Antakya-O38 paftası Güneydoğu Anadolu'nun batısında Gaziantep ilinin güney kısımlarıyla Suriye sınırı arasında yer alan formasyonlar belirlenmiştir. Bu pafta inceleme alanımızın büyük bir kısımını içine almaktadır. Bu paftaya göre Kilis iline ait jeolojik formasyonlar şu şekilde sınıflanabilir:

Kretase-Hasanke Formasyonu (Kh): Dolomit, dolomitik kireçtaşı, killi-kavkılı-çörtlü kireçtaşı ile aralarında killi, kumlu düzeyler birbirini izlemektedir. Kilis-Hatay karayolunun Kilis tarafından yaklaşık 30-35 km uzaklıktaki Sabunsuyu Deresi'nin bir kolu olan Hasanke Deresi bu formasyona girer (Terlemez vd., 2010: 8).

Üst Kretase-Paleosen-Germav Formasyonu (KTg): Altta marn ve killi kireçtaşları üstte ise marnlardan oluşur. Dünbüllü ve Sakaltutan dağlarının batısında rastlanmaktadır (Terlemez vd., 2010: 8). Kuzeyden güneye doğru batıda keskin bir hat oluşturmuştur. Afrin Çayı havzasının bir bölümü bu formasyon içerisinde yer alır (Harita 1.5).

Üst Paleosen-Alt Eosen-Beşenli Formasyonu (Tpeb): Altta marn, killi-çörtlü kireçtaşı ardalanması, üstte çörtlü kireçtaşından oluşup, Kilis ilinin 10-15 kilometre kuzeybatısındaki Beşenli köyü dolaylarını kapsar (Terlemez vd., 2010: 8). Hayberi Dağı ve Küçükdağ'ın kuzeybatısında ince şeritler şeklinde bu formasyon örneği görülür (Harita 1.5).

Harita 1.5: Kilis İlinin Litoloji Haritası.

Cengin Formasyonu (Tpee): Kilis ilinin 20-25 km batısındaki Bağarası köyünün çevresini oluşturan bu birim, Aglomera ve çok az tüffitten oluşan ve içerisinde çörtlü kireçtaşı merceği içermektedir. Birimin egemen kaya türü olan aglomera, koyu yeşilimsi-alaca renkli, çok kalın tabakalı, ufak-iri taneli, taneleri köşeli ve volkanit, kireçtaşı olup volkanik çimentoludur (Terlemez vd., 2010: 10). Dünbüllü Dağı'nı çevreleyen bu formasyon kuzeydoğuda Ürünlü köyüne kadar uzanır. Ayrıca Kınacık Deresi'nin suları kuzeyde bu formasyon üzerinde akar (Harita 1.5).

Eosen-Aslansuyu Formasyonu (Tea): Killi-çakıllı kireçtaşı ve tebeşirli kireçtaşından oluşan birim, Kilis ilinin 10-15 kilometre kuzeybatısındaki Aslanlı Deresi'nin bir kolu olan Hayırlı Deresi'nde izlenir. Kilis çevresi ve Sakaltutan Dağı kuzeyinde yaygın olarak görülür (Terlemez vd., 2010: 11). Kuzeyden güneye doğru Söğütlü, Eğlen, Çakallıınar, Kuzuini ve Doğançay bu formasyon içerisinde yer alan köylerdir. Resul Osman Dağı da bazalt formasyonunu çevrelemiştir.

Üst Eosen- Alt Oligosen- Gaziantep Formasyonu (Teog): Killi kireçtaşı, kireçtaşı ve tebeşirden oluşan birim, tip kesiti Kilis ili dolayında izlenir. Acar Dağı, Yarımdağ ve Bozdağ çevresinde yüzeylenir. Formasyon, yumuşak topoğrafya gösteren killi kireçtaşı ve tebeşirli kireçtaşı şeklinde yüzeylenmektedir (Terlemez vd., 2010: 12).

Alt Oligosen-Alt Miyosen-Fırat Formasyonu (Tmf): Polateli kuzeyinden başlayarak Yarımdağı dolanarak güneyde Kızılgöl köyüne kadar görülen bu formasyon, yer yer resifal karakterli kireçtaşlarından oluşur. Elbeyli ilçesinde Hasan Ağa Dağı'nın kuzeyinde başlayarak Akçaağıl, güneyde Günece, Karacurun ve Sağlıcak bu formasyon içerisinde yer alan köylerdir (Harita 1.5).

Yavuzeli Bazaltı (Tmy): Bazalt lavından oluşan bu birim genelde kırmızımsı-koyu kahve-koyu gri ve siyahımsı renkli, tabakasız, yer yer çok kalın tabakalı, gözenekli, gözenekleri kalsit dolgulu lav akıntısından oluşmaktadır. Bu formasyon Gaziantep-Kilis yolunun Kilis'e yakın kesimlerinde izlenmektedir. Bozcayazı, Erikliyayla, Yenideğirmen, Yavuzlu, Akıncı, Kapdeğirmeni, Göktaş, Çörten, Ceritler, Yeniyapan, Yeniyurt, Karakıl, Polatbey ve Mısırcık Üst Miyosende oluşmuş bazalt ve piroklastik kayaların bulunduğu köylerdir (Harita 1.5).

Çalışma alanında Üst Paleosen-Alt Eosen dönemlerinde oluşmuş silisifiye kireçtaşı, silisli şeyl, çörtlü kireçtaşı ve kireçtaşı bloklarından müteşekkil tektonik hareketlerin meydana geldiği Karadut formasyonu, Musabeyli'nin kuzey ve

kuzeydoğusunda; Yastıca, Kozlubağ, Kaynaklı, Sabanlı, Uğurtepe ve Gündeğer köylerinin yer aldığı alanda mevcuttur. Kilis-Gaziantep sınırını oluşturan bu saha, kuzeyden Kilis sınırlarına akmaya başlayan ve derin olmayan bir vadiye sahip Afrin Çayı tarafından parçalanmış bunun neticesinde alüvyal alanlar oluşmuştur.

Kilis şehriyle Elbeyli'nin üzerinde yer aldığı ovayı ayıran bazalt platosu kuzeyde Polateli'nde parçalar halinde dağılış gösterir. Karakıl köyünün bulunduğu alan tamamen bazalttan oluşmaktadır. Polateli'nin kuzeydoğusunda akış gösteren Balık Suyu ve kolları bazalt platosunu yer yer parçalayarak birikinti alanları oluşturmuş bunun sonucunda alüvyal sahalar meydana gelmiştir (Şekil 1.1).

Resul Osman Dağı'nın kuzeyinde akış gösteren Sinnep Deresi, bazalt platosunu yarmış ve parçalar halinde alüvyal sahalar oluşturmuştur. Balık ve Sinnep, verimli alüvyal tarım arazileri oluşturduğundan yerleşim yeri sayısının fazla olduğu alanlardandır.

"Yerleşmenin situasyonu için mesken yapımına elverişli kayaların bulunduğu yerler, tek başına yeterli bir neden olmamakla beraber, diğer şartların da uygun oluşuyla tercih edilen alanlar olmaktadır" (Şahinalp, 2006: 121). Çalışma alanının litolojik özellikleri meskenlerin yapı malzemesini etkilemiştir. Çevrede kireçtaşı ve bazaltın bolca bulunması nedeniyle kırsal alanlarda eski meskenlerin yapımında kireçtaşı ve bazalt fazlasıyla kullanılmıştır. Bunun yanı sıra Kilis şehrinde yer alan eski evler, cami, minare, çeşme yapımında taş ustaları tarafından kolayca kesilip şekillenebilen havara taşı kullanılmıştır. Havara taşının Kilis ilinde bir diğer kullanım alanı gün pekmezi yapımında üzüm suyunun durulması için toz olarak kullanılmasıdır.

Jeolojik yapı, şehir planlamasında da dikkate alınması gereken önemli bir etmendir. Şehrin kurulduğu alandaki toprak ve kayaçlar bunların yatay ve düşey dağılımları, kayaçların geçirimliliği, sert ve yumuşaklığı, fay hatlarına yakınlığı gibi etmenler şehirdeki yapıların yerini belirler. Örneğin toprak yapısının yumuşak olduğu alanlarda bir veya iki katlı konutlar inşa edilmesi uygun iken, sağlam kayaçların olduğu alanlara daha ağır yapılar inşa edilebilir. Elbeyli şehrinin kurulduğu alanda kolüvyal topraklar yaygın iken, şehrin güneydoğusunda Alt Oligosen-Miyosen dönemlerinde oluşmuş Fırat ve Gaziantep formasyonlarına ait resifal ve killi kireçtaşları mevcuttur. Bunun yanı sıra Yavuzeli formasyonunu oluşturan bazalt da bulunur. Toprak ve kayaçların yumuşak olması nedeniyle Elbeyli şehrinde konut kat sayılarının sınırlı olması daha uygundur.

Kilis şehir merkezi kolüvyal ova üzerine kurulmakla beraber 2000 yılından sonra şehrin büyüme yönü kuzeydoğuda yer alan Üst Eosen-Alt Oligosen killi ve tebeşirli kireçtaşı, kuzeyde ise Resul Osman Dağı'na doğru Üst Miyosen Bazalt kayaçlarının yaygın olduğu sahalara doğru olmuştur. Şehrin güneyindeki tarımsal alanların korunmasını sağlamak için şehrin büyüme yönünün kuzey ve kuzeydoğuya doğru olması jeolojik açıdan da daha uygundur.

1.2. İKLİM ÖZELLİKLERİ

Atmosfer olayları birbiriyle ilişkili, karışık, çözülmesi zor, kısmen devirli kısmen de devirsiz tabiat olaylarıdır (Akyol, 1944: 1). Hava olayları ve iklim küresel, bölgesel ve yerel ölçekte pekçok faktörün etkisi altında oluşur. Enlem, hava kütleleri, sürekli basınç ve rüzgar kuşakları, okyanus akıntıları gibi küresel faktörlerle dağların uzanış biçimi ve uzanış yönü, yükselti ve farkları, deniz ve kara dağılışı, denize yakınlık ve uzaklık gibi bölgesel ve yerel faktörler iklimi etkiler (Şahin, 2005: 118).

"Hava ve iklim, insan etkinliklerini, insanın refahını ve sağlığını çok değişik yollardan etkiler. İklim, insanoğlunun yaşama gereksinimlerini karşılayan kaynağın kendisidir. İnsanoğlu, yüzyıllar boyunca barınaklarını, yiyecek ve enerji üretimlerini genel olarak iklim ve çevre koşullarıyla uyumlu bir yaşam tarzı yaratmak için düzenlemiş ve kendisini bu kaynağa uyarlamıştır" (Türkeş, 2000: 187).

Klimatolojik olarak dinamik-jenetik özellikler açısından bir geçiş sahası konumunda bulunan ülkemiz (Subtropikal Kuşakta), kıtaların batısında meydana gelen hava hareketleri ile Akdeniz İklim tipinin etkisindedir. Kuzey tarafında kutbi hava kütlelerinin, güney tarafında ise tropikal hava kütlelerinin etkisinde bulunur. Yani ülkemizin bulunduğu alan kışın kutbi, yaz aylarında ise tropikal kökenli hava kütlelerine maruz kalır (Erinç, 1969: 295). Ülkemiz Subtropikal Yüksek Basınç Rejimi'nin etkisinde bulunan, her mevsimi kurak tropikal bölge arasında bir geçiş kuşağı üzerinde bulunmaktadır (Koçman, 1993: 1).

İklim, insanların yeryüzündeki dağılışını etkileyen çok önemli bir etmendir. İnsan faaliyetleri doğrudan ya da dolaylı olarak iklim şartlarından etkilenir (Erol, 2004: 2). Beşeri ve ekonomik faaliyetleri doğrudan etkileyen iklim, nüfus hareketlerini, meskenleri ve yerleşim ünitelerini etkilemektedir. İklim ayrıca insan hayatının devamı için gerekli olan besin maddelerinin yetişmesine de olanak sağlar. Bunun yanı sıra tarımsal faaliyetler sonucu ortaya çıkan sanayi faaliyetleri, ticaret

hayatının gelişmesi ve turizm faaliyetleri de, iklim şartlarına göre şekillenir (Doğan, 2010: 15).

Ülkemiz, Orta Kuşak Ilıman İklim Kuşağı'nda yer alsa da, iklimi etkileyen birçok topoğrafik koşul, kara-deniz dağılışı, önemli hava kütlelerinin etkisi nedeniyle iklim yönünden çeşitlilik göstermektedir. Ülkemizin kıyı kesimlerinde denizlerin etkisi görülürken, iç kesimlere doğru gidildikçe iklim şartları değişmektedir. Denizden uzak bölgelerimizde ise, yükselti ve kara-deniz dağılışına bağlı olarak iklim özellikleri farklılık arz eder (Güngördü, 2010: 33).

"Türkiye soğuk aylarda Polar, sıcak aylarda ise Tropikal hava kütlelerinin etkisi altındadır. Sibirya üzerinden gelen cP hava kütlesi karasal karakterli soğuk ve kurudur. Kış aylarında sis ve ayaza neden olur, bazen Karadeniz'i geçerken nem kazanarak Orografik yağışlar yapabilir. Atlas Okyanusu'ndan gelen mP hava kütlesi ise Avrupa ülkeleri ve Balkanları geçerek ülkemizi etkiler. Belirgin olmayan A.B. sistemleriyle gelmedikleri için kararsızlık yağışları yapar. Yağış olarak Karadeniz sahilinde yağmur iç kesimlerde kar bırakabilir. Akdeniz üzerinden geldiğinde ise daha fazla etkili olur ve her türlü yağışı bırakır. mT hava kütlesi sıcak ve nemli karakterli olduğu için batı bölgelerimizde oldukça fazla yağış bırakır. cT hava kütlesi ise K. Afrika üzerinden gelir karasal sıcak ve kurudur. Kuzey sistemlerle karşılaşırsa Akdeniz cephesini oluşturup yağış bırakabilir. Diğer taraftan Akdeniz'den geçerken yeterli ölçüde nem kazandığı takdirde yine yağışa neden olabiir. Zaman zaman gördüğümüz çamur yağışları da bu hava kütlesinin ülkemizi etkilemesinin bir sonucudur" (Kapluhan, 2013: 496).

Kilis ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile Akdeniz Bölgesi arasında geçiş konumunda bulunduğudan Karasal İklimden Akdeniz iklimi'ne geçiş özellikleri gösteren iklim şartlarına sahiptir. Nitekim Akdeniz ikliminin karakteristik zirai ürünü olan zeytinin, özellikle Kilis Merkez ile Musabeyli ilçelerinde yoğun olarak görülmesi tesadüfi değildir.

Bir bölgede iklim özelliklerinin belirlenebilmesi için, uzun yıllar iklim verilerinin kayıt altına alınarak hesaplanması gerekmektedir. Çalışma alanımız olan Kilis ilinde, toplamda 4 adet meteoroloji istasyonu bulunmaktadır. Merkez ilçe olan Kilis şehrinde, çok uzun yıllara ait iklim kayıtları tutulmuştur. Musabeyli, Elbeyli ve Polateli ilçelerinde ise meteoroloji istasyonları 2013 yılında kurulmuş olup bu yıldan itibaren iklim verileri bu istasyonlarda kayıt altına alınmıştır.

1.2.1. Sıcaklık Özellikleri

Türkiye gibi yüzey şekilleri farklı, yakın alanlar arasında yükselti farkının fazla olduğu alanların olması aylık, mevsimlik veya yıllık sıcaklık ortalamalarının önemini artırmaktadır (Darkot, 1941: 24). Sıcaklık şartları, hem doğal ortamı hem de beşeri faaliyetleri etkileyen önemli bir iklim elemanıdır. Sıcaklık, canlı yaşamı için büyük önem arz etmektedir. İnsanlar, sıcaklık şartlarına bağlı olarak tarımsal faaliyetlerde bulunmaktadır. Bazı bitkilerin, yetişme ve olgunlaşma dönemlerinde sıcaklık istekleri yüksektir, Uygun sıcaklık şartlarında yetişen bitkilerde, verim oranı da artmaktadır. Sıcaklık aynı zamanda, hayvan yaşamına da etki etmektedir. Bazı hayvanlar, sıcaklığın yüksek olduğu alanlarda varlığını devam ettiremezler/ettirirler.

Sıcaklık, yerleşmelerin dağılışı üzerinde de etkili olmaktadır. Yerleşme yerinin belirlenmesi, mesken tipleri ve yapı malzemeleri, yerleşme alanında yapılan ekonomik faaliyetler sıcaklık şartlarından etkilenmektedir.

Çalışma alanımız olan Kilis ilinin özellikle batı ve kuzeybatı kesimlerinde dağlık ve yüksek tepelik alanlar geniş alan kaplamaktadır. Musabeyli ilçesinin kuzeyinde 1.265 metreyle Büyükkaruca Tepesi en yüksek tepelik alanlardandır. Bunun dışında ilin Polateli ve Elbeyli ilçelerinde yükselti yer yer 400 metreye kadar inmektedir. İlin yüksek kısımları ile alçak kısımları arasında ortalama 850-900 metrelik yükselti farkı vardır. Ortalama yükseklik arttıkça 100 metrede 0.5 °C sıcaklık azalması hesaplandığında en yüksek yer ile en düşük yer arasında 4.5 °C fark vardır.

1.2.1.1. Ortalama Sıcaklıklar

İnceleme sahasıyla ilgili meteorolojik verilere göre ortalama yıllık sıcaklık 17.2 °C'dir. Erinç'in iklim sınıflandırmasında Kilis ili, step-yarı kurak iklim sınıfında yer almaktadır.

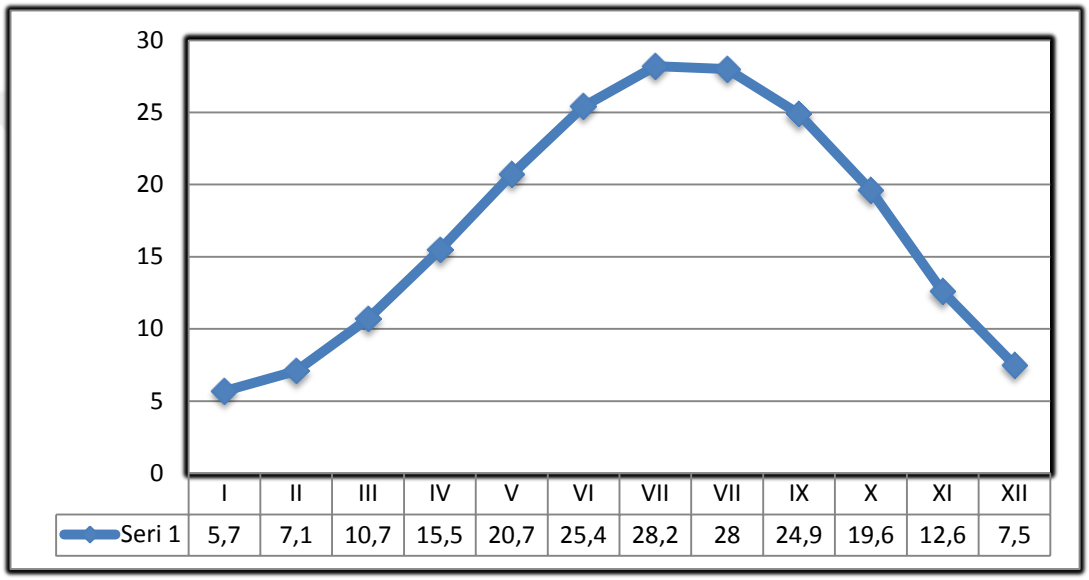
Tablo 1.2: Kilis İli Aylık ve Yıllık Ortalama Sıcaklıklar (°C).

Parametre	Rasat S. (YIL)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Ortalama Sıcaklık (°C)	58	5.7	7.1	10.7	15.4	20.6	25.3	28.1	28.1	25.0	19.9	12.8	7.5	17.2

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.2'ye göre; çalışma alanımızın yıllık ortalama sıcaklığı 17.2 °C'dir. Yıllık ortalama sıcaklık değeri; Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında aşılırken, diğer aylarda ortalamanın altında sıcaklık yaşanmaktadır.

Çalışma alanımızda yapılan arazi çalışmalarında zeytin ağaçlarının çok fazla olduğu tespit edilmiştir. Mayıs ayından itibaren sıcaklığın, yıllık ortalamanın üzerinde seyretmesi zeytin ağaçlarının verimi açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Bunun yanı sıra tahıl üretimi açısından da uygun sıcaklık koşullarının oluştuğu söylenebilir.

Grafik 1.1: Kilis İlinde Aylık Ortalama Sıcaklıklar (C).

Tablo 1.3: Kilis İlinde Günlük Maksimum Sıcaklıkların Aylık Ortalaması (C).

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Günlük Maksimum Sıcaklıkların Aylık Ortalaması (°C)	58	9.6	11.6	16.0	21.4	27.4	32.8	36.2	36.2	32.7	26.3	18.1	11.6	23.3

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.3'e göre; çalışma sahamızda günlük maksimum sıcaklıkların aylık ortalamasının en yüksek olduğu aylar; 36.2 °C ile Temmuz ve Ağustos'ta yaşanmaktadır. Kış mevsiminin yaşandığı aylarda, ortalama sıcaklık 10.93 °C'dir. Mart ayından itibaren hava sıcaklığı artmaktadır. Bahar aylarında sıcaklıkların

yükselmesi tarımsal faaliyetler için önem arz eder. Bunun yanı sıra meskenlerin ısınma maliyetleri de bu ölçüde azalma göstermektedir.

Tablo 1.4: Kilis İlinde Günlük Minimum Sıcaklıkların Aylık Ortalaması (°C).

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Günlük Minimum Sıcaklıkların Aylık Ortalaması (°C)	58	2.2	3.1	5.9	9.9	14.2	18.3	21.0	21.2	18.5	14.1	8.2	4.1	11.7

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.4'e göre; Kilis ilinde günlük minimum sıcaklıkların aylık ortalaması yıllık 11.7° C'dir. Mayıs ayından başlayarak ekim ayı dâhil olmak üzere günlük minimum sıcaklıklar 10 °C'nin üstündedir. En düşük değer kış mevsiminden dolayı 2.2 °C ile Ocak ayında yaşanmaktadır.

Tablo 1.5: Kilis İlinde Aylık Maksimum Sıcaklık ve Sıcaklığın Kayıt Edildiği Tarih.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Maksimum Sıcaklık (°C)	58	20.9	25.1	28.8	35.4	40.2	41.2	44.2	44.9	41.4	36.5	29.9	25.0	44.9
Aylık Maksimum Sıcaklığın Kayıt Edildiği Tarih (Gün-Ay-Yıl)	58	05/01/1971	18/02/2016	24/03/2008	24/04/2008	31/05/1990	16/06/2012	29/07/2000	03/08/2010	03/09/1992	01/10/2012	05/11/1966	03/12/2010	03/08/2010

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.5'e göre; çalışma sahasında yaşanan en yüksek aylık sıcaklık 44.9 °C ile 03.08.2010 tarihinde yaşanmıştır. Kış mevsiminin yaşandığı aylarda 18.02.2016 tarihinde 25.1 °C ile en yüksek aylık sıcaklık oluşmuştur.

Yüksek sıcaklıklar, buharlaşmayı artırdığından insan yaşamı üzerine olumsuz etkileri olabilmektedir. Küresel iklim değişikliği nedeniyle ülkemizde sıcaklıklar son zamanlarda daha ekstrem hale gelmiştir. Su kaynakları, yaz yağışlarının olmaması ve sıcaklıkların yüksek olması nedeniyle hızla azalmakta veya kurumaktadır. Nitekim çalışma sahamızda doğal göl bulunmamakla beraber mevsimlik olarak akış gösteren birçok dere ve kaynak suyu mevcuttur. Yaz aylarında sıcaklıkların yüksek olması nedeniyle bu suların birçoğu kurumaktadır.

Tablo 1.6: Kilis İlinde Maksimum Sıcaklığın -0.1 °C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Maksimum Sıcaklığın -0.1° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	58	0.03	0.05	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0.01	0.09

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.6'ya göre; maksimum sıcaklığın -0.1 °C ve altında olduğu gün sayısı yılın 9 ayında yaşanmamakla beraber kış aylarında da sıcaklıklar genel itibariyle 0 °C ve üzerindedir. Yani yıl boyunca sıcaklık değerleri düşmediğinden tarım ve hayvancılık için uygun iklim şartları ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1.7: Kilis İlinde Aylık Minimum Sıcaklık ve Minimum Sıcaklığın Kayıt Edildiği Tarih.

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Minimum Sıcaklık (°C)	58	-12.0	-12.0	-6.8	-4.4	1.5	7.4	5.4	12.9	8.5	0.4	-4.4	-8.0	-12.0
Aylık Minimum Sıcaklığın Kayıt Edildiği Tarih (Gün-Ay-Yıl)	58	19/01/1964	02/02/1967	01/03/1985	04/04/1965	03/05/1965	07/06/1968	01/07/1969	03/08/1968	21/09/1965	29/10/1965	27/11/1967	19/12/1971	02/02/1967

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.7'ye göre; Kilis ilinde aylık minimum sıcaklık iki tarihte aynı derecelerle yaşanmıştır. 19.01.1964 ve 02.02.1967 tarihlerinde -12 °C yaşanmıştır.

Tablo 1.8: Kilis İlinde Minimum Sıcaklığın -0.1, -0.3 ve -0.5° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Minimum Sıcaklığın -0.1° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	58	6.81	4.84	1.82	0.10	-	-	-	-	-	-	0.81	3.27	17.65

Minimum Sıcaklığın -3° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	58	2.31	1.55	0.37	0.01	-	-	-	-	-	-	0.18	0.74	5.16
Minimum Sıcaklığın -5° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	58	0.89	0.63	0.06	-	-	-	-	-	-	-	-	0.17	1.75

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Çalışma alanında tablo 1.8'e göre; minimum sıcaklığın -0.1 °C ve altında olduğu gün sayısı yıllık olarak 17.65 gündür. 17.65 günün bir kısmı kış aylarında yaşanmaktadır. Ocak ayında 6.81, Şubat'ta 4.84, Mart'ta 1.82 ve Aralık'ta 3.27 gün ortalaması vardır. Minimum sıcaklığın -3 °C ve altında olduğu gün sayısı 5.16'dır. Ocak ve Şubat aylarında çok az da olsa sıcaklıklar -3 °C'nin altına inmektedir. Minimum sıcaklığın -5 °C'nin altına indiği gün sayısı yıllık 1.75 gündür. Bu rakamlardan da anlaşılacağı üzere çalışma sahamızda şiddetli soğuklar yaşanmamaktadır.

Tablo 1.9: Kilis İlinde Aylık Maksimum Toprak Üstü Minimum Sıcaklığı (°C).

Parametre	**Rasat S. (Yıl)**	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**	**YILLIK**
Aylık Maksimum Toprak Üstü Minimum Sıcaklığı (°C)	58	-0.5	0.2	2.2	10.8	9.5	14.6	18.8	19.0	16.4	11.0	5.8	0.8	19.0

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.9'a göre; Kilis ilinde aylık maksimum toprak üstü minimum sıcaklık yıllık bazda 19 °C'dir. 0 °C'nin altına sadece Ocak ayında inmiştir. Şubat'ta 0.2 °C ve Aralık ayında da 0.8 °C sıcaklıklar yaşanmıştır.

Tablo 1.10: Kilis İlinde Aylık Minimum Toprak Üstü Minimum Sıcaklığı (°C).

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Minimum Toprak Üstü Minimum Sıcaklığı (°C)	58	-14.9	-12.9	-11.2	-7.0	0.5	0.0	9.6	10.8	0.0	-0.8	-6.0	-11.4	-14.9

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.10'a göre; çalışma sahamızda aylık minimum toprak üstü minimum sıcaklık yıllık olarak -14.9'dur. Aynı zamanda bu sıcaklık değeri Ocak ayında da ölçülmüştür. Ocak ayından başlayarak Nisan da dahil olmak üzere aylık toprak üstü minimum sıcaklık 0 °C'nin altındadır. Mayıs'ta 0 °C olan sıcaklık, Eylül ayına kadar yüksek iken Ekim ayından sonra tekrar düşmeye başlar.

1.2.1.2. Donlu Günler

"Don olayı yeryüzündeki ve toprak içindeki suyun donmasıyla başlar. Donmuş toprak içinde buz toplandığı için bitki köklerini hırpalar, keser; yeni dökülmüş betonun dağılmasına asfalt yolların ve yol dibinin kabarıp dağılmasına neden olur" (Erol, 2004: 71). Don olayının zirai yaşama etkisi çok fazladır. Bazı bitkiler don olayına karşı dayanıklı iken, bazıları ise donma olayına karşı çok hassastırlar. Bitkilerin çiçeklenme ve meyve verme zamanları don olayına karşı en hassas oldukları dönemdir. Çalışma sahamızda; Nisan ayında toprak sıcaklığının 0 °C'nin altına inmemesi bitkiler açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır (Tablo 1.11). Ancak bazı tarım ürünleri dona karşı hassas olduklarından tarımsal üretimde verim düşebilmektedir. Buğday ekiminin yapıldığı alanlarda ekinler üzerinde don olayının gerçekleşmesi mahsulün boğulmasına yol açabilmektedir. Bunun yanı sıra zeytin de dona karşı hassas bitkilerdendir. Sıcaklıkların -5 °C'nin altına inmesi zeytin ağaçlarında yaprak kayıpları veya dal kurumalarına sebebiyet verebilmektedir.

Tablo 1.11: Kilis İlinde Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -0.1, -3 ve -5 °C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -0.1° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	6	12.16	7.16	3.33	-	-	-	-	-	-	-	1.83	7.00	31.48

Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -3° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	6	4.16	2.66	1.16	-	-	-	-	-	-	-	0.16	2.50	10.64
Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -5° C ve Altında Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	6	2.50	0.83	0.33	-	-	-	-	-	-	-	-	1.00	4.66

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.11'e göre; inceleme alanında toprak üstü minimum sıcaklığın -0.1 °C ve altında olduğu gün sayısı yıllık 31.48'dir. Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül ve Ekim aylarında sıcaklık her zaman 0 °C'nin üzerindedir. Toprak Üstü Minimum Sıcaklığın -0.1 °C ve altında olduğu gün sayısı ortalaması 12.16 gün ortalamasıyla gün sayısının en fazla olduğu ay Ocak'tır. Toprak üstü minimum sıcaklığın -3 °C ve altında olduğu gün sayısı yıllık 10.64 gündür. Toprak üstü minimum sıcaklığın -5 °C ve altında olduğu gün sayısı ise, yıllık 4.66 gündür. Toprak üstü minimum sıcaklıkta (-5 °C) Ocak ayında 2.50 gün sayısı ortalamaya sahiptir.

Tablo 1.12: Kilis İlinde Donlu günlerin Mevsimlere göre Dağılışı ve Yıllık Toplamı.

	Kış		**İlkbahar**		**Yaz**		**Sonbahar**		**Yıllık**	
İstasyon	Gün	Oran %	Gün	Oran %	Gün	Oran %	Gün	Oran %	Gün	Oran %
Kilis	26	84	3	10	-	0	2	6	31	100

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Kilis ilinde donlu günler en fazla kış mevsiminde yaşanmaktadır. Yıllık donlu gün sayısı 31 gündür. Kış mevsiminde 26 gün don olayı meydana gelip mevsimler içerisinde %84'lük orana sahiptir. İlkbahar mevsiminde 3 gün don olayı yaşanır ve mevsimler arasında % 10'luk orana sahiptir. Sonbaharda yine ortalama 2 gün don olayı görülür ve % 6'lık paya sahiptir (Tablo 1.12).

Sonuç olarak; çalışma sahamızda don olaylarının daha çok kış mevsiminde yaşanması nedeniyle ziraat yaşamı bu olumsuz durumdan etkilenmemektedir.

1.2.2. Yağış Özellikleri

Yağış, yerleşme alanlarının belirlenmesinde önemli bir parametredir. İnsanların, beşeri ve ekonomik faaliyetlerini doğrudan etkiler. Tarım ve hayvancılık faaliyetleri yağış şartlarına göre şekillenmektedir. İnceleme sahamız olan Kilis ili, yarı kurak iklim özellikleri gösterdiğinden, bitkiler için su ihtiyacının karşılanması önem arz eder. Tarım ürünlerinde verimi yükseltmek ve üretim de sürekliliği sağlamak için sulama olanaklarının; yağışlar yeterli ise doğal yollardan, yağışlar yetersiz ise yapay göl ve göletler yapılarak sulama kanalları yardımıyla su ihtiyacının sağlanması gerekir.

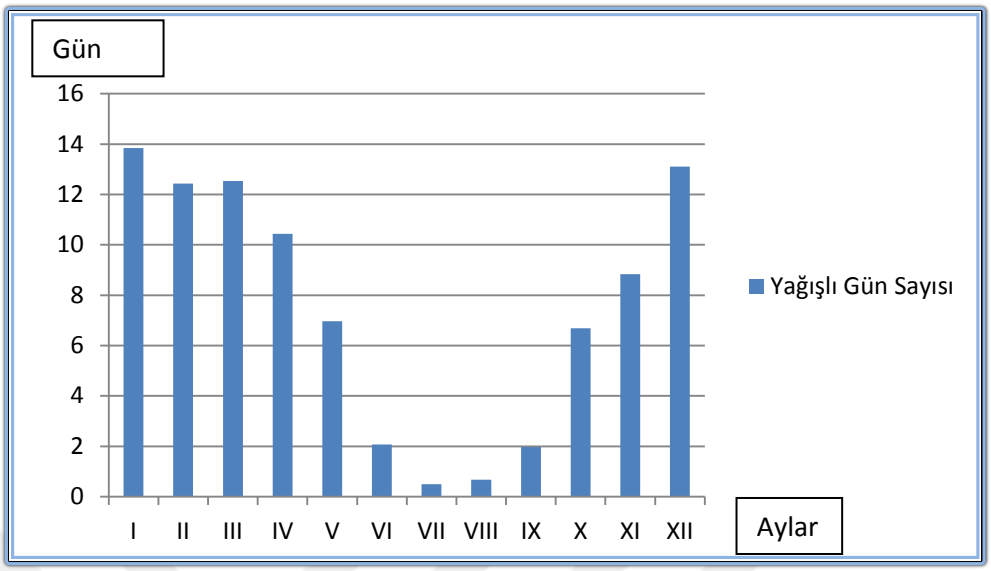
Yağış miktarı ve şekli yerleşme alanlarındaki meskenlerin fizyolojik yapısına da etki eder. Kar yağışlarının yoğun şekilde görüldüğü alanlarda, ısınma ihtiyacı daha fazla olduğundan meskenlerin kapı, pencere ve çatı şekilleri farklı özelliklerde yapılır. Çalışma sahamızda sıcaklık ortalamalarının yüksek olması, kar yağışlı gün sayısı ortalamasının düşük olmasından dolayı meskenler, sıcaklık ve yağış şartları düşünülerek inşa edilmektedir.

Tablo 1.13: Kilis İli Aylık Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması	58	13.84	12.43	12.53	10.43	6.97	2.07	0.50	0.67	1.97	6.69	8.83	13.10	90.03

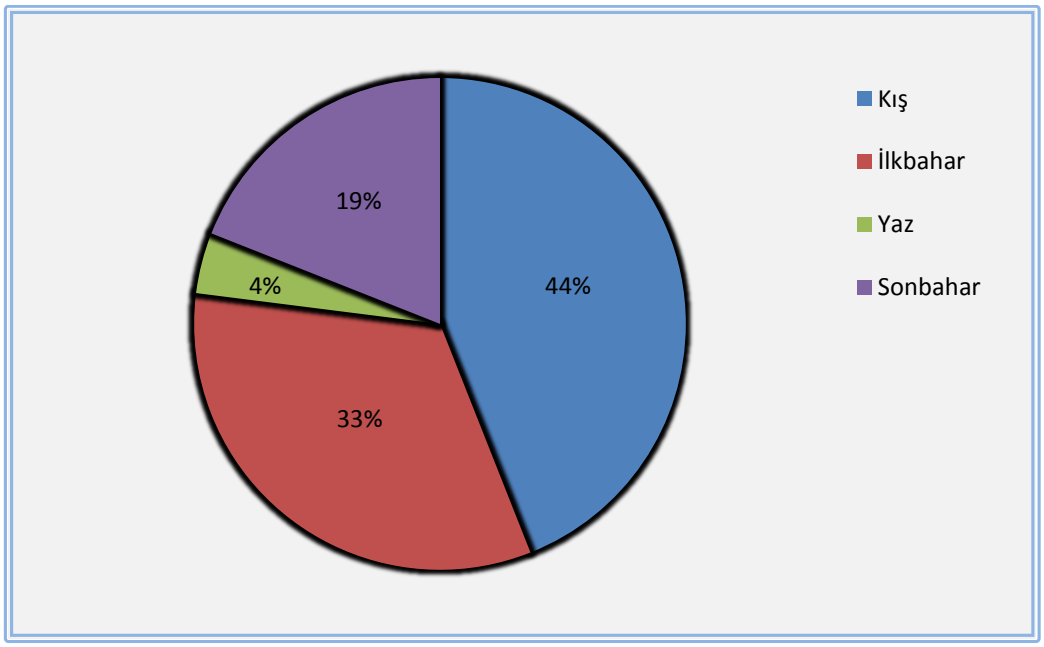
Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.13'e göre; Kilis ilinde aylık yağışlı günler sayısının yıllık toplamı 90.03 gündür. Yağışlı gün ortalamasının en fazla olduğu aylar Ocak, Şubat, Mart, Nisan ve Aralık'tır. Yağışlı gün sayısı, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında çok azdır.

Grafik 1.2: Kilis İlinin Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması.

Yağışlı günler; kar, yağmur, dolu vb. katı veya sıvı halde olabilecek yağış biçimlerini ifade eder. Tablo 1.13 Kilis ilindeki yağmurlu ve karlı gün sayısı verilerinden oluşur. Grafik 1.2'ye bakıldığında; yağışlı gün sayısı kış aylarında daha çok yaşanır. Akdeniz ikliminin tipik bazı özellikleri net olarak görülür.

Grafik 1.3: Kilis İlinde Yağışlı Gün Sayısının Mevsimlere Göre Dağılımı.

Yağışlı gün sayısının mevsimlere göre dağılımında; Kış ayları %44'le yağışlı gün sayısının en fazla olduğu mevsimdir. İlkbahar mevsimi %33'le ikinci sırada yer alır. Yaz mevsimine ait aylarda yağışlı gün sayısı iyice azalır ve belirgin bir kuraklık söz konusudur. %4 olan yaz ayından sonra sonbahar mevsiminde yağışlı gün sayısı yeniden artmaya başlar ve %19'luk paya sahiptir (Grafik 1.3). Kış aylarında yağışın fazla olması toprağı su açısından doygun hale getirir ve tarım ürünlerinin verimini artırır. İlkbaharda Mart ve Nisan aylarında yağışların olması olumlu/olumsuz etkilere sahiptir. Buğday tarımı için ilkbaharın son ayı olan Mayıs'ta yağıştan ziyade sıcaklık yani güneşlenme önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Mayıs ayında yağışların fazla olması veya katı halde yağışların olması buğdayın yanı sıra antep fıstığı tarımını da olumsuz etkileyebilir. İlkbahar yağışları zeytin, üzüm, biber vb. ürünlerin tarımını olumlu etkiler.

Kilis ilinde, yağış şartlarını ortaya koymak üzere yıllık yağış miktarı, yağışın mevsimlere ve aylara göre dağılışı, yağış biçimleri ve etkileri üzerinde durulmuştur.

1.2.2.1. Aylık ve Yıllık Ortalama Yağış

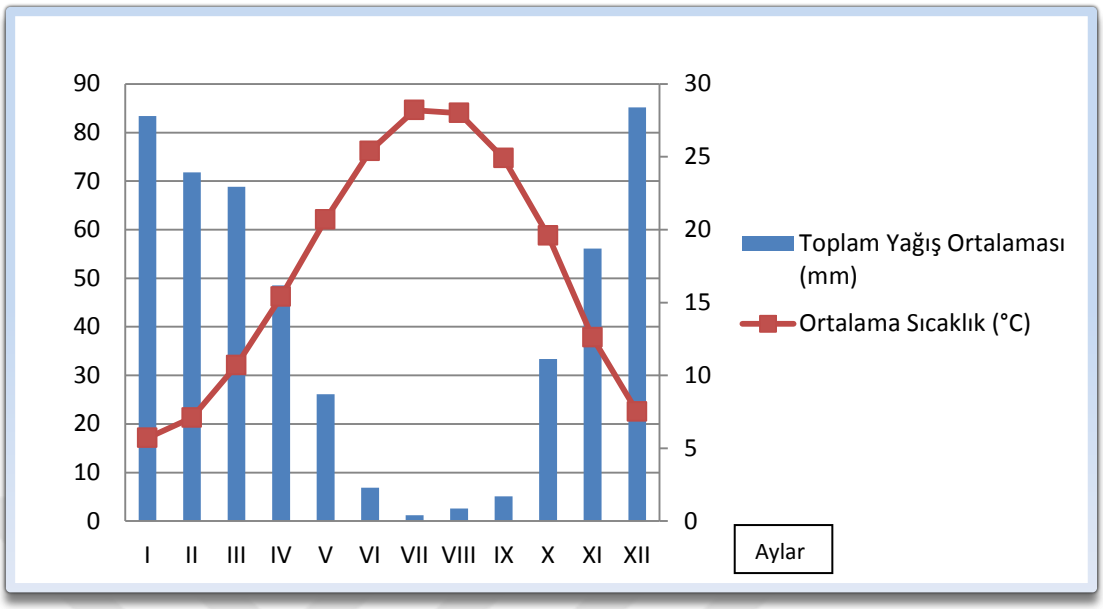
Çalışma sahamız, Yarı Kurak Step ikliminden Akdeniz iklimine geçiş sahasını oluşturur. Arazi şartları yönünden sade bir topoğrafyaya sahip olduğundan 0 °C'nin altında oluşan yağış türlerinin görülme sıklığının düşük olduğu görülmektedir. Çalışma sahasında yıllık yağış miktarı 489.1 mm'dir.

Tablo 1.14: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Yağış Miktarı Ortalaması (mm).

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık ve Yıllık Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	58	83.4	71.8	68.8	48.5	26.1	6.9	1.2	2.6	5.1	33.4	56.1	85.2	489.1

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.14'e göre; çalışma sahamızda; yağış yıl içerisinde düzensiz dağılım gösterir. Yağış, en fazla 85.2 mm ile Aralık ayında gerçekleşir (Grafik 1.4). Ocak ayında 83.4 mm, Şubat'ta 71.8 mm, Mart'ta 68.8 mm yağış ortalaması vardır. Yağışlar, Ekim ayından başlayarak Mayıs'ta da devam eder. Ancak Mayıs ayında yağış ortalaması 26.1 mm'ye kadar düşer. Haziran ile Eylül arasında kurak dönem oluşur. Yağış ortalamaları Haziran ayında 6.9 mm, Temmuz'da 1.2 mm, Ağustos'ta 2.6 mm ve Eylül'de 5.1 mm'dir.

Grafik 1.4: Kilis İli Sıcaklık ve Yağış Grafiği.

Tablo 1.15: Toplam Yağışın 0.1, 10 ve 50 mm Üzeri Olduğu Gün Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Günlük Toplam Yağışın 0.1 mm. ve Üzerinde Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	58	12.84	11.36	11.31	9.17	5.78	1.55	0.33	0.41	1.38	5.45	7.72	11.55	78.86
Günlük Toplam Yağışın 10 mm. ve Üzerinde Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	58	2.81	2.57	2.10	1.52	0.88	0.26	0.03	0.05	0.14	1.00	1.81	3.00	16.17
Günlük Toplam Yağışın 50 mm. ve Üzerinde Olduğu Gün Sayısı Ortalaması	58	0.02	-	0.07	0.03	-	-	-	-	-	0.07	0.03	0.03	0.26

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.15'e göre; çalışma sahamızda günlük toplam yağışın 0.1 mm ve üzerinde olduğu gün sayısı yıllık 78.86 gündür. Ortalamanın en fazla olduğu ay 12.84 gün ile Ocak'tır. Gün sayısı ortalamasının en az olduğu ay ise 0.33 ile Temmuz'dur. Günlük toplam yağışın 10 mm ve üzeri olduğu gün sayısının yıllık

ortalaması 16.17'dir. Ortalama gün sayısı Aralık, Ocak, Şubat ve Mart aylarında en fazladır. Günlük toplam yağışın 50 mm ve üzerinde olduğu gün sayısı ise, 0.26'dır. Nisan ve Ekim aylarında 0.7 ortalama olması sağanak yağışların bu aylarda daha fazla yaşandığını gösterir.

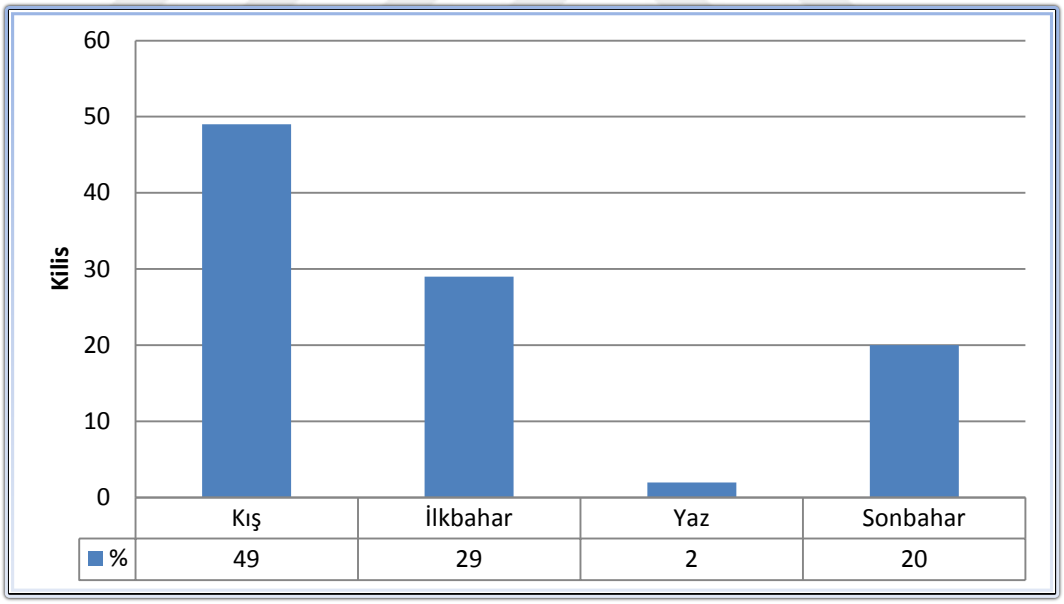
1.2.2.2. Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı.

Çalışma sahamızda yağışların mevsimlere göre dağılışı düzensiz özellik gösterir. Yağış, mevsimlere göre sırasıyla en fazla; kış-ilkbahar-sonbahar-yaz şeklinde gerçekleşmektedir.

Tablo 1.16: Kilis İlinde Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı.

	Kış		**İlkbahar**		**Yaz**		**Sonbahar**		**Yıllık**	
İstasyon	Miktar	Oran %	Miktar	Oran %	Miktar	Oran %	Miktar	Oran %	Miktar	Oran %
Kilis	240.4	49	143.4	29	10.7	2	94.6	20	489.1	100

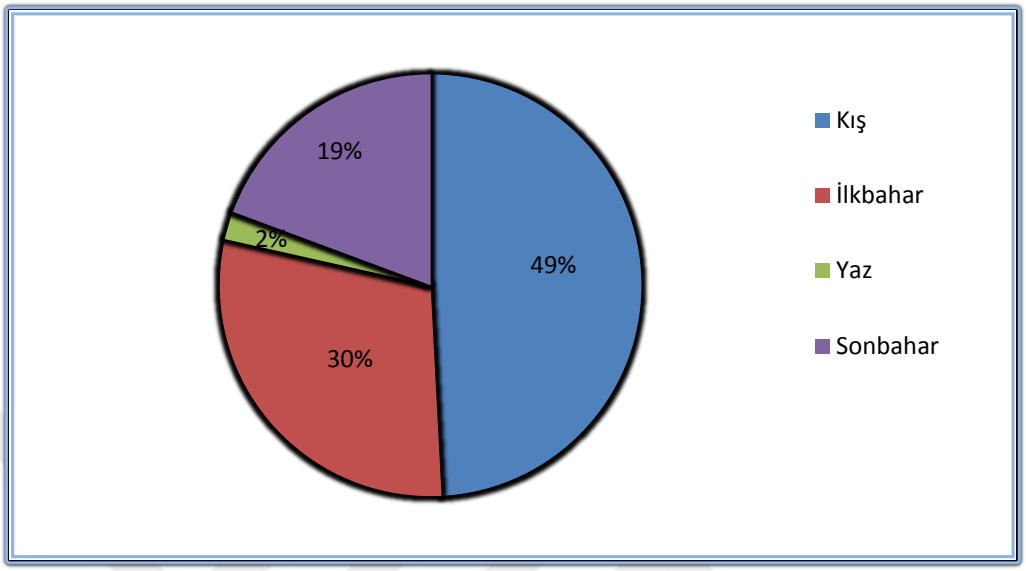
Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Grafik 1.5: Kilis İlinde Yağışın Mevsimlere Göre Dağılımı.

Tablo 1.16'ya göre; çalışma sahamızda en fazla yağış kış mevsiminde görülmektedir. Mevsimler arasında yağış düzensizliği vardır. Yağışların kış mevsiminde yoğunlaşması ve ortalama sıcaklıkların bu mevsimde büyük oranda 0 °C'nin üstünde olması bozulmuş Akdeniz iklimi özelliklerini yansıtmaktadır. Kış mevsimi 240.4 mm yağışla %49'luk orana sahiptir. İlkbahar mevsimi 143.4 mm

yağış ortalamayla %29, Sonbahar mevsimi 94.6 mm'le %20 ve yaz mevsimi ise, 10.7 mm'le %2'lik orana sahiptir.

Grafik 1.6: Kilis İlinde Mevsimlik Ortalama Yağış Miktarı.

Tablo 1.17: Kilis İlinde Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı.

	Kış	**İlkbahar**	**Yaz**	**Sonbahar**
Kilis	80.1	47.8	3.5	31.5

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.17'ye göre; kış mevsiminde yağış ortalaması 80.1 mm, ilkbaharda 47.8 mm, yazın 3.5 mm ve sonbaharda da 31.5 mm yağış ortalaması vardır. Kış mevsimi, ortalama yağış miktarında %49'luk paya sahiptir. İlkbahar %30'la ikinci sıradadır. Sonbahar mevsimi, %19'la üçüncü sırada ve yaz mevsimi de %2 ile son sıradadır (Grafik 1.6). Yaz döneminde mutlak bir kurak devre yaşanmaktadır.

Yazın yağışların az, buharlaşmanın fazla olması ve kış mevsiminde yağışların bazı yıllarda karasızlık göstermesi nedeniyle çalışma alanımızda özellikle yaz mevsiminde ciddi su problemleri yaşanmaktadır. İnsanlar, içme ve kullanma suyu ihtiyaçlarını kırsal alanlarda sondaj kuyuları vasıtasıyla gidermeye çalışmaktadır. Ancak yeraltı su seviyesinin son yıllarda düştüğü yapılan arazi çalışmalarında öğrenilmiştir.

1.2.2.3. Kar Yağışları

Çalışma sahamızda Akdeniz iklim özelliklerinin görülmesi ve yükseltinin az olması nedeniyle aylık ve yıllık kar yağışlı günlerin ortalaması azdır. Kar yağışlarının yoğun olduğu alanlarda; günlük hayat zorlaşır, beşeri ve ekonomik faaliyetler sekteye uğrar. Özellikle zirai faaliyetler olumsuz etkilenir. Ancak kar erimelerine bağlı olarak su kaynaklarında artış meydana gelir.

Tablo 1.18: Kilis İli Aylık Kar Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Kar Yağışlı Günler Sayısı Ortalaması	58	1.38	1.03	0.12	0.05	-	-	-	-	-	0.05	0.09	0.67	3.39

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.18'e göre; çalışma alanımızda kar yağışlı gün ortalaması yıllık 3.39 gündür. Kar yağışının görüldüğü aylar; Ocak'ta 1.38, Şubat'ta ise 1.03 gündür. Mart, Nisan, Ekim ve Kasım aylarında çok az görülen kar yağışları; Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında ise hiç görülmemektedir.

Tablo 1.19: Aylık Karla Örtülü Gün Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Karla Örtülü Gün Sayısı Ortalaması	58	2.92	2.44	1.00	-	-	-	-	-	-	-	1.00	2.50	9.86

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Kar yağışlı gün sayısının yanı sıra karın yerde kalma süresi de önem arz eder. Kilis ilinde, her ne kadar karlı gün sayısı ortalaması düşük olsa da, karla örtülü gün sayısının daha fazla olması yerdeki karın hemen erimeyip bir süre yerde kaldığını göstermesi bakımından önemlidir. Tablo 1.19'a göre; karla örtülü gün sayısı ortalaması yıllık 9.86 gündür. Tablo 1.19'da Aralık ayında aylık karla örtülü gün sayısı 0.67 gün olsa da, karla örtülü gün sayısının 2.50 olması yağan karın hemen erimeyerek bir süre yerde kaldığını gösterir. Karla örtülü gün sayısının artışı su potansiyelinin yükselmesi ve tarım yapılan topraklarda su birikmesi bakımından önemli bir durumdur. Mart ayında çok nadir görülen kar yağışının, karla örtülü gün

sayısında artış göstermesi, Mart ayında sıcaklık değerlerinin düşebileceğini göstermektedir. Karla örtülü gün sayısının 2.92 ortalamayla en fazla olduğu ay Ocak'tır.

Tablo 1.20: Kilis İli Aylık Ortalama Kar Kalınlığı Yüksekliği (cm).

Parametre	Rasat S. (YIL)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Ortalama Kar Yüksekliği (cm)	58	5.4	5.3	3.0	-	-	-	-	-	-	-	3.0	5.6	4.5

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Çalışma alanımızda ortalama kar kalınlığı yüksekliği yıllık 4.5 cm'dir. Kar kalınlığı yükseliği en fazla Aralık ayında 5.6 cm. olarak görülürken, Ocak'ta 5.4, Şubat'ta 5.3 Mart'ta 3.0 cm şeklinde yaşanmaktadır (Tablo 1.20). Kar yağışı daha çok 1000 metrenin üzerinde yer alan dağlık alanlarda görülür. Musabeyli'nin kuzeyinde yer alan Bozkaya, Kürtüncü ve Körahmethüyüğü köyleri örnek verilebilir.

Tablo 1.21: Aylık Maksimum Kar Yüksekliği ve Kayıt Tarihi.

Parametre	Rasat S. (Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Maksimum Kar Yüksekliği (cm)	58	21	35	5	-	-	-	-	-	-	-	3	14	35
Aylık Maksimum kar kayıt tarihi gün-ay-yıl	58	22/01/1972	21/02/2015	13/03/1976	-	-	-	-	-	-	-	15/11/1993	12/12/2013	21/02/2015

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.21'e göre; maksimum kar yüksekliği en fazla 35 cm'yle 21.02.2015 tarihinde kaydedilmiştir. Ocak ayında kaydedilmiş maksimum kar yüksekliği 22.01.1972 tarihinde 21 cm olarak ölçülmüştür.

1.2.2.4. Dolu, Sis, Kırağı, Çiy ve Oraj Yağışları

Katı halde oluşan yağış biçimlerinden biri olan dolu, zararlı etkiler bırakabilmektedir. Büyük dolu taneleri, bitkiler başta olmak üzere tarım faaliyetlerini de olumsuz etkilemektedir. Çalışma sahamızda önemli tarım ürünlerinden olan zeytin ve antep fıstığı ağaçlarıyla buğday dolu yağışlarına karşı çok hassastırlar.

Tablo 1.22: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Dolu Günler Sayısı.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Dolulu Günler Sayısı Ortalaması	58	0.12	0.29	0.57	0.55	0.21	0.10	-	0.05	0.02	0.03	0.03	0.07	2.04

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.22'ye göre; çalışma sahamızda yıllık dolu yağışı gün sayısı 2.04'tür. Dolu yağışının ekonomik açıdan zararları büyük olabilmektedir. Ziraat faaliyetleri açısından Kilis ilinde; meyve-sebze, buğday, zeytin, antep fıstığı öne çıkan ürünlerdir. Mart ve Nisan ayları, bitkilerin çiçeklenme zamanı olması yönünden önemlidir. Dolu yağışı ortalamasının Mart ayında 0.57 ve Nisan'da 0.55 gün olması nedeniyle en yüksek ortalama değerlerin bu iki ayda görülmesi aynı zamanda tarım ürünleri için riskli dönemler olduğunu gösterir. Yıllık ortalama dolu yağışı gün sayısı çalışma alanımızda az olsa da, dolu yağışına karşı hassas ürünlerin yetiştiriliyor olması bu yağış biçimini önemli hale getirmektedir.

Dolu yağışı sadece bitkilere değil, insanlara da maddi yönden çok büyük zararlar verebilir. Dolunun yağma şiddeti ve büyüklüğü ev ve araçlara zarar verebilmektedir. Dolayısıyla beşeri ve ekonomik faaliyetler etkilenmektedir.

Sis, daha çok ulaşım üzerinde etkili olan bir yağış çeşididir. Havayolları, denizyolu, karayolu ve kısmen de demiryolu ulaşımında görüş mesafesinin azalmasına bağlı olarak kazalar meydana gelebilmektedir.

Tablo 1.23: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Sisli Günler Sayısı.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Sisli Günler Sayısı Ortalaması	58	1.62	0.81	0.31	0.17	0.03	0	0	0.03	0	0.07	0.28	1.52	4.84

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.23'e göre; çalışma alanımızda sisli gün sayısı ortalaması yıllık 4.84'tür. Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında 58 yıllık rasat verilerine göre sisli gün yaşanmamıştır. Sis, bilhassa kış aylarında çok fazla görülmekte olup Ocak

ayında sisli gün sayısı ortalaması 1.62, Şubat'ta 0.81 ve Aralık'ta da 1.52 gündür. Kış mevsimi sisli gün sayısı bakımından birinci, ilkbahar ise ikinci sıradadır.

Sisli havalar, uçakların kalkış ve iniş zamanlarında, görüş mesafesinin düşmesine bağlı olarak hava ulaşımında rötarlara yol açar. Karayolu ulaşımında ise sis nedeniyle can ve mal kayıplarına neden olan kazalar meydana gelebilmektedir. Kilis ilinde, havalimanı veya havaalanı bulunmamaktadır. Gaziantep-Kilis arasında yer alan Gaziantep Havalimanı hem Gaziantep hem de Kilis halkı tarafından kullanılmaktadır.

Tablo 1.24: Kilis İlinde Aylık ve Yıllık Kırağı, Çiğ ve Orajlı Günler Sayısı.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Kırağılı Günler Sayısı Ortalaması	58	4.28	2.50	1.38	-	-	-	-	-	-	0.03	0.90	3.12	12.21
Aylık Çiğli Günler Sayısı Ortalaması	58	2.74	2.81	4.64	5.09	3.88	3.67	4.95	7.40	6.83	5.22	5.71	3.81	56.75
Aylık Orajlı Günler Sayısı Ortalaması	58	0.07	0.03	0.28	0.47	0.57	0.22	0.17	0.12	0.31	0.34	0.10	0.03	2.71

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.24'e göre; çalışma sahamızda yıllık kırağı ile geçen gün sayısı ortalaması 12.21'dir. Kırağı, en fazla kış mevsiminin yaşandığı Ocak, Şubat ve Aralık aylarında görülür. İlkbahar ve sonbahar mevsimlerinin bazı aylarında da nispeten kırağı meydana gelir.

Çiğli gün sayısı yıllık olarak 56.75'tir. Çiğ, en fazla 7.40 gün ortalamasıyla ağustos ayında yaşanır. En az ise, 2.74 günle ocak ayında yaşanır. Orajlı gün sayısı ortalaması yıllık olarak 2.71'dir. Gök gürültülü ve şimşeklerin çaktığı bazen de doluyla birlikte meydana gelen oraj, çalışma sahamızda çok az yaşanır. Nitekim dolu yağışı yaşanan gün sayısı yıllık ortalamasıyla yıllık orajlı gün sayısı ortalaması yakın değerlere sahiptir (Tablo 1.22-1.24).

1.2.3. Bulutluluk ve Nispi Nem

Atmosferdeki su buharı ve nemliliğin göstergelerinden biri de bulutluluktur. Bulutluluk yağışın oluşma durumuna ve güneşlenme süresine doğrudan etki ederek, yer yüzeyinin ısınması ile geceleri ışıma olayının seyrini belirler (Koçman, 1989: 43).

Bulutluluk, sıcaklık ve yağış üzerinde tesiri olan iklim elemanlarındandır. Bulutlar, havadaki su buharından oluşur. Havadaki sıcaklığın seyri bulutluluk durumuna göre gün içerisinde ve mevsimden mevsime değişim gösterir.

Tablo 1.25: Kilis İli Aylık ve Yıllık Ortalama Bulutluluk Miktarı ve Bulutlu Gün Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Ortalama Bulutluluk Miktarı (8 Okta)	58	4.4	4.3	3.7	3.4	2.4	0.9	0.3	0.4	0.9	2.3	3.1	4.2	2.5
Aylık Bulutlu Günler Sayısı Ortalaması	58	17.90	18.70	20.20	20.60	15.90	5.80	2.50	2.60	5.70	14.90	16.60	18.40	159.80

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Meteoroloji genel müdürlüğünün verilerine göre, toplam bulut kapalılığı ölçümü 8/8 (8 OKTA) olarak yapılmaktadır:

1-2 Az Bulutlu (Few),

3-4 Parçalı Bulutlu (SCT),

5-6-7 Çok Bulutlu (BKN)

ve 8 Tamamen Bulutla Kapalı (OVC).

Çalışma sahamızda yıllık ortalama bulutluluk miktarı 2.5 oktadır. Toplam bulut kapalılığı ölçümüne göre Kilis ilinde, az bulutluluk mevcuttur. Ancak aylık olarak değerlendirildiğinde; Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Kasım ve Aralık aylarında parçalı bulutlu havalar yoğun olarak yaşanır (Tablo 1.25). Ortalama bulutluluk miktarının en az olduğu aylar ise Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül'dür. Bu aylarda çok az yağış olduğu için bulutlu gün sayısı da daha azdır.

Çalışma sahasında yıllık bulutlu günler sayısı ortalaması 159.80 gündür. Bu günlerin tümünde yağışın meydana geldiği söylenemez. Bulutlu gün sayısının en fazla olduğu aylar; Şubat, Mart ve Nisan'dır. Nisan ayı 20.60 gün ortalamasıyla ilk sırada yer alır. Bulutlu gün sayısının en az olduğu aylar ise Temmuz, Ağustos ve Eylül'dür. Temmuz 2.50 gün ortalamasıyla bulutlu gün sayısının en az olduğu aydır.

Bulutluluk yoğun ve kalın olduğunda güneş ışınlarının geldiği saha üzerinde etkisini azaltır. Bu nedenle güneş ışınlarının yeryüzüne gelişi için en uygun mevsim bulutluluğun az olduğu yaz mevsimidir. Kış mevsiminde ise hem güneş ışınlarının geliş açısı küçüldüğünden hem de bulutluluk miktarı ve bulutlu gün sayısı fazla

olduğundan sıcaklıklar düşük olur. Ayrıca kış mevsiminde yağışlı gün sayısı da artmaktadır.

Tablo 1.26: Kilis İli Aylık ve Yıllık Açık (Bulutsuz) Günler Sayısı Ortalaması ve Kapalı (Gökyüzü Bulutlarla Kaplı) Günler Sayısı Ortalaması.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Açık (Bulutsuz) Günler Sayısı Ortalaması	58	7.70	6.00	8.80	8.50	15.10	24.10	29.30	28.60	24.10	15.60	11.70	8.10	187.60
Aylık Kapalı (Gökyüzü Bulutlarla Kaplı) Günler Sayısı Ortalaması	58	6.00	3.90	3.20	1.70	1.10	-	-	-	1.00	1.30	2.90	5.40	26.50

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Bulutluluğun az olduğu aylarda güneşin etkisi ve dolayısıyla sıcaklık fazla hissedildiğinden mahsüllerin olgunlaşma süresi hızlandığından ziraat hayatı için olumlu sonuçlar ortaya çıkar. Bulutluluğun fazla olduğu dönemlerde ise yağış için elverişli şartlar oluştuğundan soğuma nispeten engellenerek bu durum olumlu özellikler sağlar (Sertkaya Doğan, 2005: 43). Çalışma alanımızda soğuğa karşı hassas olan ürünler daha fazla yetiştirilmektedir. Ovada ekimi yapılan buğday için yetişme döneminde soğuk hava ve don olayları zararlıdır, olgunlaşma döneminde ise sıcaklık önem arz eder. Benzer hava koşulları sebze ve meyve ürünleri için de geçerlidir. Antep fıstığı ağacı nispeten kuraklığa karşı dayanıklıdır ancak soğuğa karşı özellikle filizlenme döneminde çok hassastır.

Çalışma sahamızda Tablo 1.26'dan da anlaşılacağı üzere yıllık açık (bulutsuz) günler sayısı ortalaması 187.60 gündür. Bulutsuz günler sayısı en fazla 29.30 ortalamayla Temmuz ayında yaşanır. Haziran ayında 24.10 gün, Ağustos'ta 28.60 açık gün sayısı vardır. Yıllık kapalı (Gökyüzü bulutlarla kaplı) gün sayısı ortalaması 26.50 gündür. Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında kapalı gün sayısı sıfırdır. Kapalı gün sayısı 6 ortalamayla en fazla ocak ayında yaşanır. Aralık ayında 5.40 gün, Şubat'ta 3.90 gün ve Mart'ta 3.20 gün sayısıyla en fazla kapalı gün sayısı yaşanır.

Nispi nem, havanın belli bir sıcaklıkta sahip olduğu nem miktarının yine aynı sıcaklıkta alabileceği nem miktarına oranıdır. Sıcaklık ile nispi nem arasında yakın bir ilişki vardır. Sıcaklık arttıkça nispi nem azalır, sıcaklık azaldıkça nispi nem artar

(Sertkaya Doğan, 2005: 44). Çalışma sahamızda yıllık ortalama nispi nem oranı %54,5'tir. Yıllık nispi nem değerinin Kilis'in deniz etkisine kapalı olması nedeniyle yüksek olduğu söylenemez. Ayrıca nispi nem aylara dengeli olarak dağılmamıştır.

Tablo 1.27: Kilis İli Yıllık ve Aylık Ortalama Nispi Nem.

Parametre	Rasat S. (YIL)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Ortalama Nispi Nem (%)	58	68.7	65.2	59.9	55.5	48.3	43.7	46.1	47.6	45.8	47.8	57.4	67.5	54.5

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü

Tablo 1.27'ye göre; nispi nem değerlerinin en yüksek olduğu aylar kış mevsiminin yaşandığı Ocak, Şubat ve Aralık'tır. %68,7 değerle nispi nem ortalamasının en yüksek olduğu ay Ocak'tır. Şubat %65,2 ve Aralık ise %67,5 ortalamaya sahiptir.

Nispi nem miktarı ziraat hayatı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Çalışma sahamızın en önemli tarım bitkisi zeytindir. Nemli havalarda, zeytin ağacının yapraklarında terleme olayı azalır. Bu sayede sıcaklığın bitki üzerindeki etkisi asgari düzeye iner. Ancak aşırı nem varlığı da, zeytin ağaçları üzerinde bazı hastalıkların oluşmasına neden olabilir. Özellikle çiçeklenme zamanı nem oranının yüksek olması döllenmenin kısıtlanmasına yol açar.

Tablo 1.27'ye göre; aylık ortalama nispi nemin en düşük olduğu ay %43,7 ile Haziran'dır. Temmuz'da %46,1, Ağustos'ta ise %47,6'dır. En yüksek ortalamaya sahip ay ile en düşük ortalamaya sahip ay arasında %25 oranında fark olduğu göz önüne alındığında nispi nemin aylara göre düzensiz dağıldığı görülebilir. Nitekim çalışma sahamızda yağışlar da düzensiz bir rejime sahiptir.

Eylül ayında nispi nem oranı %45,8 ortalmaya sahiptir. Nispi nemin düşük olması nedeniyle yağışın meydana gelme olasılığı düşüktür. Ziraat hayatı için önemli olan bu ayda bitkilerin su istekleri düşünülerek sulama olanaklarının yaratılması bitkiler açısından yararlı olacaktır.

Tablo 1.28: Kilis İli Yıllık ve Aylık Maksimum ve Minimum Nispi Nem Ortalaması.

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Maksimum Nispi Nem Ortalaması (%)	58	96.1	96.1	96.3	95.1	93.3	87.2	87.3	89.1	92.7	94.7	95.7	96.3	93.3

Aylık Minimum Nispi Nem Ortalaması (%)	58	21.8	20.1	16.7	14.5	12.3	10.2	9.6	9.8	8.9	11.2	18.0	21.8	14.6

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü

Tablo 1.28'e göre; çalışma sahamızda yıllık maksimum nem ortalaması %93,6'dır. Ortalama aylık maksimum nem oranının en yüksek olduğu ay %96,3 ile aralıkta yaşanmıştır. Sonuç olarak yağışların kış aylarında artış göstermesi ve kapalı gün sayısının kış aylarında fazla olması nispi nemin bu aylarda fazla olmasının sonucudur. Nispi nemin yıllık minimum ortalaması %14,6'dır. En düşük değerler Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında görülür. Eylül, %8,9 değer ile en düşük ortalamaya sahip olan aydır.

1.2.4. Yağış Etkinliği ve İklim Tasnifleri

Bir bölgede sadece sıcaklık ve yağış şartlarının ele alınması, iklim açısından noksan bir durum ortaya çıkarır. İklim konusu ele alınırken nemlilik, bulutluluk, donlu günler gibi iklim unsurlarının da hesaba katılması beşeri faaliyetlerin değerlendirilmesi açısından önem arz eder. Sıcaklık ve yağış şartları ziraat faaliyetleri için en önemli iklim elemanlarıdır. Ancak yukarıda belirttiğimiz diğer unsurlarda ziraat hayatı üzerinde etkili olabilmektedir. Kilis ilinde sıcaklık ve yağış koşulları, yaz ve kış mevsimi arasında büyük farklılıklar gösterir. Kışın, yağış ve nem artarken sıcaklıklar azalır; yazın ise sıcaklıklar yükselirken yağışlar neredeyse hiç görülmez.

"Ziraat, planlama, yerleşme, sulama gibi mekândan faydalanma ile alakalı bütün hayati işler geniş ölçüde iklim ile alakalıdır" (Erinç, 1984: 255). İklim tasnifleri yapılarak iklimler birbirinden ayırt edilebilmekte ortaya çıkan sonuçlara göre mekânların planlamaları daha olumlu sonuçlar doğuracak şekilde yapılabilmektedir.

Yağış etkinliği; iklimin sıcaklık, yağış ve buharlaşma gibi unsurları ele alarak, iklim özellikleri hakkında tasnif çalışmalarından oluşmaktadır. Bu amaçla Kilis ilinde yağış etkinliğini ortaya koyabilmek için Martonne, Köppen ve Erinç formüllerinden yararlanılmıştır.

Dünyada gözlemlenen farklı iklim tiplerini birbirinden ayırmak için birçok farklı yöntem kullanılarak iklim sınıflandırmaları geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de Emmanuel De Martonne tarafından 1925 yılında geliştirilen kuraklık belirleme formüldür. Sıcaklık ve yağış değerleri üzerine oluşturulan bu kuraklık belirleme sisteminin temeli buharlaşmanın iklim ve kuraklık üzerine etkisidir (Bölük, 2016: 3).

Çalışma sahamızda sıcaklık ve yağış ortalamalarından faydalanılarak De Martonne Formülü'ne göre iklim değerleri tablo 1.29'da ortaya konulmuştur.

Tablo 1.29: De Martonne Formülüne Göre Kilis İli Aylık ve Yıllık Kuraklık İndisi.

Parametre	**Rasat S. (Yıl)**	**I**	**II**	**III**	**IV**	**V**	**VI**	**VII**	**VIII**	**IX**	**X**	**XI**	**XII**	**YILLIK**
Kuraklık İndisi	58	63.7	50.3	39.9	22.9	10.2	2.3	0.4	0.8	1.8	13.4	29.5	58.4	18
İndis Özelliği		ÇN	N	N	YN	YK-N	K	K	K	K	YK-N	YN	N	YK-N
K: Kurak, YK-N: Yarı kurak-Nemli Arası, N: Nemli, YN: Yarı Nemli, ÇN: Çok Nemli														

Tablo 1.30: De Martonne İndeks Değerleri ve İklim Özelliği.

IDM	**İklim Özelliği**
5'den Küçük	Kurak
5-10 Arası	Yarı Kurak
10-20	Yarı Kurak-Nemli Arası
20-30	Yarı Nemli
30-60	Nemli
60'dan Büyük	Çok Nemli

Tablo 1.29 ve 1.30 incelendiğinde; De Martonne Formülü'ne göre yapılan hesaplamalarda yıllık kuraklık indeksi Kilis ilinde 18 çıkmıştır. Buna göre 18 değeri De Martonne'ye göre yarı kurak-nemli iklim özellikleri gösterir. Aylık indekslere bakıldığında; Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül ayları kurak iklim özellikleri gösterir. Mayıs ve Ekim ayları yarı kurak-nemli iklim kategorisinde; Şubat, Mart ve Aralık ayları nemli iklim özelliğindedir. Nisan ve Kasım ayları yarı nemli; Ocak ayında nem ve yağışın fazla olmasına bağlı olarak çok nemli iklim grubuna girmektedir. Mevsimsel olarak ele alındığında çalışma sahamızda kış mevsimi nemli özellikler gösterirken, yaz mevsiminde ise kurak iklim özellikleri görülür. Bu durum Kilis ilinde kısmen bozulmuş olsa da, Akdeniz iklimi'nin karakteristik özelliklerini taşıdığı sonucunu doğurmaktadır.

Meteoroloji Genel Müdürlüğünden alınan verilere göre Köppen İklim Sınıflandırması'nda Kilis ili, "Csa" rumuzu iklim özellikleri göstermektedir (Bölük, 2016: 15). Buna göre C (Tsıcak ≥10°C , ve −3 °C < Tsoğuk < +18 °C) en soğuk ayın ortalama sıcaklığı, 18 °C'den az, −3 °C'den fazla olduğundan, Cs tasnifine göre, en kurak ayın yağışı 40 mm'den düşük olduğundan ve Csa ise, en sıcak ay ortalama sıcaklığının 22 °C üzerinde olması nedeniyle kışı ılık, yazı çok sıcak ve kurak iklim

(Akdeniz iklimi) özellikleri Köppen İklim Sınıflandırması'ndaki rumuzlara denk gelmektedir.

"Erinç İklim Sınıflandırması'nda, esas etmen olarak yağış ve buharlaşmanın neden olduğu su kaybına yol açan yıllık ortalama maksimum sıcaklık dikkate almıştır. Erinç yönteminde evapotranspirasyonla su kaybının neden olduğu kuraklık ve yağış ilişkisi formüle edilerek bir indeks bulunur ve bu indeks değerlerine göre iklim tipi belirlenmiş olur" (Bölük, 2016: 3). Erinç yağış etkinliği indeks değerlerini aşağıdaki şekilde karakterize etmiştir.

Tablo 1.31: Erinç Yağış Etkinlik İndeksi ve İklim Özelliği.

Im	**İklim Özelliği**
< 8	Tam Kurak
8-15	Kurak
15-23	Yarı Kurak
23-40	Yarı Nemli
40-55	Nemli
55 >	Çok Nemli

Kaynak: Meteoroloji Genel Müdürlüğü

Bu indeks değeri şu şekilde hesaplanır.

Im =P/ *TomP*

Im: Yağış Etkinlik İndeksi

P: Yıllık Toplam Yağış (mm)

Tom: Yıllık Ortalama Maksimum Sıcaklık (°C)

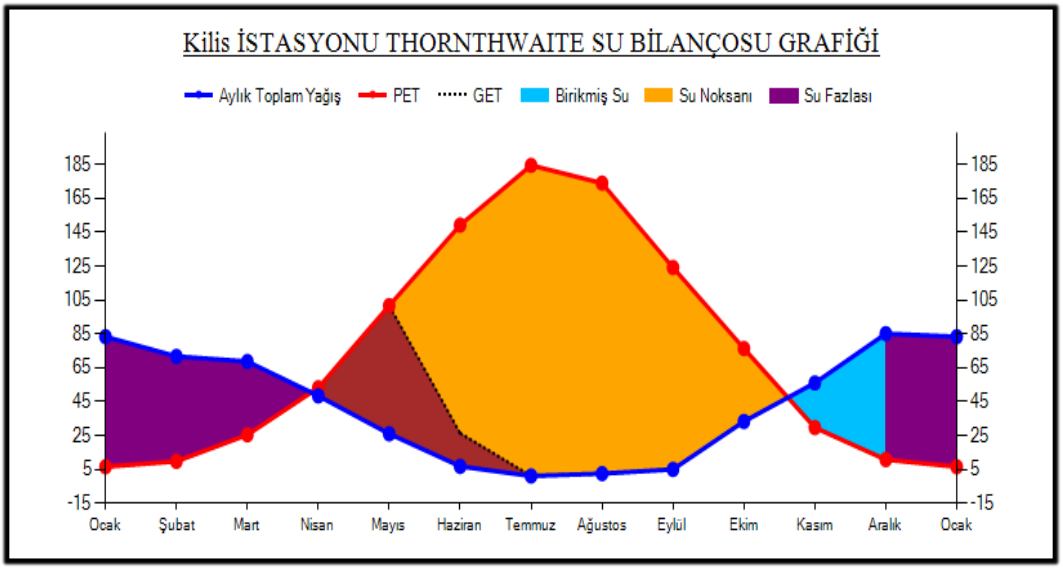
Buna göre; çalışma sahamızda Erinç İklim Sınıflandırması'nda yağış indisi 20,10 olarak hesaplanmıştır. Tablo 1.31'e göre 20,10 olan Kilis yağış indisinde yarı kurak iklim özellikleri görülmektedir. Nitekim çalışma alanımızda yaz aylarında neredeyse hiç yağış görülmemesi, yağışların mevsimsel olarak daha çok kışın meydana gelmesi Erinç'in İklim Sınıflandırması sonucunu doğrulamaktadır.

Çalışma sahamızda; Erinç, Köppen ve De Martonne İklim Sınıflandırmaları yapılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Söz konusu iklim sınıflandırmaları sadece sıcaklık ve yağış ile ilgili sonuçları ortaya koyan değerlerdir. Topraktaki su miktarı, su bilançosu ve nemlilik değerlerini ortaya koymak için, Thornthwaite İklim Sınıflandırması'nı yapmak birçok açıdan fayda sağlayacaktır.

Tablo 1.32: Thornthwaite Formülüne Göre Kilis İli Su Bilançosu.

Su Bilançosu Tablosu	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Sıcaklık İndisi	1.22	1.7	3.16	5.49	8.53	11.64	13.65	13.65	11.44	8.1	4.15	1.85	84.58
Düzeltilmemiş PE	7.67	11.55	24.8	48.9	84.11	123.38	150.04	150.04	120.66	78.86	34.64	12.79	
PE Düzeltme Katsayısı	0.87	0.85	1.03	1.09	1.21	1.21	1.23	1.16	1.03	0.97	0.86	0.85	
Düzeltilmiş PE	6.67	9.82	25.5	53.3	101.77	149.29	184.55	174.05	124.28	76.49	29.79	10.87	946.42
Aylık Toplam Yağış	83.4	71.8	68.8	48.5	26.1	6.9	1.2	2.6	5.1	33.4	56.1	85.2	489.1
Birikmiş Suyun Aylık Değişimi	0	0	0	-4.8	-75.67	-19.53	0	0	0	0	26.31	73.69	
Birikmiş Su	100	100	100	95.2	19.53	0	0	0	0	0	26.31	100	
Gerçek Evapotranspirasyon	6.67	9.82	25.5	53.3	101.77	26.43	1.2	2.6	5.1	33.4	29.79	10.87	306.49
Su Noksanı	0	0	0	0	0	122.86	183.35	171.45	119.18	43.09	0	0	639.93
Su Fazlası	76.73	61.98	43.3	0	0	0	0	0	0	0	0	0.64	182.61
Yüzeysel Akış	38.685	69.355	52.6	21.63	0	0	0	0	0	0	0	0.32	182.61
Nemlilik Oranı	11.5	6.31	1.69	-0.09	-0.74	-0.95	-0.99	-0.99	-0.96	-0.56	0.88	6.84	

Thornthwaite İklim Sınıflandırması, farklı iklim tiplerini belirlemek amacını taşısa da özellikle tarım, hidrojeoloji, su kaynakları gibi konularda evapotranspirasyonun doğrudan hesaplanamadığı yerlerde geniş kullanım alanı bulur. Bu amaçla su bilançosu çizelgesi yoluyla evapotranspirasyon hesaplanabilmekte ve bu çizelge kullanılarak iklim tipi de belirlenebilmektedir (Bacanlı & Saf, 2005: 191).

Grafik 1.7: Kilis İlinin Su Bilançosu.

Çalışma sahamızda Ocak, Şubat, Mart, Nisan, Ekim, Kasım ve Aralık aylarında su fazlası durum yaşanır. Mayıs, Haziran, Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarında su eksiği vardır (Grafik 1.7). Bitkisel ürünler için bu kurak aylar önemli

sorun oluşturur. Özellikle Kasım ayından başlayarak yağan yağışlarla su rezervi artmaya başlar ve Nisan ayına kadar devam ederek toprakta su birikmeye başlar. Kurak dönemlerde bitkilerin su ihtiyacının karşılanması için toprakta birikmiş olan suyun önemi büyüktür. Bu sayede kurak devre biraz daha rahat geçilir. Yağış eğrisi ile PE (Potansiyel Evapotranspirasyon) arasında ters orantılı bir durum vardır. Yağışlar, kış aylarında artış gösterirken; Potansiyel Evapotranspirasyon, yaz aylarında sıcaklığın yüksek olmasına bağlı olarak artmıştır.

Çalışma sahamızda iklimin sıcaklık, yağış ve evapotranspirasyon durumunun ortaya konulması amacıyla Thornthwaite, Erinç İndeksi, Köppen, De Martonne gibi iklim sınıflandırma uygulamaları sonuçlarına göre değerlendirmeler yapılmıştır. Bilindiği gibi herhangi bir alanın beşeri ve ekonomik faaliyetlerinin doğru şekilde planlanabilmesi ve geliştirilebilmesi için iklim özelliklerinin iyi bilinmesi önemlidir. Kilis ilinde yağış, sonbahar mevsiminin sonlarından başlayarak kış mevsiminde ve ilkbahar mevsiminin ortalarına kadar yüksek etkinlik gösterir. İlkbahar mevsimi sonlarında, yaz mevsimi boyunca ve sonbahar mevsiminin ilk iki ayında kurak dönem yaşanır. Bu aylarda su eksikliği şiddetli bir şekilde yaşanır.

1.2.5. Basınç ve Rüzgâr

Basınç ve rüzgâr şartları sıcaklık, bağıl nem, yağış gibi iklim elemanları üzerine önemli tesirde bulunabilmektedir (Akyol, 1944: 1). Yaz mevsiminde Basra Körfezi çevresinde gelişen Güney Asya alçak basıncından kaynaklanan Kontinental Tropikal (cT) hava kütleleri tüm güney ve güneydoğu Anadolu'yu etkisi altına alır. Sıcaklığın artışı basıncın düşmesine yol açar (Yiğitbaşıoğlu, 2017: 120).

Tablo 1.33: Kilis İli Aylık ve Yıllık Ortalama Basınç (mb).

Parametre	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
Aylık Ortalama Hava Basıncı	58	943.6	942	940.3	939	938.4	935.9	933	934.2	938.3	942.2	944.2	944.4	939.6

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

Tablo 1.33'e göre; çalışma alanımızda yıllık basınç ortalaması 939.6 milibardır. En düşük basınç değerine sahip olan Temmuz ayı (933 mb.) ile en yüksek basınç değerine sahip Aralık (944.4 mb.) ayı arasında 11 milibar fark vardır. Basınç ortalamaları arasında hem aylık hem de mevsimlik olarak çok büyük farklar

yoktur. Yaz aylarında sıcaklığın yükselmesine bağlı olarak basınç değerleri diğer aylara göre nispeten daha düşüktür. Kış mevsiminde ise hava yoğunluğunun artması ve sıcaklığın düşmesi nedeniyle basınç ortalamaları daha yüksektir.

Yaz ve kış mevsimlerinde farklı hava kütlelerinin etkisine bağlı olarak basınç şartları değişmektedir. Basınç aynı zamanda rüzgâr hızı ve frekansı üzerinde etkili olmaktadır. Rüzgârlar, basınç merkezleri arasında yaşanan hava hareketleridir. 1.013 Normal Hava Basıncı olarak kabul edilir. Hava basıncı 1.013 milibardan düşükse Alçak Basınç; 1.013 milibardan yukarı ise Yüksek Basınç özelliğindedir.

Rüzgâr hızı ve esiş yönü, beşeri faaliyetleri etkileyen önemli iklim elemanları arasındadır. Tarımsal faaliyetler ve insan hayatı için, rüzgârın hızı ve esiş yönü önem arz eder. Sıcak karakter gösteren hava kütlelerinden gelen rüzgârlar, bitkiler için olumsuz etkilerde bulunabilmektedir. Sıcak karakterli rüzgârlar, sıcaklığın yükselmesine neden olarak bu sayede buharlaşmayı da artıracağından yaz aylarında bitkilerin su ihtiyaçlarını artırır. Nemli hava kütlelerinden gelen rüzgârlar ise içlerinde nem taşıdıklarından bitkilerin su ihtiyaçlarını azaltır.

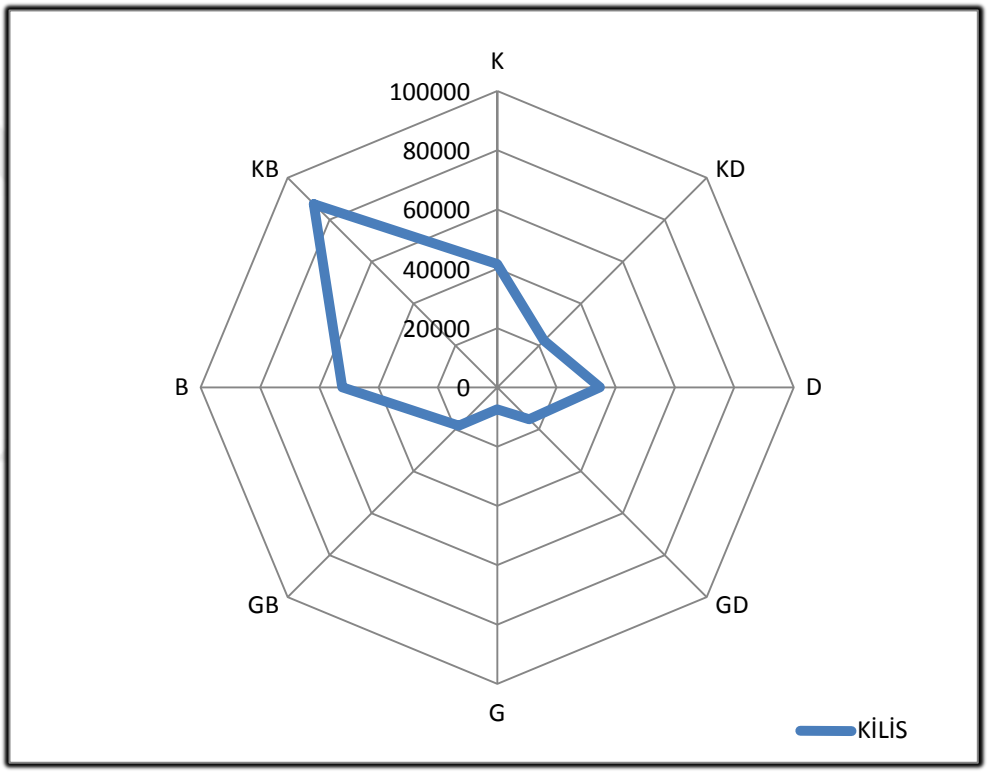
Tablo 1.34: Kilis İli Aylık Ortalama Rüzgâr Esme Sayısı ve Yönü (m/hız).

	Rasat S.(Yıl)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	YILLIK
N	57	2.864	2.582	3.176	2.706	3.598	3.756	4.114	4.558	4.402	4.254	2.973	2.665	41.648
NE	57	3.852	3.117	2.238	1.685	1.182	617	307	380	704	1.949	2.688	3.553	22.272
E	57	6.464	4.855	3.894	2.923	1.678	699	353	279	622	2.481	4.134	6.320	34.702
SE	57	1.818	1.827	1.672	1.399	1.196	580	351	304	574	1.725	1.879	1.941	15.266
S	57	767	764	900	857	738	291	161	193	448	766	709	830	7.424
SW	57	1.190	1.522	1.747	2.031	2.065	1.532	1.242	1.617	1.612	1.493	1.213	1.096	18.360
W	57	1.529	2.233	3.842	4.925	5.866	6.505	7.258	6.947	6.383	3.568	1.661	1.547	52.264
NW	57	4.342	4.208	6.083	6.347	8.242	9.727	11.039	11.070	9.163	6.992	5.615	4.636	87.464

Kaynak: Kilis Meteoroloji İl Müdürlüğü.

"Rüzgârın hızı arttıkça hem doğal bitki örtüsüne hem yapılan zirai faaliyetlere hem de insanların canına mal olabilecek kadar diğer beşeri faaliyetlere zarar vererek sosyo-ekonomik hayata önemli zarar verebilmektedir. Ayrıca soğuk veya sıcak esen rüzgârlar fidelere, tohumlara, meyvelere ve bitkilerin sağa sola doğru tarlaya yatmasına neden olarak iktisadi hayata da zarar verebilir" (Doğan, 2010: 44). Buna bağlı olarak çalışma sahamızda da bu şekilde zararlar görülebilir.

1960–2017 yılları arasındaki rüzgâr esme sayısı ve yönünü gösteren tablo 1.34 incelendiğinde; esme sayısının en fazla olduğu yön kuzeybatı olup 57 yıllık rasat verilerine göre 87.464 kez kuzeybatı yönünde rüzgâr esmiştir. Rüzgârlar, estikleri yerlere toz, koku vb. taşıyabilirler bu durum o yerleşme alanı üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir. Çalışma sahamızda kuzeybatı, batı ve kuzeyden rüzgâr esme sayısının fazla olması topoğrafya şartlarıyla alakalıdır. Torosların dış kısımları, W ve NW yönlerinde yer aldığından rüzgâr esişi bu yönlerden çok fazla olmaktadır.

Şekil 1.2: Kilis İli Ortalama Rüzgâr Yönleri (1960–2017).

Kilis ilinde genel olarak NW (Kuzeybatı) yönünde esen rüzgâr hâkim durumdadır (Şekil 1.2). Kuzeybatıdan gelen rüzgârlar, Toros Dağları'nın dış kısımlarından gelip dağlık Musabeyli ilçesinden geçerler. Ayrıca kuzey kökenli olmaları sebebiyle serinletici etkide bulunmaktadırlar. Rüzgârların %31'i NW yönünde, %19'u W yönünde esmektedir. Sonuç olarak rüzgârların yaklaşık %50'si W-NW yönlü eser.

Çalışma sahamızda rüzgârın en az estiği yön S' (güney) dir. Özellikle ülkemizi yaz aylarında etkileyen çöl kaynaklı bazı rüzgârlar, içlerine toz alarak Suriye üzerinden ülkemize giriş yapar ve estiği yerlerde hava kirliliği yaratır. Çalışma

alanımızda her ne kadar güneyden esme sayısı az olsa da, Suriye sınırında yer aldığından sıcak karakterli tozlu çöl rüzgârlarından bazı aylarda etkilenmektedir.

1.3. TOPRAK ÖZELLİKLERİ

"Toprak; tortul, metamorfik ve volkanik kayalardan oluşan dünya kabuğunun fiziksel ve kimyasal ayrışma olayları sonucunda meydana gelen ve bünyesinde son derece zengin flora ve fauna barındıran sürekli olarak kimyasal olaylara (iyon alış-verişi) sahne olan, bitkilere durak vazifesi gören, bitkilerin beslenmesini sağlayan ve yeryüzeyini birkaç mm ile birkaç metre arasında saran bir örtü" (Atalay, 2005: 330).

İklim, topoğrafya, yükselti, bakı, eğim ve drenaj toprak oluşumunu etkileyen faktörlerdir. Ülkemiz hem yükseltinin hem de eğim şartlarının fazla olması nedeniyle topoğrafya açısından farklılık gösterir (Güngördü, 2010: 65).

İnsanoğlu yerleşik hayata geçtikten itibaren yaşamını sürdürübilmek için toprağa bağımlı durumdadır. Yerleşmeyle bir yerin fiziki coğrafya özellikleri arasında önemli bir ilişki vardır. İnsanlar iklim, yerşekilleri, hidrografya, bakı gibi özelliklerin yanında toprak özellikleri yönünden tarım için elverişli alanları özellikle tercih etmişlerdir. Nitekim tarımsal açıdan uygun özelliklere sahip bazı alanlar, yerleşme birimlerinin zamanla büyümesiyle iskan alanlarına dönüştürülmüştür.

Çalışma alanımız olan Kilis ilinde dağılış gösteren topraklar incelendiğinde; topoğrafya ile toprak özellikleri paralellik göstermektedir (Harita 1.6). Kilis ilinde doğal şartlar sonucu ortaya çıkan başlıca toprak grupları şunlardır;

Kırmızımsı Kahverengi Topraklar: Yarı kurak karasal iklim şartlarının etkili olduğu step bitki örtüsü altında gelişen topraklardır. Sıcaklık ve nemin fazla olması toprağın kırmızımsı renk almasını sağlamıştır. Bu toprak grubunun temel özelliklerinden biri, alkalin reaksiyon göstermesinin yanında alt toprak katında aşırı olarak bazların ve kirecin birikmesidir. Kırmızımsı kahverengi topraklar Kilis ilinde geniş alan kaplamaktadır. Merkez ilçenin şehir merkezi dışında kuzeydoğuya doğru bu topraklar yayılış gösterir. Suriye sınırı boyunca da bu topraklara rastlanmaktadır. Elbeyli ilçesinin kuzeyinde parçalar halinde bu toprak grubu uzanır (Harita 1.6).

Kolüvyal Topraklar: Dağların eteklerinde yamaçlardan taşınan malzemelerin biriktiği sahalarda çoğu kez köşeli ve iri malzemeden ibaret olan kolüvyal depolar ve topraklar ince şeritler halinde uzanırlar. Yamaçtan gelen malzeme, kolüvyal toprakların fiziksel ve kimyasal özelliklerini belirler. Bu toprakların su tutma kapasiteleri düşüktür. Çalışma sahamızda bu topraklar, Elbeyli ilçesinin büyük bir

kısmında rastlanır (Harita 1.6). Arızalı bir topoğrafyaya sahip olan Musabeyli ilçesinde de bazı yamaç eteklerinde bu topraklar mevcuttur.

Kireçsiz Kahverengi Orman Toprakları: Bu topraklar, ana materyalin granit, silisli şist, andezit vb. gibi olduğu step ormanı veya kuru ormanlar altında gelişme gösterirler. Alt toprak üst toprağa göre daha ağır bünyelidir. Bu topraklar Musabeyli ilçesine yakın alanlarda dağılış gösterir. Kilis iline komşu olan Islahiye ilçesi ile Nur Dağı'na doğru bu topraklar geniş alan kaplar.

Tablo 1.35: Kilis İli Toprak Grupları Dağılımı.

Toprak Grubu	**Hektar Alan**
Bazaltik	50.000
Kırmızı Akdeniz	2.583
Kırmızımsı Kahverengi	54.006
Kireçsiz Kahverengi Orman	17.207
Kolüvyal	17.404
Toplam	**141.200**

Kaynak: Köy Hizmetleri, 1992.

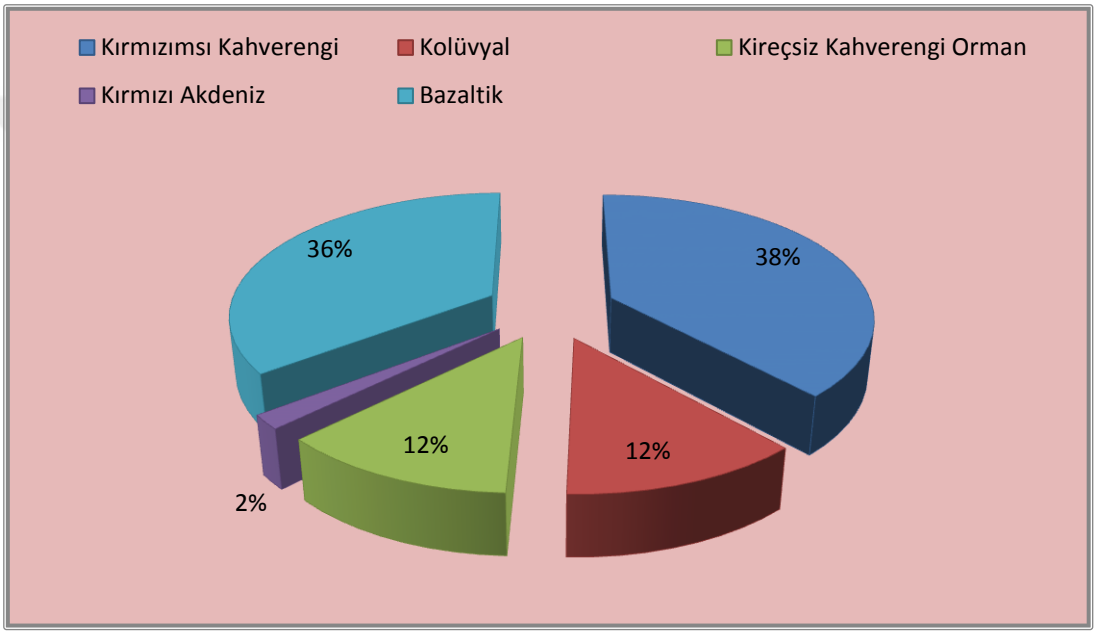
Tablo 1.35'te çalışma alanımızın toprak gruplarına göre dağılımına bakıldığında; kırmızımsı kahverengi toprak 54.006 ha alanla birinci sıradadır. Bu toprak grubu Kilis ilinin tamamında parçalar halinde görülür (Harita 1.6). Ancak en fazla Merkez ile Musabeyli ilçelerinde dağılış gösterir. Bazaltik toprak grubu yayılış alanı 50.000 ha ile en fazla olan ikinci toprak grubudur. Bu toprak grubu da yine ilin tamamında görülmekle beraber Polateli ve Elbeyli ilçelerinde daha fazla yer kaplar.

Toprak grupları içerisinde en az alana sahip topraklar Kırmızı Akdeniz topraklarıdır. İlin tamamında 2.583 ha kaplayan bu toprak grubu sadece Polateli ilçesinde görülür (Harita 1.6).

Kireçsiz kahverengi orman ve Kolüvyal topraklar çalışma sahamızda yaklaşık olarak aynı hektarda bulunmaktadır (Tablo 1.35). Kireçsiz kahverengi orman toprakları, litolojik birimin Ofiyolitik melanjlardan oluştuğu sahalarda dağılış gösterir. Kolüvyal topraklar ise, çay ve derelerin aktığı alanlarda yoğunlaşırken, oransal olarak en fazla Elbeyli ilçesinde görülür.

Kırmızı Akdeniz Toprakları: Bu topraklar genel olarak Akdeniz iklimi'nin etkili olduğu alanlarda oluşur. Yıllık ortalama yağışın 15 ^{o}C'nin üzerinde ve yıllık yağışın 500 mm'den fazla olduğu alanlarda yayılış gösterir. Toprağın kırmızı olması tipik özelliğidir. Toprağın üst horizonunda organik madde azdır bu durum sıcaklık ve yağış koşullarıyla alakalıdır. Terra-Rossa ismi de verilen bu topraklar, tipik olarak

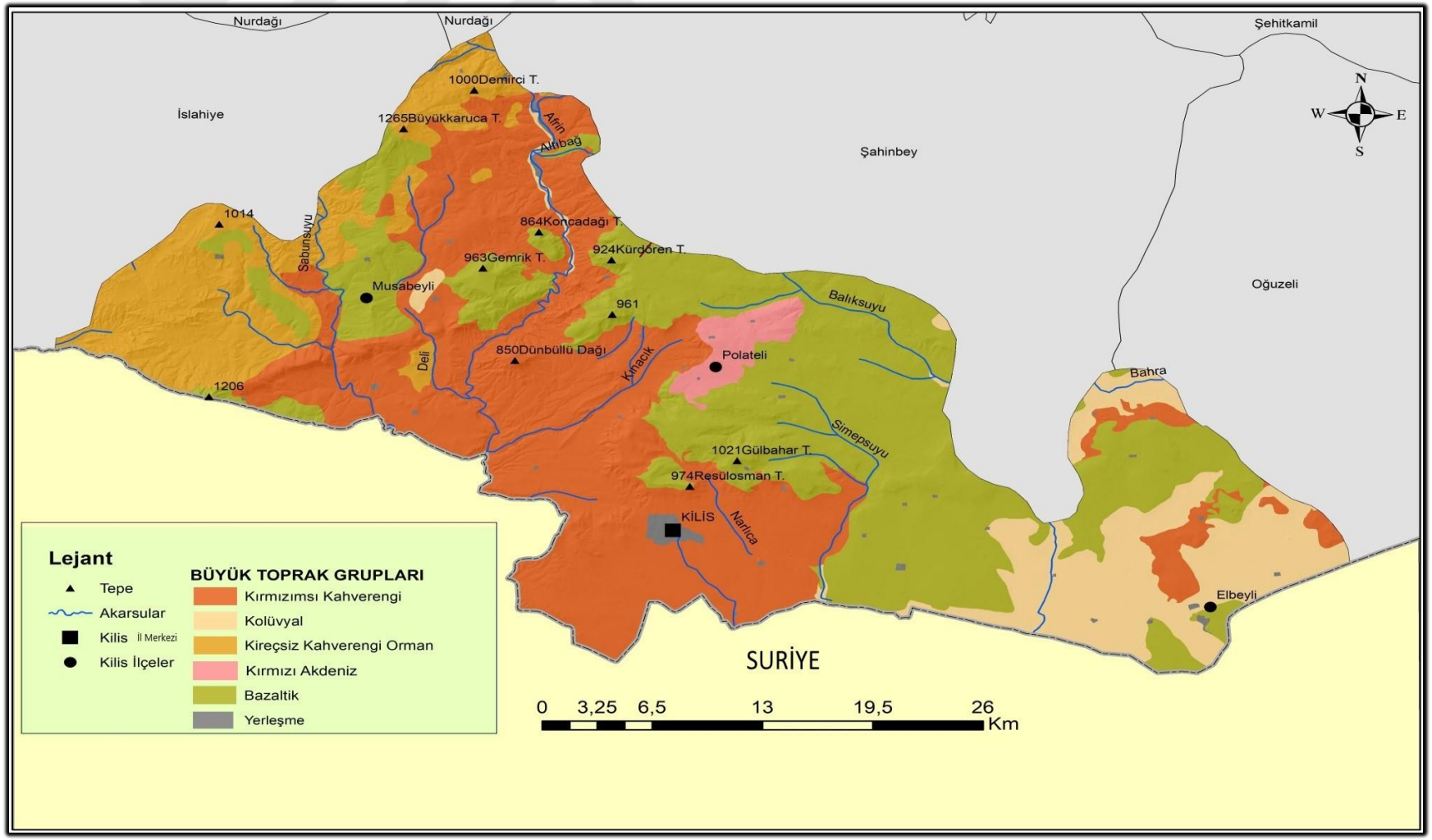
düz ve düze yakın yerlerde ve genellikle bol çatlaklı kalkerler üzerinde oluşurlar. Kalkerin yapısı çatlaklı olduğundan toprak içindeki su dolaşımı ve toprağın havalanmasını sağlayarak oksitlenmeyi kolaylaştırdığı için topraklar kırmızı renk alır. Kilis ilinin Akdeniz ikliminin etki alanına yakın olması ve hatta bozulmuş Akdeniz ikliminin hüküm sürmesi nedeniyle bu topraklar küçük parçalar halinde birçok yerde yayılış göstermiştir. Ancak oransal olarak bu toprakların en fazla yayılış gösterdiği yer Polateli ilçesidir (Harita 1.6).

Grafik 1.8: Kilis İli Toprak Grupları Oransal Dağılımı.

Toprak gruplarının %38'ini kırmızımsı kahverengi, %36'sını bazaltik, %12'sini kolüvyal, %12'sini kireçsiz kahverengi ve %2'sini kırmızı Akdeniz toprakları oluşturur (Grafik 1.8).

Harita 1.6: Kilis İli Toprak Grupları Haritası.

Bazaltik Topraklar; profil olarak pek gelişmemiş, ağır killi ve koyu renkli topraklardır. Kireç oranı çok az veya hiç yoktur. Organik madde yönünden fakir olan bu toprakların verimlilikleri düşük olup oldukça taşlı bir yapıdadırlar. Kilis ilinde geniş alan kaplayan bu topraklar, büyük parçalar halinde dağılış gösterir. Musabeyli ilçesinde kireçsiz kahverengi orman toprakları arasında yer yer bu topraklar yayılış göstermiştir (Harita 1.6). Yine Polateli ilçesinden komşu Şahinbey ilçesine doğru bu topraklar geniş alan kaplamaktadır.

1.3.1. Arazi Sınıfları

5403 sayılı Toprak Koruma ve Arazi Kullanımı Kanunu ve bu kanuna göre çıkarılan Uygulama Yönetmeliği uyarınca toprak ve arazi sınıflaması yapılmasının usul ve esasları düzenlenerek 8 adet arazi kullanım kabiliyet sınıfı oluşturulmuştur (Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, 2005: 19).

Araziler kullanma kabiliyetine göre, üzerinde erozyona sebep olunmadan en iyi, en kolay ve en ekonomik bir şekilde tarım yapılabilen I. sınıf ile hiçbir tarıma elverişli olmayan, çayır veya ormanlık olarak dahi kullanılamayan ancak doğal hayata ortam teşkil edebilen veya insanlar tarafından dinlenme yerleri ve milli park olarak kullanılabilen XIII sınıf arasında yer alırlar.

I. Sınıf Arazi: Alışılmış ziraat metotları uygulanabilen düz veya düze yakın, derin, verimli ve kolayca işlenebilen toprakları ihtiva ederler. Bu sınıf arazide pek az su ve rüzgâr erozyonu olabilir. Topraklar iyi drenaja sahiptirler, su taşkın zararlarına maruz değildirler. Çapa bitkileri ve diğer entansif yetiştirilen ürünlere uygundurlar. Yağışların az olduğu yerlerde sulanan I. sınıf araziler %1'den az meyilli, derin, tınlı yapılı, iyi su tutma kapasitesi olan, orta derecede geçirgen topraklara sahip arazilerdir.

I. Sınıf araziler çalışma alanımızda yaklaşık olarak 5.773 hektarlık alanla çok az dağılış göstermektedir. Toplam arazi varlığı içerisinde I. sınıf araziler %4'lük bir orana sahiptir. Bu arazi sınıfının il içerisinde dağılış alanına bakıldığında; Elbeyli ilçesinin batısından güneyine doğru uzun bir şerit halinde yayıldığı görülür (Harita 1.7). Bunun yanı sıra Kilis ilçe merkezinden Polateli ilçesine doğru kuzeye gidildiğinde özellikle sulak alanlarda parçalar halinde bu arazi sınıfına rastlanır. Sinep ve Balık Sularının akış alanları örnek olarak verilebilir. Uzunlu, Havuzluçam, Çıldıroba, Mısırcık ve Kürtüncük bu sınıftaki tarım arazilerinin dağılış gösterdiği köylerdir.

II. Sınıf Arazi: Bu araziler ancak bazı özel tedbirler alınmak suretiyle kolayca işlenebilirler. I. sınıf araziden farkları hafif meyilli, orta derecede erozyona maruz kalmak, orta derecede kalın toprağa sahip olmak, ara sıra orta derecede taşkınlara uğramak ve kolayca izole edilebilecek orta derecede ıslaklık ihtiva etmek gibi sınırlayıcı faktörlerden bir veya birkaçı olabilir. Bu arazi sınıfı çalışma sahasında 33.466 hektarlık alan kaplamaktadır. Arazi sınıfları içerisinde dağılış olarak en fazla paya sahip sınıflardan biridir. II. sınıf arazilerin toplam arazi varlığı içerisindeki payı %24 gibi yüksek bir orandadır. Dağılış yerlerine bakıldığında; özellikle Kilis Merkez ilçesinin büyük çoğunluğunda bu tür arazi sınıfına rastlanır (Harita 1.7). Elbeyli ilçesinde de bu arazi sınıfı yoğun olarak görülmektedir. Ayrıca diğer dağılış alanı Polateli ilçesinin doğusundaki sulak alanlardır. Karamelik, Akçabağlar, Geçerli, Aşağıbeylerbeyi köyleri bu arazilerin yoğunlaştığı köylerdir.

III. Sınıf Arazi: Üzerinde iyi bir bitki münavebesi kullanılmak ve uygun ziraat metotları tatbik edilmek suretiyle fazla gelir getiren çapa bitkileri için orta derecede iyi bir arazidir. Orta derecede meyilli, erozyona fazla hassasiyet, fazla ıslaklık, yüzlek toprak, taban taşının varlığı, fazla kumluluk veya çakıllılık, düşük su tutma kapasitesi ve az verimlilik bu sınıf araziye ait olan özelliklerdir. 16.748 hektarlık alanla neredeyse il sınırlarının tümünde küçük parçalar halinde bu arazi sınıfına rastlanmaktadır. Toplam arazi varlığı içerisinde üçüncü sınıf araziler %12'lik paya sahiptir. Kilis Merkez ilçe sınırları ve Elbeyli ilçesinde bu arazi sınıfı daha yoğun şekilde göze çarpar. Yine Musabeyli ilçesinin doğusunda ve bazı tepelik alanlara yakın bu arazi sınıfı görülmektedir.

IV. Sınıf Arazi: Özellikle devamlı olarak çayıra tahsis edilmeye müsait arazi sınıfıdır. Ara sıra tarla bitkileri de yetiştirilebilir. Fazla meyil, erozyon, kötü toprak karakterleri ve iklim bu sınıf topraklar üzerinde yapılacak ziraatı sınırlayıcı faktörlerdir. Merkez ilçeye bağlı; Demirışık, Çalkaya, Güneşli, Gözkaya bu sınıftaki arazilerin görüldüğü köylerdir (Foto 1.1).

Kötü drenaja sahip az meyilli topraklar da dördüncü sınıfa ithal edilirler. Bunlar erozyona maruz kalmazlar, fakat ilkbaharda birdenbire kuruduklarından ve verimlilikleri de pek az olduğundan birçok ürünlerin yetiştirilmesine uygun değildirler. Yarı-arid bölgelerde dördüncü sınıf araziler üzerinde baklagilleri ihtiva eden münavebe sistemlerinin uygulanması genellikle iklim dolayısıyla mümkün olmamaktadır.

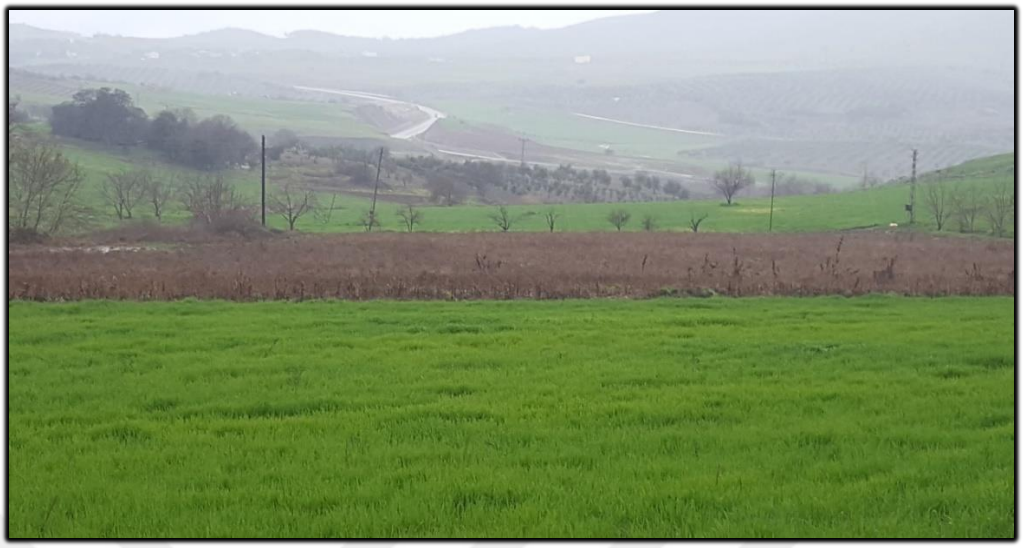
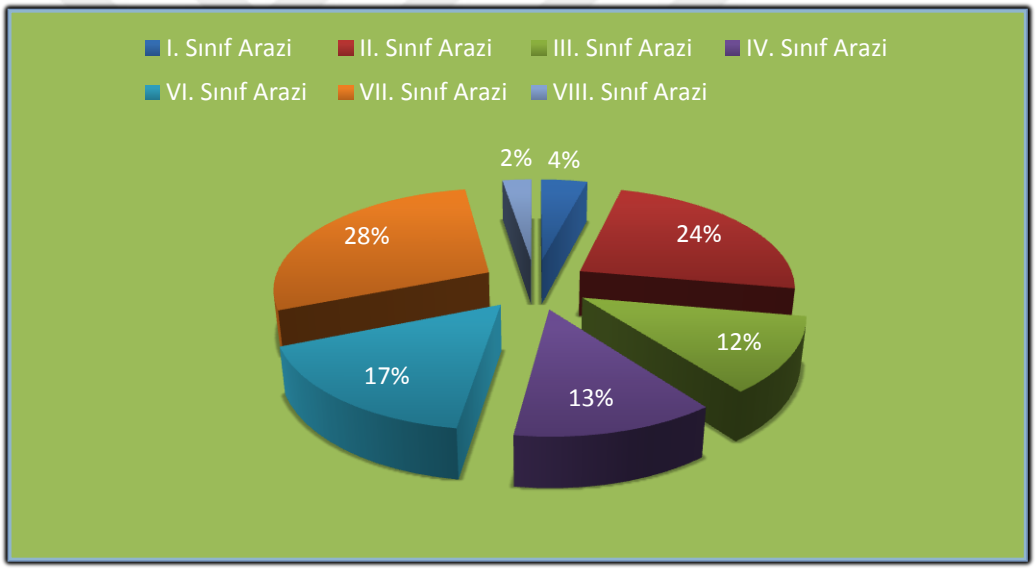

Foto 1.1: IV. Sınıf Arazi Örneği (Gözkaya Köyü).

Grafik 1.9: Kilis İli Arazi Sınıfları.

Çalışma alanımızda IV. Sınıf araziler 17.875 hektar alan kaplamaktadır. Toplam arazi varlığı içerisinde ise %13'lük bir orana sahiptir (Grafik 1.9). Bu arazi sınıfı genel olarak Kilis ilinin tümünde parçalar halinde dağılış göstermiştir. Arazinin kabiliyet durumu göz önünde bulundurulduğunda verimsiz alanları oluşturduğundan bu tür araziler üzerinde yerleşme alanlarının oluşturulması tarım arazilerinin korunması açısından önem arz etmektedir. Elbeyli ilçesinin kuzeyinde bu arazi sınıfı geniş bir alan kaplamaktadır.

VI. Sınıf Arazi: Ormanlık veya çayır olarak kullanılmada dahi orta derecede tedbirler alınmasını icap ettiren arazidir. Fazla meyillidir ve şiddetli erozyona maruz kalır. Yüzlektir, ıslak veya çok kurudur ayrıca başka sebeplerden dolayı kültivasyona

müsait değildir. Kilis ilinin özellikle eğimli alanlarında bu arazi sınıfı geniş alan kaplar. Yaklaşık olarak 23.474 hektar alan bu arazi sınıfından müteşekkildir. Altıncı sınıf araziler toplam arazi varlığı içerisinde %17'lik bir paya sahiptir (Grafik 1.9). Musabeyli ilçesinde bu arazi sınıfı çok geniş parçalar halinde dağılış gösterir. Bunun yanı sıra Polateli ve Elbeyli ilçelerinde de küçük parçalar halinde bu arazi sınıfına rastlanır (Harita 1.7).

VII. Sınıf Arazi: Çok meyilli, erozyona fazla uğramış, taşlı ve arızalı olup yüzlek, kuru, bataklık veya diğer bazı elverişsiz toprakları ihtiva eder. Çok fazla ihtimam gösterilmek şartıyla çayır veya orman olarak kullanılabilir. Üzerindeki bitki örtüsü azalırsa erozyon çok şiddetlenir.

Tablo 1.36: Kilis İli Arazi Kullanım Kabiliyet Sınıfı.

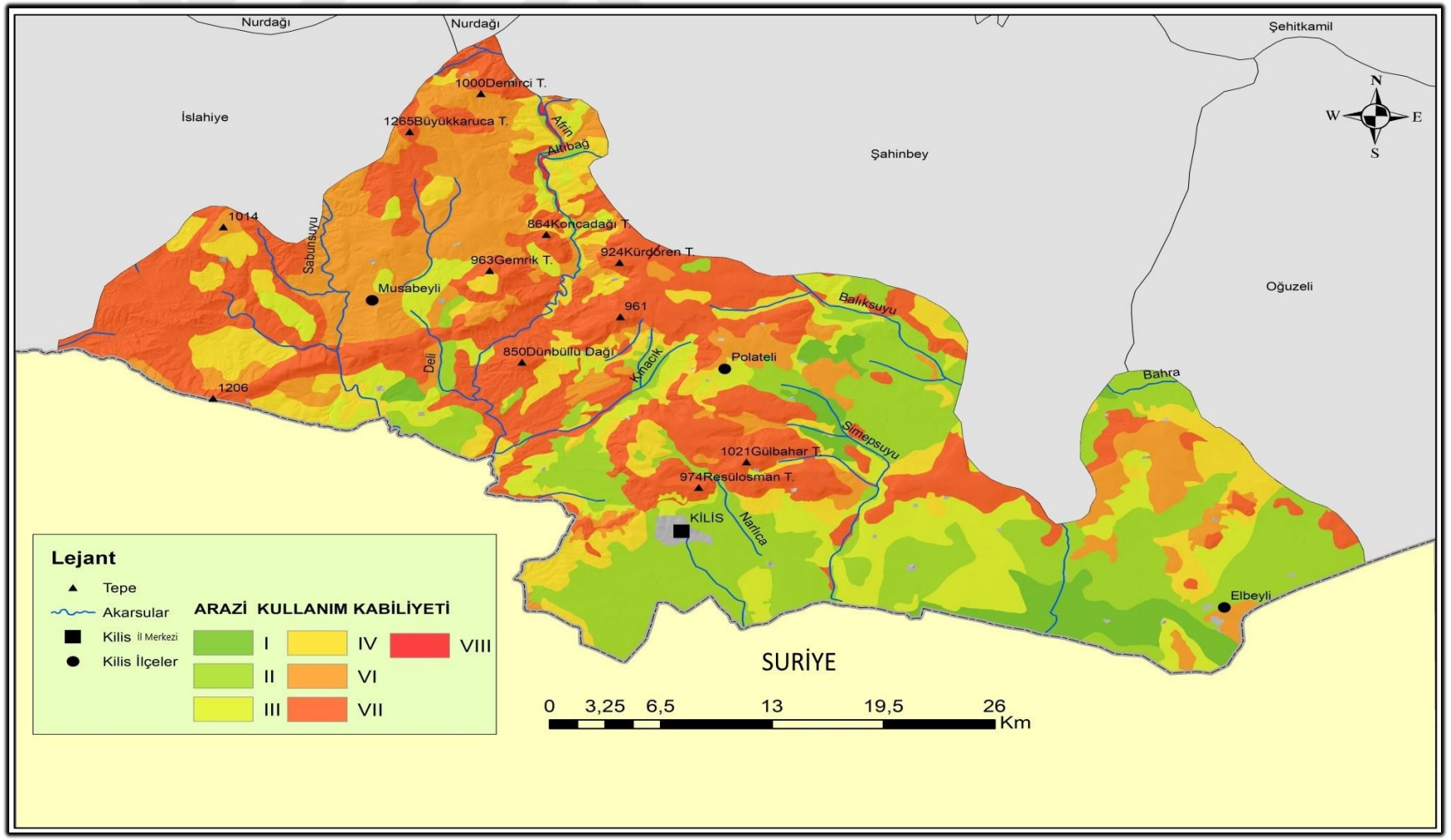
Arazi Sınıfı	**Hektar Alan**
I. Sınıf Arazi	5.773
II. Sınıf Arazi	33.466
III. Sınıf Arazi	16.748
IV. Sınıf Arazi	17.875
VI. Sınıf Arazi	23.424
VII. Sınıf Arazi	40.294
VIII. Sınıf Arazi	3.620
Toplam	**141.200**

Kaynak: Köy Hizmetleri, 1996.

Çalışma alanımızda en fazla alan kaplayan arazi sınıfı VII. sınıf arazilerdir. Yaklaşık olarak 40.294 hektar alan kaplar (Tablo 1.36). Toplam arazi varlığı içerisinde %28 gibi en yüksek orana sahip arazi sınıfıdır. Arazinin meyilli olmasından dolayı özellikle Kilis ilinin batısı ve kuzeybatısında geniş parçalar halinde dağılış göstermiştir. Dünbüllü Dağı ve Resülosman Dağı'nın olduğu alanlar tamamıyla bu arazi sınıfından oluşmuştur. Yine Kilis Merkez ile Polateli ilçeleri arasındaki arazilerin büyük bir kısmı bu sınıfa girmektedir.

VIII. Sınıf Arazi: Kültivasyona ve çayır veya ormanlık olarak kullanılmaya mani özellikleri ihtiva eder. Bu tür araziler doğal hayata ortam teşkil ettikleri gibi dinlenme yeri olarak da kullanılır veya akan sulara su toplama havzası olanak muhafaza edilirler. Bunlar; bataklık, çöl, çok derin oyuntuları ihtiva eden arazilerle yüksek dağlık, fazla arızalı, taşlı arazileri kapsar. Bu arazi sınıfı çalışma alanımızda yok denecek kadar azdır. Tablo 1.36'dan da anlaşıldığı üzere 3.620 hektar alanla toplam arazi varlığı içerisinde %2'lik bir orana sahiptir.

Harita 1.7: Kilis İli Arazi Kullanım Kabiliyet Haritası.

1.4. BİTKİ ÖRTÜSÜ ÖZELLİKLERİ

Doğal çevrenin bir unsuru olan bitki örtüsü, fiziki ve beşeri şartlara göre şekillenerek yerleşmeler üzerinde de etkili olmaktadır. Bitki örtüsünü etkileyen en önemli faktörlerden biri de iklim özellikleridir. Bazı yerleşim sahalarında bitki örtüsü tahribata uğrasa da, yağış ve sıcaklık koşullarının uygun olması nedeniyle bitkiler yeniden doğal olarak yetişebilmektedir.

Çalışma sahamız olan Kilis ili, daha önce değindiğimiz üzere yarı kurak iklim koşullarının yaşandığı bir bölgede bulunur. Step ikliminden, Akdeniz iklimine doğru geçiş yaşanır. Yağış ve sıcaklık şartları Akdeniz iklim şartlarının yaşandığını gösterir. Yağış rejiminin düzensiz olması ve yaz aylarında sıcaklıkların yükselmesi nedeniyle tahribata uğrayan bitkiler doğal yollardan bir daha gelişememektedir. Ormanların tahribi erozyon, sel ve taşkın gibi afetlerin görülme sıklığını artırır. Toprak özelliklerinin de, bitkiler üzerine etkisi vardır. Suyu emme ve depolama şartları toprağın yapısına göre değişir.

Beşeri faktörler de, orman varlığına etki etmektedir. İnsanlar, başta yeni tarım ve yerleşme alanları yaratmak üzere ormanlık sahaları tahrip etmektedirler. Nitekim çalışma sahamızda Akdeniz ikliminin etkisiyle kızılçamların yayılış alanının geniş olması beklenirken, yıllarca devam eden tahribatlarla bu ağaçların sayısı bir hayli azalmıştır. Bir diğer beşeri faktör de yangınlardır. Bilinçli veya bilinçsiz olarak sadece çalışma alanımızda değil, ülkemizin tümünde her yıl yüzlerce hatta binlerce orman yangını meydana gelmekte, doğal zenginliklerimiz olan bitki ve hayvan varlığı hızla yok olmaktadır. Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Orman Genel Müdürlüğünün verilerine göre; Kilis ili, yangın riski yönünden 2. derece hassas bölge içerisinde yer alır.

Orman varlığının beşeri faktörlere bir diğer etkisi de mesken yapı malzemesi ve yakacak olarak kullanma durumudur. Çalışma sahamızda meskenler kırsal yerleşmelerin eski meskenlerinin bir kısmında özellikle kerpiç evlerin çatı kısımlarında kullanılmak üzere ormanlardan yararlanılmıştır. Ancak yapılan arazi çalışmalarında bu durumunun tamamen değişerek, yerleşim birimlerinin neredeyse tamamında yapı malzemesinin taş ve betonarmeden inşa edildiği gözlenmiştir.

Çalışma sahası ve çevresinde dağlık kesimlerinde 700–900 m. aralığında görülen makilikler (çalı ve ağaçlar) yaygın bitki formasyonları olup özellikle küçükbaş hayvanlar için iyi bir otlatma alanlarıdır. Ancak bu alanlar insanlar tarafından

bozularak tarım alanlarına dönüştürülmüş veya farklı amaçlar için tahrip edilmiştir. Sonuç olarak makilikler yok olma noktasına gelmiştir (Dökülgen & Temel, 2015: 58).

Orman varlığı çalışma sahamızın özellikle batı kısımlarında tepelik alanlar ve sırtlarda yoğunluk gösterir. Gülbaba, Hisar ve Deliosman köyleri arasında kalan saha ormanlarca zengindir (Foto 1.2). Musabeyli ilçesinin Dutluca ve Kaynaklı köylerinde çam-meşe karışımı ormanlar mevcuttur. Kilis merkeze bağlı Acar köyü ve yakınındaki Acar Dağı'nda Kermes meşeleri bulunur (Foto 1.3). Çam-meşe karışımı ağaçların dağıldığı bir diğer alan da, Dünbüllü Dağı ve güneyinde yer alan kısımlardır. Çamların tahrip edildiği yerlerde çalılıklar yer kaplar.

Foto 1.2: Kilis'in Batısında Yer Alan Ormanlık Alanlar (Gülbaba Köyü).

Tablo 1.37: Kilis İlinde Rekreasyon Alanları (2018).

	Adet	**Ha**
Rekreasyon Alanı	1	164,33

Kaynak: TÜİK.

Rekreasyon alanları, insanların şehir hayatının stresli yaşantısından bir nebze olsun uzaklaşmak, dinlenmek, spor yapmak, güzel zaman geçirmek için gittikleri yerlerdir. Yerleşme tarihi eskiye inen Kilis ilinde tablo 1.37'de görüldüğü üzere rekreasyon alanı sayısının 1 olması ve çok küçük bir hektara tekabül etmesi

geçmişten günümüze gelene dek yapılmış olan orman tahribatının boyutunu göstermesi açısından önemlidir.

Foto 1.3: Acar Dağı ve Çevresi.

Tablo 1.38: Kilis İli Orman Varlığı (Ha).

	Elbeyli	**Merkez**	**Musabeyli**	**Polateli**	**Toplam**
Ormanlık Koruluk Alan	41.180	82.300	43.120	19.910	186.510
Çayır Mera Alanı	7.582	30.975	19.907	27.512	85.977

Kaynak: TÜİK, 2018.

Tablo 1.38 incelendiğinde; çalışma sahamızda ormanlık koruluk alan 82.300 hektar ile Merkez ilçede yoğunluk gösterir. Merkez ilçenin batısında yer alan dağlık sahalar önemli yer tutar. Toplam koruluk alanı 186.510 hektardan oluşur. Elbeyli ilçesinde 41.180 hektar, Musabeyli'de 43.120 hektar ve Polateli'nde de 19.910 hektar ormanlık koruluk alan vardır. Polateli ilçesinin ormanlık alan oranının az olmasında litolojik yapının da etkisi bulunmaktadır. Bazalt taşının yoğunluk göstermesi bitki varlığını sınırlandırmıştır (Harita 1.5).

Çayır mera toplam alanı çalışma sahamızda 85.977 hektardan oluşur. Bu oranın büyük bir kısmı Merkez ile Polateli ilçelerinde yayılmıştır. Merkez ilçede 30.975 hektar alan, Polateli de 27.512, Musabeyli de 19.907 ve Elbeyli'de de 7.582 hektar çayır ve mera alanı vardır.

1.5. SU KAYNAKLARI

"Dünya üzerinde azalan doğal kaynakların (toprak ve su) yanında gittikçe artan nüfus bir dengesizlik yaratmaktadır. Alternatifi ve yenilenmesi mümkün olmayan toprak ve su aşırı ve bilinçsiz kullanım nedeniyle azalma yönüne gitmektedir. Bunun yanında topraktan daha fazla ürün alma isteğiyle aşırı sulama, gereğinden fazla gübre kullanımı ve dikkatsiz ilaçlama hem toprağı hem de suyu kirletmektedir" (Doğan, 2010: 66).

"Toplumların yaşamları boyunca su kaynakları önemli bir yer tutmuştur. Su kaynakları yerleşmelerin vazgeçilmez kuruluş noktaları olmuştur. Ekonomik faaliyetler bu kaynağa bağlı olarak biçimlenmiş, toplumun refahı doğrudan veya dolaylı olarak bu kaynağa bağlı olarak artmış veya azalmıştır" (Akova, 2002: 46). Su kaynaklarının insanlar tarafından hem nitelik hem de niceliksel olarak verimli bir şekilde kullanılması ülkemizin doğal kaynak kullanımının sürdürülebilirliği açısından büyük önem arz eder. Su kaynakları küçümsenmeyecek kadar değer taşır. Ülkemizde; tarım ve sanayi gibi ekonomik faaliyetlerin sürekli gelişim göstermesi, yerleşim sahalarının kontrolsüz bir şekilde büyümesi, su kaynaklarının önemini daha çok artırmıştır. Çalışma sahamız su kaynakları açısından zengin olmadığı söylenebilir (Harita 1.8). Kilis ili sınırları içerisinde doğal göl bulunmamaktadır. Bu bölümde Kilis ilinin su kaynakları iki kısımda ele alınacaktır:

1.5.1. Yerüstü Suları

Kilis ilinin en önemli su kaynakları; Afrin Çayı, Sabun, Sinnep ve Balık Suları'dır. Bu akarsular, ilin özellikle batı ve kuzeybatısında daha sık bir ağa sahiptir. "Sabun Suyu ve Afrin Çayı, sularını Akdeniz'e gönderirler. Balık Suyu (Kuveyk) ise sınırlarımızın dışında denize ulaşmadan Suriye Çölü'nde kaybolur" (Sözer, 1984: 24). Bu akarsuların üzerinde iklim, jeolojik yapı ve topoğrafyanın etkisi büyüktür. Ayrıca akarsuların akımı düşük olduğundan enerji üretimi için uygun değillerdir. İçme ve sulama suyu olarak baraj ve göletler yapılmaktadır. İl sınırları içerisinde akış gösteren en önemli akarsu, Afrin Çayı'dır (Foto 1.4).

Afrin Çayı, Gaziantep Yöresi'nin batısındaki Kartal ve Büyük dağlar arasından doğar ve Kilis ili içerisinde yaklaşık olarak 70 kilometrelik uzunluğa sahiptir (Kalelioğlu, 1971: 158). Afrin Çayı, Asi Nehri'nin önemli bir kolunu oluşturmaktadır.

Harita 1.8: Kilis İli Hidroloji Haritası.

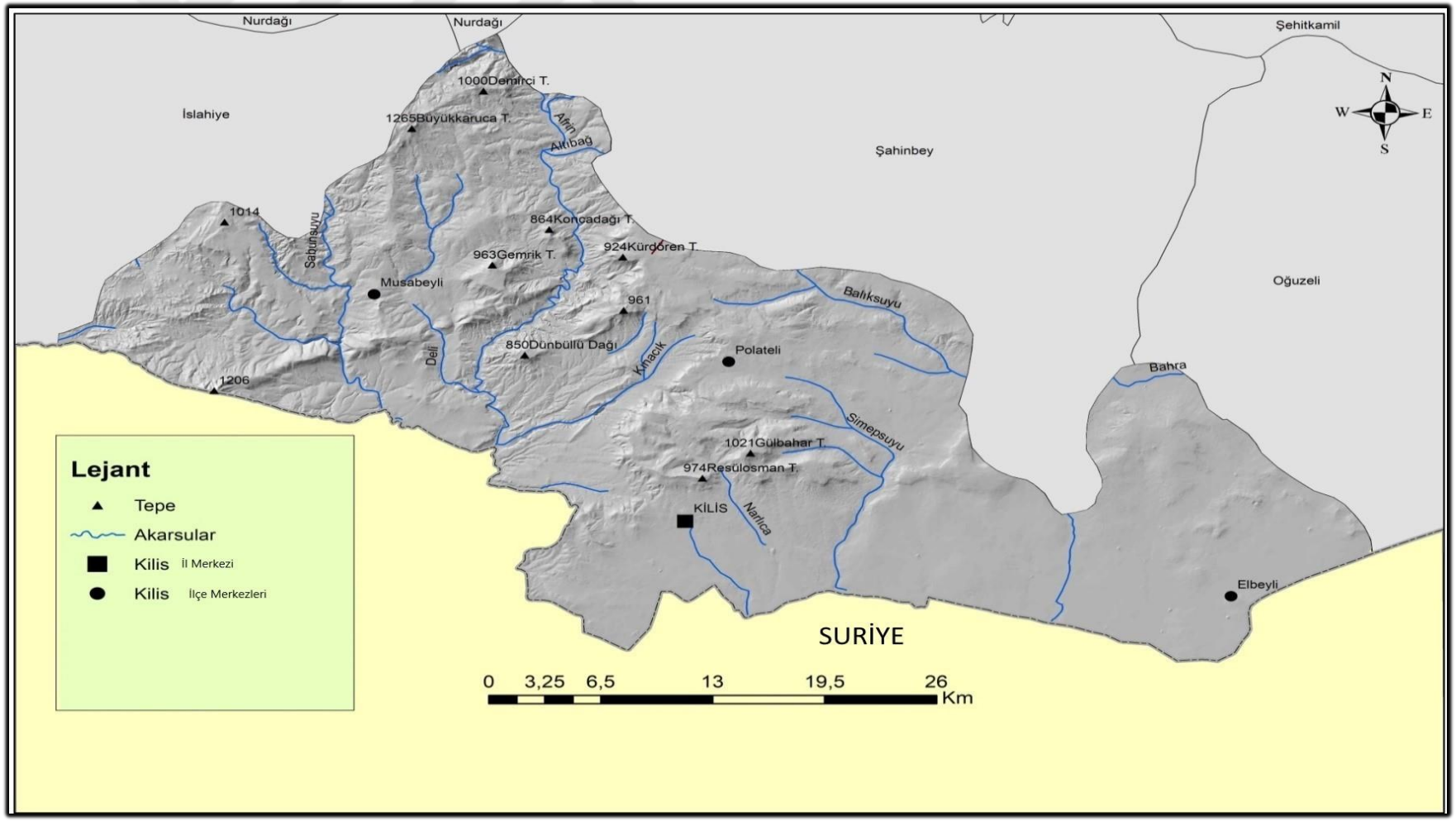

Foto 1.4: Afrin Çayı.

Güneye doğru Deliçay ve Kınacık (Aslanlı Suyu) Dere'sini alan Afrin Çayı, Suriye sınırına geçer. Suriye'den tekrar kuzeye yönelerek Hatay ilimize bağlı Reyhanlı ilçesinin kuzeyinden geçerek Karasu Çayı'yla kurutulmuş olan Amik Gölü yatağında birleşerek Asi Nehri'ne dökülür. Afrin Çayı'nı besleyen Kınacık Deresi kaynağını Polateli ilçesinin batısından almaktadır (Dağlı, 2008: 633). Afrin Çayı, kışın geçit vermeyecek kadar geniş ve yaygın akar. Yazın ise, suları iyice çekilir. Yağış alanı 2800 km^{2}'yi bulan Afrin Çayı'nın ortalama akımı 10 m^3 olduğu halde gür olduğu zamanlarda bu miktar 100 m^3'ü geçer ve taşkınlar yapar (Çevre ve Orman Bakanlığı, 2008: 294-295).

Tablo 1.39: Kilis İlinin Akarsuları.

Sıra No	Akarsu Adı	Toplam uzunluğu (Km)	İl Sınırları İçerisindeki Uzunluğu (km)	Debisi (m^3/s)	Yıllık Su Miktarı ($hm^3/yıl$)	Kullanım Amacı
1	Balık Suyu	72.9	50.1	5	23	Sulama
2	Sinnep Suyu	49.8	22.3	2.5	18	Sulama
3	Afrin Çayı	26.9	13.9	0.46	129	Sulama
4	Sabun Suyu	21.4	10.1	0.55	55	Sulama

Kaynak: DSİ 20. Bölge Müdürlüğü, 2016.

Başka bir su kaynağı Gaziantep'in batısındaki Sof Dağı'ndan inen dereler ve daha batıdaki Kartal Dağı'ndan beslenen 40 km uzunluğa sahip Sabun Suyu'dur. Yukarı mecrasındaki ismi Sabun Deresi'dir. Sabun Deresi farklı alanlardan aldığı kollarla Sabun Suyu ismini alır. Suriye sınırlarında Afrin Çayı ile birleştikten sonra

tekrar sınırlarımız içerisine girerek kurutulmuş Amik Gölü'ne dökülür. Yörenin iklim şartlarına bağlı olarak Afrin Çayı ile Sabun Suyu akarsularının suları, kış ve ilkbahar mevsimlerinde bol iken, yaz ve sonbahar aylarında azdır (Kalelioğlu, 1971: 158). Bu durum Akdeniz iklimine ait yağış rejimiyle paralellik göstermektedir. Kışın su debilerinin artması nedeniyle birer çay özelliği gösteren bu akarsular, yaz aylarında su seviyelerinin düşmesine bağlı olarak birer dere görünümündedir.

Kilis Merkez ilçenin kuzeyinde yer alan ve kireçtaşı ile bazaltın yoğun olarak jeolojiyi oluşturduğu platoluk alan ile Kilis Ovası sularını, Sinnep ve Balık Suları ile Halep'in güneyinde yer alan ve kapalı bir havza olan Müftü Gölü kapalı havzasına ulaştırır. Balık Suyu kuzeyden doğarak güneydoğuya doğru akış gösterir ve birçok kaynaktan beslenir (Harita 1.8). Kilis ili içerisinde 50.01 km uzunluğa sahiptir (Tablo 1.39). Sinnep Suyu ise Kilis Ovası'nın kuzeyinden başlayarak güneye doğru akar. Plato alanını üç koldan parçalar daha sonra bu üç kol güneyde birleşerek Suriye topraklarına akar (Harita 1.8). Sinnep Suyu, küçük debili kaynak boşalımları akımlarıyla oluşan Uzunlu, Narlıca ve Kurt Dereleri akımlarından meydana gelerek Seve köyü yakınlarında hududu terk eder. Kapdeğirmeni köyünde yapılan 20 yıllık rasatlara göre maksimum debi: 1.5 m^3/s, minimum debi: 0.085 m^3/s, ortalama debi: 0.526 m^3/s'dir.

1.5.1.1. Baraj ve Göletler

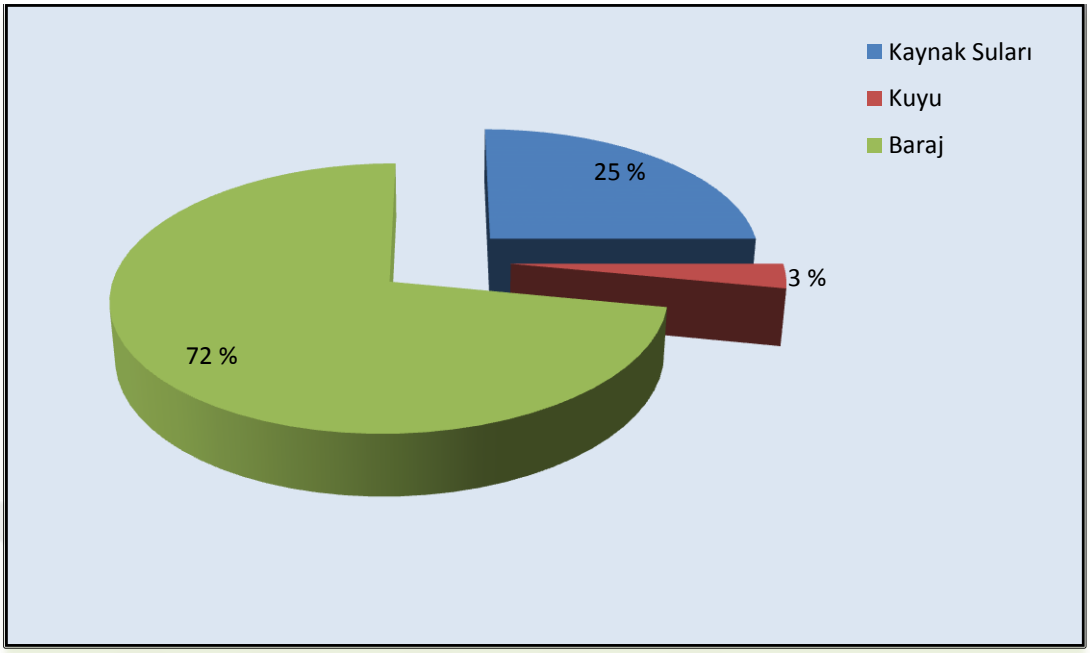
Çalışma alanımızda hem Kilis Merkez ilçesi hem de diğer ilçelerinin içme ve kullanma suyu temini ve tarımsal alanda sulama ihtiyacını karşılamak üzere birçok gölet ve bu göletlerle bağlantılı kanallar inşa edilmiştir. Kilis Belediyesiyle DSİ XX. Bölge Müdürlüğü Kilis ilinin su temini konusunda çalışmalar yürütmektedirler.

Kilis şehrinin içme ve kullanma suyunu temin etmek üzere Kilis Belediyesi tarafından, içme suyu temin ve dağıtım sistemi kurulmuştur. Bu sistem suyun kaynaktan alınarak hane halkının kullanımına sunulmasına kadar olan süreci kapsamaktadır. Kaynaklardan alınan sular içme suyu arıtma tesisine getirilir burada arıtma işleminden geçirilen sular daha sonra kullanıma sunulur.

Tablo 1.40: 2007–2017 Yılları Arasında Kentsel Su Temini için Çekilen Suyun Kaynaklara Göre Dağılımı.

Kaynak Türü	**Yüzdelik**
Kaynak Suları	25
Kuyu	3
Baraj	72

Kaynak: Kilis Belediyesi, 2018.

Grafik 1.10: Kilis İlinin Kentsel Su Temini Kaynakları (2007–2017).

Yaz mevsiminin Kilis ilinde kurak geçmesi nedeniyle su rezervleri doluluk oranları düşmektedir. Nüfus artışı, temiz içme ve kullanma suyu ihtiyacını artıran bir diğer nedendir. Mevcut kaynaklara ek olarak tarımsal sulama için yeni projeler yapılarak, içme ve kullanma suyu konusundaki problemler çözülebilir.

Tablo 1.41: 2000–2016 Yılları Arasında Kaynaklara Göre Çekilen Su Miktarı (m^3).

Yıl	Seve Barajı	Kuyu	Narlıca Kaynağı	Kaynak (Yeniyapan)	Toplam
2000	-	-	-	-	898.499
2001	-	-	-	-	1.245,479
2002	-	-	-	-	1.375,943
2003	-	-	-	-	1.405,281
2004	-	-	-	-	1.391,503
2005	-	-	-	-	1.312,601
2006	-	-	-	-	1.318,598
2007	-	63.072	1.576,800	-	1.639,872
2008	3.812,572	60.000	1.892,160	-	5.764,732
2009	3.131,740	62.000	1.734,480	-	4.928,220
2010	3.862,300	63.000	1.766,016	-	5.691,316
2011	4.083,580	58.000	1.809,080	-	5.970,660
2012	5.137,513	50.000	1.719,120	-	6.606,633
2013	6.825,600	-	-	-	6.825,600
2014	7.326,720	-	-	1.314,000	8.640,720
2015	7.446,000	788.400	-	1.550,520	9.784,920
2016	7.538,400	700.800	129.600	1.267,200	1.0802,400

Kaynak: Kilis Belediyesi, 2018.

Tablo 1.42: İçme Suyu Arıtma Tesisi 2015 ve 2016 Yılları Aylık Debi Miktarları.

2015 Yılı		**2016 Yılı**	
Ay	**Debi (m^3)**	**Ay**	**Debi (m^3)**
Ocak	468.000	Ocak	878.400
Şubat	504.000	Şubat	878.400
Mart	468.000	Mart	871.200
Nisan	612.000	Nisan	705.600
Mayıs	597.600	Mayıs	720.000
Haziran	828.000	Haziran	712.800
Temmuz	705.600	Temmuz	784.000
Ağustos	655.200	Ağustos	928.800
Eylül	699.600	Eylül	928.800
Ekim	658.800	Ekim	982.800
Kasım	662.400	Kasım	943.200
Aralık	651.600	Aralık	928.800
Toplam	**7.510,800**	**Toplam**	**10.262,800**

Kaynak: Kilis Belediyesi, 2018.

2012 yılında Suriye'den Kilis iline başlayan göç hareketi, 2008–2013 yılları arasında yılda ortalama %3,68 oranında artan su arzını, 2014 yılında %26,38 oranında artırmıştır. Yani beş yılda oluşan artışın yaklaşık yedi katı bir yılda meydana gelmiştir. 2014 yılında içme suyu arıtma tesisinde arıtılan su miktarı 6.350,000 m^3 iken, 2016 yılında 10.101,600 m^3 olarak gerçekleşmiş ve %59,08'lik bir artış meydana gelmiştir.

Tablo 1.43: Atık Su Arıtma Tesisi 2016 ve 2017 Yılları Aylık Debi Miktarları.

2016 Yılı		**2017 Yılı**	
Ay	**Debi (m^3)**	**Ay**	**Debi (m^3)**
Ocak	384.000	Ocak	375.000
Şubat	386.460	Şubat	358.174
Mart	386.700	Mart	374.641
Nisan	386.850	Nisan	361.998
Mayıs	387.900	Mayıs	344.157
Haziran	388.800	Haziran	361.554
Temmuz	389.250	Temmuz	351.036
Ağustos	389.250	Ağustos	370.028
Eylül	389.700	Eylül	345.991
Ekim	391.500	Ekim	376.167
Kasım	392.250	Kasım	417.869
Aralık	393.000	Aralık	364.418
Toplam	**4.665,660**	**Toplam**	**4.401,033**

Kaynak: Kilis Belediyesi, 2018.

Tablo 1.43'e göre; 2017 yılı itibariyle içme suyu arıtma tesisi %100 kapasite ile çalışmaktadır. Kilis şehrinin günlük içme suyu ihtiyacı 32.000 m^3 dolaylarında olup ihtiyacın öngörülenden fazla artması nedeniyle şehirde zaman zaman su kesintileri yaşanabilmektedir.

Kilis Merkez ilçesinde içme suyu temini için birçok kaynaktan yararlanılmaktadır. Seve Barajı ve Narlıca Gölet'i önemli kaynaklardandır. 2015 yılında Narlıca yeraltı su kaynağı projesi tamamlanmış ve şehrin kullanımına verilmiştir. Bunun yanı sıra DSİ XX. Bölge Müdürlüğü tarafından II. Kademe inşaatı devam eden Yeni Afrin Barajı isale hattı yapılmakta olup 2019 yılında projenin tamamlanması planlanmıştır.

Kilis ilinde içme ve kullanma suyu temini konusunda en önemli kaynaklardan biri Seve Barajı'dır. Yağmur suları barajı beslemektedir. Ancak Suriyelilerin yoğun göçleri sonucu su sarfiyatı planlamanın çok üstünde artış göstermiştir. Dolayısıyla Seve Barajı'nda rezerv yönünden problemler ortaya çıkmıştır. 2019 yılının sonlarına doğru barajın doluluk oranı %12 seviyelerine gerilemiştir (Foto 1.5).

Foto 1.5: İlkbahar Mevsiminde Seve Barajı 2019.

Tablo 1.44: Seve Barajının Su Miktarının Yıllara Göre Değişimi.

2013	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**
15.3 hm^3/yıl	13.85 hm^3/yıl	7.47 hm^3/yıl	11.9 hm^3/yıl	6.47 hm^3/yıl

Kaynak: Kilis Belediyesi, 2017.

Yenipayan Kaynağı, 2014 yılında tamamlanan su kaynağından yıllık ortalama 1.400,000 m^3 su çekilmektedir.

Narlıca Kaynağı, Kilis şehrinin kuzeyinde 8 km uzaklıkta yer alan bu kaynağın isale hattı 2016 yılında tamamlanmış olup 3250 metreden sonra Yenipayan kaynak hattı ile birleşerek 15.600 metrelik hat ile içme suyu arıtma tesisine ulaşır. Yıllık ortalama 1.296,000 m^3 su çekilmektedir.

Konak Göleti, DSİ XX. Bölge Müdürlüğü tarafından yapılan Konak Göleti Projesi, Konak Gölet'inden gelen su Seve Barajı deposuna aktarılarak oradan da Seve Barajı isale hattıyla arıtma tesisine iletilmektedir. Bu göletten hem içme-kullanma suyu hem de sulama amacı ile kullanımı planlanmıştır. Bu bağlamda suyun %70'i Kilis Belediyesi'ne, kalan %30'u ise sulama birliklerinin kullanımına bırakılmıştır (Foto 1.6)

Foto 1.6: Konak Göleti.

Sapkanlı Göleti, Kilis ilinin 10 km kuzeybatısında Sapkanlı köyü civarında Hasanke Deresi üzerine inşa edilmiş olup 2015 yılında yapımı tamamlanmıştır (Foto 1.7). 57.38 km^2 yağış alanına sahip olup aktif hacmi 1.897,000 m^3'tür. Homojen toprak dolgu tipinde inşa edilen göletin talveg yüksekliği 25 metredir. Gözkaya, Yedigöz ve Boğazkerim yerleşim birimlerine 2.090 dekar tarım arazisinin sulamasını gerçekleştirmek üzere yapılmış bir gölettir. Bu gölet bazı yıllarda yağışın fazla olması nedeniyle taşarak yolların su altında kalmasına neden olabilmektedir.

Foto 1.7: Sapkanlı Göleti.

Tablo 1.45: Kilis İlinde Bazı Göletler ve Kapasiteleri.

Gölet Adı	Aktif Olduğu Yıl	Su Depolama Hacmi (m^3 milyon)	Cazibe Sulama Brüt (Ha)	Sulama Sahası (Ha)	Faaliyette olup Suladığı Alan (Ha)
Balıklı	1999	7.7	348	702	702
Üçpınar	2007	5.3	370	370	370
Sapkanlı	2015	1.9	216	216	216

Kaynak: DSİ Genel Müdürlüğü, 2019.

Üçpınar Göleti, sulama amacıyla yapılmış olup 370 ha sulama kapasitesine sahiptir. Depolama hacmi 3248 hm^3'tür. Yapımına 1993 yılında başlanmasına karşın, 2008 yılında yapımı tamamlanabilmiştir. 2018 yılında sulama alanının 56 ha genişletilmesi DSİ XX. Bölge Müdürlüğü tarafından planlanmıştır. Yaz aylarında bu göletin suları iyice çekilmektedir (Foto 1.8).

Balıklı Göleti, 1999 yılında yapımı tamamlanmıştır (Foto 1.9). 7.7 milyon m^3 su depolama hacmine sahiptir. Yaklaşık olarak 370 hektarının sulanması amacıyla yapılan bu gölet, zamanla yeni projelerin eklenmesiyle 2018 başlarında 702 ha sulama kapasitesine ulaştırılmıştır. Şenlikçe, Hacılar, Dorucak ve Yedigöz köylerine yakın alanlardaki tarım alanlarında sulama amaçlı olarak bu göletin suları kullanılır.

Foto 1.8: Üçpınar Göleti.

Foto 1.9: Balıklı Göleti.

Çalışma alanımızda yapımı tamamlanan barajlardan biri de Yukarı Afrin Barajıdır. GAP kapsamında yapılan baraj, sulama amacının yanı sıra Kilis şehrine 43 km'lik isale hattı ile bağlanarak, 160.000 kişiye yıllık yaklaşık 19 milyon m^3/yıl içme ve kullanma suyu sağlayarak 2050 yılına kadar şehrin su sorununu ortadan kaldıracaktır.

2019 yılında yapımı tamamlanması beklenen Musabeyli Barajı (Foto 1.10), 34 bin dekar alanın sulama ihtiyacını karşılmak amacıyla inşa edilmektedir. Bu barajın sularından; Süngütepe, Saatli, Kocabeyli, Güneşli, Hıcıpoğlu, Karaçavuş ve

Duruca köyleri faydalanarak tarım alanlarında sulama ihtiyacı karşılanmış olacak ve zirai verim artış gösterecektir.

Foto 1.10: İnşaatı Devam Eden Musabeyli Barajı.

1.5.2. Yeraltı Suları

Kilis ilinde içme kullanma suyu temininde yararlanılan diğer bir kaynak türü de kuyulardır. 2014–2017 yılları arasında 14 adet sondaj kuyusu açılmıştır. Bunların 4 tanesi Yenipayan'dadır. Bu kuyulardan iki tanesinden aktif olarak su çekilirken, biri deneme aşamasında biri de su rezerv yetersizliği nedeniyle kapatılmıştır. Akpınar ve Narlıca'da açılan birer kuyu yine rezerv yetersizliği nedeniyle kapatılmıştır. 2018 yılı itibariyle içme ve kullanma suyu temininde yedi adet aktif kuyu kaynağı bulunmaktadır. Bu kuyulardan yıllık 5.14 m^3/yıl su temin edilmiştir. 2015 yılına kadar Kilis Merkez ilçede 1.427, Elbeyli'de 362, Musabeyli 335, Polateli'nde de 347 adet vatandaşlar tarafından kuyu açılmıştır. DSİ tarafından 39 araştırma kuyusu açılmıştır. Kilis Ovası güney ve güney batı kesimlerinde derinlikleri 5–10 m arasında değişen bazalt çatlakları ve alüvyondan sızan suların biriktiği sığ kuyular, 5-6 saat süreyle çekilerek sular bahçe sulamasında kullanılır. Kilis Ovası'ndaki kaynaklar, bazalt-kireçtaşı (Miyosen), kireçtaşı (Miyosen), tebeşirli killi kireçtaşı (Oligosen) kontakları, bazalt ve alüvyondan çıkarlar. Bazalt ve alüvyondan çıkan kaynaklar mevsimlik kaynaklar olup debileri 2-5 l/s arasında değişir.

II. KİLİS İLİ YERLEŞME TARİHİ

"İnsanlar ilk zamanlardan itibaren kolay yaşam sürecekleri doğal mekânları tercih ederek yerleşmişlerdir. Ülkemizin coğrafi mevkiine bağlı olarak elverişli iklim ve farklı morfolojik üniteler içinde görülen zengin su kaynaklarının varlığı, ziraat yapılacak elverişli toprakların mevcudiyeti ve ulaşım imkânlarının olması geçmişten günümüze kadar hemen her dönemde dikkat çekmiştir" (Doğan, 2010: 74).

Anadolu, tarih içinde çok fazla istilalara uğramış pek çok medeniyetin merkezi olmuş ve kültürlerin buluştuğu mekân olmuştur (Doğan, 2017: 130). Çalışma sahamız olan Kilis ilinde, hem fiziki hem de beşeri coğrafya özellikleri açısından uygun koşullara sahip olması nedeniyle yerleşim tarihi eskiye inmektedir.

"Anadolu'da yerleşmelerin bu kadar eskiye inmesi diğer alanlarda olduğu gibi iklim, toprak ve su kaynakları bakımından coğrafi olanaklarının yüksek olmasıyla ilgilidir. Bu bakımdan Anadolu, her zaman yerleşmelerin kurulması için çekiciliğe sahip olmuştur. Diğer taraftan tarihte meydana gelen hemen hemen bütün göç dalgalarında, Anadolu giriş sahası veya diğer kıtalara gitmek için bir yol olarak düşünülmemiş aksine yerleşilen, yurt edinilen bir yer olmuştur" (Tunçdilek, 1986: 17).

Yerleşmeler, insan ile doğal çevrenin etkileşimi sonucu ortaya çıkan, kendine ait özellikleri nedeniyle insanlar tarafından yerleşim sahası olarak tercih edilen alanlardır. Bir sahanın yerleşim yeri olarak seçilmesinde; iklim, yeryüzü şekilleri, su kaynakları, bitki örtüsü, toprak vb. fiziki ve beşeri coğrafya özellikleri etkili olan etmenlerdendir. Bu özellikler açısından uygun koşullara sahip alanlar, insanlar tarafından daha fazla ilgi görmüş ve bunun neticesinde zamanla çok büyük şehirler ortaya çıkmıştır.

Beşeri coğrafya özellikleri açısından kendine has özellikler kazanmış yerleşim alanları, tarihsel süreçlerde büyüyüp gelişmeye devam ederek, günümüze kadar varlıklarını devam ettirmişlerdir. Örneğin bir şehrin uzun bir tarihi geçmişe sahip olması, sosyo-ekonomik özellikleri, lokasyonu vb. beşeri faktörler o şehrin büyüyüp gelişmesinde önemli etkiye sahip etmenlerdendir.

"Tarih boyunca medeniyetleri biçimlendiren unsurların başında coğrafi koşullar gelmiştir. İnsanlar yerleşim yerlerini kurarken; aynı zamanda beslenme ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri ziraat sahalarını, su potansiyeli yüksek alanları, ulaşımda kolay ve düşman saldırılarında kendilerini koruyabilecekleri kısaca; coğrafi

anlamda fiziki ve beşeri özellikleri müsait bölgeleri tercih etmişlerdir" (Doğan, 2010: 74). Yeterince korunma imkanı olmayan birçok yerleşme günümüze kadar ulaşamamış veya tamamen ortadan kalkmıştır (Güzel, 2009: 120). Çalışma alanımız olan Kilis ili, bu özelliklere sahip olması nedeniyle tarihin birçok safhasında önemli bir yerleşim alanı olmuştur.

2.1. YERLEŞME TARİHİ

"Kilis'in doğusunu oluşturan Fırat Nehri üzerindeki önce Zeugma, sonra da Birecik ve Karkamış geçitleri ile batısını sınırlayan dağlık kesimdeki geçitler, bölgenin doğu ve batısını kültür ve ticaret bakımından zengin ülkelere bağlarken, aynı zamanda sivil göçler ve askerî faaliyetler yönünden de bölgenin savunmasında kapı görevi yapmışlardır. Kuzeydeki yollar ve geçitler vasıtasıyla Anadolu'daki önemli merkezlerle de ilişkiler yürütülmüştür. Kilis ve çevresinin en savunmasız ve dışa açık kesimi güneyidir. Hiçbir doğal engel olmaksızın Suriye ve sonrasındaki Doğu Akdeniz Ülkeleri ile Mısır ve Mezopotamya'ya ulaşmak mümkün olduğu gibi oradaki devletlerin de aynı yoldan buraya ulaşmaları kolaylıkla mümkündür. Ayrıca ticaret ve askerî-sivil ulaşım açısından Fırat Nehri her zaman önemli bir unsur olmuştur. Antakya ile olan bağlantısı Doğu Akdeniz liman şehirlerine ulaşmasını da kolaylaştırmıştır. Bu bağlantılar dolayısıyla askerî, ticarî ve kültürel öğeler bu bölgeler arasında hem hızlı bir alışverişe imkân sağlamış hem de zaman zaman önemli sentezlerin meydana gelmesine yol açmıştır. Kilis'in bulunduğu saha arz etmiştir" (Ergeç, 2012: 87).

Kilis ilinde yerleşme tarihinin başlangıcıyla ilgili olarak kesin sayılabilecek bilgilere henüz ulaşılamamıştır. İl sınırları içerisinde höyük denilen eski yerleşim alanlarıyla ilgili çalışmalar kısmen de olsa yapılmaktadır. Fakat bu çalışmalar süreklilik arz etmediğinden ve kazı çalışması yapılan höyük yerleşmeleri sayısı sınırlı olduğundan yerleşim tarihi ile ilgili bilgiler sınırlıdır. İl sınırları içerisinde Belenözü köyü yakınlarında bulunan Ravendan Kalesi ile yine il merkezine 7 km uzaklıkta Oylum Mahallesi içerisinde yer alan Oylum Höyüğ'ü önemli kazı çalışmalarının yapıldığı eski yerleşim alanlarıdır.

Eski Taş Çağı'nda (Paleolitik Çağ'da), insanlar yaşamlarını avlanma ve besin toplama yoluyla sürdürüyorlardı. Nüfus ve doğal çevredeki nüfus yoğunluğu, doğanın onlara sağladığı besinle sınırlıydı ve gerekli besini sağlamak için sık sık yer değiştirmeleri gerekiyordu (Aktüre, 1994: 9). Tarih öncesi yerleşmeler daha çok ilin

güney kesimlerinde yayılmıştır. Orta Paleolitik devrine ait taş alet buluntuları Kilis'te Elbeyli yakınlarında Sinekkesen Tepesi ve Tefellez Sırtı denilen yerde ele geçirilmiştir (Ergeç, 2012: 87).

Yeni Taş Çağı'nda (Neolitik Çağ'da) ise, toplumlar tarım yapmayı ve hayvanları evcilleştirmeyi öğrendiler; bu yolla besin ürettiler. Neolitik toplum, doğa koşulları uygun olduğunda artık kendi tüketimi için gerektiğinden çok besin üretebiliyor ve artan nüfusu beslemek için üretimini arttırabiliyordu. Artık ürünlerini depolamak için tarım yaptıkları yerlerin yakınına köyler kurdular ve zamanla bu yerleşmelerin nüfusları ve yerleşim yerlerinin sayıları arttı; nüfus yoğunluğunda da belirgin bir artış oldu (Aktüre, 1994: 9). Neolitik devrine ait Toroslar'ın güneyi, Doğu Akdeniz kıyı bandı, Zagros Dağları'nın çevrelediği ve Dicle-Fırat Nehirlerinin kenarlarında yoğunlaşan "Bereketli Hilal" denilen sulak bölgede ilk çiftçi toplumlar ortaya çıkmış ve ilk medeniyetler burada görülmüştür. Kilis Bölgesi de, "Bereketli Hilal" denilen bölgenin Kuzeybatı köşesinde yer almaktadır. Akpınar Höyüğü, Çörten Höyüğü ve Yeşilyurt Höyüğü'nde Neolitik Devri'ne ait kalıntılara ulaşılmıştır (Ergeç, 2012: 87-88).

"M.Ö. 3000 yıllarına gelindiğinde arkeologların Mısır, Mezopotamya ve İndus Vadisi için çizdikleri resim, örgütlenme açısından basit çiftçilerden oluşan küçük toplumlar değil, çeşitli meslek ve sınıfları içeren devletlerdir. Bunların ardında da rahipler, krallar, yazıcılar ve memurlarıyla çok sayıda uzman zanaatkârlar, askerler ve çeşitli işçiler vardır; tümü de artık besin üretimi işinden uzaklaşmışlardır. Kalıcı yapılar olarak da kulübe ve çiftlik evleri yerine anıt- mezarlar, tapınaklar ve saraylar dikkati çekmektedir. Kendine yeterli besin üretiminden uzmanlaşmış mal ve servis üretimine ve dış ticarete dayalı bir ekonomiye dönüşüm büyük bir nüfus artışına da yol açmıştır. Böylece, ikinci devrim, yani "Kentsel Devrim" gerçekleşmiştir" (Aktüre, 1994: 10). Kalkolitik Çağ'a ait kalıntılara Kilis ilinde 16 merkezde rastlanmış olup Akpınar, Alahan, Alimantar, Çamurlu, Çörten, İkizkaya, Karamelik, Leylit, Oylum, Saatlı, Salhan, Sinnep, Teliyli, Tilkip, Yavuzlu höyükleri ve Tepecik Harabesi söz konusu döneme ait kalıntıların bulunduğu eski yerleşim alanlarıdır. Tunç Çağ'ına ait kalıntılar, Kilis'te bulunan 100'e yakın höyüklerin hemen hepsinde rastlanmıştır (Ergeç, 2012: 88).

Kent merkezinin güneydoğusundaki Oylum Höyüğü'nde sürdürülen arkeolojik kazı çalışmalarına göre yörenin tarihi geç Kalkolitik Çağ'a (M.Ö. 3500–3000) uzanmaktadır. Ele geçen Hitit kaynaklarına göre M.Ö. 1460'lı yıllarda Halep

Krallığ'ına bağlı olan yöre, Hitit Kralı II. Hattuşaş döneminde (M.Ö. 1420–1400) Halep ile birlikte Hitit egemenliğinden çıksa da, Kral II. Suppilihuma'nın (M.Ö. 1190–1180) Suriye seferinde tekrar Hitit imparatorluğuna bağlanmıştır (Helvacıkara, 2012: 117).

Verimli toprakları, ılıman iklimi ve ticaret yolları üzerinde yer alan Oylum Höyüğ'ü, Tunç Çağı'ndan itibaren oldukça büyük bir yerleşim merkezi özelliği kazanmıştır. 460x320 m boyutlarındaki höyük, aynı zamanda Anadolu'nun en büyük höyüklerinden biridir (Yıldırım, 2013: 36).

Oylum Höyükte yapılan arkeolojik kazılarda, Hellenistik döneme ait seramik parçaları ve koyu renkte kül bulunmuştur. Höyükte, Erken Tunç Çağı'ndan Hellenistik Dönem'e kadar kesintisiz bir iskanın varlığı ortaya çıkarılmıştır. Bu alanda Hellenistik Dönem'i yansıtan mimari eserlere rastlanılmaması söz konusu dönemde buranın çöplük olarak kullanıldığını akla getirir.

Oylum Höyük'teki asıl büyük yerleşmenin Tunç Çağ'ında meydana geldiği anlaşılmıştır. Bu çağda güneyde krallık büyüklüğünde şehir devletlerinin olduğu bilinmektedir. Oylum'un da bir krallık merkezi olması muhtemeldir. Kent, Hitit İmparatorluğu ve Geç Hitit Krallıkları döneminde de önemini korumuştur. Günümüzden 3850 yıl önce Orta Anadolu'da kurulan Hitit Devleti, güneyindeki büyük devletlerden korunmak için Kuzey Suriye Bölgesi'nin kontrol altında tutulması gerektiğini kavramış ve bunun için sürekli seferler düzenlemiş ve her defasında Gaziantep Bölgesi'nden geçmiştir. O dönem (M.Ö. 1750–1200 Hitit İmparatorluğu) bütün alanda tek yerleşimin Oylum Höyük yerleşmesi olduğu dikkate değerdir (Bahar, 2015: 34). Nitekim Karkamış Kralı İni-Teşup'un mühür baskısının bulunması, Hitit mühürlerinin ele geçmiş olması Oylum Höyük yerleşmesinin önemini göstermektedir (Ergeç, 2012: 89).

M.Ö. 1790-1840 yıllarında Hitit Kralı I. Murşil Babilonya'yı ve Haleb'i zaptetmiştir. Kilis'in Haleb'e bağlı olması nedeniyle Hitit'lerin buraya hâkim olduğu, Kilis ve çevresinin uzun yıllar Hititlerin hâkimiyeti altında kaldığı öngörülmektedir (Konyalı, 1968: 32). Tilhabeş ve Ravanda Kalesi'nde Hititlere ait kalıntıların bulunması Kuzeyne köyünde de Hititlere ait taştan yapılmış bir un değirmeninin bulunması ayrıca Gaziantep Müzesi'nde Kilis ili sınırları içerisinde bulunmuş resimli taş menkul eserlerin bulunması Hitit Devleti'nin bölgede hâkimiyet kurduğunu göstermektedir.

M.Ö. 1700'lü yıllarda Hitit Devleti'nin önemli kentlerinden olan Kilis'in kuzeybatısındaki Yesemek, Hitit'lerin heykel atölyesinin bulunduğu önemli bir merkezidir. Kilis, M.Ö. 700 ile 550 yılları arasında Asur, Med, Perse İmparatorlukları yönetiminde kalmıştır. Büyük İskender'in Pers İmparatorluğu'nu yıkmasından sonra Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. Bu imparatorluğun bölünmesinden M.S. 636 yılına kadar olan sürede Bizans İmparatorluğu'nun bir kenti olmuştur. Hz. Ömer zamanında M.S. 639 yılında Ravanda Kalesi'yle birlikte Bizans'tan savaşsız bir şekilde alınmıştır (Kilis Belediyesi, 2014: 13).

Hitit Kralı Murşil'in Haleb gibi müstahkem kaleleri yıktığı, esir aldıkları insanları ve el koyduğu hazineleri Hattuşa Şehri'ne götürdüğü bazı tarihçiler tarafından yazılmaktadır. Kilis'in üstündeki Kargalar Kalesi'nin de tarihinin Hititlere kadar gittiği ve Kral Murşil tarafından yapılan istila sonucu yıkılmış olabileceği düşünülmektedir. Tarihçi bilgin J. Sauvaget M.Ö. XIX. asırda Kuzey Suriye'nin istila edildiğinden söz eder. Aynı tarihçi M.Ö. 1650 yıllarında Haleb'in ve bu arada Kilis'in bulunduğu yerlerin Mitaniler'in hâkimiyetine geçtiği, M.Ö. 1430 yıllarına doğru tekrar Hititlerin bölgeye hâkim olduğunu ve buralarda Anadolu Krallığı ile aynı zamanda yıkılması mukadde olan bir prenslik kurulduğundan söz eder (Konyalı, 1968: 36).

Hitit dönemine ilişkin kalıntılara, taştan yapılma el değirmenlerine, bazalt taşlara işlenmiş figürlere en çok yörenin Telhabeş ve Ravanda köylerinde rastlanmaktadır (Konyalı, 1968: 26). Taştan yapılma el değirmenleri göstermektedir ki, Kilis ilinin bulunduğu alanda günümüzde olduğu gibi geçmişte de tarımsal faaliyetler insanlar için önem arz etmiştir.

"İlkçağlarda Hitit hâkimiyeti altında bulunan Kilis, Asur Kralı I. Tiglatpileser zamanında M.Ö. 1100 yılında Asur Krallığı'nın hâkimiyetine girdi. Bu kral dönemine ait Asur çivi yazısıyla yazılmış bir belgede geçen Kilizi adlı yerleşmenin günümüzdeki Kilis olabileceği belirtilirse de buranın, kuruluşundan günümüze kadar aynı mevkide varlığını sürdürmüş olabileceğine ihtimal verilmemekte buna bağlı olarak Kilis'in yer değiştiren bir yerleşme olduğunun olasılığı çok yüksektir. Martin Hartman, eski Kilis'in bugünkü Kilis'in yerinde değil bunun güneybatısında yer alan Tarzimehan mevkisinde bulunabileceğini öne sürer. Buna karşılık Richard Kiepert haritasının Halep paftasında Kilis'in 3 km. kadar güneydoğusunda "İlizi Bahçesi" (İllizi Baghtshesi) adlı mevki eski şehrin yeri olarak işaretlenmiştir. Şehrin 5 km. kadar güneydoğusunda Oylum Mahallesi'ndeki Oylum Höyüğü'nde yapılan kazılar, burada M.Ö. III. bin yıldan başlayıp İslâm Dönemi'ni de içine alacak şekilde sürekli

bir yerleşmenin varlığını ortaya koyarak Asur şehri Kilizi'nin yeri konusunda üçüncü bir alternatifi gündeme getirmiştir" (İslam Ansiklopedisi, 2002: 5).

"Kilis ilinin çok eski bir tarihi olduğuna dair öngörüleri kuvvetlendiren bir Asüri Kitabesi çivi yazısı ile pişmiş toprak üzerine kazılmış bir mektuptur. M.Ö. 1300 senelerine doğru Asurlular kuvvetli bir devlet kurmuşlardı. Kalde ile Asur memleketleri tamamen Asur Kralı I. Salmanasar idaresinde birleşmişti. I. Taglat-Palasor M.Ö. 1100 yıllarında hâkimiyetini batıda Filistin'e ve Akdeniz'e kadar ilerletmişti. İşte bu sıralarda Kilis'in bulunduğu topraklar Asurluların hâkimiyetleri altına girmişti. İngiltere'de bulunan çivi yazılı kitabeye göre Kilis şehri bundan en aşağı 2800-3000 sene evvel var idi. Ancak bu kitabe dışında Kilis ve çevresinde Asurluların hâkimiyetini teyid eden hiçbir kitabe, yapı ve yapı enkazı günümüze kadar gelmemiştir" (Konyalı, 1968: 31).

Kilis ve çevresi Asur döneminden sonra Persler'in, ardından Büyük İskender'in mirasçıları olan Selefkiler'in hâkimiyetinde kaldı. "Selefkiler döneminde Kiris denilen bir yerleşim sahasının varlığından bahsedilmektedir. Halep'in buraya bağlı bulunduğu, Halep'in o zamanki adının "Birva" diye geçtiği, Fırat'ın batı kıyılarından İskenderun Körfezi'ne kadar uzanan bu bölgeye Kiristiki eyaleti denilip, başkentinin Kiris olduğu belirtilir. M.Ö. 281 yılında kurulan bu devlet, M.Ö. 64 yılına kadar yaklaşık 217 yıl bölgeye hâkim olmuştur" (Konyalı, 1968: 27).

Selefki hâkimiyetine Romalılar'ın son vermesi üzerine (M.Ö. 64) yörede Roma egemenliği başlamış oldu. Roma İmparatorluğu döneminde şehrin adı Ciliza Sive Urmagiganti şeklinde geçmektedir. Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasından (M.S. 395) sonra bu topraklar Doğu Roma'da kalmıştır. Bizans'ın idarî birimlerinden olan Suriye Kilis ve çevresini de içine alıyordu (İslam Ansiklopedisi, 2002: 6). Oylum Höyüğü'nde 2009 yılında yapılan kazı çalışmalarında Roma Dönemi'ne ait kırmızı renkte kerpiçten yapılmış masif bir duvar uzantısı bulunmuştur.

Yunanlılar, İranlılara karşı olan savaşlarda zaferler kazandıktan sonra Haleb ve buraya bağlı olan Kurus, Kilis ve çevresi Yunan hâkimiyetini kabul etmiş müstakil bir prenslik halindeydi. Kilis ve çevresinde Yunanca kitabelere rastlanmıştır. Bu kitabeler Gaziantep Müzesi'ne götürülmüştür (Konyalı, 1968: 39).

M.S. IV. Yüzyılda (Roma İmparatorluğu Döneminde) büyük bir açık hava tiyatrosu ile 117.000 nüfuslu ve birçok yolların kavşağında "Cyrrhus" adında bir

şehrin, şimdiki Kilis kentinin 10 km kadar batısında bulunduğu bilinmektedir. Bu şehrin Kilis'in olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır (İnce, 2004: 2).

Romalılar Selefki Devleti'nin hâkimiyetine son vererek Suriye'yi bir Roma eyaleti haline getirmiştir. Roma Dönemi'nde Res-ül-Osman, Korus ve Ravandan kalelerinin tahkim edildiğini, yeni varoşlar meydana getirildiği tahmin edilmektedir. Ravanda Kalesi'nde Kilise kalıntıları Roma Dönemi'nin yansımasıdır (Konyalı, 1968: 42). Kilis ve bölgesinde Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinden sonra kurulan Bizans Devleti döneminden günümüze kadar gelebilmiş önemli bir mimari kalıntı bulunmamıştır. Oylum Höyüğ'ü yakınında mozaikli taban döşemesi ele geçen bir bazilika (Büyük Kilise veya Kral Evi) ve benzeri yapılar Bizans'tan kalan az sayıdaki mimari eserlerdir (Ergeç, 2012: 89).

Çalışma alanımızda yerleşim tarihi açısından en önemli yerlerin başında Ravanda Kalesi gelmektedir. Çevresine göre yamaçları dik, hâkim bir tepeye kurulmuş olan kale, geçmişte birçok medeniyete beşiklik etmiştir.

Ravanda Kalesi hakkında kaynakların verdiği en eski tarih XI. yüzyıla aittir. İslam ve Latin kaynakları bu kaleden ilk defa Haçlı Seferleri sırasında bahsetmektedirler (Hellenkemper, 1976: 44). Kale, Kilis'e 24 km uzaklıkta olup ilin kuzeybatısında yer almaktadır. Belenözü köyüne yakın olduğundan bu isimi verenler de vardır. Kale, Afrin Çayı'nın doğusunda çevreyi görüş açısı geniş, yüksek konik bir tepe üzerinde inşa edilmiştir. Kale zirve üzerinde bulunan düzlükte kurulmuştur. Düzlüğün etrafı bir sur ile kuşatılmıştır. Ancak surun büyük bir kısmı yıkılmış ve günümüze kadar gelememiştir" (Demirkent, 1992: 371-372).

Dağın tepesi oyulmak suretiyle yapılan kalenin bugün ayakta kalan kısmı iç kaledir. Hititlilere kadar uzanan eski bir tarihi vardır. Bizans eseri olduğu ifade edilen kaleye islam devletlerince çeşitli tarihlerde ilaveler yapılmıştır (Harbalıoğlu vd., 2013: 58).

Ravendan Kalesi'nin 1097 yılının sonlarında varlığının ve Türklerin elinde olduğu bilinmektedir. 1151 yılında Haleb hükümdarı Nureddin Mahmud, Anadolu Selçuklu Sultanı Mesud ve Mardin Artuklu Emiri Hüsameddin Timurtaş Bizans garnizonlarına saldırarak bazı kaleleri ele geçirmişlerdir. Nureddin Mahmud Ravendan, Kürus, Burc er-Rassas ve Tell-Bâşıri kalelerini ele geçirdi. Böylece 1097-1151 yılları arasında 54 sene Haçlıların hâkimiyeti altında kalmış olan Ravendan Kalesi yeniden el değiştirmiştir (Demirkent, 1992: 382).

Kalenin içinde kalenin inşasından önceki döneme ait bir gözetleme karakolunun, yedi yapının, üç sarnıcın ve bir kuyunun kalıntıları bulunmaktadır. 1144 yılına kadar Urfa Haçlı Kontluğu'nun (1098–1144) batı sınırında Urfa-Antakya yolu üstündeki önemli bir geçidi kontrol etmekteydi (Akpolat, 2009: 27).

İslam kaynakları bu tarihten itibaren Ravendan'ı Haleb vilayetine bağlı bir kale olarak zikretmektedirler. M.S. 1181 yılından önce Ravendan Selaheddin Eyyübi'nin eline geçmiştir. Kale Selaheddin Eyyubi tarafından tamir ve tahkim olunmuştur. Kalenin giriş kapısının üzerinde bu dönemde kalma bir kitabe bulunmaktaydı (Demirkent, 1992: 384). Bu kitabe günümüze kadar gelemese de, Kilisli Kadri tarafından kaleme alınan "Kilis Tarihi" adlı kitapta kitabenin resmi yer almaktadır (Foto 2.1).

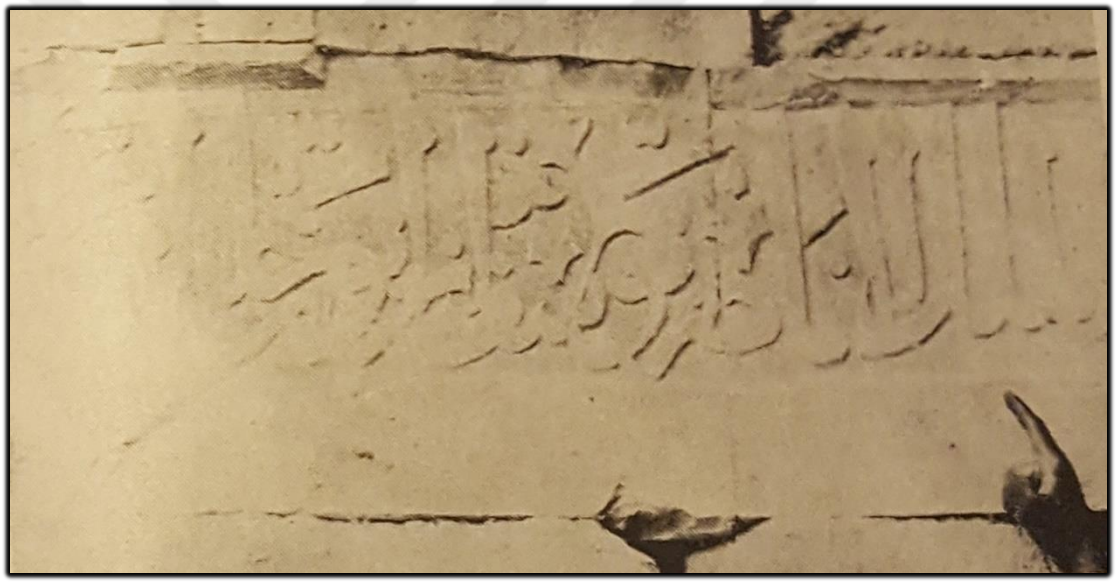

Foto 2.1: Ravanda Kalesi Kitabesi (Kadri, 1932: 15).

Ravanda'nın 1260-1261 yıllarında Haleb ile birlikte Haleb'e bağlı bütün bölge ve kaleler gibi Moğollar'ın eline geçtiği anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra kale Memlük Devleti'nin eline geçmiş, Mercidabık zaferinden sonra kale tamamıyla Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir (Demirkent, 1992: 388-389).

Yüksek bir yerde kurulmuş olan Ravanda Kalesi Haçlı seferleriyle birlikte çok daha önem kazanmıştır. Özellikle de çalışma alanımızın geçiş bölgesi üzerinde ve Akdeniz Bölgesi'ne yakın bir konumda olması Ravendan Kalesi gibi küçük kalelerin önemini artırmıştır. Haçlı Orduları, hâkimiyet alanlarını genişletmek için bu kaleleri garnizon olarak değerlendirmişlerdir.

İslamiyet doğduğunda Kilis'in de yer aldığı topraklarda Bizans hâkimiyeti bulunmaktaydı. Kilis, Halife Hz. Ömer (Ömer bin Hattab) zamanında Azaz ve Kurus ile beraber fethedildi. İlk islami çağlarda orijinal kaynaklarda Kilis'in adı geçmediği bilinmektedir. Kilis o dönemlerde küçük bir köydü. İlk kaynaklarda Ravendan, Kurus, Telazaz adları geçer. Resul Osman Kalesi adına da eski kaynaklarda rastlanmaz. Kalenin o vakitlerde başka bir ad taşıdığı kuvvetle muhtemeldir. Kilis'i içine alan toprakların Ebu Ubeyde İbn-il-Cerrah tarafından fethedildiğinden birçok kaynak söz etmektedir (Konyalı, 1968: 49). Ahmet Cevdet Paşa, Kısas-ı Enbiya adlı eserinde Kilis ve yakın yerlerinin Ebu Ubeyde tarafından miladi takvime göre 636 yılında fethedildiğini yazar (Ahmet Cevdet Paşa, 1966: 365). Yine İslam tarihçilerinden Muhammed el-Vakidi, Fütühü'ş-Şam isimli eserinde Ebu Ubeyde'nin hicretin 17. yılında Şaban'ın beşinde girdiğini söyler.

İbnü-l Esir İslam tarihini anlattığı 9 ciltlik eserinde: "Ebû Ubeyde, süvarilerini Kûrus'un her tarafına gönderdi ve Tel Azâz diye bilinen yeri fethetti. Selmân B. Rabîa el-Bâhilî de Ebû Ubeyde'nin askerleri arasında bulunuyordu. Selmân, Kûrus Kalesi'ne yerleşti ve burası daha sonra kendisinin adıyla anılmaya başlandı. Burası şimdi de Hısn Selmân (Selmân Kalesi) diye bilinmektedir" (İbnü-l-Esir, 1991: 455).

Yine önemli islam tarihçilerinden Ahmed B. Yahya El-Belâzuri Fütûhu'l Büldân adlı eserinde: "Müminlerin Emiri er-Reşîd Harun B. el-Mehdî, Kınnesrîn'i ilçeleriyle birlikte cünd yani ordugâh-şehir yaptı. O ayrıca, Menbic, Dülûk, Ra'bân, Kûrus, Antakya ve Tizini birleştirdi ve bunlara "Avâsım" adını verdi çünkü Müslümanlar, savaşa gittiklerinde sınırlardan çıktıklarında buralara sığmıyorlar; Avâsım denilen bu yerlerde onları koruyor ve muhafaza ediyor" (El-Belâzuri, 2013: 154-155). Kûrus**,** Antakya'nın serhaddi durumundaydı, oraya her yıl Antakya ordusundan gözcüler ve savaşçılar gelirdi. Sonradan Antakya'nın mahallelerinden birisi buraya nakledildi böylece gözcülerin gönderilmesi son buldu (El-Belâzuri, 2013: 196).

Söz konusu tarihçilerin naklettiğine göre, Kürus denilen Kilis Bölgesi, daha önce belirttiğimiz gibi Anadolu-Suriye arasında geçiş bölgesinde olması nedeniyle Roma veya Bizans Dönemleri'nde olduğu gibi İslamiyet Dönemi'nde de bölgede bulunan kaleleri ile ordugah görevi görmüştür.

X. yüzyılda Hamedanoğulları'nın hâkimiyeti altında bulunan çalışma alanımıza Selçuk Atabeyleri de hâkimiyet kurmuştur. M.S. 1065'te; Zengilerin Halep Atabeyi Nureddin Mahmud Zengi'nin (1146-1174) askerleri buraya yerleştirilmiştir.

Bölgeye yerleştirilen Türkmenler, Haçlı Seferleri sırasında Hıristiyanlar'a karşı bölgede muhafız görevinde bulunmuşlardır. Kilis, Haçlı saldırıları sonrasında Urfa (Edessa) Kontluğu'na bağlanmıştır (1151). Kısa bir süre sonra Türkmenler tarafından geri alınan Kilis, yaklaşık 100 yıl kadar atabeylerin hâkimiyeti altında kalmıştır (Günver, 2003: 10).

Selaheddin Eyyubi, Mısır'daki valiliği bir devlete dönüştürdükten sonra, Kilis'i de ele geçirmiştir. 1250 yılından sonra bölge Halep ile beraber Memlük Devleti egemenliğine geçmiş, yaklaşık olarak 266 yıl yani 1516 yılına kadar Memlük Devleti'nin hâkimiyetinde kalmıştıır. Memlük Devleti döneminde Kilis yerleşim özellikleri açısından pek gelişim göstermeyip Azez'e bağlı bir köy olarak kalmıştır. Bu yüzden Memlük Dönemi'nde Azez önemli bir şehir olarak dikkat çeker. 1393 tarihinde Kilis, Halep, Azez, Kuzey Irak ve Bağdat gibi Timur Devleti'nin eline geçmiştir. Azez şehrinin Timur tarafından yakılmasında sonra insanlar Kilis'e göçerek buraya yerleşmiştir (Günver, 2003: 11). Eserini 1453 yılında tamamlayan Halîl b. Şâhin ez-Zâhirî, bu yıllar ile ilgili: "Azaz'ın Timur istilâsı sırasında tahribata uğraması üzerine halkın yakındaki Kilis'e gidip yerleşmesiyle şehir; canlanmaya ve adı kaynaklarda yeniden geçmeye başladı. Kilis'ten söz ederek buranın bir köy durumunda olduğunu belirtir" (İslam Ansiklopedisi, 2018).

Ortaçağ kaynaklarında Kilis'in adı pek geçmez. Kilis, Azaz'a bağlı bir köy olarak kalmıştır. Kuş uçuşu mesafe olarak Azaz'ın kuzeybatısında 14 km. yakınında bulunan Kilis'in tarihi Azaz'ın tarihiyle özdeşleşmiş sayılarak Azaz'ı ele geçirenlerin bu şehrin çok yakınında bulunan Kilis'e de hâkim oldukları kabul edilir. Aynı şekilde XI. yüzyılın sonlarında yöre Haçlıların istilâsına uğrayıp Urfa Haçlı Kontluğu topraklarına katıldığından Kilis bu kontluğun sınırları içinde kaldı. Haçlılara karşı savaşlarıyla tanınan Artukoğulları'ndan Belek Gazi 1124 yılında Azaz ve çevresini bu arada Kilis'i de Franklar'ın elinden alarak yeniden İslâm topraklarına kattı. Daha sonra Eyyûbî ve Memlük idaresi altına giren Kilis'in adına Timur'un Anadolu'yu istilâ ettiği yıllara kadar rastlanmaz (İslam Ansiklopedisi, 2018). Kilis halkı Memlüklülerin son dönemlerinde baskıcı bir yönetimm anlayışı ile çok ağır vergilere maruz kalmıştır (Keleş, 2002: 396).

Kilis, Dulkadiroğulları Beyliği tarafından da yönetilmiştir. 1515 yılında Memlük Devlet'inden Ayıntab'ı (Gaziantep) alan Dulkadiroğulları'nın hâkimiyeti 1516 yılında Osmanlı Devleti hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in seferleriyle son bulmuştur (Günver, 2003: 11).

Çalışma alanımız 1516 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından fethedildikten sonra Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir. Osmanlı Dönemi'nde Kilis'le ilgili bilgileri Katip Çelebi, Evliya Çelebi gibi seyyahlarla bazı tahrir defterlerinde bölgenin yönetim durumu, sosyo-ekonomik olarak yapısı, nüfus ve şehrin yapısı hakkında bazı bilgiler verilmektedir. Osmanlı Devleti yönetim sistemi olarak Anadolu Selçuklu Devleti zamanında uygulanan ikta (Tımar, Dirlik) sisteminı devam ettirerek eyaletlere ayrılmaktaydı. Merkeze bağlı eyaletler kendi arasında Salyaneli (Yıllıklı) ve Salyanesiz (Yıllıksız) olmak üzere iki şekilde yönetilirdi. Salyaneli eyaletler Tımar Sistemi'nin uygulandığı, devletin memurlarına veya askerlerine maaş yerine toprak verdiği tımar sahibininde hem gelir elde ettiği hem de savaş zamanında tımarlı sipahiler denilen askerleriyle Osmanlı kuvvetlerine katıldığı toprak yönetim teşkilatıdır. Bu eyaletler gelir durumlarına göre üç kısma ayrılmaktaydı: Has, Zeamet ve Tımar. Bu sistem Anadolu, Rumeli, Bosna vb. birçok yerde uygulanmıştır. Salyanesiz eyaletler ise gelirleri yıllık olarak toplanan ve dirlik sistemine dahil olmayanlardır. Merkezden uzak olan Mısır, Trablusgarp, Yemen, Cezayir vb. bölgeler için bu sistem uygulanmış olup bu şekilde devletin hazinesine nakit olarak para girişi yapılması hedeflenmiştir. Osmanlı yönetim sistemi uzun yıllar bu şekilde aksama olmadan devam etmiştir. Ancak devlet yönetiminin bozulmasıyla tımar sistemi de istismar edilmeye başlanmış ve II. Mahmut döneminde bu sistem kaldırılmıştır. Çalışma alanımız olan Kilis, Osmanlı Devleti Dönemi'nde tımar sistemi uygulanan yerler arasındaydı.

"Osmanlı Dönemi'nde de Kilis ve A'zaz kasabaları, Ma'arra kentiyle birlikte, Osmanlı güney kanadının güvenlik sistemi içinde stratejik noktalardı. Kilis, 16. yüzyılda Halep'ten gelip Ayntab ve Urfa üzerinden İran'a ulaşan, ipek ticareti bakımından önemli bir ana yol üzerindeydi. Her yıl Osmanlı komutanlarına asker ve vergiler bu yol üzerinden gönderildi. Hükümet, büyük Doğu-Batı ekseni üzerinde her iki yönde denizden gelip Payas üzerinden doğuda sürdürülen seferler için ya da karadan Bağdat'tan Batı'ya, Kilis üzerinden mühimmat naklediyordu" (Akis, 2002: 191).

Memlük Devleti Dönemi'nde Azaz'a bağlı bir köy durumunda buluunan Kilis, Kanuni Sultan Süleyman döneminde gelişmeye başlamış, Canbolad ailesinin buraya yerleştirilmesi ve Kilis'in bu aileye yurtluk-ocaklık olarak verilmesiyle şehirleşme süreci hızlanmıştır (Akdemir & İncili, 2014: 227).

Katip Çelebi tarafından 1648 tarihinde yazılan ancak daha sonra İbrahim Müteferrika tarafından 1732 yılında basılan Cihannüma adlı eserde Kilis ile ilgili olarak: “Kilis ve Azez Haleb’in batı-kuzeyindedir. Bir kalesi vardır. Toprağı iyidir, sulak ve verimlidir. Akrepten, böcü börtü gibi haşerattan emindir, bunlar bu bölgede bulunmaz. Kilis valide sultanın hasıydı. Geliri valide sultan adına voyvoda ile sağlanır. Katip Çelebi zamanında Kilis Kalesi ayaktaydı (Konyalı, 1968: 13).

17. yüzyılda yaşamış olan Evliya Çelebi Seyhatnamesi’nde Kilis’le ilgili olarak: “Haleb Eyaleti'nde sancaktır, ancak valide sultanların Hass-ı Hümayunlarından 70 yük akçe iltizam ile mutasarrıf olunur sancaktır ve 300 payesiyle sadaka olunur şerif kadılıktır. Sancakbeyi adaletle 80 bin guruş hâsıl edip iltizamını öder. Kadısı da senede 7 bin guruş hâsıl eder. Kethüdayeri, serdarı, ayanı eşrafı vardır. Kalesi viran olmakla dizdarı, neferi, müftüsü ve nakibüleşrafı yoktur. Ancak Celali ve Cum Kurdu korkusundan bu Kilis şehrinin dört tarafı kale gibi yüksek duvardır. Ancak çok yerleri kerpiç kaim duvardır. Çepçevre büyüklüğü tam 7.300 adımdır. Dört tarafında 8 kapı vardır, ama demirli değildir. Evvela kıbleye bakan Büyük Tedribe, Küçük Tedribe, Ayn Tedribesi ve Yusuf Celebi Tedribesi, doğuya bakar Hüseyinzade Tedribesi, Akcurun Tedribesi, Alçak Tedribe ve Çulha Tedribesi. Bu tedribeler arasında bazı evler dirsek dirsek kale kuleleri gibi ileri yapılmıştır, ancak etrafında hendekleri yoktur. Eğer hendeği olsa bir sağlam kale olurdu. Bu büyüklükte olan varoş içinde 5 mahalle ve 4.660 topraklı ve kireç örtülü mükellef mamur evlerdir. Tamamı 30 mihraptır. Bunlardan aydınlık, sanatlı, süslü ve kalabalık cemaate malik padişahane cami, Canpolatoğlu'nun camiidir ki, bir yüksek kubbedir” (Evliya Çelebi, 2011: 386).

7 medrese, 11 sıbyan mektebi, 9 çeşme, 11 kargir bina han ve 2.170 dükkândır. Üç hamamı vardır. Bunlardan suyu, havası, yapısı ve hizmetçileri hoş, çarşı içinde Canpolatzade Hamamı, camiine vakıftır. Hasan Bey Hamamı ve Hoca Hamamı bu 3 hamam herkes içindir. Ama yirmiden fazla saray hamamları vardır (Evliya Çelebi, 2011: 387).

“Çarşısında olan dükkânların çoğu Haleb ve Bursa Çarşısı gibi kargir kemer dükkânlardır. Bazı çarşısının iki başı bedesten gibi demir kapılıdır. 11 hanın büyüğü Canpolatoğlu kale gibi demir kapılı sağlam yapı handır. Ve 40 kahvehanesi ve 7 tekkesi var. Bunlardan mükellef yeni yapı Canpoladiyye Camii ile Bey Sarayı arasında Hazret-i Mevlana Tekkesi, Kethüdayeri Ali Ağa'nın hayratıdır. Dört tarafı gül ü gülistan ile süslenmiş, havuz, şadırvan ve sel sebillerle bezenmiş bir

Mevlevihane'dir. Bu şehrin tüm sokakları pak kaldırımdır ve bütün halkı ehl-i hıreftir. Arabistan olduğundan bütün halkı alaca kereke giyerler ve başlarında kavuk üzere beyaz sarık sararlar. Bütün kadınları gümüşten sivri takke giyip beyaz çarşaf bürünüp sarı çizme giyerler. Bütün kadınlar düğünlerde zılgıt çağırırlar. Yer yer Arap mahbubları da vardır ama halkı fukaradır. Suyu ve havası orta hallidir. Limon, turunç, nar, zeytin ve inciri cihanı tutmuştur. Rum, Arap ve Acem'e nice bin yük gider, Kilis inciri meşhurdur. 40 çeşit üzümü sicillatta yazılıdır. Bağı bahçesi Kilis Ovası'nı süslemiştir. Yer yer servi ağaçları var ki uzun boylu meleğe benzer" (Evliya Çelebi, 2011: 387-388). Evliya Çelebi ayrıca Re's-i Osman Kalesi'nden bahsederken Kuyucu Murat Paşanın kaleyi fethederken bazı yerlerine zarar verip, yıktığından söz eder (Evliya Çelebi, 2011: 389).

Evliya Çelebi Seyehatnamesi'nden anlaşılacağı üzere Kilis, artık küçük bir köy olmaktan çıkarak bir veya birkaç bedesten etrafında büyüyüp gelişen Anadolu'daki klasik Türk-İslam şehirleri gibi gelişmeye başlamıştır. Kilis'in, o dönemde 5 mahalle ve 8 kapısının olması, şehrin büyüklüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Şehir ile ilgili sicillerde 40 çeşit üzümün varlığı, incirinin meşhur olması, zirai faaiyetlerin günümüzde olduğu gibi o dönemde de önemli olduğunu göstermektedir. Anadolu ile Halep arasındaki ticaret yolunun geçiş noktası üzerinde bulunan Kilis şehri, XVII. yüzyılda tüccarlar için önemli bir uğrak merkezi haline gelmiştir. Evliya Çelebi'nin belirttiği üzere 2.170 adet dükkanın bulunması ticaretin gelişmiş olduğunu göstermektedir.

Kilis Sancağı Osmanlı idari yapısı içerisinde: 1527 tarihinde Ekrâd Sancağı olarak kaydedilmiş ve İzzeddin Bey, 170.000 akçe has geliriyle buraya sancakbeyi olarak atanmıştır. 1568-1574 yıllarında Liva-i Azaz ve Kilis, 1578-1588 yıllarında ise Liva-i Ekrâd ve Kilis olarak kayıt altına alınmıştır (Akis, 2002: 27).

Kilis Bölgesi'ne Türk nüfusu, Anadolu Selçuklu hükümdarı Melikşah döneminden itibaren yerleşmeye başlanmıştır. Müslüman Türkler uzun yıllar bölgede yaşamaya devam etmiş, nüfusun bu karakteri Memlük ve Osmanlı Dönemi'nde de değişmemiştir. 1519 yılında 352 nefer, 220 hane, 74 mücerred (bekar) bulunmaktaydı. 1536 yılında nefer sayısı 609'a yükselmiş, hane sayısı 455'e, mücerred sayısı 120'ye yükselmiş, bennak (vergiye tabi evli erkek) sayısı 444 olmuştur 1570'te 1.025 nefer, 570 hane, 505 bennak, 354 mücerred nüfusuna sahip olan Kilis'te, 35 Hıristiyan ve 18 Musevi ile 33'de Ekrâd (Konar-göçer) ve

calciyan (Rişvan Aşireti) yaşamaktaydı. 1590'da nefer sayısı 1.095 kişiye çıkarken hane sayısı da 576 olmuştur (Akis, 2002: 47-48).

1590 yılında Kilis Sancağı'nda zirai faaliyetler ile ilgili olarak "26.411 ağaç Romani zeytin ve 871 ağaçta islami zeytin bulunmaktaydı. Buğday, arpa yetiştirilmekte olup bu ürünlerden müd adında vergi alınırdı. 1515'te 56, 1536'da 170, 1570'te 30, 1550'de 50 müd buğday vergisi alınmıştır. Değirmen sayısı 1536 yılında 12 adetti. Ayrıca şehirde bağcılık gelişmiş olup 67.500 adet bağ çubuğu bulunmaktaydı (Akis, 2002: 106-154).

Tablo 2.1: 1536, 1570 ve 1590 yılı Kilis Nüfusu.

	1536 Yılı Nüfusu	**1570 Yılı Nüfusu**	**1590 Yılı Nüfusu**
Şehir	3.845	3.624	5.512
Köyler	14.206	17.669	19.915
Konar-Göçer	15.696	66.706	36.880
Gayrimüslim	85	265	325
Toplam Nüfus	33.832	88.264	62.632

Kaynak: Akis, 2002: 87**.**

Osmanlı Dönemi'nde Kilis'le ilgili tutulan kayıtlarda, 1536 yılında şehir nüfusu 3.845 iken, 1570 yılında azalarak 3.624'e düşmüş ve 1590 yılında da artarak 5.512'e yükselmiştir (Tablo 2.1). Köy nüfusuna bakıldığında; 1536 yılında 14.206 olan köy nüfusu, 1570'de 17.669 ve 1590 yılında 19.915'e yükselmiştir. 1536 ile 1590 yılları arasında şehir nüfusunda meydana gelen artış Kilis'in şehirleşme sürecinin gelişmeye başladığını göstermektedir. Nitekim Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Kilis'in, Azez'e bağlı küçük bir köy olduğu birçok kaynakta yazılmaktadır. Osmanlı hâkimiyetiyle birlikte Kilis'in şehirleşmeye başladığı ve önemli bir ticari geçiş noktası olma özelliği kazanmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2.1'de görüldüğü üzere; konargöçerlerin sayısı söz konusu yıllar arasında büyük değişimler göstermiştir. Özellikle 1570 yılında 66.706 olan konargöçer sayısı dikkate değerdir. Konargöçer sayısının değişkenlik göstermesinde Akis şu öngörülerde bulunmuştur: "Tahrirler ortalama olarak 15–20'şer yıllık aralarla yapıldığı göz önüne alınacak olursa, tahrirden tahrire yapılan sayımlar esnasında hayat tarzları gereğince hareket halinde olan konar-göçerlerin sayım dışı kaldıkları düşünülebilir. Aynı zamanda konar-göçerlerin tahrir dışı kalmaları vergiden kurtulmaları anlamına geldiği için tahrir dışı kalmak onlar için daha cazip olacaktı.

Diğer bir ihtimal ise bu dönemde özellikle Halep gibi büyük şehirlerde varlığına rastladığımız veba türünden salgın hastalılara yakalanarak nüfuslarının önemli bir kısmını kaybetmiş olabilecekleridir" (Akis, 2004: 26-27).

Yine tablo 2.1'e göre; gayrimüslim sayısı 1536 yılında 85 kişi, 1570'te 265; 1590'da ise biraz daha artarak 325'e yükselmiştir. Gayrimüslim sayısı az olmasına karşın sayılarının zamanla artış göstermesi Osmanlı Devleti'nin ılımlı yönetim politikası ve Türk-İslam geleneklerinde farklı din mensuplarına gösterilen hoşgörünün bir göstergesidir.

1519 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde yazılmış olan Haleb Evkaf defterinde Ravendan Kalesi, Haleb'e bağlı bir nahiye olarak geçer. 63 köy ve bu köylere bağlı 87 mezra vardır (Tablo 2.2).

Tablo 2.2: 1519 Yılında Kilis'in Bulunduğu Alandaki Köyler.

Köy Adı	**Ev Sayısı**	**Çift Sayısı**
Beytimayhur	16	9
Hisaricik	12	9
Belusak	6	14
Zeytunek	12	5
Şeltat	8	11
Tohumkan	18	9
Öküzoran	23	24
Kuşad	4	3
Hacıkendi	6	3
Karacayavaş	12	9
Şiraz	11	7
Gürüm	19	13
Celake	12	9
Cilcime	14	4
Telmemit	19	6
Mülk	3	2
Mişatıl	15	7
Mısırcaklı	24	12
Kirtüncük	5	2
Tilmis	-	-
Sıgun	14	5
İlanluca	17	8
Ömerciklu	6	3
Sal'an	5	-
Sinnab	5	3
Şörzik	20	5
Ispanaklı	7	3
Öztimur	5	5
İdeklice	1	1
Mezrea-i Adem	3	2
Arslanlı	-	-
Salihiyye	-	-
Sabar	-	-
Cakin	9	3
İnzilin	-	-

Ravandan	21	8
Vadülahmer	12	5
Kuzeyna	18	11
Karnebi	9	3
İkitam	12	5
Bekere	6	4
Mert Mentel	4	3
Virsolin	5	3
Bağur	10	8
Begaracık	3	1
Ögülü	14	3
Zenk	116	-
Amudin	15	7
Hurus Kalası	16	-
Abras	49	-
Natalos	-	-
Çan	5	1
Arzeb	7	5
Karacaören	8	2
Ağcakend	8	1
Teltahir	7	1
Şucoğuz	6	3
Dumdum	-	-
Manusa	-	-
Ayn-ül-Vadi	-	-
Tarik	33	15
Nasıri	7	5
Kurcuğaz	-	-

1519 yılında çalışma alanımıza ev sayısı en fazla olan köyler; Zenk (116) ev, Abras (49), Tarik (33), Mısırcaklı (24), Öküzoran (23), Ravanda (21), Şörzik (20), Gürüm ve Telmemit (19), Tohumkan ve Kuzeyna (18), İlanluca (17)'dır. Geriye kalan köylerde ise hane sayıları 1 ile 16 arasında değişmekteydi (Tablo 2.2).

Tablo 2.2'ye bakıldığında çift sayısının en fazla olduğu köyler; Öküzoran (24), Tarik (15), Belusak (14), Gürüm (13), Mısırcaklı (12), Şeltat ve kuzeyna (11) geriye kalan köylerde ise çift sayısı 1 ile 9 arasındaydı.

Tablo 2.3: 1519 Yılında Kilis Mahalleleri.

Mahalle Adı	**Ev Sayısı**	**Mücerred (Bekar) Sayısı**	**Çift Sayısı**	**Nüfus**
Kıbeliyye	58	12	13	70
Çukurfasıl	21	9	-	30
Kızılca	30	11	-	41
Kana	87	23	6	110
Sübbat	38	12	-	50
Hacıgökçe(Meşhedler)	36	7	-	43

Toplam	**270**	**74**	**19**	**344**

Kaynak: Konyalı, 1968: 143.

1519 yılında çalışma alanımızda 6 mahalle bulunmaktaydı. 87 ev, 23 mücerred (bekar) ve 110 nüfus ile Kana Mahallesi yoğunluğu en fazla olan mahalle konumundaydı. Kıbeliyye mahallesi 58 ev ile ikinci sıradaydı ancak çift sayısı olarak 13 çift ile bu mahalle birinci sıradaydı (Tablo 2.3).

Tablo 2.4: 1590 Yılında Kilis Mahalleleri

Mahalle Adı	**Ev Sayısı**	**Çift Sayısı**	**Zımmi (Gayrimüslim) Sayısı**	**Nüfus**
Kıbeliyye	112	30	13	333
Meşşâta ile Calciyan	149	132	3	316
Kızılca	116	11	-	231
Kana	162	34	-	169
Sübbat	37	-	-	87
Toplam	**576**	**207**	**16**	**1.136**

Kaynak: Osmanlı Devleti 397 Mufassal Tahrir Defteri.

Osmanlı padişahı III. Murad (1574-1595) zamanında Kilis ile ilgili tutulan defterde, Kilis'in beş mahallesi olduğu yazılmaktadır. Kıbeliyye, nüfus bakımından 333 kişi ile en fazla nüfusa sahip olan mahalleydi. Bu mahallede nüfus içerisinde 13 zımmi (Gayrimüslim) bulunmaktaydı. Meşşâta ile Calciyan, 316 kişi ile nüfus büyüklüğü yönünden ikinci büyük mahallelerdi. Ayrıca bu mahalle nüfusu içerisinde 3 zımmi bulunmaktaydı. Kızılca, Kana ve Sübbat mahallelerinde zımmi nüfus yaşamamaktaydı. Kızılca 231, Kana 169 ve Sübbat 87 ile nüfusu en az olan mahallelerdi. Ev sayısının en fazla olduğu mahalle 162 ev ile Kana'dır. Nüfusu en fazla olan Kıbeliyye mahallesinde 112 ev yer almaktaydı. Çift sayısının en fazla olduğu mahalle ise 132 çift ile Meşşâta ile Calciyan'dır (Tablo 2.4).

Tablo 2.3 ve 2.4 karşılaştırıldığında; Kıbeliyye, Kızılca, Kana ve Sübbat Mahalleleri, 1519 yılında olduğu gibi 1590 yılında da mevcutturlar. 1590 yılında mahalle sayısının azalmasına karşın hem ev sayısı hem de nüfus sayısı olarak artış yaşanmıştır. 1519 yılında 6 mahallede 270 ev var iken, 1590 yılında ev sayısı 576'ya yükselmiştir. Yine 1519 yılında 6 mahalleye ait toplam nüfus 344 iken, 1590 yılında 5 mahalleye ait toplam nüfus 1.136 kişi olmuştur.

Mahallelerde kaydedilen nüfusun hepsi muhtelif vergilerle mükellef olan erkeklerdir. Defterde Kilis''te oturan 49 Hıristiyanın adları da, babalarının ismi ile beraber yazılmıştır. Bu deftere göre Kilis'te 1095 nüfus, 576 ev, 87 çift vardır. Kilis'in umumi senelik hasılı (geliri) 43.536 akçedir. Kilis fethedildikten yaklaşık 77 yıl sonra Sultan III. Murad zamanında köy durumundan kasaba özelliği taşımaya başlamıştır.

Yavuz Sultan Selim dönemine ait 1519 tarihli ilyazıcı defterinde Kilis'le ilgili olarak şunlar yazılmaktadır: Kiliz, Azez'e bağlıdır. Köy ve mezralar özellikle belirtildiği halde Kilis ile ilgili olarak: Haleb'e bağlı liva, Kilis ve çevresi fetihten dört sene kadar sonra tamamen müslüman nüfuslu önemli bir kasabaydı. Mahallelerin üçü tımar olarak gösterilmiş ayrıca Kilis'te hiç gayrimüslüm olmadığı belirtilmiştir.

Osmanlı nüfus sayımına göre her evde ortalama beş kişi kabul edilir. Buna göre 50 yıl önce Kilis'te 1300 nüfus vardı. İslam ve Türk ananesine göre defterlere kadınların ismi yazılmazdı. Bu tarihte Kilis'de Hamam-ı Atik denilen bir hamam, bir boyahane vardı. Senelik mukataası da bin akçe idi. Kilis'te bir sipah pazarı ve bir yağhane vardı. Zeytin, üzüm, arpa, buğday, keten, nohut, bakla, burçak, incir, mercimek ve nar yetişirdi.

Kilis ilçelerinden Musabeyli, ismini burada yaşayan insanların mensup olduğu Musa Beğlü cemaatinden (aşiret) almıştır. Kilis ilindeki en büyük cemaatlerden olan Musa Beğlü 1540 yıllarında Okçu İzzedinlü cemaatine bağlanacaktır. Kilis'in kuzeybatısına yerleşen cemaatin 150 hane ve 1 mücerridi vardır. Musa Beğlü cemaati 340 nefer, 186 hane, 130 bennak, 33 mücerriddir. 17.136 baş koyunları vardır. Yıllık vergiler 1.680 akçe bennak, 198 akçe mücerred ve 8.568 akçede koyun resmi olmak üzere toplam 10.446 akçeydi (Öztürk, 2004: 41).

Şemseddin Sami Bey 1850'li yıllarda yazdığı Kamüs-ül Alam adlı eserinde Kilis hakkında şu bilgileri verir: "Haleb vilayetinin 50 km kuzeyinde, merkezi bir kasaba olup 20 bin ahalisi, 37 camii şerifi, 14 mescidi, 8 medresesi, 24 tekkesi, 1 rüştiye ve 15 sıbyan mektebi, Rum Ermeni Katolik ve Protestan cemaatlerine mahsus bir kilisesi ile 1 havrası, 5 hamamı, 15 hanı, 1454 dükkanı, 3 bedesteni, 120 kumaş tezgahı, 3 sabunhanesi, 58 zeytin ve 28 sisam ma'sarası (sıkacak yer) vardır. Mamur bir kasaba olup sanayii pek ileri olmakla pamuktan bez ve alaca, yünden aba ve ipekten kumaşların çeşitleri ve maslah ve saire dokunur. Etrafı dahi pek münbid olmakla nefis zeytin ve sisam yağı ihraç ve sabun imal olunur. Meşin (deri) ve kösele yapılır" (Konyalı, 1968: 20).

Kilis kazası (ilçesi) kuzeyden Anteb, doğudan yine Anteb ve Bab, güneyden Cebel-i Seman ve Harım kazalarıyla, batıdan Biylan kazası ve Adana vilayetiyle sınırlanmıştır. İlçe Şukağı, Menbic-i Fevkani, Musabeylü, İzziyye, Uzar-i Fellah, Uzar-i Türkmen ve com isimleriyle 9 nahiye ve 460 köyü havi olup 83.888 ahalisi vardır. Bu nüfusun 7.352'si müslüman, 9.621'i Hıristiyan ve 747'si Musevi'dir. Arazisi pek münbit olup çeşitli hububat ile zeytin, pamuk, pirinç, tütün, üzüm, meyve ve sebzelerin envai (her çeşit) ile mazı hasıl olur. Yerli ihtiyaçlara cevap verikten sonra bir hayli ihracatı vardır. Akarsuları çok olup çayır ve meraları çok olmakla ahali koyun, sığır, hargah vesaireden birçok hayvanat besleyip kazanın ehli hayvanlarının toplamı 300 bine varır (Konyalı, 1968:21).

Kilis'in bulunduğu bölge Osmanlı egemenliğine geçmesinden 17. yüzyıla kadar huzur ve sukünet hâkim olmuştu. Ancak 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı devlet teşkilatında bozulmalar meydana gelmiştir. Özellikle taşra teşkilatında merkezin otoritesini sarsacak isyanlar çıkmıştır.

Kilis kazasında bu tarihlerde Canbolatoğlu Ali Paşa isyanı ile huzur ve sükûnet ortamı bozulmuştur. Canbolat aşireti, Kilis ile Halep taraflarında yerleşmiş büyük bir Kürt aşireti olup ismini Canbolat b. Kasım el-Kürdi'den almıştır. Rivayetlere göre; bu aşiretin kökleri Eyyubi Devleti'ne kadar gitmekteydi. Canbolatoğlu Ali Paşa hem bağımsızlık ilan etmiş hem de askerini Osmanlı ordu düzeninde yapılandırmıştır. Ayrıca kendi adına hutbe okutup, para bastırmıştır. Kuyucu Murat paşa 1607 yılında Oruç Ovası'nda yaklaşık 40 bin kişilik Ali Paşa kuvvetlerini yenerek bölgede sükûneti sağlamıştır. Ali Paşa'nın ölümünden sonra Canbolatoğlu aşireti ikiye bölündü; sayıca az olan kolu Lübnan'a, ailenin diğer kısmı ise Türkiye-Suriye sınırının iki tarafında yer alan Kürt Dağı'nda kaldı ve 18.yüzyıl boyunca Kilis siyasetinde etkili olmuşlardır (Koltuk, 2018: 26).

Her kentlinin kentin bazı kısımlarıyla uzun bir münasebeti olmuştur ve ona ilişkin kendi imgesi hatıra ve anlamlarla yüklüdür (Lynch, 2010: 29). Şehrin temelleri 16. yüzyılda atılmış olup Klasik Doğu şehirlerinde olduğu gibi bir merkez camii, hamam, han ve çarşı etrafında kümelenmiştir (Taşçıoğlu & Atmaca, 2015: 58).

XVII. asır ortalarından XIX. asrın başlarına kadar zaman zaman mütegalibe ve derebeylerin hükmüne girmiş olan Kilis, 1831'de İbrahim Paşa'nın Mısırlı kuvvetleri tarafından işgal edilmiş ve bu işgal esnasında şehrin garp tarafında halktan alınan ağır vergilerle büyük bir kışla inşa edilmiş, Mısırlılar bölgeden çekildikten sonra bu kışla harap olmuştur. XIX. asrın son yıllarında Kilis Haleb

vilayetinin merkez sancağına bağlı bir kazanın merkezi olarak takriben 20.000 nüfusa sahip ve bu nüfusun büyük çoğunluğunu Türkler oluşturmaktaydı (Konyalı, 1968: 24-25).

Hurüfat defterleri, Osmanlı Devleti'nde yönetim, din ve sosyal yapılar hakkında bilgi vermektedirler. "1690-1732 yılları arasında tutulan Hürufat defterlerinde Kilis merkezde 19 mahalle ismi tespit edilmiştir. Bu mahalleler; Ulu camii, Meşhedlik, Sibât, Kıbele, Kızılca, Koçorlu, Kettân, Ketânci, Kana, Akcurun, Okçular, Kızılca Dedeler, Kütah, Kütahoğlu, Külek, Arık, Şûyara, Bölük, Temircuyan (Akis & Tektuna, 2017: 95).

Osmanlı sosyal ve iktisat tarihinin 18. yüzyılda dikkat çeken önemli hadiselerinden birisi taşra teşkilatındaki yöneticilerin güçlenmeleridir. Bu yöneticilere Ayan, Mütesellim, Voyvoda gibi isimler verilmiştir. 1782 yılında Kilis ve çevresini Daltaban-zâde Mehmet Ali Paşa ele geçirdi. Kısa sürede Kilis'te huzur ve sükuneti sağladı. İlk zamanlarda halkın hoşnut olacağı bir yönetim tarzı gösteren Daltaban-zâde Mehmet Ali Paşa, bir süre sonra dönemin şartlarına uyarak ayan gibi hareket etmiştir ve iktidarının son yılarında keyfi bir yönetim uygulayarak, halkın kendisinden nefret etmesine neden olmuştur. Kürt, Türkmen, Arap ve Rışvan aşiretleriyle birlikte Ayıntab ve Halep illerini yağma ve talan etmiştir (Kıvrım, 2008: 151-152).

Kilis idari olarak 1914 yılına kadar Halep Vilayeti'ne bağlı kalmıştır. Ancak Halep'in Mondros Ateşkes Antlaşması'nın hemen öncesinde işgal edilmesi üzerine bağımsız bir sancak olarak yönetilmiştir. İlin bu statüsü kısa bir zaman devam etmiş, milli mücadele yıllarında Antep Mutasarrıflığı'na bağlanmıştır (İnce, 2004: 5).

XIX. yüzyıl ortaları ile XX. yüzyıl başlarında çalışma alanımızın içerisinde bulunduğu bölge hakkında siyasi, idari, sosyal, ekonomik vb. bilgiler içeren Halep Vilayet Salnameleri Osmanlıcadan tercüme edilerek 1868-1908 yılları arasını kapsayan 40 yıllık dönem ele alınacaktır.

XIX. yüzyılın sonlarında Kilis, Halep Vilâyeti'nin merkez sancağına bağlı bir kazanın merkeziydi ve 15.000'i Türk olmak üzere 20.000 nüfusa sahipti. Vital Cuinet'e göre; aynı yıllarda şehirde kırk yedi cami, on iki mescit, dört tekke, yirmi dört medrese ve üç kilise, beş hamam, 740 dükkân, yedi han, on bir fırın, çeşitli kumaşlar üreten 120 atölye, on beş kahvehane, bir eczane ve 4.100 ev bulunuyordu. Çevresinin en önemli ürünlerinden olan zeytin ve hububatı işleyen iki sabunhane, zeytinyağı mengeneleri ve un fabrikaları da vardı (Cuinet, 1891: 186-187).

Miladi takvime göre 1868 tarihli Halep Vilayet Salnamesi'nde Kilis, Halep'in bir kazası olarak geçmektedir. Kazanın yöneticileri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu dönemde Kilis Kaza'sına bağlı 360 köy dikkate değerdir. Mahalle sayısı 32 olup Kilis kasabası; Bölük, Aşıt, Şıhlar, Tekke, Cedid, Şeyh Abdullah, Ebulüla, Nureddin, Nacaroğlu, Helvacıoğlu, Hacı İlyas, Hacı Gümüş, Karaali, Timurciyan, Tırıklı, Ketenciyan, Deveciyan, Kalaycıyan, Arslan, Vaiz, Zahter (şehitsakıp), Şeyh Ali, Abdioymağı, Hakverdi, Meşhedlik, Okçular, Debbağhane, Büyükkütah, İnablıkütah, Çılak, Molla Hamid, Hindioğlu namlarıyla otuz iki mahalleden ve yedi nahiye itibariyle mecmu kaza 360 karyeden (köy) ibarettir. Bu köyler: A'zaz, Mer'anaz, Mevaşa, Şuvargan, Baho, Malkiye, Meryemin, Enab, Tatmaraş, Teneb (Tanab), Keştear, Tel Behar, Kefr Altun, Menh, Kefer Haşer, Ayn Dakna, Kelcebrin, Tel Rıfat, Deyr Cemal, Kiffin, Kefer Naya, Kefer Nasıh, Ahras, Şeyh Yao, Defterdar, Taşlı Horbil Ma'rata, Fafin, Hasin, Halit, Kol Suruç, Keytun, Tel Tana, Baroza, Deyrü'l Heva, Vaş, Ahtarin, Kabtan, Mezr A'la, Ak Burhan, Kasr Kelbim, Kibah, Gurur, Ziyadiye, Bahuratah, Türkmen, Bareh, Savran, Kefre, Tilalyan, Dabık, Buleykah, Havar al-nahr, Eşref, Sünbül, Ciftlik, Şuvargan el-Arz, Kessar, Tat Hims, Kıntarah, Uvaylin, Kadric (Kadrişh), Karagöz, Tel Şair, Şahin, Vahvin, Delhemi, Dölek, Zabaran, Gök Dana, Kantara, Kara Viran, Tel Habeş, Habse, Anaz, Süyuh, Toybık, Harcele, Kara Köprü, Bağidin, Duren, Halfeti, Ceke (Cekkah), Yenipayan, Hamasdere, Şuveyrin, Rail, Mırgıl, Kızıl Mezra, Dahr Havar, Arpa Kesmez, İğde, Kefer Ğani (Keferkani), Tuğlı, Edlebel, Yel Baba, Tel Habeş, Keferparça, Kefercuş, Şamarkah, Tatiyah, Nekre, Saco, Cand, Yahmul, Tebel, Terşam, Yazıbağ, Dağdalı, Kefer Kelbin, Hamidi, Bıykır, Barağni, Kısacık, Dikmetaş, Tirşikin, Mısreyn, Oylum, Kazihar, Tel'ad, Karakuyu, Karamezra, Keferrahim, Şeyh Saidi, Arş-ı Kabar, Turanda, Gürzil, Basut, Burc, Gazaviye, Şadır, Keferzeyd, İskan, Feriri, Celmi, Hacıyar, Telsur, Divan, medaye, Cacise, Nesriye, Hacı İskender, Abbasiye, Muhammediye, Mervane, İkizce, Eşkan-ı Garbi Hasluke, Belatufuz, Köran, Kurdan, Meske, Habtanlı, Çakallu, Eşkan-ı Şarki, Kocman, Culkan, Karabaşlu, Kevkan, Satyan, Kefudle, Betine, Büyük Oba, Masrata, Keferşil, Hanir, Cıvık, Darkiye, Kevkan, Ziyadiye, Kersentaş, Cedide, Tebe, Gökbe, Bablit, Kefer Batra, Anderiye, Telef, Resü'l-ayn, Telhamo, Hamlek, Ramadiye, Nurkan, Şadkan, İki Ahur, Bermecid, Hacı Hasanlı, Harzan, Şeytan, Celber, Bineh, Bahi ahya, Çatal Ziyaret, Halidiye, Deyr Mişmiş, Rotanlı, Suğanık, Ebu Ka'be, Seferiye, Cenderes, Mişmiş, Karbe, Mağaracık, Dünbilli, Akibe, Metinli, Naz Uşağı, Devirli Fewkani, Devirli

Tahtani, Meş'ale, Şaranlı, Cemanlı, Selkani, 'Ali Batanlı, Belursek, Turaklı, Zeytunek, Aycı, Se'rincek, Gemrik, Meydan, Halebi, Keferrum, Karakurt Kulağı, Kurt Kulak, Karatepe, Kefermiz, Küpelik, Görenek, Kucek, Siptiroz, Tokaç Gemriği, Kara İsmail, Tatlar Gemriği, Kastali, Fericek, Dünbilli, Sütlü, Bektaşoğlu, Harsik, Kökhus, Şılgın, Şah Veli Gemriği, Emircac, Çınar, Kürtüncüler, Cenbek, Haskanlı, Kurumkebir, Kurumsağir, Ferise, Kozcığaz, Kalecik, Tahtani, Fezke, Kör Ahmed Höyüğü, Yatağan, Koçular, İsmailik, Kamat, Boz Haydar, Kalecik Fevkani, Ağçakend, Karatut, Varaklar, Eşekkuyu-yı Tahtani, Kızılkend Tahtani, Karatut, Hüseyin, Balkili, Zobular, Timurcılar, Eşekkuyu-yı Fevkani, Haracoğlu, Mezra'a-i Hatun, Şey Horoz, Saatli, Habi Sino, 'Adebler, Mağaracık, Şa'beli, Mezra'a-i Şid, Hayoğlu, Şaltah, Mersavi, Barık, Haceboğlu, Elberan, Alyanlı, Tacdanlı, Merdanlı, Şematir, Üçpınar, Karbeyaz, Çavuşköy, Bekol, Aztab, Mezra'a, Hacıoğlu, Dostallı, Murad Höyüğü, Şenikce, Zengül, Boğaz Kerim, Devhidaran, Kem' Zelha, Mağaracık, Balanca, 'Ömercik, Kara Melik, Esnebak, Zamanbereli, Telmiz, Karini, Kabacık, Tarlıca, Tel Hüseyin, Akibe, Eğri Kına, Revanda, İki dam, Virkan, Cercek, Abadarat, Bekre, Kara Yuvaş, Şiraz, Bahiyecid, Kazine, Hacı Köy, Karakıl, Mesrecik, Tel İbrahim, Bahadırlı, Yabcı, Kuşcı, Celce, Ma'ek, Kara Sakal, Kariz, Çürüklük, Alioğlu, Baş Mağara, Sabar, Karlı, Maşatel, Yaşnalı, Cengin, Menadır, Deyr Savan, Acar, Kuskun Kıran, Cefvarviye, Bellül, Kafez, Eken ve Kınacık köyleri bağlıydı.

Kazada 5.195'i İslam, 194'ü Hıristiyan ve 50'si Musevi olmak üzere 5.439 hane, 34 cami, 2 mescit, 11 medrese, 5 kilise, 35 İslam ve 5 Hıristiyan olarak 40 adet mektep, 1 çeşme, 5 hamam, 670 dükkân bedesten ve 5 han bulunmaktadır.

Tablo 2.5: 1871 Yılı Kilis Nüfusu ve Hane Sayısı.

Musevi		**Hıristiyan**		**İslam**		**Toplam**	
Hane	**Nüfus**	**Hane**	**Nüfus**	**Hane**	**Nüfus**	**Hane**	**Nüfus**
49	438	192	3.350	4.320	50.713	4.561	54.501

Kaynak: 1871 Halep Vilayeti salnameleri.

1871 tarihli Halep Vilayeti Salnamesi'nde çalışma alanımızda hane sayısı 4.561, toplam nüfus sayısı ise 54.501 kişiydi. Hane sayısı içerisinde Musevilere ait 49 hane ve 438 nüfus, Hıristiyanlara ait 192 hane ve 3.350 nüfus, Müslümanlara ait 4.320 hane ve 50.713 nüfus yaşamaktaymış. Buna göre, Hıristiyan nüfus toplam nüfus içerisinde yaklaşık %6,15'lik paya sahipti. Museviler ise Kilis'in toplam nüfusunun %0,80'lik kısmını oluşturmaktaydı (Tablo 2.5).

Zirai üretim olarak, Hınta (Buğday), şair (arpa), mercimek, nohut, susam, darı, pamuk, duman (tütün), zeytin, kavun, karpuz, üzüm, incir, ceviz, nar, badem ve zerdali yetiştiriliyordu. Bunlar mahallinde ve bazısı Ayıntab ve Haleb'te satılır. Sanayi faaliyetlerine bakıldığında iplikten bez imal olunarak bazısı mahallinde ve ekseri Halep'te gayet nefis zeytun yağı ta'sir ve sabun yapılıp, nefs-i Kilis'te ve Halep'te füruht (satış) olunur ve sırmadan dahi çubuk işlenip Halep vesair mahallelere götürülür. Kilis'e dört saat mesafede Tel Acar karyesi toprağında kil madeni olup Halep ve Şam taraflarına nakil olunur.

1876 yılına ait salnamede Kilis Kazası 32 mahalleden oluşuyordu. Nüfusu oluşturan Musevi hane sayısı 42, Hıristiyan 464 ve Müslümanlara ait hane sayısı da 4.214 olarak yazılmıştır. Museviler 189, Hıristiyanlar 1.841 ve Müslümanlar 17.204 kişiden oluşuyordu.

Tablo 2.6: 1890 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli.

	Kadın	**Erkek**	
İslam	33.805	34.012	67.817
Ermeni Katolik	174	188	362
Ermeni	1.238	1.392	2.630
Protestan	156	177	333
Yahudi	293	329	622
Rum	121	181	302
Toplam	**35.787**	**36.279**	**72.066**

Kaynak: 1890 Yılı Halep Vilayeti Salnameleri.

1890 yılı Halep Vilayeti Salnamesi'nde Kilis Kazası'nda, toplam nüfus 72.066 kişiydi. Bu sayının 35.787'si kadın, 36.279'u erkekti. Müslüman sayısı 33.805 kadın, 34.012 erkek olmak üzere 67.817 kişiden oluşmaktaydı. 174'ü kadın, 188'i erkek olmak üzere 362 Katolik Ermeni yaşamaktaydı. Katolik Ermeniler hariç olmak üzere 1.238'i kadın, 1.392'si erkeklerden oluşan 2.630 Ermeni bulunmaktaydı. Yahudi nüfus sayısı ise 622 kişiydi. Hıristiyan dininin bir başka mezhebi olan Protestanlar 156 kadın ve 177 erkek olmak üzere 333 nüfusa sahiplerdi. Ayrıca Kilis Kazası'nda Rum nüfusu da bulunmaktaydı. Toplam sayıları 302 olan Rum nüfusu, 121 kadın ve 181 erkekten oluşuyordu. Müslümanlar, toplam nüfus içerisinde %94,10 oranla çoğunluğu oluşturmaktaydı. Ermeniler %4,15, Yahudiler %0,86 diğerleri ise %0,89'luk orana sahipti (Tablo 2.6).

1882 tarihli salnamede çalışma alanımızla ilgili şu bilgilere yer verilmiştir: Halep'in kuzey yönünde ve on iki saat uzaklıktadır. Merkez idaresi olan Kilis Kasabası 15.000 müslüman ve küsurı gayrimüslim olmak üzere erkek ve kadın 18.756 toplam nüfusa sahiptir.

Kazada; zeytin, tütün, pirinç, buğday, arpa ve benzeri mahsulat yetişir. Kilis'in tarihi binası hakkında mükemmel bir bilgiye ulaşılmadıysa da binalarının mimari tarzına ve önceden tabi olduğu Azez şehrinin Timurlenk tarafından tahrip edilmesi üzere bazılarının Azez'den Kilis'e gelip yerleşmiş olmasına bakılırsa sonradan tesis ettiği anlaşılıyor.

Kazada, İslam fethi zamanında ve daha sonra Haçlı istilasında şöhret kazanan Azez ve Revandan kaleleri evvel zamanda pek bayındır ve meşhur olan ve günümüzde Com Nahiyesi'nde bir küçük köy halinde bulunan Cenderes şehrinin harabesi Azye nahiyesinde meşhur Cemceme Kalesi ve Kilis civarındaki dağ üzerinde Gurab Kalesi harabeleri bulunur. Bir de nadir bulunan bir vekayide iki harb meydanında gerçekleştiği yer olan (Mercidabık) mevki'i ve karyesi dahi bu kazadadır. Adı geçen mevki Halep ile Kilis arasında ve Kilis'in dört saat uzağında olup bir düz ovadan ibarettir.

Zikr olunan savaş meydanlarının birincisi meşhur Timur ile Çerkes meliklerinden Mısır hükümdarı Melik Zahir bin Berkuk arasında Hicri 803 tarihinde gerçekleşmiştir. Timur'un askeri beş yüz bine yakın olduğu gibi Mısır askerleri külliyetli olduğu halde Melik Zahir yenilip Mısır'a kaçmıştır. İkincisi yine Çerkes meliklerinden Sultan Gavri ile cennet mekân Yavuz Sultan Selim Han hazretleri arasında Hicri 922 tarihinde olmuş olan muharebedir. Ancak tarihe bakılırsa muharebede Gavri'nin, Mercidabık'tan başlayarak Tel-Fırat üzerinden Azez'e kadar uzanması Mısır askerinin çokluğunu gösterir.

Kazada, iplikten bez ve sırmalı çubuk ve sanatkârane makas ve aba ve meşlah (bir çeşit elbise) ve meşin (koyun derisi) ve kösele ve sabun imal olduğu gibi nefis zeytinyağı dahi çıkarılır. Azye nahiyesinde kömür imal edilir. Kilis'te bu tarihte 1 adet Salhane (hayvanların kesildiği yer), 2 adet Kerhane, 39 adet mektep, 3 medrese, 1 adet depo, 1 adet eczane, 11.909 hane, 69 ma'sara (üzüm ve susam gibi şeylerin sıkıldığı yer), 3 sabunhane, 11 boyahane, 3 meyhane, 15 kahvehane, 1 basmahane, 1 debbağhane, 120 kumaş tezgâhı, 11 fırın, 5 hayvan değirmeni, 18 su değirmeni, 7 han, 3 bedesten, 74 dükkân, 33 çeşme, 6 kilise, 4 tekke, 10 mescit, 47 cami bulunmaktadır.

1897–1898 yıllarına ait Halep Salnameleri'nde Kilis'le ilgili olarak: Haleb'in şimal cihetindedir. Mesafe 10 saattir. Kilis'te ahalinin lisanı Türkçedir şeklinde bilgi vardır.

Tablo 2.7: 1899 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli.

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	34.750	34.702	69.452
Ermeni Katolik	126	185	311
Ermeni	1.301	1.314	2.615
Protestan	159	184	343
Yahudi	276	264	540
Rum	171	153	324
Toplam	**36.783**	**36.802**	**73.585**

Kaynak: 1899 Yılı Halep Vilayeti Salnamesi.

1899 yılı Halep Vilayet Salnamesi'nde Kilis kazasının toplam nüfusu 73.585'dir. Kadınların sayısı 36.783 kişi iken, erkekler 36.802'dir. Müslüman nüfus sayısı 69.452 kişi, Ermeni Katolikler 311, Ermeniler 2615, Protestanlar 343, Yahudiler 540 ve Rumlar 324 kişiydi. Müslümanlar, toplam nüfus içerisinde %94,34'lük paya sahiplerdi. Ermeniler %3,98 oranla nüfusun ikinci büyük payına sahiplerdi (Tablo 2.7).

Tablo 2.8: 1900 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli

	Kadın	Erkek	Toplam
İslam	34.864	34.694	69.558
Ermeni	1.307	1.322	2.629
Ermeni Katolik	169	153	322
Protestan	160	181	341
Yahudi	278	265	543
Rum Ortodoks	126	185	311
Müslim Kıpti	44	46	90
Toplam	**36.948**	**36.846**	**73.794**

Kaynak: 1900 Yılı Halep Vilayeti Salnamesi.

Tablo 2.8'e bakıldığında; 1900 yılına ait Halep Vilayeti Salnamesi'nde Kilis kazasının toplam nüfusu 73.794 olarak kaydedilmiştir. Kadın sayısı 36.948 iken, erkek 36.846'dır. Halep Vilayeti Salnameleri'nde nüfusla ilgili kayıtlarda Gayrimüslimler içerisinde Ermeniler'in çoğunluğu oluşturduğu görülmüştür. 1900 yılı kayıtlarında Ermeni ve Ermeni Katolikler, 2.951 kişilik nüfusla toplam nüfusun yaklaşık olarak %4'ünü oluşturmaktaydı.

Kilis kasabasında 1 hükümet konağı, 1 redif deposu, 1 hapishane, 1 telgrafhane, 4.335 hane, 34 mahalle, 37 cami-i şerif, 14 mescit, 24 tekke, 8 medrese, 1 rüştiye mektebi, 25 mekteb-i iptidai (ilkokul) 1 Ermeni, 1 Rum, 1 Katolik, 1 Protestan, 1 Yahudi kilisesi, 5 hamam, 31 çeşme, 27 su değirmeni, 13 hayvan değirmeni, 3 yel değirmeni, 3 bedesten, 3 sabunhane, 24 fırın, 45 han, 1.500 dükkân, 59 ma'sara (üzüm ve susam gibi şeylerin sıkıldığı yer), 40 kahvehane, 5 boyahane, 5 meyhane, 120 kumaş tezgâhı, 3 eczane vardır.

Zeytin, tütün, pirinç, buğday, arpa, akdarı, mısır, kırmızı darı, mercimek, nohut, cülban (burçak) küşne (karaburçak) vesaire her nevi mahsulat ve meyve ve sebze ve çok iyi bal üretilir.

Mamulata gelince; iplikten, bez, alaca, aba, meşlah (altı üstü bir olan ve kol yerine yarıkları bulunan bir çeşit elbise), meşin (işlenmiş koyun derisi), kavsala (kösele: ayakkabı tabanı, bavul, çanta yapımında kullanılan, büyükbaş hayvanların işlenmiş derisi), sabundan ibaret olduğu gibi nefis zeytinyağı da çıkarılır. Bu zeytinyağı tüm Osmanlı topraklarında çıkan zeytinyağlarından daha kaliteli ve tercih edilir cinstendir.

Kilis Belediye Dairesinin 40.000 küsur kuruş yıllık geliri olup gariplerin cenaze masrafları, fukara ve muhtaçların kiralık hayvan ücretleri gibi yerlere harcamalar yapılmaktadır.

1900–1901 yılların ait salnamelerde çalışma alanımıza bağlı 7 nahiye ve 473 köy bulunmaktadır. Kilis kasabasında 1 hükümet konağı, 1 redif deposu, 1 cephane, 2 telgrafhane, 4.500 hane, 34 mahalle, 37 cami-i şerif, 14 mescit, 24 tekke, 8 medrese, 1 rüştiye mektebi, 25 ibtida mektebi (ilkokul), 4 kilise, 1 havra, 5 hamam, 31 çeşme, 30 su değirmeni, 25 hayvan değirmeni, 3 yel değirmeni, 3 bedesten, 3 sabunhane, 30 fırın, 50 han, 1600 dükkân, 5 ma'sara, 45 kahvehane, 10 boyahane, 5 meyhane, 120 kumaş tezgâhı, 5 eczane ve kaza dâhilinde dahi 40 cami-i şerif ve mescit 90 mekatib-i ibtidai (ilkokul) vardır. Kaza dâhilinde zeytin, tütün, pirinç, buğday, arpa, ak darı, mısır, kırmızı darı, mercimek, nohut, cülban (Burçak türü), küşne (karaburçak) ve sair her nevi mahsulat ve fevakih (meyveler) ve sebzeler ve çok iyi bal üretilir.

Tablo 2.9: 1906 Yılı Kilis Kazası Nüfus Cetveli.

	Kadın	**Erkek**	**Toplam**
İslam	32.232	34.588	66.820
Ermeni	1.760	2.020	3.780
Katolik	151	173	324
Protestan	161	168	329
Yahudi	286	292	578
Rum	177	198	375
Toplam	**34.767**	**37.439**	**72.206**

Kaynak: 1906 Yılı Halep Vilayeti Salnamesi.

1906 yılı Halep Vilayeti Salnamesinde Kilis kazasında toplam nüfus sayısı 72.206 olarak hesaplanmıştır. Müslümanlar 66.820 kişiyle toplam nüfusun yaklaşık %92,54'ünü oluşturmaktaydı. Geriye kalan %7.46'lık nüfus; Ermeni, Katolik,

Protestan, Yahudi ve Rumlardı. 1900 yılında 73.794 olan toplam nüfus (Tablo 2.8), 1906 yılında bir miktar azalarak 72.206 kişiye düşmüştür (Tablo 2.9).

1908 tarihli salnamede Kilis'le ilgili olarak tutulmuş kayıtlarda: Kilis'te ahalinin lisanı Türkçedir. Nahiyelerde Arapça, Türkçe ve Kürtçe konuşulur. Kilis kasabasında 1 hükümet konağı, 4.731 hane, 1955 dükkân, 37 cami-i şerif, 14 mescit, 24 tekke, 28 medrese, 496 cilt kitap bulunan 1 kütüphane, 1 rüştiye mektebi, 25 ibtida mektebi (ilkokul), 4 kilise, 1 havra, 5 hamam, 26 hayvan değirmeni, 3 yel değirmeni, 8 mağaza, 2 dakik fabrikası, 3 bedesten, 3 sabunhane, 31 fırın, 50 han, 74 ma'sara, 48 kahvehane, 10 boyahane, 160 kumaş tezgâhı, 6 eczane 23 çeşme ve kaza dâhilinde 31 su değirmeni ve 2.272.703 dönüm arazi vardır. İşbu araziye pirinç, buğday, arpa, akdarı, mısır, kırmızı darı, mercimek, nohut, cülban, küşne, susam, pamuk ekilmekte ve bundan başka her nevi meyve ve sebzeler dahi yetiştirilmektedir. Hınta ve şa'irden mevcut olan kil madeninden ihracat yapılmakta havara taş (bir tür kireç taşı) madenleri dahi varsa da kaza dâhilinde kullanılmaktadır. Kaza dâhilinde külliyetli bağ ve bahçe ve 86 kilometre şose yolu bulunmaktadır.

Tablo 2.10: 1902 Yılı Halep Vilayeti Yıllık Gelirleri

	Aşar Hasılatı	**Ağnam ve Deve Vergisi**	**Askerlik Bedelleri**	**Emlak ve Temettu Vergisi**	**Diğer Gelirler**	**Toplam**
Kilis	1.844,058	637.032	89.000	800.000	1.308,000	3.669,090
Halep	132.395	505.224	503.598	2.370,009	851.143	4.262,369
Antep	1.652,300	321.732	300.000	858.500	266,000	3.399,532
Antakya	1.174,025	147.976	190.000	640.000	123,000	2.275,001

Kaynak: 1902 Yılı Halep Vilayeti Salnamesi.

1902 yılına ait Halep Vilayeti yıllık gelirlerinde, Kilis'le ilgili ekonomik veriler dikkate değerdir. Buna göre Osmanlı döneminde köylülerden üretim yaptıkları tarım ürünleri için %10 oranında Aşar vergisi alınmaktaydı. Tablo 2.10'da Kilis, Halep, Antakya ve Antep aşar vergisi hasılatlarına bakıldığında; Kilis'in 1.844,058 kuruşla geliri en yüksek olan kaza olmuştur. Yine hayvancılık ile uğraşanlardan alınan Ağnam ve Deve vergisi gelirlerinde Kilis, 637.032 kuruş gelirle birinci sırada olmuştur. Bu durum günümüzde tarım şehri olan Kilis'in günümüzden yaklaşık 117 yıl önce de tarımsal faaliyetler açısından önemli bir kent olduğunu göstermektedir. Kilis kazası, 3.669,090 kuruş toplam gelirle Halep Vilayeti'nden sonra en çok geliri olan kaza olmuştur.

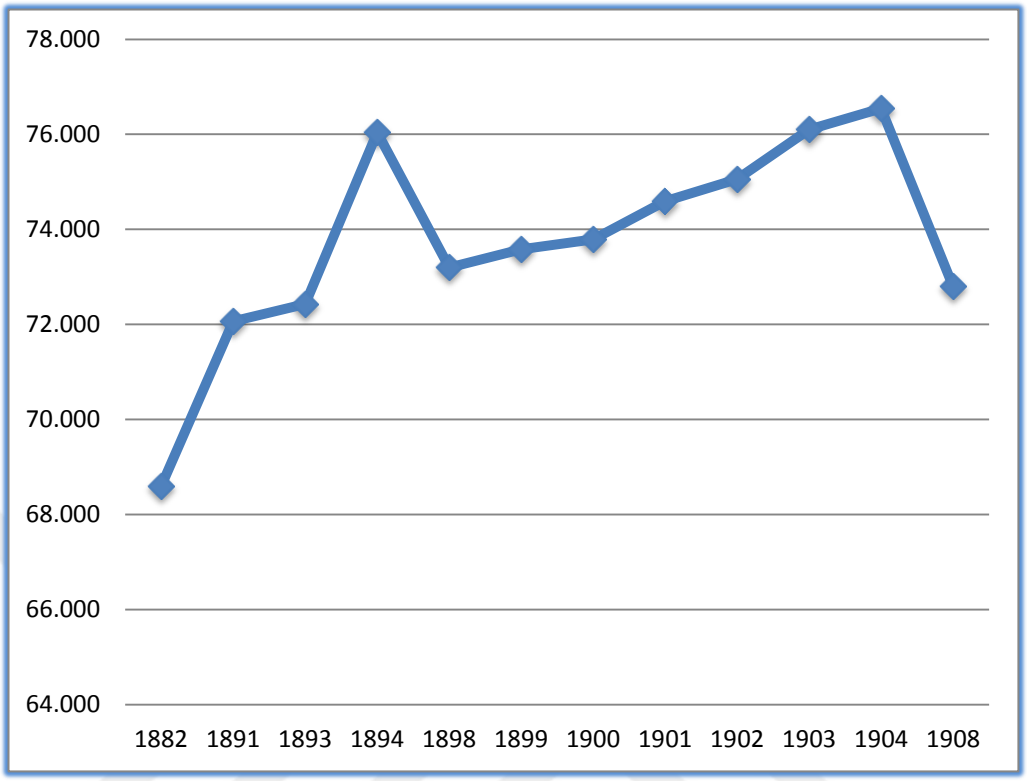
Kilis kazasının sahip olduğu nahiye ve köylerin isimleri: Eğri Kına, Tahtalı, Kefercem, Şemirin, Sulıban, Karataş, Oylum, ‘Anaz, ‘Acar, Telhabeş, Kantara, Gökdaş Zabaran, Kastun, Tirşikin, Cusin (Cavsin), Dölek, Mezra-i Şahin, Tel‘ar, Kerdiç, Baykar, Samandire, Karagöz, Kısacık, Cekeh, Şuvurin, Toybık, Murğıl, Yengi Yaban, Rail, Karaköprü, Dodan, Yağıdın, Herceli, Habse, Kara Mezra’, Halfeti, Süyuh, Havar, Barağtı, Delhe, Kızıl Mezra’, İğde, Uluyel, Yelbaba, Keferğani, Telhisin, Çarez, Kaziye, Bahcel, Nekare, Kefer Kelbin, Sal, Arpa, Kesmez, Bakr, Karakuyu, Terşem, Kefer Parça, Tatah, Kefercuş, Delhemi, Yazıbağ, Dikmetaş, Ma’rin, Hamili, Uylın, Tuğlı, Tat Humus, Karacaviran, Armuça ve Kantara’dır.

Bu yıllarda Kilis’e bağlı bir nahiye olan Musabeyli ilçesinde 68 adet köy vardır: Şeyh Horoz, Za‘deli, Mağaracık, Habo Sino, Alyanlı, Merdanlı, Mezra-i Şir, Çayoğlu, Bavık, Tatgemriği, Bekdaş, Şaltah, Merva, Karabayar, Şemter, Yeküler, Erzab, Üçpınar, Çavuş Köy, Murad Höyüğü, İbişoğlu, Devhidaran, Dostallı, Hacılar, Şenikçe, Boğazkerim, Zengül, Varaklar, Eşekkuyu-yı Fevkani, Kızılkend, Gerekceli, Tahtalı, Karatut, Hüseyinoğlu, Zenbular, Çitare, Semailcek, Kocalar, Yatfan, Kal‘acık Fevkani, Kör Ahmed Höyüğü, Ferke, Karatut, Veli Fakı, Mezra-i Hatun, Kaman, Habenek, Ağçakend, Eşekkuyu-yı Tahtani, Harçoğlu, Büyük Kurdem, Küçük Kurdem, Kürtüncek, Hasakanlı, Siptiroz, Tokaç Gemriği, Kara İsmail, Kastal, Fericek, Farisa, Kuzcığaz, Kal‘acık Tahtani, Gök Musa Harsik, Şelkin, Şah Veli, Dünbilli, Söğüdlü karyeleri. Murad Ağa mezra‘aları.

Tablo 2.11: 1891–1908 Arasında Kilis Kazasının Bazı Yıllara Ait Toplam Nüfusu

Yıllar	**Nüfus Miktarı**	**Yıllar**	**Nüfus Miktarı**
1882	68.600	1900	73.794
1891	72.066	1901	74.595
1893	72.430	1902	75.058
1894	76.042	1903	76.103
1898	73.200	1904	76.544
1899	73.585	1908	72.803

Kaynak: Halep Vilayeti Salnameleri.

Grafik 2.1: 1891–1908 Arasında Kilis Kazası'nın Bazı Yıllara Ait Toplam Nüfusu.

Tablo 2.11 ve grafik 2.1'e bakıldığında; çalışma alanımızda 1882–1908 yılları arasında nüfus miktarı değişkenlik göstermektedir. 1882 yılında 68.600 olan toplam nüfus sayısı 1894 yılında 76.042'ya ulaşmış ancak 1898 yılında nüfusta azalma olmuş 73.200'e düşmüştür. Bu tarihten sonra nüfus artmaya devam etmiş ve 1904 yılında toplam nüfus 76.544'e ulaştıktan sonra 1908 yılında tekrar azalma meydana gelmiş toplam nüfus 72.803 olmuştur. Nüfusun 1908 yılında azalmış olmasında savaşların etkili olduğu söylenebilir.

Kilis, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasından sonra 6 Aralık 1918 tarihinde İngilizler tarafından işgal edildi. 1 yıl sonra İngilizler çekilerek Kilis'i Fransızlara bıraktılar. Ancak Fransa işgali de çok uzun sürmedi. Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile Fransa arasında 1921 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'yla Kilis geri alınmış oldu. 7 Aralık 1921 tarihinden itibaren Fransız kuvvetleri Kilis'i terk etmeye başladılar. Sonuç olarak 23 Aralık 1921 tarihinde Kilis'in kurtuluşu tamamıyla gerçekleşmiş oldu (Yakar & Tektuna, 2017: 12).

Türkiye-Suriye sınırı Kilislileri memnun etmedi. 8. maddedeki "Kilis şehrini Türkiye'ye bırakmak üzere" ifadesini esas alarak şehrin hemen güneyde bittiği yerden geçiyordu. O günkü Kilis günümüzdeki Mercidabık Bulvarı'nın olduğu yerde

bitiyordu. Yani 1921'deki sınır bugünkü Mercidabık Bulvarı'nı izliyor, şehrin hemen bitişiğinde Suriye toprakları başlıyordu. Şehrin ticaretinin ve tarıma dayalı sanayiinin hayat kaynağı olan geniş tarım toprakları bu arada Kilis'e ait olmuşsa da şehre ürün gönderen çok sayıda köy sınır dışında kalmış ve Kilis şehri coğrafî hinterlandını yitirmişti. Bu da şehrin ekonomik hayatını önemli ölçüde sarsmıştı. 30 Mayıs 1926 tarihinde imzalanan Türkiye-Fransa (Suriye) Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi'nin ekli protokollerinden 1 sayılı protokolle Kilis şehrinin güneyindeki sınırı sadece 4–5 km. kadar daha güneye çekerek 1921'e göre Türkiye yararına çok az değişiklik meydana getirilmiş oldu. Böylece Kilis şehrinin hayat kaynağı olan üzüm bağlarıyla zeytinliklerinden bir kısmı ve birkaç Türk köyü de Türkiye sınırları içinde kaldı (Tuncel, 2002: 7).

2.1.1. Kilis Adının Kökeni

Tarihi açıdan önemli ve eski bir geçmişe sahip olan çalışma alanımız, birçok medeniyete beşiklik etmiştir. Kilis adının kaynağı konusunda bilim insanları ve araştırmacılar tarafından, bu bölgede hüküm sürmüş medeniyetlere ait tarihi kaynaklardan yola çıkılarak çeşitli öngörülerde bulunulmuştur.

Kilis ismi Makedon kaynaklı "Cyrrus, Kiris, Killiz" olup, Türkçeye Türkmenlerin ifadesiyle "Kilis" olarak geçmiştir. Cyrrus (Kilis), Yakut Türkleri dilinde "Düz, dümdüz", Şor Türklerinde ise; "Bal Peteği" anlamında kullanılmıştır (Beşe, 2013: 2). Yukarı Makedonya'da Pella yakınlarında "Cyrrhus" denilen bir kentle aynı ismi taşıdığı bazı kaynaklarda geçmektedir. Osmanlı kaynaklarında "Bosna Kilisi" ve "Halep Kilisi" olarak iki yerin ismi geçmektedir (Kilis Valiliği, 1997: 25).

VIII. yüzyılda, müslüman olan Türkmenlerin bölgeye gelerek "Kilis" ismini verdikleri söylenmektedir. Türk-Yakut ağzında Kilis sözcüğünün "düz, perdahlanmış" anlamında kullanılması nedeniyle günümüze kadar böyle geldiği tahmin edilmektedir (Güner & Ertürk, 2004: 42).

Bazı mütercim ve yazarlar, Kilis sözcüğünün Arapça'dan geldiğini ve "Bir Araya Toplama" anlamına geldiğini belirtmektedirler. Ancak bu görüşün tarihçiler arasında kabul gördüğü söylenemez. Çünkü Araplar'dan önce bölgede Roma hâkimiyeti bulunmaktaydı (Kilis Valiliği, 1997: 25). Kilis adının ilk kez X. yüzyılda Arap tarihçi Kudafe bin Cafer'in bir yapıtında kullanıldığı, Doğu Roma İmparatorluğu'nun sınırında, Arap devletinin bir kalesi olarak "El Kilis" olarak geçtiği belirtilir (Honigman, 1970: 40). Yine kentin 985 yılında İmparator Bardas Phokas eliyle alınmasından söz eden Arap tarihçi Yahya bin Said El Antaki, Kilis adını

“Killia” diye vermiştir (Umur, 1993: 441). 1519 tarihli Osmanlı Devleti tahrir Defterinde kentin adı “Killiz” olarak yazılmıştır (Helvacıkara, 2012: 19).

Kilis adının kaynağı ile ilgili çeşitli öngörülerde bulunan bu kaynaklardan şu sonuç çıkarılabilir: Kilis adının Roma Dönemi’nde farklı isimlerden türediği daha sonra bölgeye Arapların gelmesiyle bugünkü isme yakın “Killiz, Killia” ismini kullandıkları ve Türkmenlerin Yakut ağzında “Düz” anlamına gelen Kilis ismini kullanmayı sürdürdükleri anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti döneminden (Killiz-Kilis) günümüze kadar bu ismin kullanılmaya devam ettiği sonucuna varılmaktadır.

2.2. NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Çalışma sahamız daha önce belirttiğimiz üzere yerleşme tarihi çok eskilere dayanmakta olup tarihi dönemler boyunca önemli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Nüfus, nitelik ve nicelik olarak çok değişken özellikler gösteren, mekânın gelişimi üzerinde önemli rol oynayan temel etmenlerden biridir. Ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. faktörler nüfusu etkiler. Çalışma sahamızın, ziraat faaliyetleri için uygun koşullara sahip olması, Halep’e giden ticaret yolu üzerinde bulunması, iklim olarak uygun şartlar taşıması gibi özellikler sayesinde nüfus hareketliliği yoğun olarak yaşanmaktadır.

İnsanoğlu içinde bulunduğu biyolojik ve fiziki çevreyi sürekli olarak değiştirmeye ve ondan faydalanmaya çalışır. İnsanın çevre üzerindeki tesir derecesi herşeyden önce sayısına, az çok sık veya seyrek bulunmasına, az çok büyük veya küçük gruplar oluşturmasına ve kültürel, ekonomik, teknik vb. gelişme seviyesine bağlıdır (Tanoğlu, 1969: 29). Yerleşme tarihinin nüfus üzerinde etkisi önem arz eder. Nüfus ve yerleşme birbirinden bağımsız düşünülemez. Yerleşme tarihinin iyi bilinmesi, nüfus verilerinin daha iyi yorumlanmasını sağlar (Sertkaya Doğan, 2009: 4).

“İnsan bütün coğrafyanın esasını oluşturur” düşüncesini ortaya atan modern coğrafya kurucularından olan P. Vidal de la Blache, coğrafyanın temelinin insan üzerine kurulduğunu kastetmektedir. Gerçekten de doğaya bakıldığında, doğanın kendi içinde bir denge ve değişim içerisinde olduğu yadsınamaz ancak beşeri faaliyetler söz konusu olduğunda coğrafya olgusu meydana gelir. İnsanlar, yaşadıkları yerler üzerinde olumlu veya olumsuz birçok etkide bulunur. Nüfus sayısının fazla olması kimi zaman pozitif sonuçlar ortaya çıkarmış kimi zaman ise hem beşeri faaliyetler hem de fiziki ortam üzerinde negatif sonuçlar doğurmuştur.

Özellikle 20. yüzyılın ortalarından sonra nüfusun artışı ve katlanma süresi çok daha hızlı hale gelmiştir. Örneğin ülkemiz ilk genel nüfus sayımı yapılan 1927 yılında DİE sonuçlarına göre 13.648,270 iken, aradan geçen 91 yıllık sürede TÜİK verilerine göre ülkemizin nüfusu 2018 yılında 80.810,525 kişiye yükselmiştir. Yani bu zaman diliminde her yıl neredeyse 738.046 kişi doğumlar, göçler ve diğer nedenler yoluyla ülkemiz nüfusu artmıştır. Hızlı nüfus artışı ülkemizde olduğu gibi diğer ülkelerde de yaşanmış BM raporona göre 1960 yılında 3 milyar olan dünya nüfusu, yaklaşık 40 yıl sonra 1999 yılında 6 milyara yükselmiştir. BM Ekonomik ve sosyal İşler Dairesi'nin yayınladığı rapora göre 2018 yılı dünya nüfusu yaklaşık 7.6 milyardır. Bu rakamın 2030 yılında 8.6 milyara, 2050 yılında ise, 11.2 milyara ulaşacağı tahmin edilmiştir.

Birçok bilim dalı nüfus ve kaynaklar konusunu araştırmaktadır. Coğrafya mensubu bilim insanlarınca da bu konu üzerinde çeşitli teori ve araştırmalar yapılmıştır. Ancak nüfus konusunda en dikkat çekici olanlardan biri İngiliz İktisatçı Thomas Robert Malthus'un öne sürdüğü teoridir. Bu teoriye göre; nüfus kontrol altında tutulmazsa geometrik olarak büyüme meydana gelecek ve her 25 yılda bir nüfus oranı ikiye katlanacaktır. Kaynaklar ise en uygun koşullarda dahi elde edilen üretim aritmetik oranda artacaktır. Yani Malthus; nüfus artış hızıyla geçim kaynaklarının artış hızının eşit olmadığını bunun sonucunda kontrolsüz nüfusla kıtlıkların yaşanabileceğini savunur. Ancak Malthus'un ortaya attığı teori nüfus ve kaynak dengesi açısından ortaya çıkan sonuçlarla zamanla gelişmelere bağlı olarak geçerliliğini kaybetmiştir.

Nüfusdaki değişimleri yaratan üç unsur bulunmaktadır: Doğumlar, ölümler ve göçler (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 246). Çalışma sahamızda nüfusu etkileyen önemli unsurlardan biri özellikle 2011 yılından sonra başlamış olan ve günümüze kadar devem eden milyonlarca insanın ölümüne ve yurtsuz kalmasına neden olan Suriye'deki savaş ortamının ülkemize ve Kilis'e olan etkisidir. Bu konu göç bölümünde daha ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

Çalışma alanımızla ilgili 1935-2018 yılları arasındaki sayım sonuçları ele alınarak nüfus özellikleri 83 yıllık periyot ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu anlamda nüfusun yapısı, artış hızı, nüfusun genel dağılımı, yaş yapısı, şehir ve kır nüfusu gibi özellikler harita, tablo ve grafikler yoluyla incelenmeye çalışılmıştır.

2.2.1. Nüfus Artışı

Nüfusun hızlı bir biçimde artması, köy ve şehir nüfuslarında artış olması sonucunu doğurabilir. Sosyal yapı ve yerleşme ilişkileri nüfus değişmelerini etkiler (Keleş, 1997: 168). Demografik, siyasal ve ekonomik süreçler sonucunda bir ülkenin nüfusu, ülke genelinde mekân üzerinde sürekli olarak yeniden dağılır (Tekeli, 2005: 85). Dünya'da bölgeler arasında yapılan göçler ve gerçekleşen doğumlar bir nüfus hareketi meydana getirir. Yerleşilen bir sahanın sağladığı olumlu ve olumsuz koşullar, o sahanın genel anlamda nüfus ve oluşan nüfus hareketini doğrudan etkiler (Doğan, 2011: 295).

Cumhuriyet Dönemi başlarında, 1927 yılında ilk kez ülkemizde nüfus sayımı yapılmıştır. 1927 yılında çalışma sahamız olan Kilis, Gaziantep iline bağlı küçük bir kaza (ilçe) durumundaydı. Ancak 1927 yılında yapılan nüfus sayımı güvenilir sonuçlar içermediğinden 1935 yılı genel nüfus sayımı verileri kullanılarak çalışma sahamızın nüfus özellikleri ele alınmıştır. Kilis ilinin nüfus özellikleri iki dönem halinde ele alınacaktır: Birinci dönem 1935 yılından başlayarak Kilis'in il durumuna getirilmesi ve 2000 yılı nüfus sayımı sonuçları, ikinci dönem ise 2007–2018 yılları arasındaki nüfus özellikleridir.

2.2.1.1. 1935–2000 Yılları Arası

Tablo 2.12: Kilis İlinin 1935–2000 Yıllarına Ait Nüfus Miktarı.

	1935	**1940**	**1945**	**1950**	**1955**	**1960**	**1965**	**1970**	**1975**	**1980**	**1985**	**1990**	**2000**
Kilis İli	56.054	59.775	62.419	62.329	63.948	67.382	75.092	83.913	92.759	95.419	101.818	121.752	114.724

Kaynak: DİE, 1935-2000 Yılları Arası Nüfus Sayımları.

Türkiye'de nüfusun hızla artması bir yandan doğumların artması, bir yandan da ölümlerin azalmasıyla ilgilidir (Türkay, 1957: 35). Çalışma sahamızla ilgili tablo 2.12'ye göre; 1935 yılı nüfus sayımında Gaziantep'e bağlı bir ilçe olan Kilis, 56.034 nüfusa sahiptir. 1940 yılında Kilis'in nüfusu, 59.775'e yükselmiştir. 1935 yılı nüfus sayımına göre 1940 yılında %1,28'lik nüfus artş hızı meydana gelmiştir. Yine 1935 ile 1940 yılları nüfus sayımları arasında %6,68'lik nüfus artış oranı olmuştur (Tablo 2.14),

Tablo 2.13: Kilis İlinin 1935–2000 Yılları Arası Sayımlara Göre Nüfus Artış Hızı (%)

	1935–1940	1940–1945	1945–1950	1950–1955	1955–1960	1960–1965	1965–1970	1970–1975	1975–1980	1980–1985	1985–1990	1990–2000
Kilis	1.28	0.86	-0.02	0.05	10.4	21.7	22.2	20	0.56	1.29	35.7	-0.59

1945 yılında Kilis'in nüfusu 62.419'a yükselmiştir. Nüfus artış hızı 1940–45 yılları arasında %0,86 olarak gerçekleşmiştir. 1945 yılının nüfusu 1935 yılına göre %11,39'luk artış oranı meydana gelmiştir (Tablo 2.13-2.14). Ülkemizin savaş ortamından çıkmış olması nedeniyle sosyal ve ekonomik imkânlar kısıtlı iken, Cumhuriyet Dönemi itibariyle ülkemizi kalkındıracak planlamalar devlet eliyle yapılmaya çalışılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi nedeniyle çeşitli önlemler alınması zorunlu hale gelmiş bunun sonucunda özellikle 1945 yılından sonra ülkemizin tüm idari birimlerinde nüfus miktarında düşme veya duraklamalar olmuştur.

Tablo 2.14: Kilis İlinin Nüfusun 1935 Yılına Göre Artış Oranı (%)

	1935–40	1935–45	1935–50	1935–55	1935–60	1935–65	1935–70	1935–75	1935–80	1935–85	1935–90	1935–2000
Kilis İli	6.68	11.39	11.23	14.12	20.25	34.01	49.75	65.54	70.28	81.71	117.28	104.74

1950 yılında idari birim olarak ilçe pozisyonunda olmaya devam eden Kilis'in nüfusu; 62.329 oluşmuştur. 1945 yılına göre nüfus sayısında bir miktar düşüş yaşanmıştır. Yukarıda söz ettiğimiz gibi İkinci Dünya Savaşı'na ülkemiz her ne kadar fiili olarak katılmamış olsa da saldırı olabileceği ihtimali göz önüne alınarak erkekler silah altına alınmıştır. Bu durum nüfus artış hızını düşürmüştür. Bunun yanı sıra Oğuzeli Nahiyesi 1946 yılında ilçe yapılmıştır. Kilis'in bazı köyleri bu ilçeye bağlanmıştır. 1945–1950 yılları arasında nüfusun artış hızı %-0,02 olarak gerçekleşmiştir. 1935 yılı nüfusuna göre 1950 yılı nüfus artış oranı ise, %11,23 olmuştur.

1950 yılından sonra yapılan nüfus sayımında İkinci Dünya Savaşı'nın bitmiş olması ve ülkemize Amerika Birleşik Devletleri tarafından yapılan Marshall yardım

planı çerçevesinde başta sanayi olmak üzere çeşitli sektörlerde ekonomik hamleler yapılmaya başlanmış bunun neticesinde kırsal alanlardan şehirlere yoğun bir göç dalgası başlamıştır. 1955 yılı nüfus sayımına göre Kilis'in nüfusu 63.948 kişiden oluşmuştur. 1950 yılına göre nüfus sayısı bir miktar artış göstermiştir. Nüfus artış hızı 1950–55 yılları arasında %0,05 olarak gerçekleşmiştir. 1935 yılına göre 1955 yılı nüfus artış oranı %14,12 olmuştur (Tablo 2.13-2.14).

1960 yılı nüfus sayımında Kilis nüfusu bir önceki 1955 yılı sayımına göre artış göstermiş ve 67.382'e yükselmiştir (Tablo 2.12). 1960 yılı nüfusu, 1955 yılına göre %10,4 artış hızı yakalamıştır. 1935 yılı nüfusuna göre 1960 yılı nüfus artış oranı %20,25 oranında artmıştır. 1955–1990 yılları arasında yapılan tüm nüfus sayımlarında Kilis'in genel nüfusu artış göstermiştir. 1965 yılında Kilis'in nüfusu 75.092'e yükselmiştir. Bir önceki nüfus sayımına göre artış hızı %21,7 olmuştur. 1935 yılı nüfusuna göre 1965 yılı nüfus artış oranı ise, %34,01'lik artış kaydetmiştir.

1970 yılı nüfus sayımına göre Kilis'in nüfusu 83.913 olmuştur. Ülkemizde eğitim, sağlık, ekonomi gibi alanlarda gelişmelerin yaşanması nedeniyle nüfus artış hızı da yükselmiştir. 1965 yılına göre %22,2'lik nüfus artış hızı meydana gelmiştir. 1935 yılı nüfusuna göre 1970 yılı nüfusu %49,75'lik oranla neredeyse yarı yarıya artmıştır. 1975 yılına gelindiğinde nüfus biraz daha artış göstermiştir. 1975 nüfus sayımında Kilis'in nüfusu 92.759 olmuştur. Nüfus artış hızı 1970 yılına göre 5 yıllık zaman diliminde %20'lik artış göstermiştir. 1935 yılı nüfusuna göre 1975 yılı nüfusu, %65,64'lük artış oranı yakalamıştır (Tablo 2.13-2.14).

1980 yılında Kilis'in nüfusu 95.419 kişiye yükselmiştir. 1975 yılına göre 5 yıllık sürede nüfus artış hızı %0,56 olmuştur. Nüfus artış hızının bir önceki yıla göre azalmasında askeri darbenin etkisi olmuştur. İnsanlar darbe sonucu baskı altında kalmış ve büyük şehirlere göç etmişlerdir. 1935 yılına göre 1980 yılı nüfusu, %70,28'lik artış oranı yakalamıştır. 1985 yılı Kilis'in nüfusu, 101.818'dir (Tablo 2.12). Bir önceki sayıma göre nüfus artış hızı, %1,29 olmuştur. 1935 yılı nüfusuna göre 1985 yılı nüfusu, %81,71'lik artış oranı olmuştur.

1990 yılı nüfus sayımına göre Kilis'in nüfusu 121.752'ye yükselmiştir. 1985–90 yılları arasında nüfus artış hızı %35,7 olmuştur. 1935 yılına göre nüfus artış oranında ise %117,28'lik artma meydana gelmiştir. 1995 yılında Kilis, Gaziantep ilinden ayrılarak il statüsü kazanmıştır. Oğuzeli ilçesine bağlı Elbeyli ile 23 köy idari birimi Kilis iline bağlanmıştır. Ancak 2000 yılı nüfus sayımı sonuçlarına bakıldığında; il nüfusu düşüş göstermiş ve 114.724 kişiye düşmüştür. İl statüsünü aldıktan sonra

Kilis'in nüfus olarak azalma göstermesi, il statüsü elde etmek için nüfusun olduğundan daha fazla gösterildiğine işaret eder. Bu durum modern nüfus sayım yöntemlerinin planlama açısından önemini göstermektedir. Ülkemiz 2007 yılında MERNİS (Merkezi Nüfus İdare Sistemi) projesi ile modern yollarla nüfus sayımları yapmaya başlamıştır. 1990 yılıyla 2000 yılı arasında nüfus artış hızı %- 0,59 olarak gerçekleşmiştir. 1935 yılına göre nüfus artış oranı ise %104,74 artış meydana gelmiştir.

2.2.1.2. 2007–2018 Yılları Arası

Ülkemizde 2007 yılından başlanarak nüfus sayım yöntemi değişmiştir. 2007 yılına kadar ülkemizde nüfus sayımları De Facto yani; belirli bir günde tüm ülkede nüfus sayımının yapılması şeklindeydi. Söz konusu tarihten sonra ülkemizde De Jure yani; Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) ile Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından bir önceki yılın nüfus miktarı ve özellikleri yeni yıla geçtikten kısa bir süre sonra açıklanmaktadır.

Nüfus sayımlarının ve istatistiklerinin idari kayıt sistemlerinden üretilmesi ülkemizde ve dünya da gittikçe yaygınlaşan bir yöntemdir. Bu durumun nedeni; nüfus istatistik verilerinin güncel, güvenilir ve karşılaştırılabilir olmasını sağlamaktır (Yüksel, 2010: 2).

Tablo 2.15: Kilis İlinin 2007–2018 Yıllarına Ait Nüfus Miktarı.

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Kilis (Merkez)	92.094	93.719	95.034	96.374	98.383	99.056	102.889	103.531	106.293	106.582	112.553	116.034
Elbeyli	6.714	7.146	6.842	6.688	6.391	5.943	6.491	5.982	5.852	5.722	5.325	6.526
Musabeyli	14.161	14561	14.653	14.550	14.196	13.873	13.775	13.962	13.359	13.308	13.251	14.620
Polateli	5.488	5.565	5.575	5.523	5.482	5.448	5.431	5.306	5.151	5.213	5.190	5.361
Toplam	118.457	120.991	122.104	123.135	124.452	124.320	128.586	128.781	130.655	130.825	136.319	142.541

Kaynak: TÜİK.

Tablo 2.15'e göre; Kilis Merkez, Elbeyli, Musabeyli ve Polateli ilçelerinin 2007 ile 2018 yılları arasındaki nüfus miktarları verilmiştir. Buna göre Kilis ilinin nüfusu 2007 yılında 118.457'dir. Merkez ilçenin nüfusu 92.094, Elbeyli'nin 6.714, Musabeyli'nin 14.161 ve Polateli'nin 5.488'dir. Daha önce belirtildiği gibi Kilis ilinin nüfusu, 2000 yılı nüfus sayımında düşüş göstermiş ancak 2007 yılında tekrar artış trendine girmiştir.

Tablo 2.16: Kilis İlinde Nüfusun 2007 Yılına Göre Artış Oranı (%).

	2007–2010	**2007–2012**	**2007–2014**	**2007–2016**	**2007–2018**
Kilis	3.94	4.95	8.71	10.44	20.33

2010 yılı ADNKS sonuçlarına göre Kilis'in nüfusu 123.135'e yükselmiştir. Merkez ilçesinin nüfusu 96.374, Elbeyli'nin 2007 yılından sonra dalgalı bir seyir izlemiş ve 6.688 olmuş, Musabeyli ilçesinde 2007 yılından sonra artışlar meydana gelmiş ancak 2009 yılına göre 2010 yılında nüfus azalarak 6.688'e düşmüştür. Elbeyli ilçesinde de küçük artış ve azalmalarla nüfus 5.523 olmuştur.

Kilis ilinin nüfus artış oranında, 2007–2018 yılları arasında sürekli bir artış yaşanmıştır. 2007–2010 yılları arasında %3,94 oranında nüfus artışı yaşanmıştır (Tablo 2.16). 2013 yılında ilk kez Merkez ilçe nüfusu 100.000 rakamını aşarak 102.889'a ulaşmıştır. İlin genel nüfusu ise 128.586 olmuştur. İlçe nüfuslarına bakıldığında; Elbeyli ve Polateli ilçelerinde nüfus miktarında azalma yaşanırken; Musabeyli ilçesinde az da olsa nüfus bir önceki yıla göre yükselmiştir. Buna göre; Elbeyli 6.491, Polateli 5.431 ve Musabeyli 13.775 nüfus barındırmıştır (Tablo 2.15).

Tablo 2.17: Kilis İl Nüfusu Yıllara Göre Artış Hızı (%).

	2007–2010	**2010–2012**	**2012–2014**	**2014–2016**	**2016–2018**
Kilis İli	0.012	0.004	0.017	0.015	0.042

Tablo 2.17'ye göre Kilis ilinin nüfusu 2007–2010 yılları arasında **%**0,012 oranında artış göstermiştir. 2010–2012 arasında **%**0,004 oranında artış meydana gelmiştir. 2012–2014 yılları arasında artış hızı %0,017'ye yükselmiştir. 2016–2018 yılları arasında artış hızı %0,042 olmuştur.

Çalışma sahamızın nüfusu 2013–2016 yılları arasında sürekli artış göstermiştir. 2016 yılı Merkez ilçe nüfusu 106.582, Elbeyli'nin 5.722, Musabeyli'nin 13.308 ve Polateli'nin de 5.213 olmuştur. 2016 il nüfusu toplamda 130.825'e yükselmiştir. 2007–2016 yılları arasında **%**10,44 oranında nüfus artışı yaşanmıştır. 2014–2016 yılları arasında nüfus artış hızı ise %0,015 olmuştur (Tablo 2.15, 2.16, 2.17).

2.2.2. Nüfus Yoğunluğu

Nüfus yoğunluğu, nüfusun yeryüzünde dağılışının noksan bir iade durumundan ibarettir. Nüfusun nitelikleri hakkında herhangi bir bilgi vermez (Tanoğlu, 1945: 110).

1935 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre Türkiye'de aritmetik nüfus yoğunluğu 21 kişi olarak hesaplanmıştır. Çalışma sahamızda aynı nüfus sayımında km^2'ye 39 kişi düşmekteydi (Tablo 2.18). Sözkonusu tarihte Gaziantep iline bağlı bir ilçe olan Kilis, 1450 km^2'lik yüzölçüme sahipti. Musabeyli, Elbeyli ve Polateli nahiyeleri Kilis ilçesine bağlı nüfus bakımından küçük birimlerdi.

Tablo 2.18: Kilis İlinin 1935–2018 Yılları arası Yüzölçümü ve Aritmetik Nüfus Yoğunluğu.

Sıra No	Sayım Yılı	Nüfus Yoğunluğu (km^2)	Yüzölçümü (km^2)
1	1935	39	1450
2	1940	41	1450
3	1945	42	1474
4	1950	42	1474
5	1955	47	1474
6	1960	54	1243
7	1965	60	1243
8	1970	67	1243
9	1975	75	1243
10	1980	77	1243
11	1985	82	1243
12	1990	98	1243
13	2000	80	1428
14	2007	82	1412
15	2008	84	1412
16	2009	85	1412
17	2010	85	1412
18	2011	86	1412
19	2012	86	1412
20	2013	89	1412
21	2014	89	1412
22	2015	90	1412
23	2016	91	1412
24	2017	94	1412
25	2018	101	1412

Kaynak: DİE, 1935–2000, TÜİK, 2007–2018.

1995 yılına kadar ilçe statüsünde olan Kilis, 1995 yılında Gaziantep ilinden ayrılarak il statüsüne kavuşturulmuştur. Çalışma sahamızda 1935 yılında Türkiye ortalamasının üzerinde olan aritmetik nüfus yoğunluğu, düzenli olarak artış göstermemiştir. 2018 yılı ADNKS sonuçlarına göre Türkiye aritmetik nüfus yoğunluğu 107 kişi iken, Kilis ilinde aritmetik nüfus yoğunluğu 101 kişiden oluşmuştur (Tablo 2.18).

Çalışma sahamızın nüfus dağılışı göz önüne alındığında Kilis merkez ilçesi, daha fazla nüfus barındırır (Tablo 2.19). 1/1.000,00'lik Türkiye Mülki İdari Bölümleri Haritası'ndaki bilgilere göre, Kilis ilinin toplam alanı il olmadan önce Elbeyli ilçesi Oğuzeli'ne bağlı olduğundan 1243 km^2 iken, il statüsü aldıktan sonra 1412 km^2'den oluşmaktadır. Kilis Merkez ilçesi 610 km^2, Musabeyli 346 km^2, Elbeyli 238 km^2 ve Polateli ilçesi 218 km^2'lik alan kaplamaktadır.

Tablo 2.19: Kilis'in ve Türkiye'nin Bazı Yıllara ait Yüzölçümü, Aritmetik Nüfus Yoğunlukları ve Nüfus Miktarları.

İlçe	Yüzölçümü km^2	2007 Nüfus	2007 Yoğunluk	2012 Nüfus	2012 Yoğunluk	2018 Nüfus	2018 Yoğunluk
Kilis Merkez	610	92.094	151	99.056	162	116.034	190
Musabeyli	346	14.161	41	13.873	40	14.620	42
Elbeyli	238	6.714	28	5.943	25	6.526	27
Polateli	218	5.488	25	5.448	25	5.190	25
Toplam	1412	118.457	83	124.320	86	142.541	101
TÜRKİYE	780,043	70.856,256	92	75.627,384	98	82.003,882	107

Kaynak: TÜİK.

Kilis ilinde ekonomik faaliyetler açısından çeşitlilik olmaması, Suriye'de devam eden savaş nedeniyle kırsal alanda nüfus ve nüfus yoğunluğu azaldığından Merkez ilçede hem nüfus hem de nüfus yoğunluğu artmıştır (Tablo 2.19). 2007 yılı sonuçlarına göre; Türkiye ortalaması 92 kişi iken, Kilis ili ortalaması 83 kişiyle ülke ortalamasının altında kalmıştır. Nüfus dağılışına bakıldığında; nüfusun büyük bir kısmının Merkez ilçede toplandığı söylenebilir (Tablo 2.19). Merkez ilçenin nüfusu 2007 yılında 92.094 olup kilometrekareye düşen kişi sayısı 151'dir. Kilis Merkez

ilçesi sosyal ve ekonomik şartlar bakımından insanlara daha fazla olanaklar sunması nedeniyle kırsal alanlardan göç almaktadır.

Musabeyli ilçesi 346 km^2 alan kaplamaktadır. Merkez ilçeden sonra en fazla alan kaplayan ilçedir. Ancak nüfus miktarı ve yoğunluğu bu ilçede fazla olmadığı gibi 2012 rakamlarına göre hem nüfusu hem de nüfus yoğunluğu azalmıştır. 2018 yılında ise nüfus ve yoğunluk nispeten artmıştır. Musabeyli ilçesinde nüfusun az olmasında; su kaynaklarının yetersiz olması ve arazinin Kilis'in diğer ilçelerine göre daha dağlık ve sarp olması en önemli etkenlerdir. İlçede 2007 yılında nüfus 14.161 olmuş, nüfus yoğunluğu ise km^2'ye 41 kişi olmuştur. 2012'de nüfus 13.873'e, nüfus yoğunluğu ise 40'a düşmüştür. 2018 yılında nüfus miktarı biraz artarak 14.620'ye yükselmiş ve nüfus yoğunluğu da 42'ye yükselmiştir.

Elbeyli ilçesi 238 km^2 alan kaplarken, Suriye sınırında dağlık araziden yoksun, düz bir arazi üzerine kurulmuş küçük bir yerleşim alanıdır. Sınırın sıfır noktasında olması nedeniyle özellikle 2011 yılından sonra yoğun askeri hareketliliğe maruz kalmıştır. Bu ilçe de Suriye iç savaşından kaçanlar için bir barınma merkezi kurulmuştur. Suriye iç savaşından en fazla etkilenen ilçelerden biri olan Elbeyli, 2007 yılında 6.714 nüfus barındırmakta iken, bu rakam 2012 yılında 5.943'e düşmüş, 2018 yılında da 6.526'ya yükselmiştir. Nüfus yoğunluğu km^2'ye 2007 yılında 28 olurken, 2012 yılında 25'e gerilemiş, 2018 yılında da 27 kişiye yükselmiştir. Tarımsal faaliyetler açısından uygun arazi şartlarına sahip olmasına rağmen su kaynaklarının yetersiz olması tarım faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Suriye iç savaşı nedeniyle ülkemizin bekası için askeri alanlar düşünülerek imar izni konusunda bu ilçede büyük problemler yaşanmaktadır.

Çalışma sahamızın kuzeyinde yer alan Polateli ilçesi, 218 km^2'lik alan kaplar. Merkez ilçe dışındaki diğer ilçeler gibi nüfusu çok fazla değildir. Km^2'ye düşen kişi sayısı 2007 yılında 25, 2012'de 25 ve 2018'de de 25 olmuştur (Tablo 2.19).

Fizyolojik nüfus yoğunluğu aritmetik nüfus yoğunluğunun eksik olduğu noktaları tamamlamak için belirli bir sahada yaşayan toplam nüfusun, tarım arazilerini oluşturan ekili-dikili alanlara bölünmesiyle elde edilen sonuçların değerlendirilmesidir.

Fizyolojik nüfus yoğunluğu, aritmetik nüfus yoğunluğuna göre gerçeğe daha yakın ve daha çok bilgi içeren bir kavramdır. Bunun yanında ekili dikili alanların verimlilik durumu, iklim koşulları ve uygulanan zirai sistemler fizyolojik nüfus

yoğunluğuyla beraber düşünüldüğünde, çalışılan sahanın nüfus özellikleri ve zirai durumu hakkında çok daha sağlıklı sonuçlar elde edilebilir.

Nüfusun ziraat alanları üzerindeki baskısını ifade eden fizyolojik nüfus yoğunluğu, bölgeden elde edilen ürünlerin verim ve kalitelerinin yüksek olmasıyla hafifletilebilir. Önemli olan yoğunluğun fazla olması değil, bölgenin tarımsal üretim açısından kendi kendine yetebilecek güçte olmasıdır (Sertkaya Doğan, 2009: 117). Çalışma alanımızın bir kısmı dağlık alanlardan oluşmasına rağmen iklim ve topoğrafya şartlarına uyum sağlayan (zeytin, üzüm, antep fıstığı) bitkiler üretildiğinden tarımsal faaliyetler ön planda olup tarım alanları geniş alanlara yayılmıştır (1030 km^2). 2018 yılı nüfus sayımı esas alındığında fizyolojik nüfusu yoğunluğu 138'dir.

2.2.3. Şehir ve Kır Nüfusu

Çalışma sahamızın şehir ve kır nüfusunu ele almadan önce şehir ve kır kavramları arasındaki ayrımı ortaya koymak gereklidir. Şehir ve kır ayrımı birçok araştırmacı tarafından farklı kriterler göz önünde tutularak ele alınmıştır. Özellikle nüfus miktarı ve nüfusun özellikleri birçok araştırmacı için önemli kriterlerden biri olmuştur. Bunun yanı sıra ekonomik fonksiyonların çeşitliliği, sosyal yapı içerisinde bulunan farklı grup ve toplulukların sayısı, yerleşim alanının büyüklüğü şehir ve kır ayrımı yapılırken göz önünde bulundurulan etmenlerden bazılarıdır.

18.03.1924 yılında kabul edilen 442 numaralı köy kanununa göre: "Nüfusu iki binden aşağı olan yurtlara köy, nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara kasaba ve yirmi binden çok nüfuslu olan yerlere şehir denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur ve belediye kanununa tabidir" (Köy Kanunu, 1924).

Tablo 2.20: Kilis İlinin Şehir Nüfusu Gelişimi.

Yıl	Kilis Merkez	Elbeyli	Musabeyli	Polateli	Toplam
1935	24.620	-	-	-	**24.620**
1940	26.558	-	-	-	**26.558**
1945	27.048	-	-	-	**27.048**
1950	27.550	-	-	-	**27.550**
1955	29.964	-	-	-	**29.964**
1960	33.005	-	-	-	**33.005**
1965	38.095	-	-	-	**38.095**
1970	43.438	-	-	-	**43.438**
1975	54.055	-	-	-	**54.055**

1980	58.335	-	-	-	**58.335**
1985	59.876	-	-	-	**59.876**
1990	82.882	-	-	-	**82.882**
2000	70.670	2.077	1.555	683	**74.985**
2007	77.706	2.326	1.249	1.138	**82.419**
2008	78.698	2.061	973	1.015	**82.747**
2009	80.542	1.920	856	981	**84.299**
2010	82.109	1.898	905	1.011	**85.923**
2011	84.184	1.825	922	1.008	**87.939**
2012	85.119	1.807	999	1.009	**88.934**
2013	89.422	2.020	1.102	1.096	**93.640**
2014	90.327	1.876	1.142	1.069	**94.414**
2015	93.266	1.868	1.236	1.041	**97.411**
2016	93.222	1.884	1.367	1.088	**97.561**
2017	97.745	1.887	1.414	1.122	**102.168**
2018	100,675	2.607	1.598	1.181	**106,061**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 2.20'ye göre; Kilis ilinde 1935–2018 yılları arasında şehir nüfusu düzenli artış göstermesine karşın sadece 2000 yılı nüfus sayımında bir önceki sayıma göre düşüş yaşanmıştır. Daha önceki konularda belirtildiği üzere; 1990 yılında ilçe olan Kilis'in, il olmasını sağlamak için nüfus fazla gösterilmiştir. Yapılan bu yanlışlık De Facto nüfus sayım yönteminden daha modern olan ADNKS nüfus sayım yöntemini kullanmanın planlama açısından önemini ortaya koymaktadır.

1945 yılı nüfus sayımı ile 1990 nüfus sayımlarında şehir nüfusu içerisinde şu an Kilis'e bağlı olan Elbeyli, Musabeyli ve Polateli ilçeleri herhangi bir paya sahip değillerdir. Günümüzde ilçe statüsünde olan bu idari birimler, 1995 yılına kadar birer küçük nahiye idiler. 1945 ile 1990 nüfus sayımlarında Elbeyli ilçesi Kilis'ten ayrı olarak Gaziantep'e bağlı Oğuzeli ilçesinin küçük bir nahiyesiydi.

Çalışma sahamızın şehir nüfusunu gösteren Tablo 2.20 incelendiğinde; Kilis Merkez ilçesinin 1935 yılında 24.620 olan şehir nüfusu 2018 yılında aradan geçen 83 yıllık zaman diliminde yaklaşık olarak 4 kattan fazla artış göstermiş ve 100.675'e yükselmiştir. 2016 yılı ADNKS sonuçlarında bir önceki yıla göre nüfus sayısı azalma göstermiştir. Bu durumun yaşanmasında Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle 2016 yılında şehirde güvenlik probleminin ortaya çıkması etkili olmuştur. 2017 yılında Zeytin Dalı Askeri Harekâtı sonucu sınırda güvenlik sağlanmış ve tampon bölge oluşturulmasıyla şehir nüfusu tekrar artış göstermiştir.

İnceleme alanımızda bulunan Elbeyli, Musabeyli ve Polateli 1995 yılında idari birim olarak ilçe statüsü kazanmışlardır. Şehir kavramı daha sonra ayrıntılı olarak

ele alınacaktır ancak nüfus miktarı düşünüldüğünde bu ilçeler çok az nüfusa sahiptirler. 1995 yılından 2018 yılına kadar geçen sürede üç ilçenin de nüfus miktarlarında düzenli bir artış meydana gelmediği gibi dalgalanmalar olmuştur. Sosyal ve ekonomik şartların gelişmemiş olması, ekonomik çeşitliliğin yetersizliği ve gelişmiş alanlara olan ulaşım ağının sınırlı olması bu ilçelerin temel sorunlarındandır.

Tablo 2.21: Kilis İli Şehirsel Nüfus Artış Oranı (%)

Yıl	Kilis Merkez	Elbeyli	Musabeyli	Polateli
1935–1940	7,87	-	-	-
1940–1945	1,85	-	-	-
1945–1950	1,86	-	-	-
1950–1955	8,76	-	-	-
1955–1960	10,15	-	-	-
1960–1965	15,42	-	-	-
1965–1970	14,02	-	-	-
1970–1975	24,45	-	-	-
1975–1980	7,33	-	-	-
1980–1985	2,65	-	-	-
1985–1990	38,42	-	-	-
1990–2000	-14,73	-	-	-
2000–2007	9,96	11,99	-19,68	66,62
2007–2010	5,67	-18,40	-27,54	-11,16
2010–2014	10	-1,16	26,19	5,74
2014–2018	11,45	39	40	10,50

Tablo 2.21'e göre; Kilis Merkez ilçesinin şehirsel nüfus artış oranı 1935–1940 yılları arasında %7,87 olarak gerçekleşmiştir. 1940–1950 yılları arasında şehirsel nüfus oranında büyük artışlar meydana gelmemiştir. Ekonomik şartların olumsuzluğu ve İkinci Dünya Savaşı'nın etkisi bu yıllarda nüfus artış oranına etki etmiştir. 1950 yılından sonra ülkemizde genel olarak kırsal alanlardan şehirlere doğru göç meydana gelmiştir. Çalışma sahamızda da 1950–1955 yılları arasında şehir nüfusu artış göstermiş ve artış oranı %8,76 olmuştur. Şehir imkânlarının kırsal alanlara göre daha fazla olması nedeniyle 1975 yılına kadar şehirsel nüfus artış oranı %14 üzerinde olmuştur. Ancak 1975–1985 yılları arasında ülkemizde yaşanan ekonomik sorunlar, siyasi ve askeri darbe nedeniyle nispeten yüksek olan şehirsel nüfus artış oranı düşmeye başlamıştır.

1985–1990 yılları arasında şehirsel nüfus artış oranı %38,42 olarak en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ancak 2000 yılında artış oranının %-14,73 olarak gerileme göstermesi mahalli idarecilerin nüfus sayısı konusunda rakamları fazla gösterdiğini net olarak ortaya koyar. Günümüze doğru geldikçe şehirsel nüfus artış

oranı artmaya başlamış ancak Kilis Merkez ilçesi artış gösterirken diğer ilçelerde büyük dalgalanmalar yaşanmıştır. Polateli ilçesinde şehir nüfusu Mağaracık köyünün ilçe merkezine mahalle olmasıyla nispeten artış göstermiş, Musabeyli ve Elbeyli ilçelerinde 2000–2014 yılları arasında dalgalanmalar olmuştur (Tablo 2.21).

Tablo 2.22: Kilis İli Bazı Yıllara ait Kır Nüfusu.

Yerleşme Adı	1935	1950	1965	1980	1990	2000	2007	2012	2018
Akçağıl	-	172	351	470	353	246	215	159	149
Alahan	270	339	485	650	777	620	498	464	407
Aşağıbeylerbeyi	-	335	352	439	572	603	358	358	303
Beşiriye	-	-	-	-	-	141	146	143	164
Çangallı	-	111	98	206	229	204	145	110	132
Çıldıroba	189	261	396	361	699	552	431	340	268
Erikliyayla	-	-	316	388	377	344	190	247	173
Geçerli	-	-	231	282	329	338	237	199	194
Günece	-	-	97	84	101	37	38	61	61
Güvendik	-	-	203	188	214	191	98	84	72
Havuzluçam	-	-	156	302	192	295	75	67	72
Kalbursait	80	328	325	211	256	309	244	260	250
Karaçağıl	-	194	193	217	144	119	104	68	67
Karacurun	189	274	390	335	259	246	204	188	183
Kılcan	-	-	-	-	150	129	135	128	110
Mercanlı	148	90	31	45	83	64	53	43	54
Sağlıcak	-	-	87	107	102	87	41	55	82
Selmincik	131	147	252	343	419	415	304	291	247
Taşlıbakar	140	395	229	181	160	99	70	74	99
Turanlı	-	-	159	159	106	123	133	136	121
Uğurlar	-	-	-	-	165	74	60	72	81
Yağızköy	-	-	392	510	502	391	309	282	364
Yenideğirmen	-	-	210	186	256	288	300	307	266
Acar	648	831	831	663	673	631	605	578	486
Akçabağlar	-	-	105	147	122	98	100	65	107
Akıncı	-	-	645	507	341	186	196	204	221
Alatepe	-	-	-	-	-	144	85	78	81
Arpakesmez	202	244	378	439	403	258	182	193	147
Başmağara	86	106	127	99	67	66	77	55	42
Beşenli	135	214	135	166	189	171	153	157	144
Beşikkaya	0	0	308	347	424	478	468	460	368
Bozcayazı	0	0	253	224	204	201	192	192	265
Bulamaçlı	358	423	577	1,368	541	467	502	439	516
Büyükkonak	-	-	-	-	-	86	80	64	61
Çakallıpınar	119	180	216	111	78	30	21	46	74
Çalkaya	-	-	-	-	-	152	154	134	145
Çerçili	-	-	-	571	753	572	565	550	490
Ceritler	-	-	265	241	338	318	298	267	264
Çörten	-	-	-	290	256	225	243	216	193
Çukuroba	249	333	375	203	234	207	218	2,118	2,014
Deliçay	-	-	-	-	-	88	110	106	103
Deliosman	-	-	-	-	-	339	370	383	373
Demirciler	-	-	-	-	-	91	85	85	86
Demirışık	-	-	389	182	163	135	94	102	132

Doğançay	-	-	301	335	282	222	211	204	161
Dölek	212	300	378	343	412	373	372	300	322
Duruca	0	0	634	829	916	859	736	681	612
Göktaş	247	295	375	225	265	275	303	273	230
Gözkaya	-	-	-	-	-	531	477	448	396
Gülbaba	-	-	-	-	-	1491	727	970	1,395
Gümüşsuyu	-	-	-	-	-	48	52	28	32
Güneşli	-	-	-	-	-	192	212	229	222
Güvenli	-	-	-	-	-	-	381	338	316
Hacıpoğlu	-	-	-	-	-	102	46	62	77
Hisarköy	-	-	-	-	-	242	247	273	332
İnanlı	-	-	240	227	135	111	101	96	100
Kapdeğirmeni	80	75	79	79	141	95	102	115	76
Karacaören	-	208	242	230	417	306	277	297	197
Karaçavuş	-	-	-	-	-	372	288	255	227
Karamelik	202	209	-	225	290	261	264	306	257
Kocabeyli	-	-	-	-	-	429	362	335	310
Küçükkonak	-	-	-	-	-	124	151	130	148
Küplüce	-	-	-	299	294	241	198	193	153
Kuskunkıran	221	285	208	122	129	85	66	52	55
Kuzuini	81	176	116	111	130	118	105	107	113
Mağaracık	233	260	296	250	372	276	310	289	224
Mısırcık	142	207	335	296	364	310	313	278	275
Narlıca	-	-	-	-	-	87	81	70	98
Saatli	-	-	-	-	-	141	136	107	119
Süngütepe	-	-	-	-	-	717	436	656	653
Tahtalı	129	223	248	217	243	237	224	215	197
Tanburalı	-	-	-	107	97	21	36	29	34
Topdağı	232	-	249	219	225	146	109	131	101
Uzunlu	-	-	-	456	509	428	408	349	318
Yavuzlu	-	-	1,576	1,703	2,007	1,839	1,859	1,547	1,297
Ağcakent	201	352	431	399	281	159	150	160	150
Aşağıbademli	72	103	110	89	127	121	96	99	88
Aşağıkalecik	-	69	100	140	138	142	143	123	99
Balıklı	176	264	284	174	183	138	96	79	60
Belentepe	-	-	200	181	188	161	161	161	213
Bozkaya	-	-	421	332	438	427	398	343	430
Çayıraltı	-	-	176	173	186	207	201	212	209
Çınarköy	280	423	520	425	463	471	412	326	326
Dorucak	-	-	239	271	347	274	253	235	199
Dutluca	-	-	-	-	-	63	69	73	99
Fericek	72	221	222	221	202	162	193	181	168
Fırlaklı	154	72	133	159	181	130	161	147	157
Geçitboyu	-	-	106	155	201	128	129	128	119
Gökmusa	151	186	211	139	135	110	128	124	98
Gözlüce	-	-	128	175	159	115	120	124	105
Gündeğer	-	-	393	494	504	394	303	273	416
Hacılar	125	225	225	219	311	312	396	448	343
Hasancalı	575	804	985	862	984	1,551	1,713	1,726	1,653
Haydarlar	143	150	189	187	248	208	219	200	163
Hüseyinoğlu	250	378	480	567	519	452	451	435	543
Karadut	-	300	406	339	426	366	327	282	334
Karbeyaz	153	294	212	190	144	200	201	144	148
Kayapınar	-	-	207	142	135	125	75	77	86

Kaynaklı	-	-	120	84	99	65	63	58	49
Kızılkent	299	494	675	508	614	441	438	383	362
Koçcağız	-	171	269	273	209	69	60	70	86
Kolpınar	-	-	91	70	124	110	94	79	70
Körahmethüyüğü	301	279	422	397	428	310	281	270	295
Kozlubağ	-	-	177	242	186	179	212	214	201
Kurtaran	247	348	421	424	318	203	244	263	304
Kürtüncü	131	180	241	236	230	153	151	129	200
Madenyolu	238	330	410	392	277	139	187	171	190
Sabanlı	-	-	344	435	481	404	405	410	369
Şenlikçe	86	173	335	301	618	364	667	795	732
Tahtalıkaradut	298	345	600	891	1,167	1,082	1,244	1,351	1,298
Tokaçgemriği	-	238	245	139	143	141	135	158	136
Topallar	-	-	-	180	249	217	241	230	228
Üçpınar	65	116	140	169	231	285	226	206	179
Uğurtepe	-	-	-	-	-	36	33	49	62
Yastıca	210	238	279	213	228	197	187	211	176
Yedigöz	-	-	314	299	521	541	755	885	984
Yeşiloba	220	-	228	188	173	141	146	163	152
Yukarıbademli	110	157	204	142	148	128	121	109	123
Yukarıkalecik	-	-	-	-	144	145	121	124	107
Yuvabaşı	-	-	301	332	355	385	359	299	285
Zeytinbağı	-	-	342	281	253	189	147	147	228
Bağarası	-	-	932	892	806	717	704	713	594
Bektaşoğlu	-	-	-	-	-	78	84	89	87
Belenözü	-	-	579	511	458	384	398	395	373
Dünbüllü	148	183	273	161	204	229	210	232	218
Eğlen	206	294	324	145	133	108	96	63	79
Karakıl	224	194	198	192	211	201	168	77	146
Kızılgöl	314	399	326	91	47	74	53	142	100
Ömercik	-	-	-	-	-	113	115	216	133
Ömeroğlu	62	130	116	122	184	193	200	595	224
Polatbey	284	384	593	733	637	618	564	134	491
Söğütlü	420	596	700	550	339	193	155	21	118
Taşlıalan	-	-	100	103	91	22	19	274	55
Ürünlü	-	234	406	341	339	281	309	604	272
Yenipayan	114	157	385	577	534	525	602	147	578
Yeniyurt	-	-	223	196	211	167	144	157	141
Yılanca	-	-	405	376	543	487	529	580	571

Kaynak: DİE, 1935–2000; TÜİK, 2007–2018.

2018 yılı ADNKS sonuçlarına göre; Kilis ilinde 137 kır yerleşmesi mevcuttur. Kır Yerleşme sayısı en fazla Musabeyli ve Kilis Merkez ilçelerinde mevcuttur. Merkez ilçeye bağlı 52 köy, Musabeyli'ye 46, Polateli'ne 16 ve Elbeyli'ye de bağlı 23 köy yerleşmesi vardır.

Tablo 2.23: Kilis İlinin Kır Nüfusu Gelişimi.

Yıl	**Kilis**	**Elbeyli**	**Musabeyli**	**Polateli**	**Toplam**
1935	6.768	5.891	11.031	7.744	31.434
1940	5.883	5.683	12.804	8.847	33.217

1945	35.371				35.371
1950	9.561	-	15.120	10.098	34.779
1955	10.268	-	15.616	8.100	33.984
1960	10.226	-	16.221	7.930	34.377
1965	10.507	-	17.717	8.773	36.997
1970	11.856	-	20.595	8.024	40.475
1975	12.139	-	20.177	6.388	38.704
1980	12.769	-	18.015	6.300	37.084
1985	13.176	-	22.365	6.401	41.942
1990	12.754	-	20.118	5.998	38.870
2000	16.717	5.915	12.340	4.767	39.739
2007	14.388	4.388	12.912	4.350	36.038
2008	15.021	5.085	13.588	4.550	38.244
2009	14.492	4.922	13.797	4.594	37.805
2010	14.265	4.790	13.645	4.512	37.212
2011	14.199	4.566	13.274	4.474	36.513
2012	13.937	4.136	12.874	4.439	35.386
2013	13.467	4.471	12.673	4.335	34.946
2014	13.204	4.106	12.820	4.237	34.367
2015	13.027	3.984	12.123	4.110	33.244
2016	13.360	3.838	11.941	4.125	33.264
2017	14.808	3.438	11.837	4.068	34.151
2018	15.359	3.919	13.022	4.180	36.480

Kaynak: DİE, 1935–2000; TÜİK, 2007–2018.

1935 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre; Kilis ilinin kırsal yerleşme sayısı 135, kır yerleşmeleri toplam nüfusu 31.434'tür. Bu yıllarda nüfus büyüklüğü olarak; Merkez ilçede Mağaracık, Çukuroba, Bulamaçlı ve Acar, Musabeyli'de; Hasancalı köyü başta olmak üzere Körahmethüyüğü, Çınarköy, Hüseyinoğlu, Tahtalıkaradut ve Madenyolu, Elbeyli'de; sınıra yakın kurulmuş olan Alahan ve Çıldıroba, Polateli'nde ise Söğütlü ve Kızılgöl köyleri nispeten daha fazla nüfusa sahiptirler (Harita 2.1). 1950 yılı kır nüfusu 34.779 olup 1935 yılında nüfus büyüklüğü olarak ön plana çıkmış olan köyler 1950 yılında da aynı durumdadır (Harita 2.2).

1965 yılında kır nüfusu 36.997'ye yükselmiştir. Sınır boyunca kurulmuş olan bazı köyler; Akıncı, Arpakesmez, Demirışık, İnanlı'nın illegal yollarla yapılan ticari faaliyetler neticesinde nüfusları artmıştır. Yine Polateli'ye bağlı Bağarası, Belenözü, Ürünlü, Polatbey köylerinin nüfusu diğer köylere göre daha fazladır (Harita 2.3).

1980 yılına ait kır nüfusu 1965 yılına göre 87 kişi artarak 37.084 olan çalışma sahasında, 1990 yılında kır nüfusu 38.870 olmuştur. 1980 ve 1990 yıllarında nüfus

olarak ön plana çıkmış olan köyler; Akıncı, Arpakesmez, Yavuzlu, Duruca, Acar, Hasancalı, Bağarası, Belenözü, Polatbey, Kızılkent, Hüseyinoğlu ve Tahtalıkaradut köyleridir (Harita 2.4). Yavuzlu köyünün nüfus büyüklüğünde ovalık alanda kurulmuş olması ve zirai faaliyetlerin gelişmiş olması etkili olmuştur.

2000 yılı kır nüfusu, 1990 yılına göre %2,2 artarak 39.739'a yükselmiştir. Bu tarihte Kilis il statüsünü almış durumdaydı. İl merkezi olmanın o sahada yaşayan insanlara faydası çok fazladır. Altyapı ve üstyapının inşası noktasında ayrıca yatırımların sahaya hâkim paydaşlarca doğrudan yapılması en büyük avantajdır. 2000 yılında özellikle Merkez ilçesinin batısında kalan ve yol boyu kurulmuş olan köylerde nüfus büyüklüğü göze çarpmaktadır. Gülbaba, Deliosman, Süngütepe, Kocabeyli, Gözkaya nüfus açısından önemli köylerdir (Harita 2.5, 2.6). Sınırda kurulmuş olan bazı köyler önemini korumaya devam etmektedir. Çerçili, Doğançay, Çıldıroba, Aşağıbeylerbeyi, Havuzluçam, Akıncı, Arpakesmez bu köylerdendir. Bunun yanı sıra 1935 yılı ve sonrasında Hasancalı, Tahtalıkaradut, Hüseyinoğlu, Yavuzlu ve Duruca köyleri tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin gelişmesine bağlı olarak nüfuslarında artışlar yaşanmıştır.

2007, 2012 ve 2018 yılları kır nüfusları incelendiğinde; 2007 yılında kır nüfusu 36.038, 2012'de 35.386 ve 2018 yılında da 36.480 olmuştur. Kilis ilinde kır nüfusu hiçbir zaman düzenli olarak artmamış veya azalmamıştır (Tablo 2.23). 2000 yılından sonra nüfusu artmaya başlayan Yedigöz, Şenlikçe ve Sabanlı 2007 yılında da nüfus artışı yaşanan köyler arasındadır. Elbeyli'de Yağızköy, Selmincik ve Yenideğirmen, Polateli'nde; Yeniyapan ve Ömeroğlu, merkez ilçede; Ceritler, Dölek, Gümüşsuyu, Mısırcık, Karaçavuş, Güneşli nüfus olarak büyüyen köylerdir (Harita 2.7, 2.8).

2018 yılında Suriye'deki iç savaş nedeniyle sınırda yer alan bazı köylerin nüfuslarında azalma yaşanmıştır. İnanlı, Arpakesmez ve Akıncı (Harita 2.9). Nüfus büyüklüğü açısından; Hıcıpoğlu, Güneşli, Süngütepe, Çukuroba, Tahtalı nüfusları atış gösteren köylerdir. Bu köylerde tarımsal faaliyetler gelişme göstermiş özellikle zeytin ve üzüm yetiştiricliği ön plana çıkmıştır. Merkez ilçenin batısında yer alan Gülbaba, Bulamaçlı, Gözkaya köyleri gelişen diğer köylerdir. Musabeyli ilçesinde; Yastıca, Bozkaya, Karbeyaz, Zeytinbağı, Kolpınarı, Ağcakent, Çınarköy, Hacılar köyleri zeytin, üzüm, antep fıstığı, çeşitli sebze ve meyvelerin yetiştirilmesinin yanında hayvancılık faaliyetlerinin de geliştiği köylerdir. Bu nedenle bu köylerin nüfusları son yıllarda artış göstermiştir (Harita 2.9). Polateli ilçesinde; Yılanca,

Ömeroğlu, Ürünlü, Dünbüllü, Söğütlü, Kızılgöl tarım ve hayvancılık faaliyetleri yönünden gelişme göstermiş ve nüfusları artmıştır (Harita 2.9).

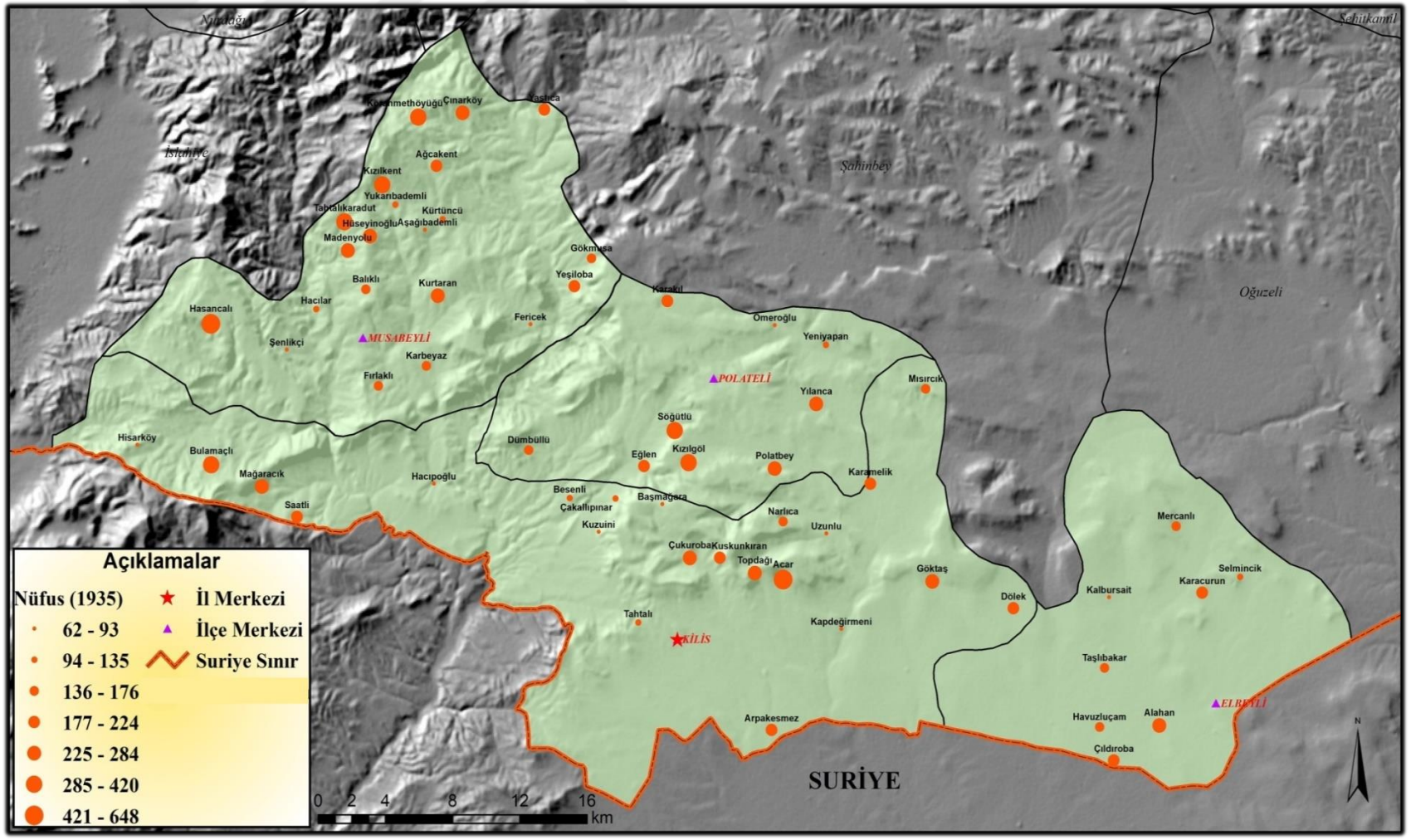
Çalışma sahasında ilk kez 1965 yılında şehir nüfusu toplamı, kır nüfusu toplamını aşmıştır. 1965 yılından önceki tüm sayım dönemlerinde kır nüfusu şehir nüfusundan fazla olmuştur (Tablo 2.24). 1965'de kır yerleşmelerinin toplam nüfus miktarı 36.997 iken, şehir yerleşmelerinde toplam nüfus 38.095 idi. 1965 yılında çalışma sahamız ilçe statüsünde olduğundan Musabeyli ve Polateli birer bucak merkezi olarak Kilis'e bağlıydı. Elbeyli ise bucak merkezi olarak Gaziantep/Oğuzeli ilçesine bağlıydı. 1965 yılından 2018 yılına kadar geçen sürede kır yerleşmelerinin toplam nüfusu hiçbir zaman şehir yerleşmeleri toplam nüfusundan fazla olmamıştır. Ancak Elbeyli, Polateli ve Musabeyli birer ilçe merkezi olmalarına rağmen bu yerleşim alanlarında kır nüfusu her zaman şehir nüfusundan fazla olmuştur. Nitekim 2018 yılı verilerine bakıldığında; Elbeyli 3.919, Musabeyli 13.022 ve Polateli 4.180 kır nüfusuna sahiptir. Bu ilçelerin 2018 yılı şehir nüfusu ise sırasıyla Elbeyli 2.607, Musabeyli 1.598, Polateli 1.181'dir.

Çalışma sahamızda kırsal alanlardan şehirlere doğru hızlı bir göç sürecinin yaşandığı ve günümüzde de devam ettiği söylenebilir. Nitekim Musabeyli, Elbeyli ve Polateli ilçelerinde kırsal nüfusun yanında şehir nüfusunun da azalması bu durumu doğrular niteliktedir. Kilis Merkez ilçesinde ise şehir nüfusu hızlı bir şekilde artış göstermiştir.

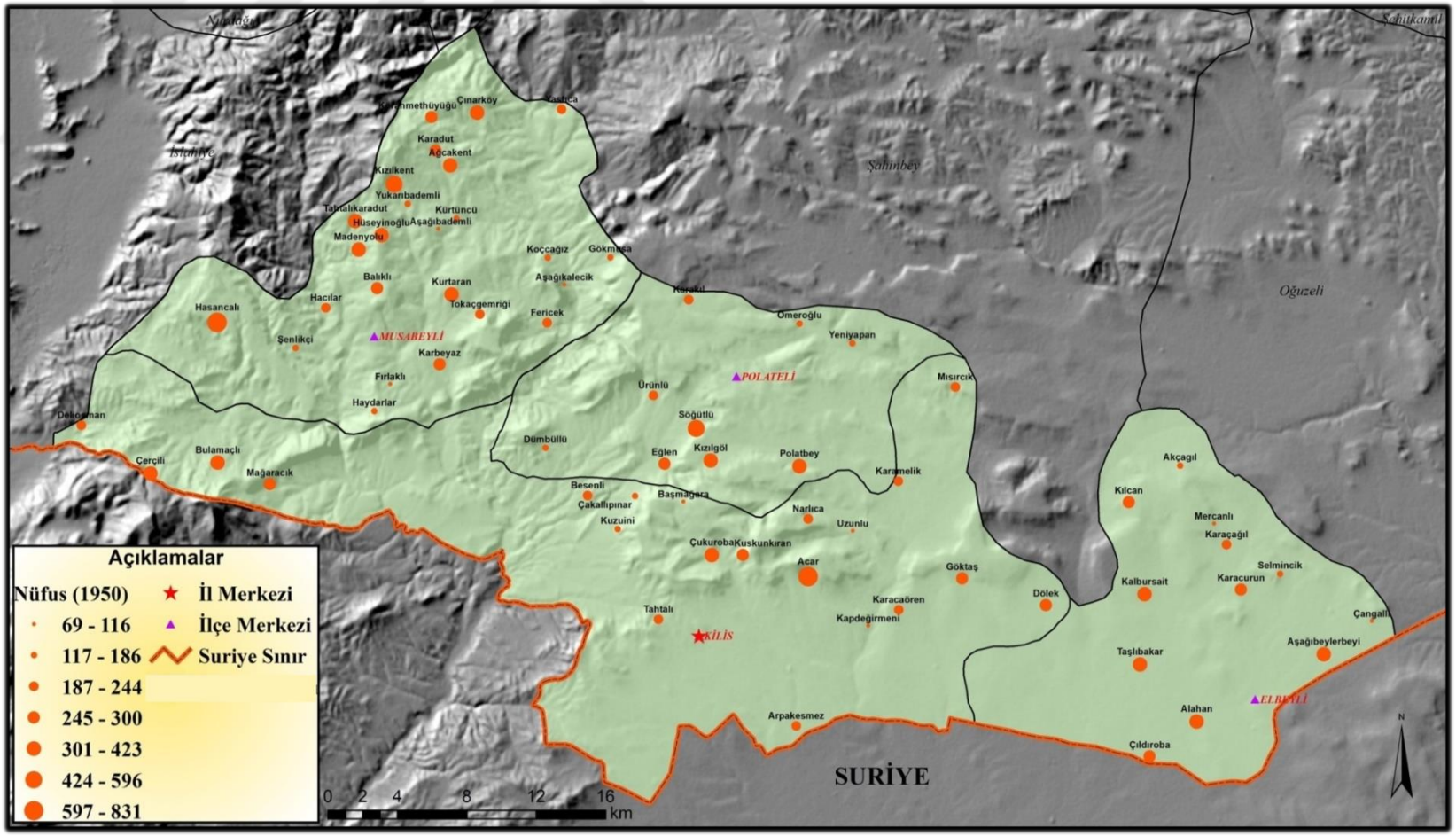
Tablo 2.24: Kilis İli Kır Nüfusu Artış Oranı (%).

Yıl	Kilis Merkez	Elbeyli	Musabeyli	Polateli
1935–1940	-13,07	-	16,07	14,24
1940–1945	6,48	-	-	-
1945–1950	-1,67	-	-	-
1950–1955	7,40	-	3,28	0,59
1955–1960	-0,40	-	3,87	-2,10
1960–1965	2,75	-	9,22	10,63
1965–1970	12,84	-	16,24	8,53
1970–1975	2,39	-	-2,03	-20,39
1975–1980	5,19	-	-10,71	-1,38
1980-1985	3,18	-	24,15	1,60
1985–1990	-3,20	-	-10,05	-6,30
1990–2000	31,07	-	-38,66	-20,52
2000–2007	9,96	-25,81	4,63	-9,31
2007–2010	-0,85	9,16	5,68	3,72
2010–2014	-7,44	-14,28	-6,04	-6,10
2014–2018	16,32	-4,55	1,58	-1,34

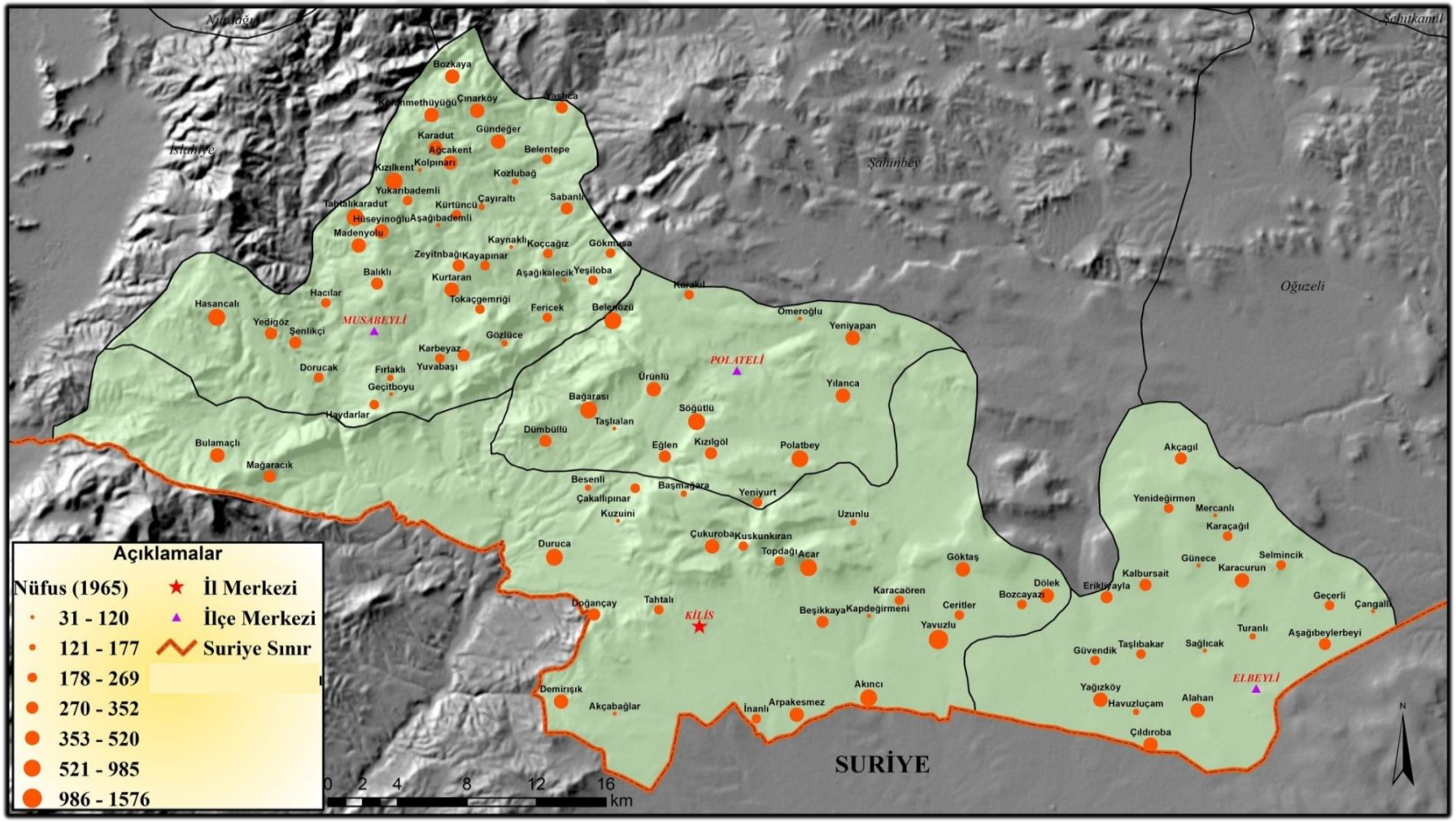
Harita 2.1: Çalışma sahasının 1935 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

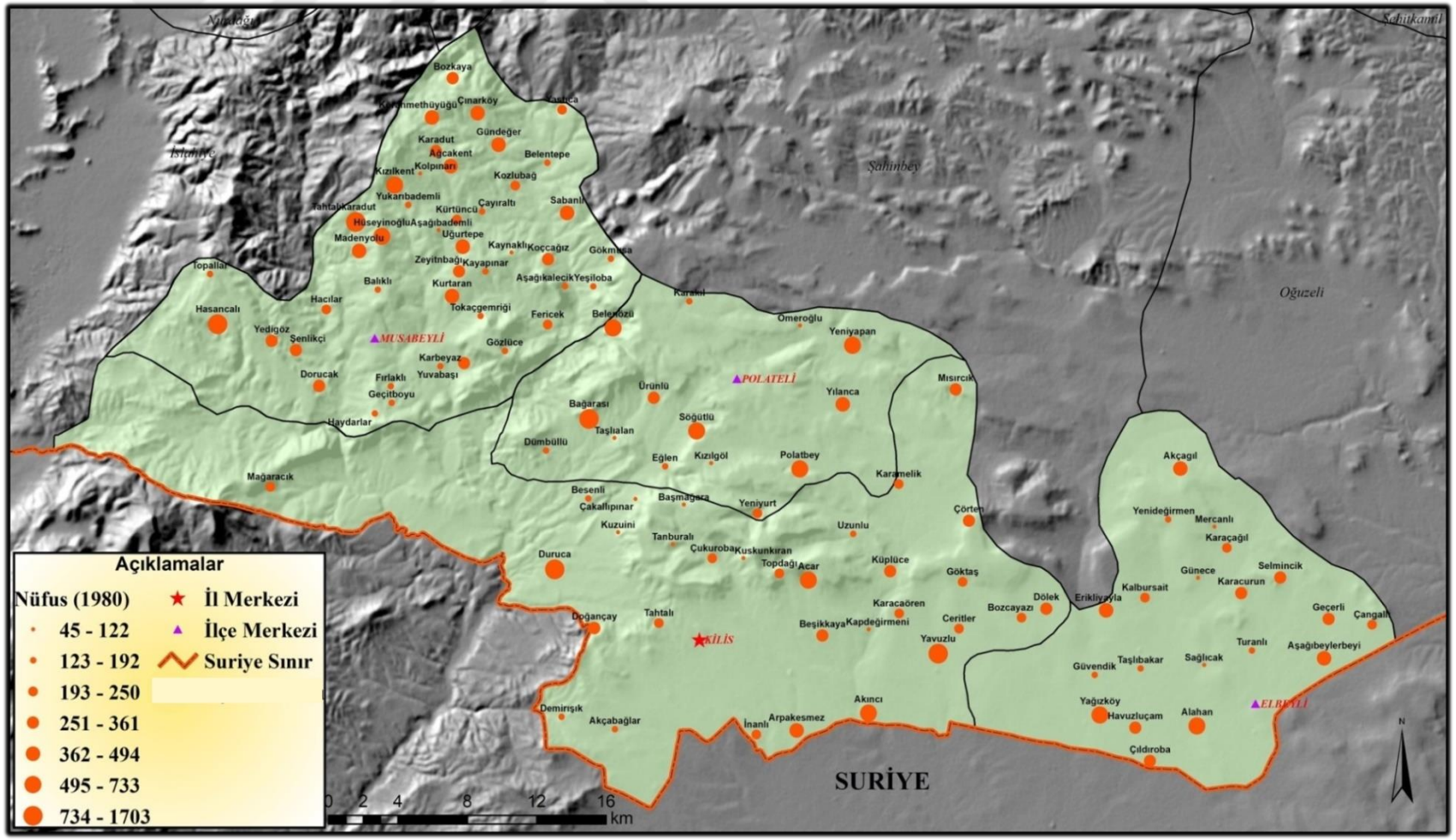
Harita 2.2: Çalışma Sahasının 1950 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

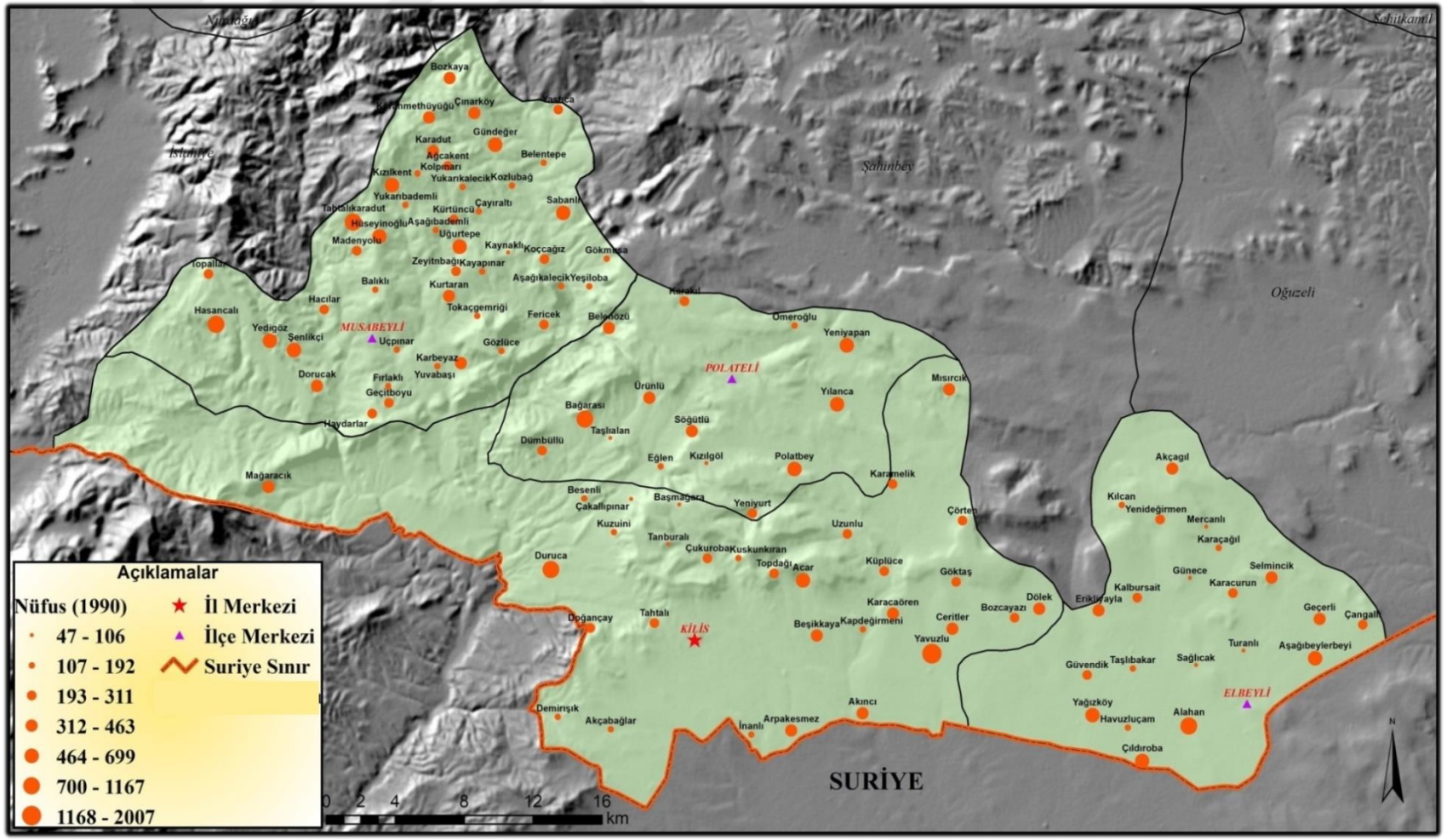
Harita 2.3: Çalışma Sahasının 1965 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

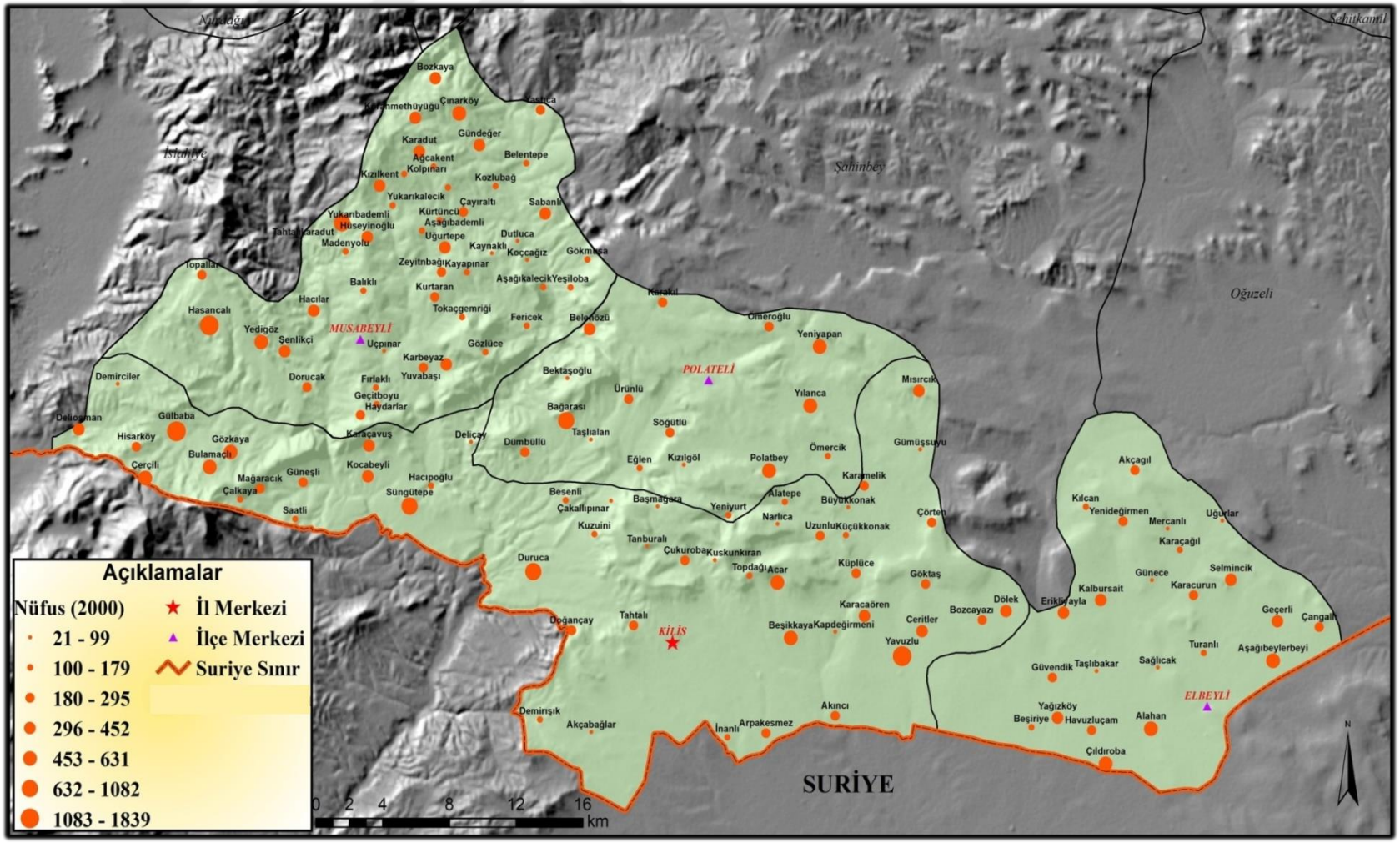
Harita 2.4: Çalışma Sahasının 1980 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

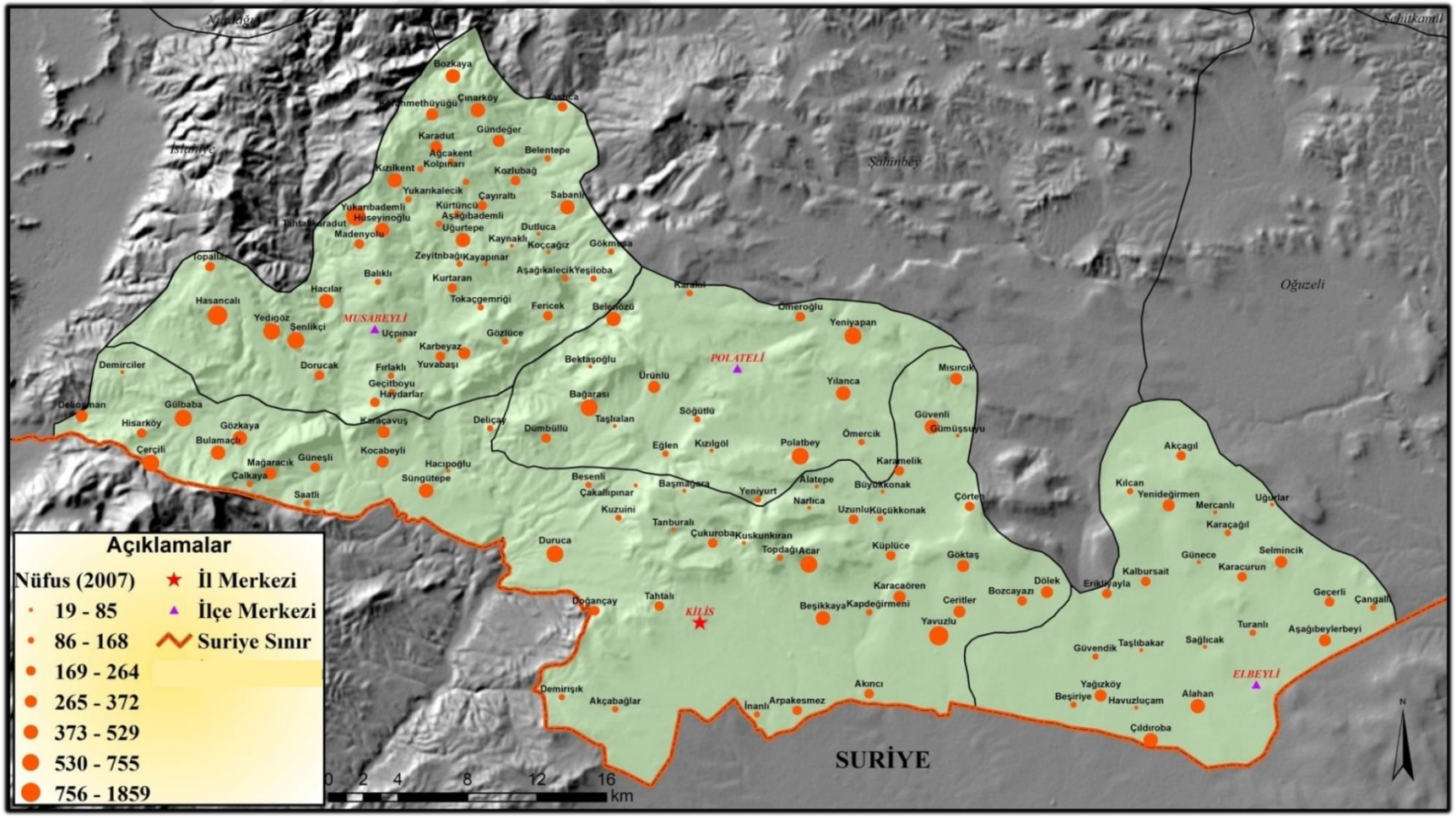
Harita 2.5: Çalışma Sahasının 1990 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

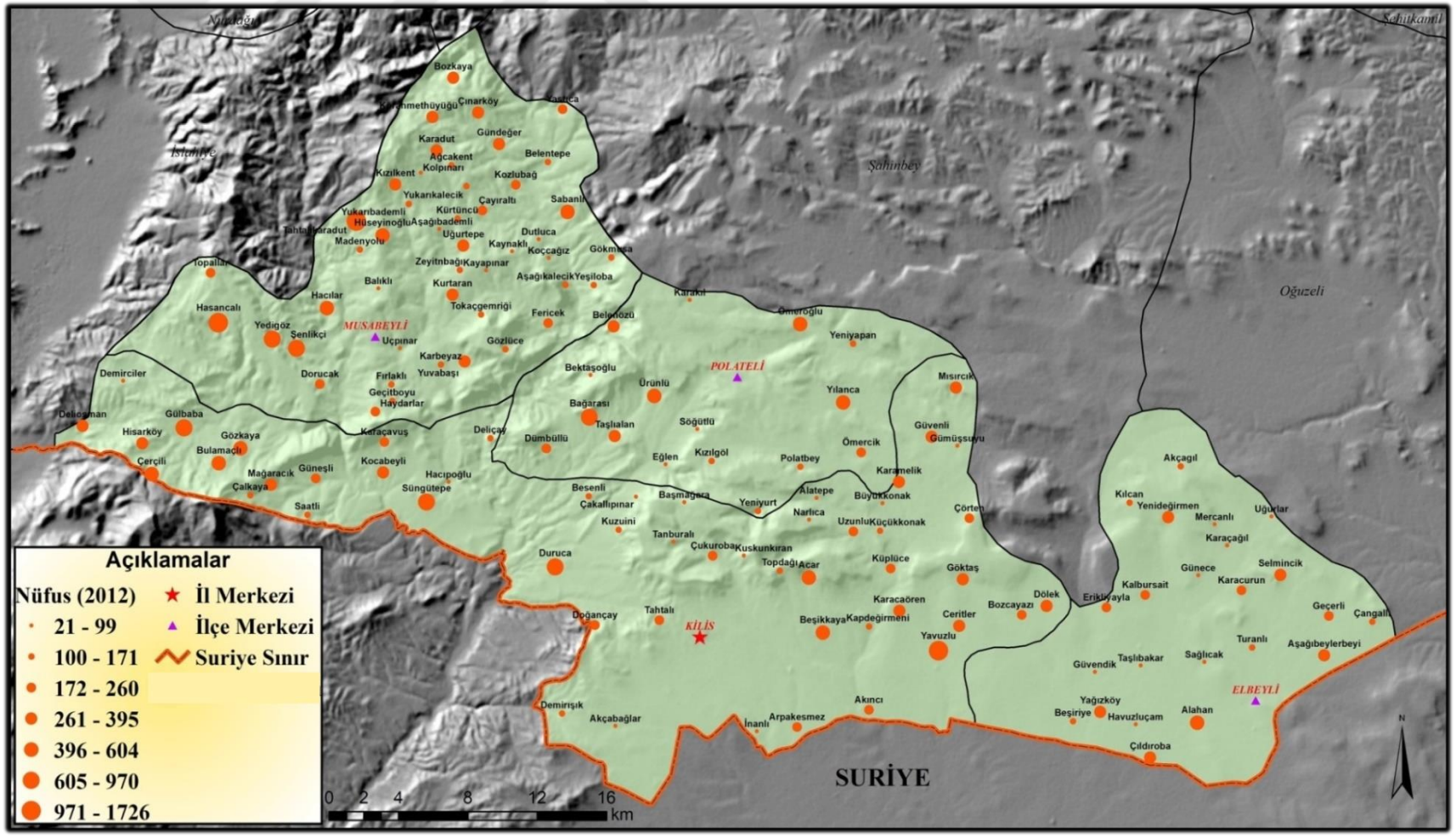
Harita 2.6: Kilis İlinin 2000 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

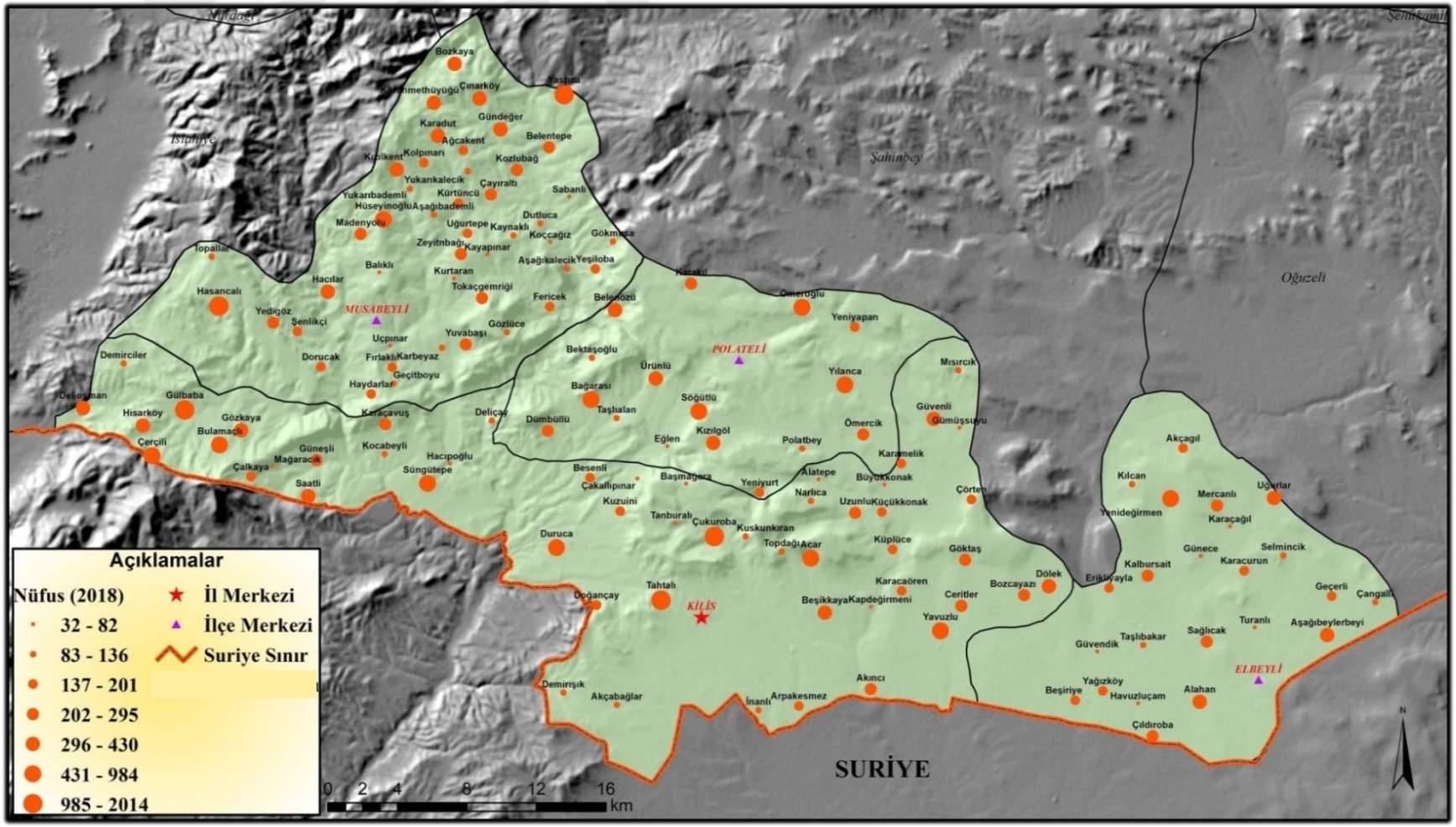
Harita 2.7: Kilis İlinin 2007 Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

Harita 2.8: Kilis İlinin 2012 Yılı Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

Harita 2.9: Kilis İlinin 2018 Köy Yerleşmeleri Nüfus Büyüklüğü Haritası.

Tablo 2.24'e göre; Kilis merkez ilçesinin kır yerleşmelerindeki nüfus artışı 1990–2000 yılları arasındaki artış oranı %31,07 iken, Musabeyli ve Polateli ilçelerinde yüksek oranda düşüş yaşanmıştır. Musabeyli'de %-38,66 ve Polateli'nde %-20,52 oranında düşüş olmuştur. 1990–2000 yılları arasında nüfusun fazla gösterilmesi nedeniyle böyle bir durum ortaya çıkmıştır. Merkez ilçede 2009–2015 yılları arasında kırsal nüfus oranında sürekli azalma olmuştur. Ancak 2016 yılından sonra kırsal nüfusun oranında artış yaşanmıştır. Kırsal nüfus oranı özellikle Suriye sınırına sıfır noktada bulunan Merkez ile Elbeyli ilçelerinde 2010–2014 yılları arasında önemli derecede düşmüştür. Merkez'de %-7,44, Elbeyli'de %-14,28 oranında nüfus kaybı vardır. Can güvenliği nedeniyle sınır boyunca kırsal alanlarda nüfus azalmıştır. Ayrıca Suriye sınırında bulunan Öncüpınar sınır kapısı, Suriye'deki iç savaştan önce bölge halkı için geçim kapısı durumundaydı. Ancak savaş nedeniyle sınır kapısı ticarete kapatılmış bunun sonucunda kırsal alanlarda geçimini kaçakçılık ile sürdüren insanlar göç etmek durumunda kalmışlardır.

Tablo 2.25: 1935–2018 Yılları Arası Kilis İli Şehir-Kır Nüfusunun Toplam Nüfusa Oranı (%).

Yıl	Şehir Nüfusu	Şehir %	Kır Nüfusu	Kır %	Toplam Nüfus
1935	24.620	43,92	31.434	56,08	56.054
1940	26.558	44,43	33.217	55,57	59.775
1945	27.048	43,33	35.371	56,67	62.419
1950	27.550	44,20	34.779	55,8	62.329
1955	29.964	46,86	33.984	53,14	63.948
1960	33.005	48,98	34.377	51,02	67.382
1965	38.095	50,73	36.997	49,27	75.092
1970	43.438	51,77	40.475	48,23	83.913
1975	54.055	58,27	38.704	41,73	92.759
1980	58.335	61,14	37.084	38,86	95.419
1985	59.876	58,81	41.942	41,19	101.818
1990	82.882	68,07	38.870	31,93	121.752
2000	74.985	65,36	39.739	34,64	114.724
2007	82.419	69,58	36.038	30,42	118.457
2008	82.747	68,39	38.244	31,61	120.991
2009	84.299	69,04	37.805	30,96	122.104
2010	85.923	69,78	37.212	30,22	123.135
2011	87.939	70,66	36.513	29,34	124.452
2012	88.934	71,54	35.386	28,46	124.032
2013	93.640	72,82	34.946	27,18	128.586
2014	94.414	73,31	34.367	26,69	128.781
2015	97.411	74,56	33.244	25,44	130.655
2016	97.561	74,57	33.264	25,43	130.825
2017	102.168	74,95	34.151	25,05	136.319
2018	106.061	74,41	36.480	25,59	142.541

Kaynak: TÜİK.

1935 yılında yapılan nüfus sayımında çalışma sahamızda bulunan nüfusun %56,08'i kırsal alanda, %43,92'si de şehirde yaşamaktaydı. 1990 yılından sonraki nüfus sayımlarında şehir nüfusunun fazla olmasında Musabeyli, Polateli ve Elbeyli'ye 1995 yılında ilçe statüsü verilmesi etkili olmuştur. Çalışma sahamızın şehir-kır nüfusu oranı, ülke nüfusumuzda yaşanan yatay hareketlilikle paralellik gösterdiği söylenebilir (Tablo 2.25).

2.2.4. Nüfus Dağılışı

Kilis ilinde nüfusun dağılışı genel itibariyle topoğrafya, su kaynakları, ekonomik imkânlar ve güvenlik şartlarının etkisinde şekillenmiştir. Musabeyli ilçesinin, topoğrafyası diğer ilçelere göre daha çok arızalıdır. Tepelik alanlar bu ilçede geniş yayılış alanı gösterir. Toroslar'ın güneye doğru uzanan dağ silsilesinin bir parçası olan Nurdağı, Musabeyli ilçesinin kuzey ve kuzeybatısını meydana getirir. İlçe geneline yayılmış tepelik alanlar bu dağların uzantısı niteliğindedir. İlçede yerleşim birimi sayısı çok fazla olmasına rağmen nüfus miktarı bir hayli düşüktür. Ancak Merkez ile Musabeyli ilçeleri su kaynakları açısından diğer ilçelere göre daha şanslıdır.

Çalışma sahamızda nüfusun en yoğun olduğu alan Kilis Merkez ilçesidir. Yükseltinin daha az olması, su kaynaklarının artış göstermesi ve ekonomik faaliyetlerin diğer alanlara göre daha çeşitlilik arz etmesi nedeniyle nüfusun büyük bir kısmı Kilis Merkez ve çevresinde toplanmıştır. Organize Sanayi Bölgesi ve Küçük Sanayi Sitesi, şehirde istihdam için gelecek yıllarda önem arz etmektedir. Güvenlik açısından 2016 ve 2017 yıllarında her ne kadar zaafiyetler yaşanmış olsa da, 2019 yılı itibariyle Suriye'deki savaştan kaynaklı güvenlik problemleri büyük oranda ortadan kaldırılmıştır.

Tarım ve hayvancılık faaliyetleri için uygun koşullara sahip sahalar daha fazla nüfuslanma potansiyeline sahiptirler. Bu bağlamda Merkez ilçeye bağlı köy sayısı ve nüfus miktarı diğer ilçelere oranla daha fazladır. Elbeyli ilçesi tarım toprakları açısından uygun arazi koşullarına sahiptir. Ancak son yıllarda Suriye'deki iç savaşın etkisi ve daha öncesinden de Gaziantep'e yakınlık nedeniyle Gaziantep'in gelişmiş imkânları insanlara daha cazip geldiğinden bu ilimize yoğun göç hareketi olmuştur.

Tablo 2.26: Çalışma Sahasının Bazı Yıllarda Nüfus Miktarlarına Göre Yerleşme Sayıları.

Nüfus Aralığı	1935	1960	1980	2000	2007	2018
100'den az	26	8	8	23	31	34
101–250	71	38	46	60	58	57
251–500	29	44	35	39	34	32
501–750	7	13	11	13	10	8
751–1000	1	4	5	1	1	1
1001–1500	-	1	1	2	3	4
1501–2000	-	-	2	3	2	2
2001–3000	-	-	-	1	1	2
3001–5000	-	-	-	-	-	-
5001–10000	-	-	-	-	-	-
10001–15000	-	-	-	-	-	-
15000–20000	-	-	-	-	-	-
20.001'den fazla	1	1	1	1	1	1
Toplam Yerleşme Sayısı	**135**	**109**	**109**	**143**	**141**	**141**

Kaynak: DİE, 1935–2000, TÜİK, 2007–2018.

Tablo 2.26 incelendiğinde; 1935 yılında çalışma sahasında yerleşme sayısı 135 olup 101–250 aralığında nüfusa sahip olan 71 yerleşme alanı mevcuttu. 1935 yılında 20.001'den fazla nüfusa sahip tek yerleşme Kilis şehriydi. 1960 ve 1980 yılları arasında Elbeyli bucağı Oğuzeli ilçesine bağlandığından çalışma sahasında yerleşim yeri sayısı azalmış 109'a düşmüştür. 1960 yılında 251–500 aralıklarında 44, 1980 yılında ise 35 yerleşme bulunmaktaydı. 1960 ve 1980 nüfus sayımlarında nüfusun artmasına bağlı olarak 101–250 aralığında bulunan yerleşme sayısı 1935 yılına göre azalma göstermiş ve 251–500 aralıklarında nüfusa sahip olan yerleşme sayısı artmıştır (Tablo 2.26).

1935 yılından 2018 yılına kadar olan süreçte 501–750 arasında nüfusa sahip yerleşme sayısında düzenli olmasa da artış olmuştur. Bu orandaki yerleşme sayısı 1935 yılında 7 iken, 1960'da 13'e yükselmiş, 1980'de 11'e inmiş, 2000'de tekrar yükselerek 13 olmuş ve 2007'de tekrar 10'a düşmüştür. 1980 yılından sonra 1000–3000 aralığında nüfusa sahip yerleşme sayısının artması bazı yerleşim birimlerinin gelişme göstermesiyle alakalıdır. Ancak 3001–20.000 arasında nüfusa sahip yerleşmelerin hiç bulunmaması nüfusun düzensiz dağılışını göstermesi bakımından önemlidir. 20.001'den fazla nüfusa sahip tek yerleşmenin Kilis şehri olması, tarihi kimliğe sahip olması ve çeşitli fonksiyonlarıyla insanlara fırsatlar sunmasıyla ilgilidir.

2.2.5. Yaş Gruplarına Göre Kadın-Erkek Nüfusu ve Özellikleri

Nüfusun yaş grupları ve cinsiyete göre özellikleri beşeri coğrafya araştırmaları açısından önem arz eder. Bu özellikler sosyo-ekonomik göstergelerin daha detaylı ele alınması ve potansiyel iş gücünün ortaya çıkarılması için gereklidir. Çalışma sahamıza ait yaş grupları ve cinsiyet özellikleri il olmadan önceki son sayım sonuçları ile il olduktan sonraki sayım yıllarından 2000, 2010 ve 2018 yıllarına ait veriler değerlendirilerek ortaya konulacaktır.

Tablo 2.27: Çalışma sahasında Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (1990).

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Oran (%)
0-4	7.987	4.082	3.905	**34.95**
5-9	10.021	5.135	4.886	
10-14	10.960	5.697	5.263	
Bağımlı Nüfus	**28.968**	**14.914**	**14.054**	
15-19	9.195	4.723	4.472	**61.01**
20-24	7.965	4.690	3.275	
25-29	6.882	3.893	2.989	
30-34	5.282	3.016	2.266	
35-39	5.192	2.843	2.349	
40-44	4.788	2.726	2.062	
45-49	3.484	1.945	1.539	
50-54	2.948	1.591	1.357	
55-59	2.483	1.316	1.167	
60-64	2.350	1.181	1.169	
Faal Nüfus	**50.569**	**27.924**	**22.645**	
65+	3.204	1.419	1.785	**4.04**
Bağımlı Nüfus	**3.204**	1.419	1.785	
Bilinmeyen	**141**	123	18	
Toplam	**82.882**	**44.380**	**38.502**	**100**

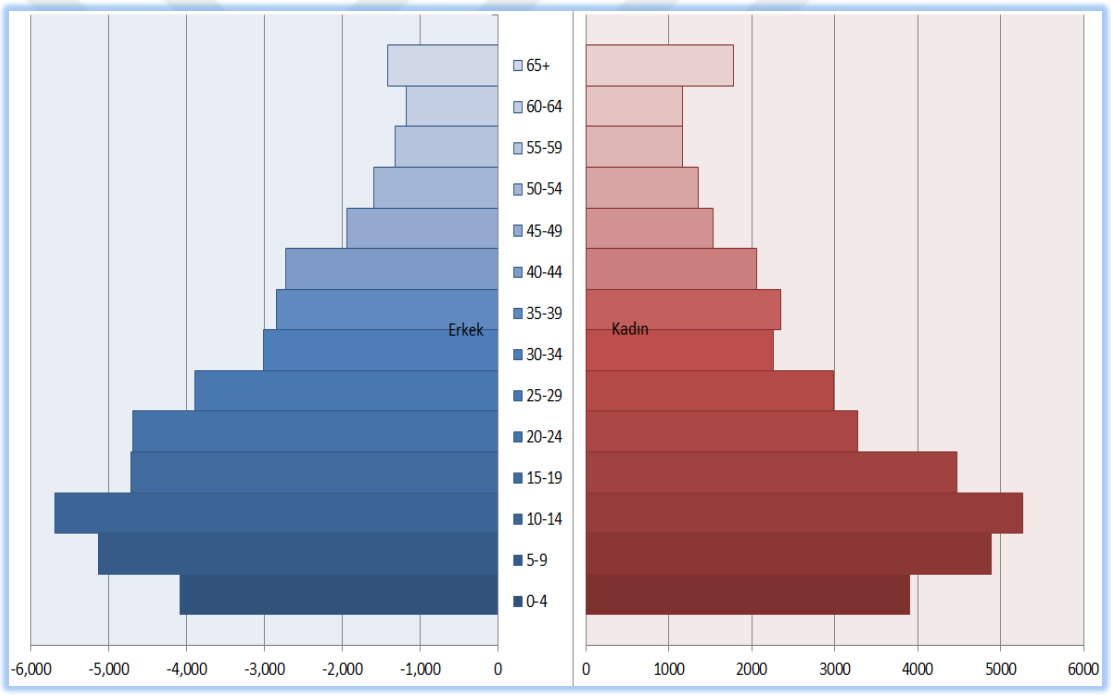
Kaynak: DİE, 1990.

Demografik bazı özellikler ortaya konularak nicelik ve nitelik olarak ülkenin tümüne veya bulunan sahaya olan etkilerini değerlendirmek önem arz eder. Bu özellikler ülke kalkınmasında nüfusun doğrudan veya dolaylı olarak etkisi

yadsınamaz. Doğal şartların elverişliliği yanında beşeri kaynakların da ülkenin gelişiminde pozitif yönde katkı vermesi gerekmektedir.

0-14 yaş aralığında olan nüfus bağımlı nüfus olarak değerlendirilir. 15-64 yaş aralığından bulunan nüfus faal yani üretici nüfus grubunu oluşturur. 65 yaş ve üstü yaş grupları yine bağımlı nüfus olarak görülmektedir.

Tablo 2.27 incelendiğinde; çalışma alanımızda 1990 yılı verilerine göre nüfusun yaklaşık %61'ini faal nüfusun oluşturduğu görülür. 15-64 yaş aralığını oluşturan faal nüfus 50.569'dur. Faal nüfusun kadın erkek dengesine bakıldığında 27.924 erkek, 22.645'i kadındır. Faal nüfusun fazla olması potansiyel iş gücünün yeterince olduğunu gösterir.

Şekil 2.1: Çalışma Sahasının 1990 Yılı Nüfus Piramidi.

Bağımlı nüfusu meydana getiren 0-14 yaş aralığındaki kişi sayısı 28.968'dir (Tablo 2.27, Şekil 2.1). Toplam nüfusun yaklaşık %35'i bu gruba dâhildir. Kadın-erkek dengesine bakıldığında; bu grupta neredeyse eşit sayıda kişi vardır. Erkek sayısı 14.914, kadın sayısı ise 14.054'tür. 0-14 yaş aralığında nüfusun yüksek olması doğum sayısının fazla olduğunu göstermektedir. Bu yaş aralığının fazla olması beşeri harcamaları artırırken aynı zamanda nüfusun dinamik kalmasını sağlar.

65 yaş ve üstü yaş grupları bağımlı nüfusu oluşturmaktadır. Çalışma sahamızda bu yaş aralığındaki insan sayısı en az olan grubu oluşturur. 1990 yılında Kilis ilçe nüfusunun yaklaşık %4'ünü (3.204) bu grup meydana getirir. Bu grubun 1.419'u erkek, 1.785'i de kadındır. Kadın sayısının erkek sayısından fazla olmasında fizyolojik özellikler önemli rol oynar. Kadınların yaşam koşullarında yıpranma durumları erkeklere göre daha az olduğundan ortalama yaşam süreleri de daha uzundur.

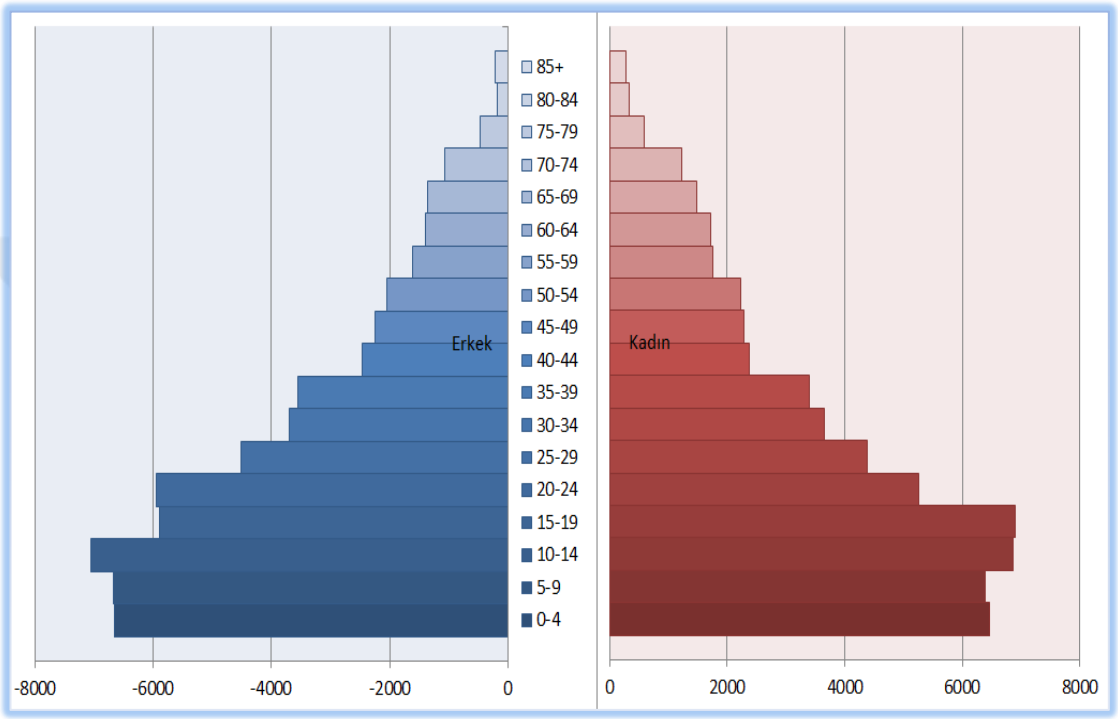
Tablo 2.28: Kilis İlinde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı (2000).

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Oran (%)
0-4	13.117	6.654	6.463	**34.96**
5-9	13.060	6.679	6.381	
10-14	13.925	7.061	6.864	
Bağımlı Nüfus	**40.102**	**20.394**	**19.708**	
15-19	12.805	5.897	6.908	**58.70**
20-24	11.208	5.942	5.266	
25-29	8.903	4.514	4.389	
30-34	7.357	3.699	3.658	
35-39	6.952	3.550	3.402	
40-44	4.840	2.463	2.377	
45-49	4.518	2.240	2.278	
50-54	4.279	2.040	2.239	
55-59	3.362	1.609	1.753	
60-64	3.116	1.391	1.725	
Faal Nüfus	**67.340**	**33.345**	**33.995**	
65-69	2.851	1.366	1.485	**6.34**
70-74	2.286	1.062	1.224	
75-79	1.063	472	591	
80-84	505	179	326	
85+	490	210	280	
Bağımlı Nüfus	**7.195**	**3.289**	**3.906**	
Bilinmeyen	**87**	53	34	
Toplam	**114.724**	**57.081**	**57.643**	**100**

Kaynak: DİE, 2000.

Tablo 2.28 incelendiğinde; çalışma sahamızın 2000 yılı nüfusu 114.724'dur. Kadın-erkek nüfus sayısı dengeli bir şekildedir. 57.081 erkek, 57,643'ü kadındır. 15-64 yaş aralığını oluşturan grup toplam nüfusun yaklaşık %59'unu oluşturmuştur. Bu yaş gurubunda kadın ve erkek sayısı birbirine çok yakındır. Kadın sayısı 33.995 iken, erkek 33.345'dir. Bağımlı nüfus sayılan 0-14 yaş aralığı 1990 nüfus sayımında olduğu gibi toplam nüfusun %35'ini meydana getirir. 40.102 olan bu yaş grubunda

erkek sayısı kadın sayısından daha fazladır. Erkek sayısı 20.394, kadın ise 19.708'dir. Bağımlı nüfusa dâhil edilen 65 yaş ve üstü yaş grupları toplamı 7.195'dir. Bu sayı toplam nüfusun %6'sına tekabül eder. Kadın sayısı 1990 yılında olduğu gibi erkek sayısından daha fazladır. Kadınlar 3.906 kişi iken, erkekler 3.289 kişidir.

Şekil 2.2: Kilis İlinin 2000 Yılı Nüfus Piramidi.

Şekil 2.2'ye göre; çalışma alanımızda 10-14 ile 15-19 yaş aralığı kişi sayısının en fazla olduğu yaş gruplardır. Kadın ve erkek oranları tüm yaş aralıklarında birbirine yakın değerlerdedir. 0-4 ile 5-9 yaş aralığındaki kişi sayısının 10-14 ve 15-19 yaş aralığındaki kişi sayısından az olması doğum oranlarının nispeten düşmeye başladığını gösterir. Ancak piramide bakıldığında bağımlı ile genç nüfusun önemli miktarda olduğu görülür.

Tablo 2.29: 2010 Yılı Kilis İlinde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı.

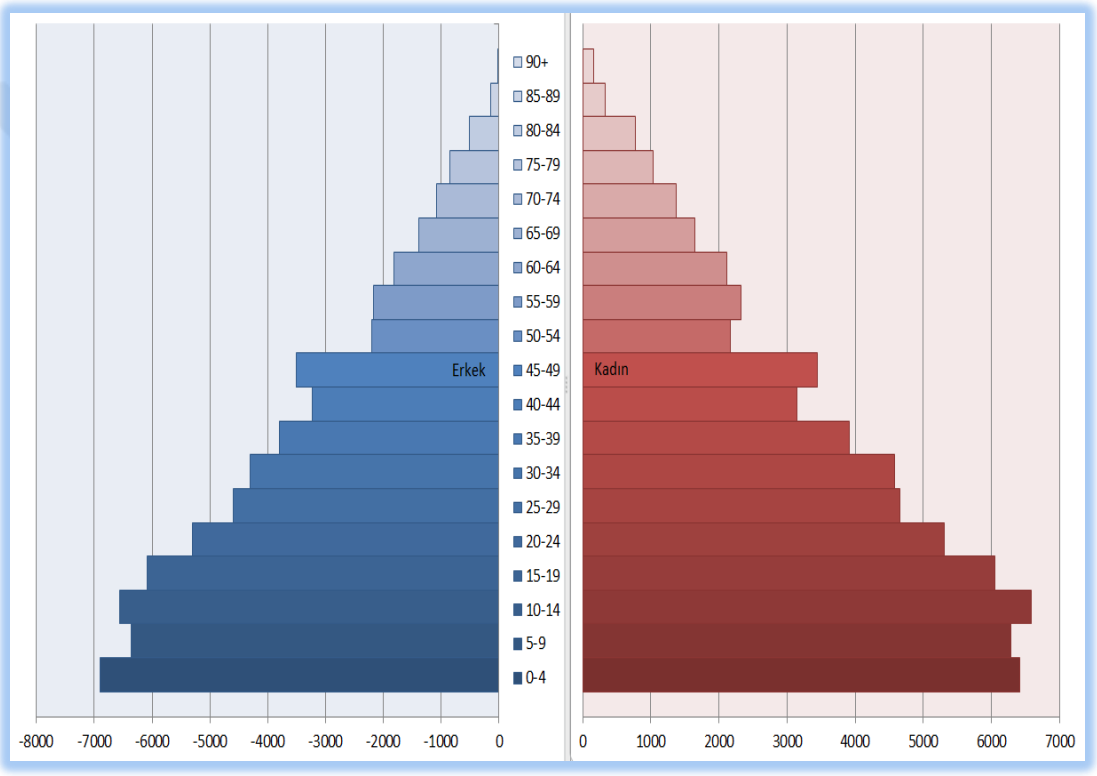
Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Oran (%)
0-4	13.312	6.897	6.415	**31.77**
5-9	12.659	6.369	6.290	
10-14	13.153	6.566	6.587	
Bağımlı Nüfus	**39.124**	**19.832**	**19.292**	
15-19	12.138	6.086	6.052	**60.68**
20-24	10.611	5.304	5.307	
25-29	9.255	4.597	4.658	
30-34	8.878	4.297	4.581	
35-39	7.709	3.801	3.908	
40-44	6.376	3.234	3.142	
45-49	6.948	3.508	3.440	
50-54	4.370	2.200	2.170	
55-59	4.489	2.164	2.325	
60-64	3.939	1.821	2.118	
Faal Nüfus	**74.713**	**37.012**	**37.701**	
65-69	3.025	1.380	1.645	**7.55**
70-74	2.446	1.080	1.366	
75-79	1.881	853	1.028	
80-84	1.282	515	767	
85-89	471	146	325	
90+	193	28	165	
Bağımlı Nüfus	**9.298**	**4.002**	**5.296**	
Toplam	**123.135**	**60.846**	**62.289**	**100**

Kaynak: TÜİK, 2010.

Tablo 2.29'a göre; Kilis ilinin 2010 yılı ADNKS sonuçlarına göre nüfusu 123.135 olup 60.486 erkek, 62.289'u kadındır. 15-64 yaş aralığındaki faal nüfus 74.713 kişiden oluşmuş ve bu sayı toplam nüfusun yaklaşık %61'ine denk gelirken kadınlar, erkeklerden daha fazladır. Kadın sayısının 2000 ve 2010 yılları sayımlarında toplam nüfus içerisinde erkeklerden daha fazla olması göç ile ilişkilendirilebilir. Kadınların sayısı 37.701 iken, erkekler 37.012'dir.

0-14 yaş aralığını oluşturan grup 39.124 kişiden oluşmakta ve toplam nüfusun yaklaşık %32'sine denk gelmektedir. Bu yaş gruplarında 1990 ve 2000 yılı nüfuslarına göre düşüş yaşanmış olması doğum sayısının azaldığını göstermektedir. Cinsiyet durumu bu yaş gruplarında birbirine yakın değerlerdedir ancak erkek sayısı, kadına göre biraz daha fazladır (erkek 19.832 ve kadın 19.292), (Tablo 2.29, Şekil 2.3).

65 yaş ve üstü yaş gruplarının sayısı 9.298'dir. Bu yaş gruplarının toplam nüfus içerisindeki oranı %7'ye tekabül eder. Kadın sayısı erkeklerden daha fazladır. Kadın sayısı 5.296 iken, erkek sayısı 4.002'dir. Faal nüfusu oluşturan yaş gruplarıyla bağımlı nüfus sayılan 65 yaş ve üstü yaş gruplarının sayısının hem niceliksel hem de oransal olarak artış göstermiş olması nüfusun yaş ortalamasının yükseldiğini göstermektedir. Şekil 2.3'te görüldüğü üzere 65 yaş ve üstü insan sayısının artmış olmasının sebebi ülkemizde yaşam standartlarının yükselmesi ve sağlık sektöründeki koşulların geçmişe nazaran daha fazla gelişmesidir.

Şekil 2.3: Kilis İlinin 2010 Yılı Nüfus Piramidi.

Tablo 2.30: 2018 Yılı Kilis İlinde Nüfusun Yaş Gruplarına ve Cinsiyete Göre Dağılımı.

Yaş Grubu	Toplam	Erkek	Kadın	Oran (%)
0-4	14.578	7.505	7.073	**28.62**
5-9	13.012	6.720	6.292	
10-14	13.199	6.869	6.330	
Bağımlı Nüfus	**40.789**	**21.094**	**19.695**	
15-19	13.180	6.479	6.701	
20-24	14.353	7.508	6.845	
25-29	11.329	6.251	5.078	
30-34	9.941	5.324	4.617	

35-39	9.235	4.712	4.523	**63.50**
40-44	8.005	4.104	3.901	
45-49	7.521	3.931	3.590	
50-54	6.800	3438	3.362	
55-59	5.807	2.952	2.855	
60-64	4.345	2.169	2.176	
Faal Nüfus	**90.516**	**46.868**	**43.648**	
65-69	3.756	1.759	1.997	**7.88**
70-74	2.922	1.279	1.643	
75-79	2.053	880	1.173	
80-84	1.317	529	788	
85-89	836	336	500	
90+	352	96	256	
Bağımlı Nüfus	**11.236**	**4.879**	**6.357**	
Toplam	**142.541**	**72.841**	**69.700**	**100**

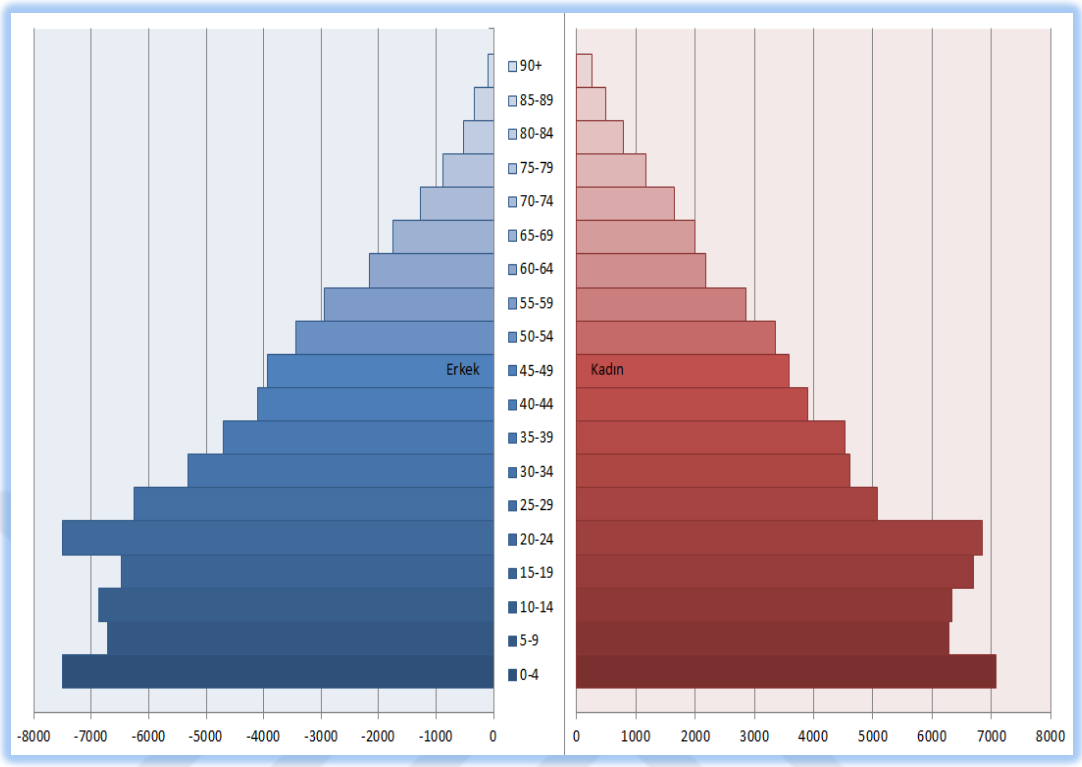
Kaynak: TÜİK, 2019.

Tablo 2.30'da Kilis ilinde 2018 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre; 72.841 erkek, 69.700 kadın olmak üzere toplam 142.541 kişi yaşamaktadır. 15-64 yaş aralığında bulunan faal nüfus 90.516 olup bu sayı toplam nüfusun %63,5'ine denk gelirken bunun 46.868'ini erkekler, 43.648'ini kadınlar oluşturmaktadır.

0-14 yaş aralığını oluşturan bağımlı nüfus 40.789'dur. 21.094'ü erkek, 19.695'i kadındır. Bağımlı nüfus içerisinde değerlendirilen bu yaş grupları toplam nüfusun %28,62'sini oluşturur.

65 yaş ve üstü yaş gruplarının sayısı 11.236'dır. Bu yaş gruplarının toplam nüfus içerisindeki payı %7,88'dir. Sadece bu yaş gruplarının tamamında kadın sayısı erkek sayısından fazladır.

2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre Kilis ilinde 2010 yılı sonuçlarına göre bazı değişimler yaşanmıştır. 2010 sayımlarında faal nüfus içerisinde kadınların sayısı erkeklerden fazla iken, 2018 yılında erkek sayısı kadın sayısından daha fazla olmuştur (Tablo 2.29, 2.30). Bir diğer önemli sonuç ise 65 yaş ve üstü nüfusun artmış olmasıdır. Buna göre 2010 yılında bu yaş gruplarında toplam sayı 9.298 iken, 2018 yılında bu sayı 11.236'ya yükselmiştir (Şekil 2.3, 2.4).

Şekil 2.4: Kilis İlinin 2018 Yılı Nüfus Piramidi.

2.3. Kilis İlinde Nüfus Hareketleri

Çalışma sahamızda nüfus hareketleri üç şekilde cereyan etmektedir: Köyden kente göç, büyükşehirlere olan göç ve 2011 yılında Suriye'de meydana gelen iç savaş sonucu Geçici Koruma altına alınan (mülteci) Suriyelilerin gelmesiyle oluşan uluslararası göç hareketidir. Kilis ilinde ekonomik faaliyetlerin yeterince gelişmemiş olması nedeniyle iş olanaklarının fazla olduğu büyükşehirlere önemli derecede göç hareketi olmaktadır.

"Ülkemiz kuruluş yıllarından günümüze dek, göç hareketlerine tanık olmuştur; ancak 1980'lere kadar ulus inşa etme politikası doğrultusunda "Türk kültür ve ırkından gelen" göçmenlere ayrıcalık tanıyan bir sistem oluşturmuş ve neticede daha çok Türk kökenlilerin göç ettiği bir ülke statüsünde kalmıştır. Bu kapsamda 1934 İskân Kanunu kabul edilmiştir (Lortoğlu, 2017: 67).

Türkiye'de göç olgusu özellikle 1950'li yıllardan sonra sanayileşme ve bunun etkisiyle kentleşmenin hızlanmasıyla ortaya çıkmıştır. 1980'lerden sonra ise göçler kentten-kente doğru eğilim göstermiştir (Koçak & Terzi, 2012: 166).

Ülkemizde 1950 yılından sonra köyden kente göçler olmuştur. Bu göçlerin temelinde; kentlerde iş olanaklarının daha fazla olması, eğitim, sağlık ve sosyal

şartların kırsal alanlara göre daha fazla gelişme göstermiş olması etkili unsurlardır. Nitekim 1950 yılından sonra sadece ülke sınırları içerisinde değil, ülkemizden gelişmiş Batı ülkelerine doğru da uluslararası göç niteliği taşıyan işçi göçleri meydana gelmiştir.

Kilis ilinde özellikle 1965 yılından sonra kırdan kente göçler olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nden 1965 yılı nüfus sayımına kadar geçen dönemde Kilis ilinde, kır nüfusu şehir nüfusundan daha fazladır. İlk kez 1965 yılında şehir nüfusu kır nüfusunu geçmiştir (Tablo 2.25). Bu tarihten sonra şehir nüfusunda oransal olarak artış ve azalışlar olmasına rağmen her zaman kır nüfusundan fazla olmuştur.

Kırsal alanlarda tarım arazilerinin bölünmesi, tarımda makineleşme nedeniyle iş gücü ihtiyacının azalması, hayvancılık için çayır ve mera alanlarının sınırlı olması ve zamanla azalma göstermesi, ahır hayvancılığı için sermaye yetersizliği, eğitim ve sağlık koşullarının şehirlere göre daha kısıtlı olması, sanayi sektörünün gelişmemiş olması, küçük sanayi işletmelerinin sınırlı olması, bazı ilçelerde ulaşım olanaklarının yetersiz olması, ticaret, ulaşım, turizm ve hizmet gibi sektörlerin il içerisinde bir bölgede toplanmış olması nedeniyle kırsal alanlardan şehre veya büyükşehirlere göçler sürekli hale gelmiştir.

Çalışma sahamızda üzerinde durulması gereken önemli nüfus hareketlerinden biri de, Geçici Koruma altına alınan (sığınmacı) Suriyelilerdir. 911 km'lik Suriye sınırında yer alan Kilis, Suriye'deki iç savaştan en çok etkilenen illerimizin başında gelir. 2011–2018 yılları arasında neredeyse (120.00-130.000 arası) il nüfusundan daha fazla Suriyeli Kilis'e göç etmiştir. Suriyelilerin kente gelmesi sebebiyle Kilis'te kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda önemli değişimler yaşanmıştır. Bu konu hem ulusal hem de uluslararası boyut kazanması nedeniyle çalışma alanımızı önemli derecede etkilediğinden Suriyelilerin Kilis iline olan etkileri ayrıntılı ele alınacaktır.

2.3.1. Göçün Tanımı ve Göç Türleri

Göç terimi birçok bilim dalında ele alınmış ve tanımlanmıştır. Göç kavramı gerek ülkemizde ve gerekse de uluslararası ilişkilerde son yıllarda önem kazanmıştır. Coğrafya, sosyoloji, antropoloji, siyaset, hukuk ve ekonomi gibi alanlarda göçün etkileri üzerine çalışmalar giderek artmaktadır.

Birçok bilimsel disiplinin inceleme alanına giren göç; ekonomik, sosyal, politik, ekolojik veya bireysel sebeplerden kaynaklanan zaman, mekân ve amaç

açısından irdelenmesi gereken değişim sürecidir (Emek İnan, 2016: 15). Sanayi ve ticaret merkezlerindeki iş gücü ihtiyacı göçe neden olmuş ve göç akımları ortaya çıkmıştır (Ravenstein, 1885: 190).

Göç, idari bir sınırı geçerek oturma yerini uzun süreli olarak veya devamlı yer değiştirme olayıdır. Göç hareketi; kıtalararası, uluslararası, kırdan şehre ya da şehirden kıra doğru belirli bir ölçek veya yönde meydana gelebilir (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 308).

Nüfusun, doğduğu yerleri ya da yaşama yerlerini bireysel veya grup olarak terk ederek, devamlı ya da geçici olarak yaşamak amacıyla başka bir yere gitmesine göç denir. Göç hareketi siyasal, sosyal ve ekonomik sebeplerden kaynaklanır (Doğanay, 2014: 193).

Göç olgusu, unsur olarak birey temelli ancak toplumsal olarak sonuçları olan fiziksel bir hareketliliktir. Coğrafyacılar açısından göç, zaman ve mekân açısından önem kazanır (Özcan, 2017: 185).

Göç, ikamet değişiminin kalıcı/yarı kalıcı olarak eylemin istemli veya istemsiz olarak iç ya da dışa doğru hareketidir (Lee, 1966: 49). Göç; sosyal, siyasi, din, iktisadi ve diğer nedenlerden dolayı insanların hayatlarının tamamını veya bir kısmını geçirmek üzere bir iskândan başka bir iskâna yerleşmek suretiyle yaptıkları coğrafi mekân değişikliğidir. Toplumun sosyal, ekonomik, kültürel, politik yapısıyla sıkı bir ilişki içerisinde olup toplumu etkileyen sosyal bir olaydır (Sayın vd., 2016: 2).

İnsanların belirli bir zaman diliminde bir yerleşim biriminden başka bir yerleşim birimine geçişine göç denir (İçduygu & Sirkeci, 1999: 249). Demografik yapıyı değiştirebilen göç, yeni bir çevre ve ilişkiler ağının meydana gelmesine zemin hazırlar (Ekici & Tuncel, 2015: 17).

Göç, toplu ya da bireysel olarak insanların yaşadıkları yeri değiştirmeleri oluşan bir harekettir. Yaşamak, yerleşmek ve çalışmak için bir bölgeden başka bir bölgeye yapılan nüfus hareketidir (Çelgin, 2014: 84-85).

“Göç ve yerleşme, göçmenin geriye kalan hayatını kuşatabilecek ve sonraki kuşakları da etkileyecek uzun soluklu bir süreçtir (Castles & Miller, 2008’den akt. Görgün, 2017: 1318).

Ekonomik, sosyal, politik ve dini sebeplerden bulunulan yerin yaşanabilirliğini yitirmesiyle insanların bir yerden başka bir yere kendi istekleriyle veya başka güçlerin etkisiyle yaşamlarının kalan kısmının tümünü veya bir bölümünü geçirmek üzere yaptıkları yer değiştirme hareketine göç denir (Marshall, 1999: 685).

Göçler, genel olarak iki kısma ayrılabilir: İç göçler ve dış göçler. İç göçler, ülke içerisinde yapılan yer değiştirmelerdir. İç göç nedeniyle nüfusun niceliğinde herhangi bir değişme olmaz. Ancak ülke içerisinde gelişmiş bölgelerle geri kalmış bölgeler arasında nüfusun dağılışında büyük dengesizlikler oluşur. İç göçler; kırlardan-şehirlere, kırdan-kıra, şehirlerden-kıra veya şehirden-şehire doğru olabilmektedir. Dışarıdan göç alan veya dışarıya göç veren alanlarda nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında kaymalar meydana gelebilir. Örneğin dışarıya göç veren kırsal alanlarda kadın ve yaşlı sayısı daha fazla olabilmektedir veya dışarıdan göç alan yerlerde çalışma olanakları daha fazla olduğundan erkek sayısı daha fazla olabilmektedir. İç göçler kendi içerisinde çeşitlere ayrılmaktadır: Mevsimlik, zorunlu ve sürekli göçler.

Mevsimlik göçler; yılın belirli aylarında yapılan göçlerdir. Örneğin ülkemizde Karadeniz Bölgesi'nde fındık ve çay toplamak için diğer bölgelerden mevsimlik işçi göçleri yapılmaktadır. İnsanların hava koşullarından dolayı yayla veya bağ evlerine yılın birkaç ayında gitmesi de mevsimlik göçtür. Akdeniz Bölgesi'nde sıcak ve nemli aylarda insanlar boğucu havadan kaçarak Torosların yüksek yerlerinde kurulmuş yaylalara göç eder. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde hayvancılıkla geçimini sürdüren insanlar yılın birkaç ayında çayır ve mera alanlarının fazla olduğu Van, Erzurum, Kars, Hakkari vb. illerde bulunan yaylalara hayvanlarını çıkarırlar. Son yıllarda özellikle Karadeniz Bölgesi'nde turizm amaçlı kullanılan yaylalar büyük rağbet görmektedir. Akdeniz ve Ege Bölgeleri'nde turizmin geliştiği şehirlerde otel veya tesislerde çalışmak üzere yapılan göçlerde mevsimlik göçe örnek verilebilir.

Zorunlu iç göç; insanların kendi istekleri dışında yer değiştirmeleridir. Bu göçler devlet eliyle yapılmaktadır. Örneğin ülkemizde 1980 yılından sonra Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde ortaya çıkan terör olayları nedeniyle bazı köyler büyük zarar görmüş bunun sonucunda devlet eliyle insanlar yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Cumhuriyet Dönemi'nden sonra ülkemizin bekası için devlet eliyle yapılan bazı göçler de zorunlu göçe örnektir.

Türkiye'de iç göçlerin başlıca sebepleri vardır: Bölgeler arasında gelişmişlik bakımından ciddi farkların olması nedeniyle nüfus sirkülasyonunu iş olanaklarının fazla olduğu alanlara doğru kaydırmıştır. Özellikle 1950 yılından sonra şehirlerde sosyal şartların daha iyi olması, tarımda makineleşme, sanayide iş gücü ihtiyacının artış göstermesi ve eğitim olanakları nedeniyle kırdan kente olan göçü tetiklemiştir.

Yapılan göçler ülke içerisinde bazı sonuçlar ortaya çıkarır. Bunlar; nüfusun dengesiz dağılması, şehirlerde nüfus birikmesi nedeniyle gecekondulaşma ve çarpık şehirleşme, altyapı sorunları, sağlık, eğitim ve sosyal alanda hizmetlerin aksaması, şehirlerde trafik ve gürültü kirliliği sonucu oluşan çevre sorunları, şehirlerde kimlik sorunları, yeni yerleşim alanları oluşturmak için şehre yakın tarım alanlarının yok olması ve şehir yakınlarında kurulmuş olan sanayi tesislerinin zamanla şehir içerisinde kalmalarıdır.

Sürekli göçler, insanların bir yerden başka bir yere devamlı olarak yerleşmesiyle ortaya çıkan göç hareketidir. Ravenstein ve onun teorisini güncelleyen Lee'ye göre; göç hareketinin oluşmasında çekici ve itici faktörler önem arz eder. Bir bölgede ekonominin gelişmiş olması durumunda gelir seviyesi yükseleceğinden ve istihdam olanakları artacağından hem dışarıya göç olmaz hem de başka yerlerden bu bölgeye göç hareketi meydana gelir. Bir diğer çekici güç, gelişmiş yerlerde veya şehirlerde eğitim, sağlık, sosyal ve çevre şartlarının iyi olması nedeniyle insanların bu olanaklardan faydalanmak istemeleridir. Şehirlerde yaşayan akraba ve tanıdıklar da çekici unsur olabilmektedir. Kentin olanaklarının akrabalara aktarılması veya akrabaların göç etme sürecinde beslenme ve barınma gibi ihtiyaçlarının ilk etapta karşılanması örnek verilebilir. İtici faktörler ise bölgeden bölgeye değişmekle beraber en önemli neden ekonomik imkânların yetersizliği ve geçinme problemidir. Kırsal alanlarda arazilerin parçalanması sonucu tarım arazilerinin geçinmek için yetersiz kalması ve tarımda makineleşme sonucu ortaya çıkan işsizlik itici faktörlerdendir. Bunun yanı sıra bazı bölgelerde kan davası, terör, doğal afetler vb. itici unsurlar olabilmektedir. "Fiziki etmenlerden yüksek ve engebeli rölyef, sert iklim şartları ve verimsiz topraklar bir bölgede geçinmeyi zorlaştıracağından itici faktörler arasında kabul edilebilir. Bunun yanı sıra doğal afetler de etki derecelerine göre itici faktörlerden olabilir (Toroğlu, 2007: 75).

Dış göçler ise; bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan devamlı veya kısa süreli, gönüllü veya zorunlu mekân değişikliğidir. Günümüzde iletişim kanallarının çoğalmasıyla etkileşim, haberleşme ve ulaşım olanakları artmıştır. Beyin göçü, mübadele göçü, işçi göçü, sığınmacı veya mülteci göçleri dış göç türleridir.

Beyin göçü, gelişmemiş veya az gelişmiş ülkelerden daha çok gelişmiş ülkelere yapılan göçlerdir. Yetişmiş insan gücünün kendi ülkesinde yeterli imkânlara sahip olamaması veya nitelik olarak değer görmemesi nedeniyle imkânların zengin olduğu gelişmiş bir ülkeye göç etmesidir. Bu göç türü nedeniyle gelişmemiş ülkeler

yetişmiş insan gücünden yoksun kalacakları için gelişimleri yavaşlarken, gelişmiş ülkeler yüksek ücretler ve iyi imkânlar sundukları için gelişimlerini hızlandırırlar.

Mübadele göçü, iki ülke arasında anlaşma yapılarak vatandaşlarının karşılıklı olarak yer değiştirmesiyle yapılan göç hareketidir. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra Yunanistan ile ülkemiz arasında nüfus mübadelesi yapılmıştır. İstanbul hariç Anadolu'daki Rumlar, Yunanistan'a gönderilmiş, Batı Trakya dışındaki Türkler de ülkemize getirilmiş böylece karşıklı nüfus mübadelesi olmuştur.

İşçi göçü, bir ülke vatandaşlarının, başka bir ülkeye çalışmak için gitmesi sonucu ortaya çıkan göç türüdür. Ekonomik kaygılar nedeniyle bu göç hareketi yapılır. Ülkemizde 1960'lı yılların başından itibaren İkinci Dünya Savaşı'nın yaralarını sarmaya çalışan Federal Almanya olmak üzere Batı Avrupa'ya çalışmak maksadıyla sistemli bir biçimde işçi göçleri yaşanmıştır. Devletimiz işçi göçlerini destekleyerek işsizliği az da olsa azaltmaya çalışmıştır.

Sığınmacı veya Mülteci göçleri, insanların kendi ülkelerinde can güvenliği korkusu yaşamalarından dolayı bir başka ülkeye göç etmeleridir. Ülkemiz büyük ve güçlü bir ülke olarak her zaman komşu ülkelere kapılarını açık tutmuştur. Hem Irak'ta yaşanan savaşta hem de Suriye'de günümüzde devam eden iç savaş nedeniyle ülkemize doğru kitlesel olarak büyük göç dalgaları olmuştur. Devletimiz "Açık Kapı" politikası benimseyerek insanlara kucak açmıştır.

2.3.1.1. İç Göçler

İç göçler ekonomik sosyal, siyasal, kültürel ve güvenlik amaçlı olarak ülke içerisinde yerleşim yerleri arasında yer değiştirmektir. Ülkemizde 1950 yılından sonra nüfusun artması sonucu tarım arazilerinin parçalanması, tarımda makineleşme, şehirlerin iş ve diğer olanaklarının daha fazla olması neticesinde iç göç hızlanmıştır (Albayrak & Abdioğlu, 2017: 294).

Doğu Akdeniz'de Suriye ile olan sınırımızın bir kısmını oluşturan çalışma alanımız; geçmişten itibaren Anadolu ile Suriye arasında yer alan ticaret yolunun önemli bir kavşak noktasında yer almıştır. 2011 yılına kadar yani Suriye'de iç savaş patlak verinceye kadar Suriye ile Öncüpınar sınır kapısı üzerinden karşılıklı ticari alışverişler yapılmştır. Kilis ilinde, insanların bir kısmı kayıtdışı olsa bile sınır kapısı üzerinden geçimlerini sürdürmüşlerdir. Kaçakçılık, önemli bir geçim kaynağı durumundaydı. Ancak Suriye iç savaşı öncesinde de Kilis ilinden diğer şehirlerimize

göçler olmuştur. Nitekim tablo 2.31'e bakıldığında; 2009-2012 yılları arasında Kilis'in verdiği göç, aldığı göç sayısından daha fazladır.

Tablo 2.31: Kilis İlinde 2008–2018 Yılları Arası Göç Miktarı ve Hızı.

Yıl	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Göç Sayısı	Net Göç Hızı ‰
2008	4.998	4.611	387	3,2
2009	4.662	5.677	-1.015	-8,28
2010	4.813	5.572	759	-6,15
2011	4.692	6.420	-1.728	-13,79
2012	4.315	6.075	-1.760	-14,06
2013	6.566	6.161	405	3,15
2014	5.759	7.451	-1.692	-13,05
2015	6.776	6.593	183	1,4
2016	5.740	8.043	-2.303	-17,45
2017	6.675	6.526	149	1,09
2018	8.867	6.929	1938	13,65

Kaynak: TÜİK.

Bir yerin aldığı göç verdiği göçten daha fazla ise net göç hızı pozitif; aldığı göç verdiği göçten daha az ise net göç hızı negatif olur. Kilis ilinde 2008 yılında diğer illerden alınan göç daha fazla olduğundan net göç hızı **‰**3,2 olarak gerçekleşmiştir. Çalışma sahamızda 2009 yılında ise aldığı göç 4.662, verdiği göç 5.677'dir (Tablo 2.31). Net göç hızı ise **‰**-8,28'dir. 2016 yılında net göç hızının yüksek olmasında Suriye'deki iç savaşın etkisi rol oynamıştır. Suriye sınırı boyunca terör örgütleri tarafından ülkemize atılan roketler, en fazla Kilis şehir merkezini etkilemiştir. Güvenlik kaygısı nedeniyle 2016 yılında insanların bir kısmı şehirden göç etmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında güvenliğin sağlanmaya başlamasıyla net göç hızı yeniden pozitif olmuştur.

2.3.1.2. Dış Göçler

Nüfus artışına ya da azalmasına neden olan faktörlerden olan doğum, ölüm ve göç olaylarının yanı sıra savaşlar, ulusal veya uluslararası kitlesel nüfus hareketlerine yol açar (Kasarca, 1996: 248). Ülkemiz jeopolitik konumu itibariyle Osmanlı Dönemi'nde olduğu gibi günümüzde de dünya siyasetinde önemli bir yere sahiptir.

Asya ile Avrupa arasında geçiş noktasında yer alan ülkemiz, savaşların yüzyıllardır hiç eksik olmadığı Ortadoğu ve Ön Asya bölgelerindeki ülkelerin bir kısmıyla komşu olduğundan yaşanan savaşlardan en fazla etkilenen ülkelerin

başında gelir. Özellikle Ortadoğu'da komşularımız olan Irak ve Suriye'de yaşanan iç karışıklıklar ve küresel ölçekli askeri müdahaleler bölgede istikrarı yok ettiği gibi milyonlarca insanın ölümüne veya güvenlik nedeniyle zorunlu göç etmelerine neden olmuştur.

Türkiye'nin bulunduğu özel konumunun ortaya çıkardığı avantaj ve dezavantajlar vardır. Üç tarafımızın denizlerle çevrili olması, Ortadoğu ve Kafkaslardaki petrol ve doğalgaz kaynaklarına sahip ülkelere yakın olmamız, gelişmiş Batılı ülkelere gitmek için ülkemizin güzergah olması, komşu ülkelerde yaşanan savaş ve iç karışıklıklar, ekonomik istikrarsızlıklar, sınır bölgelerimizde var olan akrabalık ilişkileri ve ulaşım şartlarının kolaylığı ülkemize yoğun şekilde göç akımlarına yol açmaktadır. Ülkemizin jeopolitik konumu her ne kadar avantajlı olarak görülse de emperyal güçlerin bu sahadaki yeraltı ve yerüstü kaynaklarına göz dikmesinin sonucu olarak bölgede etnik ve mezhepsel savaşlar sürekli devam etmektedir. Irak, Suriye, Filistin yıllardır savaşların sürdüğü ülkelerdir. Ayrıca İran-Irak ve Körfez savaşları da buna örnek verilebilir.

"Geçtiğimiz son yüzyılda dünya genelinde artan çatışma ortamı, etnik ve inanç temelli şiddet olayları, insan hakları ihlalleri ve ekonomik krizler göç eden ve iltica eden insan sayısının artmasına sebep olmuştur. Günümüzde ulaşım imkânlarının kolaylığı, iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve beraberinde yaşanan küreselleşme göç hareketlerini çok kısa zamanda kitlesel insan hareketine dönüştürmekte ve uluslararası boyut kazandırmaktadır" (Nurdoğan vd., 2016: 218). Türkiye, jeopolitik konumu itibariyle uluslararası göç veya yasa dışı göçün transit ülkesi konumundadır (Deniz, 2014: 175).

Savaş, baskı, şiddet, zulüm gibi insanlık dışı hareketlerin yanı sıra geçim sıkıntısı nedeniyle sosyal ve ekonomik olarak gelişmiş Batı ülkelerine Ortadoğu ve Ön Asya'dan her yıl onbinlerce insan illegal yollardan göç etmektedir. Bu insanların bir kısmı amacına ulaşırken bir kısmı ise insan tacirlerinin tuzaklarına düşerek dramatik şekilde hayatlarını kaybeder veya istediği yere gidememektedir. Ülkemiz doğudan batıya doğru olan illegal göç hareketlerinde geçiş yeri olarak kullanılan ülkelerin başında gelmektedir.

29 Nisan 2011 yılında Suriye'de başlayan karışıklıklar büyüyerek günümüze kadar devam etmiştir. Suriye'de yaşayan halkların bir kısmı –Arap, Türkmen, Kürt, Ermeni- güvenliğin ortadan kalkmasıyla ülkemize ve diğer ülkelere (Ürdün, Lübnan vb.) doğru daha çok kitlesel şekilde zorunlu olarak göç etmişlerdir.

Yaşanan bu göç hareketi, ülkemiz açısından birçok şehirde olumlu-olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Suriye sınırında yer alan şehirlerimiz bu göç hareketinden diğer şehirlere oranla daha fazla etkilenmişlerdir. Çalışma sahamız olan Kilis, sınırdaş olmamız nedeniyle Suriyeli göçmenlerden etkilenen şehirlerin başında gelir. Suriyeli göçmenler ve Kilis iline olan etkilerini ele almadan önce hukuki statülerini irdelemek konunun daha iyi anlaşılması açısından önem arz eder.

Eski toplumlardan günümüz toplumlarına kadar tarih boyunca "Mülteci ve Sığınmacı" kavramları var olmuştur. Nitekim İslam Din'inde Ensar-Muhacir kardeşliği söz konusu olmuştur. Ülkemizin de taraf olduğu 1951 yılında kabul edilen "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme" ile Mülteci Statüsü: "Irkı, dini, tabiiyeti belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan veya söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır"(IOM, 2009: 43). Sığınmacı kavramı ise: "Ulusal veya uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler. Olumsuz bir karar çıkması sonucunda bu kişiler ülkeyi terk etmek zorundadırlar ve eğer kendilerine insani veya diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler" (IOM, 2009: 49). Mülteci hakkı elde eden göçmenler birçok ülkede gönüllü olarak göç etmiş göçmenlere göre daha fazla hak elde ederler (Backwell, 2015: 190). Mültecilik, hukuksal olarak bir statüyü ifade eder. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 yılında birçok ülkenin katılımıyla imzalanan "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmeye Ek Protokol" ile kavramın temeli hukuksal olarak doldurulmuştur. Suriye krizi birinci derecede Suriyelileri ardından Ürdün, Türkiye ve Irak gibi Suriye'ye komşu ülkeleri etkilemiştir (Erdoğan, 2017: 17-21).

Buna göre "Mülteci ve Sığınmacı" kavramları BM tarafından 1951 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesi esas alınarak bazı temel haklara sahip olanlar için kullanılmaktadır. Ülkemizde 2013 yılında 6458 sayılı "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" çıkarılmış bu kanunla yabancıların ülkemize girişleri, ülkemizde kalışları ve Türkiye'den çıkışları konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu kanun

esas alınarak 13.10.2014 tarihli ve 2014/6883 numaralı "Geçici Koruma Yönetmeliği" çıkarılmıştır. Suriye'den ülkemize doğru olan kitlesel göç nedeniyle çıkarılan bu yönetmelikte Geçici Koruma: "Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma" olarak ifade edilmektedir. Bu durumda 6458 Sayılı Kanun ile Suriyeliler ülkemizde hukuki olarak Geçici Koruma altına alınmışlardır.

Geçici Koruma, sınırlara yönelik ani toplu nüfus hareketlerinde uygulanan acil bir durum politikasıdır. Nüfus hareketlerine uygun bir çözüm getirilene kadar ara bir çözüm olarak yapılır (Fitzpatrick, 2000; Özdemir, 2017: 123). Geçici Koruma altına alınan Suriyeliler coğrafi yakınlık, akrabalık ilişkileri, ulaşım kolaylığı, ülkemizin uyguladığı "Açık Kapı" politikasının gereği sınırlarımızın mazlum milletlere sonuna kadar açık olması sebebiyle Türkiye'yi tercih etmişlerdir (Harunoğulları, 2016: 380).

Sonuç olarak; ülkemizde "Geçici Koruma" altına alınan Suriyeliler için yasal mevzuatta bazı değişiklikler yapılmış, barınma merkezleri kurulmuş, ülkemize entegre olabilmeleri için sosyal, ekonomik, toplumsal politikalar üretilmeye başlanmıştır.

2.3.2. Kilis İlinde Suriyeli Sayısı ve Mekânsal Dağılışları

Suriye'de iç savaş başladıktan sonra ülkemize doğru kitlesel göç akımları meydana gelmiştir. 2011 yılından günümüze kadar geçen sekiz yıllık zaman zarfında ülkemize göç eden Suriyeli sayısı yıldan yıla değişiklik göstermiştir. Suriyeliler için ilk zamanlarda bazı şehirlerimizde çadır ve konteyner kentler kurulmuştur. Hatay, Şanlıurfa, Gaziantep, Mardin, Kahramanmaraş, Osmaniye, Adıyaman, Adana, Malatya ve Kilis söz konusu konteyner ve çadır kentlerin kurulduğu illerdir.

"Geçici Koruma" altına alınan Suriyeliler ilk zamanlarda devletimizce kurulmuş barınma merkezlerinde kalmışlardır. Fakat zamanla sayının artması ve Suriye sınırımızda güvenlik yönünden tam anlamıyla kontrolün sağlanamaması Suriye tarafından ülkemize kontrolsüz girişlerin artmasına neden olmuştur. Kaçak olarak ülkemizde farklı şehirlere yerleşen Suriyeliler, gittikleri şehirlerde zorluklarla karşılaştıkları gibi sorun olmaya da başlamışlardır.

İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak 2013 yılında göç ve göçmenlerle ilgili veri tabanı oluşturmak, kayıtlar almak ve göçmenler ile ilgili politikalar geliştirmek üzere

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Suriyeliler ile ilgili tüm kayıtlar "GöçNet" isimli sistemde toplanmaktadır.

Tablo 2.32: 2011–2018 Yılları Arasında Türkiye'de Biyometrik Kayıtlara Göre Geçici Koruma Altına Alınan Suriyeli Sayısı.

2011	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2017**	**2018**	**2019**
252	14.237	224.655	1.519,286	2.503,549	2.834,441	3.426,786	3.603,888	3.643,870

Kaynak: GİGM, 2019.

Tablo 2.32'de Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan rapora göre; 2011-2018 yılları arasında ülkemize gelen ve Geçici Koruma altına alınan Suriyeli sayısı verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere ülkemizdeki Suriyeli sayısı 2011 yılından bu yana hiçbir zaman azalmamış aksine yıldan yıla artış göstermiştir. Oransal olarak en fazla artışın olduğu yıllar 2014 ile 2015 yıllarındadır. 2013 yılında 224.655 kişi koruma altına alınmış iken, 2014 yılında bu sayı 1.519,286 kişiye yükselmiştir. 2015 yılında yaklaşık bir milyon kişi daha koruma altına alınmış ve 2.503,549 sayısına ulaşmıştır. Koruma altına alınan kişi sayısının en fazla olduğu yıl 2018 yılıdır. 2011 yılında 252 olan sayı aradan geçen 7 yıllık sürede 3.594,232 kişiye yükselmiştir. 2017 ve 2018 yıllarında koruma altıına alınan kişi sayısının 2014 ve 2015 yıllarına göre nispeten daha az artış göstermesinin iki nedeni vardır: Birincisi 2017 ve 2018 yıllarında Suriye'de DAEŞ terör örgütünün elinde bulunan toprakların büyük çoğunluğu uluslararası koalisyon güçleri ve merkezi Suriye Hükümeti tarafından geri alınmış böylece güvenlik daha fazla sağlanarak yeni göç dalgalarının oluşması ihtimali azalmıştır. İkincisi; güvenli bölgelerin oluşmasıyla beraber Suriyelilerin bir kısmı anavatanlarına geri dönmeye başlamışlardır. Ancak Geçici Koruma altına alınan kişi sayısının artış göstermeye devam etmesinde göçlerin etkisinden çok Türkiye'de Geçici Korumaya alınmış Suriyelilerin yeni doğan çocuk sayılarıyla ilişkilidir. Kamu Denetçiliği Kurumunun hazırladığı rapora göre: "Ülkemizdeki hastanelerde 2011-2017 yılları arasında 276.158 Suriyeli bebeğin doğumu gerçekleştirilmiştir" (KDK, 2018: 153). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 2018 sonu itibariyle yayınladığı verilere göre ülkemizde doğan Suriyeli çocuk sayısı 405.521'dir. 2019 ağustos ayı itibariyle ülkemizde bulunan Suriyeli sayısı 3.643,870'e yükselmiştir.

Kilis iline gelen ve Geçici Koruma altına alınmış Suriyelilerin bir kısmı il içerisinde kendi imkânlarıyla yaşarken bir kısmı da geçici barınma merkezi olarak kurulmuş konteyner kentlerde yaşamaktadır. İl sınırları içerisinde Elbeyli-Beşiriye ve Öncüpınar'da olmak üzere iki adet konteyner kent kurulmuştur.

Tablo 2.33: 2014–2019 (04.12.2019 son veri) Yılları Arasında Kilis İlinde Yaşayan Suriyeli Sayısı.

Yıl	GBM (Geçici Barınma Merkezi) Suriyeli Sayısı	GBM Dışı Suriyeli Sayısı	Toplam Suriyeli Sayısı	İl Nüfusu	Kayıtlı Suriyelilerin İl Nüfusu İle Karşılaştırma Yüzdesi (%)
2014	37.576	59.951	97.527	128.781	75.73
2015	33.771	85.209	118.980	130.655	91
2016	36.470	85.857	122.327	130.825	93.5
2017	26.395	105.486	131.881	136.319	96.74
2018	14.730	101.257	115.987	142.541	81.37
2019	8.519	107.080	115.599	-	-

Kaynak: GİGM, 2019.

Tablo 2.33'e göre; Kilis ilinde Geçici Barınma Merkezleri ile bu merkezlerin dışında yaşayan Suriyeli sayısı toplamı günümüze kadar artış göstermiştir. 2014 yılında Kilis ilinde Suriyeli sayısı 97.527, Türk vatandaşlarının sayısı 128.781'dir. Suriyelilerin nüfusa oranı %75,73'tür. 2015 yılında Suriyelilerin sayısı 85.209 iken, Suriyelilerin il nüfusuna oranı %91'dir. 2016 yılında Kilis ili nüfusu sadece 170 kişi artmış buna karşın Suriyeli sayısı 3.347 artmıştır. 2016 yılında Suriyelilerin il nüfusuna oranı %93,5 olmuştur. 2017 yılında Geçici Barınma Merkezinde yaşayan Suriyeli sayısı azalmış, bu merkezler dışında yaşayan Suriyeli sayısı ise artmıştır. Bu yıldaki toplam Suriyeli sayısı 131.881 iken, il nüfusu 136.319'dur. Yine bu yılda Suriyelilerin il nüfusuna oranı %96,74'e yükselmiştir. 2018 yılının sonu ile 2019'un başında Kilis ilinde Suriyeli sayısında kısmen düşüş yaşanmıştır. Zeytin Dalı Askeri Harekâtının başarılı geçmesinin etkisiyle kısmen de olsa güvenli bölgeler oluşturulmuş ve geri dönüşler başlamıştır. 2018 yılında Kilis il nüfusu 142.542, Suriyeli sayısı 115.987'dir. Suriyeli sığınmacıların il nüfusuna oranı %81,37'dir. 04.12.2019 tarihi itibariyle Kilis ilinde bulunan Suriyeli sayısı 115.599'dur.

Çalışma sahamızda Geçici Barınma Merkezleri dışında yaşayan Suriyelilerin mahalle bazlı nüfus miktarları konusunda Kilis Göç İdaresi Müdürlüğünden veri

talebinde bulunulmuş ancak böyle bir veriye sahip olmadıklarını resmi olarak bildirmişlerdir. Suriyelilerin mekânsal dağılışlarını yapmak için Kilis İl Milli Eğitim Müdürlüğü bünyesinde yer alan; "PİCTES-Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi" biriminden 2018–2019 eğitim-öğretim yılında Geçici Eğitim Merkezleri (GEM) ile Türk okullarında eğitim gören Suriyeli öğrencilerin okullar bazında sayıları alınarak bu verilerin tahlil ve tasnifi yapılmış, okulların bulunduğu mahalleler tespit edilmiştir. Suriyeli öğrenci sayıları referans alınarak Suriyelilerin Kilis şehrinde yoğun olarak yaşadıkları mahalleler tespit edilmiştir (Tablo 2.34).

Tablo 2.34: Kilis Şehri'nde Okulların Yer Aldığı Mahalleye Göre Suriyeli Öğrenci Sayısı (2018–2019 Öğretim Yılı).

Sayı	Mahalle Adı	Suriyeli Öğrenci sayısı
1	Saraç Mehmet Çavuş	1.274
2	Yaşar Aktürk	296
3	Polat Paşa	258
4	Namık Ünler Paşa	14
5	Ekrem Çetin	812
6	Atatürk	138
7	Mücahitler	42
8	İslambey	175
9	Şörhabil	240
10	Kazım Karabekir	1.577
11	Barış	98
12	Mehmet Rıfat Kazancıoğlu	116
13	Müslümanbey	363
14	Çaylak	166
15	Yeni	372
16	İnnaplıkütah	62
17	Şıh Mehmet	358
18	Öncüpınar	1.054
19	Albay İbrahim Karaoğlanlıoğlu	240
20	Yavuz sultan Selim	124

21	İzzettin İyigün Paşa	234
22	Helvacıoğlu	85
23	Mehmet Şanlı	12
24	Yedi Aralık	4
25	Nedim Ökmen	280
26	Bilali Habeş	19
27	Oylum	41
28	Namık Kemal	244

Kaynak: Kilis İl Milli Eğitim Müdürlüğü, 2019.

Tablo 2.34'e göre; Kilis şehrinde Suriyeli öğrencilerin eğitim aldığı okulların bulunduğu mahalleler içerisinde öğrenci sayısı en fazla olan Kazım Karabekir'dir. Bu mahallede yer alan okullara giden Suriyeli öğrenci sayısı 1.577'dir. Öğrenci sayısının fazla olduğu bir diğer mahalle 1.274 öğrenciyle Saraç Mehmet Çavuş'tur. Öncüpınar Mahallesi'nde bulunan okullarda 1.054, Ekrem Çetin'de 812 Suriyeli öğrenci eğitim görmektedir. Müslümanbey, Şıh Mehmet, Yeni mahalle, Yaşar Aktürk, Polat Paşa, Albay İbrahim Karaoğlanlıoğlu, İzzet İyigün Paşa, Nedim Ökmen ve Namık Kemal Mahalleleri'nde bulunan okullarda okuyan ortalama Suriyeli öğrenci sayısı 234-372 arasında değişmektedir.

Sonuç olarak tablo 2.34'ten anlaşılacağı üzere; Kilis şehrinde Suriyeli öğrencilerin eğitim gördüğü okulların bulunduğu mahalleler ve öğrenci sayıları dikkate alındığında Suriyeli aile sayısının yoğun olarak Kazım Karabekir Mahallesi'nde yaşadıkları sonucuna varılmaktadır. Saraç Mehmet Çavuş Mahallesi yoğunluk olarak ikinci sırada bulunur. Öncüpınar, yoğunluğun en fazla olduğu üçüncü mahalledir. Ancak Öncüpınar'da yoğunluğun fazla olmasında bu mahallede GBM'nin yer alması etkili olmuştur. Suriyelilerin yoğunlukta olduğu diğer bir mahalle, Ekrem Çetin'dir.

Kilis şehir merkezinde Suriyeli öğrencilerin eğitim gördüğü okullar şehir nüvesinin dışında özellikle şehrin batı ve güneybatısında bulunan; Ekrem Çetin, Kazım Karabekir, Öncüpınar ve Şıh Mehmet Mahalleleri'dir. Tekye, Büyükkütah vb. mahalleler çarşı merkezini oluşturduğundan daha çok işyerleri bulunmaktadır (Harita 2.11). Bu mahallelerde hem ikamet edilen ev sayısı az hem de kiralar çok yüksek olduğundan çok fazla tercih edilmemektedir. Fakat bu mahallelerde Suriyelilere ait çok sayıda işyeri bulunmaktadır.

Tablo 2.35: Kilis Merkeze Bağlı Köylerde Suriyeli Öğrenci Sayısı.

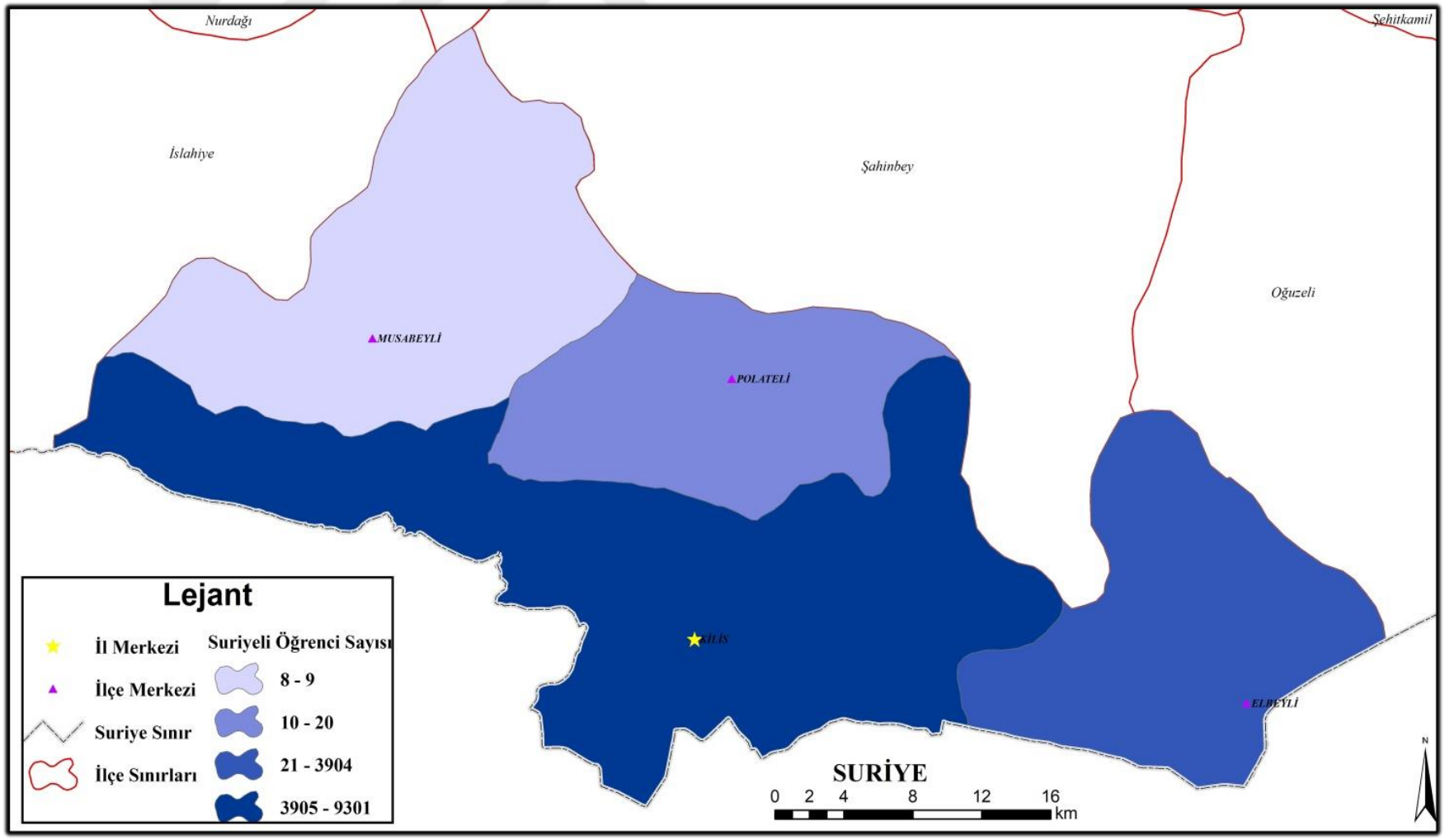
Sayı	Mahalle Adı	Suriyeli Öğrenci sayısı
1	Beşikkaya	2
2	Bulamaçlı	5
3	Çerçili	3
4	Deliosman	2
5	Karakoyunlu	1
6	Duruca	4
7	Gözkaya	3
8	Gülbaba	15
9	Güvenli	8
10	Karacaören	4
11	Karamelik	18
12	Acar	2
13	Mısırcık	6
14	Süngütepe	11

Kaynak: Kilis MEM, 2019.

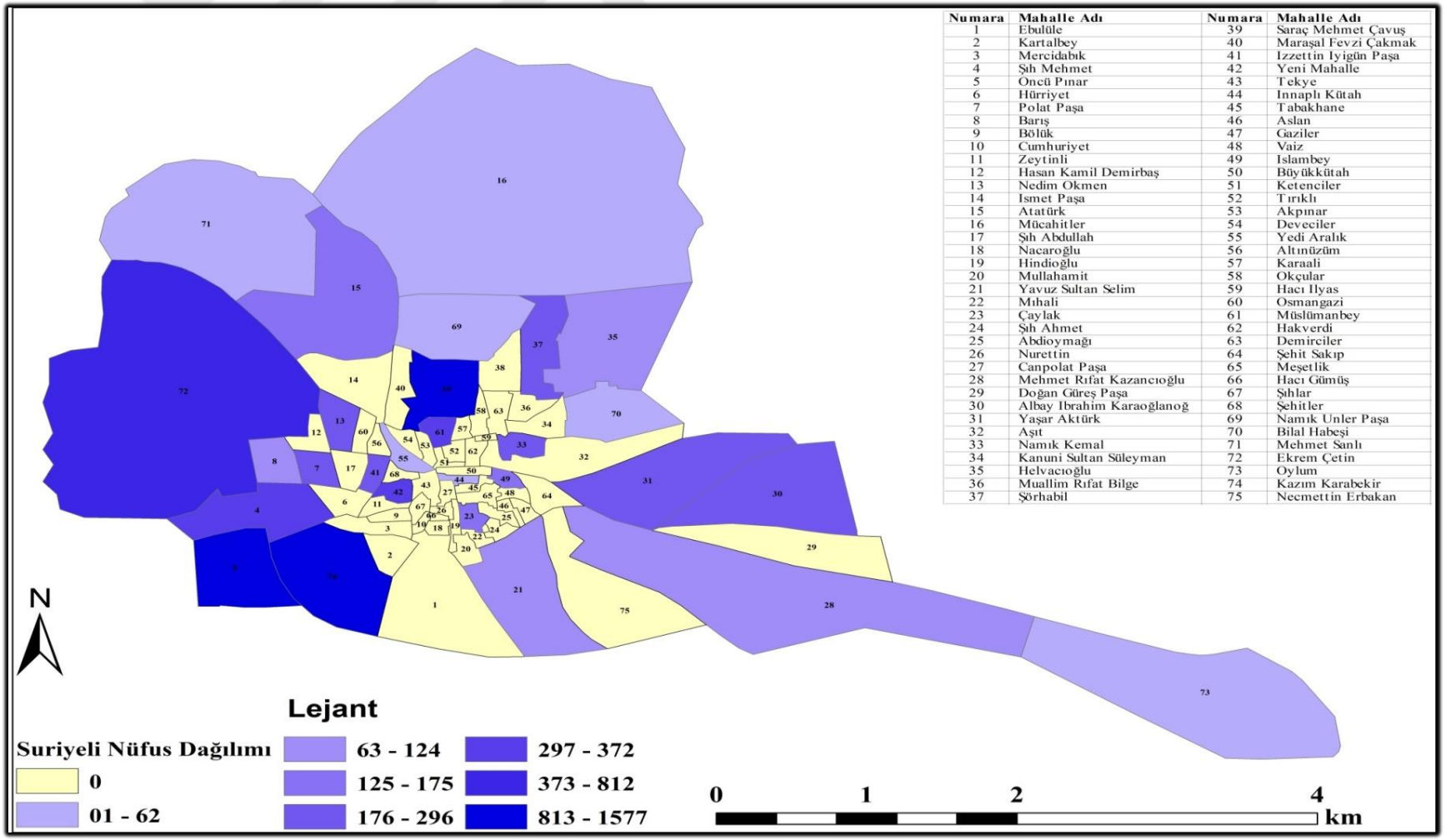
Suriyeli öğrenciler sadece Kilis şehir merkezinde değil, köylerde bulunan ilkokul ve ortaokullarda da eğitim görmektedirler. Tablo 2.35'te Kilis merkeze bağlı bazı köylerde eğitim gören Suriyeli öğrenci sayıları verilmiştir. Bu veri Suriyelilerin sadece şehir merkezinde değil kırsal alanlarda da yaşadığını göstermektedir (Harita 2.10). Şehirde yaşayan hiçbir aile çocuğunun kırsalda bulunan bir köyde eğitim görmesini istemez. Aynı durum şehirlerde yaşayan insanlar için de geçerlidir. Eğitim sistemimizin adrese dayalı olarak öğrencileri okullara yerleştirme işlemi üzerine kurulu olduğu düşünüldüğünde dağılış haritamızın önemi daha fazla anlaşılmaktadır. Kırsal alanlarda öğrenci sayısının az olması Suriyelilerin köylerde yaşamayı tercih etmediklerini göstermektedir. Köylerde iş olanaklarının az olması ve yaşam standartlarının şehirlere göre daha zorlu olması etkili olmuştur.

Suriyeli öğrenci sayısının diğer köylere göre daha fazla olduğu köy Karamelik'tir. 18 öğrencinin eğitim gördüğü bu köy Gaziantep/Şahinbey ilçesine yakın olduğundan Suriyeliler tarafından tercih edilmiştir. Sınıra yakın olan bazı köylerde Suriyeli öğrenci sayısı diğer köylere göre daha fazladır. Gülbaba ve Süngütepe bu durumda olan köylerdir.

Harita 2.10: İlçelere Göre Suriyeli Öğrenci Dağılışı (2019).

Harita 2.11: Kilis Şehrinde Suriyeli Öğrenci Sayısına Göre Mahalle Yoğunluk Haritası.

2.3.3. Kilis İlinde Geçici Barınma Merkezleri

Suriye'de 2011 yılında başlayan iç karışıklıklar günümüze kadar büyüyerek devam etmiştir. Savaş ortamından kaçan Suriyeliler, komşu ülkelere doğru kitlesel şekilde göç etmişlerdir. Ülkemize gelen Suriyeliler için birçok ilde konteyner kent veya çadır kentler kurulmuştur. Kilis ilinde Suriyeliler için 2012 yılından başlanarak Öncüpınar ve Elbeyli Beşiriye konteyner kentleri kurulmuş ve günümüze kadar bu iki barınma merkezi faal bir durumda Geçici Koruma altına alınan Suriyelilerle diğer mültecilere hizmet vermektedir. Çalışmamızın bu kısmında Kilis'te kurulmuş olan konteyner kentlerin; fiziki durumları, sosyal imkânları, kalmakta olan misafir sayısı gibi konular ele alınacaktır.

2.3.3.1. Öncüpınar Konteyner Kenti

Kilis merkeze bağlı Öncüpınar Mahallesi'nde 2012 yılının başlarında yapımına başlanan Öncüpınar konteyner kentine 17 Mart 2012 yılında ilk kez sığınmacı yerleştirildi. Kamp ilk kurulduğunda 2053 konteyner inşa edilmiş ancak zamanla konteynerlerin sayısı artırılmıştır. Konteynerler 5-6 kişilik ailelerin rahat bir şekilde yaşayabileceği ölçekte 2 oda, Amerikan mutfak, banyo ve tuvaletten oluşmaktadır. Konteyner kent 6 mahalleden oluşacak şekilde inşa edilmiştir. Alt yapı olarak kanalizasyon ve içme suyu şebekesi mevcuttur. Kampta güvenlik önlemleri üst seviyededir. Kampın dışından yetkili kişiler haricinde kimsenin fotoğraf çekmesine izin verilmemektedir. Kampa giriş ve çıkışlar biyometrik parmak izi veya çipli kimlik kartları okutularak yapılmaktadır. Konteyner kent içerisinde eğitim faaliyetleri yürütülmekte olup kreş, ilkokul, ortaokul ve lise bulunmaktadır. Konteyner kent içerisinde yer alan mahallelerin temsilcileri bulunmaktadır. Sağlık hizmetlerini yürütmek üzere 50 kişiyi tedavi edebilecek hastane mevcuttur. Bunun yanı sıra konteyner kentte 1000 kişilik iki cami, 3 süper market, banka, PTT şubeleri ve 6 sosyal tesis bulunmaktadır. Ayrıca kamp içerisinde kalanlara kuaförlük, kilim, elişi, bilgisayar eğitimi gibi kurslar verilmektedir (Kilis Valiliği, 2018).

Tablo 2.36: Öncüpınar Konteyner Kenti'nin Alan ve Maliyet Özellikleri.

Konteyner Kent	Kamp Alanı	Mevcut Konteyner (İlk İnşa Zamanı)	Kurulum Maliyeti	Bir Konteyner İçin Birim Maliyet	m^2 Birim Maliyet
Öncüpınar	315.000 m^2	2.053	56.951,278 TL	27.741 TL	181 TL

Kaynak: (AFAD, 2013).

AFAD'ın açıkladığı 2013 verilerine göre; Öncüpınar Konteyner Kenti 315.000 m^2 alan üzerine inşa edilmiştir. Kurulum maliyeti 56.951,278 TL olup bir konteyner için birim maliyet 27.741 TL ve m^2 birim maliyeti ise 181 TL'dir (Tablo 2.36).

Öncüpınar Konteyner Kentinde kalan misafirlere geniş eğitim imkanları sunulmaktadır. Kreş, ilkokul, ortaokul ve lisenin yanında öğrenmek isteyenler için de Türkçe dil kursları da verilmektedir.

Foto 2.2: Öncüpınar Konteyner Kentinde Selam İlk ve Ortaokul.

Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

Foto 2.3: Öncüpınar Konteyner Kentinde Zeytin Kreş ve Anaokulu.

Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

Foto 2.4: Öncüpınar Konteyner Kentinde Hürriyet Lisesi.

Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

Öncüpınar Konteyner kentinde sağlık hizmetleri 770 m^2 alana kurulmuş olan Acil hizmet birimince yapılmaktadır. Muayene odası, dört erkek ve dört bayan olmak üzere sekiz kapasiteli müşahade odaları mevcuttur. Ağır hastalar Kilis Devlet Hastanesi'ne sevk edilmektedir. Eczane ihtiyaçları acil biriminden karşılanmaktadır.

Foto 2.5: Öncüpınar Konteyner Kentinde Müşahede Odası.

Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

Konteyner kent içerisinde UNİCEF tarafından kurulmuş olan bir kütüphane vardır. Kütüphane içerisinde Türkçe ve Arapça kitaplar mevcuttur. Aynı zamanda öğrencilerin kullanımı için bilgisayarlar bulunmaktadır.

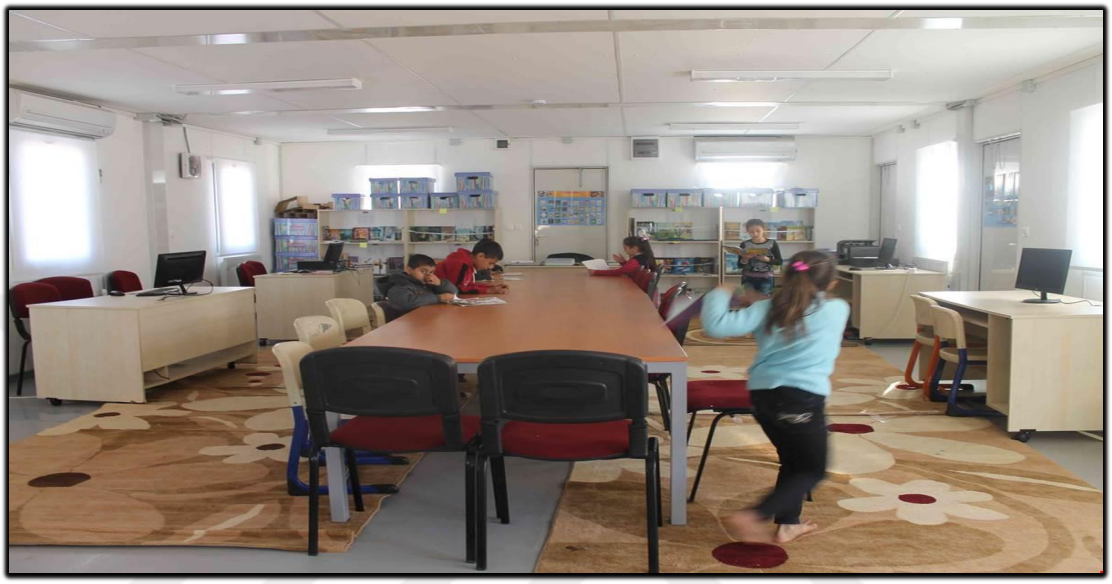

Foto 2.6: Öncüpınar Konteynır Kentinde Kütüphane.

Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

Konteyner kent içerisinde insanların ibadetlerini yapabilmeleri için iki cami yapılmıştır. Halep Camisi adı verilmiş olup yakınında Kuran kursu da açılmıştır.

Foto 2.7: Öncüpınar Konteyner Kentte Halep Camii.

Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

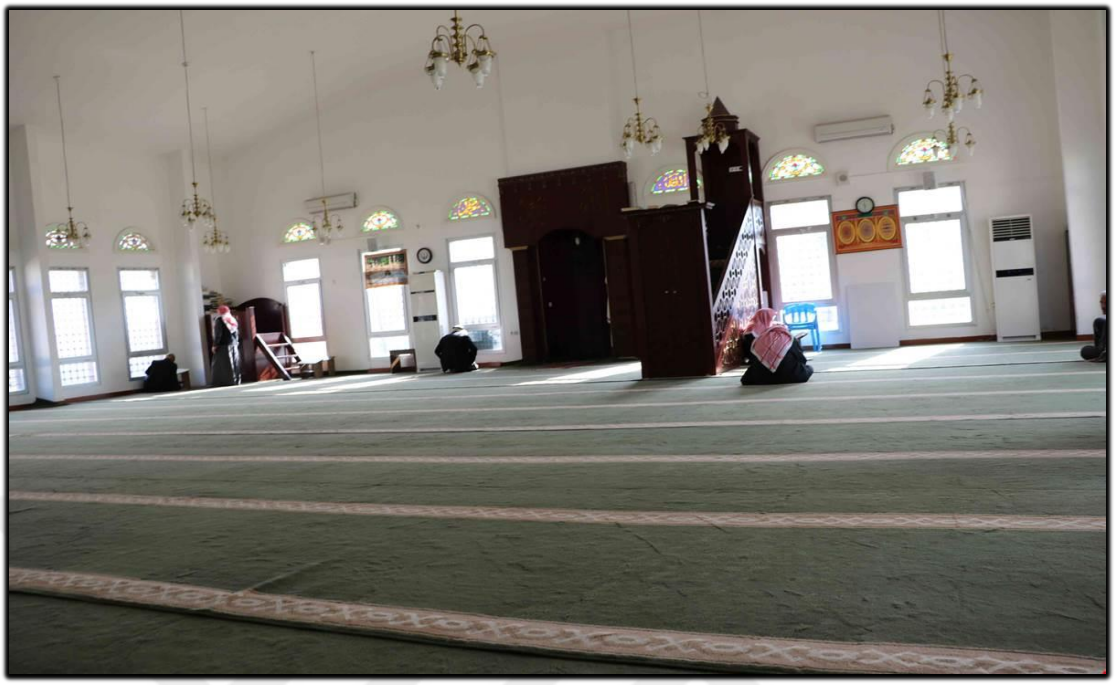

Foto 2.8: Öncüpınar Konteyner Kent İçerisindeki Halep Camisi'nin İç Kısmı.

Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

Öncüpınar Konteyner Kent içerisinde sosyal tesis olanakları fazlasıyla mevcuttur. Sosyal tesisler 5 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm yani Sosyal Tesis-1 Psiko-sosyal desteğin verildiği alandır. Sosyal Tesis-2 bazı atölye ve çamaşırhane kısımlarından oluşur; resim ve mozaik atölyesi, el sanatları atölyesi, halı dokuma atölyesi, bilgisayar sınıfı, bayan kuaför eğitimi sınıfı ve kamp dışından olup kampı ziyarete gelenler için şark odası mevcuttur. Sosyal Tesis-3 giyim ve el sanatları kurslarının verildiği yer olup yapılan çalışmalar hem sergilenmekte hem de pazarlanmaktadır. Sosyal Tesis-4 Türkçe dil kursunun verildiği aynı zamanda BM tarafından desteklenerek kurulmuş 2 tekstil atölyesi vardır. Sosyal Tesis-5 spor faaliyetlerinin yapılabildiği alanlardan oluşur; güreş, judo, masa tenisi, futbol, basketbol ve voleybol oyun alanları bulunmaktadır.

Foto 3.9: Öncüpınar Konteyner Kenti'nde Yapılan bir Spor Etkinliği.

Kaynak: Kaynak: www.oncupinar.gov.tr

Devletimiz, Suriye'deki savaştan kaçıp ülkemize gelen Suriyeli sığınmacılar için maliyeti çok yüksek olmasına rağmen konteyner kentler veya çadır kentler inşa etmiştir. İç savaş mağduru olmuş Suriyelilerin bu konteyner kentlerde her türlü ihtiyaçları karşılanmıştır. Ancak savaşın süresi uzadıkça ülkemize gelen Suriyeli sayısı milyonlara ulaşmıştır. Suriyeli sayısı hızla artış gösterdiğinden konteyner kentler yetersiz kalmış bunun sonucunda Suriyeliler legal veya illegal şekilde şehir ve kırsal alanlara yerleşmişlerdir. Bu durumun yarattığı sonuçlar ayrıca ele alınacaktır.

2.3.3.2. Elbeyli Beşiriye Konteyner Kenti

Elbeyli ilçesine bağlı Beşiriye köyü yakınında kurulmuş olan bu konteyner kent, 2013 yılı başlarında inşa edilmeye başlanmış ve ilk yerleştirme 3 Haziran 2013 tarihinde yapılmıştır. 20.000 kişiyi ağırlayabilecek kapasiteye sahip olmakla beraber kamp içerisinde okul, cami, rehabilitasyon merkezi, iki adet market, sosyal tesis ve sağlık hizmetleri için poliklinik vardır.

Foto 2.10: Elbeyli Beşiriye Konteyner Kentinden Görünüm.

Kaynak: http://www.kilis.gov.tr/elbeyli-konaklama-merkezi

Tablo 2.37: Elbeyli Beşiriye Konteyner Kent Hakkında Bilgi.

Konteyner Kent	Kamp Alanı	Mevcut Konteyner (İlk İnşa Zamanı)	Kurulum Maliyeti	Bir Konteyner İçin Birim Maliyet	m^2 Birim Maliyet
Elbeyli Beşiriye	416.672 m^2	3.592	72.100,297 TL	20.072 TL	173 TL

Kaynak: AFAD, 2013.

Tablo 2.37'ye göre; Elbeyli Beşiriye Konteyner Kenti, 416.672 m^2 alan üzerine inşa edilmiş ve 3.592 konteyner kapasitesine sahiptir. Ancak zamanla bu sayıda artma ve azalma olmuştur. Kurulum maliyeti 72.100,297 TL olup bir konteyner için birim maliyet; Öncüpınar'da yapılan konteyner kente göre biraz düşüktür (20,072 TL) ve m^2 birim maliyeti ise 173 TL olarak gerçekleşmiştir.

Öncüpınar ve Elbeyli Beşiriye'de bulunan konteyner kentlerde yemek, sağlık, hizmet alımı giderleri (temizlik, güvenlik vb.), telefon, su, elektrik, internet, taşıma ve nakliye, personel ve sınır ötesi yardım giderleri karşılanmaktadır. Uluslararası yardım kuruluşları, AB ve BM'den çok az miktarda yardım yapılsa da Suriye'deki savaş ülkemize ekonomik olarak ağır yük getirmiştir.

Foto 2.11: Elbeyli Beşiriye Konaklama Merkezi.

Kaynak: http://www.kilis.gov.tr/elbeyli-konaklama-merkezi

Tablo 2.38: Öncüpınar ve Elbeyli Beşiriye Konteyner Kentlerinde Kalan Suriyeli Sayısı (08.08.2017-10.12.2019 Tarihleri Arası).

Konteyner Kent	Yayınlanma Tariihi	Mevcut Konteyner	GBM Mevcudu	Toplam Mevcut
Öncüpınar	08.08.2017	3184	12.910	30.468
Elbeyli Beşiriye		3572	17.558	
Öncüpınar	18.09.2017	3253	12.293	28.899
Elbeyli Beşiriye		3592	16.606	
Öncüpınar	30.10.2017	3253	12.294	27.158
Elbeyli Beşiriye		3592	14.864	
Öncüpınar	22.11.2017	3253	12.220	26.732
Elbeyli Beşiriye		3592	14.512	
Öncüpınar	11.12.2017	3101	12.115	26.395
Elbeyli Beşiriye		3592	14.280	
Öncüpınar	29.1.2018	3073	11.871	25.717
Elbeyli Beşiriye		3475	13.846	
Öncüpınar	28.2.2018	3089	11.668	25.270
Elbeyli Beşiriye		3586	13.602	
Öncüpınar	26.3.2018	3089	11.533	24.925
Elbeyli Beşiriye		3586	13.392	
Öncüpınar	24.4.2018	3089	11.407	24.301
Elbeyli Beşiriye		3586	12.894	
Öncüpınar	7.5.2018	3089	11.347	24.087

Elbeyli Beşiriye		3586	12.740	
Öncüpınar	18.6.2018	3089	11.057	22.846
Elbeyli Beşiriye		3586	11.789	
Öncüpınar	30.7.2018	3089	10.577	21.526
Elbeyli Beşiriye		3586	10.949	
Öncüpınar	13.8.2018	3089	10.330	20.999
Elbeyli Beşiriye		3586	10.669	
Öncüpınar	15.10.2018	3089	9.898	24.164
Elbeyli Beşiriye		3586	14.266	
Öncüpınar	22.11.2018	3089	9.852	24.016
Elbeyli Beşiriye		3586	14.164	
Elbeyli Beşiriye	04.12.2019	3586	8.519	8.519

Kaynak: AFAD, 2017; GİGM, 2019.

Tablo 2.38'de Öncüpınar ve Elbeyli Beşiriye Konteyner Kentleri'nde 08.08.2017 ile 22.08.2019 tarihleri arasında konaklayan Suriyeli sayısı verilmiştir. Konteyner kentlerde kalan Suriyeli sayısının değişmesi göç hareketlerinin devam ettiğini göstermektedir. Sayının azalmasında kamplardan ayrılıp ülkemizin farklı şehirlerine göç edenlerin de etkisi vardır. Elbeyli Beşiriye Konteyner Kenti'nde bulunan toplam konteyner sayısı, Öncüpınar Konteyner Kenti'nde bulunan toplam konteyner sayısından daha fazladır. Bu yüzden Elbeyli Beşiriye'de konaklayan Suriyeli sayısı her zaman daha fazla olmuştur. 08.08.2017 tarihinde açıklanan verilere göre iki konaklama merkezinde kalan Suriyeli sayısı 30.468 kişidir. Bunun 17.558'i Elbeyli, 12.910'u da Öncüpınar Konteyner Kenti'nde kalmaktadır. 2018'de konaklayanların sayısı 2017'ye göre azalma göstermiştir. Konaklayan Suriyeli sayısının en az olduğu tarih 22.08.2019 olup, 9.941 kişiye kadar düşüş yaşanmıştır. Konteyner kentlerde kalan Suriyeli sayısının azalmasında; Öncüpınar konteyner kentinin boşaltılması, kamplara sıkı güvenlik önlemleriyle giriş-çıkış yapılabilmesi, kamp hayatına alışmakta güçlük çekilmesi, çalışma arzusu ve ülkesine geri dönme isteği de etkili olmuştur.

2.3.4. Suriyelilerin Kilis İline Sosyal ve Ekonomik Etkileri

İnsan hareketliliğinin genişlemesi derin demografik dönüşümlerin yanında çeşitli sosyal, kültürel, politik ve ekonomik sonuçlar ortaya çıkarmıştır (Barrero & Yalaz, 2018: 1). Türkiye'de Suriyeliler ilk zamanlarda mülteci kamplarına yerleştirilmiştir. Ancak birkaç yıl içinde kamplarda kalan Suriyeli sayısı azalırken

ülkemizin farklı bölgelerine iş bulmak ve daha iyi yaşam standartları için göç etmişlerdir (Esen & Oğuş Binatlı, 2017: 3).

Türkiye-Suriye sınırı 911 km'lik uzunluğa sahiptir. Bu bölgedeki arazi şartlarının jeomorfolojik olarak engel oluşturacak engebeli yapıda olmaması sınır boyunca ülkemize giriş-çıkışları kolaylaştırmıştır. Hem terörist gruplara mensup kişilerin girişini engellemek hem de geçişleri kontrol altına almak için Suriye sınırı boyunca beton duvarlar inşa edilmiştir. Türkiye'de bulunan Suriyeli sayısı 2018 yılının sonunda 3.5 milyon kişiyi aşmıştır (Tablo 2.32). Yerli nüfusla karşılaştırıldığında Suriyeliler'in en fazla olduğu il Kilis'tir. 2018 yılının sonu ile beraber ilde kamplarda yaşayanlarla kamp dışında yaşayanların sayısı 130 bini aşmıştır (Tablo 2.38).

BM yüksek komiserliğinin verilerine göre; Türkiye'deki Suriyeliler 5 farklı şekilde kategorize edilebilir: Girişimciler, mikro girişimciler, profesyoneller, çiftçiler ve işsizler (İçduygu & Diker, 2017: 24). Buna göre ülkemize gelen Suriyeliler farklı sosyo-kültürel ve ekonomik sonuçlar ortaya çıkarmışlardır.

Suriyelilerin sayısı arttıkça ülkemiz geneli ve Kilis yerelinde birbirinden farklı sorunlar ortaya çıkmıştır. Araplar ile Türkler, ortak inanca sahip olsa da gelenek-görenek ve kültür bağlamında farklı özelliklere sahiptirler. Savaştan kaçmış ve ülkemize sığınmış insanların giittikleri yerde hâkim toplum normlarına entegre olmaları gerekmektedir. Ancak baskın bir özellik gösteren Arap kültürü, sosyal ve ekonomik alanlara sokulduğunda yerli halkın ölçüsüz tepkileri ile karşılaşabilmektedir. Nitekim ülkemizde Suriye savaşının ilk yıllarında Suriyelilere "Ensar-Muhacir" kardeşliği hassasiyeti gösterilmiş ve birçok şehirde insanlarımız Suriyelilere önemli yardımlarda bulunmuşlardır. Fakat Suriye'de savaşın süresinin uzaması ve sığınmacıların kamplar dışında şehirlerde yoğunlaşmasına bağlı olarak bazı uyum sorunları ortaya çıkmıştır.

Türkiye göç konusunda önemli tecrübelere sahip olmasına rağmen Suriyeli sığınmacılara yönelik süreç başladığında zaman, mekân ve miktar yönünden etkili politikalar üretememiştir. Ancak son zamanlarda nüfus kitlesinin büyüklüğü ortaya çıktığından sığınmacıların entegrasyonu için çeşitli projeler uygulanmaya başlanmıştır.

Suriyeli sığınmacı sayısının milyonları bulması sonucunda Kilis ve daha birçok şehirde benzer sosyo-ekonomik etkilere neden olmuştur. Bunlar:

- ✓ Kültür ve yaşam tarzlarının farklı olması toplumsal uyumu zorlaştırmıştır.

- ✓ Ülkemizin bazı illerinde demografik yapıda değişmeler olmuştur. Kilis bu illerin başında gelmektedir. Şehir merkezinde yaptığımız gözlemlerde yoğun şekilde Suriyeli ve bunlara ait işyerleri açıldığı görülmüştür. Ayrıca çocuk işçi sayısında da artış yaşanmıştır.
  - ✓ Türk toplumunda pek kabul görmeyen çok eşlilik Arap kültüründe yaygın olduğundan Suriyelilerin etkisiyle toplumda çok eşlilik artmaya başlamış bunun sonucunda boşanma vakaları artmış ve aile birlikleri bozulmuştur.
  - ✓ Kira bedelleri yükseltilmiş ve kiralık konut bulmak zorlaşmıştır. Kilis ilinde bu durum çok net olarak hissedilmektedir. Yerli nüfus sayısı kadar olan Suriyeliler nedeniyle kiralık ev bulmak zorlaşmış ve sağlıksız koşullara sahip evler değerlerinin çok üstünde kiraya verilmektedir. Ayrıca konut inşasının hızlanması da şehir yerleşmelerinde çarpık kentleşmeye yol açabilmektedir.
  - ✓ Yaşam koşullarının zorluğu suç oranlarının şehirlerde artmasına neden olmuştur. Suriyelilerin, Kilis dâhil birçok şehrimizde kontrolsüz bir şekilde yerleşmiş olması yaşam koşullarını güçleştirmiştir. İnsanlar ekonomik olarak belirli bir refah seviyesine sahip olmadıklarında suç teşkil edecek faaliyetler içerisine girebilirler. Suriyelilerin yoğun olduğu yerlerde; dilencilik, hırsızlık, fuhuş ve kavga olaylarının artış göstermesi bu durumla ilgilidir.
  - ✓ İşgücü piyasasının Suriyeliler nedeniyle çalışanların aleyhine ucuzlaması vatandaşlarımızın iş bulma konusunda zorluklar yaşamalarına sebep olmuştur (Erdoğan & Ünver, 2015: 46). Suriyeliler, küçük işletmelerde sigortasız ve düşük ücretlerle çalıştırıldığından iş olanakları azalmaktadır. Suriyeliler genellikle gıda, tarım, inşaat ve hazır giyim sektörlerinde çalışmaktadırlar (Parlak, 2017: 2332). Nitekim Kilis, ekonomik faaliyet çeşitliliğinin çok zengin olmadığı bir il olduğundan genellikle geçim sıkıntısı nedeniyle göçler yaşamaktaydı. Suriyelilerin düşük ücretlerle çalışması yerli halk arasında işsiz sayısını artırmıştır.
  - ✓ Eğitim olanakları açısından Suriyeli çocuklar için UNİCEF kapsamında PİCTES projesi uygulanmış ve çocukların Türkçe öğrenmeleri ve eğitim görmeleri için GEM'ler (Geçici Eğitim Merkezi) açılmıştır. Bu projenin ikinci safhasında GEM''ler, 2019 yılında tamamen kapatılarak Suriyeli öğrenciler Türk okullarında eğitime devam edeceklerdir. Böylece Suriyeli öğrencilerin Türk eğitim sistemine entegre olmaları kolaylaşacaktır. Çalışma sahamızda da hem konteyner kentler içerisinde hem de şehir ve kırsal alanlarda Suriyeli öğrenciler için eğitim olanakları mevcuttur. Fakat savaşın psikolojik etkileri ve ailelerin ekonomik olarak geçim

sıkıntısı yaşamaları Suriyeli çocukların bir kısmının çalışmasını gerektirmektedir. Eğitim olanaklarından mahrum kalan bu gruptaki çocuklar suça karışabilme ihtimalleri yüksek olduğundan gelecekte ülkemize ciddi zararlar verebilirler. Bu konuda devletimizin önlemler alması yerinde olacaktır.

- ✓ Son iki yılda ülkemizde yaşanan ekonomik sıkıntıları kullanan bir kesim şehirlerimizde halkımızı Suriyelilere karşı örgütlemekte ve etnik kutuplaşmalar yaratmaktadırlar. Kilis ilinde de Suriyeli sayısının fazla olmasının yarattığı problemler halkın bir kesiminde büyük öfke yaratmıştır. Suriyelilerin belirli kenar mahallelerde toplanması ve birlikte hareket etmeleri gelecekte etnik çatışmalar veya güvenlik problemlerinin yaşanma ihtimalini artırmaktadır. Göç alan ülkelerde mülteci ya da sığınmacılara duyulan nefret veya yapılan ayrımcılıklar yerel halkla mülteciler arasında uzun vadede çatışmaların doğmasına neden olabilmektedir. Bu tür kırılgan zeminlerin ortadan kaldırılmasında topluma kolayca nüfus edebilen medya etkili şekilde kullanılmalıdır (Erdoğan, vd., 2017: 12).
- ✓ Sınırda bulunan illerimizde kapasitenin üstünde insan sayısı yaşadığından enflasyon ülke geneline göre çok daha yüksektir. Nitekim Kilis ili bu durumun net olarak yaşandığı merkezlerdendir. Buna bağlı olarak mal ve hizmetlerde ülke ortalamasının üzerinde fiyatlar oluşmaktadır.
- ✓ Suriyelilere ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarca çeşitli yardımlar yapılmaktadır. Bu anlamda yerel firmalardan yardım malzemelerinin alınması ekonomik olarak arz ve talep oluşturduğundan yerel ekonomiye canlılık kazandırabilir.
- ✓ Suriyelilerin küçük işletmeler açması (fırın, pastane, ayakkabıcı, lokantalar, terziler, kafeler vb.) üretim açısından şehir ekonomisine katkı yapar. Ancak kaçak açılan işletmeler vergi vermediklerinden haksız kazanç ve rekabet oluşturur. Kilis ilinde Suriyelilerin açtığı küçük işletme sayısı bir hayli fazladır. Kilis şehrindeki gezi ve gözlemlerimizde bu durum net olarak görülmüştür. Açılan bu işletmelerde tabelaların Arapça olması Suriyelilerin özellikle kendi soydaşlarına hitap ettiklerini göstermektedir. Bu da kültürel yozlaşmaya neden olmaktadır. Bunu gören bazı yerel yöneticiler gerekli önlemleri almaya çalışmaktadırlar.
- ✓ Sınır illerimizde terör olayları nedeniyle insanların güvenlik konusunda kaygılanması Suriyelilere olan tepkileri daha da artırmıştır.
- ✓ Suriyelilerin kontrolsüz şekilde şehirlere yerleşmesi bazı hizmetlerin aksamasına yol açmıştır. Sağlık alanında hastanelerin kapasitelerinin üzerinde

çalışması vb. gibi bazı hizmetlerin kalitesinde düşüşlere neden olmaktadır. Kilis ilinde yerli nüfus kadar Suriyeli olduğundan sorunlar olağandışı olabilmektedir. Ayrıca belediye hizmetlerinde de aksaklıklar meydana gelebilmektedir. Çöp toplama, temizlik hizmetleri, temiz su temini, toplu taşıma ve imar gibi konularda yeterli hizmet sağlama da sorunlar olmaktadır. Belediyelerin bütçeleri nüfusa göre şekillendiğinden Suriyelerin şehirlere göç etmesine bağlı olarak ilave masraflar ortaya çıkmıştır.

- ✓ Suriyelilerin ülkemize kattıkları pozitif durumlar da vardır. Suriyeli iş adamlarının ülkemizde yatırım yapması ve şirketler kurması, eğitim ve sağlık alanında uzman Suriyelilerin bu sektörlerde değerlendirilmesi örnek verilebilir.

III. KİLİS İLİ YERLEŞME ÖZELLİKLERİ

Beşeri Coğrafyanın incelenmesi gereken önemli konularından biri de yerleşme özellikleridir. "Yerleşmeler çok çeşitli şekillerde görünür. Göçebe çobanların çadır toplulukları; yarı göçebe çobanların senenin yalnız bir kısmında oturdukları kışlık, yazlık ve güzlük yerleşmeleri; Anadolu'da görülen göçebe ya da yarı göçebe yerleşme ile sedanter yerleşme arasında bir takım ara tip yerleşmeler gibi görünen mandıra, ağıl, oba, kom, tol, mezra ve divanlar; sedanter insanların oturdukları münferit ev, münferit çiftlik (köy mahallesi) köy, kasaba ve şehir yeryüzünde görülen yerleşme şekillerinin başlıcalarıdır (Tanoğlu, 1969: 247).

"Yerleşme olayı insan gruplarının barınak yaptıkları çevreyi, insan yaşam ve eylemlerinin oluşturduğu alanı meydana getiren geniş bir kavramdır" (Geray, 1975: 45). Yerleşmelerin kuruluşları, gelişimleri, değişimleri, dağılışları ve işlevleri yerleşme coğrafyasının ilgi alanına girmektedir.

Çalışma sahamız yerleşme tarihi konusunda ele alındığı üzere uygun iklim koşullarına sahip olması, tarımsal faaliyetler için elverişli topraklar barındırması, su kaynaklarının zengin olmamakla beraber yeterli miktarda bulunması, tarihi öneme sahip İpek Yolu'na yakın olması, Halep'e giden ticaret yolu üzerinde uğrak noktası olması sonucunda coğrafi mevki açısından olumlu özellikler gösterdiğinden geçmiş dönemlerde birçok tarihi olaya sahne olmuş ve farklı ulusların yönetimi altına girmiştir.

M.Ö. 10 bin yıllarında Neolitik Çağ ile insanlar yerleşik hayata geçmişlerdir. Neolitik Dönem'den önce insanlar yaşamlarını avcılık ve toplayıcılıkla sürdürmekteydi. Zirai faaliyetlerle birlikte insanlar sedanter yaşama geçiş yaparak yaşadıkları çevrenin imkânlarından yararlanmışlardır. Yerleşik hayata geçişle beraber insanlar meskenlerin inşasında doğal malzemelerden yararlanarak barınma sorununu çözmüşlerdir.

"Mesken ve meskenlerin bir araya gelmesinden meydana gelen köy, kasaba ve şehirlerin coğrafyada büyük bir yeri ve önemi vardır. Bu olaylar; dağ, tepe, ova, nehir gibi tabii vakıalar yanında doğrudan doğruya insanın yarattığı yeryüzünün başlıca beşeri vakaları, insanın tabii peyzajda meydana getirdiği karakteristik unsurlar ve bu itibarla bir memleket ve bölge ekonomisinin, medeniyetinin, gelenek ve göreneklerinin en müşahhas ifadelerdir" (Tanoğlu, 1969: 212). Meskenlerin inşası sayısı ve dağılışı köy, kasaba ve şehir ayırımında dikkate alınması gereken unsurlardandır. İnsanlar yaşadıkları çevreyi mesken ve eklentilerinin yanı sıra uğraş

alanları olan ekonomik faaliyetlerle değiştirerek zamanla köy, kasaba veya şehirleri meydana getirmişlerdir.

Köy ve şehir ayrımında birçok kriter dikkate alınmaktadır. TÜİK tarafından nüfus kriteri kabul edilmektedir. 18.03.1924 tarihinde çıkarılmış olan 442 sayılı Köy Kanununa göre; nüfusu 2.000'den az olanlar köy yerleşmesi; nüfusu 2.000-20.000 arasında olanlar kasaba yerleşmesi ve nüfusu 20.000'den fazla olan yerleşmeler ise şehir olarak kabul edilemketedir. Bunun yanı sıra bu kanuna göre; nüfusu 2.000'den aşağı olsa dahi belediye teşkilatı mevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba olarak kabul edilir ve belediye kanununa tabidir. İdari açıdan kaymakamlık ve valilik olan tüm yerleşmeler TÜİK'e göre şehir olarak kabul edilmektedir. Ancak bir yerleşmenin şehir olarak kabul edilmesi için kırsal alanlardan farklı olarak bazı özelliklere sahip olması gerekmektedir. "Kırsal ve kentsel yerleşmelerin ayırımında nüfus sayısı ile fonksiyon arasında bir bağıntı olduğunu kabul etmek en pratik yoldur" (Darkot, 1967: 8).

Nüfus kriteri göz önüne alındığında çalışma sahamızda Merkez ilçe ve Elbeyli ilçelerinde şehir nüfusu 2.000 sınırının üzerinde iken, Musabeyli ve Polateli şehir nüfusları 2.000 sınırının altındadır. Ancak bu ilçelerde iktisadi açıdan tarım ve hayvancılık fonksiyonları yanında idari ve diğer fonksiyonlara sahip olmaları nedeniyle şehir olarak ele alınacaklardır. Çalışma sahamız içerisinde 4 şehir, 137 köy ve bu köylere bağlı 61 mahalle mevcuttur.

3.1. Kır Yerleşmeleri

İşbölümünün çok fazla gelişme göstermediği, ekonomik olarak daha çok tarım ve hayvancılığın yapıldığı, geniş aile münasebetlerinin bulunduğu bu yönleriyle kentsel yerleşmelerdeki topluluklardan farklılık gösteren yerlere kırsal yerleşmeler denilir (Geray, 1975: 45). Hakikaten kırsal yerleşmelerde iş alanları çeşitlilik göstermemekle beraber zirai faaliyetler ön plana çıkar. Şehirlerde görülen kozmopolit yapıya bu yerleşme alanlarında rastlanmaz.

"Tarlaların hazırlanması, ekim işleri, üretilen mahsülün toplanması, harmanlanması ve depolanması işi, Türkiye kırları üzerinde yerleşik yaşam tarzını yansıtan bir yerleşme şeklinin temellerini atmıştır. Türkiye üzerinde aile gruplarından oluşan yerleşik yaşam tarzı kırın yerleşme ünitesinden köyü meydana çıkarmıştır" (Tunçdilek, 1980: 2).

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerde kırsal yerleşmeler farklı özellikler göstermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde kırsal yerleşmelerde ekonomik faaliyetler doğal çevre şartlarına paralel bir şekilde yapılmaktadır. "Ekonomik, sosyal ve kültürel gelişme süreci yavaş ilerlemekte değişime uğrama ve teknolojik gelişimden yararlanma oldukça düşük seviyededir. Ayrıca gelenek ve göreneklerin hayat biçimlerini etkileme gücü oldukça yüksektir" (Başıbüyük, 2004: 47). Ülkemizde kırsal yerleşmeler bölgeler hatta bölümlere göre farklı özellikler göstermektedir. Morfolojik açıdan engebeli arazi koşullarına sahip olan bölgelerde tarım yapılabilecek alanlar sınırlı ve buna karşın geniş düzlüklere sahip çöküntü ovalarıyla plato sahalarında kesintisiz tarım toprakları yer almaktadır. Suriye sınırında yer alan çok yüksek olmayan düzlük ovayla Gaziantep Platosu arasında kalan çalışma sahamızda geniş tarım arazileri bulunmasına rağmen su kaynakları sınırlıdır. Bu nedenle kırsal alanlarda yerleşme dokusu genellikle topludur. Musabeyli ve Polateli ilçeleriyle Kilis şehrinin batısında kalan kısımlarda topoğrafya arızalı olduğundan tarım alanları dağınık parçalar halindedir. Söz konusu ilçelerde tepelikler arasında yer alan düzlükler ve yamaçlarda tarımsal faaliyetler yapılır. İnsanlar kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere bazı tarım ürünlerini yetiştirir. Kilis ilinde jeolojik, morfolojik ve iklim şartlarının etkisiyle kırsal yerleşmelerde ekonomik olarak getirisi daha fazla olan birkaç tarım ürünü yoğun şekilde yetiştirilir.

Kırsal alanlarda toprak özellikleri ve su varlığı yerleşme yapısını etkileyen iki önemli etmendir. İnsanlar, bu iki faktöre bağlı olarak kırsal yerleşmelerde geçimlerini tarım ve hayvancılık yaparak sürdürmektedir. Çalışma sahamız orman, madenler ve su kaynakları açısından zengin olmadığından kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık faaliyetleri temel geçim kaynaklarıdır.

3.1.1. Geçici Kır Yerleşmeleri

Kilis ilinde geçici kır yerleşmeleri içerisinde iskân birimi olarak bağ evleri bulunur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin birçok ilinde bu yerleşme tipi yaygın olarak bulunmaktadır. Bağ evleri genellikle tek veya iki katlı, teraslı inşa edilen, yapı malzemesi olarak briket kullanılan, 1.000-10.000 m^2 arazi içerisinde kurulmuş, bahçesi olan ve bahçe içerisinde zeytin, fıstık, çeşitli sebze ve meyvelerin yetiştirildiği geçici kır yerleşmeleridir.

Çalışma sahamızda bağ evlerinin tercih edilmesinde bazı faktörler etkili olmuştur. Şehirlerde sıcaklıkların kırsal alanlara göre birkaç derece daha fazla

olması nedeniyle sıcaklardan kaçmak ve şehir hayatının stresli ortamından geçici de olsa uzaklaşmak isteği bu yerleşmelerin kurulmasında etkilidir. Kilis şehir merkezine birkaç km uzaklıkta ve Elbeyli'de bağ evleri yaygındır. Kilis şehrinde Söğütlüdere ve Oylum Mahallesi çevresi bağ evlerinin yoğunlaştığı yerlerdir.

Bağ evleri, ilkbahar başı ve yaz aylarında daha çok ikincil konut olarak kullanılmaktadır. İnşa edilme amaçları itibariyle tarihi özellik gösteren bu yapılar günümüzde modern şekilde yapılmaktadır (Foto 3.1).

Foto 3.1: Merkez Söğütlüdere'de Bağ Evleri.

3.1.2. Daimi Kır Yerleşmeleri

Kilis ilinde daimi kır yerleşmeleri çiftlik evleri, mahalleler ve köylerden oluşmaktadır. Bu iskân şekillerinin en önemli özellikleri sürekli yerleşim alanları olmalarıdır. Çiftlik evleri ve mahalleler genellikle bir köyün yakınında kurulmuşlardır. Köy ile sosyo-ekonomik bağlantılar kuvvetlidir. Köyün içerisinde bulunan okul, cami, sağlık ocağı, değirmen gibi geniş topluluklara hizmet eden birimlerden çiftlik evleri ve mahalle sakinleri de yararlanmaktadır. Köyler ise daimi kır yerleşmeleri içerisinde çalışma sahamızda en fazla görülen iskân birimleridir. Köy ile şehir arasında iktisadi olarak bağlantıların kuvvetli olması durumunda kırsal kalkınma hızlanmakta bunun yanında şehirlerde talep ve ihtiyaçlar önemli oranda karşılanabilmektedir.

Tablo 3.1: Kilis İli İçme Suyu Envanteri.

S.NO	İLÇESİ	KÖYÜ	BAĞLISI	TESİSİN YAPIM YILI	HİZMET DURUMU	NİTELİĞİ (ÇEŞMELİ/ ŞEBEKELİ)	İÇMESUYUNUN TEMİN EDİLDİĞİ KAYNAK		ÇEKİLEN ORTALAMA SU MİKTARI (M^3/YIL)	İÇMESUYU DURUMU (SULU/YETERSİZ/SUSUZ)	İÇMESUYU ARITMA TESİS DURUMU
							I. KAYNAK	II. KAYNAK			
1	MERKEZ	ACAR		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj	Memba	35592.25	SULU	YOK
2	MERKEZ	AKÇABAĞLAR		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		3762.79	SULU	YOK
3	MERKEZ	AKINCI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		10301.40	SULU	YOK
4	MERKEZ	"	ARDIÇLI	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		2405.72	SULU	YOK
5	MERKEZ	ALATEPE		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	4934.80	SULU	YOK
6	MERKEZ	ARPAKESMEZ		2012	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		13077.22	SULU	YOK
7	MERKEZ	BAŞMAĞARA		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	3577.73	SULU	YOK
8	MERKEZ	BEŞENLİ		2007	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		4317.95	SULU	YOK
9	MERKEZ	"	YAMAÇ BEŞENLİ	2007	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		3145.94	SULU	YOK
10	MERKEZ	"	YUKARI BEŞENLİ	2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		2344.03	SULU	YOK
11	MERKEZ	BEŞİKKAYA		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		28868.58	SULU	YOK
12	MERKEZ	BOZCAYAZI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		6600.30	SULU	YOK
13	MERKEZ	"	DOĞANLI	2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		5243.23	SULU	YOK
14	MERKEZ	BULAMAÇLI		2012	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj	Memba	27449.83	YETERSİZ	YOK
15	MERKEZ	BÜYÜK KONAK		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	4503.01	SULU	YOK
16	MERKEZ	CERİTLER		2007	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	17210.12	SULU	YOK
17	MERKEZ	ÇAKALLIPINAR		2012	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		2714.14	SULU	YOK
18	MERKEZ	ÇALKAYA		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7217.15	SULU	YOK
19	MERKEZ	"	TAŞPINAR	2007	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		1048.65	SULU	YOK
20	MERKEZ	ÇERÇİLİ		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	26031.07	YETERSİZ	YOK
21	MERKEZ	"	ALANLI	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		8142.42	SULU	YOK
22	MERKEZ	ÇÖRTEN		2012	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	9807.92	SULU	YOK
23	MERKEZ	"	BAYRAMLI	2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		3577.73	SULU	YOK
24	MERKEZ	ÇUKUROBA		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7402.20	SULU	YOK
25	MERKEZ	"	KÜÇÜK MAHALLE	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		5551.65	SULU	YOK
26	MERKEZ	DELİÇAY		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7032.09	SULU	YOK
27	MERKEZ	DELİOSMAN		2007	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	22329.97	SULU	YOK
28	MERKEZ	DEMİRCİLER		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba (cazibeli)	Memba (terfili)	5058.17	SULU	YOK
29	MERKEZ	DEMİRIŞIK		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		6168.50	SULU	YOK
30	MERKEZ	DOĞANÇAY		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		13138.91	SULU	YOK

31	MERKEZ	DÖLEK		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7834.00	YETERSİZ	YOK
32	MERKEZ	"	KARAKOYUNLU	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		11164.99	YETERSİZ	YOK
33	MERKEZ	DURUCA		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	41390.64	SULU	YOK
34	MERKEZ	"	AYBASTI	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		3145.94	SULU	YOK
35	MERKEZ	GÖKTAŞ		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		17148.43	SULU	YOK
36	MERKEZ	GÖZKAYA		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	28375.10	SULU	YOK
37	MERKEZ	GÜLBABA		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	43487.93	SULU	YOK
38	MERKEZ	"	SAPKANLI	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	6538.61	SULU	YOK
39	MERKEZ	GÜMÜŞSUYU		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	2035.61	SULU	YOK
40	MERKEZ	GÜNEŞLİ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj	Memba	6970.41	YETERSİZ	YOK
41	MERKEZ	"	BUĞDAYLI	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj	Memba	6970.41	SULU	YOK
42	MERKEZ	GÜVENLİ		2012	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	13570.70	SULU	YOK
43	MERKEZ	"	HÜYÜKLÜ	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		5983.45	SULU	YOK
44	MERKEZ	"	KÜRTÜNCÜK	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		3022.57	SULU	YOK
45	MERKEZ	HİCİPOĞLU		2012	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		3762.79	SULU	YOK
46	MERKEZ	HİSAR		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba (terfili)	Sondaj	15853.05	SULU	YOK
47	MERKEZ	İNANLI		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		6045.13	SULU	YOK
48	MERKEZ	KAPDEĞİRMENİ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	6785.35	SULU	YOK
49	MERKEZ	KARACAÖREN		2007	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	17826.97	SULU	YOK
50	MERKEZ	KARAÇAVUŞ		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	14557.66	SULU	YOK
51	MERKEZ	"	ELBEREN	2007	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		2405.72	SULU	YOK
52	MERKEZ	KARAMELİK		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		13262.28	SULU	YOK
53	MERKEZ	"	GENÇTEPE	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		4996.49	SULU	YOK
54	MERKEZ	KOCABEYLİ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		19554.15	SULU	YOK
55	MERKEZ	"	MEHMET ALİ	2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		2467.40	YETERSİZ	YOK
56	MERKEZ	KUSKUNKIRAN		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		3145.94	SULU	YOK
57	MERKEZ	KUZUİNİ		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba (terfili)		6600.30	SULU	YOK
58	MERKEZ	KÜÇÜK KONAK		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		8820.96	SULU	YOK
59	MERKEZ	KÜPLÜCE		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		10363.08	SULU	YOK
60	MERKEZ	"	ORUÇLU	2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		1788.87	SULU	YOK
61	MERKEZ	MAĞARACIK		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj	Memba	19307.41	YETERSİZ	YOK
62	MERKEZ	MISIRCIK		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		14681.03	YETERSİZ	YOK
63	MERKEZ	"	KÜÇÜK MISIRCIK	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		2652.46	YETERSİZ	YOK
64	MERKEZ	NARLICA		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		2405.72	SULU	YOK
65	MERKEZ	"	HİZOLAR	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		2405.72	SULU	YOK
66	MERKEZ	SAATLİ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		5860.08	SULU	YOK
67	MERKEZ	"	OTLUCA	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		1357.07	YETERSİZ	YOK
68	MERKEZ	SÜNGÜTEPE		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	44104.78	SULU	YOK

69	MERKEZ	TAHTALI		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	13940.81	SULU	YOK
70	MERKEZ	TANBIRALİ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	1727.18	SULU	YOK
71	MERKEZ	TOPDAĞI		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		8204.11	SULU	YOK
72	MERKEZ	UZUNLU		2012	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	23378.62	SULU	YOK
73	MERKEZ	YAVUZLU		1995	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj		SULU	YOK
74	MERKEZ	"	KEMALİYE	1995	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ		Sondaj		SULU	YOK
75	MERKEZ	"	EKİNCİK	1995	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ		Sondaj		SULU	YOK
76	MERKEZ	"	EMİRLER	1995	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ		Sondaj		SULU	YOK
77	ELBEYLİ	AKÇAĞIL			İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		5860.08	SULU	YOK
78	ELBEYLİ	"	ÇARDAK	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		1172.02	SULU	YOK
79	ELBEYLİ	"	KESMELİK	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		925.28	SULU	YOK
80	ELBEYLİ	"	KUTLAR ÇİFT.	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		1665.50	SULU	YOK
81	ELBEYLİ	"	YEŞİLYURT	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		2344.03	SULU	YOK
82	ELBEYLİ	ALAHAN		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7772.31	SULU	YOK
83	ELBEYLİ	"	SALHAN	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		16408.21	SULU	YOK
84	ELBEYLİ	"	UZUNALİ	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		6230.19	SULU	YOK
85	ELBEYLİ	AŞ.BEYLERBEYİ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		21157.96	SULU	YOK
86	ELBEYLİ	"	ŞAKİRİN	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		2467.40	SULU	YOK
87	ELBEYLİ	BEŞİRİYE			İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		9992.97	SULU	YOK
88	ELBEYLİ	ÇANGALLI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		6291.87	SULU	YOK
89	ELBEYLİ	ÇILDIROBA		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		23440.30	SULU	YOK
90	ELBEYLİ	"	KÇ.BIYKIR	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Taşlıbakar höy.		1973.92	SULU	YOK
91	ELBEYLİ	ERİKLİYAYLA		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		13570.70	SULU	YOK
92	ELBEYLİ	"	SOLAKDEĞİRMENİ	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		6538.61	SULU	YOK
93	ELBEYLİ	GEÇERLİ		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		3392.68	SULU	YOK
94	ELBEYLİ	"	BİTKIRAN	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		7772.31	SULU	YOK
95	ELBEYLİ	"	BULDUM	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		616.85	SULU	YOK
96	ELBEYLİ	"	YK.BİTKIRAN	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		3145.94	SULU	YOK
97	ELBEYLİ	GÜNECE		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		3824.47	YETERSİZ	YOK
98	ELBEYLİ	GÜVENDİK		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Taşlıbakar höy.		4626.38	SULU	YOK
99	ELBEYLİ	"	SEKİZLER	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		1048.65	SULU	YOK
100	ELBEYLİ	HAVUZLUÇAM		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		2714.14	SULU	YOK
101	ELBEYLİ	"	YAZLIBAHAR	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		1542.13	SULU	YOK
102	ELBEYLİ	KALBURSAİT		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu	Sondaj	5304.91	SULU	YOK
103	ELBEYLİ	"	İKİZKAYA	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		5304.91	SULU	YOK
104	ELBEYLİ	"	YILANLI	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu	Sondaj	5304.91	YETERSİZ	YOK
105	ELBEYLİ	KARACURUN		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		13200.59	SULU	YOK
106	ELBEYLİ	KARAÇAĞIL		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		1788.87	SULU	YOK

107	ELBEYLİ	"	KURUTEPE	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		3330.99	SULU	YOK
108	ELBEYLİ	KILCAN		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	7710.63	SULU	YOK
109	ELBEYLİ	MERCANLI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		2344.03	SULU	YOK
110	ELBEYLİ	SAĞLICAK		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		4564.69	SULU	YOK
111	ELBEYLİ	SELMİNCİK		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		18752.24	YETERSİZ	YOK
112	ELBEYLİ	TAŞLIBAKAR		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Taşlıbakar höy.		2529.09	SULU	YOK
113	ELBEYLİ	"	BOZCA	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Taşlıbakar höy.		2529.09	SULU	YOK
114	ELBEYLİ	TURANLI		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		5983.45	SULU	YOK
115	ELBEYLİ	"	MAHLIÖREN (ŞIH)	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		1912.24	SULU	YOK
116	ELBEYLİ	UĞURLAR		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu		4934.80	SULU	YOK
117	ELBEYLİ	YAĞIZKÖY		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7217.15	SULU	YOK
118	ELBEYLİ	"	ÇANAK	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		925.28	SULU	YOK
119	ELBEYLİ	"	EĞLENCE		İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		11966.89	SULU	YOK
120	ELBEYLİ	YENİDEĞİRMEN		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Barak grubu	Sondaj	19554.15	YETERSİZ	YOK
121	MUSABEYLİ	AĞCAKENT		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		9807.92	SULU	YOK
122	MUSABEYLİ	AŞ.BADEMLİ		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Keson kuyu		4996.49	SULU	YOK
123	MUSABEYLİ	"	GÖVCELİ	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		1357.07	SULU	YOK
124	MUSABEYLİ	AŞ.KALECİK		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		8327.48	SULU	YOK
125	MUSABEYLİ	BALIKLI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	6045.13	SULU	YOK
126	MUSABEYLİ	BELENTEPE		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		10301.40	SULU	YOK
127	MUSABEYLİ	BOZKAYA		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		23378.62	SULU	YOK
128	MUSABEYLİ	ÇAYIRALTI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		12645.43	YETERSİZ	YOK
129	MUSABEYLİ	ÇINARKÖY		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		21404.70	SULU	YOK
130	MUSABEYLİ	D.F.KARADUT		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		18197.08	YETERSİZ	YOK
131	MUSABEYLİ	DORUCAK		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		8759.27	SULU	YOK
132	MUSABEYLİ	"	BOĞAZKERİM	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		5798.39	SULU	YOK
133	MUSABEYLİ	DUTLUCA		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		4688.06	SULU	YOK
134	MUSABEYLİ	FERİCEK		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		12768.80	SULU	YOK
135	MUSABEYLİ	"	TATGEMRİĞİ	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		2220.66	SULU	YOK
136	MUSABEYLİ	FIRLAKLI		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		6045.13	SULU	YOK
137	MUSABEYLİ	"	SEYDOLAR	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	3207.62	SULU	YOK
138	MUSABEYLİ	GEÇİTBOYU		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7587.26	SULU	YOK
139	MUSABEYLİ	GÖKMUSA		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		7895.68	SULU	YOK
140	MUSABEYLİ	GÖZLÜCE		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		7957.37	SULU	YOK
141	MUSABEYLİ	GÜNDEĞER		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		13632.39	SULU	YOK
142	MUSABEYLİ	"	YATAĞAN	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		4317.95	SULU	YOK
143	MUSABEYLİ	HACILAR		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		27634.88	SULU	YOK
144	MUSABEYLİ	HASANCALI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba (terfili)		104617.76	SULU	YOK

145	MUSABEYLİ	"	ÜÇEVLER	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	3639.42	SULU	YOK
146	MUSABEYLİ	HAYDARLAR		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	12953.85	SULU	YOK
147	MUSABEYLİ	HÜSEYİNOĞLU		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	28621.84	YETERSİZ	YOK
148	MUSABEYLİ	KARBEYAZ		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		9807.92	SULU	YOK
149	MUSABEYLİ	KAYAPINAR		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		4194.58	SULU	YOK
150	MUSABEYLİ	KAYNAKLI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		3454.36	SULU	YOK
151	MUSABEYLİ	KIZILKENT		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		6415.24	SULU	YOK
152	MUSABEYLİ	"	ORTAOBA	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		9684.55	SULU	YOK
153	MUSABEYLİ	"	ÖTEKİOBA	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		8574.22	SULU	YOK
154	MUSABEYLİ	KOÇCAĞIZ		2016	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		4132.90	SULU	YOK
155	MUSABEYLİ	KOLPINAR		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		5304.91	SULU	YOK
156	MUSABEYLİ	KOZLUBAĞ			İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		13940.81	SULU	YOK
157	MUSABEYLİ	KÖR A. HÖYÜĞÜ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		6106.82	SULU	YOK
158	MUSABEYLİ	"	ÇAKMAK	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		5428.28	SULU	YOK
159	MUSABEYLİ	"	KOCALAR	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		6106.82	SULU	YOK
160	MUSABEYLİ	KURTARAN			İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		16223.16	SULU	YOK
161	MUSABEYLİ	KÜRTÜNCÜ		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		8204.11	SULU	YOK
162	MUSABEYLİ	MADENYOLU		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		7463.89	SULU	YOK
163	MUSABEYLİ	"	YK.MADENYOLU	2014	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		5119.86	SULU	YOK
164	MUSABEYLİ	SABANLI		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	25537.59	SULU	YOK
165	MUSABEYLİ	ŞENLİKÇE		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		51260.24	SULU	YOK
166	MUSABEYLİ	T.KARADUT		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	82287.79	YETERSİZ	YOK
167	MUSABEYLİ	TOKAÇGEMRİĞİ		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		7834.00	SULU	YOK
168	MUSABEYLİ	TOPALLAR		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	14125.87	SULU	YOK
169	MUSABEYLİ	UĞURTEPE		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		3947.84	SULU	YOK
170	MUSABEYLİ	ÜÇPINAR		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		13200.59	SULU	YOK
171	MUSABEYLİ	YASTICA		2016	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	13817.44	SULU	YOK
172	MUSABEYLİ	YEDİGÖZ		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	54776.28	SULU	YOK
173	MUSABEYLİ	YEŞİLOBA		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		9931.29	SULU	YOK
174	MUSABEYLİ	YK.BADEMLİ		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		6723.67	SULU	YOK
175	MUSABEYLİ	YK.KALECİK		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		8204.11	SULU	YOK
176	MUSABEYLİ	YUVABAŞI		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	19122.35	SULU	YOK
177	MUSABEYLİ	ZEYTİNBAĞI		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	9067.70	YETERSİZ	YOK
178	POLATELİ	BAĞARASI		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		45893.64	SULU	YOK
179	POLATELİ	BEKTAŞOĞLU		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	5243.23	SULU	YOK
180	POLATELİ	BELENÖZÜ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		25599.28	SULU	YOK
181	POLATELİ	DÜNBÜLLÜ		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		7217.15	SULU	YOK
182	POLATELİ	"	TEKDAM	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		2960.88	SULU	YOK

183	POLATELİ	"	YENİKÖY	2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		2652.46	SULU	YOK
184	POLATELİ	"	YENİYAPAN	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	678.54	SULU	YOK
185	POLATELİ	EĞLEN		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		4317.95	SULU	YOK
186	POLATELİ	YEŞİLPINAR		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	9807.92	SULU	YOK
187	POLATELİ	KIZILGÖL		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	3084.25	SULU	YOK
188	POLATELİ	ÖMERCİK		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	8265.79	SULU	YOK
189	POLATELİ	ÖMEROĞLU		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		13015.54	SULU	YOK
190	POLATELİ	POLATBEY		2009	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	36764.26	SULU	YOK
191	POLATELİ	SÖĞÜTLÜ		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba (terfili)		10054.66	SULU	YOK
192	POLATELİ	TAŞLIALAN		2008	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	1357.07	SULU	YOK
193	POLATELİ	ÜRÜNLÜ		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba (terfili)		17333.49	SULU	YOK
194	POLATELİ	YENİYAPAN		2013	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	24365.58	SULU	YOK
195	POLATELİ	"	BOZKAYA	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba	Sondaj	4256.27	SULU	YOK
196	POLATELİ	"	EVRENTEPE	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj	Sondaj	4873.12	SULU	YOK
197	POLATELİ	"	KOÇLAR	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj	Sondaj	4564.69	SULU	YOK
198	POLATELİ	YENİYURT		2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		3762.79	SULU	YOK
199	POLATELİ	"	KARACURUN	2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Memba		5366.60	SULU	YOK
200	POLATELİ	YILANCA		2011	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		13262.28	SULU	YOK
201	POLATELİ	"	KARAPINAR	2010	İL ÖZEL İDARESİ	ŞEBEKELİ	Sondaj		21281.33	SULU	YOK

Kaynak: Kilis İl Özel İdaresi, 2019.

5302 sayılı İl Özel İdareleri Kanunu ile belediye sınırları dışında kalan kırsal yerleşmelerde imar, yol, su, kanalizasyon vb. hizmetleri yerine getirmekle İl Özel İdareleri yetkilendirilmiştir. Çalışma sahamızda kırsal alanlarda yaşam standartlarının yükseltilmesi, köy ve bağlı mahalleleri itici olmaktan çıkarmak, ekonomik faaliyetlerin desteklenmesini sağlamak için alt yapı önemli etkiye sahiptir. Tablo 3.1'e göre; 1995 yılında sadece bir köyün şebekeli içme suyu alt yapısı mevcut iken, 1995–2016 yılları arasında tüm köy ve bağlı mahallelerin içme suyu şebekeleri Kilis İl Özel İdaresi tarafından yapılmıştır. Köylerin bir kısmında sadece memba kaynağından yararlanılırken bir kısmı da hem memba hem de sondajlarla kuyular açılarak su ihtiyaçları karşılanmıştır. Elbeyli ilçesinin Gaziantep'e coğrafi yakınlığı sebebiyle Barak Grubu Köy İçme Suları Birliği tarafından Elbeyli'nin birçok köyüne içme suyu verilmektedir.

Çalışma alanımızda kaynak suları ve sondajlara rağmen suyun yetersiz olduğu bazı köyler bulunmaktadır. Özellikle Merkez ilçe ile Musabeyli'ye bağlı köylerde daha fazla su ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Merkez ilçeye bağlı; Mağaracık, Mısırcık, Güneşli, Dölek, Çerçili, Bulamaçlı köyleri ile Otluca, Küçük Mısırcık, Karakoyunlu bağlı mahallerde içme suyu şebekesi mevcut ancak su miktarı ihtiyacı karşılamakta yetersizdir.

Musabeyli ilçesinde Hüseyinoğlu, Zeytinbağı, Tahtalıkaradut, Çayıraltı, Karadut köylerinde hem memba hem de sondaj suyu şebekesi olmasına rağmen bu köylerin nüfus miktarları fazla olduğundan içme suyu ihtiyacı bulunmaktadır. Elbeyli ilçesinde Yenideğirmen, Yılanca ve Günece köylerinde içme suyu kaynakları yetersizdir.

Sonuç olarak, tablo 3.1'den anlaşılacağı üzere çalışma alanımızda İl Özel İdaresi tarafından bütün köy ve bağlı mahallelerin içme suyu temini konusunda altyapı çalışmaları tamamlanmış ve su ihtiyacı büyük oranda karşılanmıştır. Ancak zamanla kaynak suyunun azalması, köylerin yeni meskenlerle alansal olarak genişlemesi su kaynaklarının yetersiz olmasına neden olmuştur. Yerleşme sayısı olarak daha fazla köyün bulunduğu merkez ilçe ile Musabeyli'de önümüzdeki senelerde içme suyu noktasında yeni kaynaklar açılmadığı takdirde sorunlar yaşanabileceği anlaşılmaktadır.

Tablo 3.2: Kilis İli Atık Su Envanteri.

S.NO	İLÇESİ	KÖYÜ	BAĞLISI	TESİSİN YAPIM YILI	HİZMET DURUMU	KANALİZASYON FOSEPTİK BİLGİLERİ		FOSSEPTİK KAPASİTESİ (KİŞİ BAZINDA)	ARITMA DURUMU	ORTALAMA ATIK SU MİKTARI(M3/yıl)	KANALİZASYON HAT BİLGİSİ	
				KANALİZASYON		KANALİZASYON YOK İSE ATIKSU BERTARAF YÖNTEMİ	KANALİZASYON VAR İSE ATIKSU BERTARAF YÖNTEMİ				TİPİ	UZUNLUĞU (mt)
1	MERKEZ	ACAR		1999	Köy Hizmetleri		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	60,000	BETON	1,854.00
2	MERKEZ	AKÇABAĞLAR		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	100	YOK	7,000	KORİGATÖR	878,00
3	MERKEZ	AKINCI		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	16,000	KORİGATÖR	2,491.27
4	MERKEZ	"	ARDIÇLI	2000	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	150	YOK	4,000	BETON	1,000.00
5	MERKEZ	ALATEPE		2010	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	8,000	KORİGATÖR	931.00
6	MERKEZ	ARPAKESMEZ		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	20,000	KORİGATÖR	2,520.00
7	MERKEZ	BAŞMAĞARA		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	1,110.00
8	MERKEZ	BEŞENLİ		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	150	YOK	7,000	KORİGATÖR	1,260.00
9	MERKEZ	"	YAMAÇ BEŞENLİ	2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	150	YOK	5,000	KORİGATÖR	1,000.00
10	MERKEZ	"	YUKARI BEŞENLİ	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	960.00
11	MERKEZ	BEŞİKKAYA		1999	Köy Hizmetleri		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	45,000	BETON	2,500.00
12	MERKEZ	BOZCAYAZI		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	15,000	KORİGATÖR	2,152.78
13	MERKEZ	"	DOĞANLI	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	6,000	KORİGATÖR	1,600.00
14	MERKEZ	BULAMAÇLI		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	45,000	KORİGATÖR	9,000.00
15	MERKEZ	BÜYÜK KONAK		2011	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	8,000	KORİGATÖR	1,332.15
16	MERKEZ	CERİTLER		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	30,000	KORİGATÖR	2,071.30
17	MERKEZ	ÇAKALLIPINAR		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	6,000	KORİGATÖR	382.00
18	MERKEZ	ÇALKAYA		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	14,000	KORİGATÖR	2,500.00
19	MERKEZ	"	TAŞPINAR	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	2,000	KORİGATÖR	1,385.00
20	MERKEZ	ÇERÇİLİ		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	45,000	KORİGATÖR	3,696.00
21	MERKEZ	"	KİLOLAR	2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	15,000	BETON	850.00

22	MERKEZ	ÇÖRTEN		2011	Tarım Reformu		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	17,000	BETON	1,717.00
23	MERKEZ	"	BAYRAMLI	2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	6,000	BETON	700.00
24	MERKEZ	ÇUKUROBA		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	13,000	KORİGATÖR	2,200.00
25	MERKEZ	"	KÜÇÜK MAHALLE	2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	10,000	KORİGATÖR	1,649.00
26	MERKEZ	DELİÇAY		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	11,000	KORİGATÖR	830.00
27	MERKEZ	DELİOSMAN		2006	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	40,000	BETON	3,523.00
28	MERKEZ	DEMİRCİLER		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	9,000	KORİGATÖR	2,920.00
29	MERKEZ	DEMİRIŞIK		2014	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	10,000	KORİGATÖR	1.500,00
30	MERKEZ	DOĞANÇAY		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	20,000	BETON	1,500.00
31	MERKEZ	DÖLEK		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	13,000	KORİGATÖR	2,852.13
32	MERKEZ	"	KARAKOYUNLU	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	19,000	KORİGATÖR	2,326.15
33	MERKEZ	DURUCA		2012	İpekyolu Kalk.Ajans.		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	PAKET	60,000	KORİGATÖR	5,125.95
34	MERKEZ	"	AYBASTI	2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	5,000	KORİGATÖR	250.00
35	MERKEZ	GÖKTAŞ		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	27,000	KORİGATÖR	2,200.00
36	MERKEZ	GÖZKAYA		2010	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250+250+500	YOK	45,000	KORİGATÖR	2,916.73
37	MERKEZ	GÜLBABA		2013	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	75,000	KORİGATÖR	5,000.00
38	MERKEZ	"	SAPKANLI	2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	10,000	KORİGATÖR	2,200.00
39	MERKEZ	GÜMÜŞSUYU		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	3,000	KORİGATÖR	1,500.00
40	MERKEZ	GÜNEŞLİ		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	13,000	KORİGATÖR	960,00
41	MERKEZ	"	BUĞDAYLI	2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	12,000	KORİGATÖR	1,620.00
42	MERKEZ	GÜVENLİ		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	17,000	BETON	2,000.00
43	MERKEZ	"	HÜYÜKLÜ	2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	10,000	BETON	2,000.00
44	MERKEZ	"	KÜRTÜNCÜK	2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	5,000	BETON	2,000.00
45	MERKEZ	HACİPOĞLU		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	9,000	KORİGATÖR	780.00
46	MERKEZ	HİSAR		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	30,000	KORİGATÖR	3,796.00
47	MERKEZ	İNANLI		2012	İpekyolu Kalk.Ajans.		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	PAKET	11,000	KORİGATÖR	1,269.19
48	MERKEZ	KAPDEĞİRMENİ		2010	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	12,000	KORİGATÖR	1,711.00
49	MERKEZ	KARACAÖREN		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	25,000	KORİGATÖR	3,570.28

50	MERKEZ	KARAÇAVUŞ		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	21,000	KORİGATÖR	1,740.00
51	MERKEZ	"	ELBEREN	2014	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	726.00
52	MERKEZ	KARAMELİK		2011	Tarım Reformu		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	25,000	KORİGATÖR	3,125.00
53	MERKEZ	"	GENÇTEPE	2011	Tarım Reformu		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	9,000	KORİGATÖR	1,000.00
54	MERKEZ	KOCABEYLİ		2011	İpekyolu Kalk.Ajans.		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	30,000	KORİGATÖR	2,350.00
55	MERKEZ	"	MEHMET ALİ	2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	150	YOK	5,000	KORİGATÖR	816.00
56	MERKEZ	KUSKUNKIRAN		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	6,000	KORİGATÖR	410.00
57	MERKEZ	KUZUİNİ		2009	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	12,000	KORİGATÖR	210,00
58	MERKEZ	KÜÇÜK KONAK		2010	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	14,000	BETON	2,100.00
59	MERKEZ	KÜPLÜCE		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	17,000		
60	MERKEZ	"	ORUÇLU	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	3,000	KORİGATÖR	810,00
61	MERKEZ	MAĞARACIK		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	28,000	KORİGATÖR	2,316.00
62	MERKEZ	MISIRCIK		1999	Köy Hizmetleri		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	25,000	BETON	2,650.00
63	MERKEZ	"	KÜÇÜK MISIRCIK	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	5,000	KORİGATÖR	1,200.00
64	MERKEZ	NARLICA		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	554,00
65	MERKEZ	"	HİZOLAR	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	5,000	KORİGATÖR	1000,00
66	MERKEZ	SAATLİ		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	8,000	KORİGATÖR	2,500.00
67	MERKEZ	"	OTLUCA	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	3,000	KORİGATÖR	677.00
68	MERKEZ	SÜNGÜTEPE		2011	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	80,000	KORİGATÖR	2,559.00
69	MERKEZ	TAHTALI		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250+150	YOK	3,000	KORİGATÖR	2.196,00
70	MERKEZ	TAMBURALİ		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	3,000	KORİGATÖR	312.00
71	MERKEZ	TOPDAĞI		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	11,000	KORİGATÖR	1,830.00
72	MERKEZ	UZUNLU		1998	Köy Hizmetleri		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	45,000	BETON	2,000.00
73	MERKEZ	YAVUZLU		2000	Köy Hizmetleri		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	150,000	BETON	6,275.00
74	MERKEZ	'	KEMALİYE	2000	Köy Hizmetleri		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	5,000	KORİGATÖR	500.00
75	MERKEZ	'	EMİRLER	2000	Köy Hizmetleri	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	3,000	KORİGATÖR	500.00
76	MERKEZ	'	EKİNCİK	2000	Köy Hizmetleri	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	500.00
78	ELBEYLİ	AKÇAĞIL		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	9,000	KORİGATÖR	1,939.30

79	ELBEYLİ	"	ÇARDAK	2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	2,000	KORİGATÖR	900.00
80	ELBEYLİ	"	KESMELİK	2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	2,000	KORİGATÖR	330.00
81	ELBEYLİ	"	KUTLAR ÇİFT.	2016		FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	3,000		
82	ELBEYLİ	"	YEŞİLYURT	2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	2,126.00
83	ELBEYLİ	ALAHAN		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	7,000	KORİGATÖR	1,737.49
84	ELBEYLİ	"	SALHAN	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	28,000	KORİGATÖR	3,490.32
85	ELBEYLİ	"	UZUNALİ	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	11,000	KORİGATÖR	2,698.78
86	ELBEYLİ	AŞ.BEYLERBEYİ		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	40,000	KORİGATÖR	3,000.00
87	ELBEYLİ	"	ŞAKİRİN ÇİFT.	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	968,00
88	ELBEYLİ	BEŞİRİYE		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	16,000	KORİGATÖR	2,132.01
89	ELBEYLİ	ÇANGALLI		2013	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	8,000	KORİGATÖR	2,700.00
90	ELBEYLİ	ÇILDIROBA		2010	İller Bankası		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500+500	YOK	30,000	KORİGATÖR	2,759.34
91	ELBEYLİ	"	KÇ.BIYKIR			FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000		
92	ELBEYLİ	ERİKLİYAYLA		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	11,000	KORİGATÖR	3,470.57
93	ELBEYLİ	"	SOLAKDEĞİRMENİ	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	11,000	KORİGATÖR	2,067.49
94	ELBEYLİ	GEÇERLİ		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	700,00
95	ELBEYLİ	"	BİTKIRAN	2009*	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	13,000	KORİGATÖR	1,850.00
96	ELBEYLİ	"	BULDUM	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	1,200	KORİGATÖR	372,00
97	ELBEYLİ	"	YK.BİTKIRAN	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	6,000	KORİGATÖR	390,00
98	ELBEYLİ	GÜNECE		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	7,000	KORİGATÖR	2,024.00
99	ELBEYLİ	GÜVENDİK		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	4,000	KORİGATÖR	1,600.00
100	ELBEYLİ	"	SEKİZLER	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	2,000	KORİGATÖR	2,964.91
101	ELBEYLİ	HAVUZLUÇAM		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	100	YOK	35,000	KORİGATÖR	1.020,00
102	ELBEYLİ	"	YAZLIBAHAR	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	3,000	KORİGATÖR	588,00
103	ELBEYLİ	KALBURSAİT		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	11,000	KORİGATÖR	5,941.98
104	ELBEYLİ	"	İKİZKAYA	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	9,000	KORİGATÖR	2,600.00
105	ELBEYLİ	"	YILANLI	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	9,000	KORİGATÖR	5,941.98
106	ELBEYLİ	KARACURUN		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000+1500	YOK	4,000	KORİGATÖR	5,676.00

107	ELBEYLİ	KARAÇAĞIL		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	100	YOK	2,000	KORİGATÖR	690.00
108	ELBEYLİ	"	KURUTEPE	2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	6,000	KORİGATÖR	912.00
109	ELBEYLİ	KILCAN		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	15,000	KORİGATÖR	2,853.36
110	ELBEYLİ	MERCANLI		2012	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	4,000	KORİGATÖR	2,400.00
111	ELBEYLİ	SAĞLICAK		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	8,000	KORİGATÖR	1,688.03
112	ELBEYLİ	SELMİNCİK		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	30,000	KORİGATÖR	4,515.46
113	ELBEYLİ	TAŞLIBAKAR		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	7,000	KORİGATÖR	1,500.00
114	ELBEYLİ	"	BOZCA	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	540,00
115	ELBEYLİ	TURANLI		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	15,000	KORİGATÖR	1,540.73
116	ELBEYLİ	"	MAHLIÖREN (ŞIH)	2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	100	YOK	3,000	KORİGATÖR	1.132,00
117	ELBEYLİ	UĞURLAR		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	8,000	KORİGATÖR	1.260,00
118	ELBEYLİ	YAĞIZKÖY		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	10,000	KORİGATÖR	330.00
119	ELBEYLİ	"	ÇANAK	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	2,000	KORİGATÖR	420.00
120	ELBEYLİ	"	EĞLENCE	2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	21,000	KORİGATÖR	1,865.17
121	ELBEYLİ	YENİDEĞİRMEN		2011	AT ve TİGH Projesi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	35,000	KORİGATÖR	7,086.56
122	MUSABEYLİ	AĞCAKENT		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	15,000	KORİGATÖR	1,050.00
123	MUSABEYLİ	AŞ.BADEMLİ		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	7,000	KORİGATÖR	2,950.00
124	MUSABEYLİ	"	GÖVCELİ	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	3,000	KORİGATÖR	500.00
125	MUSABEYLİ	AŞ.KALECİK		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	13,000	KORİGATÖR	1,200.00
126	MUSABEYLİ	BALIKLI		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	7,000	KORİGATÖR	2,200.00
127	MUSABEYLİ	BELENTEPE		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	19,000	BETON	1,870.00
128	MUSABEYLİ	BOZKAYA		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	35,000	KORİGATÖR	2,007.00
129	MUSABEYLİ	ÇAYIRALTI		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	22,000	KORİGATÖR	1,368.00
130	MUSABEYLİ	ÇINAR		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	35,000	KORİGATÖR	2,070.00
131	MUSABEYLİ	D.F.KARADUT		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	28,000	KORİGATÖR	3,938.00
132	MUSABEYLİ	DORUCAK		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	15,000	KORİGATÖR	2.256,00
133	MUSABEYLİ	"	BOĞAZKERİM	2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	10,000	KORİGATÖR	1,148.00
134	MUSABEYLİ	DUTLUCA		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	8,000	KORİGATÖR	1,188.00

135	MUSABEYLİ	FERİCEK		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	20,000	KORİGATÖR	2,604.00
136	MUSABEYLİ	"	TATGEMRİĞİ	2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	4,000	KORİGATÖR	1,541.00
137	MUSABEYLİ	FIRLAKLI		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	10,000	KORİGATÖR	1,666.00
138	MUSABEYLİ	"	SEYDOLAR	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	6,000	KORİGATÖR	1,390.00
139	MUSABEYLİ	GEÇİTBOYU		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	14,000	KORİGATÖR	2,100.00
140	MUSABEYLİ	GÖKMUSA		2013	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	14,000	KORİGATÖR	1,560.00
141	MUSABEYLİ	GÖZLÜCE		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	13,000	KORİGATÖR	1,908.00
142	MUSABEYLİ	GÜNDEĞER		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	21,000	KORİGATÖR	4,000.00
143	MUSABEYLİ	"	YATAĞAN	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	8,000	KORİGATÖR	1,500.00
144	MUSABEYLİ	HACILAR		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250+250	YOK	50,000	KORİGATÖR	4,343.00
145	MUSABEYLİ	HASANCALI		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	170,000	KORİGATÖR	6,100.00
146	MUSABEYLİ	"	ÜÇEVLER	2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	6,000	KORİGATÖR	1,000.00
147	MUSABEYLİ	HAYDARLAR		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	20,000	KORİGATÖR	1,764.00
148	MUSABEYLİ	HÜSEYİNOĞLU		1999	Köy Hizmetleri		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	45,000	BETON	2,350.00
149	MUSABEYLİ	KARBEYAZ		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	14,000	KORİGATÖR	2,398.00
150	MUSABEYLİ	KAYAPINAR		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	11,000	KORİGATÖR	1,950.00
151	MUSABEYLİ	KAYNAKLI		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	5,000	KORİGATÖR	1,284.00
152	MUSABEYLİ	KIZILKENT		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250+250	YOK	9,000	KORİGATÖR	1,715.19
153	MUSABEYLİ	"	ORTAOBA	2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	16,000	KORİGATÖR	1,500.00
154	MUSABEYLİ	"	ÖTEKİOBA	2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	14,000	KORİGATÖR	1,620.00
155	MUSABEYLİ	KOÇCAĞIZ		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250+80	YOK	8,000	KORİGATÖR	1,080.00
156	MUSABEYLİ	KOLPINAR		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	8,500	KORİGATÖR	1,890.00
157	MUSABEYLİ	KOZLUBAĞ		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	21,000	KORİGATÖR	2,964.00
158	MUSABEYLİ	KÖR A. HÖYÜĞÜ		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	10,000	KORİGATÖR	2,200.00
159	MUSABEYLİ	"	ÇAKMAK	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	9,000	KORİGATÖR	1,200.00
160	MUSABEYLİ	"	KOCALAR	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	10,000	KORİGATÖR	1,200.00
161	MUSABEYLİ	KURTARAN		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	27,000	KORİGATÖR	4,200.00
162	MUSABEYLİ	KÜRTÜNCÜ		2013	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	16,000	KORİGATÖR	2,000.00

163	MUSABEYLİ	MADENYOLU		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	9,000	KORİGATÖR	2,000.00
164	MUSABEYLİ	"	YK.MADENYOLU	2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	9,000	KORİGATÖR	2,270.00
165	MUSABEYLİ	SABANLI		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	40,000	KORİGATÖR	2,600.00
166	MUSABEYLİ	ŞENLİKÇE		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	80,000	KORİGATÖR	5,428.00
167	MUSABEYLİ	T.KARADUT		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000+1000+250	YOK	140,000	KORİGATÖR	7,491.36
168	MUSABEYLİ	TOKAÇGEMRİĞİ		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	11,000	KORİGATÖR	1,734.00
169	MUSABEYLİ	TOPALLAR		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	30,000	KORİGATÖR	3,680.00
170	MUSABEYLİ	UĞURTEPE		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	6,000	KORİGATÖR	2,010.00
171	MUSABEYLİ	ÜÇPINAR		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	21,000	KORİGATÖR	2,950.00
172	MUSABEYLİ	YASTICA		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	20,000	BETON	2,100.00
173	MUSABEYLİ	YEDİGÖZ		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	90,000	KORİGATÖR	8,000.00
174	MUSABEYLİ	YEŞİLOBA		2013	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	16,000	KORİGATÖR	2,200.00
175	MUSABEYLİ	YK.BADEMLİ		2016	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	12,000	KORİGATÖR	1,500.00
176	MUSABEYLİ	YK.KALECİK		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	12,000	KORİGATÖR	960.00
177	MUSABEYLİ	YUVABAŞI		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	30,000	KORİGATÖR	2.428,00
178	MUSABEYLİ	ZEYTİNBAĞI		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	15,000	KORİGATÖR	1,404.00
179	POLATELİ	BAĞARASI		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1500	YOK	75,000	KORİGATÖR	4,016.40
180	POLATELİ	BEKTAŞOĞLU		2013	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	9,000	KORİGATÖR	1,112.00
181	POLATELİ	BELENÖZÜ		2011	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	40,000	KORİGATÖR	3,677.74
182	POLATELİ	DÜNBÜLLÜ		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	15,000	KORİGATÖR	876.00
183	POLATELİ	"	TEKDAM	2014	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	5,000	KORİGATÖR	336.00
184	POLATELİ	"	YENİKÖY	2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	150	YOK	5,000	KORİGATÖR	204.00
185	POLATELİ	"	YENİYAPAN	2014	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	1,000	KORİGATÖR	66.00
186	POLATELİ	EĞLEN		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	7,000	KORİGATÖR	960.00
187	POLATELİ	YEŞİLPINAR		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	16,000	KORİGATÖR	2,800.00
188	POLATELİ	KIZILGÖL		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	9,000	KORİGATÖR	1,180.00
189	POLATELİ	ÖMERCİK		2011	Tarım Reformu		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	14,000	KORİGATÖR	1,443.00
190	POLATELİ	ÖMEROĞLU		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	22,000	KORİGATÖR	3,040.00

191	POLATELİ	POLATBEY		2006	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	60,000	BETON	4,500.00
192	POLATELİ	SÖĞÜTLÜ		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	13,000	KORİGATÖR	2,720.00
193	POLATELİ	TAŞLIALAN		2015	İl Özel İdaresi	FERDİ FOSEPTİK VAR			YOK	2,000	KORİGATÖR	2,290.00
194	POLATELİ	ÜRÜNLÜ		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	500	YOK	30,000	KORİGATÖR	2.250,00
195	POLATELİ	YENİYAPAN		2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	40,000	KORİGATÖR	7,000.00
196	POLATELİ	"	BOZKAYA	2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	8,000	KORİGATÖR	1,500.00
197	POLATELİ	"	EVRENTEPE	2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	8,500	KORİGATÖR	1,350.00
198	POLATELİ	"	KOÇLAR	2015	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	7,500	KORİGATÖR	2,000.00
199	POLATELİ	YENİYURT		2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	6,500	KORİGATÖR	840,00
200	POLATELİ	"	KARACURUN	2014	İl Özel İdaresi		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	9,000	KORİGATÖR	672,00
201	POLATELİ	YILANCA		2011	Tarım Reformu		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	250	YOK	25,000	KORİGATÖR	1,300.00
202	POLATELİ	"	KARAPINAR	2011	Tarım Reformu		SIZDIRMASIZ FOSEPTİK	1000	YOK	35,000	KORİGATÖR	2,997.00

Kaynak: Kilis İl Özel İdaresi, 2019.

Kanalizasyon şebekesinin varlığı çevre temizliği ve insan sağlığı için önemlidir. Çalışma alanımızda eski meskenlerde tuvalet genellikle dışarda bahçenin bir köşesinde iken, odalardan biri veya mutfağın bir köşesi banyo olarak kullanılmıştır. Ancak yeni yapılan meskenlerde banyo ve tuvalet konut içerisinde yer almaktadır. Bu durum köylerde kanalizasyon şebekesi ve atık su sisteminin yapılmasını zorunlu hale getirmektedir.

Kilis ilinde kırsal alanlarda kanalizasyon şebekesi alt yapısının kurulmasında birçok kurumun katkısı bulunmaktadır. İl Özel İdaresi başta olmak üzere Köy Hizmetleri (2005 yılında kaldırıldı), İller Bankası, AT ve TİGH Projeleri kapsamında Tarım ve Orman Bakanlığı, İpekyolu Kalkınma Ajansı ve Tarım ve Orman Bakanlığına bağlı Tarım Reformu yoluyla köy ve bağlı mahallelerde kanalizasyon şebekesi alt yapısı tamamlanmıştır.

Çalışma alanımızda atık su bertaraf yöntemi ferdi foseptik veya sızdırmasız foseptik şeklindedir. Merkez ilçede yer alan 76 köy ve bağlı mahallede 22 ferdi, 54 sızdırmasız fosseptik alt yapıya sahip yerleşme bulunmaktadır (Tablo 3.2). Ferdi fosseptik şebekesine sahip yerleşme sayısı Elbeyli'de 12, Musabeyli'de 27, Polateli'de 6'dır. Sızdırmasız fosseptik şebekesi Elbeyli'de 31, Musabeyli'de 30, Polateli'de ise 18'dir. Kanalizasyon hat tipi 19 yerleşmede betondan yapılmışken, 183 yerleşmede korigatör borular kullanılmıştır.

3.1.2.1. Çiftlik Evleri

Çalışma sahamızda çiftlik evleri son yıllarda hızla artış göstermiştir. Eski adıyla Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı teşvikleriyle kırsal alanlarda hayvancılığı geliştirmek için girişimci bireylere kooperatifler yoluyla kredi veya hibeler verilmektedir. Hayvancılık faaliyetlerinin yapıldığı bu yerleşmeler genellikle bir köyün yakınlarında veya şehir merkezlerine yakın alanlarda kurulmaktadır.

Çiftlik evlerinde hayvan barınakları ve eklentileri dışında hayvanlara bakan çoban ve ailesi için bir veya iki oda yapılmaktadır. Bazen de tek oda yatma, dinlenme ve mutfak olarak kullanılmaktadır.

Foto 3.2: Musabeyli/Kaynaklı Köyü Yakınlarında bir Çiftlik Evi

Foto 3.2'de Kaynaklı köyüne 1-2 km uzaklıkta kurulmuş bir çiftlik evi görülmektedir. Çiftlik evinin üst kısmı büro olarak kullanılmaktadır. Alt kısımda ise 2 odadan oluşan bir konteyner bulunmaktadır (Şekil 3.1). Konteynerde çiftlik evinin işlerini yürütmekte olan çoban ve ailesi yıl boyu kalmaktadır.

<table>
<tr><td rowspan="2">Sağım Ünitesi</td><td colspan="3">Hayvan Barınağı (Büyükbaş)</td></tr>
<tr><td>Samanlık</td><td>Buzağılık</td><td rowspan="3">Küçükbaş Hayvan Barınağı</td></tr>
<tr><td>Konteyner</td><td colspan="2" rowspan="2"></td></tr>
<tr><td colspan="3">Giriş</td></tr>
</table>

Şekil 3.1: Kilis İlinde İnşa Edilmiş Çiftlik Eve ait Plan Örneği.

3.1.2.2 Mahalleler

Devamlı yerleşme tipini oluşturan ve idari olarak köyün bir parçası olan mahalleler, kır iskânı içerisinde geniş şekilde yer alan ve köy-altı yerleşim şekillerinin karakteristik özelliklerini taşıyan yerleşmelerdir. İster bir ailenin fertleri veya aynı kökene sahip akrabalar olsun isterse akrabalık bağları bulunmasın birbirleri ile sosyo-ekonomik olarak ilişkiler geliştirmiş, karşılıklı dayanışmanın oluşmuş olduğu birbirine yakın ya da uzak meskenlerin inşa edilmiş olduğu yerleşmeler mahalle olarak tanımlanır (Tunçdilek, 1967: 108). Devamlı yerleşme tipi olan mahalle yerleşmelerinde tarım faaliyetleri esas olarak yapılırken, yüksekliğin artmasına bağlı olarak hayvancılık faaliyetleri de yoğunlaşabilmektedir (Bakırcı, 2018: 75).

Toplu bir köyden ayrılmış veya yeni yerleşilmiş çeşitli sebeplerden gelişme imkanı bulamamış, 10-15 arasında haneden oluşan ve idari açıdan bir köye bağlı olan yerleşme şekillerine mahalle adı verilir (Göney, 1975: 297). Çalışma sahamız olan Kilis ilinde mahalle yerleşmeleri daha çok Merkez ilçe ve Elbeyli ilçesine bağlı kırsal yerleşmelerde yoğunluk kazanmıştır. Merkez ilçenin batı ve kuzeyinde arazinin dağlık olmasından dolayı yerleşmeler daha çok tepelik alanlar arasında kalan sırtlar, yamaçlar ve hafif dalgalı düzlüklerde kurulmuştur. Tarım alanlarının kısıtlı olduğu bu yerlerde mevcut tarım arazilerinden daha fazla faydalanmak için mahalle yerleşmeleri sayısı ovalık alanlara göre daha azdır.

"Bir mesken veya birkaç mesken bunların sakinleri ayrıldıkları köye bağlılıklarını kaybetmeden az çok uzak bir mesafeye çekilebilir veya köy topluluğu şuuru kaybolmadan bir ya da birkaç meskenden ibaret küçük gruplara, mahallelere ayrılabilir, parçalanır, dağılabilir" (Tanoğlu, 1969: 256).

Mahallelerle bağlı olduğu köy arasında mekânsal olarak farklılık oluşmuşsa da sosyo-ekonomik olarak bağlar devam etmektedir. Tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde daha çok kazanç elde etmek, arazi anlaşmazlıkları gibi nedenlerle bu yerleşmeler ortaya çıkmıştır. Mahalleler hane sayısının artması ve zirai hayatın gelişmesine bağlı olarak zamanla gelişim göstererek müstakil köy statüsü kazanabilirler.

Tablo 3.3: 1997 Yılı Kilis İlinin Köy, Mahalle ve Hane Sayıları.

İlçe Adı	Köy sayısı	Yerleşim Yeri Birden Fazla Olan Köy Sayısı	Mezra(Mahalle) Sayısı	Hane Sayısı	Ortalama Hane Sayısı
Merkez	53	19	22	234	11
Elbeyli	23	13	21	256	12
Musabeyli	46	7	9	105	12
Polateli	17	4	8	119	15

Toplam	**139**	**43**	**60**	**714**	**12**

Kaynak: DİE, 1997.

Tablo 3.3'te Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 yılı Kilis iline ait Köy Envanter kayıtlarından derlenen kırsal yerleşmelerle ilgili bazı bilgiler verilmiştir. Buna göre; 1997 yılında Kilis ilinde Merkez ilçeye bağlı köy sayısı 53 iken, Elbeyli'de 23, Musabeyli'de 46 ve Polateli'nde 17 köy yerleşmesi vardır. Buna göre yerleşim yeri birden fazla olan köy sayılarında; Merkez ilçeye bağlı olan 19 köye ait 22 mahalle bulunmaktaydı. Elbeyli'de 13 farklı köye bağlı olan 21'inde, Musabeyli'de 7 farklı köye bağlı olan 9 ve Polateli'nde 4 köye bağlı 8 mahalle bulunmaktaydı.

Tablo 3.3'e göre; köye bağlı mahalle sayısının yoğun olarak Merkez ile Elbeyli ilçelerinde toplandığı sonucuna varılmaktadır. Ayrıca hane sayılarına bakıldığında mahalle sayısının fazla olduğu ilçelerde hane sayısı da artmıştır. Merkez ilçede 22 mahallede 234 hane, Elbeyli'de 21 mahallede 256, Musabeyli'de 9 mahallede 105 ve Polateli'nde 8 mahallede 119 hane bulunmaktaydı. Kilis ilinde mahalle başına düşen ortalama hane sayısının ilçeler bazında 11-15 arasında değişmesi Göney'in mahalle tanımlamasında belirttiği hane sayısı ile paralellik göstermektedir.

Tablo 3.4: Kilis İlinin Köy ve Mahalle Sayısı (2018).

İlçe Adı	**Köy sayısı**	**Yerleşim Yeri Birden Fazla Olan Köy Sayısı**	**Mezra (Mahalle) Sayısı**
Merkez	52	17	22
Elbeyli	23	12	22
Musabeyli	46	10	13
Polateli	16	3	4
Toplam	**137**	**42**	**61**

Kaynak: TÜİK, 2019.

Tablo 3.4'e göre; çalışma sahamızda toplam mahalle sayısı 61'dir. Merkez ilçeye bağlı yerleşim yeri birden fazla olan köy sayısı 17, mahalle sayısı ise 22'dir. Elbeyli ilçesinde yerleşim yeri birden fazla olan köy sayısı 12, mahalle sayısı 22, Musabeyli ilçesinde toplam köy sayısı 46 olmasına karşın yerleşim yeri birden fazla olan köy sayısı 10, mahalle sayısı 13, Polateli ilçesinde 17 köy bulunurken yerleşim yeri birden fazla olan köy sayısı 3, mahalle sayısı ise 4'tür. Elbeyli ilçesinin ovalık alanda kurulmuş olması sebebiyle tarım yapılabilecek geniş sahalar bulunur.

Nitekim köy yerleşme sayısıyla (23 Adet) bağlı mahalle sayısı birbirine yakındır (Tablo 3.4).

Tablo 3.3 ve 3.4'ten anlaşılacağı üzere mahalle yerleşmeleri merkez ile Elbeyli ilçelerine bağlı köylerde daha fazladır. Musabeyli ve Polateli ilçeleri dağlık arazi şartlarına sahip olduklarından mahalle sayısı diğer iki ilçeye nazaran daha az sayıdadır.

Tablo 3.5: Kilis İlinde Köylere Bağlı Mahalle Yerleşmeleri (2018).

Sıra No	**Mahalle Adı**	**Bağlı Olduğu İlçe**	**Bağlı Olduğu Köy**
1	Yukarıbeşenli	Merkez	Beşenli
2	Mıstıklar	Merkez	Beşenli
3	Doğanlı(Kastun)	Merkez	Bozcayazı
4	Taşpınar(Cukanlı)	Merkez	Çalkaya
5	Alanlı(Kilorlar)	Merkez	Çerçili
6	Çilorlar	Merkez	Çerçili
7	Bayramlı(İrakiye)	Merkez	Çörten
8	Küçükköy	Merkez	Çukuroba
9	Karakuyu	Merkez	Demirışık
10	Karakoyunlu	Merkez	Dölek
11	Akdilek(Bekere)	Merkez	Duruca
12	Aybastı(Akabe)	Merkez	Duruca
13	Sapkanlı	Merkez	Gülbaba
14	Buğdaylı(Şıhabuş)	Merkez	Güneşli
15	Tilmiz	Merkez	Güvenli
16	Hüyüklü(Mişitil)	Merkez	Güvenli
17	Gençtepe	Merkez	Karamelik
18	Oruçlu(Minadır)	Merkez	Küplüce
19	Eskimısırcık(Bilaliye)	Merkez	Mısırcık
20	Alattepe	Merkez	Narlıca
21	İzorlu	Merkez	Narlıca
22	Otluca(Mezereşir)	Merkez	Saatli
23	Çardak	Elbeyli	Akçaağıl
24	Kesmelik	Elbeyli	Akçaağıl
25	Salihçiftliği	Elbeyli	Akçaağıl
26	Yeşilyurt	Elbeyli	Akçaağıl
27	Salhan	Elbeyli	Alahan
28	Uzunali	Elbeyli	Alahan
29	Şakirin	Elbeyli	Aşağıbeylerbeyi
30	Küçükbıykır	Elbeyli	Çıldıroba
31	Solakdeğirmeni	Elbeyli	Erikliyayla

32	Bitkıran	Elbeyli	Geçerli
33	Buldum	Elbeyli	Geçerli
34	Çayırmusa	Elbeyli	Geçerli
35	Kadribey	Elbeyli	Geçerli
36	Kaplanlar	Elbeyli	Havuzluçam
37	Sarıevler	Elbeyli	Havuzluçam
38	İkizkaya(Hiltanlı)	Elbeyli	Kalbursait
39	Yılanlı	Elbeyli	Kalbursait
40	Karavaklı(Tilkip)	Elbeyli	Karaçağıl
41	Bozca(Ciris)	Elbeyli	Taşlıbakar
42	İncesu(Mahlivetan)	Elbeyli	Turanlı
43	Çanaklı(Delhemi)	Elbeyli	Yağızköy
44	Eğlence	Elbeyli	Yağızköy
45	Gökçeli	Musabeyli	Aşağıbademli
46	Boğazkerim	Musabeyli	Dorucak
47	Tatgemriği	Musabeyli	Fericek
48	Seydorenhanlı	Musabeyli	Fırlaklı
49	Yatağan	Musabeyli	Gündeğer
50	Kale	Musabeyli	Hasancalı
51	Muslu	Musabeyli	Kızılkent
52	Ortaköy	Musabeyli	Kızılkent
53	Çakmak	Musabeyli	Körahmethüyüğü
54	Kocalar	Musabeyli	Körahmethüyüğü
55	Orta	Musabeyli	Madenyolu
56	Yukarı	Musabeyli	Madenyolu
57	Karaismail	Musabeyli	Tokaçgemriği
58	Mehmedolar	Polateli	Dünbüllü
59	Yeniköy	Polateli	Dünbüllü
60	Karacurun	Polateli	Yeniyurt
61	Karapınar	Polateli	Yılanca

Tablo 3.5'te 2018 yılı sonu itibariyle Kilis ilinde köylere bağlı mahalleler sıralanmıştır. Kilis ilinde bulunan mahallelerde, bağlı bulundukları köylerle aynı ekonomik faaliyetler yürütülmektedir. Arazi çalışmalarıyla yerinde yapılan gözlemlerde Musabeyli ve Polateli ilçelerindeki köylerde olduğu gibi bağlı mahallelerde de zeytincilik, bağcılık ve tahıl üretimi yoğunluk kazanır. Kilis merkeze ve Elbeyli ilçelerindeki köylere bağlı mahallelerde de düzlük arazinin fazla olduğu ovalık alanlarda buğday, arpa ve sebze üretimi artış gösterir.

Kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere birçok hanede küçükbaş veya büyükbaş hayvan bulunur. Köye en fazla 1-5 km uzaklıkta bulunan bu yerleşmelerde arazi şartları merkez köye göre farklılık göstermez. Mesken inşasında kullanılan yapı malzemesi de aynıdır.

3.1.2.3. Köyler

Kilis ilinde en önemli devamlı kır yerleşim birimlerini köyler oluşturmaktadır. Çalışma sahamızda toplam 137 adet köy bulunmaktadır. Kilis Merkez ilçesinde 52, Musabeyli'de 46, Elbeyli'de 23 ve Polateli'nde 16 köy vardır. Çalışma alanımızda kırsal yerleşmelerin özelliklerini en iyi yansıtan idari birimler köy yerleşmeleridir.

Özçağlar (2003) yerleşmeleri üzerinde kurulan morfolojik birime göre; ova, plato, dağ eteği düzlüğü, yamaç, vadi içi veya vadi boyu, sırt, birikinti konisi, seki (taraça) kıyı ve fay basamağı düzlüğü yerleşmeleri olmak üzere 10 şekilde sınıflandırmıştır. Göney (1984) yerleşmeleri jeomorfolojik mevkilerine göre; aşındırma yüzeyleri (yüksek ve alçak mevkiler, düzlükler), akarsu vadisi, göller ve denizlere göre mevkiler olmak üzere 4 şekilde gruplandırmıştır.

Kilis ilinde köyler arazinin durumuna göre farklı özellik ve yapıda kurulmuşlardır. Arazinin dağlık olduğu Musabeyli ilçesinde köyler dağların uzantıları durumunda olan tepelik alanların yamaç ve eteklerinde kurulmuştur. Merkez ilçeye bağlı köyler ise batıda Hatay iline doğru gidildiğinde arazinin dağlık olmasının etkisiyle Musabeyli ilçesindeki köylerle benzer özellikler gösterir. Ayrıca Suriye sınırına yakın kurulmuş sınır köyleri ve yol boyundaki köylere de rastlanmaktadır. Şehrin doğusu ve güneyinde ovaya geçiş yapıldığından köyler ova üzerinde, yol boyunda ve sınıra yakın alanlarda kurulmuşlardır.

Elbeyli, dağlık arazi şartlarının en az olduğu ilçe olarak ovalık alanda kurulmuştur. Bu ilçeye bağlı köyler ova köyleri olmakla birlikte yamaç, yol boyu ve sınırda kurulmuş köylere de rastlanır. Kilis şehrinin kuzeyinde bulunan Polateli ilçesi, dağlık alanlardan ovaya doğru geçiş güzergâhında kurulmuştur. Bu ilçeye bağlı bazı köyler dağlık alanlarda kurulduğundan yamaç veya etek köyleri konumunda iken, bazı köyler de ova üzerinde kurulmuştur.

Kilis ilinde relief şartlarına bağlı olarak köyler yamaç, ova, dağ eteği ve düzlüğü, sırt olmak üzere 4 kategoride sınıflandırılabilir.

Yamaç Köyleri: Yerleşim yeri olarak bir dağın veya tepenin yamacı boyunca kurulmuş olan köylerdir.

Merkez İlçe: Acar, Alatepe, Başmağara, Beşenli, Büyükkonak, Ceritler, Çakallıpınar, Çalkaya, Çörten, Çukuroba, Deliosman, Demirışık, Doğançay, Gözkaya, Güneşli, Kapdeğirmeni, Karaçavuş, Karamelik, Kocabeyli, Koçcağız, Kuskunkıran, Kuzuini, Mağaracık, Mısırcık, Saatli ve Topdağı (Foto 3.3).

Elbeyli: Günece ve Kılcan.

Musabeyli: Ağcakent, Aşağıbademli, Aşağıkalecik, Balıklı, Bozkaya, Çınarköy, Dorucak, Geçitboyu, Gökmusa, Gözlüce, Gündeğer, Hacılar, Hasancalı, Haydarlar, Hüseynoğlu, Kayapınar, Kaynaklı, Kozlubağ, Körahmethüyüğü, Kurtaran, Kürtüncü, Madenyolu, Sabanlı, Şenlikçe, Tahtalıkaradut, Topallar, Üçpınar, Yastıca, Yeşiloba, Yuvabaşı ve Zeytinbağı.

Polateli: Bağarası, Bektaşoğlu, Belenözü, Ömeroğlu, Polatbey, Söğütlü, Ürünlü ve Yeniyurt.

Foto 3.3: Acar Dağı Yamacında Kurulmuş Acar Köyü.

Ova Köyleri: Çalışma sahamızın güneyinde ovalık alanlar bulunur. Merkez ilçenin güneyi ile Elbeyli'de yerleşmeler çoğunlukla bu şekildedir.

Merkez İlçe: Akçabağlar, Akıncı, Arpakesmez, Beşikkaya, Bozcayazı, Dölek, İnanlı, Karacaören ve Yavuzlu.

Elbeyli: Akçağıl, Alahan, Aşağıbeylerbeyi, Beşiriye, Çıldıroba, Erikliyayla, Geçerli, Güvendik, Havuzluçam, Kalbursait, Karacurun, Mercanlı, Sağlıcak, Taşlıbakar, Turanlı, Uğurlar, Yağızköy ve Yenideğirmen.

Dağ Eteği ve Plato Düzlüklerinde Kurulmuş Köyler: Dağ eteklerinde yerleşmelerin kurulmasında ulaşımın kolay olmasının yanında tarım ve hayvancılık faaliyetleri için gerekli alanların varlığı rol oynar. Özellikle etek köylerinde tarım alanlarına yakınlık ve mera alanlarını oluşturan dağlık alanlara yakınlık faktörleri etkilidir (Yılmaz, 2014: 300). Bu köyler dağ etekleri veya tepeler arasında kalan düzlüklerde kurulmuşlardır. Çalışma sahamız tepelik alanlar açısından zengin bir reliefe sahiptir.

Merkez İlçe: Bulamaçlı, Deliçay, Demirciler, Duruca, Gülbaba, Gümüşsuyu, Güvenli, Hıcıpoğlu, Küçükkonak, Küplüce, Narlıca, Süngütepe, Tahtalı, Tanbıralı ve Uzunlu (Foto 3.4).

Elbeyli: Çangallı, Karaçağıl ve Selmincik.

Musabeyli: Belentepe, Çayıraltı, Dutluca, Fericek, Fırlaklı, Karbeyaz, Kızılkent, Tokaçgemriği, Uğurtepe ve Yedigöz.

Polateli: Dünbüllü, Eğlen, Kızılgöl, Ömercik, Taşlıalan, Yenipayan, Yeşilpınar ve Yılanca.

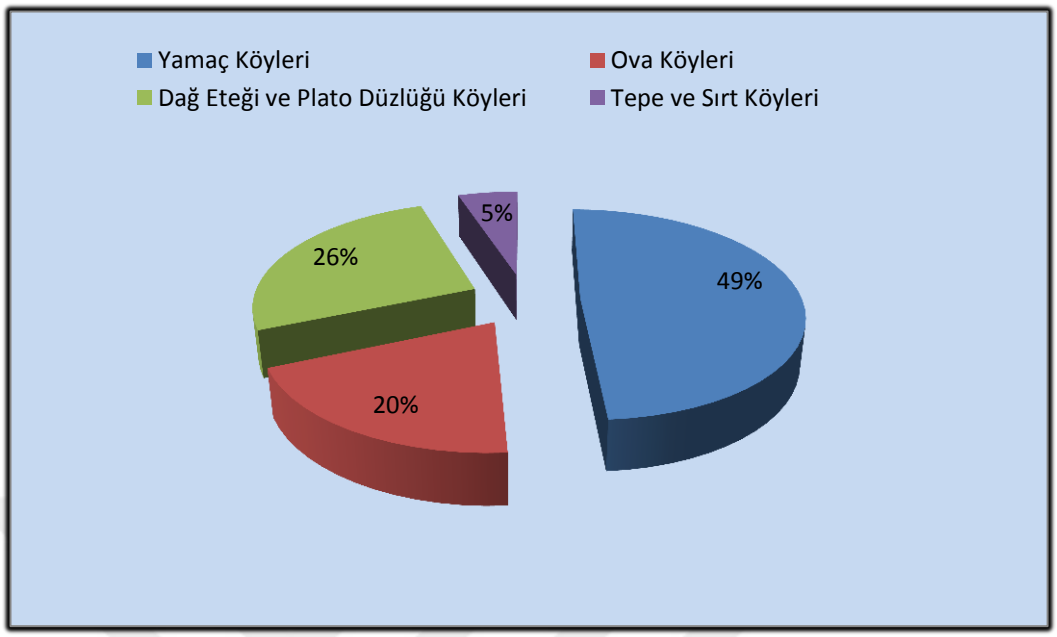

Foto 3.4: Dağ Eteğinde Kurulmuş Uzunlu Köyü.

Tepe ve Sırt Üzerine Kurulmuş Köyler: Merkez ilçe ve Musabeyli'de dağ uzantılarını oluşturan tepe ve sırtlar üzerinde köy yerleşmeleri kurulmuştur.

Merkez İlçe: Çerçili, Göktaş ve Hisarköy.

Musabeyli: Karadut, Kolpınar, Yukarıbademli ve Yukarıkalecik.

Grafik 3.1: Kilis İline Ait Köylerin Morfolojik Olarak Kuruluş Yerlerinin Oransal Dağılımı.

Çalışma sahamızda köyler, yerleşme açısından en önemli daimi kır yerleşmeleridir. Köylerin kuruluş yerlerinde topoğrafya şartları ve su kaynakları önemli ölçüde etkili olmuştur. Arazi çalışmalarında yapılan gözlemlerde dağlık alanlarda yerleşmeler daha çok toplu şekilde yamaçlara, eteklere, tepe ve sırtlara kurulmuş ve böylece tarım yapılabilecek alanlar korunmaya çalışılmıştır. Bunun yanında birçok yerleşme su kaynaklarını oluşturan dere ve çaylara yakın alanlarda kurulmuştur. Örneğin Musabeyli ilçesinde Afrin Çayı'ndan beslenen birçok derenin kenarında köy veya mahalleler bulunur. 137 köy yerleşmesinin bulunduğu Kilis ilinde; morfolojik olarak köylerin %49'u yamaç, %26'sı dağ eteği ve düzlükleri, %20'si ova ve %5'i tepe ve sırt üzerine kuruludur (Grafik 3.1).

Morfolojik etmenler dışında bazı köyler şehirlerarası yol boyunca veya Suriye sınırına yakın alanlarda kurulmuşlardır. Örneğin Kilis-Hatay yolu boyunca; Kocabeyli, Gülbaba, Deliosman köyleri bulunur (Foto 3.5). Sınır boyunca veya sınıra yakın olan köyler ise; Çerçili, Çalkaya, Saatli, Demirışık, Akçabağlar, İnanlı, Arpakesmez, İnanlı, Çıldıroba, Havuzluçam, Yağızköy, Çangallı ve Aşağıbeylerbeyi'dir.

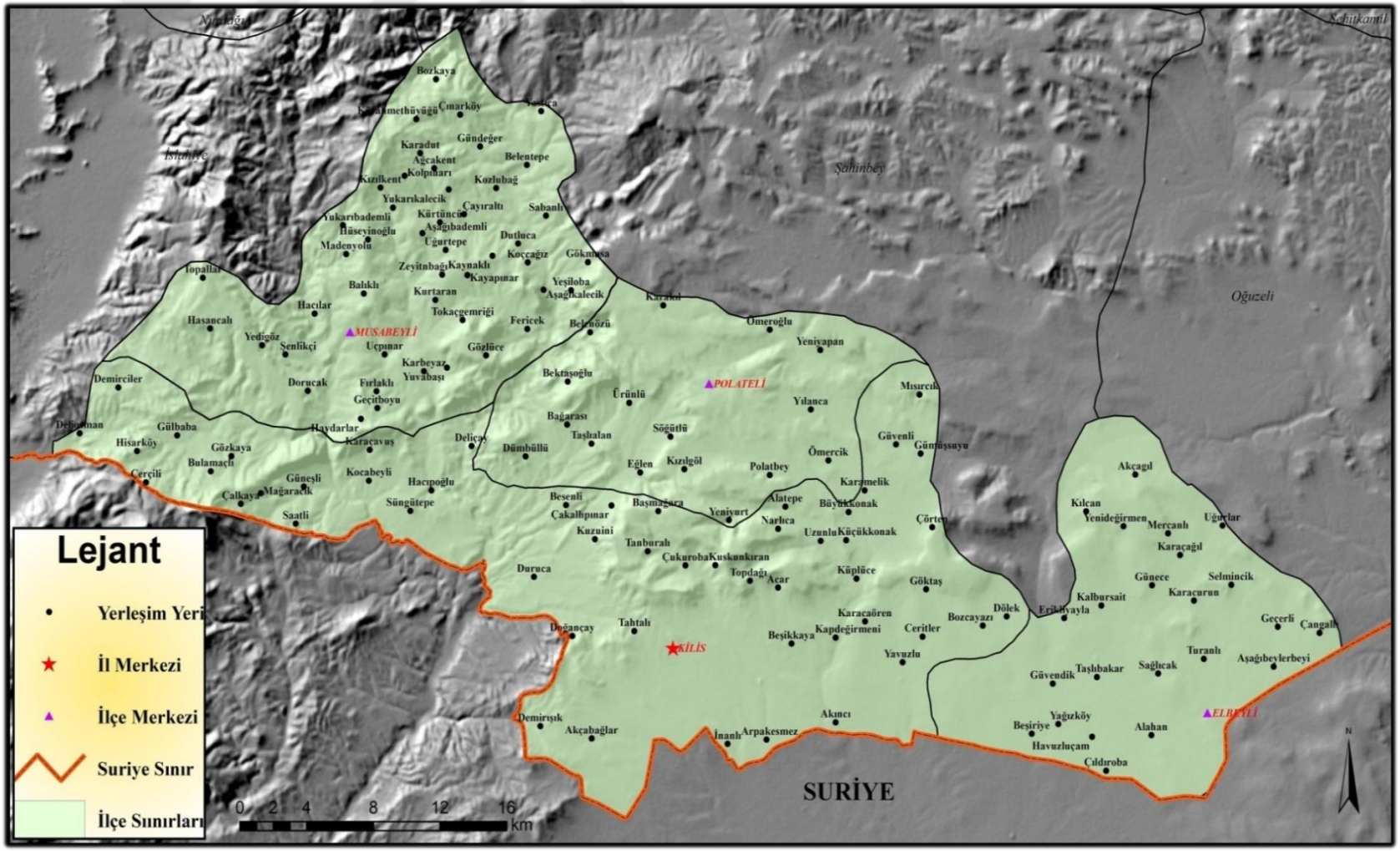
Foto 3.5: Kilis-Hatay Anayolunda Yol Boyu Kurulmuş Gülbaba Köyü.

Çalışma sahamız bitki örtüsü yönünden fakirdir. Ancak dağlık alanlarda özellikle de yüksek tepelerin bulunduğu Musabeyli'nin kuzeyinde Gaziantep il sınırına doğru yer yer tahrip edilmiş Kızılçam ormanları bulunur (Foto 3.6). Musabeyli'ye bağlı Bozkaya ve Deliosman köyleri orman kenarına kurulmuş yerleşmelerdendir. Ancak köy sakinleri yakacak, yeni tarım alanları oluşturmak ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak için hayvan gücünden yararlanarak ormanlık alanları tahrip etmektedir.

Foto 3.6: Bozkaya Köyü Yakınlarında Ormanlık Alanlar.

Harita 3.1: Kilis İlinin Yerleşme Haritası.

Yerleşmelerin şekil özellikleri konutların yerleşilen arazi üzerindeki dağılımıyla bağlantılıdır. Relief (yer şekilleri, yükselti, eğim, toprak), su, iklim ve doğal bitki örtüsü koşulları; araziden faydalanma ve ulaşım durumu o yerleşmede yaşayan insanların birbirleriyle olan münasebetleri ayrıca uygulanan yerleşim planları (imar planları) yerleşmelerin şekil özellikleri üzerinde etkili olmaktadır. Türkiye'deki yerleşmeler şekil özelliklerine göre; toplu, dağınık ve yarı dağınık (ara şekilli) yerleşmeler olarak sınıflandırılabilir (Özçağlar, 2003: 71).

Kilis ilinde arazi şartları ve su kaynakları yerleşmeleri şekilsel olarak etkilemiş iki unsurdur. Daha önce belirtildiği üzere su kaynakları kısıtlı olduğundan köy veya mahalleler kaynak suları, dere ve pınarlara yakın alanlarda kurulmuştur. Özellikle yaz aylarında şiddetli kuraklığın yaşanması suyun önemini artırmıştır. Topoğrafya şartlarının arızalı olduğu Musabeyli, Merkez ilçenin batı, kuzey ve kuzeybatısıyla Polateli'nin kuzeyinde şekilsel olarak yerleşmeler toplu görünümdedir. Bunun yanında yarı dağınık yerleşmelere de rastanır. Elbeyli ile Merkez ilçenin doğu ve güneyinde yerleşmeler şekilsel olarak topludur. Musabeyli ve Merkez ilçede köy yerleşme sayısının fazla olması ise arazinin engebeli olmasıyla ilgilidir. Nitekim Merkez ilçenin batı, kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğusunda bulunan köy sayısı 37'dir. Yükseltinin azaldığı doğu ve güneydoğu ve güneybatıda ise 15 köy yerleşmesi bulunur (Harita 3.1). Sözkonusu durum Musabeyli ilçesinde de tespit edilmiştir. Dağlık arazinin daha fazla olduğu kuzey taraflarında 26 köy yerleşmesi bulunur.

Tablo 3.6: Kilis İlindeki Yerleşmelerin Kuruluş Özellikleri.

	Köy Sayısı	**Yerleşim Özelliği**	**Adet**
Merkez İlçe	52	Toplu	42
		Yarı Dağınık	10
Musabeyli	46	Toplu	27
		Yarı Dağınık	19
Elbeyli	23	Toplu	18
		Yarı Dağınık	5
Polateli	16	Toplu	11
		Yarı Dağınık	5

Kaynak: 1997 Köy envanteri, Geogle Earth Görüntüleri ve Arazi Çalışmaları Sonuçlarından Derlenmiştir.

Tablo 3.6'ya göre; çalışma sahamızda bulunan 137 köy yerleşmesinin şekil olarak toplu, dağınık ve yarı dağınık olma durumları verilmiştir. Buna göre Merkez ilçeye bağlı 52 köyden toplu özellikte olan 42, toplu ile dağınık arasında gevşek veya

yarı dağınık yapıda bulunan 10 yerleşme mevcuttur. Musabeyli ilçesinde 46 köy yerleşmesinde toplu dokuya sahip 27, yarı dağınık veya gevşek yapıda 19 köy yerleşmesi vardır. Elbeyli ilçesinde arazi şartlarının sade olması nedeniyle 23 köy yerleşmesinin 18'inde toplu doku, 5'i yarı dağınıktır. Polateli ilçesi kısmen engebeli olmasına karşın dağınık yerleşmeye rastlanmamaktadır. Buna göre 16 köy yerleşmesinden 11'i toplu, 5'i de yarı dağınık yapıdadır.

Foto 3.7: Toplu Yerleşme Örneği Geçitboyu Köyünün Google Earth Görüntüsü, 2019.

"Dağınık yerleşmede evler tek tek veya birkaçı bir arada birbirlerinden uzakta, arazi üzerinde serpilmiş bir halde görünür. Toplu yerleşmede ise evler, bazen köye ait ekili ve dikili toprakların ortasında ekseriyetle bir cami, kilise veya çeşme etrafında az çok bir köy teşkil edecek şekilde toplanmış ve tip köylerin araları geniş boş sahalarla ayrılmıştır" (Tanoğlu, 1969: 240). Köylerin doku yönünden toplu, dağınık veya gevşek olmasıyla ilgili konutlar arasındaki mesafenin ölçüsü konusunda net bir durum yoktur. Göney dağınık yerleşmesiyle ilgili; "Dağınık yerleşmelerde çiftçilerin kendi mülkleri içine çekilerek münferit meskenlerde devamlı suretle ve bağlı bulundukları köyle psikolojik bağlarının zayıf olduğunu" belirtmiştir (1975: 295). Buna göre dağınık yerleşmelerde konutlar arasındaki mesafenin yanı sıra geniş ziraat alanlarının yakınlarında kurulmuş meskenlerin köyle manevi bağlarının azalmış olması nedeniyle dağınık yerleşme özelliğinde olduğu sonucuna varılabilir. İnceleme sahamızda dağınık yerleşme özelliğinde köy bulunmamaktadır.

Ancak Foto 3.8‘de görüleceği üzere toplu ile dağınık arasında yarı dağınık özellik gösteren yerleşmelere rastlanır. Gündeğer köyü bu özellikte olan köylerden biridir.

Foto 3.8: Yarı Dağınık Yerleşme Örneği Gündeğer Köyünün Google Earth Görüntüsü, 2019.

Çalışma alanımızda Merkez ve Musabeyli ilçelerinin bazı köylerinde tarım alanları üzerinde yeni konutlar inşa edilmiştir. Köy merkezinden uzaklaşılmasına rağmen konut sakinlerinin köy ile psikolojik bağları kuvvetlidir (Foto 3.8). Genellikle bu tür konutları daha önce köyün merkezinde yaşayan aileler inşa etmektedir. Zirai faaliyetler ve ailevi anlaşmazlıklar gibi nedenlerle köy merkezinden nispeten uzak yerlere kayma yaşanmaktadır. Yarı dağınık yerleşmelerin ortaya çıkmasında bir diğer etmen de arazinin mülkiyet durumudur. Arazinin miras yoluyla parçalanması sonucu bazı aile bireyleri kendi paylarına düşen topraklar üzerinde konutlar inşa etmekte ve zirai faaliyetlerde bulunmaktadır. Ayrıca kırsal alanlarda ekonomik refahın artması da köy merkezinden uzak konutların inşasını arttırdığı gibi mimari açıdan modern ve geniş evlerin yapılmasına ortam hazırlamıştır.

Foto 3.9: Yarı Dağınık Yerleşme Örneği Yedigöz Köyünün Google Earth Görüntüsü, 2019.

"Su kaynaklarının çokluğu sıklığı veya seyrekliği iklim ve arazinin tabiatıyla ilgilidir. İklimin bol yağışlı, yağış rejimi düzenli alanlarda dağınık yerleşme meydana gelebilir. Su kaynaklarının seyrek ve mahdut noktalarda toplandığı az yağışlı yahut kalker gibi geçirimli araziden müteşekkil bölgelerde ise yerleşme dağılamaz. Bu gibi bölgelerde evler toplu köy veya kasabalar teşkil edecek şekilde subaşlarında toplanır. Kurak iklim şartlarının yaşandığı sahalarda yerleşmeler genel olarak topludur ve yerleşme noktalarının dağılışı her şeyden önce su kaynaklarının dağılışı ile ilgilidir. Bu seyrek kaynaklar bir akarsu, kaynak veyahut bir kuyu olabilir ve yerleşme bu kaynak etrafında toplanır" (Tanoğlu, 1969: 242). İnceleme alanımızda yarı kurak iklim şartları yaşanmaktadır. Yerleşmeler akarsu ve kollarını oluşturan dere veya pınarlara yakın alanlarda kurulmuştur. Arazi çalışmalarında yapılan gözlemler de birçok köy yerleşmesinin içme suyunu kuruldukları alanda bulunan kaynak sularından karşıladığı tespit edilmiştir. Sulama suyu ihtiyacı ise sondaj veya barajlar yoluyla oluşturulan sulama kanallarından temin edilmektedir. Sonuç itibariyle Kilis ilinde yağış rejimi düzensiz olduğundan ve su kaynakları çok zengin olmadığından yerleşmeler var olan su kaynaklarına yakın alanlarda kurulmuştur. Bu durum yerleşmelerin doku olarak toplu şekil almasına zemin hazırlamıştır (Foto 3.9).

Foto 3.10: Toplu Yerleşme Örneği; Gözkaya Köyünün Google Earth Görüntüsü (2019).

Kilis ilinde kırsal yerleşmeler su kaynakları ve tarım arazilerinin durumuna göre doku olarak daha fazla toplu şekilde kurulmuşlardır (Foto 3.10). Ancak bazı kırsal yerleşmelerde yeni konut ve eklentilerinin yapılması sonucu toplu dokudan yarı dağınık veya gevşek dokuya doğru değişim yaşanmıştır. Sonuç olarak denilebilir ki, ülkemizde gerek şehirlerde ve gerekse kırsal alanlarda son yıllarda meydana gelen toplu dokudan gevşek dokuya geçiş çalışma alanımızda da görülmektedir.

Tablo 3.7: Çalışma Sahamızdaki Köylerin Merkez ve Bağlı Olduğu İlçelere Uzaklıkları.

Sıra No	**Köy Adı**	**Bağlı Bulunduğu İlçeye Göre Konumu (km)**	**İl Merkezine Göre Uzaklık**	**İlçe Merkezine Göre Uzaklık**
1	Acar	Kuzeydoğu	11	-
2	Akçabağlar	Güneybatı	7	-
3	Akıncı	Güneydoğu	11	-
4	Alatepe	Kuzeydoğu	18	-
5	Arpakesmez	Güneydoğu	8	-
6	Başmağara	Kuzey	9	-
7	Beşenli	Kuzeybatı	10	-
8	Beşikkaya	Doğu	7	-
9	Bozcayazı	Doğu	20	-
10	Bulamaçlı	Kuzeybatı	29	-
11	Büyükkonak	Kuzeydoğu	20	-
12	Ceritler	Doğu	14	-

13	Çakkallıpınar	Kuzey	10	-
14	Çalkaya	Batı	26	-
15	Çerçili	Batı	45	-
16	Çörten	Kuzeydoğu	17	-
17	Çukuroba	Kuzey	6	-
18	Deliçay	Kuzeybatı	20	-
19	Deliosman	Batı	48	-
20	Demirciler	Batı	36	-
21	Demirışık	Güneydoğu	9	-
22	Doğançay	Batı	6	-
23	Dölek	Doğu	20	-
24	Duruca	Kuzeybatı	9	-
25	Göktaş	Doğu	16	-
26	Gözkaya	Kuzeybatı	28	-
27	Gülbaba	Kuzeybatı	31	-
28	Gümüşsuyu	Kuzeydoğu	26	-
29	Güneşli	Kuzeybatı	24	-
30	Güvenli	Kuzeydoğu	18	-
31	Hıcıpoğlu	Kuzeybatı	23	-
32	Hisarköy	Kuzeybatı	40	-
33	İnanlı	Güneydoğu	7	-
34	Kapdeğirmeni	Doğu	10	-
35	Karacaören	Doğu	12	-
36	Karaçavuş	Kuzeybatı	20	-
37	Karamelik	Kuzeydoğu	15	-
38	Kocabeyli	Kuzeybatı	23	-
39	Kuskunkıran	Kuzey	7	-
40	Kuzuini	Kuzey	8	-
41	Küçükkonak	Kuzeydoğu	13	-
42	Küplüce	Kuzeydoğu	12	-
43	Mağaracık	Kuzeybatı	26	-
44	Mısırcık	Kuzeydoğu	21	-
45	Narlıca	Kuzeydoğu	12	-
46	Saatli	Kuzeybatı	23	-
47	Süngütepe	Kuzeybatı	17	-
48	Tahtalı	Batı	4	-
49	Tanburalı	Kuzey	5	-
50	Topdağı (Kefiz)	Kuzeydoğu	7	-
51	Uzunlu	Kuzeydoğu	16	-
52	Yavuzlu	Doğu	14	-
53	Akçağıl	Kuzey	32	15
54	Alahan	Güneybatı	29	3
55	Aşağıbeylerbeyi	Kuzeydoğu	36	5
56	Beşiriye	Batı	22	10
57	Çangallı	Kuzeydoğu	39	9
58	Çıldıroba	Güneybatı	27	6
59	Erikliyayla	Kuzeybatı	24	9
60	Geçerli	Kuzeydoğu	37	8
61	Günece	Kuzey	30	7
62	Güvendik	Batı	23	8
63	Havuzluçam	Batı	26	6
64	Kalbursait	Kuzeybatı	26	8
65	Karacurun	Kuzey	32	6
66	Karaçağıl	Kuzey	31	9
67	Kılcan	Kuzey	26	13
68	Mercanlı	Kuzey	31	10
69	Sağlıcak	Kuzey	32	3
70	Selmincik	Kuzey	51	8
71	Taşlıbakar	Kuzeybatı	26	7
72	Turanlı	Kuzey	32	3

73	Uğurlar	Kuzey	34	11
74	Yağızköy	Batı	23	9
75	Yenideğirmen	Kuzey	43	11
76	Ağcakent	Kuzey	30	10
77	Aşağıbademli	Kuzeydoğu	27	7
78	Aşağıkalecik	Batı	22	11
79	Balıklı	Kuzeydoğu	27	3
80	Belentepe	Kuzeydoğu	30	15
81	Bozkaya	Kuzey	35	14
82	Çayıraltı	Kuzeydoğu	28	10
83	Çınarköy	Kuzeydoğu	33	13
84	Dorucak	Güneybatı	26	4
85	Dutluca	Doğu	24	11
86	Fericek	Doğu	20	10
87	Fırlaklı	Güney	23	4
88	Geçitboyu	Güney	43	10
89	Gökmusa	Doğu	51	14
90	Gözlüce	Doğu	20	8
91	Gündeğer	Kuzeydoğu	30	12
92	Hacılar	Kuzeybatı	28	3
93	Hasancalı	Batı	32	9
94	Haydarlar	Güney	23	7
95	Hüseyinoğlu	Kuzey	38	6
96	Karadut	Kuzeydoğu	32	10
97	Karbeyaz	Güneydoğu	22	6
98	Kayapınar	Kuzeydoğu	26	9
99	Kaynaklı	Kuzeydoğu	24	10
100	Kızılkent	Kuzey	31	9
101	Koçcağız	Doğu	44	17
102	Kolpınar	Kuzey	30	9
103	Kozlubağ	Kuzeydoğu	28	11
104	Körahmethüyüğü	Kuzey	33	12
105	Kurtaran	Doğu	24	5
106	Kürtüncü	Kuzeydoğu	27	9
107	Madenyolu	Kuzey	29	5
108	Sabanlı	Kuzeydoğu	25	13
109	Şenlikçe	Batı	28	5
110	Tahtalıkaradut	Kuzey	30	7
111	Tokaçgemriği	Doğu	22	6
112	Topallar	Batı	36	11
113	Uğurtepe	Kuzeydoğu	26	15
114	Üçpınar	Güneydoğu	24	5
115	Yastıca	Kuzeydoğu	31	16
116	Yedigöz	Batı	29	7
117	Yeşiloba	Doğu	22	13
118	Yukarıbademli	Kuzeydoğu	30	8
119	Yukarıkalecik	Kuzeydoğu	29	9
120	Yuvabaşı	Güneydoğu	20	6
121	Zeytinbağı	Kuzeydoğu	33	14
122	Bağarası	Batı	14	8
123	Bektaşoğlu	Batı	16	8
124	Belenözü	Kuzeybatı	18	7
125	Dünbüllü	Güneybatı	14	11
126	Eğlen	Güneydoğu	10	6
127	Kızılgöl	Güney	11	4
128	Ömercik	Güneydoğu	15	8
129	Ömeroğlu	Kuzeydoğu	19	6
130	Polatbey	Güneydoğu	12	6
131	Söğütlü	Güneydoğu	12	4
132	Taşlıalan	Güneybatı	12	6

133	Ürünlü	Batı	14	5
134	Yeniyapan	Kuzeydoğu	30	10
135	Yeniyurt	Güney	9	6
136	Yeşilpınar (Karakıl)	Kuzey	19	5
137	Yılanca	Doğu	16	8

Tablo 3.7'de Kilis ilinde yer alan köylerin Merkez bağlı bulunduğu ilçelere göre konumları ve uzaklıkları verilmiştir. Merkez ilçeye bağlı olan köylerden 33'ü kuzey, kuzeydoğu ve kuzeybatı taraflarında kurulmuştur. Yer şekillerinin dağlık olduğu bu alanlarda tarım yapılabilecek sahalar ve mera alanları dağınık bir şekilde dağılmıştır. İnsanlar, etek veya yamaçlarda toplu şekilde yerleşmeler kurmuşlardır. Bu sayede buğday, zeytin ve üzüm tarımı için daha fazla alandan yararlanılmıştır. Musabeyli ilçesinde de aynı durum yaşanmıştır. 26 köy yerleşmesi ilçenin kuzey kesimlerinde kurulmuştur. Dağlık sahalardan ovaya doğru geçiş güzergâhında bulunan Polateli ilçesinin güneyinde Dünbüllü Dağı yer almaktadır. Bu dağın uzantıları olan tepelikler arasındaki düzlüklerde tarım arazileri yer aldığından ilçenin güneyinde kurulan yerleşme sayısı daha fazladır. Elbeyli ilçesinde ise düz ova bulunduğundan yerleşim birimleri ilçenin her yönüne dengeli şekilde dağılmıştır.

3.1.2.3.1. Nüfus Büyüklüklerine Göre Köyler

Nüfus miktarları köyleri sosyo-ekonomik gelişmişlik durumlarıyla ilgilidir. Sağlık, eğitim, sosyal ve ekonomik yönden imkânların yeterli olduğu köylerde insanlar göç etme eğiliminde bulunmazlar ancak bu şartların yetersiz olduğu kırsal yerleşmelerden şehirlere doğru göçler meydana gelir. Çalışma sahamızda 137 köy yerleşmesi bulunmaktadır. Köy nüfusu il geneline dengeli bir şekilde dağılmamıştır. Köylerin kuruldukları yerin coğrafi şartları nüfus miktarı üzerinde etkili olmuştur. Nüfusu en az olan köy 32 nüfus ile Merkez ilçeye bağlı olan Gümüşsuyu, en yüksek nüfus miktarına sahip olan köy ise 2.014 ile Merkez ilçeye bağlı Çukuroba'dır.

Tablo 3.8: Köylerin Nüfus Büyüklüğü ve Kırsal Nüfus İçindeki Payları.

Nüfus Grupları	**Köy sayısı**	**Toplam Köy Sayısına Oranı (%)**	**Nüfus Miktarı**	**Toplam Kırsal Nüfusa Oranı (%)**
32-100	34	25	2.522	7
101-200	43	31	6.396	18
201-300	23	17	5.589	15
301-400	17	12	5.813	16

401-500	6	4	2.720	7
501-1000	9	7	5.783	16
1001 ve +	5	4	7.657	21

Kaynak: TÜİK, 2018 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarından derlenmiştir.

Çukuroba köyünün en fazla nüfusa sahip köy olmasında köyün yakınında kurulmuş olan cezaevi etkili olmuştur. 2016 yılında 723 olan nüfusu cezaevinin açılması ile neredeyse üç kat artmıştır.

Tablo 3.8'de çalışma sahamızda 2018 ADNKS sonuçlarından faydalanılarak köylerin nüfus büyüklükleri ve kırsal nüfus içerisindeki payları verilmiştir. Kırsal nüfus miktarı toplam 36.480'dir. Buna göre 32-100 arasında nüfus miktarına sahip olan köy sayısı 34 olup toplam köy sayısı içerisinde %25'lik paya sahiptirler. Bu köylerde yaşayan nüfus miktarı 2.522, toplam kırsal nüfusa oranı ise %7'dir. 101-200 arasında nüfus miktarına sahip olan köy sayısı 43, toplam köy sayısına oranı ise %31'dir. Bu köylerin toplam nüfusu 6.396'dır. Kırsal nüfus miktarı içerisindeki payları %18'dir. 201-300 arasında nüfusa sahip köy sayısı 23, toplam köy sayısına oranı %17'dir. Bu köylerin toplam nüfus miktarı 5.589, kırsal nüfus içerisindeki oranları ise %15'dir. 301-400 arasında nüfus miktarı olan köy sayısı 17, toplam köy sayısının %12'sinin oluştururlar. Bu köylerin toplam nüfus miktarları 5.813, toplam kırsal nüfus miktarına oranları ise %16'dır.

401-500 arasında toplam 6 köy bulunmaktadır: Acar, Çerçili, Bozkaya, Gündeğer, Polatbey ve Alahan. Toplam köy sayısına oranı %4'tür. Bu 6 köye ait nüfus miktarı 2.720'dir. Toplam kırsal nüfusun %7'sini oluştururlar. 501-1000 arasında nüfusa sahip olan köy sayısı 9'dur. Bu nüfus aralığında köyü bulunmayan tek ilçe Elbeyli'dir. Merkez ilçede Bulamaçlı, Duruca, Süngütepe, Musabeyli'de Hüseyinoğlu, Şenlikçe, Yedigöz, Polateli'nde; Bağarası, Yenipayan ve Yılanca köyleri bu aralıkta nüfusa sahiptir. 9 köye ait toplam nüfus miktarı 5.783, toplam kırsal nüfus içerisindeki payları %16'dır.

Nüfusu 1000'den fazla olan köyler: Merkez ilçede Çukuroba, Gülbaba, Yavuzlu, Musabeyli'de Hasancalı ve Tahtalıkaradut olmak üzere 5 köydür. Toplam köy sayısına oranları %4 olmasına karşın bu 5 köy 7.657 nüfus miktarıyla toplam kırsal nüfus miktarı içerisinde %21 ile en yüksek paya sahiptir. Bu değerler nüfusun dengeli bir şekilde dağılmadığını göstermesi bakımından önemlidir. Bu köylerde nüfus miktarının fazla olmasında tarım ve hayvancılık yanında ticari faaliyetlerde

gelişmiştir. Örneğin Merkez ilçeye bağlı olan Gülbaba köyü, Kilis-Antakya anayolu boyunca kurulmuş ve insanlar yol boyunca işyerleri açmışlardır. Daha önce belirtildiği üzere Çukuroba köyü yakınlarında cezaevi yapılmış köyün bu sayede nüfusu artmıştır. Musabeyli ilçesine bağlı Hasancalı, geniş bir alana yayılmış köylerdendir. Bu köy ülke çapında biber üretimi ile son yıllarda ön plana çıkmıştır. Köyde 10 adet biber fabrikası bulunmaktadır. Bu köylerin nüfus miktarının fazla olmasında bağlı mahalleler etkili olmamıştır. Örneğin Çukuroba, Gülbaba ve Hasancalı köylerine bağlı mahalle sayısı yalnızca 1'dir. Yavuzlu ve Tahtalıkaradut köylerine bağlı mahalle bulunmamaktadır.

3.1.2.3.2. Köylerin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı

Çalışma sahamızda 137 köy bulunmakta olup bu köylerin kuruldukları yükselti basamakları Harita 3.1'de gösterilmiştir. Köylerin hangi yükselti basamaklarında yoğunlaştığı ve bu durumun nüfus miktarlarına olan etkilerini ortaya koymak üzere tablo 3.9 hazırlanmıştır.

Tablo 3.9: Kilis İlinde Yer Alan Köylerin Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı.

Köy Adı	Nüfus_1935	Nüfus_1980	Nüfus_2018	Yükselti (m)
Deliçay	0	57	103	484
Kocabeyli	238	450	310	485
Hıcıpoğlu	93	82	77	487
Duruca	591	829	612	490
Çıldıroba	189	361	268	497
Toplam Nüfus	**1.111**	**1.779**	**1.370**	
Havuzluçam	159	302	72	501
Beşiriye	0	0	164	504
Yağızköy	0	510	364	505
Alahan	270	650	407	506
Güvendik	171	188	72	514
Akıncı	254	507	221	516
Taşlıbakar	140	181	99	522
Beşenli	135	166	144	532
Fericek	72	221	168	536
Aşağıbeylerbeyi	0	439	303	538
Turanlı	185	159	121	539
Arpakesmez	202	439	147	540
Yavuzlu	886	1.703	1.297	541

Güneşli	64	271	222	547
İnanlı	214	227	100	549
Geçerli	0	282	194	550
Sağlıcak	53	107	82	553
Süngütepe	323	462	653	554
Dölek	212	343	322	558
Deliosman	145	317	373	559
Bozcayazı	146	224	265	560
Kapdeğirmeni	80	79	76	568
Erikliyayla	0	388	173	572
Dünbüllü	148	161	218	578
Kalbursait	80	211	250	583
Karaçavuş	135	0	227	585
Karacaören	0	230	197	594
Çangallı	0	206	132	595
Karacurun	189	335	183	595
Karaçağıl	0	217	67	597
Toplam Nüfus	**4.263**	**9.525**	**7.313**	
Selmincik	131	343	247	600
Küplüce	254	299	153	605
Mercanlı	148	45	54	606
Yuvabaşı	397	332	285	610
Göktaş	247	225	230	612
Dutluca	204	667	99	612
Aşağıkalecik	0	140	99	614
Karbeyaz	153	190	148	614
Uğurlar	0	0	81	620
Beşikkaya	445	347	368	622
Ceritler	203	241	264	622
Demirışık	319	182	132	622
Dorucak	125	271	199	625
Üçpınar	65	169	179	627
Doğançay	197	335	161	628
Bağarası	605	892	594	628
Gümüşsuyu	0	0	32	629
Fırlaklı	0	159	157	631
Saatli	198	260	119	636
Belenözü	435	511	373	640
Eğlen	206	145	79	640
Günece	236	84	61	642
Akçabağlar	305	147	107	643

Küçükkonak	0	0	148	645
Büyükkonak	0	0	61	646
Karamelik	0	225	257	647
Güvenli	0	0	316	650
Tahtalı	129	217	197	650
Taşlıalan	147	103	55	655
Uzunlu	154	456	318	663
Koçcağız	0	273	86	665
Şenlikçe	86	301	732	667
Çakkallıpınar	119	111	74	670
Yeşiloba	161	188	152	672
Geçitboyu	154	155	119	674
Kılcan	0	544	110	675
Belentepe	0	181	213	676
Çayıraltı	147	173	209	680
Yastıca	210	213	176	682
Yenideğirmen	348	186	266	683
Gökmusa	151	139	98	685
Sabanlı	317	435	369	685
Ömercik	0	0	133	687
Gülbaba	0	0	1.395	691
Mısırcık	142	296	275	691
Kuzuini	81	111	113	694
Demirciler	0	0	86	696
Toplam Nüfus	**7.219**	**10.291**	**10.179**	
Hacılar	125	219	343	702
Gündeğer	134	494	416	708
Ürünlü	250	341	272	710
Gözkaya	279	407	396	711
Alatepe	0	0	81	712
Akçağıl	345	470	149	715
Bektaşoğlu	0	0	87	715
Çörten	237	290	193	716
Narlıca	164	388	98	720
Yeniyapan	114	577	578	720
Haydarlar	143	187	163	727
Kozlubağ	91	242	201	728
Yılanca	277	376	571	730
Madenyolu	195	392	190	732
Kayapınar	87	142	86	735
Polatbey	284	733	491	735

Mağaracık	155	250	224	737
Ömeroğlu	62	122	224	740
Çalkaya	303	214	145	750
Kürtüncü	131	236	200	750
Tokaçgemriği	0	139	136	750
Uğurtepe	0	145	62	750
Kaynaklı	67	84	49	751
Kurtaran	247	424	304	756
Acar	648	663	486	758
Söğütlü	420	550	118	760
Aşağıbademli	72	89	88	761
Bulamaçlı	358	1.368	516	771
Zeytinbağı	136	281	228	775
Çukuroba	249	203	2.014	784
Kızılgöl	314	192	100	785
Yedigöz	197	299	984	786
Tanburalı	169	107	34	790
Toplam Nüfus	**6.253**	**10.624**	**10.227**	
Topallar	0	180	228	800
Gözlüce	234	175	105	805
Hisarköy	89	169	332	824
Balıklı	176	174	60	832
Topdağı (Kefiz)	232	219	101	840
Yukarıkalecik	0	0	107	842
Yeşilpınar (Karakıl)	224	192	146	847
Çerçili	417	571	490	850
Kuskunkıran	221	122	55	860
Tahtalıkaradut	298	891	1.298	870
Yukarıbademli	110	142	123	893
Çınarköy	280	425	326	895
Başmağara	86	99	42	897
Toplam Nüfus	**2.367**	**3.359**	**3.413**	
Bozkaya	202	332	430	900
Yeniyurt	0	196	141	903
Hasancalı	675	862	1.653	911
Ağcakent	201	399	150	912
Hüseyinoğlu	250	567	543	913
Kolpınar	70	70	70	920
Karadut	0	339	334	935
Kızılkent	299	508	362	952

Körahmethüyüğü	301	397	295	968
Toplam Nüfus	**1.998**	**3.670**	**3.978**	

Tablo 3.9'a göre Kilis ilinde köyler 484 m. ile 968 m. arasındaki yükselti kademlerinde kurulmuşlardır. Yükseltisi en az olan köy 484 m.'de kurulmuş Deliçay, yükseltisi en fazla olan köy 968 m'de yer alan olan Körahmethüyüğü köyleridir. Çalışma alanımızda köyler yükselti kademlerine dengeli bir şekilde dağılım göstermemiştir. 484-499 m. aralığında kurulmuş olan köy sayısı 5, 500-599 m. arasında 30, 600-699 m. arasında 47, 700-799 m. arasında 33, 800-899 m. aralığında 13 ve 900-968 m. arasında kurulmuş köy sayısı 9'dur. Buna göre inceleme sahamızda en az köyün kurulduğu yükselti kademesi 484-499 m. olup bu aralıkta 5 köy kurulmuştur. Köy yerleşmelerinin en fazla kurulduğu yükselti aralığı 600-699 m.'dir. Bu yükselti kademesinde kurulmuş köy sayısı 47'dir. 900 m'den yüksek alanlarda kurulmuş olan köyler daha çok Musabeyli ilçesindedir.

Yükseltinin arttığı alanlarda kurulmuş köylerde tarım için uygun olmayan VI. ve VII. sınıf araziler yer aldığından (Harita 1.7) ormanlık alanlar tahrip edilerek zeytin ağaçları dikilmiştir. Zeytin ağaçları arasında veya yamaçlarda bağlar kurulmuştur. Bunun yanında yükseltinin arttığı yerlerde alçak alanlara göre mera alanları daha fazladır. İnsanlar ihtiyaçlarını karşılamak üzere büyükbaş ve küçükbaş hayvan beslemektedir. Bazı köyler ise yükselti ve topoğrafya şartlarına bağlı olarak birkaç köy içerisinde merkezi duruma gelmişlerdir. Örneğin Hüseyinoğlu köyü 913 metrede kurulmuştur. İlkokul ve ortaokul kademelerinde okulun bulunduğu köy eğitim yönünden merkez köy olarak seçilmiş ve çevresinde kurulmuş köylerden taşıma yoluyla öğrenciler getirilmektedir.

Yükselti kademlerinde barınan insan sayısına bakıldığında (Tablo 3.9); 1.370 kişi ile en az nüfuslanma 5 köyün kurulduğu 484–499 metre aralığıdır. 500–599 m. aralığından yaşayan insan sayısı 7.313, 600–699 metre arasında 10.179, 700–799 metre aralığında 10.227, 800–899 metre arasında 3.413 ve 900–968 m. aralığında da 3.978 kişidir. Çalışma sahamızda insanların yaklaşık %56'sı 600–799 m. aralığında yaşamaktadır ve köylerin %58'i bu yükselti kademesinde kurulmuştur.

3.1.2.3.3. Yerleşme Adlarına Göre Köyler

Yerleşme adları konusunda tarih, sosyoloji, etnoloji gibi bilim dalları kapsamında çalışmalar yapılmaktadır. Yer adları, bir toplumun sosyal ve kültürel yapısını, mekânın tarihsel gelişimini ve coğrafya özellikleri hakkında ipuçları verir

(Tunçel, 2000: 24). Yerleşme coğrafyası açısından yer adları son yıllarda önem kazanmıştır. Bir yerleşmeye ad verilirken etkili olan fiziki ve beşeri unsurlar coğrafi bakış açısıyla ele alınmaktadır. Çalışma sahamızda yer alan 137 köyün adlarında doğal ve beşeri unsurlar etkili olmuştur. Doğal unsurlar; topoğrafya, litoloji, su kaynakları, bitki örtüsü ve doğal ulaşım alanları etkili iken, beşeri unsurlar; boylar, şahsiyetler, yerleşme terimleri, zirai ürünler, hayvan varlığı, madenler etkili olan etmenlerdir. Hititler'den Osmanlı'ya kadar birçok etnik unsurun yerleşimine sahne olan çalışma alanımızda bu durum yer adlarına da etki etmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra ülkemizin birçok bölgesinde olduğu gibi Kilis ilinde de yer adları Türkçeleştirilmiştir. Anadolu'da binlerce yıldır birikmiş olan kültürel zenginliğin ortadan kaldırılması kültür mozaiği olan ülkemiz açısından talihsiz sonuçlara yol açmaktadır.

Topoğrafya'nın Etkilediği Köyler: Alatepe, Belentepe, Başmağara, Dorucak, Kürtüncü, Mağaracık, Süngütepe, Toğdağı ve Uğurtepe.

Litoloji'nin Etkilediği Köyler: Akçağıl, Beşikkaya, Bozkaya, Bozcayazı, Çalkaya, Gözkaya, Karaçağıl, Karbeyaz, Taşlıalan ve Taşlıbakar.

Suların Etkilediği Köyler: Çakallıpınar, Çörten, Deliçay, Doğançay, Gümüşsuyu, Kayapınar, Kaynaklı, Kızılgöl, Kolpınar, Küplüce, Üçpınar, Yedigöz ve Yeşilpınar.

Bitki Örtüsünün Etkilediği Köyler: Çangallı, Çayıraltı, Çınarköy, Havuzluçam, Kılcan, Söğütlü ve Tahtalı.

Ulaşım İle İlgili Adlar: Belenözü ve Geçitboyu.

Kuruldukları Mevkiden Adını Alan Köyler: Dünbüllü ve Acar.

Askeri Ad Kaynaklı Köyler: Akıncı, Karaçavuş ve Aşağıbeylerbeyi.

Boy-Soy Adlarıyla İlgili Köyler: Bektaşoğlu, Beşenli, Ceritler, Demirciler, Fırlaklı, Göktaş, Hasancalı, Haydarlar, Hüseyinoğlu, İnanlı, Turanlı ve Yağızköy.

Şahsiyetlerle İlgili Adlar: Beşiriye, Deliosman, Duruca (Karnebi), Gökmusa, Gökmusa, Gülbaba, Hacılar, Hıcıpoğlu, Kalbursait, Karamelik, Kocabeyli, Körahmethüyüğü, Mercanlı, Ömercik, Ömeroğlu, Polatbey, Selmincik, Topallar, Uğurlar ve Yavuzlu.

Yerleşme Terimiyle İlgili Adlar: Ağcakent, Alahan, Aşağıkalecik, Büyükkonak, Çıldıroba, Çukuroba, Hisarköy, Kapdeğirmeni, Karacaören, Kızılkent, Küçükkonak, Yenideğirmen, Yeniyurt, Yeşiloba, Yukarıkalecik ve Yuvabaşı.

Zirai Ürünler ve Ekonomik Kaynaklı Köyler: Akçabağlar, Arpakesmez, Aşağıbademli, Bağarası, Dutluca, Erikliyayla, Karadut, Kozlubağ, Mısırcık, Narlıca, Sabanlı, Tahtalıkaradut, Ürünlü, Yukarıbademli ve Zeytinbağı.

Hayvan Varlığına Bağlı Olarak Adını Alan Köyler: Balıklı, Fericek, Koçcağız, Kuzuini ve Yılanca.

Madenlerle İlgili Adlar: Demirışık ve Madenyolu.

Diğerleri: Bulamaçlı, Çerçili, Eğlen, Geçerli, Gözlüce, Gündeğer, Günece, Güneşli, Güvendik, Güvenli, Karacurun, Kurtaran, Kuskunkıran, Saatli, Sağlıcak, Şenlikçe, Tanburalı, Uzunlu, Tokaçgemriği, Yastıca ve Yeniyapan.

3.1.2.3.4. Temel İktisadi Fonksiyonuna Göre Köyler

Çalışma alanımızda köylerde iktisadi faaliyetlerin temelini ziraat oluşturmaktadır. Tarım ve hayvancılık tüm köylerde kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yapılmaktadır. Ancak bazı köyler, bir veya birkaç tarım ürünü üretimiyle önemli hale gelmişlerdir.

Kilis iline bağlı köylerde tarla ziraatıyla ekimi yapılan buğday, arpa, mercimek vb. ürünlerin yanı sıra çeşitli meyve ve sebzeler de üretilmektedir. Örneğin Musabeyli ilçesine bağlı Hasancalı köyü biber üretiminde önemli bir işleve sahiptir. Hayvancılık faaliyetlerinin tarımdan daha önemli olduğu köyler de yer almaktadır. Örneğin Merkez ilçeye bağlı Çukuroba köyü hayvan sayısı ve hayvansal ürünler konusunda gelişim göstermiştir.

Genel olarak bakıldığında Kilis ilinde tarla ziraatı geniş tarım alanlarının bulunduğu sahalarda daha yoğundur. Merkez ilçenin güneyi ile Elbeyli ilçesi ovalık alanı oluşturduğundan tarla ziraatı daha yoğundur. Musabeyli ve Polateli ilçelerinde ise dağ eteklerinde, tepeliklerin arasında yer alan hafif eğimli alanlarda ve akarsuların oluşturduğu alüvyon sahalarında tarla ziraatı yapılmaktadır.

Tablo 3.10: Kilis İli Gelir Kaynaklarının Önem Sırası ve Gelir Kaynağı Türüne Göre Köy Sayısı.

İlçe	Köy Sayısı	Önem Sırası	Tarla Ziraatı	Sebzecilik	Meyvecilik	Hayvancılık
Merkez İlçe	53	**1**	46	5	-	2
		2	7	31	1	13
		3	-	2	2	19
		4	-	-	1	2
Elbeyli	23	**1**	23	-	-	-
		2	-	6	-	12
		3	-	7	1	3
		4	-	-	-	-

Musabeyli	46	**1**	44	2	-	-
		2	2	10	-	33
		3	-	23	3	8
		4	-	3	12	-
Polateli	17	**1**	6	2	2	7
		2	10	1	-	6
		3	1	4	2	2
		4	-	-	1	1
Toplam	139	**1**	119	9	2	9
		2	18	48	1	6
		3	1	36	8	2
		4	-	3	14	1

Kaynak: T.C. Devlet İstatistik Enstitüsü 1997 yılı Köy Envanterinden Sadeleştirilerek hazırlanmıştır.

Tablo 3.10'da 1997 yılında Kilis ili üzerine hazırlanmış Köy Envanter Etüdü köy kaynaklarının önem sırası ve gelir kaynağı türleri verilmiştir. 1997 tarihinde 139 köy bulunmaktaydı. Çalışma sahamızda bulunan köylerde 4 temel ekonomik faaliyet bulunmaktadır: Tarla ziraatı, sebzecilik, meyvecilik ve hayvancılık. Tarla ziraatının ekonomik faaliyet türü olarak 1. derecede önemli olduğu köy sayısı 119, sebzecilikte 9, meyvecilikte 2 ve hayvancılıkda 9 köy öne çıkmıştır. Elbeyli ilçesinde tarla ziraatı 23 köyün tümünde 1. sıradadır. Hayvancılık faaliyeti Merkez ilçede 2, Polateli'nde 7 köyde 1. sırada yapılan faaliyettir.

Yapılan arazi çalışmaları sonucunda elde edilen bilgilere göre; Musabeyli ve Polateli ilçelerinde meyve ve sebze yetiştiriciliği önemli oranda artmıştır. Merkez ilçede tarla tarımının yanında sebze ve meyve üretim alanlarında da artış yaşanmıştır. Kuzey kesimdeki köylerde tarla tarımı için uygun alanlar az iken, güneyde ise geniş düzlüklerde tarla tarımı yapılmaktadır. Elbeyli ilçesinde tarla tarımı ön planda olmasına rağmen son yıllarda üzüm, zeytin, antep fıstığı gibi ekonomik değeri yüksek ürünlerin yetişme alanları genişlemiştir.

Tarla tarmının ilk sırada olduğu bazı köyler; Kuzuini, Göktaş, Gümüşsuyu, Güvenli, Karacaören, Kapdeğirmeni, Küçükkonak, Uzunlu, Yavuzlu, Dölek, Beşiriye, Havuzluçam, Çıldıroba, Dutluca, Alahan, Güvendik, Taşlıbakar, Çınarköy, Kozlubağ, Dorucak, Haydarlar, Geçitboyu ve Şenlikçe.

Meyvecilik faaliyetlerinin ilk sırada olduğu bazı köyler; Kocabeyli, Kuskunkıran, Akçabağlar, Başmağara, Beşenli, Beşikkaya, Bozcayazı, Bulamaçlı, Büyükkonak, Ceritler, Çakallıpınar, Çalkaya, Çerçili, Çörten, Deliçay, Deliosman, Demirışık, Doğançay, Duruca, Gözkaya, Gülbaba, Gündeğer, Küplüce, Hisar, İnanlı, Narlıca, Balıklı, Hüseyinoğlu, Ağcakent, Fırlaklı, Karbeyaz, Aşağıbademli, Tokaçgemriği, Tahtalıkaradut, Kaynaklı, Gökmusa, Zeytinbağı ve Belenözü.

Sebzecilik faaliyetlerinin ilk sırada yapıldığı köyler; Hasancalı, Belentepe, Yuvabaşı, Topallar ve Demirciler.

Hayvancılık faaliyetlerinin il sırada yapıldığı köyler; Tanburalı, Çukuroba, Güneşli, Karamelik, Karaçavuş, Acar, Mağaracık ve Mısırcık.

3.1.3. Kır Meskenleri

Meskenler, barınma amaçlı olarak kullanılan ve çeşitli eklentilerden oluşan yapılardır. İnsanlar yerleşik hayata geçmeden önce mağara ve ağaç kovuklarını mesken olarak kullanmışlardır. Cilalı Taş Devri'nde yerleşik hayatın başlamasıyla mesken ve eklentileri ortaya çıkmıştır. İnsanlar mesken inşa ederken yaşadıkları yerin doğal çevre imkânlarından faydalanarak yapı malzemesi olarak kolay temin edebilecekleri malzemeler kullanmışlardır. Örneğin insanoğlu ormanlarca zengin olan yerlerde sıcaklık şartlarının da elverişli olmasına bağlı olarak ahşap yani tahtadan evlerin sayısını arttırmıştır. Ayrıca iklim, jeolojik yapı, ekonomik ve kültürel faktörler de mesken tipleri ve yapı malzemesi kullanımını etkilemiştir.

Bir bölgenin fiziki ve beşeri coğrafya özelliklerini en iyi yansıtan unsurların başında mesken ve eklentileri gelmektedir. İnsanlar tarım faaliyetleri sonrasında yetiştirdikleri mahsullerin bir kısmını evlerin belirli bir bölümünü oluşturan depolarda muhafaza ederler. Bunun dışında hayvanlar için alt katlarda ahır, yemlik gibi alanlar oluşturmuşlar veya barınak olarak kullandıkları yerin yakınında bağımsız ahır ve eklentiler inşa etmişlerdir.

Ilıman, kurak veya yarı kurak iklim şartları meskenlerin mimari özellikleri üzerinde belirleyicidir. Yarı kurak iklim şartlarının geniş sahalarda yaşandığı ülkemizde evlerin çatı şekilleri, kapı ve pencere boyutları, pencere sayısı gibi yapı biçimleri sıcaklık durumu ve yağış çeşidine göre şekillenmiştir. Örneğin soğuk iklim şartlarının yaşandığı alanlarda ısı kaybını önlemek amacıyla pencere sayısı az, boyutları ise küçük yapılmaktadır. Bunun yanı sıra düz çatı yerine üçgen simetrik çatılar kar yağışlarıyla oluşabilecek birikmeyi önlemek amaçlanmaktadır.

Ülkemizde konutlar doğal çevrenin etkisiyle yapı ve biçim olarak farklılık gösterir. İktisadi faaliyetlerin gelişmesi sosyal hayatı etkileyerek konut yapımında yeni malzemelerin kullanılmasını sağlamıştır. Sanayi faaliyetlerinin gelişmesi farklı yapıların ortaya çıkmasını sağlamakla beraber geleneksel konutların çok azı kullanılabilmektedir. Yerleşmelerin bir kısmında ahşap, bir kısmında kerpiç bir kısmında ise taş kullanılması tesadüfi bir olay olmayıp tamamen insan ile doğal

çevrenin etkileşimidir. Ancak son 30-40 yıllık süreçte ülkemizde teknolojik gelişmelerle tuğla, briket ve çimento fabrikalarının sayısı artmış bunun neticesinde betonarme meskenler yaygın hale gelmiştir. Yeni yapılan konutların birçoğu yapı malzemesi temini noktasında doğal çevredeki malzemeden yararlanılmadan yapılmaktadır.

Söz konusu gelişmelerin yanında dağlık alanları oluşturan dağ veya yamaç köylerinde belirgin bir şekilde eski ve yeni tip meskenler ülkemizin birçok yerinde olduğu gibi çalışma alanımızda da mevcuttur. Bu tür köylerde insanların bir kısmı ekonomik olarak önemli gelir seviyesine sahip olduklarından zamanla meskenlerini yeniden modern betonarme şeklinde inşa etmişlerdir. Bunun dışında gelir seviyesi düşük olan bir kısım aileler ise eski tip mesken ve eklentilerini kullanmaya devam etmektedir.

Çalışma sahamızda eski evler daha çok taş ve az sayıda kerpiç evlerden oluşmakta iken, yeni yapılan evler tuğla veya briket kullanılarak inşa edilmektedir. Eski evlerin kerpiç ve taş olması doğal çevre şartlarının insan faaliyetleri üzerine olan etkisini göstermektedir.

Foto 3.11: Zeytinbağı Köyünde İki Katlı Mesken.

Çalışma sahamızda arazi çalışmalarımız sonucunda dikkat çeken bir diğer özellik ilin tamamında kır yerleşmelerinde görülmekle beraber yoğun olarak şehirlere yakın ve sınır boyunda bulunan bazı köylerde modern binaların yapılmış olmasıdır. Şehirdeki binalarla benzer yapıya sahip olan bu evlerde yapı planları yerleşim yerine

göre küçük değişikliklere uğramıştır. Bu tür köylerde meskenler genellikle iki katlı yapılmış üst kat ev olarak kullanılırken, alt kat ambar veya ahır olarak kullanılmaktadır (Foto 3.11).

Çevreden sağlanan yapı malzemesinin ev yapıları üzerinde olan etkisi ile çevre şartlarına göre evlere verilen şekiller coğrafya biliminin ilgi alanına girer (Tanoğlu, 1969: 215). Bu bağlamda meskenlerin yapı malzemesini etkileyen önemli etmenlerden biri de yerleşmelerin kurulduğu sahadaki litolojik yapıdır. Çalışma alanımız litolojik yapı olarak çeşitlilik gösterir (Harita 1.5). Bazalt ve kalker en yaygın olan kayaçlardır. Kilis ilinde, Afrin Çayı havzası ile bu çayı besleyen dere yatakları, Sinnep ve Balık Suları'nın akış gösterdikleri yerler alüvyal malzemeyle beraber taş, çakıl ve moloz birikintileri mevcuttur.

Akdeniz ikliminin özellikleri ve dağılışı düşünüldüğünde kuşkusuz araziler çıplak olmayıp kızılçam ve makiler birçok yerde görülür. Çalışma alanımız Akdeniz İklim sahasında olmasına rağmen çok uzun yıllardan beri ormanlar tahrip edildiğinden cılız bir orman örtüsü vardır. Bu nedenle ahşap, çalışma sahamızda yaygın olarak kullanılan yapı malzemesi değildir.

Günümüzde taş ve kerpiç meskenlerin yapımı yerini daha çok briket, tuğla ve betonarme yapılara bırakmış olsa da eski kır meskenlerinin özelliklerini incelemek fikir verici olacaktır.

Tablo 3.11: Çalışma Sahasında Taşıyıcı Sistem ve Yapı Malzemesine Göre Kır Meskenleri.

			Taşıyıcı Sistem				Yapı Malzemesi				
			Yığma	İskelet							
İlçe	Konut Amaçlı Bina Sayısı	Konut Dışı Bina Sayısı		Ahşap	Betonarme	Diğer	Kerpiç	Tuğla	Taş	Briket	Diğerleri
Merkez	2.411	1.645	1.864	427	1.733	32	405	706	1.445	1.484	16
Elbeyli	938	1.241	2.150	0	29	0	1.677	2	187	313	0
Musabeyli	2.177	670	1.763	352	719	13	337	216	1.667	627	0
Polateli	871	481	905	223	224	0	141	30	760	421	0
Toplam	**6.397**	**4.037**	**6.000**	**1.002**	**2.705**	**45**	**2.560**	**954**	**4.059**	**2.845**	**16**

Kaynak: T.C. DİE 1997 Yılı Köy Envanteri'nden Sadeleştirilerek Hazırlanmıştır.

Tablo 3.11'e göre; konut amaçlı ve konut dışı (ambar ve ahır gibi) amaçlarla 10.434 binadan Merkez ilçede 2.411, Musabeyli'de 2.177, Elbeyli'de 938 ve Polateli'nde 871 konut amaçlı kullanılmaktadır. Konut dışı bina sayısı toplam 4.037

olup; 1.645 adet olarak Merkez ilçede yoğunlaşmıştır. Elbeyli'de 1.241, Musabeyli'de 670 ve Polateli'nde 481'dir. Konutların yapımında uygulanan taşıyıcı sistem yığma şeklinde yapılmıştır. Yığma taşıyıcı sistemde herhangi bir iskelet sistemi genellikle yoktur. Tuğla, taş, kerpiç vb. elemanların üst üste konulması ve harçla bağlanmasıyla oluşturulan yapı sistemidir. İnceleme alanımızda eski konutlarda yığma sisteminin daha fazla kullanılması doğal çevre şartlarının etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Yığma şeklinde yapılan konut sayısı Elbeyli'de 2.150, Merkez'de 1.864, Musabeyli'de 1.763 ve Polateli'nde 905'dir.

Çalışma alanımızda taşıyıcı sistem olarak kullanılan bir diğer malzeme ahşaptır. Ancak Kilis ili bitki örtüsü yönünden fakir olduğundan ahşap yaygın bir malzeme değildir. Merkez ilçede 427, Musabeyli'de 352, Polateli'nde 223 ahşap mesken bulunur. Elbeyli ilçesinde ise taşıyıcı sistem malzemesi olarak ahşap yapı bulunmamaktadır. Betonarme taşıyıcı sistemi daha çok şehirleşmenin yoğunlaştığı Merkez ilçede 1.733, Musabeyli'de 719, Polateli'nde 224 ve Elbeyli'de 29 olmak üzere toplam 2.705'tir.

Yapı malzemesi kullanımına bakıldığında; kerpiç kullanılarak yapılan konut ve eklentileri sayısı 2.560'tır. Dağlık alanlardan uzaklaşılarak ovalık alana kurulmuş olan Elbeyli'de 1.677 konutla kerpiç malzemesinin en fazla kullanıldığı ilçedir. Diğer ilçelerde ise yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan konut ve eklenti sayısı Merkez ilçede 405, Musabeyli'de 337 ve Polateli'nde 141'dir.

Kilis ilinde yapı malzemesi olarak taş, briket ve tuğla malzemesi Merkez ilçe, Musabeyli ve Polateli'nde daha fazla kullanılmaktadır. Merkez ilçede kır meskenlerinin yapı malzemesi çeşitlilik gösterir. Tuğla kullanılarak yapılan mesken sayısı 706, taş 1.445, biriket 1.484'tür. Musabeyli ilçesinde yapı malzemesi olarak taş kullanılan konut sayısı 1.667, briket 627 ve tuğla 216'dır. Tarihi alanlarda yapılan kazılarda geçmişi çok eskilere dayanan, kil ile suyun karışımından oluşan tuğla yapı malzemesinin inceleme alanımızda çok fazla kullanılmaması jeolojik yapıyla ilgilidir. Araştırma sahamız kil konusunda fakirdir bu nedenle Merkez ilçede tuğladan yapılan konut sayısı 706, Elbeyli'de 2, Musabeyli'de 226 ve Polateli'nde 30'dur.

Isı yalıtımı konusunda daha az iletken olan, ses iletimi ise daha fazla olan briket, Kilis ili kır yerleşmelerinde konu ve eklentilerinde yapı malzemesi olarak önemlidir. Nitekim Merkez ilçede 1.484, Elbeyli'de 313, Musabeyli'de 627 ve Polateli'nde 421 olmak üzere toplamda 2.845 konut ve eklentisinde yapı malzemesi olarak briket kullanılmıştır.

Tablo 3.12: Kilis İlinde Köylerde Bulunan Konut Tipleri ve Sayıları.

İlçe	Köy Adı	Tek Katlı	İki Katlı	Taş Yapı	Kerpiç	Toplam
Merkez	Acar	29	34	9	-	72
Merkez	Akçabağlar	26	7	2	-	35
Merkez	Akıncı	25	12	3	4	44
Merkez	Alatepe	9	7	3	-	19
Merkez	Arpakesmez	11	30	2	2	45
Merkez	Başmağara	4	13	4	-	21
Merkez	Beşenli	63	32	13	-	108
Merkez	Beşikkaya	37	4	-	-	41
Merkez	Bozcayazı	23	10	2	1	36
Merkez	Bulamaçlı	29	50	-	3	82
Merkez	Büyükkonak	20	3	1	1	25
Merkez	Ceritler	51	1	1	-	53
Merkez	Çakallıpınar	-	-	13	-	13
Merkez	Çalkaya	30	19	2	-	51
Merkez	Çerçili	28	28	9	-	65
Merkez	Çörten	41	4	6	-	51
Merkez	Çukuroba	15	-	8	-	23
Merkez	Deliosman	41	28	10	-	79
Merkez	Demirciler	18	5	1	-	24
Merkez	Demirışık	11	1	-	11	23
Merkez	Doğançay	24	12	11	-	47
Merkez	Dölek	68	19	10	-	97
Merkez	Duruca	45	29	5	3	82
Merkez	Göktaş	32	32	6	16	86
Merkez	Gözkaya	38	45	10	-	93
Merkez	Gülbaba	66	49	1	-	116
Merkez	Gümüşsuyu	6	8	-	-	14
Merkez	Güneşli	40	32	7	-	79
Merkez	Güvenli	70	30	4	5	109
Merkez	Hıcıpoğlu	12	4	1	-	17
Merkez	Hisarköy	26	29	-	1	56
Merkez	İnanlı	15	14	-	3	32
Merkez	Kapdeğirmeni	20	3	2	1	26
Merkez	Karacaören	31	7	5	3	46
Merkez	Karaçavuş	32	43	8	-	83
Merkez	Karamelik	40	44	3	-	87
Merkez	Kocabeyli	57	19	10	-	86
Merkez	Kuzuini	30	1	4	-	35
Merkez	Küçükkonak	5	-	-	3	8
Merkez	Küplüce	15	8	3	-	26
Merkez	Mağaracık	15	20	1	-	36
Merkez	Mısırcık	35	32	1	4	72
Merkez	Narlıca	23	16	-	-	39
Merkez	Saatli	40	16	7	-	63
Merkez	Süngütepe	37	10	3	2	52
Merkez	Tahtalı	13	16	9	4	42
Merkez	Tanbıralı	8	6	1	-	15
Merkez	Topdağı	15	3	5	-	23
Merkez	Uzunlu	22	14	2	-	38
Merkez	Yavuzlu	131	74	17	6	228
Toplam		**1.522**	**923**	**225**	**73**	**2.743**
Elbeyli	Akçağıl	38	25	-	18	81
Elbeyli	Alahan	67	12	-	77	156
Elbeyli	Aşağıbeylerbeyi	51	14	-	12	77
Elbeyli	Beşiriye	29	2	-	11	42
Elbeyli	Cangallı	20	-	12	12	44

Elbeyli	Çıldıroba	89	7	-	59	155
Elbeyli	Erikliyayla	52	13	-	12	77
Elbeyli	Geçerli	52	64	2	41	159
Elbeyli	Günece	6	2	-	5	13
Elbeyli	Güvendik	21	1	-	9	31
Elbeyli	Havuzluçam	20	-	6	2	28
Elbeyli	Kalbursait	61	8	1	27	97
Elbeyli	Karacurun	54	8	-	25	87
Elbeyli	Karaçağıl	8	-	1	5	14
Elbeyli	Kılcan	17	9	-	9	35
Elbeyli	Mercanlı	2	6	-	3	11
Elbeyli	Sağlıcak	19	1	-	5	25
Elbeyli	Selmincik	43	9	5	42	99
Elbeyli	Taşlıbakar	18	2	6	9	35
Elbeyli	Turanlı	19	10	8	3	40
Elbeyli	Uğurlar	6	9	-	-	15
Elbeyli	Yağızköy	16	1	4	9	30
Elbeyli	Yenideğirmen	28	7	4	3	42
	Toplam	**736**	**210**	**49**	**398**	**1.393**
Polateli	Bağarası	18	72	46	-	136
Polateli	Belenözü	63	51	5	-	119
Polateli	Bektaşoğlu	15	14	-	-	29
Polateli	Dünbüllü	30	20	9	-	59
Polateli	Kızılgöl	13	2	4	-	19
Polateli	Eğlen	12	9	-	5	26
Polateli	Ömercik	11	4	1	-	16
Polateli	Ömeroğlu	19	-	7	19	45
Polateli	Polatbey	42	26	4	-	72
Polateli	Söğütlü	15	9	52	-	76
Polateli	Taşlıalan	20	4	6	-	30
Polateli	Ürünlü	11	4	1	-	16
Polateli	Yeniyurt	19	12	7	-	38
Polateli	Yeşilpınar	13	18	8	-	39
Polateli	Yeniyapan	121	71	11	-	203
Polateli	Yılanca	15	-	-	18	33
	Toplam	**437**	**316**	**161**	**42**	**956**
Musabeyli	Ağcakent	16	11	5	-	32
Musabeyli	Aşağıkalecik	7	22	14	-	43
Musabeyli	Balıklı	111	8	3	-	122
Musabeyli	Belentepe	13	20	5	-	38
Musabeyli	Bozkaya	12	8	1	-	21
Musabeyli	Aşağıbademli	5	7	2	-	14
Musabeyli	Çayıraltı	7	34	3	-	44
Musabeyli	Çınarköy	27	37	1	-	65
Musabeyli	Dorucak	21	34	8	-	63
Musabeyli	Dutluca	6	14	4	-	24
Musabeyli	Fericek	24	15	13	-	52
Musabeyli	Fırlaklı	20	10	3	-	33
Musabeyli	Geçitboyu	21	20	4	-	45
Musabeyli	Gökmusa	16	12	7	-	35
Musabeyli	Gözlüce	7	21	5	-	33
Musabeyli	Gündeğer	36	35	14	-	85
Musabeyli	Hacılar	45	44	9	-	98
Musabeyli	Hasancalı	85	94	39	7	225
Musabeyli	Hüseyinoğlu	57	54	18	-	129
Musabeyli	Karadut	74	91	6	-	171
Musabeyli	Karbeyaz	26	24	-	-	50
Musabeyli	Kayapınar	18	21	2	-	41
Musabeyli	Kaynaklı	20	12	-	-	32
Musabeyli	Kızılkent	59	46	12	-	117

Musabeyli	Koçcağız	12	21	6	-	39
Musabeyli	Kolpınar	19	13	1	-	33
Musabeyli	Kozlubağ	23	28	9	-	60
Musabeyli	Körahmethüyüğü	94	78	43	-	215
Musabeyli	Kurtaran	24	22	4	-	50
Musabeyli	Kürtüncü	7	4	3	-	14
Musabeyli	Madenyolu	38	18	5	-	61
Musabeyli	Sabanlı	36	51	7	-	94
Musabeyli	Şenlikçe	62	47	3	-	112
Musabeyli	Tahtalıkaradut	65	91	6	-	162
Musabeyli	Tokaçgemriği	45	33	6	-	84
Musabeyli	Uğurtepe	33	26	5	-	64
Musabeyli	Üçpınar	20	30	-	-	50
Musabeyli	Yastıca	16	10	3	-	29
Musabeyli	Yedigöz	78	12	2	-	92
Musabeyli	Yeşiloba	27	14	3	-	44
Musabeyli	Yukarıkalecik	20	30	-	-	50
Musabeyli	Yuvabaşı	18	2	7	-	27
Musabeyli	Zeytinbağı	32	25	2	-	59
Musabeyli	Yukarıkalecik	15	21	5	-	41
Toplam		**1.417**	**1.270**	**298**	**7**	**2.992**
Genel Toplam		**4.112**	**2.719**	**733**	**520**	**8.084**

Kaynak: Kilis İl Özel İdaresi, 2015.

Tablo 3.12 incelendiğinde; Kilis ili köylerinde 8.084 adet konut vardır. Konutlar, yapı malzemesi olarak briket ve tuğladan yapılmış tek veya iki katlı müstakil evlerle taş ve kerpiçten inşa edilmiş evlerden oluşur. Tek katlı müstakil evler merkezde 1.522, Musabeyli'de 1.417, Elbeyli'de 736 ve Polateli'nde de 437 olmak üzere toplam 4.112'dir. İki katlı müstakil evlerin alt katı; garaj, ambar veya ahır olarak kullanılmaktadır. Musabeyli'de 1.270, Merkez ilçede 923, Polateli'nde 316 ve Elbeyli'de 210 olmak üzere toplam sayısı 2.719'dur. Tek katlı veya iki katlı müstakil evlerin çatı kısmı düz dam şeklinde yapılmıştır. Meskenlerde çatının düz dam şeklinde yapılması iklimin sıcak olduğu sahalara özgü bir sistemdir.

Taş yapılar, tek kat veya iki kat şeklinde yapı malzemesi olarak havara taşı veya bazaltın kullanıldığı, çatı sisteminde ahşap malzemenin kullanıldığı motifli meskenlerdir. Musabeyli'de 298, Merkez ilçede 225, Polateli'nde 161 ve Elbeyli'de 49 olmak üzere toplam sayısı 733'tür. Kerpiçten yapılan evler Kilis'in doğu ve güneyinde sıcaklığın artmasına bağlı olarak daha çok yaygındır. Elbeyli'de 398, Merkez ilçede 73, Polateli'nde 42 ve Musabeyli'de yalnızca Hasancalı köyünde 7 adet olmak üzere toplam sayısı 520'dir.

3.1.3.1. Kerpiç Meskenler

1997 Köy Envanter Etütlerine göre çalışma sahamızda konut amaçlı ve konut dışı yapı malzemesi olarak kerpiç kullanılan bina sayısı 2.560'tır. Kerpiç evler

1.677 binayla en fazla Elbeyli ilçesindedir. 2015 yılında konut sayısı 520'dir (Tablo 3.12). Kerpiç; kil, mil, balçık bazen de toprağın olduğu gibi bazen de toprağın saman, ot, yaprak gibi malzemelerle karıştırılması, yoğurulması, kalıplara dökülerek güneşte kurutulması sonucu ortaya çıkan ve dünyada en çok kullanılan yapı malzemeleri arasındadır. Ülkemizde asıl sahası Orta Anadolu olmakla beraber Doğu, Güneydoğu Anadolu, Marmara ve Ege Bölgeleri'nde de yaygındır (Tanoğlu, 1969: 226).

Kerpiç malzemesinin inceleme sahamızda Elbeyli ilçesinde çok yaygın olmasının sebebi iklim ve litolojiyle ilgilidir. Alüvyal sahaların Elbeyli'de geniş yer kaplaması nedeniyle insanlar yapımı kolay olan kerpiç evler inşa etmişlerdir (Harita 1.5). Merkez, Musabeyli ve Polateli ilçelerinde de kerpiç evler bulunur. Ancak bu ilçelerde alüvyal sahalara oranla bazalt ve kireçtaşı daha yaygın şekilde bulunur bu nedenle taş evlerin sayısı daha fazladır.

Kilis ilinde eski evlerin yapı malzemesinde kerpiçin kullanılmasında iklim şartlarının da etkisi bulunmaktadır. Akdeniz iklim şartları etkili olamakla beraber nem oranı ve yağış miktarı daha batıdaki Osmaniye, Adana ve Antalya gibi illere göre daha azdır. Nem ve yağışların az olmasından kerpiç malzemesi kolay bir şekilde konut yapımında kullanılabilmektedir.

Çalışma sahamızda Elbeyli ilçesine bağlı Çıldıroba köyü geleneksel kerpiç evlerin yoğun olduğu yerleşmelerdendir. Kerpiç malzemesi; toprak, saman ve kireç karıştırılarak elde edilmektedir. Daha çok tek katlı olarak inşa edilen bu evlerin üst örtüsü ahşap kirişlerin yerleştirilmesiyle oluşturulmuş düz dam şeklindedir. Meskenlerin iç ve dış kısımları sıvalanarak yaz ve kış mevsimlerinde iç sıcaklık koşulları korunmaktadır.

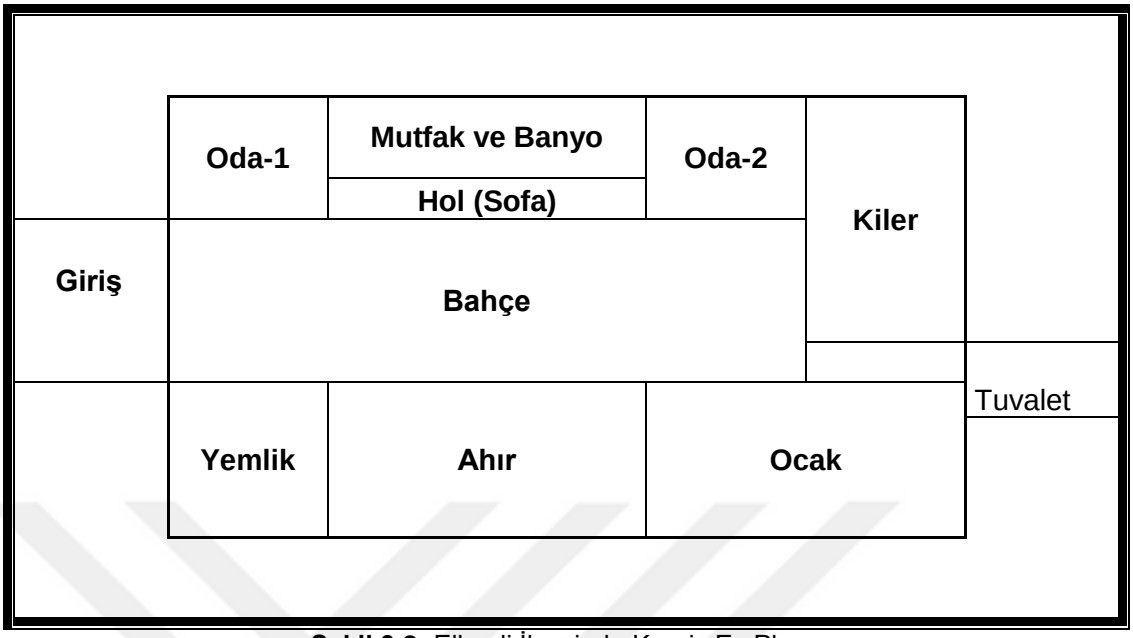
Foto 3.12'de görülen kerpiç eve sonradan eklenti yapılmıştır. Evin bir kısmında dış yüzey kireçle sıvanmıştır. Ahşap malzemenin kullanıldığı düz damların yanı sıra pencerelerin üst kısımları oval şeklindedir. Sonradan yapıldığı tespit edilen eklenti kısmı ahır olarak kullanılmaktadır. Ahır kapısı bir büyükbaş hayvanın kolaylıkla geçebileceği şekilde geniş yapılmıştır. Güneye bakan cephede ahırın büyüklüğüne göre bir veya birkaç pencere açılarak ısı, ışık ve havalandırma sağlanmaya çalışılmıştır. Ahırın yanında biriket malzemesi kullanılarak sonradan yapılmış tuvalet mevcuttur. Evin bir diğer özelliği de, giriş kısmında dikdörtgen biçimde küçük bir avlunun yapılmış olmasıdır.

Foto 3.12: Çıldıroba Köyünde Kerpiç Ev.

Foto 3.13: Çıldıroba Köyü Kerpiç Ev ve Eklentisi.

Şekil 3.2: Elbeyli İlçesinde Kerpiç Ev Planı.

Foto 3.13 ve Şekil 3.2'de Çıldıroba köyünde bir başka kerpiç ev ve evin planı görülmektedir. Pencere ve kapılar bu konutta düz şekilde yapılmıştır. Evin iç kısmında iki oda bulunmaktadır. Giriş kısmında küçük bir hol bulunurken, bunun eskiden mutfak olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ancak sonradan yapıldığı anlaşılan eklenti kısmı banyo ve mutfak olarak kullanılmaktadır. Eski konutların tümünde tuvaletler, evin dışında inşa edilmiştir. Kerpiç evler birbirlerine yakın inşa edildiklerinden sokak sistemleri genellikle dar ve dolambaçlıdır (Foto 3.14).

Foto 3.14: Kerpiç Evlerde Sokak Sistemi.

Arazi çalışmalarında yerinde yapılan gözlemlerde doğal çevrenin insan yaşamına en güzel örneklerinden biri; eski konutların yapımında doğal çevrede kolayca temin edilebilen kireçtaşı, bazalt, toprak ve ahşap malzemenin bir arada kullanılmış olmasıdır. Konut inşasında yapı malzemesi olarak şekilsiz bazalt taşları üst üste konularak toprak ve saman karışımı malzeme harç olarak kullanılmıştır. İç ve dış duvarların sıvasında da bu malzemeden yararlanılmıştır. Ahşap malzeme ise inceleme alanımızın tümünde benzer şekilde evin üst kısmını kapatmak amacıyla üzerine kireçtaşı ve toprak atılarak düz dam inşasında yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Ancak daha önce de söz edildiği gibi eski konutların büyük bir kısmı tahrip olmuş, yıkılmış veya terk edilmiştir. İnsanlar son yıllarda daha çok tuğla, biriket ve betonarme evler inşa etmektedir. Ekonomik imkânları yetersiz olan bir kısım aileler ise kerpiç evlerde yaşamaya devam etmektedir. Yıkılmamış veya zarar görmemiş bir kısım kerpiç evler de, köyden şehirlere göç etmiş eski köy sakinleri tarafından dönemlik olarak kullanılmaktadır. Çalışma alanımızda özellikle Elbeyli ilçesinde sayısı fazla olan kerpiç evlerin koruma altına alınması kırsal turizmin gelişmesini sağlayabilir. Ayrıca tarım ve hayvancılık dışında insanlar için yeni bir ekonomik uğraş alanı olabilir.

Foto 3.15: Bazalt, Toprak, Kireçtaşı ve Ahşap Malzeme Kullanılarak Yapılmış Bir Ev (Oylum Mahallesi).

3.1.3.2. Taş Meskenler

Çalışma sahamızda 1997 Köy Envanter Etüdüne göre eski evlerde yapı malzemesi olarak taşın kullanıldığı konut ve konut dışı bina sayısı 4.059'dur. Bu duruma göre yapı malzemesi olarak en fazla kullanılan taştır. Litolojik olarak Merkez, Musabeyli ve Polateli ilçelerinde kireçtaşı, bazalt, kumtaşı, melanj ve ofiyolitik kayaçlar yaygın şekilde görülür. İnsanlar doğal ortamda kolayca elde edebilecekleri malzemelerden evler yapmışlardır. Merkez ilçede yapı malzemesinin taş olduğu bina sayısı 1.445, Musabeyli'de 1.667 ve Polateli'nde 760'tır. Merkez ilçe ile Musabeyli'de sayının fazla olmasında köy yerleşim sayısı da etkili olmuştur. 2015 yılında taş yapılı mesken sayısı 733 olarak hesaplanmıştır.

Kilis ilinde eski taş meskenler, ilkel bir şekilde kireçtaşı ve bazaltın beraber kullanılmasıyla inşa edilmişlerdir. Taş meskenler genellikle tek veya iki katlı yapılmışlardır.

Foto 3.16: Taş Mesken Örneği (Koçcağız Köyü).

Foto 3.16'da Koçcağız köyünde kireçtaşından yapılmış konut örneği görülmektedir. Kireçtaşı kullanılmış olmasına rağmen üst kısmını örten malzeme ahşaptır. Kireçtaşıyla beraber bazaltın da kullanıldığı görülmektedir. Taş meskenlerin iç ve dış kısımları ısı kaybını önlemek amacıyla sıvalanmıştır.

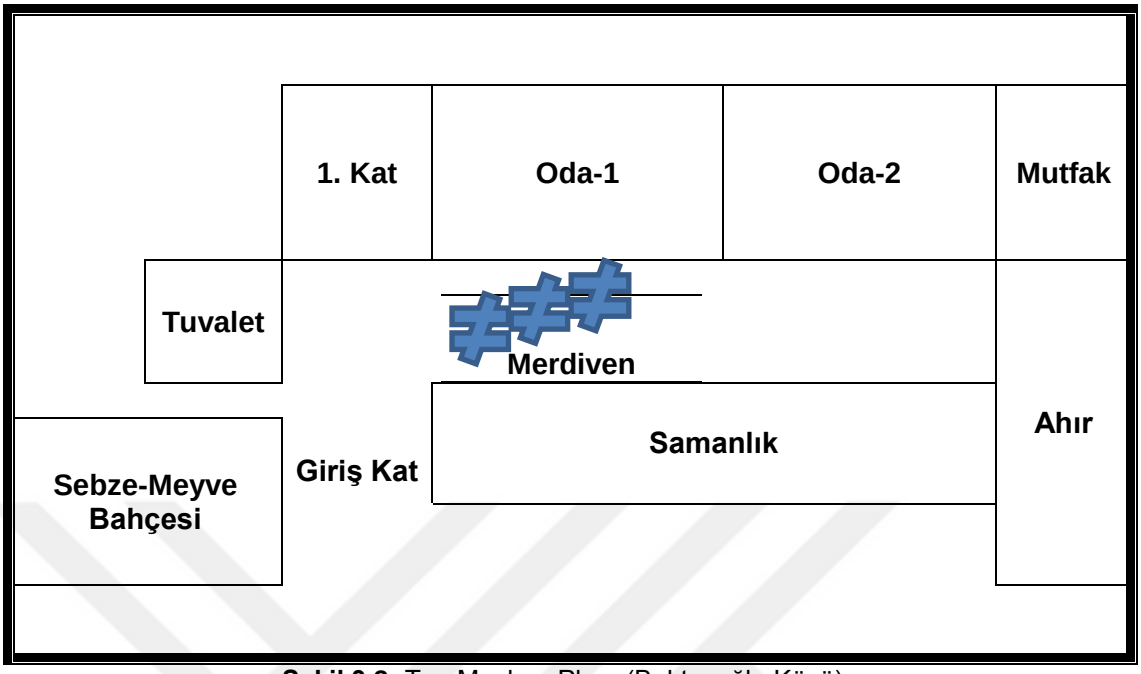

Foto 3.17: Kireçtaşı ve Bazalt Yapı Malzemesi Kullanılarak Yapılmış Konut Örneği, (Koçcağız Köyü).

Foto 3.17'de görüldüğü gibi, eski taş evler tek katlı veya iki katlı olarak inşa edilmiştir. Tuvalet, kerpiç meskenlerde olduğu gibi eklenti olarak evin dışındadır. Çatıyı örten ahşap malzeme üzerine taş ve toprak karıştırılarak serpilmiştir.

Foto 3.18: Kireçtaşı ve Bazalt Kullanılarak İnşa Edilen Evin İç Kısmından bir Görüntü, (Koçcağız Köyü).

Şekil 3.3: Taş Mesken Planı (Bektaşoğlu Köyü).

Taş evlerde oda sayısı 2 veya 3'tür (Şekil 3.3). Odalardan birinin bir bölümü hem mutfak hem de banyo olarak kullanılmaktadır. Damı örten ahşap malzemeyi kuvvetlendirmek için destek amaçlı odanın ortasında tek parça sütün şeklinde malzeme kullanılmıştır. İki katlı olarak inşa edilmiş eski taş evlerde genellikle alt kat ahır, yüklük, ambar olarak tasarlanmıştır. Meskeni oluşturan duvarların kalınlığı 20-50 cm arasında değişmektedir. Pencereler, oyuk olacak biçimde yapılmıştır.

Tablo 3.13: Kilis İlinde Köylerde Çatı Örtüsü Maddesi ve Konut Amaçlı Kat Sayısı.

İlçe	Kiremit	Teras	Tahta	Saç Eternit	Toprak	Diğer	1 Katlı	2 Katlı	3 Katlı
Merkez	374	1.697	70	138	1.745	32	2.112	298	1
Elbeyli	10	253	0	0	1916	0	848	90	0
Musabeyli	163	704	151	142	1687	0	1.103	1.074	0
Polateli	274	247	136	16	679	0	694	177	0
Toplam	**821**	**2.901**	**357**	**296**	**6.027**	**32**	**4.757**	**1.639**	**1**

Kaynak: 1997 Kilis Köy Envanter Etüdü Sonuçlarından Sadeleştirilmiştir.

Tablo 3.13'te Kilis ili 1997 Köy Envanter Etütlerine göre; konut çatı örtüsü maddesiyle konut amaçlı kat sayısı verilmiştir. Kiremit çalışma alanımızda köylerde bulunan resmi kurumlarda (okul, sağlık ocağı vb.) yapı malzemesi olarak çatı

yapımında kullanılmıştır. Çatı örtüsü kiremit olan toplam konut sayısı 821'dir. Merkez ilçede 374, Polateli'nde 274, Musabeyli'de 163 ve Elbeyli'de 10 konutun çatı örtüsü kiremitle örtülmüştür. Teraslı yapılan evler, ikinci en yaygın çatı örtüsü maddesidir. Teraslı konut sayısı 2.901'dir. En yaygın görülen ilçe 1.697 konutla Merkez ilçe ve Musabeyli'dir (704). Tahta ve Saç Eternit ile çatısı örtülü evlerde bulunmasına rağmen çok tercih edilmemektedir. Tahta daha çok taş ve toprak ile birlikte kullanılmaktadır. Çatı örtüsü maddesinin toprak olduğu konut sayısı 6.027'dir. Toprak evlerin fazla olması nedeniyle Elbeyli ilçesinde 1916 konutun çatı örtüsü topraktan yapılmıştır. Merkez ilçede (1.745) ve Musabeyli'de (1.687) toprak çatılar tercih edilmiştir.

Konut kat sayılarında tek katlı konut sayısı daha fazladır. 1 katlı ev sayısı 4.757, 2 katlı ev sayısı 1.639'dur. İki katlı ev sayısının Musabeyli'de (1.074) en fazla olmasının nedeni malzeme olarak taş kullanılmasındandır. Elbeyli'de (90) ise 2 katlı ev sayısının en az olmasının nedeni kerpiç malzemesinin yapı inşasında fazla kullanılmış olmasındandır.

Tablo 3.14: Meskenlerdeki Kullanım Kolaylıkları.

İlçe	Nitelik	Mutfak	Banyo	Tuvalet	Banyo ve Tuvalet Birarada
Merkez	**Hane İçi**	1.733	1,580	913	0
	Hane Dışı	576	342	1,356	30
	Hiç Yok	102	456	104	3
Elbeyli	**Hane İçi**	790	857	120	0
	Hane Dışı	148	81	808	0
	Hiç Yok	0	0	10	0
Musabeyli	**Hane İçi**	2,001	1,965	116	0
	Hane Dışı	138	133	2,047	40
	Hiç Yok	38	70	13	0
Polateli	**Hane İçi**	790	689	87	19
	Hane Dışı	25	111	732	1
	Hiç Yok	56	60	41	15
Toplam	**Hane İçi**	**5,314**	**5,091**	**1,236**	**19**
	Hane Dışı	**887**	**667**	**4,943**	**71**
	Hiç Yok	**196**	**586**	**168**	**18**

Kaynak: 1997 Kilis Köy Envanter Etüdü Sonuçlarından Sadeleştirilmiştir.

Tablo 3.14'e göre; mutfağın hane içerisinde olduğu konut sayısı 5.314, hane dışında olduğu konut sayısı 887'dir. Merkez ilçe ve Elbeyli'de mutfağın hane dışında

olduğu konut sayısının diğer iki ilçeye göre daha fazla olmasının nedeni kerpiç evlerde genellikle mutfağın eklenti şeklinde yapılması etkili olmuştur. Aynı durum banyo içinde geçerli olmuştur. Kilis ilinde hane içi banyo sayısı toplam 5.091'dir. Banyonun hiç olmadığı konut sayısı 586'dır. Bu durumun nedeni birçok evde oda veya mutfağın bir köşesinin banyo olarak kullanılmasıdır. Eski konutların birçoğunda tuvalet dışarda avlunun bir köşesinde yapılmaktaydı. Bu durumun nedeni hijyen ve sağlıktır. Bunun yanı sıra kanalizasyon sistemi ve su şebekesi günümüzdeki kadar yaygın olmadığından tuvaletler dışarıda yapılmaktaydı. Hane dışında yapılan tuvalet sayısı toplam 4.943'tür. Tüm ilçelerde tuvaletin dışarda yapılması konusunda benzer durum söz konusudur.

3.1.3.3. Betonarme Meskenler

Çalışma sahamızda betonarme evlerin yapı malzemesini tuğla ve briket oluşturmaktadır. Köy Envanter Etütlerine göre; tuğla ve briket kullanılarak yapılan konut sayısı 3.799, 2015 yılına dek bu meskenlerin sayısında %79,80 artış olmuş ve toplam sayısı 6.831'e yükselmiştir. Ülkemizde ekonomik refah seviyesinin yükselmesine bağlı olarak insanlar son yıllarda modern betonarme evler inşa etmektedir (Foto 3.19).

Foto 3.19: Briketten Yapılmış Konut (Bağarası Köyü).

İnceleme alanımızda arazi çalışmalarında dikkat çeken özelliklerden biri; briket ile tuğlanın yapı malzemesi olarak birlikte kullanıldığı evlerdir (Foto 3.20,

3.21). Bu tür konutlar genellikle iki katlı yapılmaktadır. Tuğladan yapılmış olan üst kat konut olarak kullanılırken, alt kat ambar ve ahır olarak kullanılmaktadır. Modern tarzda yapılan bu evlerin çatı kısımları düzdür. Konutun dış kısmı genellikle sıvalanmamıştır. Bir diğer önemli özellik ise şehirlerde apartman, gökdelen, villa gibi yapılarda ana yapının dışına doğru konumlandırılan balkonun hava almak, uyumak, çamaşır, meyve-sebze kurutmak veya depolama için yapılmasıdır. Bu durum şehir yaşamında görülen modernleşmenin kırsal alanlara olan etkisi olarak düşünülebilir.

Foto 3.20: Briket ve Tuğla Kullanılarak Yapılmış Bir Konut (Ağcakent Köyü).

Foto 3.21: Briket ve Tuğladan Yapılmış Konut (Kaynaklı Köyü).

3.2. Şehir Yerleşmeleri

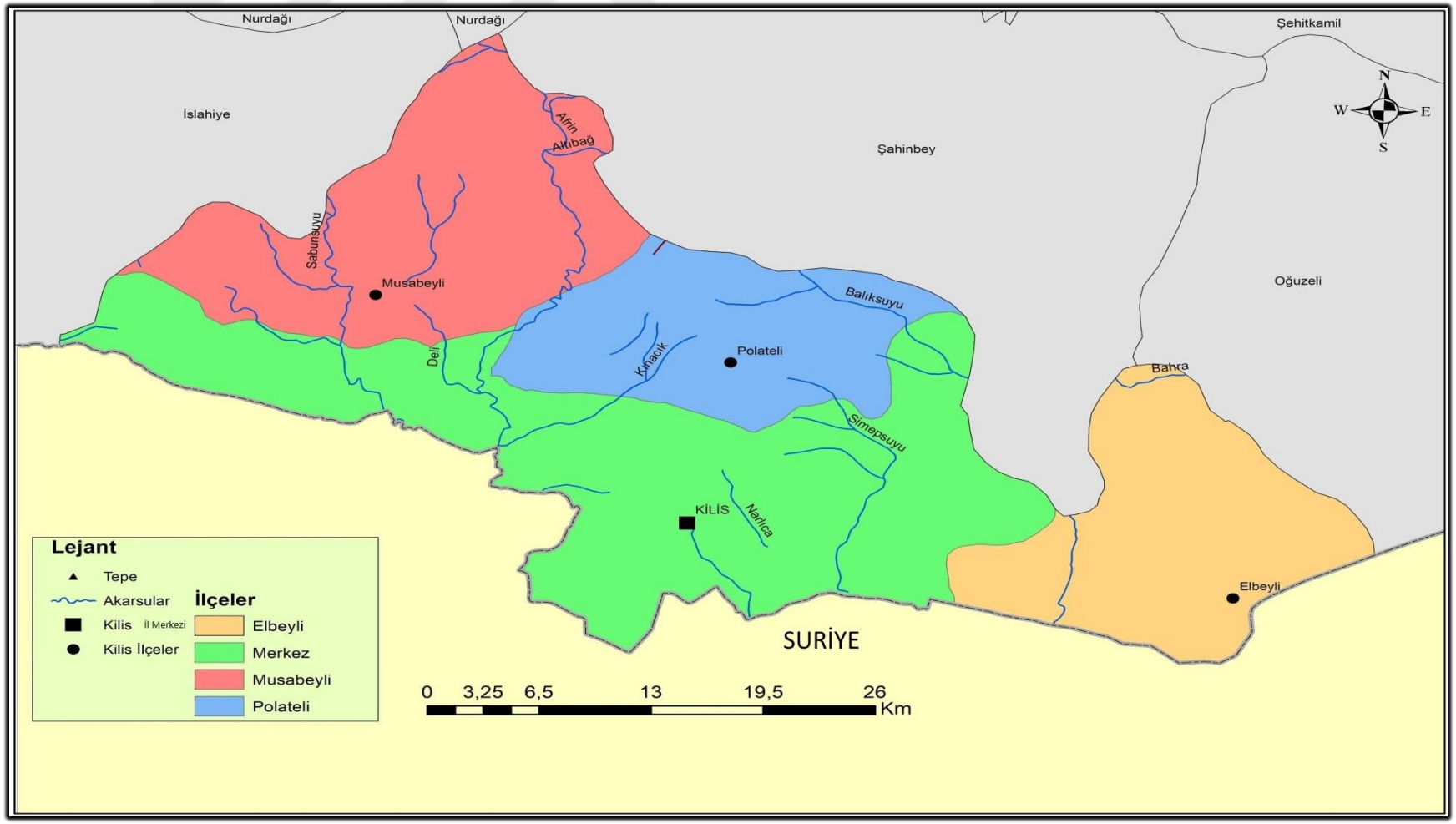
Şehrin ne olduğuna dair çok farklı tanımlamalar yapılmıştır. Ancak evrensel bir tanımdan söz etmek mümkün değildir. Ülkemizde 1924 yılında çıkarılan 442 Sayılı kanuna göre; nüfusu 2000 ile 20.000 arasında olan yerleşmeler kasaba, 20.001 ve üzerinde olan yerleşmeler şehir olarak kabul edilmiştir. TÜİK nüfus istatistiklerine göre; tüm il ve ilçe merkezleri şehir olarak kabul edilmektedir. Ancak bir yerleşme için sadece nüfusu kıstas alarak şehir olarak değerlendirmek yeterli değildir. Şehirleri kırlardan ayıran özellikler geçmişte olduğu gibi günümüzde de üzerinde tartışılan bir konudur. Nüfus büyüklüğü ve yoğunluğunun yanı sıra bazı fonksiyonların gelişmesi, şehirlere has hayat tarzı, şehir ile kırsal yerleşmeleri birbirinden ayıran özelliklerdir.

Çalışma alanımızda en önemli şehir yerleşmesi Merkez ilçe durumunda bulunan Kilis şehridir. 1995 yılına kadar Gaziantep'e bağlı bir ilçe durumunda olan Kilis, 10 Haziran 1995 tarihinde çıkarılan 550 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle il yapılmıştır. Kilis'e bağlı nahiye olan Musabeyli ve Polateli de, ilçe yapılarak Kilis'e bağlı olmaya devam etmişlerdir. Gaziantep/Oğuzeli'ye bağlı olan Elbeyli ise 1946 yılında Oğuzeli'nin ilçe yapılmasıyla bu ilçeye bağlı nahiye durumundaydı. Ancak Kilis'in il olmasıyla Elbeyli ilçe yapılmış ve Kilis iline bağlanmıştır (Harita 3.2).

Şehirler, çevresinde yer alan kırsal alanlardaki insanların bazı ihtiyaçlarını karşılayan hizmetlere sahip olması gerekir. Hiçbir şehir kendi kendine yetecek durumda değildir; şehirler çevrelerinde yer alan sahaların odağı durumundadırlar. Şehirlerde var olan hizmetler dolaylı ve dolaysız olarak çevrelerinde yer alan sahaları etkiler. Bu hizmetlerin şehrin dışındaki uzak yerlere yayılması şehrin önemini artırır (Göney, 2017: 3). Çalışma alanımızda yer alan şehirlerden yalnızca Kilis şehri uzak alanlara yayılabilen hizmet ağına sahiptir. Ayrıca çalışma sahamızda nüfus kriteri düşünüldüğünde 20.000 üzerinde nüfusa sahip tek şehir Kilis'tir. Ancak fonksiyonel olarak Kilis şehrinin çok geliştiği söylenemez. Bu konu ekonomik faaliyetler bölümünde daha ayrıntılı ele alınacaktır.

Çalışma alanımızda bulunan şehirlerden Elbeyli ilçesi, Mercidabık Ovası üzerinde kurulmuş yükseltisi (519) en az olan şehirdir. Musabeyli ve Polateli ise yerşekillerinin dağlık olması nedeniyle yükseltinin nispeten daha fazla olduğu şehirlerdir (Tablo 3.15).

Harita 3.2: Kilis İlinin İdari Bölünüş Haritası.

Tablo 3.15: Kilis İlinde Yer Alan Şehirlerin Yükselti Kademelerine Göre Nüfus Dağılışı.

	1935	1950	1975	1990	2000	2010	2018	Yükselti (m)
Kilis	24.620	27.550	54.055	82.882	70.670	82.109	100.675	663
Elbeyli	737	1.104	1.630	2.001	2.077	1.898	2.607	519
Musabeyli	361	570	662	668	1.555	905	1.598	745
Polateli	306	391	536	473	683	1.011	1.181	840

Kaynak: TÜİK.

3.2.1. Elbeyli Şehri

Elbeyli şehri Suriye sınırına yaklaşık 2 km uzaklıkta kurulmuş, Kilis şehrine 35 km, Gaziantep iline ise 55 km uzaklıktadır. Yavuz Sultan Selim 1517 yılında Kilis ile Elbeyli şehirlerinin üzerinde kurulduğu ovadan ismini alan Mercidabık Savaşı'yla bu bölgeyi ele geçirmiştir. 1931 yılında Kilis ilçesine bağlı bir köy iken, 1946 yılında Gaziantep/Oğuzeli ilçesine bağlanmıştır. 1995 yılında Kilis'in il yapılmasıyla ilçe yapılarak yeniden Kilis'e bağlanmıştır (Foto 3.22).

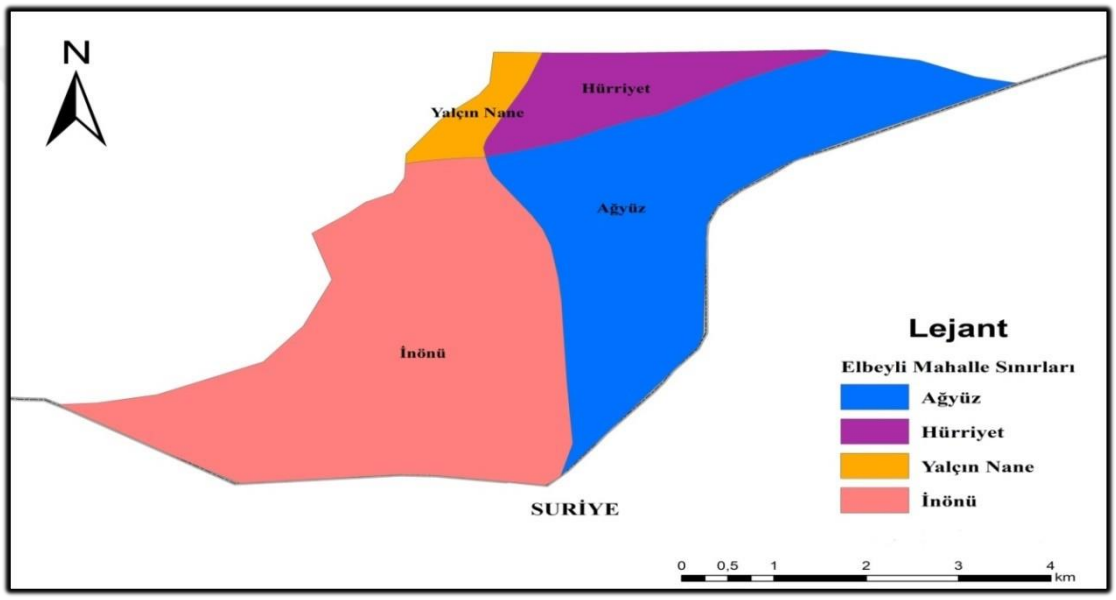
Elbeyli şehrinin güneyinde Suriye, batısında Kilis, doğusunda Gaziantep/Oğuzeli ilçesi ve kuzeyinde Gaziantep/Şahinbey yer almaktadır. 1995 yılına kadar küçük bir köy konumunda bulunan Elbeyli'nin eski ismi Alimantar'dı. Türkmen boylarının ilçede yaşaması nedeniyle Elbeyli ismi verilmiştir. Günümüzde ilçe merkezi olmasına rağmen şehirsel olarak gelişmiş özelliklere sahip değildir. Düz bir ova üzerinde kurulduğundan tarım ve hayvancılık faaliyetleri insanların temel geçim kaynaklarıdır. İlçe statüsünde bulunması nedeniyle şehirlere has idari fonksiyon dışında Elbeyli'nin ön plana çıkan şehirsel özelliği bulunmamaktadır.

Foto 3.22: Elbeyli Şehir Merkezi.

Suriye'deki iç savaş nedeniyle özel güvenlikli bölge olmasından dolayı şehir önemli hale gelmiştir. Elbeyli şehrinde Hürriyet, İnönü, Yalçın Nane ve Ağyüz olmak üzere 4 mahalle bulunmaktadır (Harita 3.3). Şehrin nüvesini İnönü Mahallesi oluşturmaktadır. Şehirde bulunan 5 eğitim kurumundan 4'ü Hürriyet, 1'i ise İnönü mahallesindedir. Belediye Binası, Elbeyli Anaokulu, Şehit Abdullah Delibaş Ortaokulu, Halk Eğitim ve Elbeyli Ortaokulu Hürriyet mahallesinde yer alan resmi binalardır.

Harita 3.3: Elbeyli Şehri Mahalleleri.

İnönü Mahallesi'nde Kaymakamlık idari binası, Ziraat Bankası şubesi, PTT şubesi, market zinciri A101'e ait şube, İMKB Çok Programlı Anadolu Lisesi yer alır.

Tablo 3.16: Elbeyli Şehrinde Bulunan İşyerleri Sayısı.

İşyeri Türü	**Adet**
Fırın	3
Tornacı (Kaynakçı)	3
Kahvehane	5
Bakkal (Market)	14
Telefoncu	2
Tekel Büfe	2
Tavuk Şarküteri	2
Benzin İstasyonu	2
Nalburacı(Hırdavat)	1
Lokanta	3
Terzi	1
Elektrikçi	2

Oto Tamircisi	2
Berber	3
Kırtasiye	2
Sürücü Kursu	1

Kaynak: Elbeyli Belediyesi, 2019.

Şehir merkezinde oto tamircisi, lokanta ve döner salonları, fırın, kırtasiye, telefon dükkânları, sürücü kursu, kahvehane ve petrol istasyonu bulunmaktadır. Tablo 3.16'ya göre; işyeri sayısı en fazla 14 marketle gıda alanında görülmektedir.

Tablo 3.17: Elbeyli Şehir Nüfusu.

İlçe	2000	2007	2012	2017	2018
Elbeyli	2.077	2.326	1.807	1.887	2.607

Kaynak: TÜİK.

Tablo 3.17'ye göre; 2000 yılı ve sonrasındaki bazı yıllarda Elbeyli'nin şehir nüfusu verilmiştir. 2000 yılında 2.077 olan şehir nüfusu 2007 yılında 2.326'ya yükselmiştir. Şehir nüfusu 2012 yılında 2007 yılına göre %22,31 azalarak 1,807 olmuştur. 2017 yılında 1.887 olan şehir nüfusu 2018 yılında %38,16 artarak 2.607'ye yükselmiştir. 2000 yılından sonra genellikle dalgalı olan şehir nüfusu 2018 yılında Elbeyli şehrine 10 km uzaklıkta bulunan konteyner kentte çalışan insanların bir kısmı Elbeyli'de ikamet etmesi ve Suriyelilerin Elbeyli'ye kalıcı olarak yerleşmesi şehir nüfusunu artırmıştır. Arazi çalışmalarında edinilen bilgilere göre; nüfusun artış göstermesinde Suriyeli gelinlerin de etkisi olmuştur. İnsanlar daha az masrafla Suriyeli kadınlarla evlenmektedir. Elbeyli'nin diğer ilçelere göre Suriyeliler tarafından daha çok tercih edilmesinin iki nedeni vardır: Şehrin konumu itibariyle hem sınıra hem de gelişmiş olan Gaziantep'e yakın olması ayrıca tarım alanlarının geniş olması nedeniyle iş olanaklarının fazla olması etkili olmuştur.

Tablo 3.18: Elbeyli Şehrinin Mahalle Nüfusları.

Mahalle Adı	2007	2012	2017	2018
Hürriyet	571	548	590	1.083
Ağyüz	478	341	294	329
İnönü	797	608	704	760
Yalçın Nane	480	310	299	435
Toplam	**2.326**	**1.807**	**1.887**	**2.607**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 3.18'e göre; Elbeyli şehir merkezini oluşturan mahallelere ait nüfus miktarı verilmiştir. Şehrin nüvesini oluşturan İnönü Mahallesi ile son yıllarda gelişme

gösteren Hürriyet Mahallesi'nde işyerleri ile resmi binalar yer alır. 2007 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre; İnönü 797, Hürriyet 571, Ağyüz 478 ve eski adı Doğan, yeni adı Yalçın Nane olan mahalle 480 nüfusa sahiptir. 2012 yılı sonuçlarına göre; şehir nüfusu azalarak 1,807 olmuştur. Mahalle nüfusları da bu duruma paralel olarak azalma göstermiştir. Hürriyet 548, İnönü 608, Ağyüz 341 ve Yalçın Nane 310'dur. 2017 yılında şehir nüfusu 2012 yılına göre nispeten artış göstermiştir. Hürriyet ve İnönü mahallelerinde nüfus artışı meydana gelirken, Ağyüz ve Yalçın Nane mahallelerinde nüfus azalmıştır. 2018 ADNKS sonuçlarına göre; nüfus bütün mahallelerde 2017 yılına göre artmıştır. Hürriyet Mahallesi ilk kez İnönü Mahallesinden daha fazla nüfusa sahip olmuştur. Hürriyet 1.083, İnönü 760, Ağyüz 329, Yalçın Nane 435'tir.

Elbeyli şehri Gaziantep iline en yakın olan şehirdir. Nüfusun dalgalı seyretmesinin sebebi insanların iş olanaklarının fazla olduğu Gaziantep'e göç etmesinden dolayıdır. Bu göçlerin bir kısmı devamlı iken bir kısmı da çalışma amacıyla yapılan mevsimlik göçlerdir.

3.2.2. Musabeyli Şehri

Musabeyli şehri 1995 yılına kadar nahiye olarak Kilis'e bağlıydı. 1995 yılında Kilis'in il yapılmasıyla Musabeyli ilçe merkezi yapılmış ve 46 köy ilçeye bağlanmıştır. Musabeyli ilçesinin kuzeybatısında Gaziantep/Islahiye ilçesi, kuzeyinde Gaziantep/Nurdağı ve Şahinbey ilçeleri, doğusunda Polateli ve güneyinde Kilis Merkez ilçe yer alır.

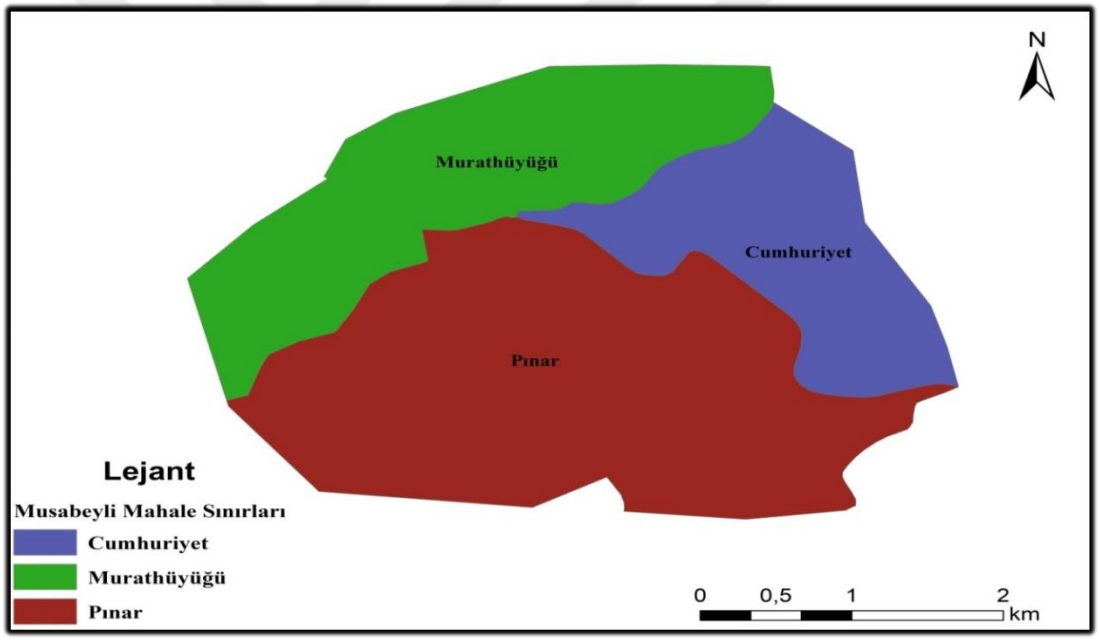

Foto 3.23: Musabeyli Şehri.

Kilis şehrine uzaklığı 33 km'dir. Dağlık bir alanda kurulmuş olan şehrin, ortalama yükseltisi 745 metredir (Foto 3.23). Musabeyli şehrinin kuzeyinde 888 metre yüksekliğinde Tabanca, kuzeybatısında ise Soko Tepesi (695 m) bulunur. Şehrin kurulduğu alanda höyük bulunduğundan eski adı Murathüyüğü'dür. Burası Musabeyli şehrinin nüvesini oluşturur. Şehrin, Hititler Dönemi'nde yerleşim yeri olarak kullanıldığı bazı arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkmıştır.

Musabeyli şehri; Cumhuriyet, Pınar ve Murathüyüğü olmak üzere 3 mahalleden oluşmaktadır (Harita 3.4). Şehir merkezinde 5 eğitim kurumu Cumhuriyet ve Pınar Mahalleleri'ndedir. Yatılı İlköğretim Bölge Okulu, Çok Programlı Anadolu Lisesi, 75. Yıl Cumhuriyet İlkokulu, 75. Yıl Cumhuriyet Ortaokulu ve Zübeyde Hanım Anaokulu'dur.

Harita 3.4: Musabeyli Şehri Mahalleleri.

Küçük bir şehir olan Musabeyli, ekonomik olarak tarım ve hayvancılık temel geçim kaynaklarıdır. Bunların dışında Atatürk Caddesi ve Fevzi Çakmak Bulvarı üzerinde çeşitli işyerleri bulunmaktadır (Foto 3.24). Lokanta, market, benzin istasyonu, araba tamiri atölyeleri, lastikçi, sürücü kursu, telefoncu, bay-bayan giyim dükkânı, emlak dükkânı, tavukçu, bay-bayan kuaför, kırtasiye, tekel bayii vb. işyerleri mevcuttur. Cumhuriyet Mahallesi'nde İlçe Entegre Hastanesi, Gıda ve Tarım İlçe Müdürlüğü, Tarım Kredi Kooperatifi, ve Müftülük binaları bulunur. Pınar Mahallesi'nde ise Kaymakamlık Hizmet Binası, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Belediye Hizmet Binası ve Ziraat Bankası Şubesi yer alır.

Foto 3.24: Musabeyli Şehir Merkezi.

Tablo 3.19: Musabeyli Şehir Nüfusu.

İlçe	**2000**	**2007**	**2012**	**2017**	**2018**
Musabeyli	1.555	1.249	999	1.414	1.598

Kaynak: TÜİK.

Şehir nüfusunun gelişimini gösteren tablo 3.19'a göre; Musabeyli şehrinin nüfusu dalgalı bir durum göstermiştir. Dikkat çeken özelliklerden biri şehir nüfusunun 2.000 üzerine çıkmamış olmasıdır. Musabeyli her ne kadar ilçe olsa da sosyo-ekonomik olarak gelişim gösterememiş ve büyük bir köy görünümündedir (Foto 3.23). 2000 yılında 1.555 olan şehir nüfusu 2007 yılı ADNKS sonuçlarına göre nüfus 2000 yılına göre 1.249'a düşmüştür. 2012 yılında 999, 2017'de 1.414 ve 2018'de de 1.598 olmuştur.

Tablo 3.20: Musabeyli Şehri Mahalle Nüfusları.

Mahalle Adı	**2007**	**2012**	**2017**	**2018**
Cumhuriyet	429	486	994	1.156
Murathüyüğü	490	241	132	130
Pınar	330	272	288	312
Toplam	**1.249**	**999**	**1.414**	**1.598**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 3.20'ye göre; Musabeyli şehri mahalle nüfusları 2007 yılında şehrin nüvesini oluşturan Murathüyüğü en fazla nüfusa sahip mahalleydi. Ancak bu

mahallede arkeolojik kazılar nedeniyle nüfus zamanla azalmaya başlamış ve nihayet 2016 yılında I. ve III. arkeolojik sit alanı olarak kabul edilmiştir. Mahalle nüfusu 2017 yılında 132, 2018 yılında 130'a düşmüştür. Murathüyüğü Mahallesi'nin arkeolojik kazılara açılması nedeniyle Musabeyli'de şehir gelişimi daha çok Cumhuriyet ve Pınar Mahalleleri'ne doğru olmuştur. Cumhuriyet Mahallesi 2007 yılında 429 nüfusa sahip iken, 2012'de 486, 2017'de 994 ve 2018'de de 1.156'ya yükselmiştir. Yeni konut ve işyerleri bu mahallelerde inşa edilmektedir.

Foto 3.25: Musabeyli Atatürk Caddesi.

Musabeyli şehrinde biri faal diğeri de yapımı süren iki adet park bulunmaktadır. Ayşe-İbrahim Özdemir şehir merkezinin göbeğinde küçük bir parktır. Diğer park ise yapımı devam etmekte olup şehrin girişindedir (Foto 3.26).

Foto 3.26: Musabeyli Şehrinde Parklar.

3.2.3. Polateli Şehri

Kilis Şehri'ne 18 km uzaklıkta yer alan Polateli, batısında Musabeyli, kuzeyinde Gaziantep/Şahinbey ve güneyde Kilis şehriyle komşudur. Uzun yıllar Gaziantep iline bağlı Oğuzeli ilçesinin nahiyesi durumunda bulunan Polateli, 1995 yılında ilçe yapılarak Kilis'e bağlanmıştır. Dağlık bir arazide kurulmuş olan şehrin yüksekliği yaklaşık 840 metre olup güneyinde 890 metre yüksekliğinde Çatal Tepesi, kuzeydoğusunda yaklaşık 900 metre yüksekliğinde Yarım Dağ bulunur. Şehrin kuzeyinde Balık Suyu'yla kolları ve kuzeyden güneye doğru; Yassıpınar, Arslanlı, Çamaşır ve Süslü Dereleri akmaktadır. Bu dereler mevsimlik akarsulardır.

Araştırma çalışmalarında elde edilen bilgilere göre yerleşmenin tarihi 1700'lü yıllara kadar dayanmaktadır. Eski tapu kayıtlarına göre; yerleşmenin adı Halep Vilayeti'nin Antep Sancağı'nın Mumuş Nahiyesi olarak geçmektedir. Cumhuriyetin kurulmasıyla Polateli nahiyesi adını almıştır. 1935 yılında Jandarma Karakolu kurulmuş, 1938 yılında ilkokul eğitimine başlanmış, 1950 yılında köy camisi inşa edilmiş ve 1962 yılında eski okulun yıkılmasıyla yeni okul yapılmıştır.

Foto 3.27: Polateli Şehrinin Girişi.

1900'lü yıllarda mekânsal olarak gelişmeye başlayan Polateli, 1995 yılında 16 köyün bağlanmasıyla ilçe statüsü kazanmıştır. Polateli 6 mahalleden oluşmaktadır (Harita 3.5). 1995 yılında 3 km uzaklıkta bulunan Mağaracık Aşağı ve Yukarı Mağaracık olarak ikiye ayrılarak belediye sınırları içerisinde yer almıştır. Günümüzde Aşağı Mağaracık Ekrem Çetin, Yukarı Mağaracık Kaymakam Kürşat Ağca olarak adları değiştirilen mahallelerdir. Bu mahalleler dışında Atatürk, Cumhuriyet, Sosyal Konutlar ve Şehit Ali şehir merkezini oluşturan mahallelerdir.

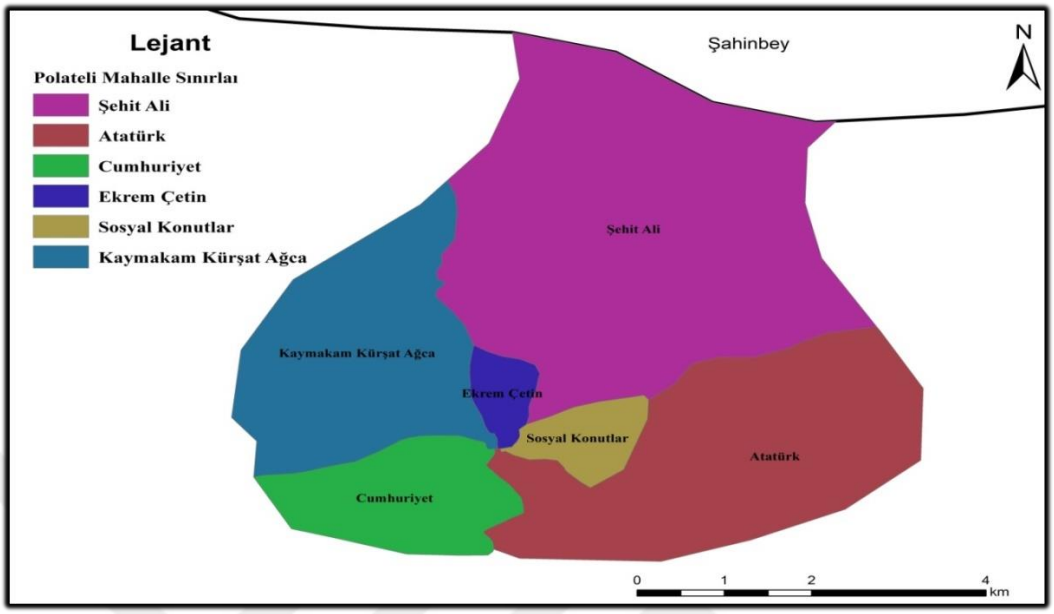
Tablo 3.21: Polateli Şehir Nüfusu

İlçe	**2000**	**2007**	**2012**	**2017**	**2018**
Polateli	683	1.138	1.008	1.122	1.181

Kaynak: TÜİK

Tablo 3.21'e göre, Polateli şehrinin 2000–2018 arasında nüfus değişimine bakıldığında; 2000 yılında şehir nüfusu 683'tür. Şehir fonksiyonlarının gelişmemiş olması nedeniyle nüfus çok fazla artmamıştır. 2007 yılı nüfusu 2000 yılına göre yaklaşık %67 artarak 1.138'e yükselmiştir. 2012 yılında nüfus bir miktar azalmış 1,008'e düşmüştür. 2017'de 1.122 olan şehir nüfusu 2018'de yaklaşık %5'lik artışla 1.181'e yükselmiştir. Polateli şehrinde geçim kaynakları tarım ve hayvancılık faaliyetlerine dayanmaktadır. İş olanaklarının kısıtlı olması nedeniyle göçler meydana gelmiş ve bazı yıllar nüfus azalmıştır (Tablo 3.21).

Harita 3.5: Polateli Şehri Mahalleleri.

Tablo 3.22: Polateli Şehri Mahalle Nüfusları.

Mahalle Adı	2007	2012	2017	2018
Atatürk	267	255	233	248
Cumhuriyet	173	142	140	144
Ekrem Çetin	231	206	197	205
Kaymakam Kürşat Ağca	221	193	169	182
Sosyal Konutlar	0	0	190	195
Şehit Ali	246	213	193	207

Kaynak: TÜİK.

Tablo 3.22'ye göre; 2007–2018 yılları arasında Polateli Şehri mahalle nüfusları verilmiştir. Şehrin nüvesini meydana getiren Atatürk Mahallesi tüm yıllarda nüfusu en fazla olan mahalledir. 2014 yılına kadar 5 mahallenin bulunduğu şehir merkezinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından Polateli'de 60 konut inşa edilmiştir. Dar gelirli aileler için yapılan bu küçük konutlardan Elbeyli ve Musabeyli'de de 50'şer adet yapılmıştır. Polateli Şehri'nde konutların tamamlanmasıyla birlikte Sosyal Konutlar adında yeni bir mahalle kurulmuştur. 2018 yılı itibariyle Sosyal Konutlar Mahallesi'nde 195 kişi yaşamaktadır. 2018 yılı ADNKS'ye göre; Atatürk 248, Cumhuriyet 144, Ekrem Çetin 205, Kaymakam Kürşat Ağca 182 ve Şehit Ali mahalleleri 207 nüfusa sahiptir.

Polateli şehrinde halkın temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Bunun dışında herhangi bir sektör gelişmemiştir. Polateli yakınlarında yapılması planlanan

Polateli-Şahinbey Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesinin faaliyete geçmesiyle beraber Polateli'ye önemli katkılar sunacağı ön görülmektedir. Arazi çalışmalarımız sırasında OSB nedeniyle arsa fiyatlarının yükseldiği tespit edilmiştir.

Tablo 3.23: Polateli'nde Çalışan Nüfusun Ekonomik Sektörlere Göre Dağılımı.

Sektörler					**2030 (Plan Dönemi)**		
Ana Sektör	**Alt Sektör**	**Çalışan Sayısı**	**Toplam Çalışan Sayısına Oranı (%)**	**Toplam Nüfusa Oranı (%)**	**Çalışan Sayısı**	**Toplam Çalışan Sayısına Oranı (%)**	**Toplam Nüfusa Oranı (%)**
Tarım	Tarım ve Hayvancılık	227	93.03	57.76	288	92.90	57.76
Servis	Eğitim	23	1.23	0.76	4	1.29	0.80
	Sağlık	-	-	-	-	-	-
	Belediye	8	3.27	2.04	10	3.22	2.00
	İdari Hizmetler	-	-	-	-	-	-
	Dini Tesis	1	0.41	0.25	1	0.32	0.20
	Ulaştırma	12	1.23	0.76	4	1.30	0.80
	Banka-Kredi	-	-	-	-	-	-
	Ticaret	2	0.82	0.50	3	0.97	0.60
	İnşaat	-	-	-	-	-	-
Sanayi	K.Sanayi	-	-	-	-	-	-
	K.Sanatlar	-	-	-	-	-	-
Genel Toplam		**273**	**100.00**	**62.08**	**310**	**100.00**	**62.16**

Kaynak: Polateli Belediyesi, 2018.

Tablo 3.23'e göre; 2018 yılında çalışan nüfusun %83'ü tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadır. Polateli Belediyesinde çalışan sayısı 8, eğitim sektöründe 23, ulaştırma sektöründe ise çalışan sayısı 12'dir. İlçede kamu sektöründe çalışan personellerin çoğunluğu Kilis şehrinde ikamet etmektedir.

Tablo 3.24: Mevcut ve Önerilen Kentsel Alan Kullanımı (2011–2030).

KULLANIMLAR	Mevcut			2030 (Plan Dönemi)			
	Alan (ha)	%	m² / Kişi	İlave Alan (ha)	Alan (ha)	%	m² / Kişi
Konut Alanı	3.48	37.02	88.54	3.72	7.20	34.78	144
Ticaret Alanı	0.05	0.53	1.27	0.25	0.30	1.44	6.00
Resmi Kurum	-	-	0.25	-	-	-	-
Belediye Hizmet Alanı	-	-	-	0.45	0.45	2.17	9.00
Park Alanı	-	-	-	0.58	0.58	2.80	11.60
İlköğretim Tesis Alanı	0.24	2.45	5.87	0.06	0.29	1.40	5.80
Dini Tesis Alanı	0.09	0.96	2.25	-	-	-	-
Kentsel Boş Alan	2.77	29.46	70.48	-	-	-	-
T.N.K.A.	-	-	-	2.80	2.80	13.52	56.00
Ağaçlık Alan	0.28	2.98	7.12	3.63	3.91	18.88	78.20
Mağara Alanı	0.14	1.49	3.56	0.04	0.10	0.48	2.00
Dere	0.70	7.44	17.81	0.70	1.40	6.76	28.00
Yol + Meydan	1.65	17.58	41.98	2.02	3.67	17.77	73.40
1/1.000 Toplamı	**9.40**	**100.00**	**239.13**	**13.90**	**20.70**	**100.00**	**414**
Kentsel Alan Kullanımı	9.40	45.41	239.13	13.90	20.70	100.00	414
Meyve Bahçesi	-	-	-	-	-	-	-
Taşlık Alan	7.49	36.18	-	-	-	-	-
Tarım Alanı	2.54	12.27	-	-	-	-	-
Yol+Meydan	0.55	2.76	-	-	-	-	-
Dere	0.70	3.38	-	-	-	-	-
1/5.000 Toplamı	**20.70**	**100.00**	**239.13**	**13.90**	**20.70**	**100.00**	**414**

Kaynak: Polateli Belediyesi, 2018.

1/5.000 ölçekli Nazım İmar Planı ve 1/1.000 ölçekli uygulama imar planına göre kentsel alan kullanımı konut alanı %37,02, kentsel boş alan %29,46, ağaçlık alan %2,98, dere %7,44, yol ve meydan %17,58'dir. 2030 planlamasında ise ticaret alanlarının artırılması, park alanları, ağaçlık alanların artırılması hedeflenmiştir.

Polateli şehrinde Kaymakamlık Hizmet Binası, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Mal Müdürlüğü, Tapu Müdürlüğü Şehit Ali Mahallesi'nde yer alır. Atatürk Mahallesi'nde; İlçe Jandarma Komutanlığı, İlçe Emniyet Amirliği, İlçe Nüfus Müdürlüğü ve İlçe Tarım Müdürlüğü, Cumhuriyet Mahallesi'nde; İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, Toplum Sağlığı Merkezi ve İlçe Müftülüğü bulunur.

Polateli şehrinin eğitim durumuna bakıldığında; Halk Eğitim Merkezi, Çok Programlı Anadolu Lisesi, Vali Güler Özmen İlkokulu ve Ortaokulu ile 23 Nisan Anaokulu bulunmaktadır.

Foto 3.28: Polateli Şehri.

Foto 3.28'de görüldüğü üzere Polateli küçük bir köy görünümündedir. İlçe olmasından sonraki dönemde gelişme gösterememiştir. Ülkemizin en küçük ilçeleri arasında yer almaktadır.

Polateli şehrinin ekonomisi tarıma ve hayvancılığa dayalıdır. Zeytincilik ve bağcılık da yapılmaktadır. Yüzeysel sularla dere yataklarında sebze üretimi ve bahçecilik yapılmaktadır.

Şehirde ekonomiye bağlı olarak faaliyet gösteren 1 fırın, 3 bakkal, 2 lokanta, 1 briket hanesi, 1 demirci dükkânı, 1 kafeterya mevcuttur. İlçe merkezi ve köylerdeki binalar genel olarak kerpiç yığma yapı olup son zamanlarda yapılan binalar betonarmedir.

İlçe merkezinde alışılmış köy yaşantısı mevcut olup sosyal yaşantı ve çalışma hayatı genellikle bu çerçevede düzenlenmektedir. Halkın yararlanabileceği sinema, tiyatro vb. gibi eğlence faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği yerler bulunmamaktadır.

3.2.4. Kilis Şehri

Çalışma alanımızın en önemli şehri Kilis'tir. Düz bir ova üzerine kurulmuş olan şehrin ortalama yükseltisi 663 metre olup kuzeyinde şehre hâkim bir konumda Resül Osman Dağı bulunur (943 m.). Batı kesiminde ise Polatlık (788 m.) ve Şeyhmehmet (774 m.) tepeleri yer alır (Foto 3.29).

Foto 3.29: Resul Osman Dağından Kilis Şehrinin Görünümü.

1995 yılına kadar Gaziantep iline bağlı bir ilçe olan Kilis, Bakanlar Kurulunun çıkardığı 550 sayılı Kanun Hükmünde Kararnameyle il yapılmıştır.

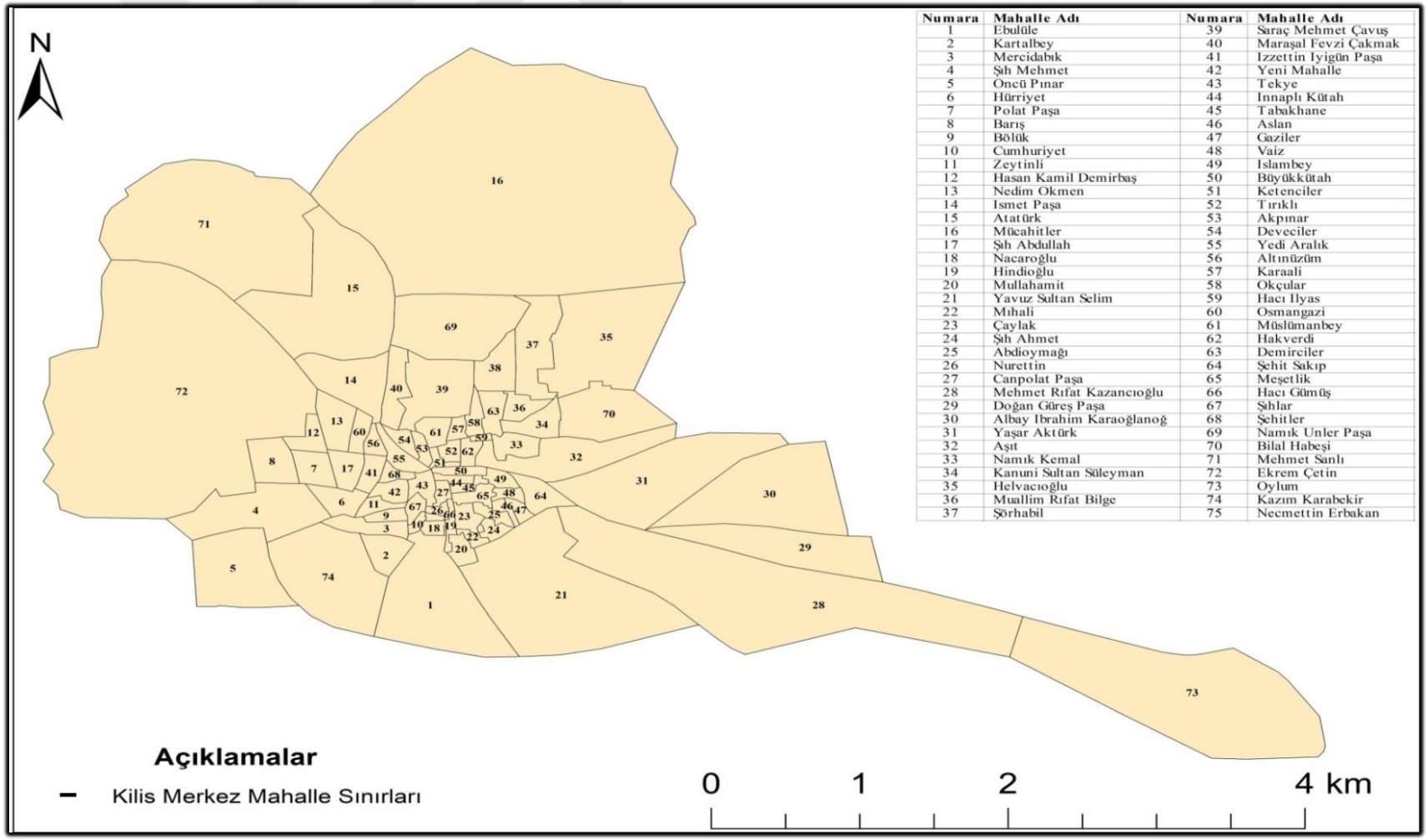
Şehre has hayat tarzının gelişme gösterdiği, farklı fonksiyonların geliştiği, nüfus olarak belirli bir büyüklüğe ulaşan, çevresinde yer alan yerleşmeleri sosyal, ekonomik ve kültürel olarak etkileyen yerleşmeler şehir olarak adlandırılır (Akova, 2004: 29). Çalışma alanımız Elbeyli, Musabeyli, Polateli ve Kilis şehirlerinden oluşmaktadır. Kilis dışında kalan şehirler beşeri ve ekonomik fonksiyonlar yönünden pek gelişmemiştir. Kilis; tarım ve hayvancılık faaliyetleri dışında sanayi, ticaret, eğitim, sağlık gibi sektörlerde şehirlere has özellikler gösterip çevresinde bulunan yerleşmeleri etkileyen, nüfus miktarı azımsanmayacak bir sayıya ulaşmış önemli bir şehir durumundadır.

Bir şehrin kuruluş ve gelişimini etkileyen kendine özgü avantajları bulunur. Bu avantajlar zamanla önemini yitirebilir. Bu bağlamda şehrin sahip olduğu

lokasyon, sit ve situasyon özellikleri şehrin kuruluşundan gelişimine kadar her evrede etkili olmaktadır. “Lokasyon (mevki) bir cismin yeryüzünde kaplamış olduğu yerdir. Sit, şehrin yayıldığı alan, situasyon ise çevresiyle olan etkileşimidir” (Aliağaoğlu & Uğur, 2015: 101). Buna göre situasyon kavramı şehirlerin gelişiminde ana unsurlardan biridir. Sit, şehrin fiziki özellikleriyle ilgili iken, situasyon ise şehrin bölgesel özellikleridir. Bu iki kavram arasındaki denge lokasyonu oluşturur (Tümertekin ve Özgüç, 2002: 447). Bağımlı olunan yol güzergâhları, ekonomik olarak etkiledikleri/etkilendikleri yerleşmelere ve sahalara yer aldıkları idari üniteler ve pozisyonlar şehirlerin situasyon özelliklerini yansıtır (Özçağlar, 2003: 88). Çalışma alanımız içerisinde en büyük şehir yerleşmesi olan Kilis, sit ve situasyon özellikleri açısından önemli avantajlara sahiptir. Şehrin kuruluş alanı tarihi İpek Yolu güzergâhına sapa kalmış olsa da, kuzey-güney yönlü Anadolu-Halep Ticaret Yolu Kilis’i önemli bir uğrak noktası haline getirmiştir. Ancak 2011 yılında Suriye’de başlayan iç karışıklıklar günümüze kadar büyüyerek devam etmiş ve Suriye’deki birçok şehrin yakılıp ve yıkılmasına neden olmuştur. Nitekim Halep de tahribata uğramış şehirlerdendir. Savaş dolayısıyla Kilis şehrinde sınır ticareti durma noktasına gelmiştir ancak Kilis’e kitlesel olarak Suriyeli sığınmacılar göç ettiğinden şehrin nüfusu artmış bu durum sosyal ve ekonomik olarak şehirde hareketlilik oluşturmuştur. Ayrıca hem ulusal hem de uluslararası kuruluşlarda görevli birçok insan Suriye’deki savaş nedeniyle şehre gelmekte bu durum Kilis’e ekonomik olarak katkı sağlamaktadır.

Kilis’i etkileyen en önemli şehir ise kuzeyinde yer alan Gaziantep’tir. Kilis şehrinin Gaziantep şehrine olan uzaklığı yaklaşık 56 km’dir. Gaziantep, sosyal ve ekonomik olarak ülkemizde son yıllarda önemli gelişim kaydetmiş, nüfusu 2 milyonu aşmış ayrıca gastronomi turiziminin de merkezi haline gelmiştir. Kilis şehrinin gelişimi için Gaziantep önemli bir ildir. Özellikle sanayi ve ticaret noktasında Gaziantep’in Kilis’le bütünleşmesi her iki şehir için faydalı olacaktır. Nitekim Polateli-Şahinbey Tekstil İhtisas Organize Sanayi Bölgesi’nin (OSB) bitirilmesi durumunda bu bütünleşme sağlanmış olacaktır.

Harita 3.6: Kilis Şehri Mahalle Sınırları.

Numara	Mahalle Adı	Numara	Mahalle Adı
1	Ebulüle	39	Saraç Mehmet Çavuş
2	Kartalbey	40	Maraşal Fevzi Çakmak
3	Mercidabık	41	Izzettin Iyigün Paşa
4	Şih Mehmet	42	Yeni Mahalle
5	Öncü Pınar	43	Tekye
6	Hürriyet	44	Innaplı Kütah
7	Polat Paşa	45	Tabakhane
8	Barış	46	Aslan
9	Bölük	47	Gaziler
10	Cumhuriyet	48	Vaiz
11	Zeytinli	49	Islambey
12	Hasan Kamil Demirbaş	50	Büyükkütah
13	Nedim Okmen	51	Ketenciler
14	Ismet Paşa	52	Tırıklı
15	Atatürk	53	Akpınar
16	Mücahitler	54	Deveciler
17	Şih Abdullah	55	Yedi Aralık
18	Nacaroğlu	56	Altınüzüm
19	Hindioğlu	57	Karaali
20	Mullahamit	58	Okçular
21	Yavuz Sultan Selim	59	Hacı Ilyas
22	Mıhali	60	Osmangazi
23	Çaylak	61	Müslümanbey
24	Şih Ahmet	62	Hakverdi
25	Abdioymağı	63	Demirciler
26	Nurettin	64	Şehit Sakıp
27	Canpolat Paşa	65	Meşetlik
28	Mehmet Rıfat Kazancıoğlu	66	Hacı Gümüş
29	Doğan Güreş Paşa	67	Şihlar
30	Albay Ibrahim Karaoğlanoğ	68	Şehitler
31	Yaşar Aktürk	69	Namık Unler Paşa
32	Aşıt	70	Bilal Habeşi
33	Namık Kemal	71	Mehmet Sanlı
34	Kanuni Sultan Süleyman	72	Ekrem Çetin
35	Helvacıoğlu	73	Oylum
36	Muallim Rıfat Bilge	74	Kazım Karabekir
37	Şörhabil	75	Necmettin Erbakan

3.2.4.1. Mahalleler

Şehirler, dinamik yapıya sahip olmanın etkisiyle birbirinden farklı mekânsal alanlara ayrılabilmektedir. Şehirlerde bulunan konutlar, iş alanları, eğitim, sağlık, sosyal ve kültürel olanaklar insanları şehirlere çeken unsurlardır. Her şehrin kendine has bir büyüme planı vardır.

Belediye sınırlarında bulunan, öncelikleri ve ihtiyaçları benzer olan, sakinleri arasında komşuluk ilişkilerinin bulunduğu yönetsel alanlara mahalle denir (Gözler, 2007: 205). Mahalleler, bir şehrin hem fiziksel hem de sosyal altyapısını oluşturan mekânlardır. Kilis şehrinde 1500'lü yıllarda 6 mahalle bulunmaktaydı (Tablo 3.3). 17. yüzyılda Evliya Çelebi şehrin 5 mahallesinin olduğundan söz eder. 1700'lü yıllarda tutulan Hürufat defterlerinde 24 mahalle ismi geçmektedir. 1868 tarihli Halep Vilayet Salnameleri'nde mahalle sayısı 32'ye yükselmiştir. Cumhuriyet Dönemi'yle beraber Kilis, Gaziantep'e bağlı bir ilçe durumuna getirilmiş, 1995 yılına dek mahalle sayısı 34 olarak kalmıştır. 1995 yılında Kilis'in il olmasıyla mahalle sayısında artış yaşanmıştır. 1997'de 70, 2007'de 74, 2014'te de mahalle sayısı 75 olmuş ve nihayetinde 2019'da da Kilis şehrinin 75 mahallesi bulunmaktadır (Harita 3.6).

Kilis şehrinin mahalle sınırları incelendiğinde; şehrin nüvesini oluşturan ve kentsel sit alanı olarak koruma altına alınan mahallelerin planlamadan yoksun oldukları söylenebilir. Mahalle sınırları karmaşık bir yapıda oluşturulmuştur. Ayrıca mahalle sayısının fazla olması da dikkat çekici bir durumdur. Mekân planlaması yapılırken insanların sosyal, kültürel, sportif ihtiyaçlarının göz önüne alınarak yapılması gerekmektedir. Yanlış planlamalar veya plansız ortaya çıkan mahallelerde alt ve üst yapıyla ilgili sorunlar yaşanır.

Kilis şehrinde 1990 yılında; Helvacıoğlu, Okçular, Karaali, Nacaroğlu, Tırıklı, Hacıgümüş, Demirciler, Hindioğlu, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu, Bölük, Deveciler, Aşıt, Abdioymağı, Nurettin, Hacıilyas, Aslan, Çaylak, Şıhlar, Yeni, Tabakhane, Ebülula, Şıhabdullah, Vaiz, Ketenciler, Kalaycılar, Şehitsakıp, Hakverdi, Mıhali, Kalayacılar, Mollahamit, Meşhetlik, İnnaplı Kütah, Yavuz Sultan Selim, Tekye ve Büyükkütah olmak üzere 35 mahalle bulunmaktaydı. 2000 yılında da; Akpınar, Altınüzüm, Atatürk, Barış, Bilalihabeş, Canpolatpaşa, Cumhuriyet, Doğan Güreş Paşa, Ekrem Çetin, Fatih sultan Mehmet, Gaziler, Hasan Kamil Demirbaş, Hürriyet, İslambey, İsmetpaşa, İzzettin İyigün Paşa, Kanuni Sultan Süleyman, Kartalbey, Kazım Karabekir, Mareşal Fevzi Çakmak, Mercidabık, Muallim Rıfat Bilge, Mücahitler, Müslümanbey, Namık Kemal, Namık Ünler Paşa, Nedim Ökmen,

Osmangazi, Öncüpınar, Polatpaşa, Saraç Mehmet Çavuş, Şehitler, Şıhahmet, Şıhmehmet, Şörhabil, Yediaralık, Zeytinli Mahalleleri kurulmuştur. 2007 yılında Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Mehmet Şanlı, Oylum ve Yaşar Aktürk Mahalleleri Kilis şehir imarına dâhil edilmiştir. Oylum, köy statüsünden çıkarılarak mahalle yapılmıştır. Son olarak 2014 yılında Yavuz Sultan Selim ve Mehmet Rıfat Kazancıoğlu Mahalleleri bölünerek Necmettin Erbakan Mahallesi oluşturulmuştur.

3.2.4.2. Mahalle Nüfusları

Kilis şehrinin mahalle nüfusları Cumhuriyet döneminden önce Osmanlı Devleti zamanında tutulan çeşitli defterlerdeki istatistiklerden çıkarılabilmektedir. Ancak Osmanlı'da nüfus sayımlarına kadınların dâhil edilmemesi, kayıtların vergi temelinde oluşturulması bilgilerin güvenirliği konusunda şüpheler uyandırmaktadır. Buna rağmen şehirler hakkında nicel verilerden yola çıkılarak sosyo-ekonomik yapı anlaşılabildiği gibi mevcut şartlar üzerinden planlamalar da yapılabilmektedir. Kilis şehrine ait mahalle nüfuslarının gelişimi 2 dönem şeklinde ele alınacaktır: Birincisi Cumhuriyet öncesi 1898 tarihinde tutulan kayıtlar, ikincisi ise 2000–2018 yılları arasıdır. Kilis Cumhuriyet Dönemi'nden sonra ilçe olarak Gaziantep'e bağlandığından DİE tarafından 2000 yılına kadar belediye teşkilatı içerisinde yer alan mahallelere ait nüfus kayıtları tutulmamıştır. 1995 yılında Kilis'in il olduğu düşünüldüğünde; 2000–2018 yılları arasında şehrin gelişimini ortaya koymak açısından mahalle nüfusları önem arz eder.

Tablo 3.25: Seçilmiş Yıllara Göre Kilis Şehri Mahalle Nüfusları.

Sıra	Mahalle Adı	1898	2000	2007	2012	2018
1	Abdioymağı	575	514	403	388	300
2	Akpınar	-	565	485	457	346
3	Albay İbrahim Karaoğlanoğlu	-	2.358	2.331	3.513	5.187
4	Altınüzüm	-	642	709	611	505
5	Aslan	750	407	355	273	219
6	Aşıt	625	978	1.247	1.079	1.040
7	Atatürk	-	1.687	2.066	2.385	4.797
8	Barış	-	700	766	917	1201
9	Bilalihabeş	-	1.728	1940	1.833	1.839
10	Bölük	2.580	587	665	581	427
11	Büyükkütah	765	503	364	343	217
12	Canpolatpaşa	-	320	376	311	213
13	Cumhuriyet	-	548	360	332	224
14	Çaylak	505	404	398	394	288
15	Demirciler	990	1.184	1.180	1.094	909
16	Deveciler	1.760	783	914	788	578
17	Doğan Güreş Paşa	-	1.754	1.752	2.314	2.405

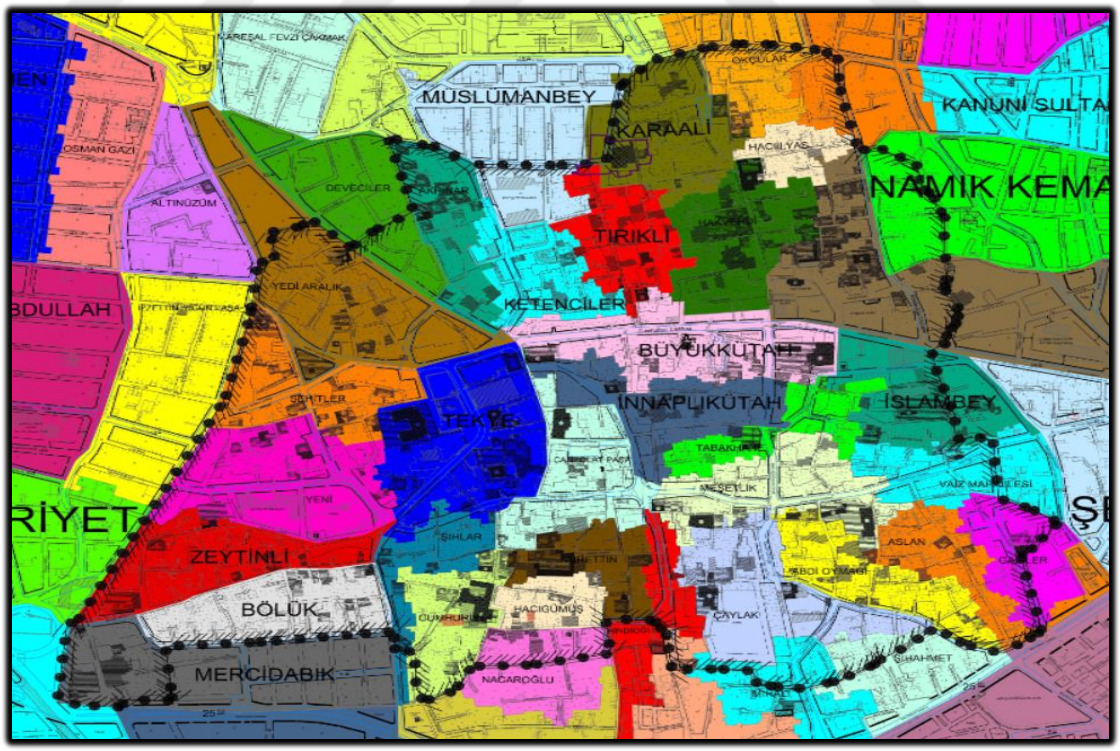
18	Ebülula	645	395	617	606	1097
19	Ekrem Çetin	-	3.713	5.583	8.188	13.087
20	Fatih Sultan Mehmet	-	1.300	1.442	1.652	1.534
21	Gazilaer	-	484	525	431	360
22	Hacıgümüş	350	223	211	209	142
23	Hacıilyas	375	199	168	160	123
24	Hakverdi	320	527	562	511	385
25	Hasan Kamil Demirbaş	-	1.685	1.457	1.355	1.017
26	Helvacıoğlu	330	1.032	1.351	2.186	2.327
27	Hindioğlu	355	536	432	394	315
28	Hürriyet	-	1.385	1.370	1.320	1.001
29	İnnaplıkütah	655	529	417	385	345
30	İslambey	-	393	417	428	321
31	İsmetpaşa	-	4.257	4.346	4.046	3.758
32	İzzettin İyigün Paşa	-	1267	1257	1160	903
33	Kanuni Sultan Süleyman	-	1.885	1.890	1.695	1.510
34	Karaali	990	670	668	604	478
35	Kartalbey	-	1.141	1.142	1.053	988
36	Kazım Karabekir	-	1.302	1.948	2.595	5.235
37	Ketenciler	450	559	406	481	301
38	Mareşal Fevzi Çakmak	-	1.637	1.682	1.561	1.270
39	Mehmet Rıfat Kazancıoğlu	-	-	373	1.603	6.834
40	Mehmet Şanlı	-	-	1.070	2.810	4.919
41	Mercidabık	-	804	898	741	587
42	Meşetlik	560	419	418	355	309
43	Mıhali	690	425	496	467	319
44	Muallim Rıfat Bilge	-	1.110	1.081	981	948
45	Mullahamit	560	499	470	462	369
46	Mücahitler	-	1.031	1.182	1.285	1.274
47	Müslümanbey	-	766	915	961	827
48	Nacaroğlu	440	366	392	365	287
49	Namık Kemal	-	1.328	1.437	1.245	1.004
50	Namık Ünler Paşa	-	1.151	1.230	1.228	1.138
51	Necmettin Erbakan	-	-	-	-	2916
52	Nedim Ökmen	-	1.942	2.026	1.915	1.572
53	Nurettin	365	273	285	196	160
54	Okçular	390	668	707	618	555
55	Osmangazi	-	833	844	741	536
56	Oylum	-	0	694	706	602
57	Öncüpınar	-	2.098	1.558	1.465	1.332
58	Polatpaşa	-	1.495	1.446	1.340	1.150
59	Saraç Mehmet Çavuş	-	1.408	1.449	1.494	1.303
60	Şehitler	-	656	656	585	460
61	Şehit Sakıp	310	1.233	1.571	1.455	1.030
62	Şıhabdullah	2.115	1.365	1.473	1.374	1.012
63	Şıhahmet	-	574	528	495	419
64	Şıhlar	900	238	291	239	197
65	Şıhmehmet	-	1.205	920	1.297	2.082
66	Şörhabil	-	495	651	656	734
67	Tabakhane	385	383	329	328	267
68	Tekye	890	641	446	374	210
69	Tırıklı	595	412	382	378	221
70	Vaiz	525	497	496	471	415
71	Yaşar Aktürk	-	-	3.346	4.546	4.721

72	Yavuz Sultan Selim	-	825	979	969	909
73	Yediaralık	-	1.351	1.298	1.105	940
74	Yeni	485	747	595	533	433
75	Zeytinli	-	666	572	703	492
76	Bilinmeyen	270	1.985	-	-	-
	TOPLAM	**22.500**	**70.670**	**77.706**	**85.119**	**100.675**

Kaynak: 1898 tarihli Halep Vilayet Salnamesi, 12.07.2019 tarihli ve 622.03-E.16593 sayılı TÜİK yazısı ve ekleri, TÜİK 2007, 2012, 2018 ADNKS Sonuçlarından derlenmiştir.

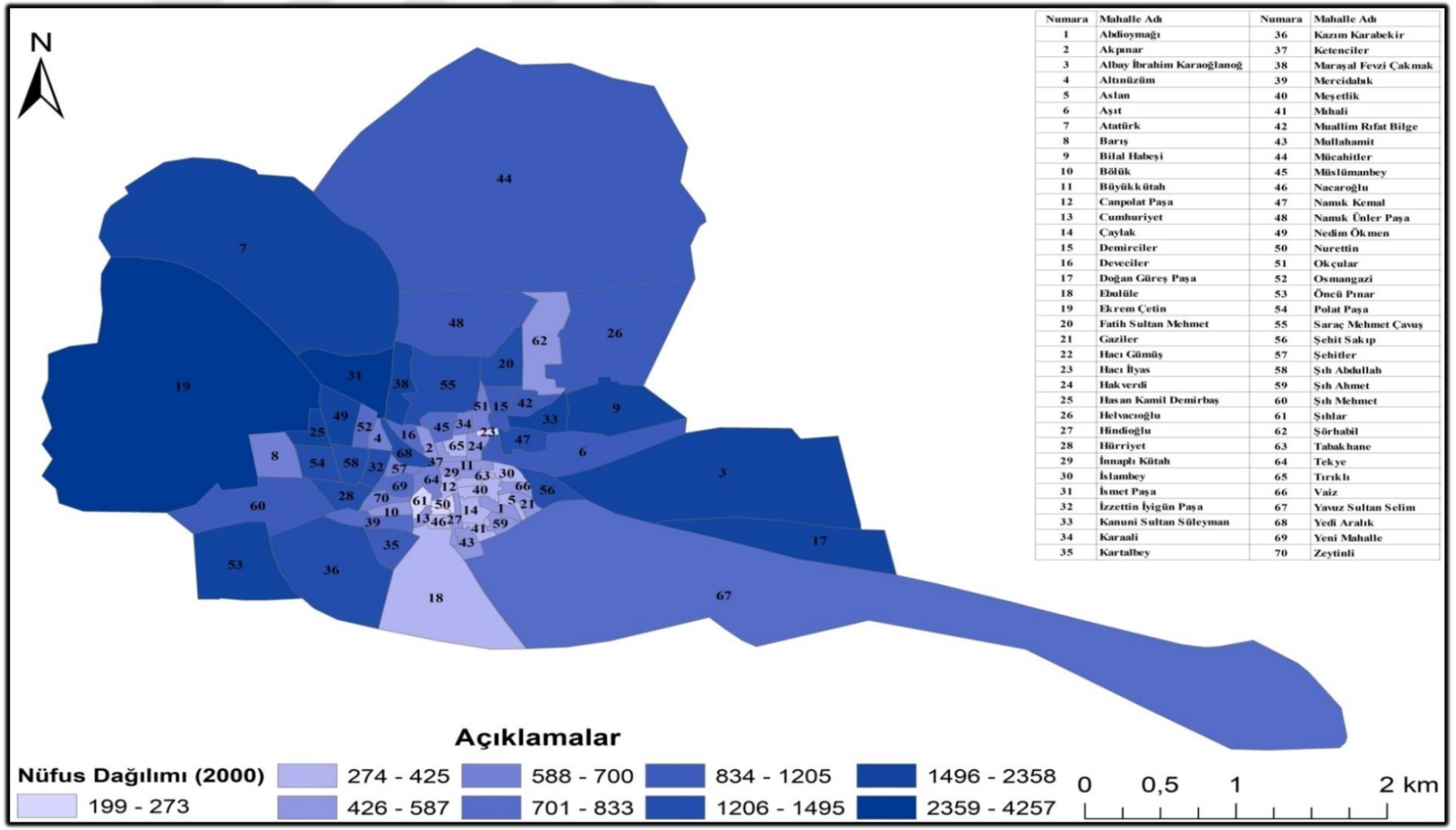
1898 yılında Kilis şehri 32 mahalleden oluşmaktadır. Mahalle nüfuslarına bakıldığında; kentsel sit alanı içerisinde yer alan Bölük Mahallesi 2.580 nüfusa sahiptir. Şıhabdullah Mahallesi'nin bu yıllara ait mahalle sınırları bilinmemekle beraber nüfusu 2.115, Deveciler Mahallesi'nin bir kısmı günümüzde kentsel sit alanı içerisinde yer alıp nüfusu 1.760, Karaali ve Demirciler 990, günümüzde işyerlerinin yoğunlaştığı Tekye 890, Büyükkütah 765, Aslan 750 ve İnnaplıkütah 655 nüfusa sahipti.

Nüfusu fazla olan mahalleler olan Şıhabdullah, Bölük, Deveciler, Demirciler ve Karaali mahalleleri günümüzde kısmen kentsel sit alanı içerisinde kalmakta olup bunlar şehrin merkezine nispeten uzak olan mahallelerdir (Şekil 3.4).

Şekil 3.4: Kentsel Sit Alanı İçerisinde Yer Alan Mahalleler.

Harita 3.7: Kilis Şehri 2000 Yılı Mahalle Nüfusları.

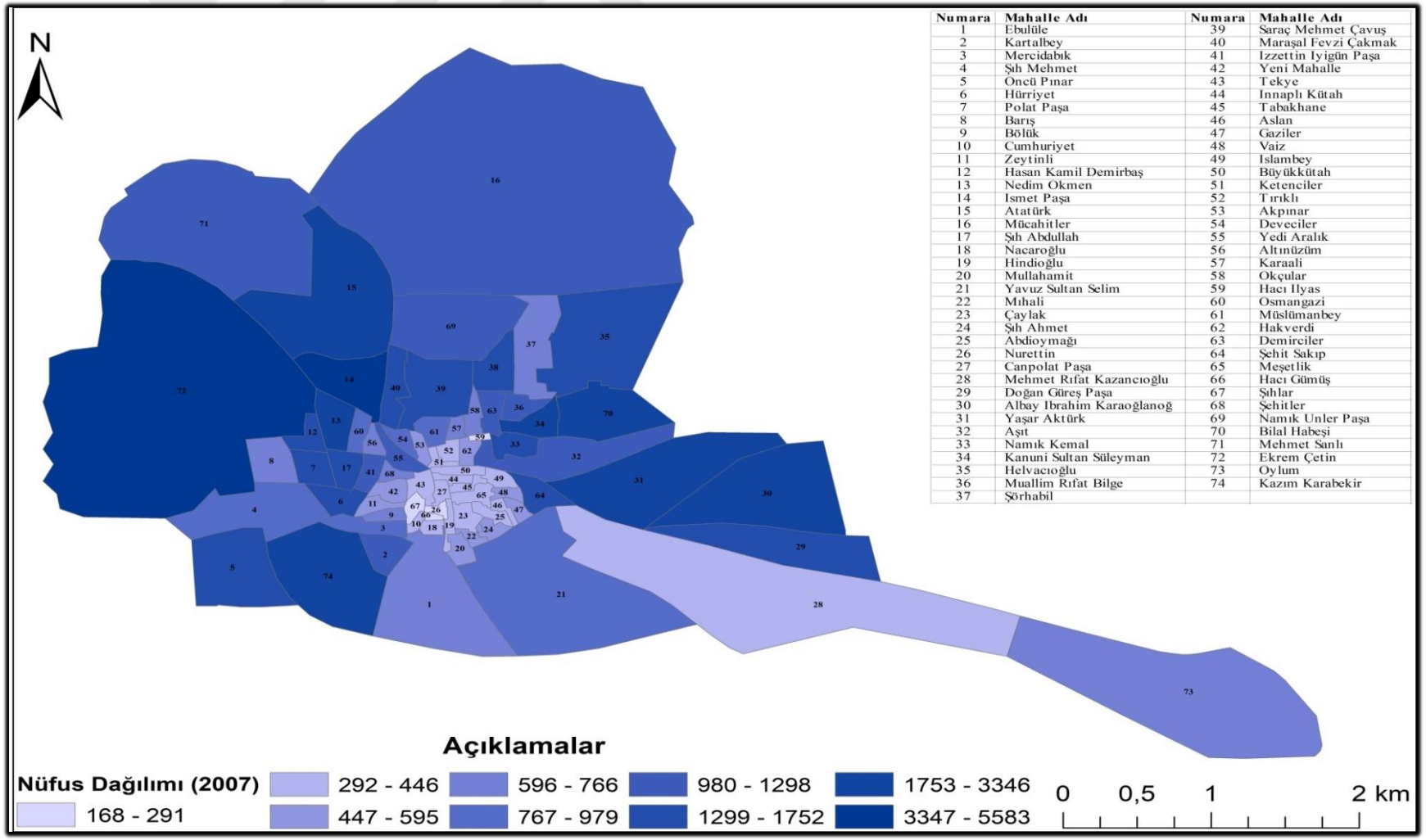
Numara	Mahalle Adı	Numara	Mahalle Adı
1	Abdioymağı	36	Kazım Karabekir
2	Akpınar	37	Ketenciler
3	Albay İbrahim Karaoğlanoğ	38	Maraşal Fevzi Çakmak
4	Altınüzüm	39	Mercidabık
5	Aslan	40	Meşetlik
6	Aşıt	41	Mıhali
7	Atatürk	42	Muallim Rıfat Bilge
8	Barış	43	Mullahamit
9	Bilal Habeşi	44	Mücahitler
10	Bölük	45	Müslümanbey
11	Büyükkütah	46	Nacaroğlu
12	Canpolat Paşa	47	Namık Kemal
13	Cumhuriyet	48	Namık Ünler Paşa
14	Çaylak	49	Nedim Ökmen
15	Demirciler	50	Nurettin
16	Deveciler	51	Okçular
17	Doğan Güreş Paşa	52	Osmangazi
18	Ebulüle	53	Öncü Pınar
19	Ekrem Çetin	54	Polat Paşa
20	Fatih Sultan Mehmet	55	Saraç Mehmet Çavuş
21	Gaziler	56	Şehit Sakıp
22	Hacı Gümüş	57	Şehitler
23	Hacı İlyas	58	Şıh Abdullah
24	Hakverdi	59	Şıh Ahmet
25	Hasan Kamil Demirbaş	60	Şıh Mehmet
26	Helvacıoğlu	61	Şıhlar
27	Hindioğlu	62	Şörhabil
28	Hürriyet	63	Tabakhane
29	İnnaplı Kütah	64	Tekye
30	İslambey	65	Tırıklı
31	İsmet Paşa	66	Vaiz
32	İzzettin İyigün Paşa	67	Yavuz Sultan Selim
33	Kanuni Sultan Süleyman	68	Yedi Aralık
34	Karaali	69	Yeni Mahalle
35	Kartalbey	70	Zeytinli

1992'de Kilis şehrinin mahalle sayısı 34'tür. 1995 yılında Kilis'in il olmasıyla mahalle sayısının 70'e çıkması yeni bir imar planı hazırlandığını göstermektedir. 2000 yılında Kilis şehri 70.670 nüfusa sahiptir. Şehrin nüvesini oluşturan mahalleler az nüfus barındırırken, şehir genişlemeye başlamış ve yeni mahallerde nüfus toplanmaya başlanmıştır. İsmetpaşa 4.257, Ekrem Çetin 3.713, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu 2.358, Öncüpınar 2.098, Nedim Ökmen 1.942, Kanuni Sultan Süleyman 1.885, Doğan Güreş Paşa 1.754, Bilali Habeş 1.728, Mareşal Fevzi Çakmak 1.637'yle nüfusu en fazla olan mahallelerdir (Harita 3.7, Tablo 3.25). Özellikle batı, kuzeybatı ve doğuda kurulan bazı mahalleler hızla nüfuslanmıştır. 2000 yılında dikkat çeken en önemli mahallerin başında Ekrem Çetin gelmektedir.

2007 yılında Kilis şehrinin nüfusu 2000 yılına göre %10 artarak 77.706'ya yükselmiştir. 2000 yılından sonra mahalle sayısı 74'e yükselmiştir. Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Mehmet Şanlı, Oylum ve Yaşar Aktürk mahalleleri şehir planına eklenmiştir. 2007 yılı nüfusuna göre; Ekrem Çetin Mahallesi 5.583'le hızla nüfuslanmaya devam etmektedir. Bir diğer önemli mahalle İsmetpaşa 4.346, 2000 yılından sonra mahalle yapılan Yaşar Aktürk, 3.346 nüfusla önemini artırmıştır (Tablo 3.25, Harita 3.8). 2007 yılında nüfus bakımından diğer önemli mahalleler; Albay İbrahim Karaoğlanoğlu 2.331, kuzeyde yer alan Atatürk Mahallesi 2.385, Nedim Ökmen 2.026, Kazım Karabekir 1.948, Kanuni Sultan Süleyman 1.890, Bilali Habeş 1.940, Doğan Güreş Paşa 1.752, Mareşal Fevzi Çakmak 1.682, Şehit Sakıp 1.571, Öncüpınar 1.558, Şıhabdullah 1.473, Polatpaşa 1.446 ve Saraç Mehmet Çavuş 1.449'dur (Harita 3.8).

2000–2007 yılları arasında nüfusu en az olan mahallelere bakıldığında; Nurettin, Hacı İlyas, Hacı Gümüş ve Şıhlar dikkat çekmektedir. Şehir nüvesini oluşturan ve kentsel sit alanında bulunan bu mahallelerde 2000 yılından sonra ikamet eden insan sayısı azalmaya başlamıştır (Harita 3.7, 3.8). Nüfusun şehir nüvesinden dışa doğru kaymaya başlaması şehrin fizyolojik yapısıyla ilgilidir. Daha önce değinildiği gibi; Türk-İslam şehirleri bir cami, mescit veya meydan etrafında kümelenen hamam, bedesten ve konutlar şeklinde gelişmiştir. Kilis şehri de böyle bir gelenek üzerine kurulmuştur. Konutların eski olması, sokak ve cadde sistemlerinin günümüz teknolojisinde ortaya çıkan araç gereçler için uygun olmaması gibi nedenler nüfusun yer değiştirmesinde etkili olmuştur.

Harita 3.8: Kilis Şehri 2007 Yılı Mahalle Nüfusları.

Numara	Mahalle Adı	Numara	Mahalle Adı
1	Ebulüle	39	Saraç Mehmet Çavuş
2	Kartalbey	40	Maraşal Fevzi Çakmak
3	Mercidabık	41	Izzettin Iyigün Paşa
4	Şıh Mehmet	42	Yeni Mahalle
5	Öncü Pınar	43	Tekye
6	Hürriyet	44	Innaplı Kütah
7	Polat Paşa	45	Tabakhane
8	Barış	46	Aslan
9	Bölük	47	Gaziler
10	Cumhuriyet	48	Vaiz
11	Zeytinli	49	Islambey
12	Hasan Kamil Demirbaş	50	Büyükkütah
13	Nedim Okmen	51	Ketenciler
14	Ismet Paşa	52	Tırıklı
15	Atatürk	53	Akpınar
16	Mücahitler	54	Deveciler
17	Şıh Abdullah	55	Yedi Aralık
18	Nacaroğlu	56	Altınüzüm
19	Hindioğlu	57	Karaali
20	Mullahamit	58	Okçular
21	Yavuz Sultan Selim	59	Hacı Ilyas
22	Mıhali	60	Osmangazi
23	Çaylak	61	Müslümanbey
24	Şıh Ahmet	62	Hakverdi
25	Abdioymağı	63	Demirciler
26	Nurettin	64	Şehit Sakıp
27	Canpolat Paşa	65	Meşetlik
28	Mehmet Rıfat Kazancıoğlu	66	Hacı Gümüş
29	Doğan Güreş Paşa	67	Şıhlar
30	Albay Ibrahim Karaoğlanoğ	68	Şehitler
31	Yaşar Aktürk	69	Namık Unler Paşa
32	Aşıt	70	Bilal Habeşi
33	Namık Kemal	71	Mehmet Sanlı
34	Kanuni Sultan Süleyman	72	Ekrem Çetin
35	Helvacıoğlu	73	Oylum
36	Muallim Rıfat Bilge	74	Kazım Karabekir
37	Şörhabil		

2012 yılında Kilis şehrinin nüfusu 2007 yılına göre, %9,53 artarak 85.119'a yükselmiştir. Bu yılı önemli kılan bir diğer unsur da Suriye'deki iç savaş nedeniyle şehri etkilemeye başlayan mülteci akınıdır. 2012 yılında çok katlı modern konutların inşa edildiği Ekrem Çetin 8.188'le en fazla nüfusa sahip mahalledir. Yaşar Aktürk 4.546, İsmetpaşa 4.046, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu 3.513, Mehmet Şanlı 2.810, Kazım Karabekir 2.595, Atatürk 2.385, Doğan Güreş 2.314, Helvacıoğlu 2.186 ve Nedim Ökmen 1.915 nüfusa sahip önemli mahallelerdir (Tablo 3.25, Harita 3.9).

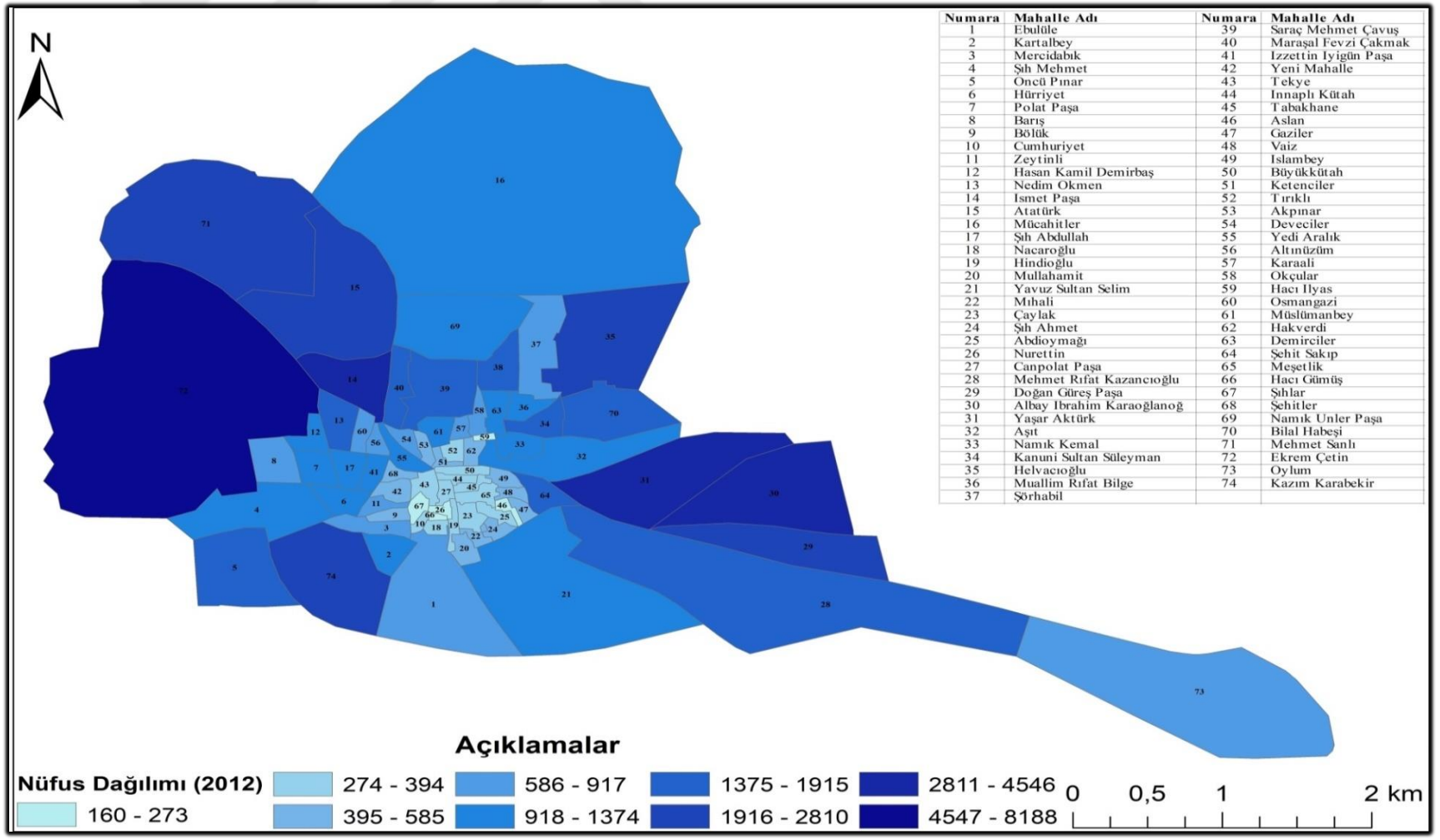
2012 yılında nüfusu en az olan mahalleler; Hacıilyas 160, Nurettin 196, Hacıgümüş 209, Şıhlar 239, Canpolatpaşa 311, Tabakhane 328, Cumhuriyet 332, Büyükkütah 343, Meşetlik 355, Nacaroğlu 365, Tekye 374, Tırıklı 378, İnnaplıkütah 385, Abdioymağı 388 ve Çaylak 394'tür (Harita 3.9). Şehrin eski mahalleleri ikamet bağlamında cazibesini iyice kaybetmiştir.

2014 yılında Kilis şehrinin 75. mahallesi Necmettin Erbakan olmuştur. 2018 yılında şehir nüfusu ilk kez 100 bini aşarak 100.675'e yükselmiştir. Ancak Suriyeli mülteciler de hesaba katıldığında şehirde yaşayan insan sayısının çok daha fazla olduğu söylenebilir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğünün 2019 Aralık ayı bülteninde Kilis'te yaşayan Suriyeli mülteci sayısı 115.741'dir. İl nüfusuyla karşılaştırıldığında Suriyeliler, Kilis il nüfusunun %81,20'sini oluşturarak dikkat çeken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

2018 yılı ADNKS sonuçlarına göre; Kilis şehrinde en fazla nüfusa sahip mahalle 13.087 ile Ekrem Çetin'dir. 2000 yılından sonra gelişmeye başlayan Mehmet Rıfat Kazancıoğlu Mahallesi hızla büyümüş ve nüfusu 6.834'e yükselmiştir. Bu mahalleler dışında; Kazım Karabekir 5.235, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu 5.187, Mehmet Şanlı 4.919, Atatürk 4.797, Yaşar Aktürk 4.721, İsmetpaşa 3.758, Necmettin Erbakan 2.916, Helvacıoğlu 2.327 ve Şıhmehmet 2.082 nüfus barından önemli mahallelerdir (Tablo 3.25, Harita 3.10).

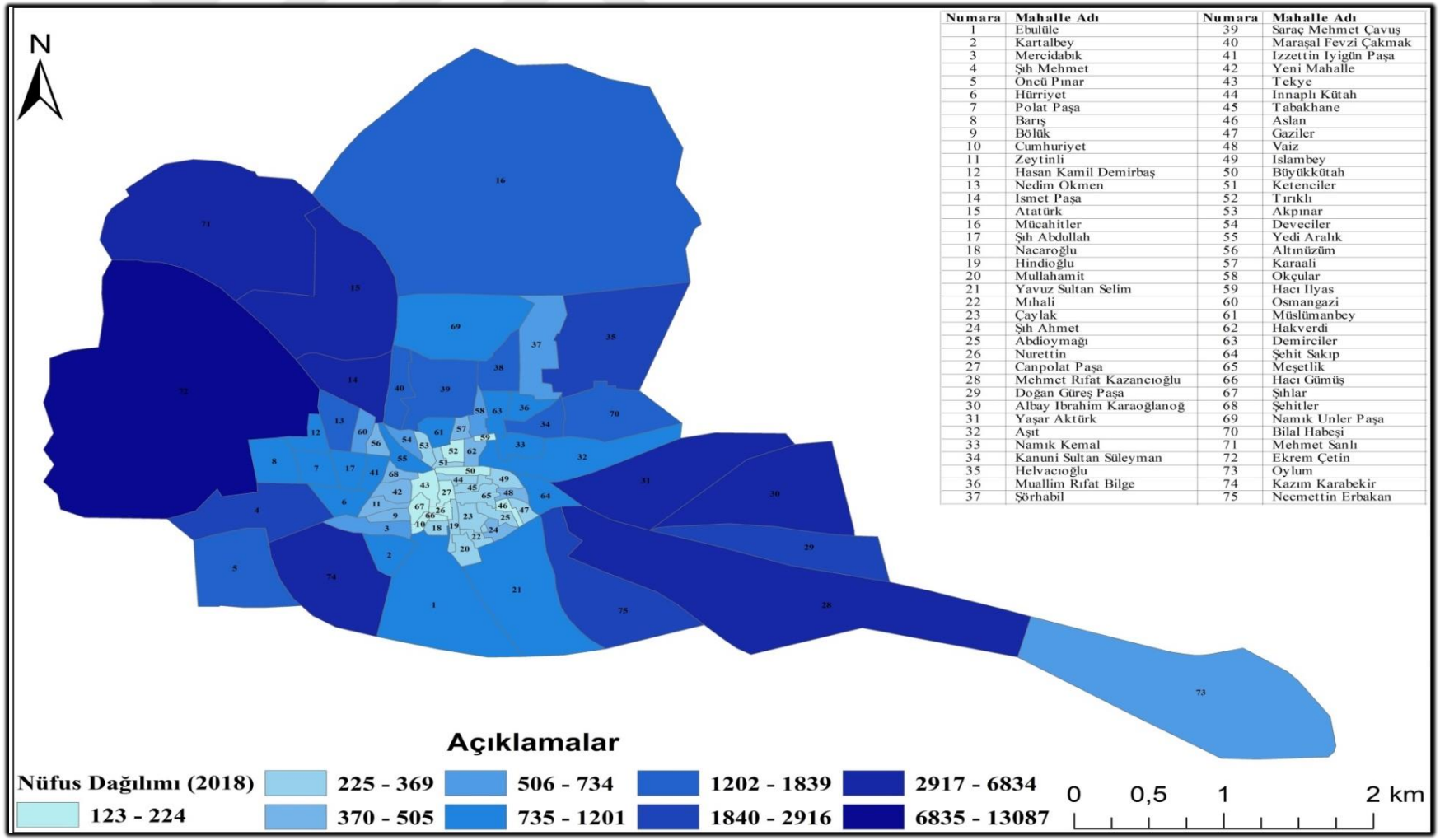
Sonuç olarak denilebilir ki; Kilis şehrinin bir zamanlar merkezini meydana getiren Tekye, Canpolatpaşa, Şıhlar, Nurettin, Vaiz, Hacıgümüş, Hacıilyas, Bölük, Meşetlik, Tabakhane, İnaplıkütah, Büyükkütah, Cumhuriyet, Çaylak, Hindioğlu, Abdioymağı, Ketenciler, Şehitler ve Hindioğlu gibi mahallelerde işyerleri toplanmış buna karşın 2000 yılından sonra bu mahalleler, ikamet alanları olmaktan uzaklaşmışlardır. 2000 yılından sonra Ekrem Çetin, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu, Yaşar Aktürk, Kazım Karabekir, Atatürk, Mehmet Şanlı, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu ve Necmettin Erbakan mahalleleri hızla nüfuslanmıştır.

Harita 3.9: Kilis Şehri 2012 Yılı Mahalle Nüfusları.

Numara	Mahalle Adı	Numara	Mahalle Adı
1	Ebulüle	39	Saraç Mehmet Çavuş
2	Kartalbey	40	Maraşal Fevzi Çakmak
3	Mercidabık	41	İzzettin Iyigün Paşa
4	Şih Mehmet	42	Yeni Mahalle
5	Öncü Pınar	43	Tekye
6	Hürriyet	44	Innaplı Kütah
7	Polat Paşa	45	Tabakhane
8	Barış	46	Aslan
9	Bölük	47	Gaziler
10	Cumhuriyet	48	Vaiz
11	Zeytinli	49	Islambey
12	Hasan Kamil Demirbaş	50	Büyükkütah
13	Nedim Okmen	51	Ketenciler
14	İsmet Paşa	52	Tırıklı
15	Atatürk	53	Akpınar
16	Mücahitler	54	Deveciler
17	Şih Abdullah	55	Yedi Aralık
18	Nacaroğlu	56	Altınüzüm
19	Hindioğlu	57	Karaali
20	Mullahamit	58	Okçular
21	Yavuz Sultan Selim	59	Hacı Ilyas
22	Mıhali	60	Osmangazi
23	Çaylak	61	Müslümanbey
24	Şih Ahmet	62	Hakverdi
25	Abdioymağı	63	Demirciler
26	Nurettin	64	Şehit Sakıp
27	Canpolat Paşa	65	Meşetlik
28	Mehmet Rıfat Kazancıoğlu	66	Hacı Gümüş
29	Doğan Güreş Paşa	67	Şıhlar
30	Albay Ibrahim Karaoğlanoğ	68	Şehitler
31	Yaşar Aktürk	69	Namık Unler Paşa
32	Aşıt	70	Bilal Habeşi
33	Namık Kemal	71	Mehmet Sanlı
34	Kanuni Sultan Süleyman	72	Ekrem Çetin
35	Helvacıoğlu	73	Oylum
36	Muallim Rıfat Bilge	74	Kazım Karabekir
37	Şörhabil		

Harita 3.10: Kilis Şehri 2018 Yılı Mahalle Nüfusları.

Numara	Mahalle Adı	Numara	Mahalle Adı
1	Ebulüle	39	Saraç Mehmet Çavuş
2	Kartalbey	40	Maraşal Fevzi Çakmak
3	Mercidabık	41	Izzettin Iyigün Paşa
4	Şih Mehmet	42	Yeni Mahalle
5	Öncü Pınar	43	Tekye
6	Hürriyet	44	Innaplı Kütah
7	Polat Paşa	45	Tabakhane
8	Barış	46	Aslan
9	Bölük	47	Gaziler
10	Cumhuriyet	48	Vaiz
11	Zeytinli	49	Islambey
12	Hasan Kamil Demirbaş	50	Büyükkütah
13	Nedim Okmen	51	Ketenciler
14	Ismet Paşa	52	Tırıklı
15	Atatürk	53	Akpınar
16	Mücahitler	54	Deveciler
17	Şih Abdullah	55	Yedi Aralık
18	Nacaroğlu	56	Altınüzüm
19	Hindioğlu	57	Karaali
20	Mullahamit	58	Okçular
21	Yavuz Sultan Selim	59	Hacı Ilyas
22	Mıhali	60	Osmangazi
23	Çaylak	61	Müslümanbey
24	Şih Ahmet	62	Hakverdi
25	Abdioymağı	63	Demirciler
26	Nurettin	64	Şehit Sakıp
27	Canpolat Paşa	65	Meşetlik
28	Mehmet Rıfat Kazancıoğlu	66	Hacı Gümüş
29	Doğan Güreş Paşa	67	Şıhlar
30	Albay Ibrahim Karaoğlanoğ	68	Şehitler
31	Yaşar Aktürk	69	Namık Unler Paşa
32	Aşıt	70	Bilal Habeşi
33	Namık Kemal	71	Mehmet Sanlı
34	Kanuni Sultan Süleyman	72	Ekrem Çetin
35	Helvacıoğlu	73	Oylum
36	Muallim Rıfat Bilge	74	Kazım Karabekir
37	Şörhabil	75	Necmettin Erbakan

3.2.4.3. Şehir içi Ulaşım, Konutlar, Cadde ve Sokak Sistemleri

Şehir içi ulaşım, iş ve konut alanlarıyla sosyo-kültürel sahalar gibi farklı özellikler gösteren arazi kullanımlarının birbirleriyle olan ilişkileri kapsamında ele alınması gereken çok yönlü bir konudur (Akbulut, 2016: 337). Şehirsel ulaşım, var olan kaynakları değerlendirme ve olabilecek kaynakları değerlendirilebilir hale getirme olayı yani bir yönetim özelliği taşır (Yılmaz Gündüz & vd., 2011: 141). "Mekânsal gelişmenin ulaşım alanlarındaki etkilerinin yanı sıra, ulaşım sisteminin de, mekânsal gelişmeye ve kent formuna önemli etkileri vardır" (Adıgüzel vd., 2015: 31). Gerçektende şehir içi ulaşım şehirlerin gelişimi, sahip olduğu potansiyelin ortaya konması ve hizmetler arasında bağlantı sağlanması açısından büyük öneme sahiptir. Çalışma sahamız olan Kilis şehri, topoğrafik olarak eğimin düşük olduğu Mercidabık Ovası üzerine kurulmuştur. Bu nedenle ulaşıma dönük projelerde yapım maliyetleri düşüktür.

Kilis şehrinin şehir içi ulaşım, cadde ve sokak sistemleri iki şekilde incelenebilir: Birincisi, şehrin tarihi kısımlarını oluşturan mahallelerde tarihi dokuya sahip cadde ve sokak sistemleri, ikincisi ise 1995'te Kilis'in il olmasıyla modern tarzda planlanmış cadde, sokak, bulvar ve bisiklet yolundan oluşur.

Tarihi dokuya sahip olan şehirlerde, anıtsal özellik gösteren yapılar ve yerleşme dokusu şehre has bir kimlik oluşturur (Taşçıoğlu & Atmaca, 2015: 55). Kilis şehri, kendine has inşa edilmiş olan tarihi Kilis evleri, bu evleri birbirine bağlayan cadde ve sokak sistemleriyle önemli bir kimliğe sahiptir. Türk-İslam şehirlerinin plansız bir şekilde geliştiklerine yönelik oluşturulan algılar gerçek olmaktan uzaktır. Türk-Osmanlı şehirlerinde meydanların etrafında cami, mektep, medrese, hamam, çeşmeler ve pazarı oluşturan dükkanlar ile kahvehaneler bulunuyordu (Göney, 2011: 284). Osmanlı Devleti'nde şehir dokusu 4 unsur üzerine kuruludur: Birincisi; şehrin idari, sosyal, ekonomik ve kültürel fonksiyonlarının meydana geldiği bir meydan ikincisi; merkezi oluşturan bir ulu cami üçüncüsü; sosyal ve kültürel bütünlüğü meydana getiren cami ve toplanma merkezi arasında kalan çarşı ve son olarak cadde ve sokak sistemleri. Osmanlı şehirlerinde bir uzun çarşı ve bu çarşıya açılan her iş kolunun yer aldığı diğer küçük çarşılar bulunurdu (Bayartan, 2005: 88-89). Kilis şehri Canbolatpaşa Camii ve caminin etrafında kümelenen hamam, çeşme ve bedesten özelliğiyle tipik bir Osmanlı şehridir. Canbolatpaşa Camisi'nin karşısında Cumhuriyet Meydanı ve Mevlevihane bulunmaktadır (Foto 3.30).

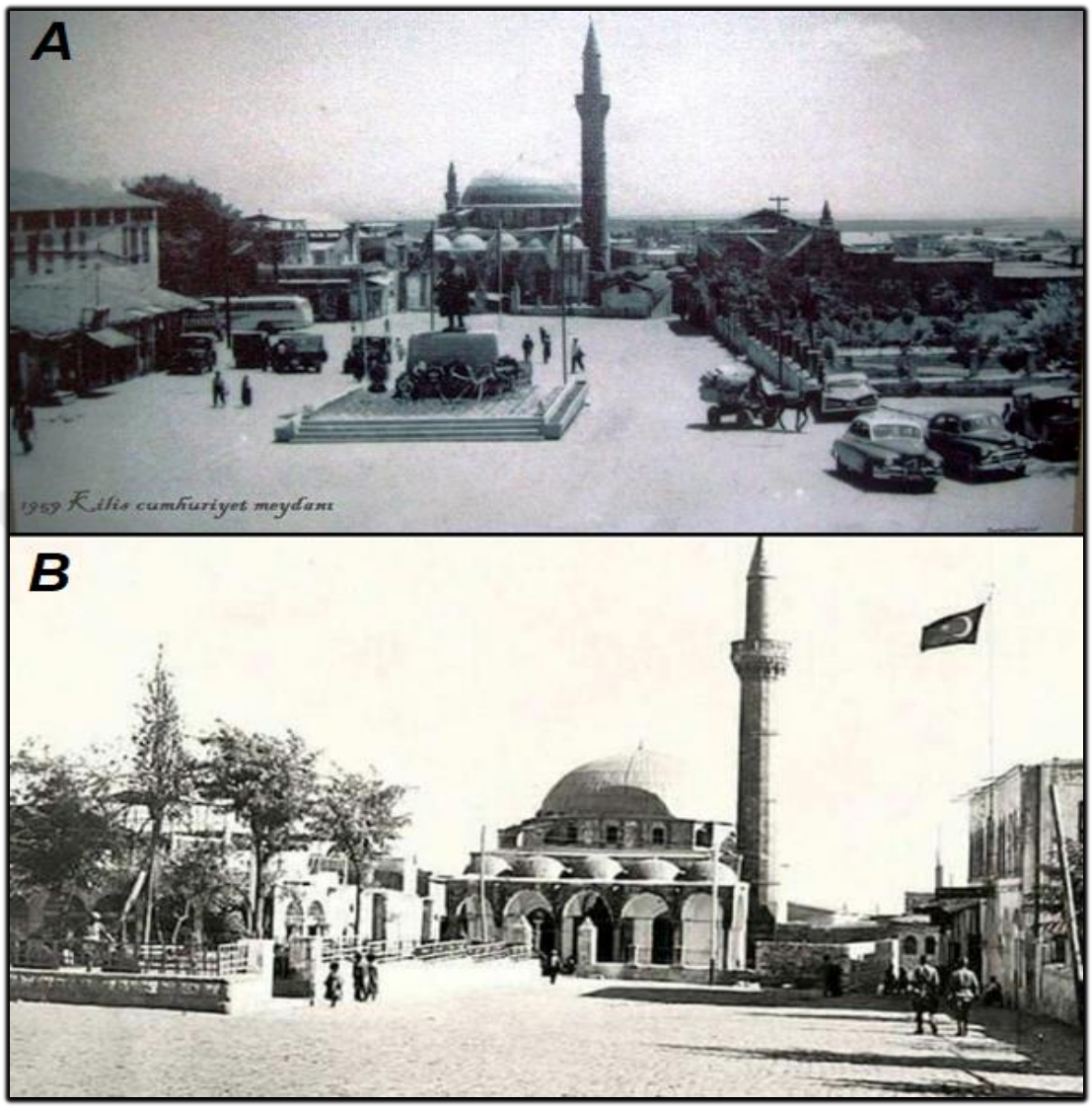

Foto 3.30: A- 1959 Yılında Cumhuriyet Meydanı ve Canbolatpaşa Camii, B- Muhtelif Bir Zamanda Canbolatpaşa camisi ve Meydan.
Kaynak: https://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=221480

Osmanlı şehirlerinde sokak ve caddeler dar, dolambaçlı, köşeli, kavisli ve çıkmaz sokakların bulunduğu bir yapıdadır. Cadde ve sokaklar merkezi alanla bağlantılı olarak çevreden merkeze ışınsal bir tarzda oluşturulmuştur. Kilis şehrinin eski yerleşim alanlarında sokaklar dar ve dolambaçlı, evler birkaç metrelik sokaklarda yan yana sıralanmış şekildedir. Yüksek duvarların koruduğu eski evler avluya açılarak aile mahremiyetinin korunması amaçlanmıştır. Sokak ve caddelerin dar olması sıcaklık ve tozdan korunmayı amaçlar. Bu duruma konutlar arasında bulunan kabaltılar örnek verilebilir (Foto 3.31).

Foto 3.31: Kilis Şehir Merkezinde Kabaltı Örnekleri.

Osmanlı şehirlerinde mahalleler bir meydana cadde ve sokakların şehrin meydanına bağlandığı sistemin en belirgin özelliği çıkmaz ve dolambaçlı sokaklarıyla bu sokakları süsleyen avlulu evlerin belli bir ahenk içerisinde olmasıdır (Bayartan, 2005: 95). Kilis şehrinde tarihi açıdan muazzam avlulu ev, sokak ve caddeler bulunmaktadır (Foto 3.32). Şehrin kentsel sit alanı kapsamına girmesiyle bazı yapılar korumaya alınmıştır ancak yapıların yeteri kadar önem görüp korunduğu söylenemez.

Kilis şehrinde sokak ve caddelerin dar olması günümüz koşullarında dezavantajlar oluşturabilmektedir. Örneğin, motorlu araçların dar sokaklara girememesi herhangi bir yangın, yaralanma veya afet durumunda müdahale etmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak Kilis şehrinde yaşayanlar bu konuda da çözümler üretmiştir. Motosiklet şehirde en fazla kullanılan araçlardandır. Motosikletle Kilis'in eski mahallelerinde bulunan dar ve dolambaçlı cadde ve sokaklarına rahatlıkla girilebilmektedir (Foto 3.33).

Foto 3.32: Kilis Cumbalı Evler (Aşıt Mahallesi).

Foto 3.33: Kilis Eski Sokak Sistemleri.

Sanayileşme ve iç göç, Türk-Osmanlı şehir planı yerleşim düzenini meydan, cadde ve sokakları değiştirmiştir (Göney, 2011: 290). Çalışma alanımız olan Kilis, bu

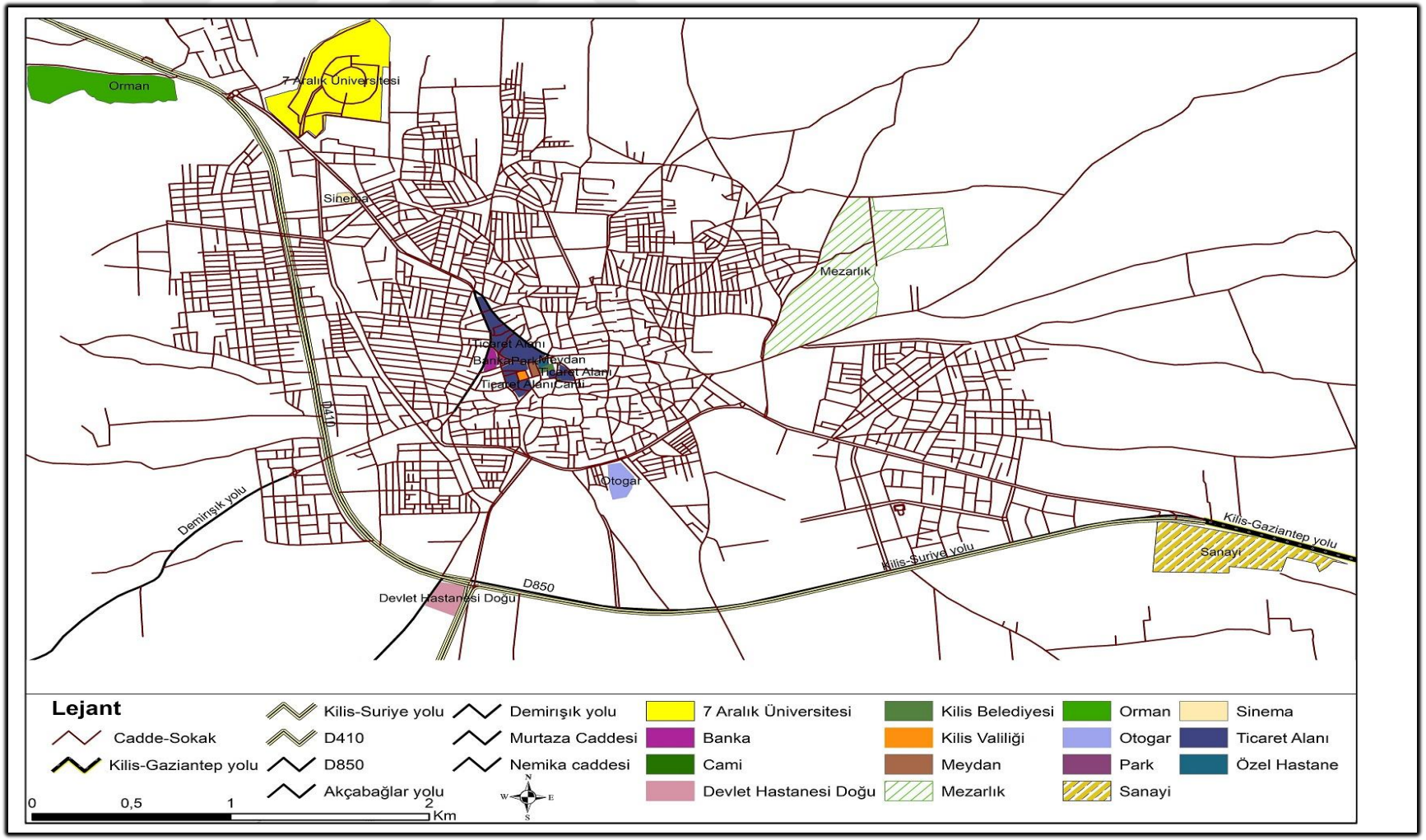
değişimden nasibini almış şehirlerden biridir. Planlı bir şekilde tasarlanmış çok katlı meskenler, geniş yollar, büyük bulvar ve kavşaklar 2000 yılından sonra daha fazla inşa edilmeye başlanmış ve bu gelişim süreci günümüzde de devam etmektedir.

Kilis şehrinde şehir içi ulaşım çevreden merkeze doğru gidildikçe karmaşık bir yapıya bürünmektedir. Cumhuriyet Cadde'si ulaşım yoğunluğunun en fazla olduğu akstır (Foto 3.34). Şehrin çekirdeğini oluşturan bu caddeye tüm yollar bir şekilde bağlanabilmektedir.

Foto 3.34: Kilis Cumhuriyet Caddesi.

Harita 3.11: Kilis Şehir Planı.

Toptan ve perakende iş alanlarının yoğun olduğu Cumhuriyet Meydanı çevresinde idari hizmetlerin yürütüldüğü resmi kurumlar da bulunmaktadır. Kilis Belediyesi, Valilik, İl Sosyal Güvenlik Kurumu Müdürlüğü Hizmet Binası gibi (Foto 3.35).

Foto 4.35: Kilis Cumhuriyet Meydanı.

Cumhuriyet Meydanı'ndan uzaklaşıldıkça yoğunluk azalmakla beraber cadde ve sokaklar genişlemeye başlar (Foto 3.36, Harita 3.11). Altınüzüm Mahallesi'nde Recep Tayyip Erdoğan Bulvarı ulaşımı kolaylaştıran artellerden biridir (Foto 3.36).

Foto 3.36: Recep Tayyip Erdoğan Bulvarı.

Şehir içi ulaşımında ana artellerle bağlantılı ara yolların fazla olması hizmetlere ulaşım noktasında kolaylık sağlar. Kazım Karabekir Mahallesi'nde yer alan Kilis Devlet Hastanesi D-850 yol güzergâhında yer aldığından trafik yoğunluğunun yaşandığı alanlardan biridir. Ancak İzzettin İyigün Bulvarı'yla şehir içindeki ara yollara bağlanır ve şehrin tüm yönlerinden kısa sürede hastaneye ulaşılabilir.

Kilis-Gaziantep D-850 yolu Alpaslan Türkeş Bulvarı'yla ikiye ayrılır: Birinci yol şehrin güneyinden kavis çizer ve kuzeye yönelir, ikinci yol ise şehir içinde devam ettikten sonra Doğan Güreş Bulvarı'nda güneyden gelen karayoluyla birleşerek Kilis-Hatay D-410'u oluşturur.

Kilis şehir merkezinde toplu ulaşım faaliyetlerini Kilis Belediyesine bağlı özel halk otobüsleri yürütmektedir. Şehirde birçok güzergâhta faaliyet gösteren bu otobüsler Oylum ve Söğütlüdere gibi şehir merkezinden uzak mahallelerle Çukuroba köyü yakınlarında kurulmuş olan yeni cezaevine de ulaşım imkânı sağlamaktadır. Kilis şehrinde şehir içi ulaşımda kullanılabilecek bir diğer vasıta bisiklettir. Ülkemizde birçok şehirde bisiklet yolları son yıllarda inşa edilmeye başlanmıştır. Kilis şehri bu konuda şanslı olan şehirlerdendir. Eğimin az olmasının etkisiyle şehrin güneydoğusundan batı yönünde devam edip kuzeyde sona eren bisiklet yolu yapılmıştır. Yürüyüş ve bisiklet yolu projesi 2016 yılında başlamış olup 25 km uzunluğunda tasarlanmıştır. 2019 yılı Kilis Belediyesi faaliyet raporunda 7,5 m^2 uzunluğunda, 56.000 m^2 alana sahip yürüyüş ve bisiklet yolu inşa edilmiştir (Foto 3.37). Ayrıca Kilis Belediyesi tarafından bisikletin kullanımını artırmaya yönelik 8.000 kadar bisiklet dağıtımı yapılmıştır.

Foto 3.37: Kilis Şehrinde Yürüyüş ve Bisiklet Yolu.

Kilis il statüsü aldıktan sonra şehir olarak genişlemeye başlamış ve fonksiyonel alanlar çeşitlilik göstermiştir. Kırsal alanlardan şehre doğru göçler yaşanmış bu durum konut ihtiyacını artırmıştır. Ayrıca Kilis'in eski mahalleleri konut ihtiyacını karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bu nedenle dairevi bir yapıda olan Kilis şehrinde yeni yerleşim alanları ortaya çıkmıştır. Şehir morfolojisinde 2000 yılından sonra önemli gelişmeler yaşanmıştır. Toplu Konut İdaresi (TOKİ) tarafından her şehirde olduğu gibi Kilis'te de konutlar yapılmıştır. 2003–2018 yılları arasında TOKİ tarafından 1.152 adet konutun yapımı planlanmış ve hepsi tamamlanmıştır. Yapılan konutlar şehrin geleneksel konut yapısıyla uyumlu olmasa da konut ihtiyacını kısmen karşılamıştır. Merkezini üniversitenin oluşturduğu şehrin kuzeybatısında TOKİ konutları dışında rezidans ve apartman kültürü hızla artmaya başlamıştır (Foto 3.38). Şehrin kuzeybatısında Ekrem Çetin, Mehmet Şanlı, ve Atatürk Mahalleleri, batı ve güneybatıda Şıhmehmet ve Kazım Karabekir, güneyde Yavuz Sultan Selim, güneydoğuda Necmettin Erbakan, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu ve Doğan Güreş Paşa Mahalleleri ve doğuda Albay İbrahim Karaoğlanoğlu'yla Yaşar Aktürk Mahalleleri yeni meskenlerle genişlemeye başlamıştır.

Foto 3.38: Kilis Şehrinde TOKİ Konutları ve Yeni Konutlar.

Kilis şehrinde konut yapısı merkezden çevreye doğru üç kısımda incelenebilir: Birinci kısmı şehrin merkezinde yer alan eski evlerle bu evlerin çevresinde yer alan tek veya iki katlı konutlar, ikinci kısımda; şehre yapılan göçlerle ortaya çıkan tek veya iki katlı konutlarla bu konutların içerisinde yer alan çok katlı binalar, üçüncü kısım ise; şehrin dışında güneyden kuzeye doğru bir yay şeklinde gelişmiş olan TOKİ, rezidans ve çok katlı binaların yer aldığı konut alanlarıdır. Bu sıralama aynı zamanda merkezden çevreye doğru şehir sakinlerinin sosyo-ekonomik yapısını da yansıtmaktadır.

3.2.4.4. Şehrin Kuruluşuna Etki Eden Faktörler ve Mekânsal Gelişimi

Yerleşme, doğal çevreyle insanın birbirine olan etkileri sonucu ortaya çıkan mekânlardır. Şehir ve kır yerleşmeleri sosyo-ekonomik olarak farklı özellikler gösterse de, yerleşme yeri olarak kuruluşlarında aynı unsurlar etkili olmuştur. Nitekim şehir yerleşmeleri kırsal yerleşme evrelerini atlatarak nüfusu çoğalmış ve fonksiyonları artmış sahalardır.

Şehir yerleşmelerinin kuruldukları fiziksel çevre, şehirlerin gelişimleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. Jeoloji, topoğrafya, iklim, su kaynakları ve bitki örtüsü gibi özellikler şehrin kuruluş ve gelişimini etkiler.

Jeolojik açıdan şehrin kurulduğu zeminin gevşek bir yapıda olması gelişimi olumsuz etkiler. Sert yapıda olan kayaçlar; volkanik, ayrışmamış metamorfik kayaçlar, sert kum, killi silt ve sert kil iyi zemini oluşturur (Özdeş, 1972: 90). Bu gibi alanların taşıma kapasitesi gevşek yapıda kum, kil veya taban suyu seviyesinin yüksek olduğu alüvyal tabakalı zeminlere göre daha fazladır. Bu nedenle bu gibi zeminlerde farklı yapı teknikleri kullanılarak meskenler inşa edilebilir ancak kat sınırlaması getirilmelidir. Kilis şehrinin kuzeyinde yer alan Resul Osman Dağı ve çevresinin zemini bazalttan oluşurken şehrin nüvesi ve güneyi alüvyal zemin üzerine kurulmuştur (Harita 1.5). Gevşek zeminli sahaların bir diğer tehlikesi depremlerdir. Kilis şehri 3. ve 4. derece deprem kuşağı üzerinde yer alır. Kilis şehrinde küçük çaplı depremler yaşanmakla beraber şehri etkileyecek büyüklükte depremler yaşanmamaktadır. Doğu Anadolu Fay Hattı'nın güney kısmını oluşturan Hatay iline, Musabeyli ilçesi coğrafi olarak yakın olduğundan depremler bu ilçeyi daha fazla etkiler.

Şehirlerin kuruluş ve gelişimini etkileyen faktörlerden bir diğeri topoğrafyadır. Şehrin kurulduğu yerin yüksekliği, eğimi, bakı özellikleri topoğrafya şartları

sonucunda şekillenir. Eğimin fazla olduğu şehirlerde konut alanları, ulaşım, alt yapı, sosyal ve kültürel alanların inşası hem maliyetli olur hem de şehrin gelişimini yavaşlatabilir. Kilis şehri Mercidabık Ovası üzerine kurulduğundan eğim değerleri %1-5 arasındadır. Kuzeyde yer alan Resul Osman Dağı (943 m.) ile kuzeybatıda tepelik alanları oluşturan; Şeyhmehmet (774 m.), Polatlık (788 m.), Yenibağ (678 m.) şehrin kurulduğu yere göre eğim değerlerinin %15-20 arasına çıktığı tepelerdir (Harita 1.3). Ülkemiz Kuzey Yarımkürede Orta Kuşak'ta yer aldığından güneye bakan taraflar daha fazla güneş ışığı gördüğünden mesken ve eklentileri inşa edilirken güney cephe daha fazla tercih edilir. Konutların güneye bakan cephede kurulması kışın ısınmayı kolaylaştırarak kaynak tasarrufu sağlar. Kilis şehri ovada kurulmuş olup konutlarda güney cephesi daha fazla tercih edilmektedir (Harita 1.4).

Şehirlerin kuruluş ve gelişimini etkileyen diğer fiziki faktörler iklim ve su kaynaklarıdır. İlk yerleşim alanlarının kurulduğu sahalara bakıldığında; iklimin ılıman olduğu, su kaynaklarının fazla olduğu, tarımsal arazilere sahip; Fırat, Dicle, Nil, Ganj ve İndus gibi nehirlerin akış gösterdiği havza alanları tercih edilmiştir. Kilis şehri iklim özellikleri açısından yerleşme için uygun koşullara sahiptir. Akdeniz ikliminin yaşandığı şehirde yaz aylarında sıcaklıklar diğer mevsimlere göre daha yüksek olsa da kışın sıcaklıklar aşırı düşüş göstermez. Yıllık yağış miktarı 489 mm'dir (Tablo 1.14). Yıllık sıcaklık ortalaması 17,2 ^{o}C'dir. Hâkim rüzgâr yönü kuzeybatıdır (Şekil 1.2). İklimin uygun olması Kilis şehrinin güneyinde bulunan tarım alanlarını da olumlu yönde etkiler. Sıcaklık ortalamalarının yazın yükselmesi şehirdeki meskenler, cadde ve sokak sistemlerini etkilemiştir. Meskenlerin birbirine yakın olması, sokak ve caddelerin dar, dolambaçlı, kavisli, kabaltılarla bezenmiş olmaları sıcaklıkla ilgilidir.

Kilis şehri içme ve kullanma suyu kaynakları açısından zengin kaynaklara sahip olmasa da birçok kaynaktan yararlanılarak şehrin ihtiyaçları karşılanmaktadır. Yeniyapan, Seve Barajı, Narlıca Kaynağı, yeraltı kaynak suları ve yapımı devam eden Yukarı Afrin Barajı projesiyle şehrin içme ve kullanma suyu ihtiyacı uzun yıllar karşılanabilecektir. Ancak 100 bin olan şehir nüfusu Suriyeli mülteciler nedeniyle yaklaşık 200 bine yükselmiştir. Bu durum planlaması yapılan su kaynaklarının daha erken sürede tükenmesine neden olabilir. Şehirde kaynak sularının kullanımı tarihi özellik göstermektedir. Tarihi öneme sahip birçok çeşmenin bulunduğu şehirde günümüzde de insanlar içme suyu ihtiyaçlarını şehrin farklı noktalarında yer alan kastellerden karşılamaktadır (Foto 3.39).

Foto 3.39: Kilis Şehrinde Çeşmeler (Kastel).

Kilis şehrinin kuruluş ve gelişimini hızlandıran beşeri faktörler arasında İpekyolu'nun bir parçası olan ve Halep'e giden ticaret yolu üzerinde kavşak noktası olması önemli bir etkendir (Foto 3.40). Hakikaten 2011 yılına kadar Kilis şehrinde Suriye'yle bağlantıyı sağlayan Öncüpınar sınır kapısından veya sınırda yer alan köyler üzerinden illegal yollarla çeşitli mallar getirilmekteydi. Ancak 2011 yılında başlayan iç savaş sınır ticaretini bitme noktasına getirdiği gibi kaçakçılık faaliyetinde bulunanları da etkiledi. Aynı zamanda kitlesel olarak Suriyelilerin şehre gelmesi ticaret hayatına olumlu-olumsuz etkilerde bulundu.

Foto 3.40: Kilis-Gaziantep arasındaki Yolda Muhtelif Bir Zamanda Mal Taşıyan Tüccarlar.
Kaynak: https://www.facebook.com/KİLİS-SEVDALILARI-276185977259/

Günümüzde şehirlerde nüfusun artması şehirlerin eski sınırlarının dışına çıkarak saha kazanmalarını hazırlamış bunun sonucunda şehirler çevrelerine doğru yayılmaya ve genişlemeye başlamışlardır (Göney, 2017a: 136). Çalışma sahamız olan Kilis şehrinin ilk kuruluş yeriyle ilgili net bir ifade ortaya koymak mümün değildir. 16. yüzyılda 6 mahalleden oluşup 19. yüzyıl sonlarında mahalle sayısı 32'ye yükselmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nden sonra şehir 1995 yılına kadar Gaziantep'e bağlı küçük bir ilçe olarak varlığını devam ettirmiştir. Ülkemizde 1950 yılında kırsal alanlardan şehirlere doğru yoğun göçler yaşanmıştır. Kilis şehrinin 1950 yılından günümüze kadar şehir olarak yaşadığı kentsel büyümeyi ortaya koymak için; Hairta Genel Komutanlığından alınan 1950, 1976, 1985 ve 1999 yıllarına ait hava fotoğraflarıyla 2019 yılı uydu ve Google-Earth görüntüleri ArcGis 10.4 ortamında kullanılmıştır (Harita 3.12).

Şehir planları, sadece şekilsel olarak değil, esas olarak şehir sakinlerinin hayatının simgesi olduğu gibi aynı zamanda hayat tarzının da bir yansımasıdır (Göney, 2017a: 9). 1950 ve öncesinde Kilis şehir planı, şehir sakinlerinin hayat tarzını yansıtacak şekilde şekillenmiştir. Ovalık alan üzerinde kurulan Kilis şehri, Osmanlı şehirlerinde görülen cami-meydan-bedesten üçlüsünün etrafında gelişen, cadde ve sokaklarının ışınsal olarak merkezi alana doğru çıktığı dairevi bir şehir fizyonimisine sahipti (Harita 3.12). "Günümüzde; düz, geniş ovalık sahalarda ışınsal yol şebekesine göre tasarlanmış şehir planları yaygındır" (Göney, 2017a: 36). 1990'lü yılların başında var olan 32 mahallenin 1950 yılına kadar da aynı kaldığı tahmin edilmektedir. 1935 yılında 24.620 olan şehir nüfusu 1950 yılında 27.550'ye yükselmiştir. Şehir nüfsunun 15 yıllık periyotta 1935 yılı nüfusunun %12'si kadar az miktarda artmasında sosyal ve ekonomik zorluklarla İkinci Dünya Savaşı'nın etkisinden söz edilebilir.

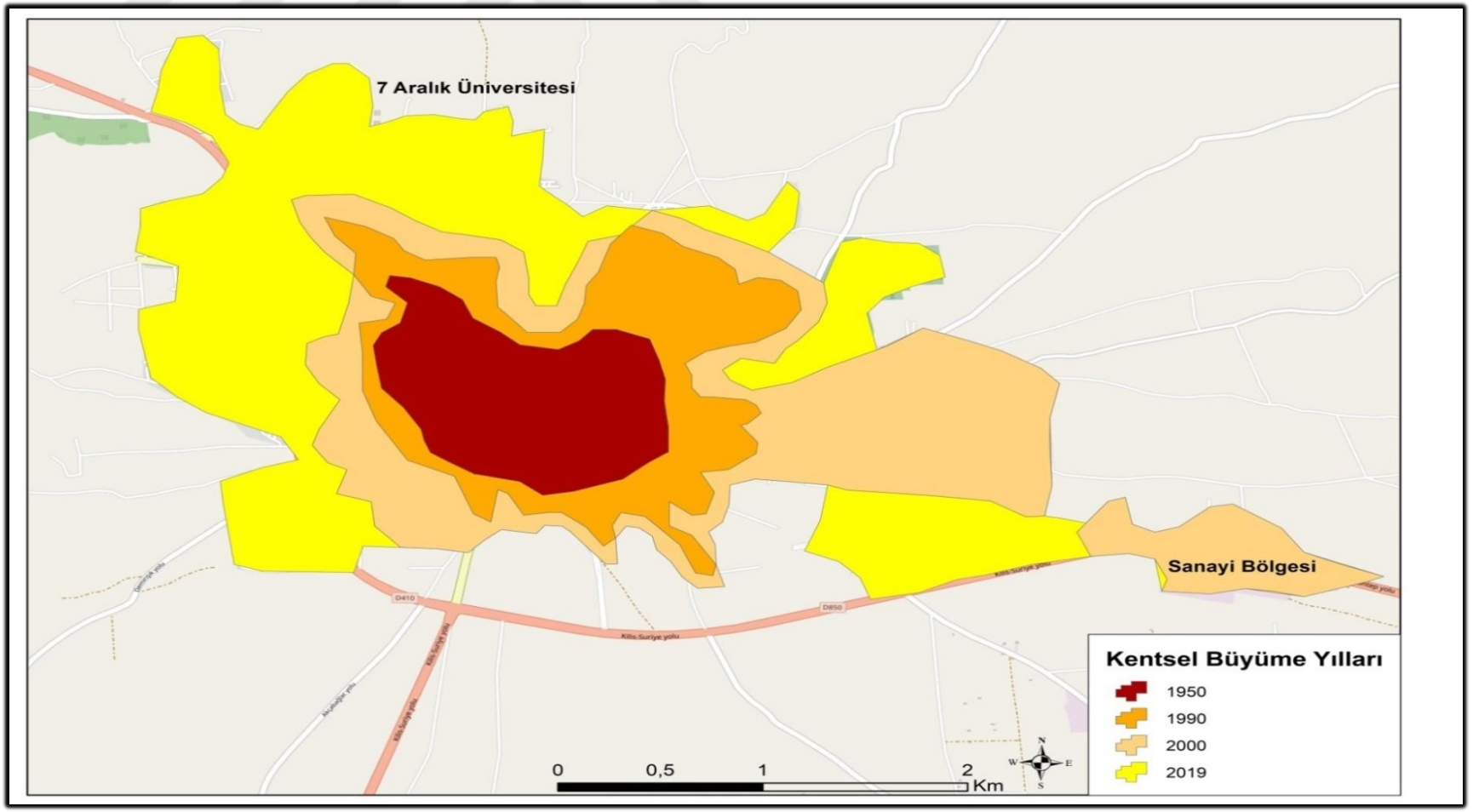

Foto 3.41: 1939 Tarihinde Kilis Çarşısı.
Kaynak: https://www.tarihtarih.com/?Syf=4&Fa=2&Id=221480

Foto 3.42: 1925 Yılında Kilis Şehri.
Kaynak: http://www.eskiturkiye.net/3429/eski-kilis-1925

Harita 3.12: Kilis Şehri Mekânsal Gelişimi (1950–2019).

1950-1990 yılları arasında Kilis şehri mekânsal olarak gelişme trendine girmiştir. 1950'de 27.550 olan şehir nüfusu, 1975'te 54.055, 1990'da ise 82.882'ye yükselmiştir. Şehir nüfusu 40 yıllık zaman diliminde %200'den fazla artış göstermiştir. Ülkemizde 1950 yılından sonra yaşanan iç göç, Kilis şehrinde de yaşanmıştır. 1950-1990 yılları arasında Kilis şehri, mekân olarak tüm yönlerde gelişme göstermiş olsa da özellikle KD yönünde daha fazla genişlediği söylenebilir Namık Kemal, Kanuni Sultan Süleyman, Demirciler, Şörhabil ve Fatih Sultan Mehmet KD yönünde genişlemeye bağlı olarak ortaya çıkan mahallelerdir (Harita 3.12).

Kilis şehrinin güney kısımlarını tarım alanları oluşturur. Şehrin güney yönünde imara açılarak konutların yapılması ülkemizin kısıtlı tarım arazilerini heba etmek olur. 1950–1990 yılları arasında Kilis şehrinde güneydeki tarım arazilerine doğru hızlı bir kayma meydana gelmiştir. Şehrin güneyinde yer alan Ebülule ve Yavuz Sultan Selim mahalleleri güneye doğru daha fazla yayılmıştır (Harita 3.12). Şehrin KB ve B yönlerinde de yeni yerleşme alanları kurulmuştur. İzzettin İyigün, Altınüzüm ve Şıhabdullah batı yönlerinde gelişme gösteren mahallelerdir. 1950–1990 yılları arasında kurulan konutların bir kısmı çok katlı yapılırken büyük bir kısmı ise kırsal yerleşmelerde daha çok görülen tek veya iki katlı konutlar şeklinde yapılmıştır (Foto 3.43).

Foto 3.43: Müslümanbey Mahallesi ve Sokağı.

1990–2000 yılları arasında Kilis şehrine il statüsü verilmiş bunun sonucunda şehir planı değiştirilerek 34 olan mahalle sayısı 70'e yükseltilmiştir. Şehrin güneye doğru olan yayılış alanı büyük oranda durmuş, yerleşim sahası olarak daha çok D, B ve K yönleri tercih edilmiştir. 1990 yılında 82.882 olan şehir nüfusu, 1995 yılında il statüsü aldıktan sonra yaklaşık %14,73 azalarak 70.670'e inmiştir. Bu durumun sebebi ülkemizde 2000 yılına kadar uygulanmakta olan nüfus sayım yöntemiyle ilgilidir. Kilis mahalli yöneticileri Kilis'in il statüsü kazanması için il ve şehir nüfusunu fazla göstermiştir.

1990–2000 yılları arasında İsmetpaşa, Saraç Mehmet Çavuş, Mareşal Fevzi Çakmak, Yaşar Aktürk, Albay İbrahim Karaoğlanoğlu, Namık Ünler, Nedim Ökmen, Barış, Polatpaşa, Hasan Kamil Demirbaş, Osmangazi, Bilali Habeş, Şıhmehmet, Ekrem Çetin, Atatürk ve Mücahitler şehrin genişlemesine bağlı olarak ortaya çıkan mahallelerdir (Harita 3.12).

1990 yılından sonra kurulan mahallelerde, eski mahallelere göre cadde ve sokaklar genişletilmiştir. Ayrıca toplumsal ihtiyaçları karşılamak adına eğitim, sağlık ve yeşil alanlar planlamaya dâhil edilmiştir. Kentsel sit alanı olarak koruma altına alınan mahallelerde oyun ve yeşil alanlar çok kısıtlı iken, planlaması yeni yapılan mahallelerde oyun alanları ve yeşil alanlar mekânsal planlama mevzuatı dikkate alınmıştır. Ayrıca çok katlı binaların sayısında da artış yaşanmıştır (Foto 3.44).

Foto 3.44: Nedim Ökmen Mahallesi, Islahiye Caddesi.

Foto 3.45: Hannan Özürberk Parkı.

Kilis şehri, 2000'li yıllardan sonra şehir fonksiyonları açısından daha fazla gelişmeye başlamıştır. OSB ve Üniversite gibi kurumlar şehir dokusu üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. 2000-2019 yılları arasında şehrin B ve KB yönlerinde çok hızlı bir yerleşme meydana gelmiştir. Şehrin konut ihtiyacını karşılamak için TOKİ tarafından konutlar inşa edilmiştir. 2000 yılından sonra Ekrem Çetin, Mehmet Şanlı, Atatürk, Mücahitler, Şıhmehmet, Kazım Karabekir, Yaşar Aktürk ve Doğan Güreş Paşa Mahalleleri'nde çok katlı modern binalar, geniş cadde ve sokak sistemleri, yeşil alanlarla yüksek gelirli ve orta tabakadaki insanların talep ettiği mahalleler ortaya çıkmıştır.

Foto 3.46: Oylum Mahallesi Yakınında Kurulan Villalar.

Öncüpınar ve Oylum köyleri mahalle olarak kilis şehrine bağlanmıştır. Oylum Höyüğ'ün bulunduğu Oylum Mahallesi tarım arazileri varlığı fazla olan yerleşmelerdendir. Bu arazilerin imara açılmasıyla villa tarzı lüks konutlar inşa edilmiştir (Foto 3.46).

Kilis şehrinde yeni yerleşim alanları D-850 yol güzergâhı boyunca kurulmuş olan mahalleler olup şehrin güneyinden başlayarak bir hat şeklinde kuzeye kadar modern konutlar inşa edilmiştir. Güneydoğudan güneybatıya doğru; Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Yavuz Sultan Selim, Ebülule, batıdan kuzeybatıya doğru; Şıhmehmet, Ekrem Çetin, Mehmet Şanlı, kuzeyde; Mücahitler bu hat üzerinde yer alan mahallelerdir. Güneyde yer alan mahalleler tarım arazileri üzerinde yer aldığından fıstık, zeytin ve üzüm bağları arasında konutlar yükselmiştir (Foto 3.47). Bu mahallelerde çok katlı yeni konut inşaatları devam etmektedir.

Foto 3.47: A- Doğan Güreş Mahallesi, B- Rıfat Kazancıoğlu Mahallesi, C- Yavuz Sultan Selim Mahallesi, D- Ekrem Çetin Mahallesi.

Kilis şehir merkezinin güneyinden başlayarak kuzeyde sona eren Ali Fakı Deresi yaz aylarında kuruyan, kış aylarında ise yağışın etkisiyle çevresinde yer alan konutlara sel ve taşkınlarla zarar verebilmekteydi. 2010 yılından başlanarak Kilis Belediyesi ve eski adı Orman ve Su İşleri Bakanlığı ortaklığında Narlıca ve Ali Fakı

Deresi yatağında kuşaklama çalışmaları yapılarak derenin çevresinde yer alan konutlara verebileceği zararlar önlenmiştir (Foto 3.48). Belediye tarafından şehrin imar planında Ali Fakı Deresi'nin üzerinde yeşil alan ve parklar inşa edilmesi planlanmıştır.

Foto 3.48: Ali Fakı Deresi.

Tablo 3.26: Kilis Şehri Kentsel Alanı.

Yıl	Alan (Ha)
1950	125.25
1990	274.33
2000	587.98
2019	1001.98

Sonuç olarak tablo 3.26 incelendiğinde; Kilis şehrinin 1950 yılındaki kentsel alanı 125.25 ha iken, 1990'da 1950'ye göre %119 artarak 274.33 ha olmuştur. 2000'de de 1990 yılına göre %114,33 artış yaşanarak 587.98 ha, 2019 yılında ise, 2000'e göre nüfus %70,4 artarak 1001.98 hektara yükselmiştir.

3.2.4.5. Fonksiyonel Alanlar

Şehirler, çok fonksiyonlu merkezlerdir. Her bir fonksiyon mekân üzerinde farklı şekillerde biçim verir (Aliağaoğlu & Uğur, 2016: 204). Kentsel işlevin iki anlamı

vardır: Birincisi insanların beklentileri içerisinde yer alan barınma, yönetim, ticaret, ulaşım, dinlenme ve eğlenme gibi ihtiyaçlar, ikincisi ise kırsal yerleşmelerde bulunmayıp şehirlere özgü faaliyetlerdir (Keleş, 1998: 82). Şehir fonksiyonlarının çeşitlenmesi şehrin etki ettiği sahayı genişleterek, çekiciliğini artırır. Sanayi, ticaret, tarım, hayvancılık, madencilik, turizm, eğitim, sağlık, bankacılık vb. sektörlerin bir veya birkaçının gelişmiş olması bir şehrin karakterini oluşturur. Fonksiyonlar, şehrin varlığını devam ettiren, gelişimini sağlayan ve devamını sağlamak için gerekli alt yapıyı sağlayan faaliyetlerdir (Tümertekin, 1973: 41).

Şehirler, çok farklı bilim dallarına konu olmuştur. Mimarlar, şehir planlamacıları, sosyologlar, iktisatçılar şehir fonksiyonlarıyla ilgili çeşitli teoriler ortaya atmışlardır. Teorilerin bir kısmı idari işlevlere ve ekonomik temellere bir kısmı da toplumsal özelliklere dayanmıştır. Coğrafya ise, kendine özgü ilkelerle insanla mekânın birbirine olan etkileri sonucunda şehrin görünümünde meydana gelen değişimler üzerinde durmaktadır.

Kilis ilinde yapılan ekonomik faaliyetler ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Ancak çalışma sahamızda şehirleşme itibariyle en faza gelişmiş olan Kilis'te, yapılan faaliyetlere kısaca değinmek ilin tüm beşeri ve ekonomik faaliyetlerinin anlaşılmasını sağlayacaktır.

Kilis'in şehirsel arazi kullanımına bakıldığında; en fazla alanı konutlar oluşturmaktadır. Mehmet Şanlı Mahallesi'nde bulunan Kilis 7 Aralık Üniversitesi en önemli eğitim alanıdır. Bunun dışında şehrin birçok mahallesinde farklı kademelerde eğitim alanı yer alır. Şehrin güneybatısında yer alan Küçük Sanayi Sitesi şehrin büyümesine bağlı olarak Rıfat Kazancıoğlu Mahallesi içerisindedir (Harita 3.13). Kilis şehrinde kamu kurum ve kuruluşları merkezi bir alanda toplanmamıştır. İdari fonksiyonun merkezini oluşturan Kilis Valiliği Hizmet Binası Cumhuriyet Meydanı'nda yer almaktadır (Foto 3.49). Ayrıca Tekye Mahallesi'nde; Kilis Belediyesi, Bilali Habeş Mahallesi'nde; SGK Müdürlüğü, Ekrem Çetin'de; Aile ve Sosyal Politikalar Müdürlüğü, Jandarma İl Komutanlığı, Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Polis Evi, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu'da; Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, Ticaret ve Sanayi Odası, Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Emniyet Müdürlüğü, Ebulüle'de; Tarım ve Orman Müdürlüğü, Meteoroloji Müdürlüğü, Öncüpınar'da; İl Özel İdaresi, Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü, Halk Sağlığı Müdürlüğü ve Yaşar Aktürk'te; Nüfus Müdürlüğüyle Milli Eğitim Müdürlüğü idari fonksiyon alanlarını oluşturur. Cumhuriyet

Caddesi ve çevresinde ticari alanlar yer aldığından birçok banka şubesi burada faaliyet gösterir (Harita 3.13).

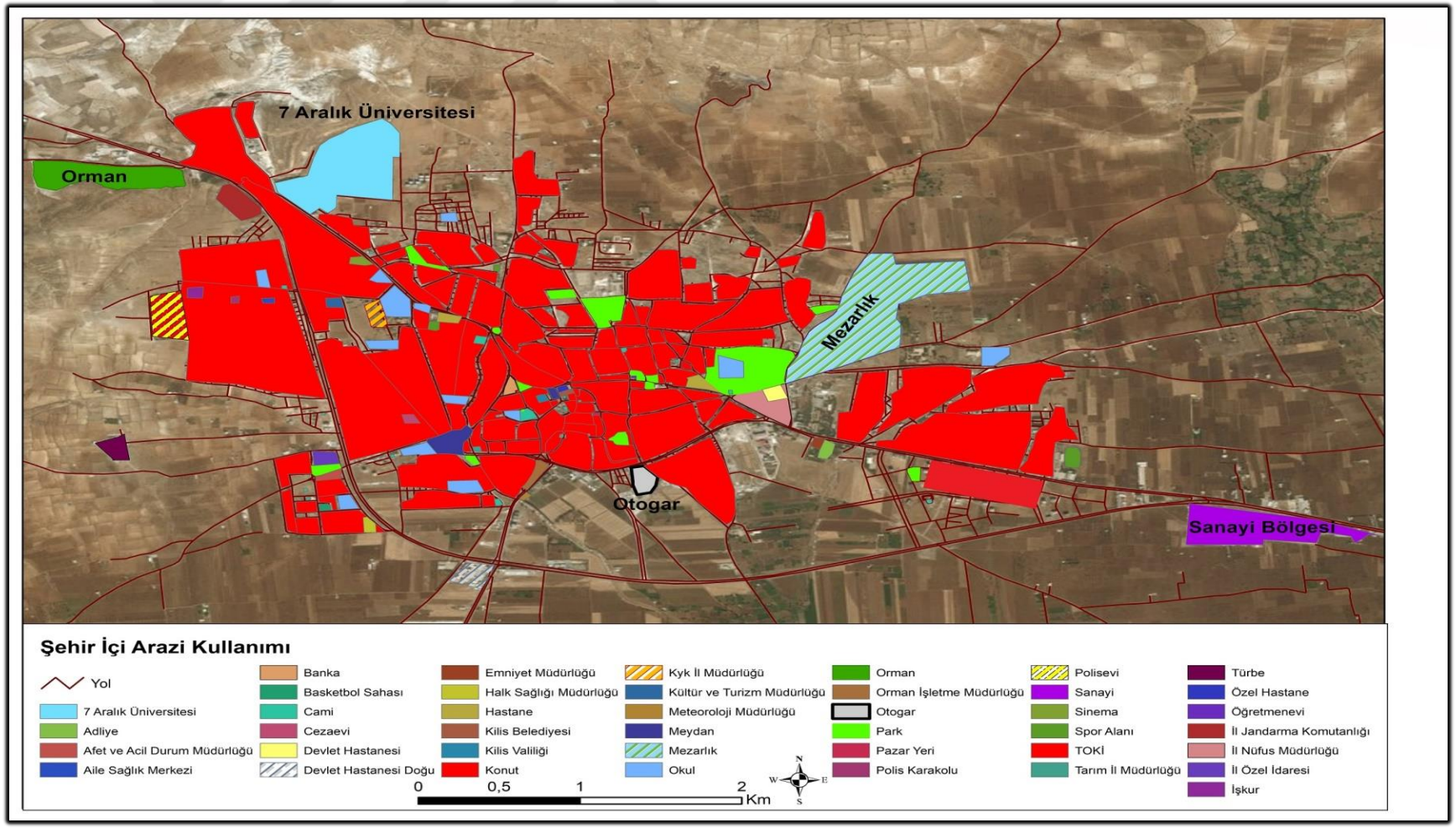
Foto 3.49: Cumhuriyet Meydanında Yer Alan Kilis Valiliği.

Kilis şehrinin doğusunda Karataş Parkı ve Asri Mezarlık yeşil alanlar içerisinde yer alır (Foto 3.50). Sağlık fonksiyonunu oluşturan Kilis Devlet Hastanesi Kazım Karabekir Mahallesi'nde bulunur. Ulaşım fonksiyonunun en önemli ayağını oluşturan Kilis Otogarı Yavuz Sultan Selim Mahallesi'nde çevre yoluyla bağlantılı şekilde yer alır (Foto 3.50).

Foto 3.50: Kilis Asri Mezarlık ve Şehirler Arası Otobüs Terminali.

Harita 3.13: Kilis Şehir İçi Arazi Kullanım Haritası.

Sonuç olarak; Kilis şehrinde idari fonksiyon alanlarının bir kısmı merkezi bir alanda yer alırken son yıllarda birçok kurumun Ekrem Çetin, Rıfat Kazancıoğlu, Öncüpınar gibi şehrin merkezi alanları dışındaki mahallelere taşındığı anlaşılmaktadır. 7 Aralık Üniversitesi ve Devlet Hastanesi eğitim ve sağlık fonksiyon alanları olarak bulundukları mahallelere değer katmışlardır.

3.2.4.5.1. Ekonomik Fonksiyonlar

Şehirler birçok açıdan kendi kendine yetecek durumda değillerdir. Şehirdeki hayatı devam ettiren gıda ve hammaddelerin büyük bir kısmını şehri çevreleyen dar veya geniş bir kır sahasından temin edilmektedir (Göney, 2017a: 84). Yani şehirler, tarımsal faaliyetlerin yapılmadığı yerleşmeler değildir. Tarım fonksiyonunun yanı sıra başka fonksiyonlarında gelişmesi, şehirleri kır yerleşmelerinden ayırır. Şehir çevresindeki alanlar şehirden bağımsız yerler değildir, aynı zamanda şehrin etki sahası da kırsal alanlar üzerinde etkilidir. Yani şehrin merkezi mevki olması birçok fonksiyonun gelişmiş olmasındandır. Çalışma sahamız olan Kilis şehri, ovada yer aldığından tarımsal faaliyetler için elverişli arazilere sahiptir. Bugün şehir içinde yer alan mahallelerin birçoğu tarım toprakları üzerinde kurulmuştur. Necmettin Erbakan, Mehmet Rıfat Kazancıoğlu, Kazım Karabekir Paşa, Doğan Güreş Paşa, Yavuz Sultan Selim vb. aynı zamanda kırsal yerleşme olup şehir imarına dâhil edilen Oylum, Öncüpınar gibi yerleşmelerde tarım arazilerinin geniş yer kapladığı mahallelerdir. Ancak bu mahalleler şehir olarak görülmektedir. Kırsal alanlarda tarım arazilerine sahip olup şehirlere göç etmiş ancak tarımla olan münasebetini devam ettiren çiftçi sayısı Kilis şehrinde azımsanmayacak sayıdadır. Ayrıca imara açılmış olsa da Oylum ve Öncüpınar gibi mahallelerde tarımsal faaliyetler yapılmakta olup çiftçiler, şehrin farklı mahallelerinde ikamet etmektedir. Çalışma alanımızda dikkat çeken bir diğer özellik köylerde tarım arazisi olup geçimini tarımla sağlayan bir kısım ailelerin şehirde devamlı ikamet etmeleridir (Tablo 3.27).

Tablo 3.27: Kilis Şehrinde Tarımla Uğraşan Çiftçilerin Mahallelere Göre Dağılışı.

Mahalle	**Çiftçi Sayısı**	**Mahalle**	**Çiftçi Sayısı**
Abdioymağı	36	Ketenciler	28
Akpınar	20	Mareşal Fevzi Çakmak	75
Albay İbrahim Karaoğlanoğlu	102	Meşetlik	28
Altınüzüm	45	Mıhali	41
Aslan	33	Muallim Rıfat Bilge	89

Aşıt	91	Mullahamit	23
Atatürk	71	Müslümanbey	40
Barış	38	Namık Kemal	81
Bilali Habeş	91	Nedim Ökmen	118
Bölük	73	Namık Ünler Paşa	19
Büyükkütah	19	Nacaroğlu	24
Canbolat	13	Nurettin	23
Cumhuriyet	26	Okçular	44
Deveciler	54	Osmangazi	57
Doğan Güreş Paşa	52	Oylum	114
Ebülule	32	Öncüpınar	87
Ekrem Çetin	77	Polatpaşa	89
Fatih Sultan Mehmet	52	Saraç Mehmet Çavuş	56
Gaziler	44	Şehitler	35
Hasan Kamil Demirbaş	104	Şehitsakıp	70
Hacı Gümüş	12	Şıhabdullah	103
Hacı İlyas	2	Şıhahmet	22
Hakverdi	42	Şıhmehmet	37
Helvacıoğlu	42	Şıhlar	10
Hindioğlu	35	Şörahbil	24
Hürriyet	85	Tabakhane	23
İzzettin İyigün Paşa	50	Tekye	40
İnnaplıkütah	45	Tırıklı	23
İslambey	29	Vaiz	40
İsmetpaşa	174	Yaşar Aktürk	3
Kazım Karabekir	43	Yavuz Sultan Selim	59
Kanuni Sultan Süleyman	150	Yedi Aralık	71
Karaali	49	Yeni Mahalle	51
Kartalbey	62	Zeytinli	31
Toplam			3.571

Kaynak: Kilis Ziraat Odası, 2019.

Tablo 3.27 incelendiğinde; Kilis şehrinde çiftçi sayısı 3.571'dir. Çiftçi sayısının en fazla olduğu mahalleler; İsmetpaşa 174, Kanuni Sultan Süleyman 150, Nedim Ökmen 118, Oylum 114, Hasan Kamil Demirbaş 104, Şıhabdullah 103, Bilali Habeş 91, Muallim Rıfat Bilge 89, Polatpaşa 89, Öncüpınar 87, Hürriyet 85'tir. Çiftçi sayısının en az olduğu mahalleler; Hacı İlyas 2, Yaşar Aktürk 3, Şıhlar 10, Hacı Gümüş 12, Canpolat Paşa 13'tür. Çiftçi sayısının 2000'li yıllardan sonra kurulan ve gelişme gösteren mahallerde daha fazla olması kırsal alanlardan Kilis şehrine olan göçün mekânsal etkisi olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde her şehirde olduğu gibi Kilis şehrinde de diğer illerden getirilen veya kırsal alanlarda üretim yapan çiftçilerin ürünlerini komisyonculara pazarladığı

hal pazarı bulunmaktadır. Hal pazarından alınan sebze ve meyveler semt pazarlarında satışa sunulmaktadır. Bunun yanı sıra Kilis Belediyesi tarafından kırsal alanlardaki üreticilerin ürünlerini doğrudan tüketiciye sunabilecekleri şehrin 3 farklı noktasında Üretici Pazarı kurulmuştur (Foto 3.51). Bu şekilde üretici-tüketici arasında aracılık yapan komisyoncular aradan çıkarılarak piyasaya daha ucuz ürün satılması amaçlanmıştır.

Foto 3.51: Kilis Üretici Pazarı.

Tarımsal faaliyetler Kilis şehrinin en önemli fonksiyonunu oluşturur. Çünkü gerek sanayi ve gerekse de ticaret faaliyetlerinin büyük bir kısmı hammaddesini tarım ve hayvancılık ürünlerinden sağlamaktadır.

Kilis şehrinin ekonomik olarak bir diğer fonksiyonu sanayi ve ticarettir. Sanayi faaliyetleri; Organize Sanayi Bölgesi, Küçük Sanayi Sitesi ve şehrin farklı noktalarında yer alan küçük veya orta ölçekli imalathanelerde yapılmaktadır. OSB ve KSS gibi fabrika veya imalathanelerde üretilen mamul-yarı mamul mallarla dışarıdan alınan malların tüketiciyle buluştuğu çarşılar ticaret sahalarını meydana getirir. Kilis şehrinde ticaret faaliyetlerinin en yoğun olduğu yer Cumhuriyet Caddesi'dir. Bunun dışında Kadı Camisi'nin arkasında Arasa Çarşısı'nda; giyim mağazaları, halıcılar, mobilyacılar, yorgancılar, elektronik dükkânları, bıçakçılar, berberler, kuruyemişçiler, kuyumcular, zücaciye dükkânları vb. bulunur (Foto 3.52).

Foto 3.52: Kilis Arasa Çarşısı.

3.2.4.5.2. Kültürel Fonksiyonlar

Kültürel fonksiyonlar da bir şehrin gelişiminde önemli etkiye sahip olabilmektedir. Kültürel faaliyetlerin başında eğitim imkânları ilk sıradadır. Şehirler, kültürel faaliyetlerin doğması ve gelişmesine zemin hazırlar. Kırsal alanlarda yaşayan insanlar çeşitli kültürel faaliyetleri tek başına yürütecek durumda değildir. Üniversiteler, yüksekokullar, meslek okulları şehirlerde yapılanmaktadır (Göney, 2017a: 87). Ayrıca eğitim kurumlarının kurulması nüfusa bağlı olarak gerçekleşmektedir. Şehir nüfusu arttıkça çeşitli kademelerdeki okullara daha fazla ihtiyaç olmaktadır. Bu yönüyle kırsal alanlarda bulunmayan okul türleri şehirlerden karşılanmakta ve şehrin etki sahası genişlemektedir.

Kilis şehrinde önemli fonksiyonlardan biri de, kültürel fonksiyonlar içerisinde değerlendirilen eğitim faaliyetleridir. Eğitim fonksiyonunun en önemli ayağını üniversiteler oluşturmaktadır. 2007 yılında üniversitenin kurulmasıyla mekânsal olarak sosyo-ekonomik hareketlilik meydana gelmiştir. Yurdun farklı şehirlerinden Kilis'e gelen öğrencilerin barınma, yeme-içme ve diğer ihtiyaçlarını karşılayan iş sahaları ortaya çıkmıştır. Mehmet Şanlı Mahallesi'nde kurulan 7 Aralık Üniversitesi etrafında öğrenciler için stüdyo evler, kafeler, restoranlar, pastaneler vb. ortaya

çıkmıştır. Doğan Güreş Bulvarı'nda üniversite etkisi fazlasıyla hissedilmektedir (Foto 3.53).

Foto 3.53: Doğan Güreş Bulvarı.

Üniversite ve eğitim tesislerinin şehirlere kattığı bir başka özellik şehir kültürünün daha fazla güçlenmesidir. Farklı kültürlerde insanların şehirde yaşamaya başlaması, ortak alanlarda uyulması gereken şehir hayatına özgü umumi kurallara daha fazla riayet etmeyi gerektirir.

3.2.4.5.3. İdari Fonksiyonlar

Kilis şehrinin bir diğer önemli özelliği Merkez ilçe olmasından dolayı sahip olduğu idari fonksiyondur. Şehrin idari fonksiyonu çevresinde yer alan köy, belde ve ilçelerle münasebeti zorunlu hale getirmektedir. Bakanlıklara bağlı taşra teşkilatını oluşturan kurumların il müdürlüklerinin şehirde bulunması hem dar hem de geniş alanda etki sahası oluşturur.

İdari fonksiyonda zamanla değişiklikler meydana gelebilir. Politik görüşlerle nüfus yapısı ve dağılışında meydana gelen bir takım farklılıklar idari yapıyı etkileyebilir (Aliağaoğlu & Uğur, 2015:143). Kilis, Osmanlı Devleti zamanında çok uzun yıllar Halep vilayetinin bir kazası durumundaydı. Cumhuriyet Dönemi'nde ilçe olarak Antep'e bağlanmıştır. 1995 yılında Kilis'e il statüsü verilerek; Elbeyli, Musabeyli ve Polateli ilçeleriyle bu ilçelere bağlı köyler Kilis iline bağlanmıştır.

İlleri bakanlıklar nezdinde valilikler, ilçeleri de kaymakamlıklar temsil eder. Vali ve kaymakamların idari yetkilerinin bir kısmı il veya ilçe kurum müdürlerine devredilmiştir. Yani kurumların il müdürleri valiyi, ilçe müdürleri de kaymakamı temsil eder. Kilis şehrindeki en önemli idari birim sorumlusu Kilis Valiliği'dir. Şehrin bu özelliğinden dolayı ilçe ve kırsal alanlarla sürekli bir etkileşim söz konusudur. Örneğin İl Özel İdareleri şehirde yer alıp ilçe veya kırsal alanlara alt ve üst yapı hizmetleri sunmakta buralarla ilgili çeşitli projeler geliştirmektedir.

3.2.4.6. Yeşil Alanlar

Yeşil alanlar, rekreatif ve sportif etkinliklerin yapılması yoluyla şehir sakinlerinin psikolojik ve bedensel olarak sağlıklı gelişmesine olanak sağlar (Ersoy, 2016: 499). Yeşil alanlar, ülkenin gelişmişlik durumunun yanı sıra iklim, topoğrafya, arazi şartları ve bitki örtüsü durumuna göre değişmektedir. Yeşil alanlar içerisinde parklar, çocuk parkları, oyun alanları, spor alanları, rekreasyon alanları vb. sayılabilir. Mahallelerde, konutlar arasında yer alan semt parkları çocuk oyun alanları şeklinde de tasarlanabilmektedir. "Şehir nüfusunun hızlı artışı, sosyal, ekonomik, politik ve kültürel koşullar sonucu günümüz kentlerinde özellikle kent merkezinde yık ve yap eylemiyle birlikte çok katlı yapıların artması, yeni yerleşim ve sanayi alanlarının yoğun bir şekilde eklenmesi gibi nedenler açık-yeşil alanların yatay ve düşey yönde giderek azalmasına yol açmaktadır" (Gül & Küçük, 2001: 28). 3194 sayılı imar kanununa göre; nüfusu 45.000-100.000 arası olan şehirlerde kişi başına 10 m^2 yeşil alan olması gerekmektedir. Kilis şehrinde kişi başına düşen yeşil alan miktarı 5,68 m^2'dir. Bu sayı imar kanununda yer alan kişi başı 10 m^2 yeşil alan standartının çok altındadır.

Kilis şehrinde yeşil ve spor alanları dahilindeki yerlerin sayısında merkezden çevreye doğru gidildikçe artış gösterir. Konut şeklinin değişmesine bağlı olarak çok katlı binalar arasında parklar ve çocuk oyun alanları yapılmaya başlanmıştır. Semt

parklarının bir kısmında insanların spor yapmasına olanak sağlayacak şekilde yürüyüş yolları yapılarak parkın bir kısmına spor aletleri yerleştirilmiştir.

Tablo 3.28: Kilis Şehri Yeşil Alanları.

S.NO	ADI	YÜZ ÖLÇÜMÜ (m^2)	S.NO	ADI	YÜZ ÖLÇÜMÜ (m^2)
1	Akpınar Mesire Alanı	100.000	32	7 Aralık Parkı	1.800
2	Söğütlü Dere Mesire Alanı	90.000	33	İslambey Parkı	6.370
3	Alaattin Çaycı (Dinazorlu) Parkı	2.250	34	Cezaevi Arkası Park	1.400
4	Alaattin Yavaşça Parkı	2.350	35	Sürmeliğlu Parkı	10.450
5	Gazi İlköğretim Okulu bitişiği	1.500	36	Hayri Sidal Parkı	1.600
6	Ş.Er Murat Dağdeviren Parkı	25.425	37	Ş.P.Ahmet Uğur Edeoğlu Parkı	7.500
7	Karataş Parkı	75.550	38	Zekeriya Dokuzluoğlu Parkı	754
8	Egemenlik Parkı	2.000	39	Mahir Körbeyli Parkı	1.500
9	Şorahbil Parkı	4.060	40	Dr.H.Kamil Altınbaş Parkı	20.000
10	Hannan Özüberk Parkı	34.000	41	Mustafa Ekinci Parkı	1.000
11	Kıbrıs Parkı	1.176	42	Mustafa Sarıbaş Parkı	2.240
12	Namık Ünler Paşa Mh.Parkı	1.500	43	Mehmet Çulhaoğlu Parkı	3.000
13	Çengel Parkı	4.000	44	Oylum Parkı	1.500
14	1997 Çevre Yılı Parkı	450	45	Üniversite – Dev.Hast.arası kavşak ve refüj	34.000
15	500 Evler Parkı	1.500	46	Üniversite – Öğretmen Okulu arası refüj	850
16	İslahiye Cad. Parkı	1.000	47	Z. Korkmaz Bulvarı-Söğütlü Dere arası refüj	11.160
17	Adnan Menderes Parkı	1.118	48	Ekrem Çetin Camii-İş Kurumu arası refüj	1.100
18	Şehitler Parkı	1.560	49	Ahmet Taner Kışlalı Parkı	1.550
19	Ufuk Tan Akgüneş Parkı	869	50	Beşevler-Ünverdi Caddesi arası refüj	1.550
20	Mevlevihane Parkı	440	51	Gazze Parkı	1.500
21	Tekye Camii Yanı	350	52	Şehitlik	1.000
22	Şehit Selim Gündoğdu Parkı	2.000	53	İhlas Camii Yanı	1.500
23	Vakıf Oğuz Parkı	2.160	54	Aşevi Kuzeyi	7.300
24	H.Ünlükahraman İ.O.O. Önü	2.400	55	Çengel mevkii (üçgen)	1.500
25	Atatürk Parkı	1.645	56	Asri Mezarlık Batısı	2.100
26	Ş.Er Nedim Gilgil Parkı	800	57	E. Çetin Mahallesi A.Kudeyt Anaokulu Yanı	2.300
27	Yavuz Sultan Selim Mah. Parkı	984	58	E.Çetin Mahallesi Adnan Menderes Caddesi	1.500
28	Ayşecik Çay Bahçesi	2.624	59	E.Çetin Mahallesi Anafartalar Caddesi	400
29	2 Nolu Gecekondu Parkı	1.500	60	A.İ.Karaoğlanoğlu Mah. Çukur Sokak	650
30	100. Yıl Parkı	750	61	Kilis Lisesi Civarı Baytazın Harman Yeri	2.300
31	Ahmet Taner Kışlalı Caddesi Yürüyüş Yolu ve Park Alanı	305	62	Kent Ormanı	70.000
TOPLAM: 567,640 m^2					

Kaynak: 2011 Çed Raporu ve Kilis Belediyesi 2018 Faaliyet Raporundan derlenmiştir.

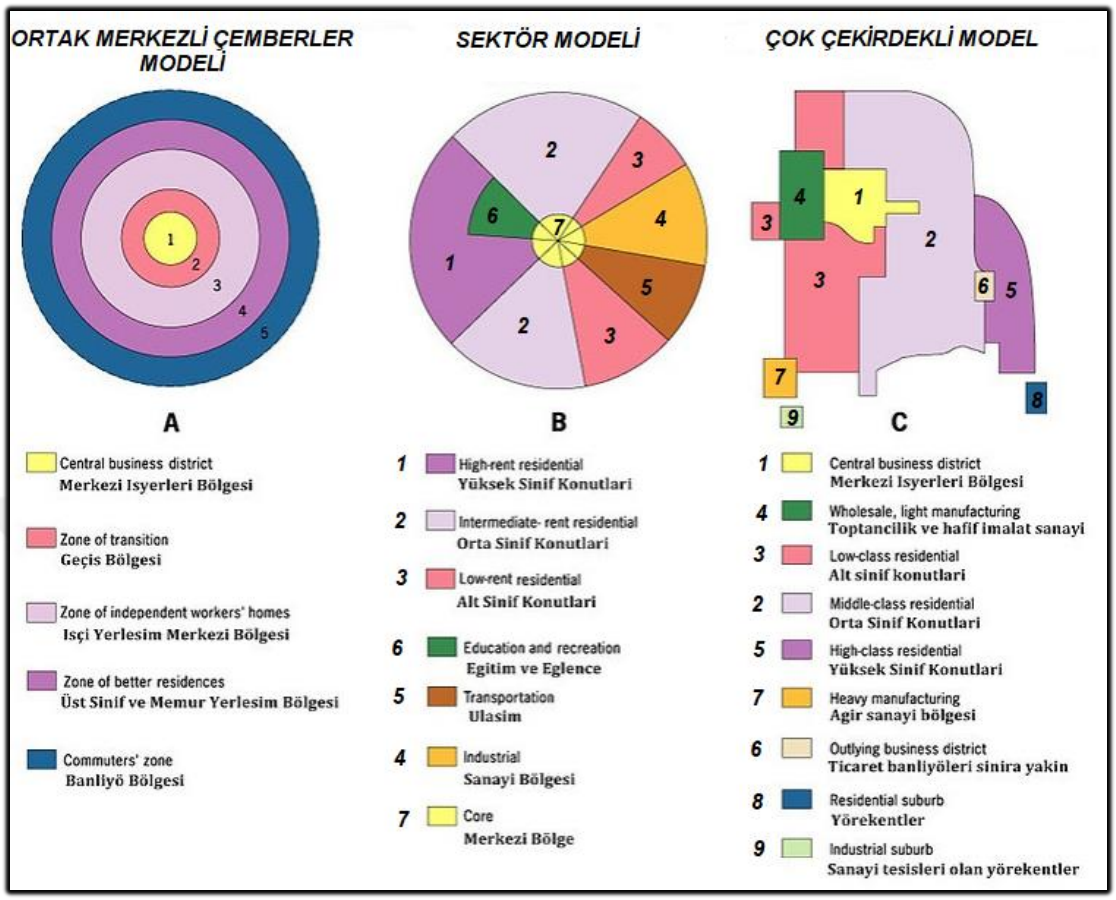
Çalışma alanımızda yeşil alanlar toplamda 567.640 m^2 alan kaplamaktadır. (Tablo 3.28). Söğütlüdere ve Akpınar mesire alanları, Karataş, Hannan Özüberk, Kamil Altınbaş parklarıyla kent ormanı, Devlet Hastanesi'yle üniversite arasında yer alan cadde üzerinde refüj ve kavşaklar en fazla yeşil alanının olduğu yerlerdir. Suriyeli mültecilerle nüfusu ikiye katlanan Kilis şehrinde yeşil alanlarla spor alanları yetersizdir. Şehirde yoğunluğun olduğu toptan ve perakende satışların yapıldığı eski mahallelerde çok küçük alanlar çay bahçeleri veya küçük parklar olarak değerlendirilmiştir (Foto 3.54).

Foto 3.54: A-Ahmet Taner Kışlalı Caddesi Yürüyüş Yolu ve Parkı, B-Karataş Parkı, C-Kent Ormanı, D-Emirgan Çay Bahçesi.

3.2.4.7. Şehir içi Arazi Kullanım Modelleri

Şehirlerin yapısal olarak gelişimi konusunda çeşitli modeller bulunmaktadır. Bu modeller insan faaliyetleri sonucu ortaya çıkan arazi kullanımına bağlı olarak farklı özellikler gösterir. “Arazi kullanılışı ya şehir merkezi etrafında dışarıya doğru açılan (konsantrik) halkalar halinde düzenlenmiştir ya merkezden kenarlara doğru ayrılan radyal sektörler halinde örgütlenmişlerdir veya şehrin içinde yüksek erişebilirliğe sahip belirli merkezler olarak çekirdek halinde dağılmışlardır” (Tümertekin & Özgüç, 2002: 467). Modeller, şehirlerin yapısını oluşturmakla beraber bir şehrin nasıl olması gerektiğini belirten kuramlardan oluşur. Şehir içi arazi kullanım modellerinden önemini kaybetmeyen üç ekol; Ortak Merkezli Çemberler, Sektör (Işınsal Dilimler) ve Çok Çekirdekli modeller ele alınarak (Şekil 3.5), Kilis şehrinin arazi kullanımında en uygun model belirlenecektir. Üç modelinde ortak özelliği merkezi işyerleri sahasının bulunmasıdır.

Şekil 3.5: Şehir İçi arazi Kullanım Modelleri.

Ortak Merkezli Çemberler Modeli iç içe geçmiş halkalar şeklinde her halkanın bulunduğu alan belli bir işleve sahiptir. Chicago Modeli de denilmektedir. En içteki halka merkezi iş alanlarını, ikinci halka; geçiş bölgesi, üçüncü halka; işçi yerleşim merkezi bölgesi, dördüncü halka; üst sınıf ve memur yerleşme bölgesi ve son halka; Banliyö bölgesini oluşturur (Şekil 3.5).

Sektör Modeline göre; gelişim ana ulaşım hatları boyunca merkezden çevreye doğru farklı alanlar ortaya çıkar. Merkezi bölge etrafında; alt, orta ve yüksek sınıf konutlar, eğitim ve eğlence alanları, ulaşım ve sanayi bölgesi bulunur.

Çok Çekirdekli Model, merkezi iş alanları dışında şehrin büyümesiyle beraber çok çekirdekli yani birbirinden bağımsız faaliyet alanlarının ortaya çıkacağı ileri sürülmüştür. Modele göre; merkezi iş alanları dışında; alt, orta ve yüksek sınıf konutlar, ağır sanayi bölgesi, banliyöler ve yörekentler ortaya çıkar.

Şehir içi arazi kullanım modelleri bir şehir üzerine uygulanmış kuramlardan oluşur. Plansız veya sonradan planlı şekilde gelişme göstermiş bir şehre arazi kullanım modelleri tam olarak uygulanamaz. Kilis şehrinin söz konusu kuramlardaki

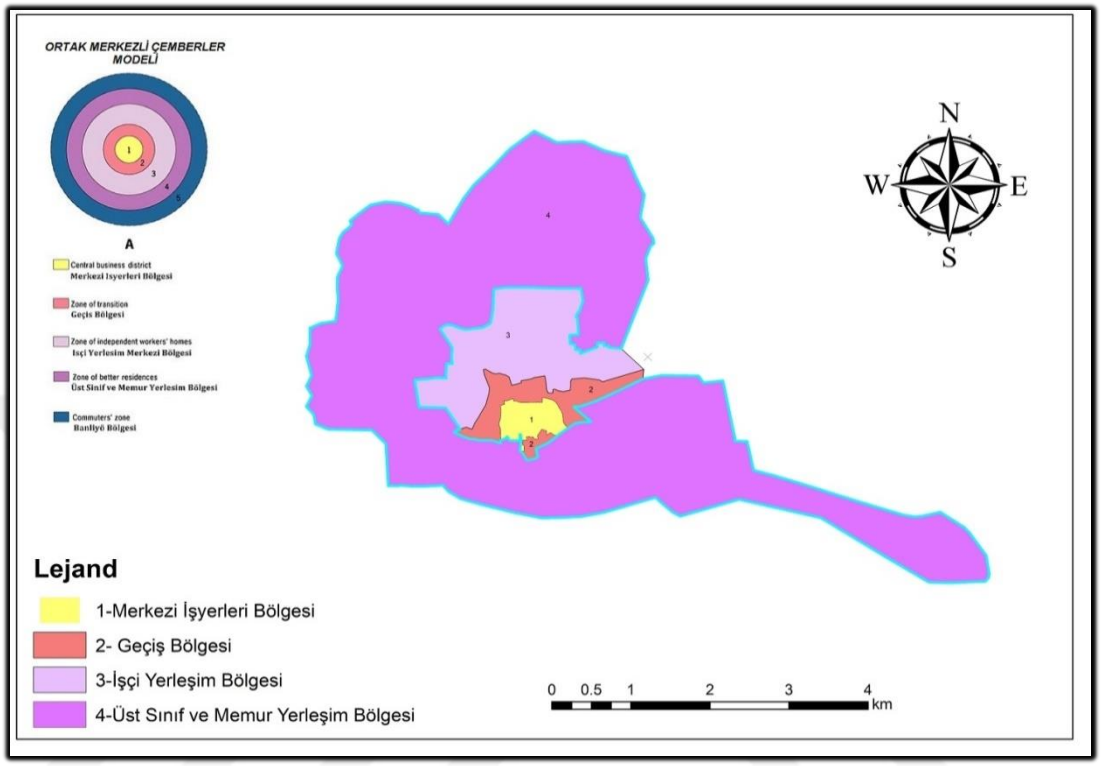
yeri, hangi kurama yakın özellikler gösterdiği tespit edilecektir. Böylece Kilis'in şehir içi arazi kullanımı daha iyi anlaşılabilecektir.

Kilis şehri daha önce belirtildiği gibi merkezinde bir caminin olduğu hamam, bedesten ve meydan etrafında gelişim göstermiştir. Şehirdeki sanayi alanları 2000 yılından sonra belirli alanlarda toplanmıştır. OSB ve KSS şehrin merkezi alanından uzakta yer alırlar. Konut alanları, Kilis'in kendine has mimarisini yansıtan ve merkezi alan çevresinde bulunan eski Kilis evleri yer alır. 1995 yılından sonra şehir nüfusunun artması ve göçlerle tek katlı veya çok katlı konutlar iç içe, plansız bir şekilde inşa edilmeye başlanmıştır. Bu alanlar alt veya orta sınıfı yansıtan konutlardır. Şehrin dış kısımlarını oluşturan mahallelerde ise daha modern tarzda yüksek sınıf konutlar yapılmıştır.

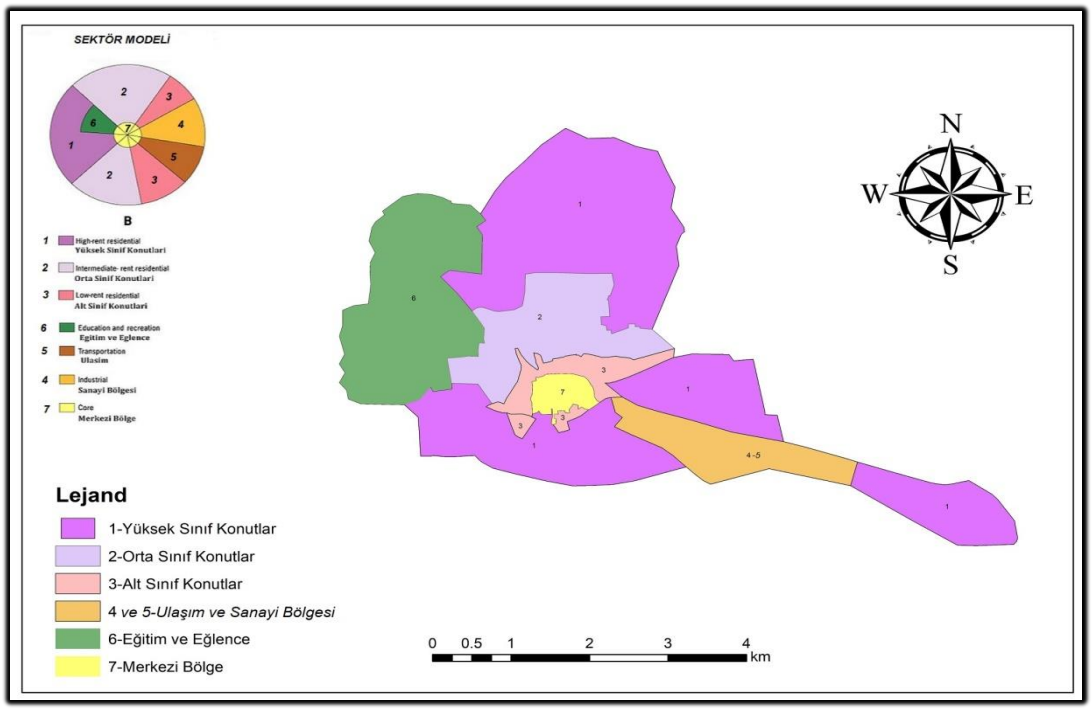
Kilis şehri il olduktan sonra gelişmeye başlamıştır. Şehir kuzey-güney yönünde 3,5 km, doğu-batı doğrultusunda yaklaşık 5 km genişliğindedir. Bu bağlamda "Ortak Merkezli Çemberler" modelinde belirtilen şehirden 20–30 km. uzaklıkta banliyö yerleşim sahaları oluşmamıştır (Şekil 3.6). Bu model Kilis şehrine tam olarak uymamaktadır. 1. halka içerisinde yer alan merkezi iş sahaları uygundur. Buna karşın 2. halkayı oluşturan geçiş bölgesi heterojen bir yapı göstermekle beraber sanayi alanlarını kapsamamaktadır. 3. halka işçi bölgesini oluşturmaktadır. Kilis şehrinde yarım halka şeklinde gerçekleşen bu bölge yalnızca işçi yerleşim bölgesi olmayıp heterojen bir yapıdadır. 4. halka üst sınıf ve memur yerleşim bölgesini oluşturmaktadır. Kilis şehrinde bu bölge içerisinde sanayi sahasının yanı sıra üst, memur ve işçi sınıfı karışık bir şekildedir. Bu modele en büyük eleştirilerden biri bölgeleri homojen olarak ele almasıdır. Bu yönüyle de, Kilis şehrini tam olarak yansıtmadığı söylenebilir.

"Sektör" modelinde merkezi iş sahaları etrafında dilimler halinde ve ana ulaşım hatları boyunca gelişim yaşanır. Kilis-Gaziantep yolu üzerinde yeni yerleşim alanlarının oluşması modele yakınlık olarak görülebilir. Her dilimin belirli bir sınıftan oluşması modelin Kilis'e uygunluğunu bozmaktadır (Şekil 3.7). Ayrıca Kilis şehrinde ulaşım önemli olmakla beraber 2000 yılından sonra topoğrafya şartlarına bağlı olarak kuzey yönünde genişleme daha fazla olmuştur. Alt ve orta sınıf konutlar dilimler şeklinde olmayıp karışık bir durumdadır. Ekrem Çetin ve Mehmet Şanlı Mahalleleri'nin eğitim faaliyetleriyle eğlence alanlarını oluşturması modele uygunluk gösterir. Ana ulaşım hattını oluşturan Kilis-Gaziantep yolu üzerinde KSS'nin bulunması ve Yüksek sınıf konutların yer aldığı Rıfat Kazancıoğlu Mahallesi'yle

merkezi iş alanına bağlanması modele uygunluk gösteren bir diğer kısımdır (Şekil 3.7).

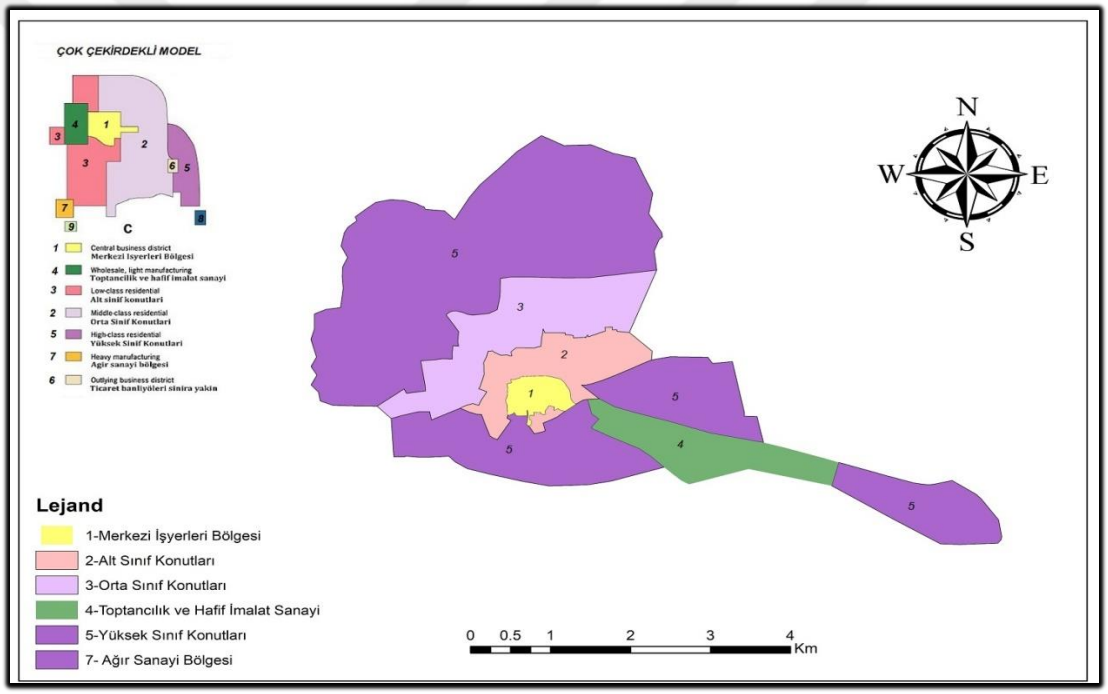

Şekil 3.6: Ortak Merkezli Çemberler Modelinin Kilis Şehrine Uygunluğu.

Şekil 3.7: Sektör Modelinin Kilis Şehrine Uygunluğu.

"Çok Çekirdekli" modelde şehrin merkezi iş sahasının dışında da yeni çekirdek alanların oluşabileceği ileri sürülmüştür. Ağır sanayi bölgeleri ve banliyöler bu modelde olmasına rağmen Kilis OSB ağır sanayiyi oluşturmadığından bu kapsamda değerlendirilmemiştir. Toptancılık ve hafif imalat sanayi Kilis şehrinde dağınık şekilde olmasına rağmen Şekil 3.8'de KSS 4 numaralı alanda yer aldığından bu kapsama alınmıştır. Diğer modellerde olduğu bu modelde Kilis şehrini tam uygunluk göstermemektedir. Çevreciler tarafından ortaya atılan ve ABD şehirleri üzerine ortaya konulan söz konusu 3 arazi modelinin bir şehri tam olarak karşılaması mümkün değildir. Şehirlerin büyüyüp gelişmesinde fiziki ve beşeri birçok faktör etkili olmaktadır.

Şekil 3.8: Çok Çekirdekli Modelinin Kilis Şehrine Uygunluğu.

3.3. Kilis İli Arazi Kullanımı

Arazinin hâlihazır kullanım durumu, değer yönünden sınıflandırılması ve kullanım şeklinin planlanması arazi kullanımı kavramını oluşturur (Gözenç, 1980: 37). Bu tanıma göre arazi sınıfına uygun planlama yapmak arazi kullanımında önem arz eder. Arazi kullanımı bir nevi arazi yönetim uygulamalarıdır (Verburg vd., 2009: 1328). Başka bir tanımlama da ise arazi kullanımı; insan ile doğal ortam arasındaki karşılıklı etkileşimler sonucu insanların yeryüzünden yararlanma biçimi veya belirli bir arazi örtü tipi üzerinde yapılan tüm faaliyetler, düzenlemeler ve arazinin sosyal ve ekonomik amaçlar için yönetimi sürecidir (Gülersoy, 2014: 51). Nüfusun artışına

bağlı olarak besin ve giyecek ihtiyaçları artmış bu durum araziler üzerinde olan baskıyı artırmıştır (Tümertekin & Özgüç, 2012: 120). İnsanlar, tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde araziden en yüksek verimi alabilmek için modern yöntemler uygulanmaya başlamıştır. Doğal şartlar yönünden uygun olan alanlarda (iklim, tatlı su kaynakları, toprak yapısı, topoğrafik özellikler) tarımsal üretime elverişli sahalar, yeryüzünde nüfuslanma ve buna bağlı olarakta yerleşmelerin odak noktalarını oluşturur (Sertkaya Doğan, 2018: 28). "Ülkemizde teknolojik gelişmeye dayalı olarak gelişen sanayileşme-şehirleşme, insanoğluna olanaklar sunmakla birlikte çevrenin kirletilmesi, doğal kaynakların bazı durumlarda geriye dönülmez biçimde zarar görmesi ve tüketilmesi gibi istenmeyen sonuçlar da yaratmaktadır" (Doğan, 2013: 229). Bu gibi alanlarda nüfusun artmasına bağlı olarak konut ihtiyacını karşılamak için bazen tarım arazileri ve orman alanları imara açılmaktadır. Bu durum arazinin kabiliyeti dışında kullanılmasına ve doğal kaynakların heba edilmesine yol açmaktadır. "Kentsel alan kullanımlarının toprak üzerindeki en önemli etkisi toprağın yerleşim, sanayi-ticari tesisler ve ulaşım ağının aşırı baskıları sonucu sıkışması ve dolayısıyla fiziksel yapının olumsuz yönde etkilenmesidir" (Gültekin & Ortaçeşme, 1996; akt: Adıgüzel, 2014: 35). Araştırma alanında ova üzerine kurulmuş Kilis şehri, en önemli kentsel alanı oluşturmaktadır. 2000 yılından sonra kentsel alan genişlemeye başlamış ve çeşitli sorunlar ortaya çıkmıştır.

Son yüzyılda dünya nüfusunun hızla artması sonucu tarım arazisi olarak kullanılan alanlar yerleşmeye açılmış orman, çayır ve mera alanları amacı dışında kullanılmaya ve su kaynakları yanlış kullanımlar sonucu tükenmeye başlamıştır.

Çalışma alanımız sade bir topoğrafyaya sahip olmakla beraber kuzeydoğusunda yer alan Musabeyli'de yer şekilleri daha dağınık ve arızalıdır. Bu durum yerleşme şartlarını da etkilemiştir. Kırsal alanlarda insanlar araziden daha iyi faydalanmak amacıyla dağ yamacı ve eteklerine yerleşmiş, düzlük kısımları daha çok tarım arazisi olarak değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra su kaynaklarına yakın alanlar tercih edilmiş hayvancılık için dağ uzantılarını oluşturan ormandan yoksun tepelikler mera alanları olarak değerlendirilmiştir.

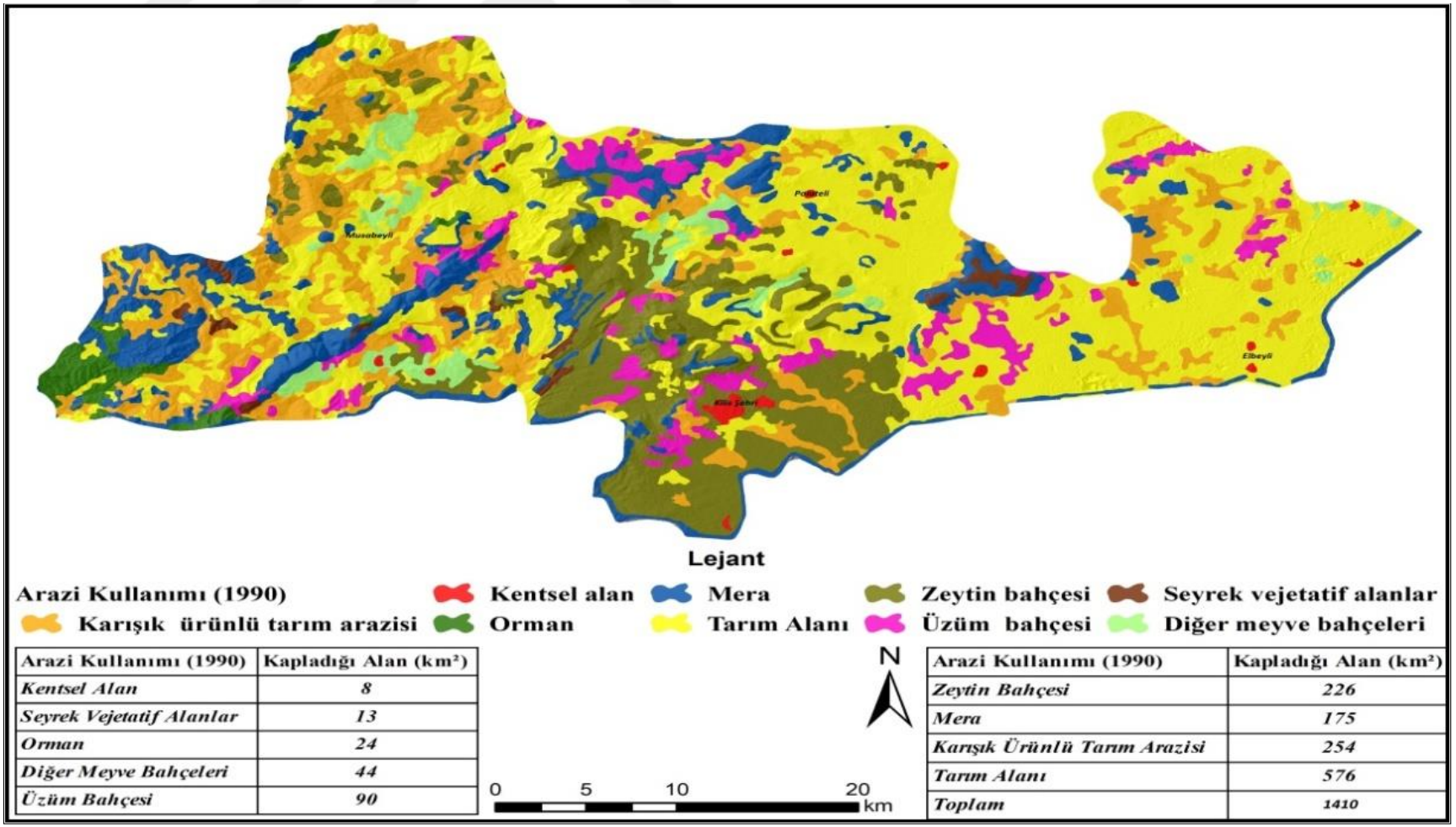
Mercidabık Ovası'na kurulmuş olan Elbeyli ve Kilis şehirleri planlama açısından önemli iki yerleşmedir. 2011 yılından sonra Suriye'deki iç savaştan kaçan mülteciler Kilis ile Elbeyli şehirlerinde yoğunlaşmışlardır. Bu durum iki şehirde konut sıkıntısı yaratmıştır. Suriyelilerin kalıcı olması durumunda söz konusu şehirlerde

özellikle tarım alanlarının korunması ve buna uygun olarak planlama yapılması gerekmektedir.

3.3.1. 1990 Yılı Arazi Kullanımı

1990 yılında Kilis, Gaziantep iline bağlı ilçeydi. Sınırda yer almasından dolayı Suriye'yle olan sınır ticaretimizin bir kısmı Öncüpınar Sınır Kapısı üzerinden gerçekleşmekteydi. Ayrıca Suriye'den illegal yollarla getirilen mallar özellikle Kilis şehrinde önemli bir geçim kaynağıydı. 1990 yılı Kilis ilinin arazi kullanımına bakıldığında; toplam alan 1410 km^2 olarak hesaplanmıştır. 1990 yılında sulak alanlar üzerinde herhangi bir baraj olmadığından uydu görüntülerinde sulak alanlar görünmemiştir. Harita 3.14 ve Tablo 3.29 incelendiğinde; arazi kullanımında %40,9 oran ve 576 km^2 ile tarla tarımı yapılabilecek tarım alanları oluşturur. Elbeyli ve Kilis Merkez ilçe Mercidabık Ovası üzerinde yer aldıklarından geniş tarım alanlarına sahiptir. Musabeyli ve Polateli ilçeleri ise engebeli arazi yapısına sahip olduklarından tarım alanları dağlık sahalar arasında kalan çöküntü alanlarında veya eğimin fazla olmadığı yamaçlarla eteklerde parçalar halinde bulunmaktadır. Karışık ürünlü tarım araziler 254 km^2 ile %18'lik alan kaplamıştır. Parçalar halinde görülen bu arazilerde karışık halde sebze ve meyveler yetiştirilmektedir. Musabeyli ve ilin batısında kalan sahalarda bu araziler dağılış göstermiştir. Zeytin bahçeleri araştırma alanımızın önemli bitkilerindedir. 1990 yılında 226 km^2'yle %16 alan kaplamıştır. İklim ve toprak koşulları zeytin bitkisi için uygun olduğundan yayılış alanı fazladır. Hayvancılık için önemli sahalar olan meralar 175 km^2'lik alan kaplamaktadır. Ancak tarım alanlarının bir kısmı nadasa bırakıldığından veya bazı tarım ürünlerinin hasat dönemi geçtiğinden mera olarak görülebilmektedir. Araştırma sahamızın önemli tarım faaliyetlerinden biri olan bağcılık, 90 km^2'le %6,38 alanda yapılmaktaydı. 1944 yılında şarap üretmek amacıyla Kilis şehrinde devlet eliyle Tekel Suma Fabrikası kurulmuştur. Üretimi yapılan üzümler bu fabrikada işlenmekteydi. Üzüm bahçelerinin alanı Merkez ilçede daha fazlaydı (Harita 3.14). Bu alanlar dışında diğer meyve bahçeleri 44 km^2 ve %3,12'lik orana, orman alanları 24 km^2 ile toplam arazi içerisinde %1,70, seyrek vejetatif alanlar 13 km^2 ile %0,92'lik orana sahiptir. 1995 yılında Kilis'in ilçe olması nedeniyle kentsel alanlar 8 km^2'lik alan kaplar. Buna göre 1990 yılında Kilis ilinde arazinin büyük bir kısmı tarım arazisi olarak değerlendirilmektedir. Tarla tarımının yanında zeytin, üzüm, sebze ve meyveler önemli ekim ve dikim alanlarına sahiptir.

Harita 3.14: Çalışma Sahasının 1990 Yılı Arazi Kullanım Haritası.

Arazi Kullanımı (1990)	Kapladığı Alan (km²)
Kentsel Alan	*8*
Seyrek Vejetatif Alanlar	*13*
Orman	*24*
Diğer Meyve Bahçeleri	*44*
Üzüm Bahçesi	*90*

Arazi Kullanımı (1990)	Kapladığı Alan (km²)
Zeytin Bahçesi	*226*
Mera	*175*
Karışık Ürünlü Tarım Arazisi	*254*
Tarım Alanı	*576*
Toplam	*1410*

Tablo 3.29: Kilis İlinin 1990 Yılı Arazi Kullanımı Oranları.

Arazi Kullanımı	Kapladığı Alan (km^2)	Oran (%)
Kentsel Alan	8	0.56
Seyrek Vejetatif Alanlar	13	0.92
Orman	24	1.70
Diğer Meyve Bahçeleri	44	3.12
Üzüm	90	6.38
Mera	175	12.42
Zeytin Bahçesi	226	16
Karışık Ürünlü Tarım Arazisi	254	18
Tarım Alanı	576	40.9
Toplam	**1.410**	**100**

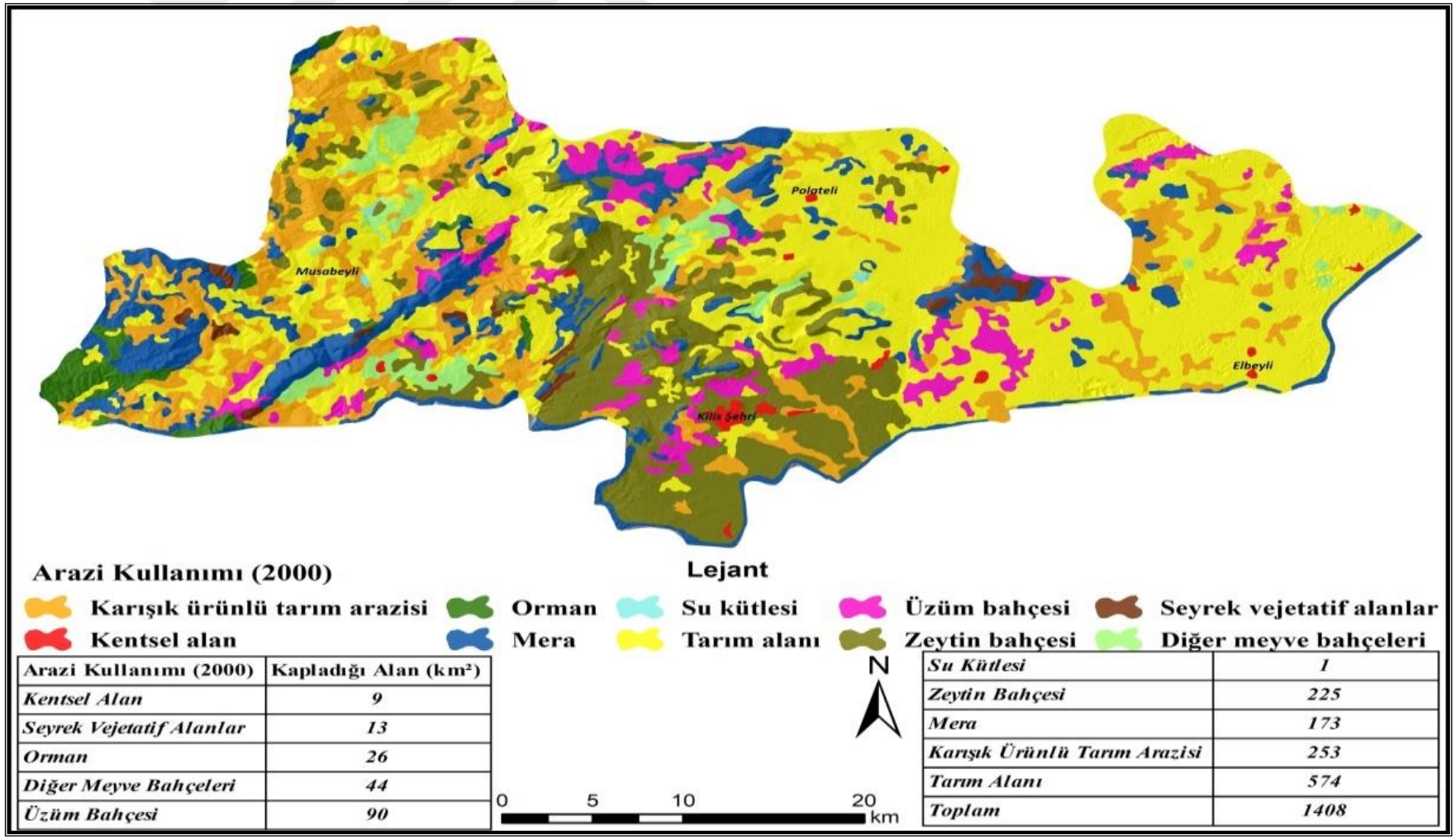
3.3.2. 2000 Yılı Arazi Kullanımı

1995 yılında Kilis'e il statüsü verilerek Musabeyli, Polateli ve Elbeyli ilçeleri Kilis'e bağlanmıştır. 2000 yılı arazi kullanımında 1990 yılına göre çok önemli değişiklikler olmamıştır. 1990 yılında 8 km^2 olan kentsel alan, 1 km^2 artarak 9 km^2'ye yükselmiştir. Bunun dışında orman alanlarında 2 km^2'lik artış, zeytin bahçelerinde de 1 km^2'lik azalma olmuştur. 2000 yılında sulak alanlar 1 km^2'lik alanla toplam arazi içerisinde %0,07'lik alan kaplamıştır. Arazi kullanımında tarım alanı, karışık ürünlü tarım arazisi, zeytin, mera ve üzüm bahçeleri oluşturmuştur (Tablo 3.30).

Tablo 3.30: Kilis İlinin 2000 Yılı Arazi Kullanımı Oranları.

Arazi Kullanımı	Kapladığı Alan (km^2)	Oran (%)
Su Kütlesi	1	0.07
Kentsel Alan	9	0.64
Seyrek Vejetatif Alanlar	13	0.92
Orman	26	1.85
Diğer Meyve Bahçeleri	44	3.12
Üzüm	90	6.40
Mera	173	12.29
Zeytin Bahçesi	225	15.98
Karışık Ürünlü Tarım Arazisi	253	17.97
Tarım Alanı	574	40.76
Toplam	**1.408**	**100**

Harita 3.15: Kilis İlinin 2000 Yılı Arazi Kullanım Haritası.

Arazi Kullanımı (2000)	Kapladığı Alan (km²)
Kentsel Alan	*9*
Seyrek Vejetatif Alanlar	*13*
Orman	*26*
Diğer Meyve Bahçeleri	*44*
Üzüm Bahçesi	*90*

Su Kütlesi	*1*
Zeytin Bahçesi	*225*
Mera	*173*
Karışık Ürünlü Tarım Arazisi	*253*
Tarım Alanı	*574*
Toplam	*1408*

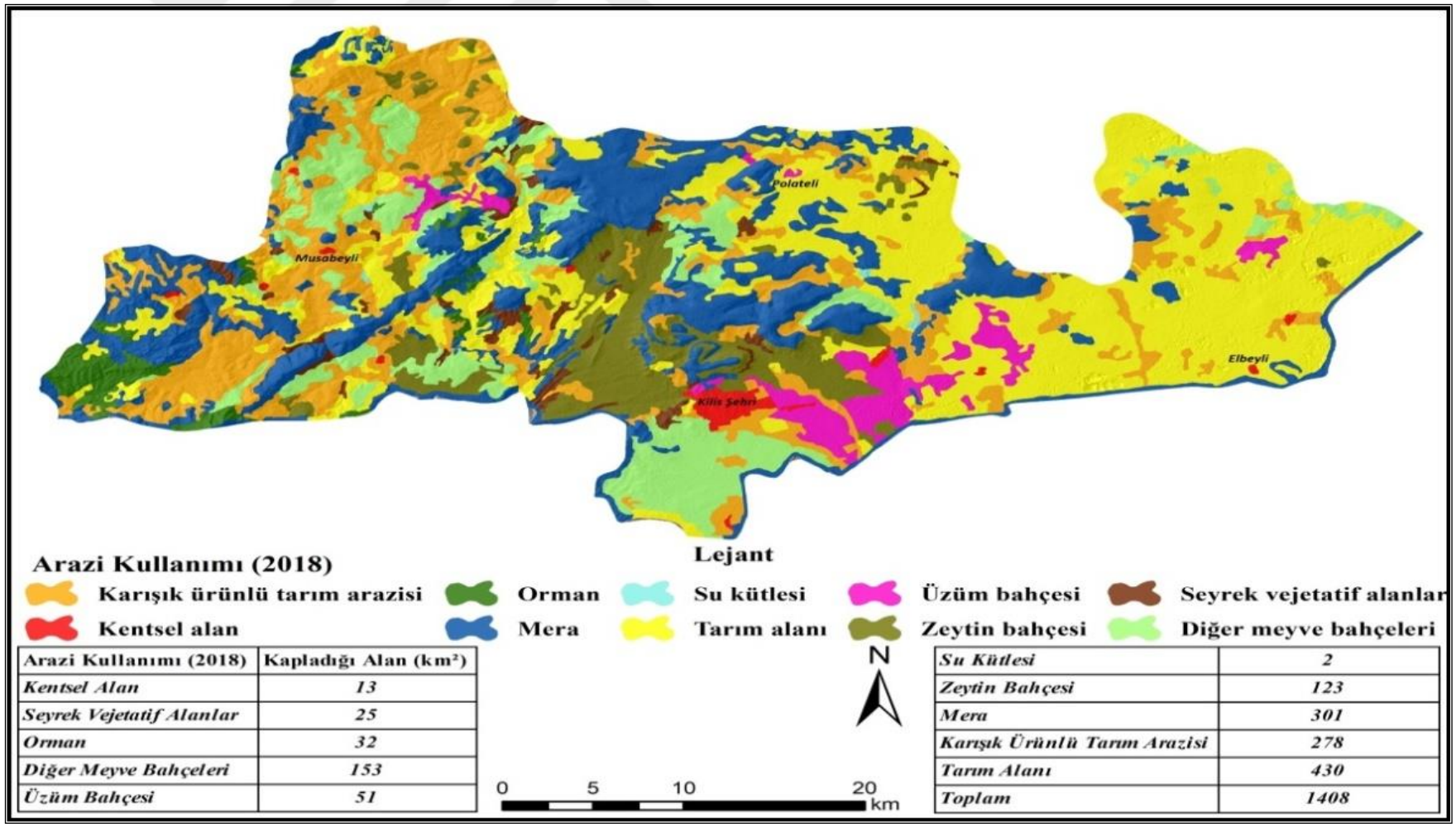
3.3.3. 2018 Yılı Arazi Kullanımı

Kilis ilinde 2018 yılı arazi kullanımında 1990 ve 2000 yılına göre önemli değişimler yaşanmıştır (Harita 3.16). Baraj sayısının artmasına bağlı olarak sulak alanlar 2 km^2'lik alana yayılmıştır. Nitekim 2018 yılında yapımı kısmen biten Yukarı Afrin Barajı tamamlandığında Kilis'in içme ve kullanma suyu problemini önemli ölçüde azaltacaktır. Bunun dışında; Seve ve Sapkanlı Barajları, Üçpınar, Narlıca, Balıklı ve Konak Göletleri önemli sulak alanlardır. Bu baraj ve göletlerin bir kısmı tarımsal alanda sulama suyu temini sağlar. Kentsel alan 2000 yılına göre 4 km^2 artarak toplam arazi kullanımının %0,92'sini oluşturmuştur. Araştırma alanımızda 4 şehir bulunmaktadır: Kilis, Elbeyli, Musabeyli ve Polateli. En önemli kentsel alan olan Kilis'te, kırsal alanlardan alınan göçlerle nüfus artmış, OSB'nin kuruluşunun tamamlanmasıyla sanayi alanında ilerlemeler yaşanmış, 2007 yılında Kilis 7 Aralık Üniversitesi'nin kurulmasıyla kentsel gelişime olumlu yönde katkı sağlamıştır. Elbeyli şehri de gelişimeye müsait bir konumdadır. Beşiriye'de Konteyner kent kurulduktan sonra Elbeyli ilçesinde Suriyeli mülteci sayısında artış olmuştur. Musabeyli ve Polateli şehirleri ise ilçe merkezi olmalarına karşın herhangi bir gelişim kaydetmemişlerdir. 2000–2018 yılları arasında yeni ormanlık alanların oluşturulmasıyla ormanlık saha 2000 yılına göre 6 km^2 artmış, oransal olarak %1,85'den, %2,27'ye yükselmiştir. Ormanlık alanlar Bozkaya, Sabanlı, Belenözü köylerinin yer aldığı alanda yükseltinin de artmasına bağlı olarak yoğunluk göstermiştir. Seyrek vejetatif alanlar, insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamak için yetiştirdiği sebzeleri oluşturmaktadır. İl genelinde küçük parçalar halinde bu arazilere rastlanır. 2000 yılında 13 km^2 iken, 2018 yılında 25 km^2'ye yükselmiştir (Tablo 3.31).

Tablo 3.31: Kilis İlinin 2018 Yılı Arazi Kullanımı Oranları.

Arazi Kullanımı	**Kapladığı Alan (km^2)**	**Oran (%)**
Su Kütlesi	2	0.14
Kentsel Alan	13	0.92
Seyrek Vejetatif Alanlar	25	1.78
Orman	32	2.27
Üzüm Bahçesi	51	3.62
Zeytin Bahçesi	123	8.74
Diğer Meyve Bahçeleri	153	10.87
Karışık Ürünlü Tarım Arazisi	278	19.75
Mera	301	21.37
Tarım Alanı	430	30.54
Toplam	**1408**	**100**

Harita 3.16: Kilis İlinin 2018 Yılı Arazi Kullanım Haritası.

Arazi Kullanımı (2018)	Kapladığı Alan (km²)
Kentsel Alan	*13*
Seyrek Vejetatif Alanlar	*25*
Orman	*32*
Diğer Meyve Bahçeleri	*153*
Üzüm Bahçesi	*51*

Su Kütlesi	*2*
Zeytin Bahçesi	*123*
Mera	*301*
Karışık Ürünlü Tarım Arazisi	*278*
Tarım Alanı	*430*
Toplam	*1408*

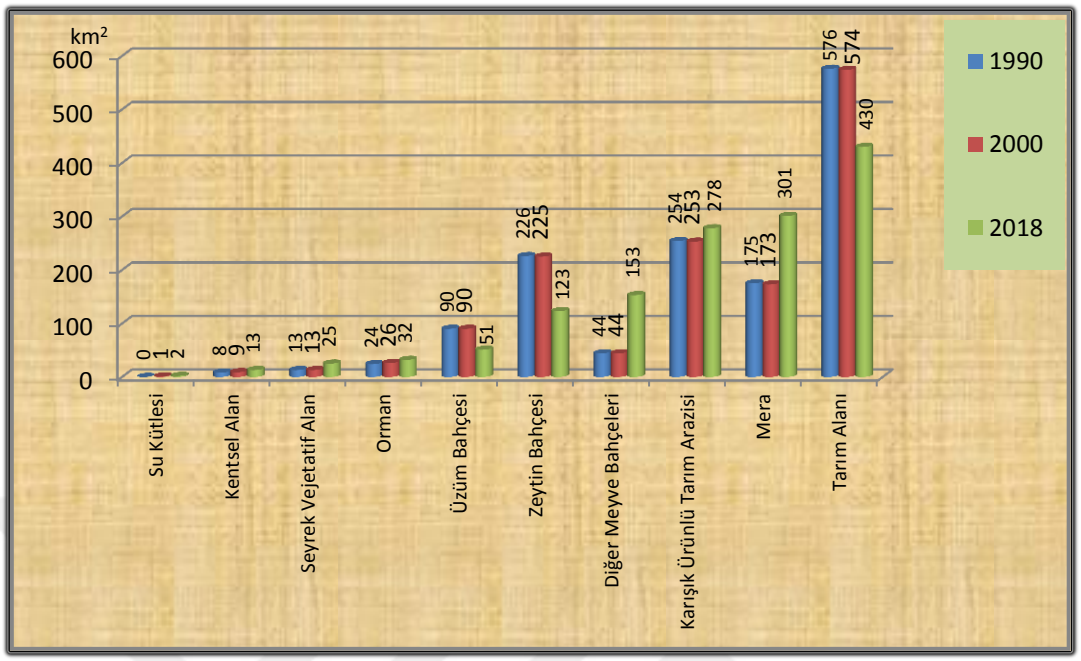
Çalışma alanımızda 2018 yılında arazideki payı azalan alanlardan biri de üzüm bahçeleridir. Tekel Suma Fabrikası'nın özelleştirilmesi ve 2013 yılında tamamen kapanması ayrıca ziraatla uğraşanların zeytin ve antep fıstığı gibi ürünlere yönelmesi homojen üzüm bahçeleri alanının azalmasına neden olmuştur. 2000 yılında 90 km^2'lik alan kaplayan üzüm bahçeleri %43,33 azalarak 51 km^2'ye düşmüştür.

Zeytin bahçeleri 2000 yılında 225 km^2 ile arazide önemli alana sahipti. 2018 yılında %45,33 azalarak 123 km^2'ye düşmüştür. Zeytin bahçeleri azalmış gibi görülse de zeytin ağaçlarıyla diğer meyveler karışık bir şekilde yetiştirildiğinden 2000 yılında 44 km^2 olan diğer meyve bahçelerinin alanı 2018 yılına gelindiğinde 153 km^2'ye yükselmiştir (Foto 3.55).

Foto 3.55: Karışık Halde Yetiştirilen Zeytin ve Üzüm (Akpınar).

Bir arada ürün yetiştirilen tarım arazisi 2000 yılında 253 km^2 iken, %9,88 artarak 2018 yılında 278 km^2'ye yükselmiştir. Bu sahaların arazi kullanımındaki oranı %19,75'tir.

Grafik 3.2: Kilis İlinde 1990, 2000 ve 2018 Yıllarında Arazi Kullanımının Değişimi.

Tarla tarımı yapılan arazilerle mera alanları birbirini tamamlar niteliktedir. Araştırma alanımızda 2000 yılında mera alanları 173 km^2 olsa da bu oranın içerisinde hasat mevsiminden sonra boş kalan tarım alanlarının olduğu daha önce belirtilmişti. Nitekim 2000 yılında 574 km^2 olan tarım alanı 2018 yılında 430 km^2'ye düşmüştür. Buna karşın 2000 yılında 173 km^2 olan mera alanları 301 km^2'ye yükselmiştir. Bu duruma göre; tarım alanlarının bir kısmı hasat sonrası boş kaldığından mera olarak görülmektedir.

Grafik 3.2 incelendiğinde; 2018 yılında en önemli değişimlerin başında kentsel alan gelmektedir. 1990 yılına göre kentsel alan %62,5 artmıştır. Diğer meyve alanlarının artmasında antep fıstığı yetiştiriciliği etkili olmuştur. 1990 ve 2000 yıllarında 44 km^2 olan bu arazi grubu zeytin ağacıyla birlikte başka meyvelerin yetiştirilmesiyle beraber alanı %247 artmıştır. Ağaçlandırma çalışmaları sonucu orman alanlarında %33,3 oranında artış olmuştur. 1990 yılında 24 km^2, 2000'de 26 km^2 ve 2018'de 32 km^2'ye yükselmiştir.

1990'dan 2000 yılına kadar geçen süreçte arazi kullanımında önemli değişikliklerin olmadığı tespit edilmiştir. Kentsel alan ile orman alanlarında oransal olarak büyük artış olmuştur. Kilis'in 1995 yılında il statüsüne kavuşturulması 2000 yılına kadar olan süreçte kentsel alanın 1 km^2 genişlemesini sağlamıştır. 1990 yılına kadar sulak alanlar üzerinde herhangi bir baraj yapılmamasına rağmen 2000 ve

2018 yılları arasında sulak alanlar üzerinde barajlar yapılmaya başlanmıştır. Barajlar ve buna bağlı olarak yapılan göletler tarımsal üretime katkı sağlamıştır.

Diğer meyve bahçeleri 1990 ve 2000 yıllarında 44 km^2 iken, 2018 yılında 153 km^2'ye yükselmiştir. Zeytin ile beraber antep fıstığı, üzüm, nar, badem ve erik gibi meyveler yetiştirilmeye başlanmasıyla da çeşitlilik artmıştır.

2000–2018 yılları arasında arazi kullanımında önemli değişimler yaşanmıştır. Tarımsal alanlar yoğunluğunu korumakla birlikte kentsel alan 4 km^2 artmıştır. 2011 yılından sonra Suriyeli mültecilerin kitlesel göçlerle Kilis'e yerleşmeleri sonucu iki geçici barınma merkezi (Konteyner Kent) inşa edilmiştir. Aynı zamanda şehirlerde kiralık konut bulmak neredeyse imkânsız hale gelmiştir. Bu durum önümüzdeki yıllarda kentsel alanların daha fazla genişleyeceğini göstermektedir. Kilis Valiliğiyle Belediyesinin bu konuda acil önlem almaları gerekmektedir. Özellikle de şehirlere yakın verimli tarım alanlarının imara açılmaması önem arz eder.

Sonuç olarak; araştırma sahamızda tarım alanları en önemli arazileri oluşturur. Tarla tarımının yanında çeşitli sebze ve meyveler de yetiştirilebilmektedir. Zeytin ve üzüm bahçeleri 1990 ve 2000 yıllarında homojen şekilde dağılış gösterirken 2000 yılından sonra diğer meyvelerle beraber karışık bir şekilde üretilmeye başlanmıştır. Suriye'deki iç savaşın gelecekte sona ermesi, Kilis ilinin gelişimine olumlu katkı sağlayacaktır. Suriye'nin inşa süreci başladığında sınır ticareti savaş öncesi duruma gelecektir. Bu nedenle, Suriye'nin önemli bir pazar alanı olacağı öngörüldüğünden tarım alanları korunarak, tarımsal üretim artırılmalı ve tarıma dayalı sanayiye daha çok yatırım yapılmalıdır.

IV. KİLİS İLİ EKONOMİK COĞRAFYA ÖZELLİKLERİ

İnsan ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik doğal ortamda bulunan tüm varlıklar doğal kaynakları oluşturur. Doğal kaynaklar yeryüzüne eşit bir şekilde dağılmamıştır. Kaynakların eşit bir şekilde dağılmamasında; coğrafi konum, jeolojik süreçler, yerşekilleri, iklim şartları ve doğal kaynakların geçmişteki kullanım durumu gibi faktörler etkili olmuştur (Benek, 2009: 46). Çalışma alanımız olan Kilis; konumu, jeolojik yapısı, çeşitlilik gösteren topoğrafyası, yarı kurak iklim şartları gibi faktörlerin etkisiyle doğal kaynakların varlığı ve kullanımı konusunda olumlu özelliklere sahiptir.

Çalışmanın bu bölümünde beşeri faaliyetlerle şekillenen doğal kaynakların kullanımı incelenecektir. Tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, ulaşım, turizm, eğitim ve sağlık faaliyetleri bu kapsama girmektedir.

4.1. TARIM FAALİYETLERİ

İnsanların hayatlarını idame ettirebilmeleri için beslenme, barınma ve güvenlik noktasında ihtiyaçlarını karşılayabilmesi gerekmektedir. Önceleri geçimini avcılık ve toplayıcılıkla sürdüren insanoğlu, Neolitik Çağ'da tarımsal faaliyetlerle üretmeye başlamış ve toprağa bağımlı hale gelmiştir. Tarımla beraber barınma amaçlı evler inşa edilmiş nihayetinde yerleşik hayata geçilmiştir. Ülkemiz Kuzey Yarımküre'de Orta Kuşak'ta yer aldığından iklim ve toprak özellikleri açısından çeşitlilik gösterir. Bu durum tarım ürünleri çeşitliliğine de olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Tarımsal faaliyetlerle mekânın kullanımı arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Fiziki şartlar bir bölgede tarımsal faaliyetleri etkileyen en önemli etkenlerin başında gelmektedir. "Bir bölgede ziraat hayatını anlayabilmek, çalışmalar yapabilmek ve o bölgenin gelişmesi için yeni projeler oluşturabilmek için ziraatı etkileyen fiziki şartlar olan jeomorfolojik, iklim, toprak, su kaynakları ve çeşitliliği, tarihi gelişim, nüfus yapısının özellikleri ve diğer beşeri faktörlerin incelenmesi, karşılıklı ilişkilerinin belirtilmesi söz konusu bölgenin coğrafi potansiyelinin çok iyi bilinmesi ve iyi analiz edilmesi gerekmektedir" (Balcı Akova, 2018: 205). Çalışma alanımız olan Kilis ilinin fiziki özellikleri tarım üretimi için elverişli şartlara sahiptir. Alüvyal sahalar ve dağlık bölgelerde tepeler arasında kalan çöküntü alanları tarım için elverişli yerlerdir. Yerşekilleri özellikleri düşünüldüğünde reliefe bağlı yükseklik

ve eğim şartları Musabaeyli, Polateli ve Merkez ilçesinin batısındaki arızalı sahalarda zeytin ve bazı meyvelerin üretimi yapılabilmektedir. Bunun yanı sıra dağlık bölgelerde parçalar halinde yer yer buğday ve arpa ekimi de yapılabilmektedir. Ovada yer alan Elbeyli ile Merkez ilçenin güneyi buğday ve arpa üretimi için elverişli alanlardır.

Reliefin arızalı olması toprak özelliklerini etkilediği gibi yükseltinin fazla olması iklim koşullarını buna bağlı olarak da tarım ürünleri çeşitliliğini azaltabilmektedir. Kilis ili, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yer almasına rağmen Akdeniz iklim özelliklerini yaşamaktadır. Ayrıca yükseklik ortalamasının kabaca 700-800 metre aralığında olması sıcaklık şartları açısından tarımsal üretime olumlu yönde katkı sağlamıştır.

Arazinin engebeli veya düz olması tarımda kullanılan araç-gereç ve makineleri de etkiler. Engebeli sahalarda küçük makineler yaygın olarak kullanılmakta iken, düz sahalarda çok çeşitli makineler kullanılabilir. Elbeyli ve Merkez ilçenin güneyi bu açıdan avantajlı yerlerdir.

Tablo 4.1: Kilis İlinin Tarım Alanları Dağılımı (Dekar).

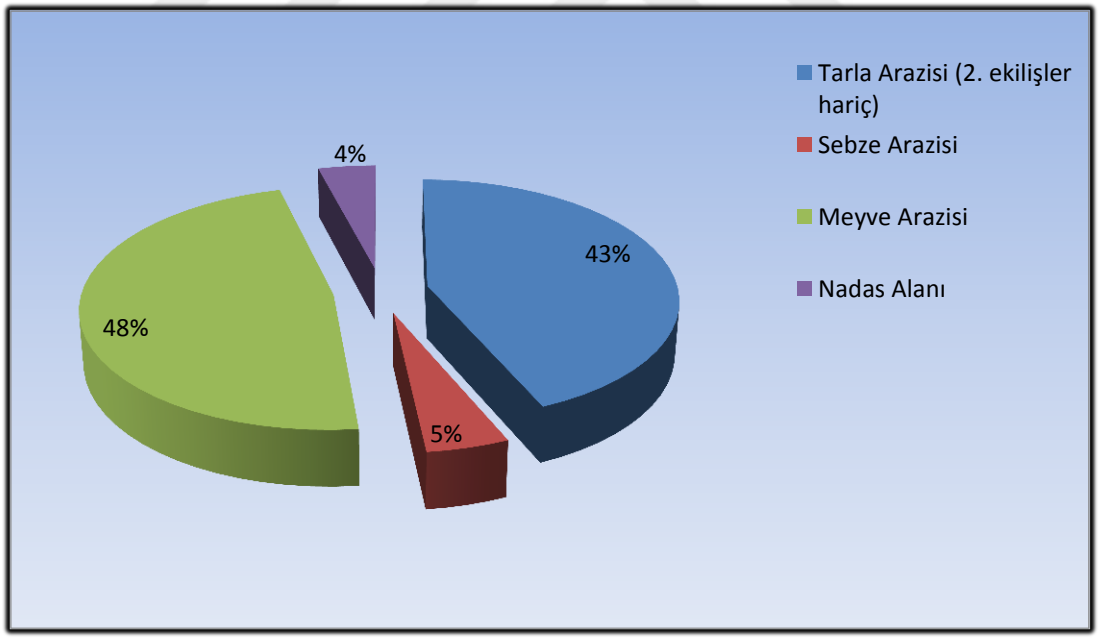
	Elbeyli	**Merkez**	**Musabeyli**	**Polateli**	**Toplam**
Tarım alanı	214.682	409.756	251.696	149.977	1.026,111
Tarla arazisi (2. ekilişler hariç)	123.326	157.814	72.193	92.636	445.969
Sebze arazisi	12.013	23.517	4.430	8.720	48.680
Meyve arazisi	73.099	216.679	160.306	38.060	488.144
Nadas alanı	6.244	11.746	14.767	10.561	42.318

Kaynak: Kilis Tarım İl Müdürlüğü, 2018.

Kilis'in tarım alanları toplamı 1.026,111 dekardır (Tablo 4.1). Merkez ilçe 409.756, Musabeyli 251.696, Elbeyli 214.682 ve Polateli 149.977 dekar tarım alanına sahiptir. Tarla arazisi oranı en fazla Merkez ve Elbeyli ilçeleridir. Musabeyli ve Polateli dağlık alanlar barındırdığından tarla arazisi miktarı daha azdır. Merkez ilçede 157.814, Elbeyli'de 123.326, Musabeyli'de 72.193, Polateli'nde 92.636 olmak üzere 445.969 dekar tarla arazisi mevcut iken, sebze alanı 48.680 dekardır. Merkez ilçe 23.517, Elbeyli 12.013 dekar sebze üretimi yapılan araziye sahiptir. Tarla arazisiyle birlikte ekim alanı en fazla 488.144 dekar ile meyve arazileri oluşturur. Merkez ilçede 216.679, Musabeyli'de düzlük alanların azlığı nedeniyle eğimli arazilerde meyve üretimi özellikle de zeytinlik araziler yoğunlukta olup 160.306

dekar meyve arazisi bulunur. Toplam nadas alanı 42.318 dekardır. Nadas alanları Merkez ilçede 11,746, Musabeyli'de14.767, Polateli'de 10.561, Elbeyli'de 6.244 dekardır. Bu duruma göre tarım alanlarının önemli bir kısmında meyve ve tarla arazisi olarak değerlendirilmektedir. Tarla arazilerinin toplam tarım alanı içerisindeki payı %43 olup daha çok buğday ve arpa yetiştirilmektedir. Arazinin en fazla olduğu araziler %48 ile meyve arazisidir (Grafik 4.1).

Tarım, gıda üretiminin yanı sıra istihdam olanakları, sanayi sektörüne girdi olması açısından önemlidir. Çalışma sahamızda şehir ve kırsal yerleşmeler tarımsal faaliyetler yoluyla birbirilerini etkilemektedir. Kırsal alanlarda yetişen ürünlerin bir kısmı ihraç edilirken bir kısmı da şehirlerde yer alan fabrikalarda mamül veya yarı mamül şeklinde paketlenerek pazarlara sunulmakatdır. Kilis ilinde sanayi tarıma dayalı olduğundan tarımdaki üretim miktarı ve sürekliliği sanayi faaliyetlerini de etkiler. Bu bağlamda tarımın entansif yapılması ilin fonksiyonlarını artıracağı gibi ekonomik gelişimini de hızlandıracaktır.

Grafik 4.1: Kilis İlinin Tarım Alanlarının İlçelere Göre Oransal Dağılımı (2018).

4.1.1. Tohum ve Fide

Tohum ve fide kalitesi tarım ürünlerinde hasat verimini etkileyen önemli bir girdidir. Dünya'da bu alanda önemli çalışmalar yapılarak tarım ürünlerinin miktarı artırılabilmektedir. Ayrıca tohum ve fide ihracatı dünyada önemli bir sektör haline gelmiştir. Geri kalmış veya gelişmekte olan ülkeler bu konuda söz sahibi ülkelerden

genetiği değiştirilmiş tohum ve fideler alarak bir nevi o ülkeye bağımlı hale gelmektedir. Ülkemiz son yıllarda bitki genetiği konusunda önemli gelişmeler kaydetmesine rağmen bu konuda arzu edilen seviyeye gelememiştir.

Genetik değeri yüksek ve bazı hastalıklara ve zararlılara karşı dirençli şekilde ıslah edilen tohumlar, kimyasal madde kullanımını minimuma indirebilir. Ayrıca iyi bir meyve yetiştiriciliği için iyi fidanlara ihtiyaç vardır (Balcı Akova, 2018: 234). Tohumun saflığı, şekli, rengi, kokusu, ağırlığı, parlaklığı, temizliği, hastalıksız olması verimi artıran özelliklerdir. Çalışma sahamızda kooperatifler ve tohum satan ticarethaneler aracılığıyla tohum ihtiyacı karşılanmaktadır. Kilis İl Tarım ve Orman Müdürlüğü bünyesinde yer alan Bitkisel Üretim ve Bitki Sağlığı Şube Müdürlüğü de, çiftçilere tohum ve fide konusunda destek vermek, denetimler yapmak, sertifikalı tohum ve fidan konusunda teşvik gibi faaliyetler yürütmektedir.

Kilis ilinde iklim şartları ve toprak özelliklerine uyumlu olmanın yanı sıra ekonomik yönden daha kazançlı olan ürünlerin hasadı yapılmaktadır. Zeytin, üzüm, biber ve antep fıstığı bu grupta yer alan ürünlerdir. Yeni dikim alanlarında sulama imkânının olmaması durumunda, yarıkurak iklim şartlarına uyum sağlamış Kilis'e ait yerli fidelerin kullanılması verimin artmasını sağlayacaktır. Sulama imkânının olduğu alanlarda ise su ihtiyacı yüksek olan Gemlik türünün kullanılması isabetli olacaktır. Ayrıca iklime ve toprak şartlarına uyum sağlamış yağlık veya sofralık zeytin fidelerinin dikilmesi üretimin devamlılığı konusunda olumlu katkı sağlayacaktır.

Çalışma alanımızda bir diğer önemli tarım ürünü olan üzüm de sofralık-çekirdekli, kurutmalık-çekirdekli ve şaraplık kullanılmaktadır. Şaraplık üzüm daha fazla alanda ve daha çok üretildiğinden kaliteli üzüm fidelerinin kullanılması gerekmektedir.

Musabeyli ilçesine bağlı Hasancalı ve Şenlikçe köyleri son yıllarda biber ve salça üretimi konusunda ön plana çıkmışlardır. Kilis 7 Aralık Üniversitesi bünyesinde yapılan çalışmalar sonucu dalında kuruyan ve kolayca toplanabilen fide türünün kullanılması çiftçilere kolaylık sağlayarak ürünün maliyetini de düşürebilmektedir.

4.1.2. Gübreleme

Gübreleme, bitkisel ürünlerde kaliteyi ve verimi artırmak için yapılmaktadır. Toprağın bir veya birkaç besin maddesi yönünden zenginleştirilmesi üretim miktarını artırabilmektedir. Topraklar, özelliklerine göre çeşitli organik maddeler içerirler. Bu maddeler, bitki ve hayvan kalıntılarının toprağa karışması sonucu toprağı organik

madde açısından zengin hale getirir. Humus adı verilen bu kalıntılar farklı minarelleden oluşarak toprağı zenginleştirir. Toprağın devamlı olarak ekilmesi zamanla besin maddelerinde azalmaya neden olabilir. Bu durumda bitki üretim miktarı ve kalitesinde düşüş yaşanır. Yaşanan bu düşüşün bitkiler üzerinde oluşturabileceği olumsuzlukları önlemek amacıyla gübre kullanılarak toprağın yapısı kimyasal, fiziksel ve biyolojik olarak düzenlenmiş olur.

Tarım alanlarında gübreleme yapılmadan önce muhakkak toprak ve bitki özelliklerine uygun gübre kullanılmalıdır. Bu bağlamda bitkinin ihtiyaç duyduğu türde gübre kullanılmalıdır. Gübrelemenin yanlış şekilde veya çok fazla yapılması toprağa zarar verebilir. Gübreler işletme ve ticari olmak üzere iki grupta toplanabilir. İşletme gübreleri de hayvan, yeşil, kemik unu, boynuz ve tırnak tozu, kemik unu ve kan tozu gibi çeşitlere ayrılır. Ticari gübreler ise suni veya kimyevi gübre ismini de almaktadır. Bu gübreler azot, fosfor ve potasyom gibi besin maddelerinde biri veya birkaçı bir aradadır. Kilis ilinde 15 adet kimyevi gübre bayii bulunmaktadır.

Çalışma alanımızda zeytin, üzüm, antep fıstığı yoğunluklu olmak üzere çeşitli meyve ve sebzelerin üretimi yapılmaktadır. Tarım ve Orman İl Müdürlüğü çalışmalarıyla gübreleme konusunda çiftçiler billinçlendirilerek hem toprağın ihtiyaç duyduğu besin maddeleri sağlanmakta hem de kaliteli ve verimli ürünler yetiştirilmeye çalışılmaktadır. Özellikle zeytin üretiminde ağacın yaşına uygun gübreleme yapmak gerekir. Ayrıca sade azotlu gübre yerine kompoze gübre kullanmak daha yararlı olacaktır.

Kilis ilinde üretim alanı geniş olan antep fıstığı azot yönünden eksik kaldığında yapraklarında sararmalar ve erken dökülmeler meydana gelmektedir. Yağış durumuna göre Ocak veya Şubat ayında gübreleme işlemi yapılmalıdır.

Sonuç olarak çalışma alanımızda arazi çalışmalarında elde edilen bilgiler ışıığında gübreleme konusunda eksiklikler olsa da çiftçiler ile Tarım ve Orman İl Müdürlüğünün yoğun işbirliği içerisinde olduğu anlaşılmıştır.

4.1.3. Zirai Mücadele

Tarımda modern yöntemlerin uygulanmaya başlamasıyla zirai mücadele önemli hale gelmiştir. Önemli yatırımların yapıldığı tarımsal faaliyetlerde hastalık ve zararlı böcekler bütün emekleri zayi edebilmektedir. “Ürüne zarar verip, ürünü bozan zararlılar ve hastalıklar, böcekler, mantar ve bakteriyel hastalıklar, virüsler, fizyolojik hastalıklar, yabancı ve zararlı otlardır” (Balcı Akova, 2018: 237). Günümüzde

bilimsel araştırmalar neticesinde bitki ve toprağa zarar veren hastalıklara neden olan zararlılara karşı tarımsal ilaçlar (pestisit, fungusit, herbisit vb.) geliştirilmiştir.

Günümüzde dünya nüfusunun sürekli artış göstermesi nedeniyle gıda ihtiyacı günden güne artmaktadır. Bu nedenle tarımsal üretimde yüksek verim elde etmek önemli hale gelmiştir. Ancak verimi yükseltmek için kullanılan pestisitlerin insan sağlığına zarar vermemesi çok daha önemli bir konudur. Bitkilerde gereğinden fazla pestisit birikmesi veya kullanılan ilaçların su kaynaklarına karışması canlı yaşamına telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilmektedir.

Çalışma alanımızda hastalıklarla mücadele etmek için Tarım ve Orman İl Müdürlüğü tarafından ürün bazlı çeşiti programlar uygulanmaktadır. Hububat üretiminde süne, dar ve geniş yapraklı yabani otlar program kapsamında en fazla mücadele edilen hastalık ve zararlılardır (Tablo 4.2).

Tablo 4.2: Kilis İlinde Tarımsal Ürünlerde Görülen Hastalıklar.

Sıra No	Mücadele Şekli	Ürün Grubu	Zarar Adı	Mücadele Metodu	Program Değeri	Birimi (Ton)
1	D.EM	HUBUBAT	BUĞDAY SÜRME HASTALIĞI	Kimyasal	3.500	Ton
2	D.EM	HUBUBAT	BUĞDAY SEPTORYA HASTALIĞI	Kimyasal	48.500	Da.
3	D.EM	HUBUBAT	BUĞDAY HORTUMLU BÖCEĞİ	Kimyasal	3.450	Da.
4	D.EM	HUBUBAT	SÜNE	Kimyasal	109.500	Da.
5	D.EM	HUBUBAT	MISIRDA BOZKURT	Kültürel	2.000	Da.
6	D.EM	HUBUBAT	MISIR KOÇAN KURDU	Kültürel	2.000	Da.
7	D.EM	HUBUBAT	HUBUBATTA GENİŞ YAP.YAB.OT	Kimyasal	111.700	Da.
8	D.EM	HUBUBAT	HUBUBATTA DAR YAP.YAB.OT	Kimyasal	56.250	Da.
9	D.EM	HUBUBAT	TARLA FARESİ	Kimyasal	34.300	Da.
10	D.EM	HUBUBAT	İLAÇLANACAK AMBAR	Kimyasal	15	Adet
11	D.EM	BAKLAGİL	MERCİMEKTE GEN. YAP.YAB.OT	Kül-Kimyasal	1.720	Da.
12	D.EM	BAKLAGİL	MERCİMEKTE DAR YAP.YAB.OT	Kül-Kimyasal	2.650	Da.
13	D.EM	BAKLAGİL	MERCİMEKTE CANAVAR OTU	Kül-Kimyasal	2.250	Da.
14	D.EM	BAKLAGİL	NOHUT ANTRAKNOZU	Kimyasal	6,5	Ton
15	D.EM	BAKLAGİL	NOHUT ve MERCİMEKTE YEŞİL KURT	Kimyasal	3.985	Da.
16	D.EM	SANAYİ	PAMUKTA YEŞİLKURT	Kimyasal	550	Da.
17	D.EM	MEYVE	CEVİZDE ELMA İÇ KURDU	Kimyasal-Kül.	200	Da.
18	D.EM	MEYVE	BADEM İÇ KURDU	Kimyasal-Kül.	350	Da.
19	D.EM	MEYVE	MEYVE AĞACI YAPRAK BİTLERİ	Kimyasal	925	Da.
20	D.EM	MEYVE	BADEM AĞAÇLARINDA AKARLAR	Kimyasal-Kül.	600	Da.
21	D.EM	MEYVE	ELMA AĞAÇLARINDA AKARLAR	Kimyasal-Kül.	115	Da.
22	D.EM	MEYVE	ANTEP FISTIĞI İÇ GÜVESİ	Kimyasal	3.700	Da.
23	D.EM	MEYVE	ANTEP FISTIĞI DAL GÜVESİ	Mekanik	1.800	Da.
24	D.EM	MEYVE	ANTEP FISTIĞI PSİLLİDİ	Kimyasal	7.420	Da.
25	D.EM	MEYVE	ANTEP FISTIĞI KARAGÖZ KURDU	Kültürel	4.850	Da.
26	D.EM	MEYVE	ANTEP FISTIĞI GÖZ KURDU	Kimyasal-Mek	850	Da.

27	D.EM	MEYVE	FİDAN DİP KURDU	Kimyasal-Mek	780	Da.
28	D.EM	MEYVE	ANTEP FISTIĞI MEYVE İÇ KURDU	Kimyasal	3.200	Da.
29	D.EM	MEYVE	CEVİZ ANTRAKNOZU	Kimyasal	400	Da.
30	D.EM	MEYVE	ANTEP FISTIĞINDA KARAZENK	Kimyasal	6.690	Da.
31	D.EM	MEYVE	MEYVEDE MONİLYA	Kimyasal	90	Da.
32	D.EM	MEYVE	ELMADA KÜLLEME	Kimyasal-Kül.	60	Da.
33	D.EM	MEYVE	NARDA ALTERNARİA	Kimyasal	110	Da.
34	D.EM	ZEYTİN	ZEYTİN SİNEĞİ	Kültürel	1.300	Da.
35	D.EM	ZEYTİN	ZEYTİN KIZIL KURDU	Kültürel	1.300	Da.
36	D.EM	ZEYTİN	ZEYTİN PAMUKLU BİTİ	Kültürel	1.450	Da.
37	D.EM	ZEYTİN	FİLİZKIRAN	Kültürel	850	Da.
38	D.EM	ZEYTİN	ZEYTİNDE VERTİCİLLİUM	Kültürel	250	Da.
39	D.EM	ZEYTİN	ZEYTİNDE HALKALI LEKE	Kimyasal	100	Da.
40	EM	BAĞ	BAĞ HASTALIK VE ZARARLILARI	Entegre Müc.	520	Da.
41	D.EM	BAĞ	SALKIM GÜVESİ	Kimyasal	34.400	Da.
42	D.EM	BAĞ	GÖZ KURDU	Mekanik	50	Da.
43	D.EM	BAĞ	KÜLLEME	Kimyasal	37.750	Da.
44	D.EM	BAĞ	MİLDİYÖ	Kimyasal	600	Da.
45	D.EM	BAĞ	ÖLÜ KOL	Kimyasal	100	Da.
46	D.EM	SEBZE	SOĞAN SİNEĞİ	Kimyasal	1.210	Da.
47	D.EM	SEBZE	SEBZE VE BOSTAN YAP. BİTİ	Kimyasal	1.850	Da.
48	D.EM	SEBZE	DANABURNU	Kimyasal-Kül.	80	Da.
49	D.EM	SEBZE	SOĞAN MİLDİYÖSÜ	Kimyasal	1.770	Da.
50	D.EM	SEBZE	BİBERLERDE KÖK BOĞAZI YANIKLIĞI	Kültürel-Mek	730	Da.
51	D.EM	SEBZE	DOMATES MİLDİYÖSÜ	Kimyasal	150	Da.
52	D.EM	SEBZE	SEBZELERDE KIRMIZI ÖRÜMCEK	Kimyasal-Kül.	670	Da.
53	D.EM	SEBZE	DOMATES GÜVESİ	Kimyasal-Kül.	15	Da.
54	D.EM	SEBZE	BİBERDE YEŞİLKURT	Kimyasal	540	Da.
55	D.EM	BOSTAN	KAVUN SİNEĞİ	Kimyasal-Kül.	120	Da.

Kaynak: Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2019.

Tablo 4.2'ye göre; yabani otlar birçok ürüne zarar verdiğinden çalışma sahamızda mücadele edilmektedir. Üretimi önemli olan zeytinde sinek, kızıl kurdu, pamuklu biti, filizkıran gibi zararlılar ve hastalıklar görülmektedir. Antep fıstığı ağacında iç güvesi, dal güvesi, karazenk, meyve iç kurdu ve psillidi en fazla görülen hastalıklardır. Üzüm salkımlarında külleme ve salkım güvesiyle mücadelede yoğun çalışmalar yapılmaktadır.

.

Tablo 4.3: Kilis İlinde Gübre Dışında Kullanılan Bazı Kimyasal İlaçlar.

Kimyasal Maddenin Adı	**Kullanım Amacı**	**Miktarı (Ton)**	**İlde Tarımsal İlaç Kullanılarak Tarım Yapılan Toplam Alan (Ha)**
İnsektisitler	Bitki Böcek İlacı	6,76	55.440
Herbisitler	Yabancı Ot İlacı	8,97	
Fungusitler	Bitki Mantar İlacı	5,22	
Rodendisitler	Tarla Faresi İlacı	0,0044	
Nematositler			
Akarisitler			
Kışlık ve Yazlık Yağlar			
Toplam		**20,95**	**55.440**

Kaynak: Kilis ÇED Raporu, 2017.

Tablo 4.4: Kilis ilinde Ticari Gübre Tüketiminin Bitki Besin Maddesi Bazında ve Yıllık Tüketim Miktarları.

Bitki Besin Maddesi (N, P, K Olarak)	**Bitki Besin Maddesi Bazında Kullanılan Miktar (Ton)**	**İlde Ticari Gübre Kullanılarak Tarım Yapılan Toplam Alan (Ha)**
Azot	1751.4	26.000
Fosfor	775.6	
Potasyum	33.3	
Toplam	**2560.3**	26.000

Kaynak: Kilis ÇED Raporu, 2017.

Tablo 4.4'e göre; bitki besin maddesi olarak 2017 yılında bitki besin maddesi olarak en çok azot, en az ise potasyum kullanılmıştır. Ticari gübre kullanılarak tarım yapılan alan miktarı 26.000 ha'dır.

Çalışma alanımızda bitkilere zarar veren ve üretimi düşüren hastalıklar ve zararlılara karşı daha etkin bir mücadele için;

- ✓ Çiftçiler ile Tarım ve Orman İl Müdürlüğü arasında daha fazla işbirliği yapılmalıdır.
- ✓ Zirai mücadele kapsamına giren tarım alanı miktarı genişletilmelidir.
- ✓ İklim ve toprak şartlarına uyumlu ürünlerin ekimi artırılmalıdır.
- ✓ Fide ve tohumlar konusunda kalite yükseltilmelidir.
- ✓ Kullanılan ilaçların yeni hastalıklar üreten veya çevrede daha önce görülmemiş zararlıların türemesine neden olacak ilaçlar yerine çevre dostu ilaçların kullanılması gerekir.

Sonuç olarak; tarımsal sahaların geniş alan kapladığı Kilis ilinde, verimin yükseltilmesi ve kaliteli ürünlerin yetişitirilmesi için hastalıklar ve zararlılarla

mücadele edilmesi gerekmektedir. Ancak ürünlerin yetiştirilmesi sürecinden, pazar tezgahlarına gelinceye dek kullanılan ilaçların insan sağlığını bozacak niteliklerde olmaması için resmi kurumların yanı sıra özel sektör temsilcileri ve bilinçli çiftçilere büyük sorumluluk düşmektedir.

4.1.4. Zirai Krediler

Tarım sektöründe çalışan üreticiler faaliyetlerini yerine getirebilmek ve sürdürebilmek için kredi imkânlarından faydalanmaktadır. Ülkemizde tarımsal işletmeler daha çok küçük ölçekli olduğundan sermaye temini noktasında güçlükler yaşanmaktadır. Çiftçileri bu konuda desteklemek üzere kooperatifler krediler vermektedir. "Kooperatifleşme bireyin tek başına çözümleyemediği ekonomik ve sosyal sorunları beraber çözümlemeyi amaçlamaktadır. Kooperatiflerin başlıca amaçları arasında ortaklarına ucuz girdi temini ve ürün pazarlaması yer almaktadır. Ayrıca yöresel ve bölgesel kalkınmada kooperatiflerin önemli işlevleri bulunmaktadır" (Çıkın & Yercan, 1995: 47). Kooperatifçilik, birlikte hareket etme, dayanışma ve sorunlara ortak çözüm bulma anlamında tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu söylenebilir. Türk toplumlarında birlikte çalışma ve ortaklaşa iş yapma şeklinde görülen dayanışma faaliyetleri ise; dönemsel olarak imece, lonca veya ahilik gibi yapılar altında bir araya gelmiş ve yüzyıllarca başarılı şekilde uygulana gelmiştir (Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, 2016: 54). "Çağdaş anlamda kooperatif örgütlenmeler tıpkı sendikacılık gibi endüstri devriminden sonra işçi sınıfının geçim ve çalışma koşullarının ağırlığından doğan sorunların yoğunluk kazanması üzerine çalışanların karşılaştıkları ortak sorunların birlikte çözmek amacıyla yeni yeni dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma arayışlarına yönelmeleri sonucunda ortaya çıkmıştır (Geray, 1992: 427). Bu noktada ekonomik faaliyetlerde örgütlenme üreticiler arasında dayanışmanın yanı sıra kalitenin korunması açısından da önem taşır. Çalışma sahamızda örgütlenme konusunda büyük eksiklikler tespit edilmiştir.

Gıda sektörünün temelini oluşturan tarımsal üretim, kredilerle desteklenmediğinde tarım girdileri yeteri kadar karşılanmayacağından ekim alanları boş kalır ve üretim düşer. Ülkemizde son yıllarda ekonomik olarak yaşanan daralma çalışma sahamızda da zirai alanda zorluklar yaratmıştır. Tarımsal faaliyetlerin yapılması sürecinde tarım araç-gereçleri, mazot, gübre ve tarımsal ilaç fiyatlarının yüksek olması çiftçileri fazlasıyla zorlamaktadır. Ayrıca ürünler için açıklanan taban

fiyatların üretim maliyetlerini karşılamayacak kadar düşük verilmesi de tarım sektöründe krizler yaratabilmektedir.

Çiftçilere işletme ve yatırım zamanlarında ihtiyaç duydukları finansmanı sağlama noktasında Ziraat Bankası düşük faizlerle uygun uzun vadeli kredi imkânları sunmaktadır. Bunun dışında tarım kredisi vermekte olan birçok banka mevcuttur. Ancak Ziraat Bankası hükümet politikalarına paralel şekilde faiz oranlarını düşürmektedir.

Tablo 4.5: Kilis İlinde Kooperatif ve Birlik Sayısı (31.12.2017 tarihi itibariyle).

	Faal Olan		**Faal Olmayan**		**Toplam**		**Terkin Olan**	
	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı
Kilis	9	1.178	8	4.293	17	5.471	13	1.356

Kaynak: Ticaret Bakanlığı, 2019.

Tablo 4.5 incelendiğinde; 2017 yılı sonu itibariyle Kilis ilinde faal olan kooperatif sayısı 9 olup ortak sayısı 1.178'dir. Faal olmayan kooperatif 8, ortak sayısı 4.293'tür. Terkin yani tüzel kişiliği sona eren kooperatif sayısı 13, ortak sayısı 1.356'dır. Sonuç olarak Kilis, ülkemizde kooperatif ve birlik sayısının en az olduğu illerin başında gelmektedir. Çalışma alanımızın ekonomik olarak hızlı gelişememesinin nedenlerinden birinin de örgütleme eksikliği olduğu anlaşılmaktadır.

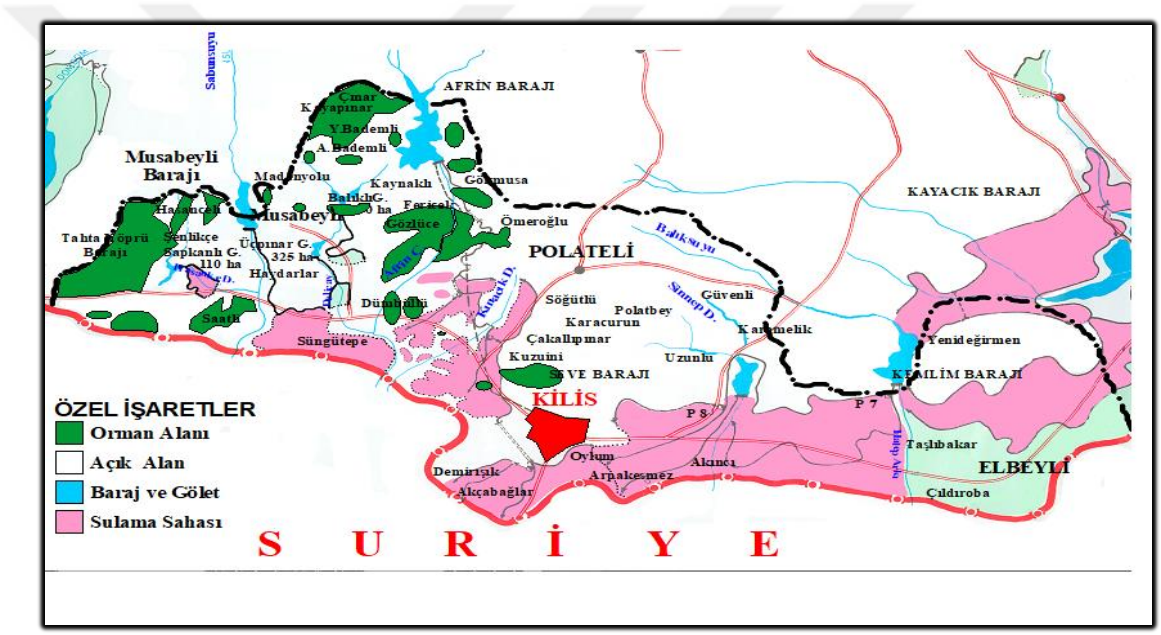
Çalışma sahamızda 13 adet Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 3 adet Tarımsal Sulama Kooperatifi ve Organik Zeytin Üreticileri Birliği mevcuttur. Bunlar dışında İpekyolu Kalkınma Ajansı da tarım alanında hibe ve teşviklerle birlik ve kooperatifleri desteklemektedir. Tarım ve tarım dayalı sanayi faaliyetlerinin yoğunlaştığı Kilis ilinde birlik ve kooperatif sayısının az olması mesleki örgütlenmenin yeterince gelişmediğini gösterir.

Ülkemizde son yıllarda çiftçileri ekonomik olarak desteklemek için devlet tarafından doğrudan destek verilmektedir. Ancak bu destekleri tarımsal üretim yapmadan alan veya almaya uğraşan birçok çiftçi bulunmaktadır. Özellikle teknolojik imkânlardan yararlanılarak ürünün ekimi ve hasadının yapılıp yapılmadığı muhakkak denetlenmelidir. Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama sistemleri uydu görüntüleriyle denetimlerin yapılması gerekmektedir.

4.1.5. Sulama Durumu ve Sulardan Faydalanma

Tarımsal üretimde önemli faktörlerden biri de sulama koşullarıdır. Bitkilerin suya ihtiyaç duydukları zamanlarda doğal olarak su ihtiyaçlarını karşılamak mümkün olmayabilir. Bu nedenle kurak veya yarı kurak iklim şartlarının yaşandığı alanlarda göl, akarsu, yeraltı suları gibi su kaynaklarından yararlanarak sulama sistemleri oluşturulmaktadır.

Çalışma alanımız su kaynakları bakımından fakir bir sahada yer alır. Ayrıca yarı kurak iklim özelliklerine sahip Akdeniz iklimi yaşandığından suyun önemi daha çok artmıştır.

Şekil 4.1: Kilis İlinin Doğal Kaynakları.
Kaynak: Kilis Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2018

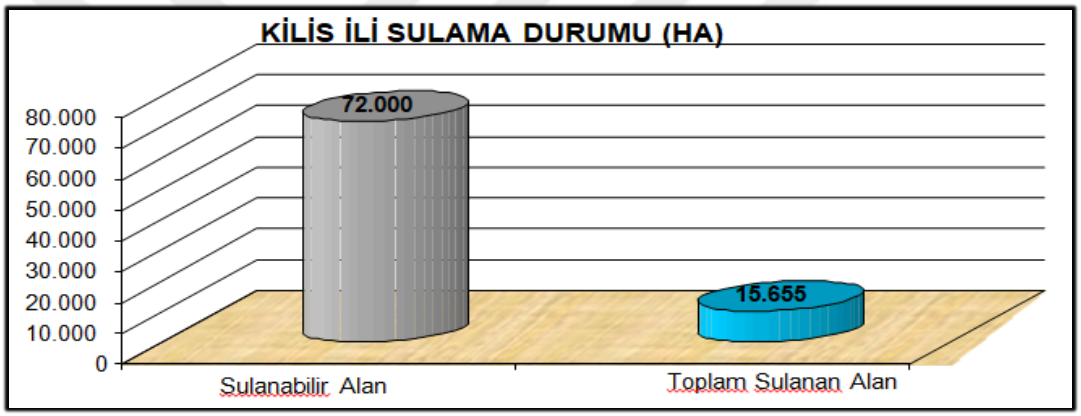
Şekil 4.1'e bakıldığında; Afrin Çayı, Balık Suyu, Sinnep Deresi, Sabun Suyu ve kolları Kilis ilinin en önemli su kaynakları olduğu görülmektedir. Bu suların kollarından ve yağmur sularından beslenen göletler de önemli su kaynaklarıdır. Sapkanlı, Üçpınar, Balıklı ve Narlıca göletlerinden yararlanılarak sulama alanları oluşturulmuştur (Foto 4.1). Çalışma alanımızın en önemli su kaynağını Afrin Çayı ve havzası oluşturur. Havzası daha çok Musabeyli ilçesinde olan bu akarsu iki kol halinde güneye doğru akış gösterir. Bu iki kol güneyde Suriye sınırına geçmeden önce birleşir ve tek kol halinde Suriye'de akar. Bunun dışında yapımı tamamlanan veya devam etmekte olan bazı barajlar da bulunmaktadır.

Tablo 4.6: Kilis İlinin Sulama Durumu (2017).

Sulanabilir Alan	**72.000 Ha**
Yağmurlama Sulama Sistemleriyle Sulanan Alan	2.840
Damla Sulama Sistemleriyle Sulanan Alan	3.750
Salma Sulama Sitemiyle Sulanan Alan	9.065
Toplam Sulanan Alan	**15.655**

Kaynak: Kilis Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2017.

Tablo 4.6'ya göre; Kilis ilinde sulanabilen arazi miktarı 72.000 ha iken, toplam sulanan alan 15.655 ha'dır. Yağmurlama sulama sistemiyle sulanan alan miktarı 2.840, damla sulama sistemiyle sulanan alan 3.750, salma sulama sistemiyle sulanan alan miktarı da 9.065 ha'dır (Şekil 4.2).

Şekil 4.2: Kilis İlinin Sulama Durumu, 2017.

Foto 4.1: Yağmurlama Sulama Sistemi (Karbeyaz Köyü).

Tarımsal faaliyetlerde sulama çok önemli olmasına rağmen yanlış sulama bitki ve toprağa zarar verir. Suyun toprağa fazla verilmesi tuzlanma ve çoraklaşmaya neden olur. Bitkilerin doğal olarak yetiştiği iklim ve toprak şartları su ihtiyaçlarını belirler. Çalışma alanımızda hububat, zeytin, üzüm ve antep fıstığı ekim alanı geniş olan ürünlerdir. Örneğin hububat (buğday, arpa) ile zeytinin yetişme koşulları su istekleri, sıcaklık şartları mevsimsel olarak farklıdır. Ancak buğday ve arpanın hasadı yapıldıktan sonra sulama imkânlarının olduğu yerlerde ikinci ürün ekilebilir.

4.1.6. Tarımsal Araçlar, Gereçler ve Makineler

Tarımda kullanılan araç, gereç ve makineler Sanayi Devrimi'nden sonra ortaya çıkmıştır. İnsanlar tarım yapmaya başladıklarında insan ve hayvan gücünden faydalanmışlardır. Ancak insan gücünden faydalanmak günler öncesinde hazırlık yapmayı gerektiriyordu. Hayvanların evcilleştirilmesiyle tarımda insan gücünden hayvan gücüne geçiş yaşanmış ancak insanoğlu yine de büyük zahmetler çekmiştir. "Zaman geçtikçe birçok alanda yenilikler meydana gelmiş, teknoloji geliştikçe toprağı işleme araçları tahtadan demire, bu noktadan sonra da karasaban kullanılmıştır. Nüfusun artması ile tüketim de artmış insanların gıda ihtiyaçlarını karşılama noktasında endişeler artmıştır. Bu sebepten tarımda yüksek verim elde etmek için modern yöntemler buna bağlı olarak da mekanizasyon kaçınılmaz hale gelmiştir" (Doğan, 2005: 67).

Arazi şartları makine kullanımını etkileyen önemli bir etmendir. Düz araziyle engebeli arazide kullanılan araç, gereç ve makineler aynı olamaz. Düz alanlarda yapılan tarım üretiminde çeşitli makineler çok rahat bir şekilde kullanılabilir. Ancak teknolojinin gelişmesi bu durumu nispeten ortadan kaldırmıştır. Dağlık ve eğimin fazla olduğu yerlerde ekimi ve dikimi yapılan ürünleri hasat etmeye uygun küçük tarım araç ve gereçler yapılmaya başlanmıştır. Çalışma alanımızda Musabeyli ve Polateli ile Merkez ilçenin batısında kalan kırsal alanlar dağlık alanlar olsa da tarımda makineleşmeyi engelleyecek çok dik ve eğimli araziler yoktur.

Tarımda makineleşmenin ortaya çıkardığı diğer bir sonuçta; iş gücüne olan ihtiyacı azaltması nedeniyle kırsal alanlardan şehirlere göçü tetiklemesidir. İnsan gücünün yerini makineler almaya başladığında kırdan kente göç daha da hızlanır. Ülkemizde 1950 yılından sonra tarımda modern teknikler uygulanmaya ve mekanizasyon önemli hale gelmeye başlamıştır. Kırsal alanlardan şehirlere olan

göçler bu yıllarda başladığından makineleşmenin bu süreci hızlandırmada kısmen de olsa etkide bulunduğunu söylemek yanlış olmaz.

Tarım makinelerinden yararlanma zaman ve emek açısından tasarruf sağlasa da bazen olumsuz etkileri de olabilmektedir. Örneğin mazot fiyatlarının yüksek olması maliyetleri artıracağından kâr oranı da düşmeye başlar. Bunun yanı sıra makineler hasat yaparken ürüne veya meyve ve sebze ağaçlarına zarar verebilir. Örneğin çalışma alanımızda en önemli ürün olan zeytinin toplanmasında ağacın makineyle sallanması ağaç kökü ve dallarına zarar verebilmektedir.

Tablo 4.7: Kilis İlinde 1997 Yılı Zirai Alet ve Makineler.

Araç ve Gereçler	**Sayı**	**Araç ve Gereçler**	**Ssyı**
Karasaban	941	Kendi Yürür Biçerdöver	2
Hayvan Pulluğu	118	Pancar Sökme Makinesi	1
Kulaklı Traktör Pulluğu	1403	Traktörle Çekilen Çayır Makinesi	62
Döner Kulaklı Traktör Pulluğu	76	Selektör (Sabit ve Seyyar)	2
Ark Pulluğu	37	Yem Kırma Makinesi	9
Diskli Pulluk	332	Sap Keser	9
Diskli Anız Pulluğu	161	Sırt Pulverizatörü	364
Anız Pulluğu	104	Motorlu Pulverizatör	66
Toprak Frezesi	42	Tozlayıcı	19
Kültüvatör	990	Atomizor	16
Merdane	37	Santrufüj Pompa	101
Diskli Tırmık	26	Elektirik Motorlu Pompalar	42
Dişli Tırmık	15	Dizel Motorlu Pompalar	280
Karma Tırmık Kombikürüm	13	Derin Kuyu Pompası	61
Ot Tırmığı	160	Yağmurlama Tesisi	28
Çapa Makinesı (Hayvanla - Traktörle Çekilen)	24	Kuyruk Milinden Hareketli Pulverizatör	87
Hayvanla Çekilen Hububat Ekim Makinesı	3	Su Tankeri (Tarımda Kullanılan)	165
Traktörle Çekilen Hububat Ekim Makinesı	280	Krema Makinesi	116
Kombine Hububat Ekim Makinesı	116	Süt Sağma Makinesi (Sabit)	1
Pancar Tohum Ekim Makinesı	1	Süt Sağma Makinesi (Seyyar)	7
Universal Ekim Makinesı	5	Tarım Arabası (Römork)	2104
Çiftlik Gübresi Dağıtma Makinesı	19	Toplam Traktörler	2051
Kimyevi Gübre Dağıtma Makinesı	143	Sap Döver (Batöz)	178
Orak Makinesi	75	Döven	23
Biçer Bağlar Makinesi	1	Tınaz Makinesi	5
Harman Makinesi	51	Diğerleri	12

Kaynak: 1997 yılı Kilis İlinin Köy Envanter Etüdünden sadeleştirilmiştir.

Tablo 4.7'de 1997 yılı Köy Envanter Etüdü sonuçlarına göre; Kilis ilinde bulunan tarım aletleri ve makinelerinin sayıları verilmiştir. Karasaban sayısının 941 olması çalışma alanımızda 1997 yılında eski tarımsal yöntemlerin kullanıldığını göstermektedir. Arazi şartlarından dolayı Musabeyli ilçesinde karasaban kullanımı en fazla olmuştur (505). Elbeyli ilçesi ovada kurulduğundan karasaban sayısının en az olduğu ilçedir (36).

Tablo 4.8: Kilis İlinde Zirai Alet ve Makineler (2017).

ARAÇ VE GEREÇLER	SAYI	ARAÇ VE GEREÇLER	SAYI
Karasaban	3	Selektör	11
Hayvan Pulluğu	82	Sırt Pülverizatörü	487
Kulaklı Traktör Pulluğu	2150	Sedyeli Mot. Pül, Tozlayıcı Kom.Atamizör	357
Ark Pulluğu	64	Su Tankeri	278
Diskli Traktör Pulluğu	704	Traktör	1790
Diskli Anız Pulluğu	341	Kuyruk Milinden Har. Pülverizatör	196
Anız Pulluğu	154	Motorlu Pülverizatör	66
Toprak Frezesi	169	Tozlayıcı	45
Kültüvatör	1249	Atamizör	51
Merdane	418	Santrifüj Pompa	113
Diskli Tırmık	261	Motopomp (Elek. Motor)	236
Karma Tırmık	5	Motopomp (Termik)	170
Ot Tırmığı	78	Derin Kuyu Pompa	242
Hayvanla Çekilen Çapa Mak.	10	Yağmurlama Tesisi	147
Trak Çekilen Çapa Mak.	21	Krema Makinesi	95
Hayvanla Çekilen Tahıl Mibzeri	14	Süt Sağma Makinesi (Sabit)	1
Tahıl Mibzeri	909	Süt Sağma Makinesi (Seyyar)	42
Kombine Tahıl Mibzeri	891	Anıza Ekim Makinesı	1
Çiftlik Gübre Dağıtıcısı	17	Damla Sulama Tesisi	106
Kimyevi Gübre Dağıtıcısı	325	Dip Kazan (Subsoıler)	16
Orak Makinesi	1	Dişli Tırmık	51
Döven	853	Kepçe (Tarımda Kullanılan)	3
Sapdöver	293	Motorlu Tırpan	1
Kendi Yürür Biçer Döver	22	Sap Parçalama Makinesı	22
Trak.Çek. Çayır Biçme Mak.	38	Sap Toplamalı Saman Yapma Makinesı	10
Silaj Makinesi	1	Toprak Burgusu	5
Mısır Silaj Makinesi	13	Yayık	96
Pamuk Toplama Makinesi	1	Yem Dağıtıcı Römork	2
Mısır Hasat Makinesi	2	Yem Hazırlama Makinesı	22

Kaynak: Kilis Tarım ve Orman İl Müdürlüğü, 2017.

Tablo 4.7 ve 4.8 karşılaştırıldığında; 1997 yılında sayısı çok yüksek olan karasabanın 2017 yılında 3'e düştüğü görülmektedir. Ayrıca makine türlerine bakıldığında; gelişen teknoloji ile beraber çalışma alanımızda tarımda makineleşmenin yaşandığı görülmektedir. Bir diğer önemli nokta traktör sayısıdır. 1997 yılında 2.051 adet traktör var iken, 2017'de traktör sayısı 1.790'a düşmüştür. Ancak 2017 yılında makine türünün çeşitlenmiş olması tarımsal ürün çeşitliliğinin arttığını göstermektedir.

4.1.7. Çalışma Sahamızda Yetişen Bazı Tahıllar

Tahıllar, Dünya'da ve ülkemizde temel besin kaynağı olarak tüketildiğinden önemli tarım ürünleri arasındadır. Buğday, arpa, çavdar, yulaf, mısır, darı ve pirinç tahıl grubu içerisinde bulunan türlerdir. Tahılların tüketimi ülkelerin kültürel, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre değişmektedir. Örneğin Avrupa ve ABD'de buğday tüketimi fazla iken, Güneydoğu Asya'da pirinç tüketimi daha fazladır. Ülkemizde de İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde buğday ekim alanları ve buna bağlı olarak buğday ekmeği tercih edilirken, Karadeniz Bölgesi'nde mısırın ekim alanı geniştir ve mısır ekmeği daha çok tercih edilmektedir.

Tahıl tarımınında üretim ve verimi iklim ve buna bağlı olarak sıcaklık şartları etkiler. Sıcaklığın 0 ^{o}C'nin altına inmesi, don olayının meydana gelmesi veya çimlenme zamanında su ve sıcaklık koşullarının sağlanamaması üretim miktarını düşürür.

Çalışma alanımızda tarla tarımında üretilen en önemli ürün buğdaydır. Arpa ve mısır az da olsa bazı alanlarda yetiştirilmektedir. Fakat tahıl ürünlerinin çok fazla ekilmemesinde gelir getiren ürünlerin daha çok tercih edilmesi etkili olmuştur. Örneğin zeytin dikildikten sonra ve hasat zamanında zahmetli ve yorucu bir süreç gerektirmesine rağmen yeni zeytin alanları oluşturulmaktadır.

4.1.7.1. Buğday

Günlük kalori ihtiyacımızın %20 kadarını karşılayan ve dünya nüfusunun yaklaşık üçte birinin temel gıdası olan buğdayın, Neolitik Dönem'den beri yetiştirildiği bilinmektedir (Tümertekin & Özgüç: 133). Tahıllar arasında en önemli besin ürünü buğdaydır. Dünya'nın birçok ülkesinde olduğu gibi ülkemizde de buğday tüketimi çok fazla olduğundan ekim alanı geniştir. Buğdayın birçok türü vardır. Üretim açısından buğday, yaz ve kış buğdayı olmak üzere iki şekilde yetiştirilir. Kış buğdayında

sonbaharda toprağa ekim işlemleri yapılır böylece yağışlarla toprak suya doygun hale gelerek tohum için uygun koşullar sağlanır. Yaz buğdayı ise, sonbahar ve kış aylarının çok sert geçtiği yerlerde yetiştirilir. İlkbaharda hava sıcaklığının artmasıyla tohumlar ekilir ve yazın sonuna doğru da olgunlaşma tamamlandığında hasat yapılır.

Çalışma sahamızda tarla tarımında tahıllar içerisinde en fazla yetiştirilen ürün buğdaydır. İklime uyumu kolay olduğundan yetişme sahası geniş olan durum ve ekmeklik buğdayları ekilir.

Tarım ürünlerinin tümünde olduğu gibi buğday üretimi de uygun iklim ve toprak şartlarında daha iyi yetişir. Derin ve zengin topraklarda daha iyi gelişir. Su tutma kapasitesi fazla olan topraklarda verim yükselir. Kumlu, taşlı ve çakıllı yani su tutma kapasitesi az olan topraklar buğdayın istediği su ihtiyacını sağlayamaz (Göney, 1975: 481). Bu nedenle drenajı iyi olan killi topraklar su tutma kapasitesi yüksek olduğundan buğday için olumlu şartlar sağlar.

Buğday için çimlenme döneminde 8-10 °C sıcaklık yeterlidir. Çalışma alanımızda Akdeniz iklim şartları etkili olduğundan kış ve ilkbahar ayları genellikle yağışlı geçtiğinden buğday verimini olumlu etkilemektedir. Ancak ilkbahar aylarında sıcaklık isteği daha yüksek olduğundan yağışın fazla olması verimi düşürebilir. Başaklanma döneminde yüksek sıcaklıklar tane büyüklüğüne olumlu yönde etki eder. Çeşidine göre değişmekle beraber 500 mm yağış ortalamasına sahip alanlarda buğday tarımı için iklim koşulları uygundur. Ancak bazı türler yağışın ortalama 250 mm olduğu alanlarda da yetişebilir.

Buğday tarımı için uygun iklim şartlarının yanı sıra toprak özellikleri de önemlidir. Çalışma alanımızda buğday için en uygun toprak ve arazi şartları Merkez ilçenin güneyi ile Elbeyli'dir (Foto 4.2). Elbeyli'de kolüvyal, Merkez ilçede ise kırmızımsı kahverengi topraklar dağılış gösterir. Mercidabık Ovası üzerine kurulmuş bu sahalarda geniş düzlüklerde buğday ekimi yapılmaktadır. Toprağın zengin olması buğday için önemli olsa da her yıl aynı topraklarda buğday ekimi yapmak verimi düşürür. Bu nedenle nöbetleşe (münavebe) ekim yapmak toprağın dinlenmesini ve besin maddelerince bir sonraki yıl hazır hale gelmesini sağlar. Buğday Merkez ilçede; Kuzuini, Akıncı Arpakesmez, Dölek, Göktaş, Gümüşsuyu, İnanlı, Kapdeğirmeni, Karacaören, Karaçavuş, Karamelik, Küçükkonak, Küplüce, Uzunlu ve Yavuzlu (Foto 4.2) köylerinde en fazla ekimi yapılan üç ürün arasındadır. Musabeyli ilçesinde; Dorucak sulu ve kuru tarım şeklinde ekimin en fazla yapıldığı köydür.

Körahmethüyüğü, Kozlubağ, Haydarlar, Çınar, Sabanlı, Madenyolu, Gökmusa, Gündeğer kuru tarım yöntemiyle buğday ekiminin en fazla olduğu köylerdir. Hasancalı, Yastıca, Karbeyaz, Topallar köyleriyle Musabeyli merkez mahallesi Murathüyüğü sulu olarak buğday ekiminin yoğun yapıldığı yerlerdir.

Tablo 4.9: Kilis İlinde Seçilmiş Yıllara Göre Durum Buğdayı Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim (Ton)
Elbeyli	2004	61.640	219	13.483
Merkez	2004	52.740	175	9.229
Musabeyli	2004	35.650	153	5.458
Polateli	2004	22.940	153	3.512
	TOPLAM	172.970	700	31.682
Elbeyli	2008	32.320	45	1.439
mMrkez	2008	43.094	71	3.071
Musabeyli	2008	20.237	151	3.064
Polateli	2008	14.365	151	2.175
	TOPLAM	110.016	418	9.749
Elbeyli	2012	67.976	266	18.082
Merkez	2012	50.047	183	9.170
Musabeyli	2012	6.674	289	1.929
Polateli		17.737	280	4.963
	TOPLAM	142.434	1.018	34.144
Elbeyli	2018	37.400	303	11.314
Merkez	2018	30.417	257	7.829
Musabeyli	2018	1.435	321	461
Polateli	2018	12.785	139	1.773
	TOPLAM	82.037	1.020	21.377

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.9'da Kilis ilinde durum buğdayının ekim alanı, verim ve üretim miktarları verilmiştir. 2004 yılında 172.970 olan ekim alanı yıllara göre dalgalı bir seyir izleyerek 2008'de 110.016'ya kadar düşmüştür. 2008 yılı ekim alanı 2004'e göre %36,40 azalmıştır. 2012'de ekim alanı 2008'e göre tekrar yükselerek 142.434 dekar olmuştur. 2018 yılında ise ekim alanı 2012'ye göre %42,40 azalarak 82.037 dekara inmiştir. Ekim alanı ve verimin yıllara göre değişmesinin nedeni iklim kararsızlığı, nadas ve bazen de nöbetleşe ekim yapılmasından kaynaklanmaktadır. Toprağı dinlendirmek ve tarım ürününden daha fazla verim almak için bir yıl buğday

ekiliyorsa bir sonraki yıl başka bir ürün ekilmekte veya toprak nadasa bırakılmaktadır. 2008 yılında verim ve üretimin çok yüksek miktarlarda düşmesinin nedeni söz konusu yılda kuraklık yaşanmasından dolayıdır. 2012 yılında ise verim ve üretimin çok yüksek olmasında yine iklim etkili olmuştur. Bu yılda 600 mm civarında yağış oluştuğundan verim ve üretim miktarı yükselmiştir. 2004–2018 yılları karşılaştırıldığında verim miktarında artış olmuştur. Ekim alanı daralmasına rağmen sulanabilir arazi miktarının artması, gübreleme, kaliteli ve sertifikalı tohum kullanımı verimi %45,71 oranında artırmıştır. Üretim miktarına bakıldığında 2008 yılında düşük olmakla beraber yine 2017 yılı kış aylarında yağışların az, 2018 ilkbaharda ise fazla olması 2018 yılında verim ve üretimi nispeten azaltmıştır.

Foto 4.2: Kilis Merkez İlçesi Yavuzlu Köyü'nde Buğday Ekim Alanı (2019).

Foto 4.3: Elbeyli İlçesi Beşiriye Köyü'nde Buğday Hasadı (2019).

Tablo 4.10: Seçilmiş Yıllarda Kilis İlinde Ekmeklik Buğdayı Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim (Ton)
Elbeyli	2004	16.350	202	3.298
Merkez	2004	13.990	161	2.258
Musabeyli	2004	9.460	141	1.335
Polateli	2004	6.080	141	858
	TOPLAM	45.880	645	7.749
Elbeyli	2008	40.430	40	1.607
Merkez	2008	13.783	64	877
Musabeyli	2008	2.757	135	733
Polateli	2008	4.705	135	636
	TOPLAM	61.675	374	3.853
Elbeyli	2012	68692	313	21.520
Merkez	2012	41.215	188	7.737
Musabeyli	2012	32.110	294	9.427
Polateli	2012	20.190	294	5.928
	TOPLAM	162.207	1.089	44.612
Elbeyli	2018	32.603	190	6.192
Merkez	2018	51.073	236	12.067
Musabeyli	2018	31.407	271	8.514
Polateli	2018	22.623	125	2.823
	TOPLAM	137.706	822	29.596

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.10'a göre; ekmeklik buğday ekim alanı 2004 yılında 45.880 dekar iken, 2008'de 61.675, 2012'de 162.207 ve 2018'de de 137.706 dekar olmuştur. 2018 yılı ekim alanı 2004 yılına göre ortalama üç kat artmıştır. Daha önce belirtildiği gibi, 2008 yılında yağışlardan dolayı verim ve üretim azalmıştır.

Çalışma alanımızda Tablo 4.9 ve 4.10 karşılaştırıldığında; 2018 yılında ekmeklik buğday ekim alanı artarken, durum buğdayı ekim alanı azalmıştır. İki türe ait ekim alanı yaklaşık 220.000 dekardır. Ticari olarak durum buğdayının önemi daha büyüktür, sert ve protein oranı yüksek olan bu tür, gıda sanayisinde makarna, bulgur, irmik ve kuskusun hammaddesidir. Özellikle makarna üretiminde durum buğdayı çok büyük öneme sahiptir. Bu nedenle gıda sanayisinin daha fazla gelişmesi için durum buğdayı üretiminin artırılması gerekmektedir.

4.1.7.2. Arpa

Arpa, çalışma alanımızda tahıllar grubu içerisinde ekim alanı en fazla olan ikinci üründür. Buğdaya göre soğuk iklim şartlarına daha dayanıklı olan arpa gıda sanayisinin yanı sıra hayvancılık sektöründe yem olarak kullanılmasından dolayı önemli bir üründür. Sıcaklığın 0 ^{o}C'nin altına inmediği alanlarda çok iyi yetişme imkânı bulur. Kuru tarım koşullarının uygulandığı yerlerde arpa-mercimek nöbetleşe ekimi, sulu tarımda ise arpa-mısır, arpa-sebze nöbeti yapılabilir. Gübreleme şartları ise azot ve fosfor yoğunluklu olarak daha çok uygulanır. Fosfor ekim esnasında azot ise yarısı ekimde yarısı gelişme döneminde toprağa serpilir.

Tablo 4.11: Seçilmiş Yıllarda Arpa Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları

İlçe	Yıl	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim (Ton)
Elbeyli	2004	40.540	185	7.519
Merkez	2004	33.600	156	5.249
Musabeyli	2004	19.550	137	2.671
Polateli	2004	17.730	137	2.423
	TOPLAM	111.420	615	17.862
Elbeyli	2008	36.846	38	1.403
Merkez	2008	24.265	62	1.501
Musabeyli	2008	8.910	138	1.230
Polateli	2008	14.429	138	1.992
	TOPLAM	84.450	376	6.126
Elbeyli	2012	22.361	328	7.326
Merkez	2012	48.088	181	8.711
Musabeyli	2012	15.044	298	4.476
Polateli	2012	15.156	317	4.800
	TOPLAM	100.649	1.124	25.313
Elbeyli	2018	12.983	226	2.935
Merkez	2018	48.195	200	9.637
Musabeyli	2018	7.148	312	2.230
Polateli	2018	17.476	108	1.894
	TOPLAM	85.802	846	16.696

Kaynak: TÜİK

Çalışma alanımızda arpa, tohumluk ve yemlik olmak üzere iki tür olarak ekilir. Merkez ilçede Uzunlu, Gümüşsuyu, Karacaören, Dölek ve Göktaş, Musabeyli'de; Koçcağız başta olmak üzere Sabanlı, Dorucak, Kozlubağ, Şenlikçe, Fericek, Tokaçgemriği, Belentepe, Gözlüce, Fırlaklı, Zeytiinbağı, Hacılar, Haydarlar, Sabanlı, Gökmusa, Yedigöz köyleri ve Murathüyüğü Mahallesi, Polateli; Karakıl,

Yeniyapan, Bektaşoğlu köyleri, Elbeyli'de; Beşiriye, Çıldıroba, Taşlıbakar ve Erikliyayla arpa ekim alanı nispeten fazla olan köylerdir. 2004 yılında ekim alanı en fazla olan ilçe Elbeyli'ydi (Tablo 4.11). Ancak 2018 yılında bu ilçede ekim alanı azalarak 12.983 dekara inmiştir. Bu durumun yaşanmasında buğday ve başka ürünlerin (mısır ve sebze) tercih edilmesi etkili olmuştur.

Tablo 4.11'de Kilis ilinde arpa ekim alanı, verim ve üretim miktarı ilçeler bazında verilmiştir. Merkez ilçede ekim alanı 2008 yılında azalmış olsa da, 2012 ve 2018 yıllarında 48.000 dekarın üstündedir. Üretim miktarı yıllara göre değişmektedir. 2004 yılında 17.862 ton, 2008'de 6.126, 2012'de 25.313 ve 2018'de 16.696 tondur. Gıda sanayisinde biranın hammaddesi olması nedeniyle arpa önemli bir üründür. Ayrıca hayvancılıkta yem olarak kullanılması da değerini artırmaktadır. Bu bağlam da arpa ekim alanı ve yıllık üretiminin artması daha faydalı sonuçlar doğuracaktır.

4.1.7.3. Sılaj Mısır

Kilis ilinde son yıllarda ekim alanı genişleyen ürünlerden biri de mısırdır. Hayvan yemi olarak kullanılmasının yanı sıra endüstriyel alanda alkol yapımında da kullanılmaktadır. Çalışma alanımızda daha çok hayvan yemi olarak kullanılan sılaj mısır üretilmektedir. Mısır, iklim olarak yüksek sıcaklıkları sevmeyen bir bitkidir. Dayanabildiği maksimum sıcaklık 32-33 ^{o}C'dir. Sıcaklık bu değerlerin üzerine çıktığında kök ve saplarında uzama yavaşlar. Sıcaklık değerleri 10 ^{o}C'nin altına indiğinde yine bitkinin gelişimi yavaşlar veya durur. Toprak olarak derin ve killi toprakları sever, toprağın aşırı alkali veya asitli olması mısır için uygun değildir. Ekim zamanı ilk ürün olarak Nisan ayı sonu ile Mayıs'ın başıdır. İkinci ürün olarak Haziran ayından sonra ekimi yapılabilir.

Tablo 4.12: Seçilmiş Yıllarda Sılaj Mısır Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim (Ton)
Elbeyli	2008	80	675	54
Merkez	2008	535	606	324
	TOPLAM	615	1.281	378
Elbeyli	2012	3.335	741	2.471
Merkez	2012	124	444	55
	TOPLAM	3.459	1.185	2.526
Elbeyli	2016	23.269	3.260	75.848
Merkez	2016	1.710	2.894	4.948
	TOPLAM	24.979	6.154	80.796
Elbeyli	2018	23.269	4.328	100.714

Merkez	2018	1.710	2.961	5.033
	TOPLAM	24.979	7.289	105.747

Kaynak: TÜİK.

Foto 4.4: İkinci Ürün Olarak Ekilen Sılaj Mısır (Yavuzlu Köyü).

Çalışma sahamızda ikinci ürün olarak ekilmesi uygundur. Özellikle Elbeyli'de buğday hasadından sonra sulama imkânının olduğu alanlarda ekimi yapılmaktadır. İkinci ürün olarak ekildiğinde Haziran ve Temmuz aylarında su ihtiyacının yeterince karşılanması gerekir.

Tablo 4.12'ye göre; sılaj mısırın ekim alanı 2008 yılında 615 dekar iken, 2012'de 3.459, 2016'da 24.979 dekara yükselmiş ve ekim alanı 2018'de değişmemiştir. Üretim miktarı 2004 yılında 378 ton iken, 2012'de 2.526, 2016'da 80.796 ve 2018'de 105.747 tona yükselmiştir. 2016 ile 2018 yıllarında ekim alanının aynı olmasına rağmen üretimin daha fazla olmasında sulama şartları, hava koşulları, kaliteli tohum kullanımı ve çiftçilerin ürünü yetiştirme konusunda bilgilenmeleri etkili olmuştur. Sonuç olarak; sılaj mısır üretimi 2008 yılından sonra özellikle Elbeyli ilçesinde önemli ekim alanı kazanmış, üretim miktarı ise hızla artmıştır. Sılaj mısır üretiminin artması Kilis ilinde hayvancılık sektörünün gelişimi açısından önem arz eder.

4.1.7.4. Kırmızı Mercimek

Kurak ve yarı kurak iklim şartlarında kolayca yetişebilen ürünlerden biri de kırmızı mercimektir. Nöbetleşe ekim için alternatif ürünlerin başında kırmızı mercimek gelir. Ülkemizde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde kırmızı, İç Anadolu Bölgesi'nde yeşil mercimek daha fazla yetiştirilir. Çalışma alanımızda kırmızı mercimek ekim alanı ve üretimi son yıllarda hızla azalmaya başlamıştır (Tablo 4.13). Elbeyli ve Musabeyli'de daha fazla gelir getiren ürünler ekildiğinden kırmızı mercimek üretimi hızla azalmıştır.

Tablo 4.13: Seçilmiş Yıllarda Kırmızı Mercimek Ekiliş (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Ekilen Alan (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim (Ton)
Elbeyli	2004	38.840	137	5.304
Merkez	2004	27.090	121	3.289
Musabeyli	2004	23.570	111	2.624
Polateli	2004	5.570	111	621
	TOPLAM	95.070	480	11.838
Elbeyli	2008	34.000	30	1.020
Merkez	2008	26.000	40	1.037
Musabeyli	2008	25.550	90	2.300
Polateli	2008	5.965	50	298
	TOPLAM	91.515	210	4.655
Elbeyli	2012	19.962	256	5.110
Merkez	2012	23.952	153	3.665
Musabeyli	2012	3.640	235	855
Polateli	2012	10.805	256	2.766
	TOPLAM	58.359	900	12.396
Elbeyli	2018	8.004	104	836
Merkez	2018	22.452	109	2.457
Musabeyli	2018	1.000	157	157
Polateli	2018	5.800	52	303
	TOPLAM	37.256	422	3.753

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.13'e göre; kırmızı mercimeğin ekim alanı 2004 yılından sonra 2008, 2012 ve 2018 yıllarında düzenli olarak azalmıştır. 2012'de yağışın fazla olması üretimi olumlu yönde etkilemiştir. 2018 yılında üretim 3.753 ton yani 2004 yılı

üretiminin %31,71'i kadardır. Ekim alanı daha çok Merkez ilçede olan kırmızı mercimek; Akçabağlar, Kuzuini, Mısırcık ve Küçükkonak köylerinde üretilir.

4.1.8. Meyve Yetiştiriciliği

Meyve yetiştiriciliği ülkemizde önemli geçim kaynakları arasındadır. Çeşitli vitaminlerden oluşan meyveler, insanların yeterli ve dengeli beslenmesinde olumlu etkide bulunur. Ayrıca meyvelerin pazarlanması istihdam olanaklarını artırır. Ülkemiz iklim ve topoğrafya açısından farklı özellikler gösterdiğinden meyve çeşitliliği açısından zengindir. Bunun yanı sıra son yıllarda tarımda uygulanan modern yöntemlerin etkisiyle meyve yetiştiriciliğinde verim ve kalite artmıştır.

Önemli ihraç ürünlerimiz arasında yer alan meyveler; yaş, kuru veya konserve şeklinde pazarlanmaktadır. Gıda sanayisinde hammadde olarak işlev görmesi meyve üretiminin önemini artırmıştır. "Meyvecilik ilk bakışta dar bir ekonomik faaliyet olarak görülse de beslenmede özellikle meyve suyu, alkollü içecekler, konserveler, reçel, marmelat, çikolata, bisküvi, dondurma ve yoğurtlarda kullanımı gittikçe artarak daha geniş bir ekonomik alan yaratmaktadır" (Doğan, 2010: 212).

Çalışma alanımızda meyvecilik geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Arazi çalışmaları sırasında Musabeyli ilçesinde karşılaştığımız 300 yıllık zeytin ağaçları bu durumu kanıtlamaktadır (Foto 4.5). Zeytin, üzüm, antep fıstığı, nar, badem, ceviz, trabzon hurması, elma, incir, kaysı, erik, armut, ayva, zerdali, kiraz, vişne, şeftali, nektarin, çilek ve dut Kilis ilinde yetiştirilen bazı meyvelerdir. Bunlar arasında ağaç sayısı ve üretimi en fazla olanlar; zeytin, üzüm, antep fıstığı, nar ve bademdir. Merkez ilçe ve Musabeyli topoğrafya şartlarından dolayı meyve çeşitliliğinin daha fazla olduğu ilçelerdir. Musabeyli mahalle ve köylerinde arazinin parçalı olması meyve çeşidi ve ekimini olumlu yönde etkilemiştir. Tahılların yetiştirilmesi için uygun şartlara sahip düzlük alanlar sınırlı olduğundan meyve yetiştiriciliği ön plana çıkmıştır. Bunun yanı sıra Merkez ilçenin kuzeyinde ve batısında kalan yamaç ve dağ eteklerinde kurulmuş köylerde de meyve yetiştiriciliği önemli geçim kaynağıdır.

4.1.8.1. Zeytin

Akdeniz Bölgesi'ne has bir bitki olan zeytin, uzun ömürlü olup yaprak dökmeden ortalama 2000 yıl yaşayabilmektedir. Çiçek açma ilkbaharda başlar, yaz mevsiminde meyvesi olgunlaşır ve eylülden kasıma kadar renk değiştirir.

Çalışma sahamızın en önemli tarım ürünü olan zeytin, yıllık olarak 400-600 mm yağış şartlarında yetişebilmektedir. Yıl boyunca yeşil kaldığı için su ihtiyacı fazladır. Bu nedenle yağışın daha fazla olması bitkiyi olumlu yönde etkiler. Kilis ilinde yaz ayları kurak geçtiği için bu mevsimde zeytinin su ihtiyacı daha fazladır. Yaz aylarında bitkinin su ihtiyacını sulamayla karşılamak bitki için faydalı olacaktır. -5 ^{o}C sıcaklığa kadar dayanıklı olan zeytin, sıcaklık bu değerin altına indiğinde dalları zarar görmeye başlar. Zeytin ağacını iklim dışında toprak özellikleri de etkiler. Hafif killi, kireç oranı az, çakıllı ve besin maddelerince zengin olan topraklarda daha fazla verim elde edilir.

Foto 4.5: Balıklı Köyünde 300 Yıllık Zeytin Ağacı.

Zeytin verimini etkileyen önemli etmenlerden biri de ağaçlar arasında bulunan mesafedir. Bitkinin su ihtiyacı ve hasat zamanında ağacın zarar görmemesi için muhakkak 6*6 veya 7*5 mesafelerde dikim yapılması daha uygundur. Çalışma sahamızda söz konusu şartlara uygun olarak dikimi yapılan zeytin alanları olduğu gibi gelişigüzel ve dağınık şekilde dikilmiş ağaçlara da rastlanır (Foto 4.6).

Çalışma sahamızda zeytin ağaçlarının arasına bazı meyve ağaçları dikilmektedir. Yarı kurak iklim şartlarının hüküm sürmesinden dolayı araya dikilen bu ağaçlarda topraktaki sudan faydalanır. Bu durumda zeytin ağacı su ihtiyacını tam

olarak karşılayamadığında verim miktarı düşebilir. Ayrıca toplanmadan önce etrafının taşlarla örülmesi zeytin kayıplarını önler (Foto 4.8).

Foto 4.6: Dutluca Köyü Yakınlarında Dağınık Dikilmiş Zeytin Ağaçları

Foto 4.7: Zeytin Ağaçları Arasına Dikilen Asmalar (Kızılkent Köyü)

Foto 4.8: Hüseyinoğlu Köyünde Zeytin Ağaçları.

Zeytin ağacını budama şekli yaşına göre değişmektedir. Ancak yeni dikilen bir ağacın iki yıl boyunca budanmaması gerekir. Akdeniz ikliminin görüldüğü yerlerde Aralık ayı budama için uygundur. Çalışma alanımızda da bu ayda budama işlemi yapılabilir (Foto 4.9).

Foto 4.9: Kilis İlinde Zeytin Ağacını Budayan Köylü.

Çalışma alanımızda 2000'li yıllardan sonra devlet tarafından teşvik amaçlı zeytin fideleri dağıtılmıştır. Ayvalık ve Gemlik türü olan bu ağaçların su ihtiyaçları çalışma alanımıza has olan Kilis yağlık zeytinine göre daha fazladır. Sulama yapıldığında da Ayvalık ve Gemlik türünün verimi daha fazla olur. Bunların dışında Nizip yağlık ve Hatay Halhalı zeytin türü yetiştiren de bulunmaktadır. Arazi çalışmalarında yapılan mülakatlarda Kilis'e ait olan yağlık zeytinin yağ veriminin oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Zeytin yetiştiriciliğinde önemli durumlardan biri de hasattır. Yağlık ve sofralık olarak üretilen zeytinin hasat zamanları farklılık gösterir. Yağlık türün hasat zamanı Kasım-Aralık ayları iken, sofralık zeytin Eylül-Ekim aylarıdır. Zeytinin toplanması sırasında ağaca zarar vermemek gerekir. Sırıkla veya makine ile toplamak dallara ve gövdeye zarar verebilir. Ayrıca yere düşen zeytinle dalından alınan zeytinin karıştırılmaması zeytinin kalitesini korumak açısından önemlidir.

Tablo 4.14: Seçilmiş Yıllarda Yağlık Zeytin Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Meyve veren yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Meyve vermeyen yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Verim (kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Elbeyli	2004	27 500	2.500	3.000	8	220
Merkez	2004	970 000	100.000	75.940	8	7.760
Musabeyli	2004	374 000	106.000	34.060	8	2.992
Polateli	2004	64 500	5.500	7.000	8	516
TOPLAM		1.436,000	214.000	120.000	32	11.488
Elbeyli	2008	32.100	36.100	5.500	1	21
Merkez	2008	1.040,000	510.000	102.666	1	676
Musabeyli	2008	47.000	356.510	55.000	1	305
Polateli	2008	100.000	78.800	12.423	1	65
TOPLAM		1.219,100	981.410	175.589	4	1.067
Elbeyli	2012	113.745	12.769	10.439	10	1.137
Merkez	2012	1.342,692	150.725	125.404	8	10.742
Musabeyli	2012	1.039,519	116.692	97.044	5	5.198
Polateli	2012	250.169	28.083	23.203	5	1.251
TOPLAM		2.746,125	308.269	256.090	28	18.328
Elbeyli	2016	369.512	65.208	27.170	8	2.993
Merkez	2016	1.564,626	276.110	115.046	5	8.449
Musabeyli	2016	1.136,362	200.534	83.556	5	6.136
Polateli	2016	518.867	91.565	38.152	5	2.802
TOPLAM		3.589,367	633.417	263.924	23	20.380
Elbeyli	2018	364.551	65.453	27.170	5	1.905
Merkez	2018	1.641,415	287.375	116.414	2	3.309
Musabeyli	2018	1.360,000	-	85.000	30	41.027
Polateli	2018	526.332	91.680	38.152	8	4.259
TOPLAM		3.892,298	444.508	266.736	45	50.500

Kaynak: TÜİK.

Çalışma alanımızda yağlık zeytin türü sofralık zeytine göre daha fazla yetiştirilmektedir. Tablo 4.14'e göre; 2004 yılında yağlık zeytinin bazı yıllara ait meyve veren/vermeyen ağaç sayısı, toplu ekim alanı, verimi ve üretim miktarı verilmiştir. Meyve veren ağaç sayısı 2004 yılında 1.436,000 iken, 2018'de iki buçuk kattan daha fazla artarak 3.892,298'e yükselmiştir. Musabeyli ve Merkez ilçeleri ağaç sayısının en fazla olduğu yerlerdir. Üretim miktarı da aynı şekilde 2004 yılına göre 2018'de yaklaşık beş kat artmıştır. Meyve vermeyen ağaç sayısının fazla olması yeni zeytin ağaçlarının dikildiğini göstermektedir. Bununla birlikte il bazında yağlık zeytin alanı sürekli olarak artmıştır. Üretim miktarında zeytin ağacının özelliğinden dolayı dalgalanmalar olmuştur. Üretim 2004 yılında 11.488 ton, 2008'de 1.067, 2012'de 18.328, 2016'da 20.380 ve 2018'de de 50.500 ton olmuştur.

Tablo 4.15: Seçilmiş Yıllarda Sofralık Zeytin Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Meyve veren yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Meyve vermeyen yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Verim (kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Elbeyli	2011	3.100	3.100	693	20	64
Merkez	2011	154.000	-	2.406	16	240
Musabeyli	2011	9.800	-	2.094	5	49
Polateli	2011	350	-	754	6	2
TOPLAM		167.250	3.100	5.947	47	355
Elbeyli	2013	8.789	977	1.094	9	78
Merkez	2013	27.208	3.023	3.386	9	240
Musabeyli	2013	47.174	5.242	5.871	9	417
Polateli	2013	14.572	1.619	1.813	9	129
TOPLAM		97.743	10.861	12.164	36	864
Elbeyli	2015	23.501	4.147	1.728	11	252
Merkez	2015	41.494	7.322	3.051	11	445
Musabeyli	2015	65.906	11.630	4.846	11	706
Polateli	2015	37.482	6.614	2.756	11	129
TOPLAM		168.383	29.713	12.381	44	1.532
Elbeyli	2017	22.159	4.408	1.702	8	168
Merkez	2017	39.084	7.876	3.031	5	192
Musabeyli	2017	84.862	23.382	6.893	4	320
Polateli	2017	35.342	7.030	2.714	5	187
TOPLAM		181.447	42.696	14.340	22	867
Elbeyli	2018	23.186	4.163	1.728	3	79
Merkez	2018	41.029	7.524	3.078	3	138
Musabeyli	2018	90.000	214.000	19.000	18	1.605
Polateli	2018	7.877	6.915	2.756	6	178
TOPLAM		182.092	225.687	26.562	30	2.000

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.15'e göre; sofralık zeytin ağaç sayısı yağlık zeytine göre daha azdır. Ancak Musabeyli ilçesinde 2016 yılında meyve vermeyen yaşta ağaç sayısı 23.382 iken 2018'de 214.000'e yükselmesi yeni zeytin ağaçlarının dikildiğini göstermektedir. Sofralık zeytin daha çok Musabeyli ilçesinde üretilirken, yağlık zeytin Merkez ilçede yoğunlaşmıştır.

Çalışma sahamızda organik tarımı yapılan ürünlerden biri de zeytindir. Kimyasal ilaçlar, suni gübre, zararlı katkı maddeleri kullanılmadan yapılan tarıma organik tarım denir. Aynı zamanda "Kilis İli Organik Zeytin Üreticileri Birliği" adıyla 2011 yılında kurulan bu birlik, entegre zeytinyağı üretim fabrikasını 2015 yılında faaliyete geçirmiştir. Söz konusu birliğin üyeleri sertifikalı zeytinyağı üreterek çeşitli projelerle organik ürünlerini markalaştırmaya çalışmaktadır. Örneğin Kilis'in eski adı olan "Kilizi" ismi tescillenerek zeytinyağı markası yapılmıştır.

4.1.8.2. Üzüm

Çalışma alanımızda ekim alanı en fazla olan ikinci tarım ürünü üzümdür. Yetişme şartları olarak sıcak iklimleri seven üzüm, yağışın ortalama 400–500 mm olduğu alanlarda rahatlıkla yetiştirilebilir. Özellikle ilkbahar yağışları bitkinin gelişimini olumlu yönde etkiler. Günlük sıcaklık ortalamasının 10 ^{o}C üzerine çıkması asmaların gelişimini hızlandırır. Toprak şartları yönünden ise, çok fazla killi ve humusça zengin topraklar çeşitli hastalıklar yarattığından olumlu şartlar oluşturmaz. Çakıllı ve taşlı araziler, doğal drenaj oluşturduğundan bağcılık için uygun alanlardır (Foto 4.10).

İklim ve toprak şartları açısından Kilis ili bağcılık için uygun koşullara sahiptir. Sofralık, şaraplık ve kurutmalık olmak üzere üç çeşit üzüm yetiştirilir. Sofralık üzüm daha çok Elbeyli ve Merkez ilçelerinde, şaraplık ve kurutmalık üzüm ise tüm ilçelerde yetiştirilir (Tablo 4.16). Merkez ilçede; Ceritler, Çakallıpınar, Beşenli, Deliçay, Doğançay, Gözkaya, Gülbaba, Hisar, İnanlı, Süngütepe ve Tahtalı üzüm yetiştiriciliğinde önemli olan köylerdir.

Foto 4.10: Kilis İlinde Üzümün Yetişme ve Olgunlaşma Dönemleri.

Tablo 4.16: Seçilmiş Yıllarda Sofralık Üzüm Toplu alanı (Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Verim (kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Elbeyli	2011	3.000	128	385
Merkez	2011	54.340	117	6.350
TOPLAM		57.340	245	6.735
Elbeyli	2013	500	474	237
Merkez	2013	45.000	286	12.890
TOPLAM		45.500	760	13.127
Elbeyli	2015	1.305	450	587
Merkez	2015	1.723	270	465
TOPLAM		3.028	720	1.052
Elbeyli	2017	1.971	534	1.052
Merkez	2017	1.798	335	603
TOPLAM		3.769	869	1.655
Elbeyli	2018	2.042	550	1.123
Merkez	2018	1.863	300	558
TOPLAM		3.905	850	1.681

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.16 incelendiğinde; sofralık üzüm üretimi 2011 ve 2013 yıllarında önemli yetişme alanına sahip iken, 2013 yılından sonra yetişme alanı ve üretim düşmeye başlamıştır. 1944 yılında şarap üretmek üzere devlet eliyle Tekel Suma fabrikası kurulmuştur. 2004 yılında özelleştirilen fabrika, 2013'e kadar faaliyetlerini kısmen sürdürmüş ve 2014'de de kapatılmıştır.

Tablo 4.17: Seçilmiş Yıllarda Şaraplık Üzüm Toplu Alanı (Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Verim (kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Elbeyli	2011	3.450	171	590
Merkez	2011	56.200	155	8.700
Musabeyli	2011	8.660	170	1.475
Polateli	2011	5.670	170	965
TOPLAM		73.980	666	11.730
Elbeyli	2013	5.000	527	2.636
Merkez	2013	50.000	523	26.155
Musabeyli	2013	18.718	527	9.869
Polateli	2013	11.420	527	6.021
TOPLAM		85.138	2.104	44.681
Elbeyli	2015	786	450	354
Merkez	2015	77.820	270	21.011
Musabeyli	2015	24.382	450	10.972
Polateli	2015	12.263	270	3.311
TOPLAM		115.251	1.440	35.648
Elbeyli	2017	3.845	650	2.499
Merkez	2017	57.005	675	38.478
Musabeyli	2017	18.994	800	15.195

Polateli	2017	25.400	822	20.880
TOPLAM		105.244	2 947	77.052
Elbeyli	2018	3.845	896	3.445
Merkez	2018	57 005	83	4.715
Musabeyli	2018	10.000	496	4.962
Polateli	2018	25.400	283	7.178
TOPLAM		96.250	1 758	20.300

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.17'ye göre; şaraplık üzümün üretim alanı 2011 yılında 73.980 dekar iken, 2015'te 115.251'e ve 2018'de de azalarak 96.250 dekara düşmüş, verim ve üretim miktarı yıllara göre değişim göstermiştir. Musabeyli'de 2015 yılına kadar üretim alanı geniş iken, 2017 ve 2018 yıllarında üretim alanı daralmıştır. Bu durumun nedeni şaraplık yerine kurutmalık üzüm türünün tercih edilmesidir. Polateli ilçesinde ise üretim alanı 2011 yılında 5.670 dekar iken, 2018'de 25.400 dekara yükselmiştir. Merkez ilçede 2011 yılında 56.200 dekar olan üretim alanı, 2015'te 77.820 dekara yükselmiş, 2017 ve 2018 yıllarında ise 2011 yılındaki seviyelere gerilemiştir. Tekel Suma fabrikasının kapanması bu duruma etki etmiştir.

Tablo 4.18: Seçilmiş Yıllara Göre Çekirdekli Kurutmalık Üzüm Toplu alanı (Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	**Yıl**	**Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)**	**Verim (kg/Dekar)**	**Üretim Miktarı (Ton)**
Elbeyli	2011	1.480	169	250
Merkez	2011	24.520	156	3.830
Musabeyli	2011	3.420	70	580
Polateli	2011	2.100	171	360
TOPLAM		31.520	666	5.020
Elbeyli	2013	2.500	350	875
Merkez	2013	22.000	305	6.711
Musabeyli	2013	2.100	318	667
Polateli	2013	0	0	0
TOPLAM		26.600	973	8.253
Elbeyli	2015	806	450	363
Merkez	2015	475	269	128
Musabeyli	2015	27.545	450	12.395
Polateli	2015	0	0	0
TOPLAM		28.826	1.169	12.886
Elbeyli	2017	4.660	600	2.796
Merkez	2017	1.734	450	780
Musabeyli	2017	22.465	374	8.413
Polateli	2017	2.046	480	982
TOPLAM		30.905	1.904	12.971
Elbeyli	2018	5.368	876	4.703
Merkez	2018	1.997	102	204
Musabeyli	2018	48.377	402	19430
Polateli	2018	2.357	197	465
TOPLAM		58.099	1.577	24.802

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.18 incelendiğinde; Kilis ilinde çekirdekli kuru üzüm 2011 yılında ekim alanı olarak Merkez ilçede 24.520 dekar iken, 2018'de 1.997 dekara gerilerken, Musabeyli'de ise artış 2011'de 3.420 dekar alan, 2018'de 48.377 dekara yükselmiştir. "Kilis Karası" adı verilen bu üzüm türü kurutularak kuruyemiş olarak tüketilmektedir. Merkez ilçede bu üzüm çeşidi alanı, yeni zeytin alanları oluşturmak için daralmıştır. Polateli ve Elbeyli ilçelerinde ise ekim alanı dardır. 2017 yılında 12.971 ton olan üretim, Musabeyli'de ekim alanı arttığından 2018 yılında neredeyse %100 artarak 24.802 tona yükselmiştir.

4.1.8.3. Antep Fıstığı

Antep fıstığı, ülkemizde Güneydoğu Anadolu Bölgesinde üretimi yaygın olan ve aynı zamanda ülkemizin ihraç ettiği önemli tarım ürünlerindendir. Antep fıstığı, yaz sıcaklığının yüksek olduğu, ortalama yağışın 400–500 mm arasında değiştiği alanlarda yetişme imkânı bulurken, kış aylarında ağaç dinlenme halinde olmasına rağmen yaşanacak soğuklar bitkiye zarar vermez (Foto 4.11). İlkbaharda Nisan ayı sonlarında çiçeklenmeye başlayan antep fıstığı ağacı, bu dönemde yaşanacak aşırı yağış veya don olayları çiçeklerin dökülmesine yol açar. Olgunlaşma döneminde ise yüksek sıcaklık isteği vardır.

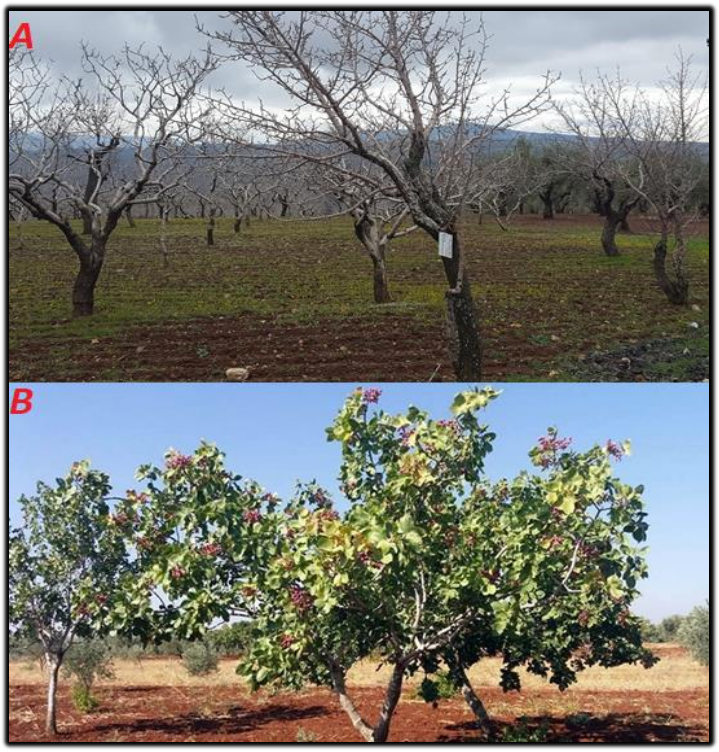

Foto 4.11: Kilis İlinde Antep Fıstığı Ağacının Kış ve Yaz Durumu, A-Kış, B-Yaz.

Toprak özellikleri yönünden pek seçici olmayan antep fıstığı, taban suyu seviyesinin yüksek olduğu topraklarda çok verimli olmaz. Kurak, kireçli veya taşlık alanlarda daha iyi yetişir. Çalışma sahamızda Musabeyli, Polateli ve Merkez ilçenin kuzeyi ile batısında kalan kısımlarda arazi dağlık ve parçalı olduğundan yamaç ve eteklerde, kırmızımsı kahverengi topraklar üzerinde antep fıstığı tarımı yapılır. Merkez ilçede; Kuskunkıran, Acar, Akıncı, Arpakesmez, Bozcayazı, Beşikkaya, Büyükkonak, Dölek, Gözkaya, Gümüssuyu, Güvenli, Mısırcık, Oylum ve Uzunlu, Musabeyli'de; Çınar ve Belentepe köyleri başta olmak üzere Gözlüce, Bozkaya, Karbeyaz, Balıklı, Ağcakent, Gündeğer, Yastıca, Hüseyinoğlu, Yuvabaşı ve Zeytinbağı, Elbeyli'de de; Çangallı, Aşağıbeylerbeyi, Turanlı, Sağlıcak, Kılcan ve Akçağıl köylerinde antep fıstığı yetiştiriciliği yapılmaktadır.

Tablo 4.19: Antep Fıstığı Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Meyve veren yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Meyve vermeyen yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Verim (kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Elbeyli	2011	25.000	15.000	4.000	3	75
Merkez	2011	12.500	85.000	21.690	3	375
Musabeyli	2011	20.000	20.000	4.000	3	60
Polateli	2011	1.700	1.600	310	3	5
TOPLAM		59.200	121.600	30.000	12	515
Elbeyli	2013	42.000	10.000	5.050	5	202
Merkez	2013	130.000	80.000	21.690	5	680
Musabeyli	2013	28.000	12.000	4.000	6	158
Polateli	2013	5.190	400	430	6	31
TOPLAM		205.190	102.400	31.170	22	1.071
Elbeyli	2015	71.905	7.989	7.398	6	431
Merkez	2015	149.289	16.588	15.361	4	591
Musabeyli	2015	81.878	9.098	8.424	8	655
Polateli	2015	18.178	2.020	1.871	6	109
TOPLAM		321.250	35.695	33.054	24	1.786
Elbeyli	2017	383.808	127.936	31.984	3	1.100
Merkez	2017	262.956	87.652	21.913	3	752
Musabeyli	2017	88.236	29.412	7.353	3	253
Polateli	2017	41.124	13.708	3.427	2	78
TOPLAM		776.124	258.708	64.677	11	2.183
Elbeyli	2018	366.741	122.948	31.984	6	2.303
Merkez	2018	272.924	85.776	21.913	5	1.336
Musabeyli	2018	91.731	23.064	7.500	6	592
Polateli	2018	39.295	13.174	3.427	2	73
TOPLAM		770.691	244.962	64.824	19	4.304

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.19 incelendiğinde; antep fıstığı üretim alanı çalışma alanımızda en fazla Merkez ve Elbeyli ilçelerinde dağılış gösterir. 2011 yılında meyve veren ağaç sayısı 59.200 iken, 2018 yılına kadar geçen süreçte ağaç sayısı on üç kat artarak 770.691'e yükselmiştir. Bunun yanında meyve vermeyen ağaç sayısı 2018 yılında 244.962'dir. Bu durum önümüzdeki yıllarda üretimin artabileceğini göstermektedir. Elbeyli'de 2011 yılında 4000 dekar olan üretim alanı bu yıldan sonra ekim alanı %800 oranında artarak 31.984 dekara yükselmiştir. Antep fıstığının ekonomik olarak iyi gelir getirmesi ayrıca Elbeyli ilçesinin fıstık imalatı sanayisinin merkezi olan Gaziantep'e coğrafi olarak yakın olması bu ürünün tercih edilmesinde etkili olmuştur.

4.1.8.4. Badem ve Nar

Çalışma alanımızda zeytin, üzüm ve antep fıstığından sonra üretim alanı ve ağaç sayısı bakımından nar ve badem dikkat çekmektedir. Nar, 2011 yılından sonra özellikle Merkez ve Musabeyli ilçelerinde, 2015 yılından itibaren de Elbeyli'de üretim sahası artmıştır (Tablo 4.20). İklim ve toprak açısından seçici olmayan nar ağacı, yaz ayları kurak, kışları ise ılık ve yağışlı olan tüm alanlarda rahatlıkla yetiştirilebilir. İlkbahar yağışları bitkinin gelişimi üzerinde olumlu etki yapar. Yaz yağışları ise bitkinin meyve verimini düşürebilir. Toprak şartlarında da çok seçici olmayan nar, kireçli, tuzlu ve nemli tüm toprak şartlarında yetişebilir.

Tablo 4.20: Seçilmiş Yıllarda Nar Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı (Dekar), Verim (Kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Meyve veren yaşta Ağaç Sayısı(Adet)	Meyve vermeyen yaşta Ağaç Sayısı(Adet)	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Verim (Kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Elbeyli	2011	-	-	-	-	-
Merkez	2011	12.100	760	630	17	206
Musabeyli	2011	3.300	300	200	17	56
Polateli	2011	1.600	300	100	17	27
TOPLAM		17.000	1.360	930	51	289
Elbeyli	2013	-	11.760	140	-	-
Merkez	2013	12.400	460	630	14	168
Musabeyli	2013	3.600	-	200	13	45
Polateli	2013	1.900	-	100	13	25
TOPLAM		17.900	12.220	1.070	40	238
Elbeyli	2015	4.719	524	133	21	99
Merkez	2015	70.694	7.855	1.992	10	719
Musabeyli	2015	26.779	2.975	755	21	562
Polateli	2015	5.986	665	168	21	126
TOPLAM		108.178	1.219	3.048	73	1.506
Elbeyli	2017	51.912	5.768	1.442	20	1.061
Merkez	2017	206.172	22.908	5.727	20	4.164
Musabeyli	2017	54.000	6.000	1.500	20	1.091

Polateli	2017	13.752	1.528	382	17	228
TOPLAM		325.836	36.204	9.051	77	6.544
Elbeyli	2018	51.912	5.768	1.442	20	1.035
Merkez	2018	211.659	24.326	5.826	20	4.230
Musabeyli	2018	26.000	4.000	750	20	520
Polateli	2018	13.752	1.528	382	12	165
TOPLAM		303.323	35.622	8.400	72	5.950

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.20 incelendiğinde; Merkez ilçede meyve veren ağaç sayısı yıldan yıla artış göstermiştir. Kuskunkıran, Beşikkaya, Demirışık, Doğançay, Hisar, Küplüce, Narlıca, Tanburalı ve Topdağı nar üretimi açısından Merkez ilçeye bağlı köyler dikkat çekmektedir. Musabeyli'de; Karbeyaz köyü başta olmak üzere Tahtalıkaradut, Balıklı ve Kozlubağ üretimin fazla olduğu köylerdir. Elbeyli ilçesinde köylerin tümünde nar ağaçlarının arasına üzüm asmaları dikilir.

Çalışma alanımızda yetiştirilen bir diğer meyve yaş ve kuru olarak tüketilebilen bademdir. İklim ve toprak isteği nar ile aynıdır. Musabeyli başta gelmek üzere Merkez ilçede de üretim alanı geniştir. Musabeyli'de; Hüseyinoğlu, Hacılar ve Yastıca köyleriyle Murathüyüğü Mahallesi, Merkez ilçede; Bozcayazı, Küplüce, Narlıca, Tanburalı ve Topdağı badem ağacı sayısı ve ekim alanı bakımından öne çıkan köylerdir.

Tablo 4.21: Seçilmiş Yıllara Göre Badem Meyve veren/vermeyen Ağaç (Adet), Toplu alanı Dekar), Verim (kg/Dekar), Üretim (Ton) Miktarları.

İlçe	Yıl	Meyve veren yaşta Ağaç Sayısı (Adet)	Meyve vermeyen yaşta Ağaç Sayısı(Adet)	Toplu meyveliklerin alanı (Dekar)	Verim (kg/Dekar)	Üretim Miktarı (Ton)
Elbeyli	2011	-	-	-	-	-
Merkez	2011	800	300	-	10	8
Musabeyli	2011	1.750	400	-	10	18
Polateli	2011	550	100	-	11	6
TOPLAM		3.100	800	-	-	32
Elbeyli	2013	200	7.500	250	5	1
Merkez	2013	900	200	-	8	7
Musabeyli	2013	1.500	200	-	8	12
Polateli	2013	300	2.100	100	7	2
TOPLAM		2.900	10.000	350	28	22
Elbeyli	2015	2.993	333	125	11	33
Merkez	2015	21.770	2.419	909	7	152
Musabeyli	2015	31.107	3.456	1.298	11	342
Polateli	2015	3.004	334	126	11	33
TOPLAM		58.874	6.542	2.458	40	560
Elbeyli	2017	8.165	907	336	10	84
Merkez	2017	12.685	1.409	522	10	131
Musabeyli	2017	36.305	4.033	1.494	11	394
Polateli	2017	2.260	251	93	9	20
TOPLAM		59.415	6.600	2.445	40	629
Elbeyli	2018	8.165	907	336	8	67

Merkez	2018	14.825	18.000	553	8	121
Musabeyli	2018	26.400	6.600	1.500	11	301
Polateli	2018	2.260	251	93	4	9
TOPLAM		51.650	25.758	2.482	31	498

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.21 incelendiğinde; badem meyve veren ağaç sayısı 2011 yılında 3.100 iken, 2018 yılında 51.650'ye yükselmiştir. 2018 yılında meyve vermeyen yaşta olan badem ağacı sayısı Merkez ilçede 18.000'dir. Bu durum ilerleyen yıllarda Merkez ilçeye bağlı köylerde badem üretiminin artacağını göstermektedir. Verim yıldan yıla değişmekle beraber yemek ve tatlılarda kullanılması, kuruyemiş olarak tüketilmesi, badem yağı ve sütü elde edilmesi ürünün önemini artırmaktadır. Ayrıca çalışma alanımızda organik olarak da badem yetişme alanı mevcuttur. Ancak üretim alanı dar olup artırılması üreticilere ekonomik olarak olumlu yansıyacaktır.

4.1.8.5. Diğer Meyveler

Çalışma alanımızda ekim alanı çok geniş olan zeytin, üzüm ve antep fıstığı dışında ekim alanı sınırlı olan meyveler de bulunmaktadır. Bu meyve çeşitleri, iklim ve toprak koşulları olarak Kilis ilinde yetişme ortamı bulsa da verim oranı ve ekonomik getirisi yüksek olan ürünler daha çok yetiştirilmektedir. Ayrıca bu meyveleri insanlar daha çok kendi ihtiyaçlarını karşılamak için üretirler. Kendi ihtiyaçlarından fazlasını ise köy içerisinde veya şehirlerde pazarlamaktadırlar.

Tablo 4.22: Seçilmiş Yıllara Göre Kilis İlinde İncir, Elma, Armut ve Çilek Ekim Alanı ve Üretim Miktarı

	İncir							
	Ebeyli		**Merkez İlçe**		**Musabeyli**		**Polateli**	
Yıl	**Kg/Dekar**	**Ton**	**Kg/Dekar**	**Ton**	**Kg/Dekar**	**Ton**	**Kg/Dekar**	**Ton**
2004	-	-	550	125	100	20	20	4
2018	-	-	460	120	270	62	307	53
	Elma							
2018	-	-	286	137	10	4	187	76
	Armut							
2018	-	-	65	31	-	-	68	23
	Çilek							
2018	2000	23	-	-	-	-	-	-

Kaynak: TÜİK

Tablo 4.22 incelendiğinde; incir Merkez ilçede 2004 yılında 550 dekar üretim alanına sahip iken, 2018'de 460 dekara gerilemiştir. Musabeyli ve Polateli ilçelerinde ise hem ekim alanı hem de üretimi artmıştır. Musabeyli'de 2004 yılında 100 dekardan 20 ton, 2018'de 270 dekardan 62 ton incir üretilmiştir. Polateli ilçesinde

2004 yılında 20 dekar alandan 4 ton, 2018 yılında da 307 dekardan 53 ton üretilmiştir.

Foto 4.12: Kilis İlinde Elma, Armut ve Şeftali Ağaçları.

Çalışma alanımızda ekim alanı dar olan elmanın çok çeşitli türleri yetiştirilmektedir. Özellikle Golden, Starking, Amasya, Granny Smith ve diğerleri öne çıkmaktadır. Merkez ve Polateli ilçelerinde 2018 yılında toplam 473 dekar arazide 210 ton elma üretilmiştir. Elma gibi aynı dağılışa sahip olan armut ise 2018 yılında 133 dekardan 54 ton elde edilmiştir. Diğer bir meyve olan çileğin ise 2018'de 2000 dekardan 23 ton üretimi gerçekleştirilmiştir (Tablo 4.22, Foto 4.12).

4.1.9. Sebze Yetiştiriciliği

Çalışma sahamızda iklim ve toprak özelliklerinin elverişli olması sebze tarımını olumlu yönde etkilemiştir. Yıllık sıcaklık ortalamasının 17.2 ^{o}C olması ve ilkbahar mevsiminde donlu gün sayısı ortalamasının 3, yaz mevsiminde ise 0 olması sebzeler için olumlu koşullar sunar. Sebze üretimi, insanların yerel ölçekte kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla daha çok yapılmaktadır. Ancak son yıllarda özellikle kırmızıbiber üretimi yönünden bazı köyler ön plana çıkmış kurutmalık ve salçalık olarak ihraç edilmektedir. Bunun dışında çalışma alanımızda hem sıcak hem de serin iklim sebzeleri yetişebilmektedir. Serin iklim sebzeleri olarak; kıvırcık marul, ıspanak, tere, kuru sarımsak, taze soğan, kuru soğan, kırmızıturp, sıcak iklim

sebzelerinden ise; karpuz, kavun, sofralık hıyar, acur ve patlıcan, sofralık ve salçalık domates, bamya ve kabak yetiştirilmektedir.

Sebze üretim alanları genellikle sulak alanlara yakın kurulmuş köylerde yaygındır. Bunun yanı sıra Musabeyli ilçesinde dağlık alanlar arasında kalan çöküntü alanlarında ve Elbeyli'de sulanabilen düzlük alanlarda sebze tarımı yapılır. Sebze üretimi için su tutma kapasitesi yüksek olan humusça zengin tınlı topraklar uygundur. Bunun yanında verimi yükseltmek için sebze tarımında gübreleme önemli bir faktördür. Toprağın verimliliğini korumak için nöbetleşe ekim yapılması yararlı olmaktadır.

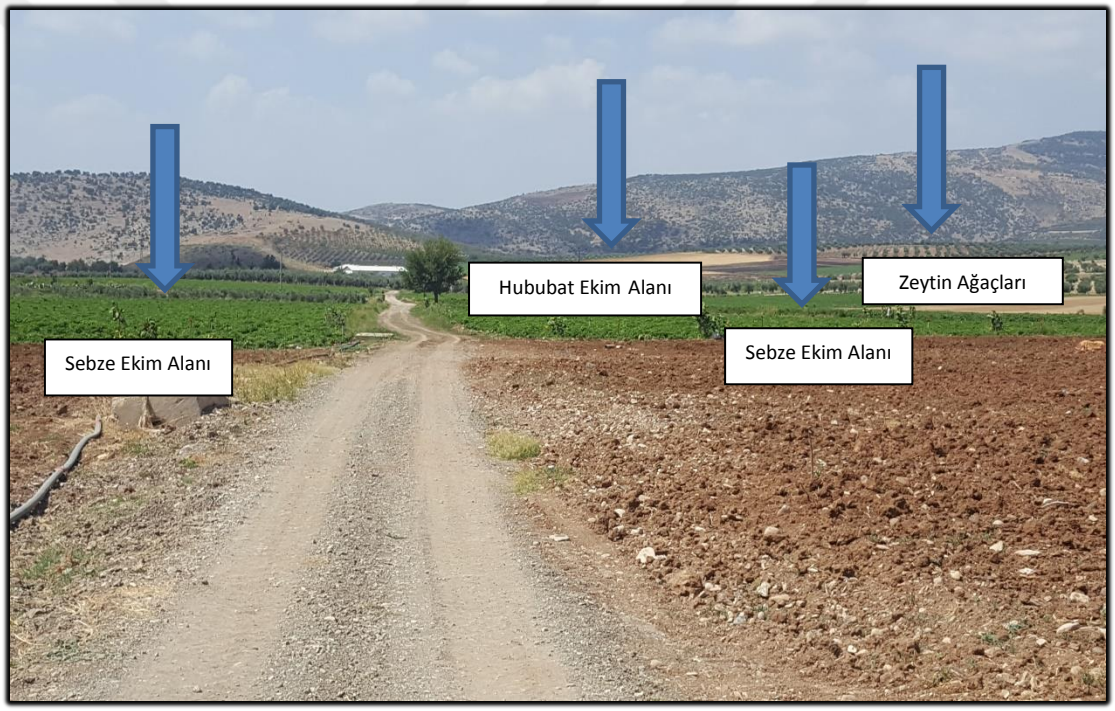

Foto 4.13: Yuvabaşı Köyüne Ait Tarım Alanları.

Foto 4.13 incelendiğinde; tepelik alanların eteklerinde kurulmuş olan Musabeyli/Yuvabaşı köyü önemli tarım alanlarına sahiptir. Sebze ekim alanlarının yanı sıra hububat ve zeytin üretimi de yapılmaktadır. Sulu tarım yapıldığından birçok ürün yetiştirilebilmektedir.

Tablo 4.23: 2018 Yılı Kilis İlinde Yetişen Sebzeler Ekim Alanı (Dekar) ve Üretim (ton) Miktarı.

Sebzeler	**Üretim Alanı (Dekar)**	**Üretim (Ton)**
Kıvırcık Marul	345	690
Ispanak	450	787

Tere	384	384
Karpuz	3.090	9.120
Kavun	1.660	3.002
Sofralık Hıyar	838	2.467
Acur	325	487
Patlıcan	982	2.675
Sofralık Domates	2.172	7.625
Salçalık Domates	2.143	11.341
Bamya	475	285
Kuru Sarımsak	584	309
Taze Soğan	836	993
Kuru Soğan	4.800	11.575
Kırmızı Turp	495	990
Kabak	300	630

Kaynak: TÜİK

Tablo 4.23 incelendiğinde; serin iklim sebzelerinden taze ve kuru soğan, en fazla ekim alanına ve üretime sahiptir. 2018 yılında toplam ekim alanı 5.536 dekar olup üretim 12.568 tondur. Merkez ve Musabeyli ilçelerinde soğan ekim alanı en fazladır. Polateli'nde ise çok az miktarda yetiştirilir. Merkez ilçede; Çörten, Demirciler, Güvenli, Karamelik, Küçükkonak ve Uzunlu köyleri, Musabeyli'de; Haydarlar, Dorucak, Hacılar, Yuvabaşı ve Şenlikçe köyleriyle Murathüyüğü Mahallesi soğan üretiminde önde gelir (Foto 4.14).

Foto 4.14: Musabeyli İlçesi Karbeyaz Köyü Yakınlarında Taze Soğan Üretimi.

Kilis ilinde serin iklim sebzelerinden kuru sarımsak 2018 yılında 584 dekar alanda yetiştirilmektedir. Ekim alanın çoğu Musabeyli'de olmakla birlikte Polateli ilçesinde de az ekim alanı mevcuttur. Yastıca, Dorucak, Kızılkent, Belentepe ve

Koçcağız sarımsak üretiminde önde gelen köylerdir. 2018 yılında toplam 309 ton sarımsak üretilmiştir.

Çalışma alanımızda üretimi yapılan bir diğer sebze ıspanaktır. Üretiminin tamamına yakını Merkez ilçededir. Kilis şehrinin güneyinde kalan köylerde daha çok yetiştirilmektedir. 2018 yılında 450 dekardan 787 ton ıspanak üretimi yapılmıştır. Kıvırcık marul, tere ve ıspanak gibi üretim alanları Merkez ilçede yoğunlaşmıştır.

Sebze üretim alanlarının daha çok Merkez ilçede olmasının sebebi nüfus büyüklüğü ile alakalıdır. Şehirsel nüfusa en fazla sahip olan Kilis'in, gıda ihtiyaçlarının bir kısmının kırsal alanlardan karşılanması şehir ile kırsalın ekonomik olarak birbirlerine bağımlı olduklarını göstermektedir. Kilis şehrinde bir adet sebze hali bulunmaktadır. Sebze ve meyve üretimi yapılan diğer illerden getirilen ürünler nakliye, taşıma, vergiler gibi ücretler dâhil edilip semt pazarları veya manavlarda satışa sunuluna dek maliyet artmaktadır. Ancak kırsal alanlarda üretim yapıldığında maliyet azalacağından tüketicilere daha taze ve ucuza satış yapılabilir.

Kıvırcık marul üretimi 2018 yılında 345 dekar alandan 690 ton üretilirken, tere ekim alanı 384, üretimi ise 380 ton olmuştur. Aynı iklim şartlarında yetişebilen bir diğer sebze kırmızıturptur. Merkez ilçede üretimi yoğunlaşmış olup 2018 yılında 495 dekardan 990 ton üretilmiştir.

Çalışma alanımızda sıcak iklim sebzeleri de önemli ekim alanlarına sahiptir. Yaz sıcaklıkları önemli derecede yükseldiğinden bazı sebzelerin yetiştirilmesi daha kolay olmaktadır. Karpuz, kavun, domates, patlıcan ve hıyar ekim alanı ve üretimi nispeten daha fazladır (Tablo 4.23).

Karpuz ve kavun yaz sıcaklığına dayanıklı ve su isteği çok az olan sebzelerdir. Merkez ilçe başta olmak üzere diğer ilçelerde de yetiştirilmektedir. Karpuz ve kavun 2018 yılında 4750 dekar alanda ekilmiş olup 12.122 ton üretilmiştir. Yavuzlu köyü karpuz üretiminde önemli köylerden biridir (Foto 4.15).

Sofralık hıyar ve acur, Elbeyli'yle Merkez ilçede daha çok üretilmektedir. Su istekleri az olun bu ürünler, humusça zengin ve tınlı toprak şartlarında verimleri artar. Hıyar, kök sistemi topraktaki besin maddelerinden çok fazla beslendiğinden her yıl aynı toprakta üretilmesi toprağı fakirleştireceğinden karpuz, kavun ve domates gibi sebzelerle münavebe yapılması daha uygun olur. Ayrıca hıyar gübreyi çok sevdiğinden, hazırlık aşamasında ekim yapılacak topraklarda gübreleme yapmak bitkinin verimini artırır.

Foto 4.15: Kilis Karpuzu.

Domates çalışma sahamızda üretilen önemli ürünlerden biridir. Hem sofralık hem de salçalık olarak yetiştirilmektedir. Soğuklara karşı hassas olan domates, çok fazla nemli ve sıcak alanlarda da verimli olmaz. Sıcaklığın 30 ^{o}C'den fazla olması bitkinin döllenmesine zarar verir. Ayrıca sıcak rüzgârlar da bitkinin çiçeklerine zarar verir. Domatesin kışlık sebzelerden münavebe yapılması daha uygundur. Ayrıca domates bitkisi derin köklü olduğundan toprağın derince sürülmesi gerekir. Patlıcan ve biber ile aynı topraklarda ekilmesi, aynı familyadan olduklarından topraktaki besin maddelerini azaltarak toprağı fakir hale getirebilirler.

2018 yılında 2172 dekar alanda, 7.625 ton sofralık üretim, 2.143 dekar alanda ise 11.341 ton salçalık domates üretilmiştir. Merkez ilçede Çörten, Deliosman, Demirciler, Gülbaba ve Gümüşsuyu (Foto 4.16), Musabeyli'de; Sabanlı, Yastıca ve Belentepe üretimin yapıldığı köylerdir. Özellikle Belentepe hem sofralık hem de salçalık domates yetiştiriciliğinde önemli ekim alanlarına sahiptir.

Foto 4.16: Küplüce Köyünde Domates Yetiştiriciliği.

Çalışma alanımızda ekimi yapılan bir diğer sebze turşu, reçel yapımında ve çeşitli yemeklerde kullanılan patlıcandır. Ekim alanı daha çok Merkez ilçededir. Toprak özellikleri açısından seçici olan patlıcan, besin maddelerince zengin, tınlı topraklarda iyi yetişir. Gübreleme olarak yeşil gübrenin yanında azot kullanılması verimini artırır. 2018 yılında 982 dekar ekim alanı olup 2.675 ton üretim yapılmıştır. Merkez ilçede Duruca, Musabeyli'de ise Topallar köyünde yetiştirilir.

Kilis ilinde ekimi yapılan diğer sebzeler kabak ve bamyadır. Bamya, Polateli, Merkez ilçe ve Musabeyli'de, kabak ise daha Merkez ilçede yetiştirilir. Bamya, 2018 yılında 475 dekar alandan 285 ton, kabak; 300 dekardan 630 ton üretilmiştir.

4.1.9.1. Biber

Çalışma sahamızda ekim alanı en geniş olan sebze biberdir. İklim ve toprak koşulları bakımında Kilis, biber üretimi için son derece elverişlidir. Biber, soğuğa karşı son derece hassastır. Kilis ilinde sıcaklıkların ilkbahardan itibaren artması biberin yetişmesini olumlu etkiler. Sıcaklığın fazla olması biberin acılığını artırır. Toprakça zengin ve yüksek besin değeri olan alanlarda daha çok verim alınabilir. Ancak biberin her yıl aynı toprakta yetiştirilmesi mantar hastalıklarını artıracağından münavebe yapılmasında fayda vardır. Sonbaharda toprağa çiftlik gübre verilerek tarla sürülür, Mart ayında da tohum ekilir.

Tablo 4.24: Kilis İli Yılı Biber Ekim Alanı ve Üretimi (2018).

İlçe	Ekim Alanı (Dekar)	Üretim (Ton)
Elbeyli	11.828	29.570
Merkez İlçe	8.060	20.150
Musabeyli	6.553	-
Polateli	5.012	12.530

Kaynak: TÜİK.

Çalışma alanımızda biber en geniş ekim alanına sahip olan sebzedir. Elbeyli'de 11.828, Merkez ilçede 8.060, Musabeyli'de 6.553 ve Polateli'nde 5.012 dekar alanda biber yetiştirilir (Tablo 4.24). 2013 yılından sonra Elbeyli'de GAP alt bölge Kırsal kalkınma projesi olarak biber üretme projesi uygulanmaya başlanmış ve üretim alanı genişlemiştir. Elbeyli'de tüm köylerde, Merkez ilçede; Kocabeyli, Çerçili, Çörten, Çukuroba, Deliçay, Deliosman, Demirciler, Duruca, Gözkaya, Gülbaba, Gümüşsuyu, Güvenli, Karamelik, Küçükkonak, Mısırcık, Süngütepe, Yavuzlu ve Uzunlu, Musabeyli'de; Hasancalı, Dorucak, Karbeyaz, Yedigöz, Tahtalıkaradut, Üçpınar, Yastıca, Belentepe, Topallar, Yuvabaşı, Sabanlı ve Gökmusa, Polateli'nde; Ömercik, Yeniyapan ve Kızılgöl üretim yapılan önemli köylerdir.

Foto 4.17: Biber Ekim Alanları (Hasancalı Köyü).

Hasancalı, biber ekim alanının en fazla olduğu köydür (Foto 4.17, 4.18, 4.19). Köyde 10 adet biber fabrikası bulunur. Hammaddeye yakın kurulmuş olan

fabrikalarda salça ve pulbiber üretilerek Kilis şehri ve çevre illere pazarlanır (Foto 4.20).

Foto 4.18: Bir Fabrikaya Ait Biber Tarlası (Hasancalı Köyü).

Foto 4.19: Hasancalı Köyünde Kurutulan Biberler.

Foto 4.20: Hasancalı Köyünde Biber Fabrikası.

4.1.10. Tarımsal Sorunlar ve Öneriler

Çalışma alanımız iklim koşulları ve toprak zenginliği açısından tarımsal faaliyetler için uygun koşullara sahiptir. Ancak tarımsal üretimi ve potansiyelinin gelişmiş seviyelerde olduğunu söylemek güçtür. Ülke çapında yaşanan bazı ekonomik sorunlar yerel olarak hissedilse de, Kilis ilinin kendine has problemleri de mevcuttur. Tarım alanında yaşanan sorunlar ve bazı çözüm önerileri şu şekilde sıralanabilir:

✓ Tarımsal üreticilerinin sorunlarının başında sulama gelmektedir. Çalışma sahamızın en önemli akarsuyu Afrin Çayı ve havzasıdır. Son yıllarda bazı barajlar inşa edilmiş (Yukarı Afrin, Seve, Konak vb.) ve buna bağlı olarak Büyükkonak, Şenlikçe ve Balıklı köylerinde sulama imkânı yaratılmıştır.

✓ Tarımsal girdilerin (mazot, gübre, tohum, fide, İlaçlar, sulama için elektrik vb.) çok fazla maliyetli olması buna karşın ürün fiyatlarının düşük olması çiftçileri zorlamaktadır.

✓ Kilis ilinde en önemli tarım ürünlerinin başında zeytin gelmektedir. Devlet tarafından teşvik yoluyla Gemlik ve Ayvalık türü zeytin fideleri çiftçilere dağıtılmıştır. Sulama, zeytin ağacının verimini artırmaktadır. Ancak çalışma alanımızda yarı kurak

iklim şartları yaşandığından sulamanın olmadığı yerlerde zeytinin bu türünü yetiştirmek verimi ve buna bağlı olarak üretim miktarını düşürmektedir. Alternatif olarak yörenin kendisine has zeytin türü olan Kilis yağlık zeytinin tarımsal ilaç ve gübreleme yoluyla verimi yükseltilebilir.

✓ Tarımsal kooperatif sayısının az olmasına bağlı olarak örgütlenme eksikliği yaşanmaktadır. Arazinin parçalı olması ve üreticilerin küçük çaplı üretim yapması örgütlenmeyi zorlaştırmaktadır.

✓ Son yılarda organik tarımı yapılan ürün sayısı (zeytin, antep fıstığı, üzüm) artmış olsa da, organik tarımın geliştiği söylenemez. Bu bağlamda organik tarımı yapılan ürün sayısı ve ekim alanı artırılmalıdır.

✓ Birlik ve kooperatif sayısının az olmasına bağlı olarak depolama, pazarlama ve markalaşma istenen düzeye gelememiştir. Örneğin, organik zeytin üreticileri birliği kurulmuş, "Kilisi" adında zeytinyağı markası oluşturulmuştur. Bunun dışında herhangi bir birlik bulunmamaktadır. Ayrıca marka sayısının az olması önemli bir eksikliktir. Bunun yanında hasat sonrası depolama alanlarının olmaması ürünlerin değerinden daha az fiyatlara satılmasına neden olmaktadır.

4.2. HAYVANCILIK FAALİYETLERİ

Doğal çevre şartları yönünden uygun koşullara sahip olan Anadolu, binlerce yıldır tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin merkezi konumundadır. İnsan beslenmesinde önemli yer tutan et, süt, yumurta vb. ürünler hayvanlardan sağlanmaktadır. Bazı bitkisel ve yan ürünlerin değerlendirilmesi, iş gücü veriminin artırılması, işletmelerde kar oranının artması, doğal ve ekonomik şartlardan kaynaklanan risk faktörlerinin azaltılması gibi etmenler hayvancılık faaliyetlerine olumlu katkı sağlamaktadır (Vural & Fidan, 2007: 49). Hayvancılık sektöründe ülke çapında bir durgunluk yaşandığını söylemek yanlış olmaz. Bu durgunluk çalışma alanımız olan Kilis ilinde de hissedilmektedir. Sektör girdilerinin maliyetli olması buna karşın kâr oranının az olması temel problemlerdendir.

Ziraatın bir kolu olan hayvancılık, ekonomik sınıflandırmada birincil (primer) faaliyetler içerisinde yer almaktadır. Hayvancılık faaliyetleri bir bölgenin doğal ve beşeri şartlarına göre çeşitli şekillerde yapılabilmektedir. Teknolojinin gelişmesiyle beraber hayvancılık sektöründe de, modern yöntemler uygulanmaya başlanmıştır.

Çalışma sahamızda çayır ve mera alanlarının dar olması bir kısmının tarım arazilerine dönüştürülmesi hayvancılığı olumsuz etkilemiştir.

Ülkemizde mera alanlarından faydalanma iki şekilde yapılmaktadır: Birincisi yerleşmelerin yakınında yer alan ve günü birlik olarak hayvanları otlatmak için götürülen yerler, ikincisi ise, dönemlik olarak kullanılan ve çoğunlukla yayla, mezra gibi yerleşmelerin bulunduğu alanlardır (Koday, 2005: 18). Çalışma sahamızın yükseltisi az olduğundan yayla yerleşmelerine rastlanmamaktadır. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık iki şekilde yapılmaktadır: Birincisi mera hayvancılığı, ikincisi besi veya ahır hayvancılığıdır. Ayrıca kümes hayvancılığı da son yıllarda gelişme göstermiştir. Bunların dışındaki hayvancılık kollarından arıcılık ve balıkçılık Kilis ilinde gelişmemiştir.

4.2.1. Büyükbaş Hayvancılık

Çalışma sahamızda büyükbaş olarak sığır yetiştiriciliği yapılmaktadır. Köylerde "imece" usulü uygulanmakta buna göre; büyükbaş veya küçükbaş hayvana sahip aileler, ortak bir çoban tutarak hayvanlarını mera alanlarına göndermektedir.

Tablo 4.25: Kilis İlinde Seçilen Yıllara Ait Sığır Sayısı.

Yıllar	Elbeyli	Merkez	Musabeyli	Polateli	Toplam
1994	2.670				2.670
2004	405	1.980	1.238	532	4.155
2014	2.468	4.613	5.456	1.767	14.304
2018	1.664	7.034	2.370	1.922	12.990

Kaynak: (DPT, 1996), TÜİK, 2019.

Tablo 4.25 incelendiğinde; çalışma alanımızda süt, melez, yerli ırklarda ve çeşitli yaşlarda 1994 yılında 2.670, 2004'te 4.155, 2014'te 14.304 ve 2018'de de 12.990 sığır bulunmaktadır. 2018 yılındaki toplam büyükbaş hayvan sayısı 2004 yılına göre 3,5 kattan fazla artmıştır. 2018 yılında büyükbaş (sığır) hayvan sayısı en fazla Merkez ilçededir. Merkez ilçede büyükbaş hayvan sayısının fazla olmasının nedeni; şehir nüfusunun et, süt ve süt ürünlerine olan taleplerini karşılamaya yöneliktir.

Çalışma alanımızda ahır hayvancılığının yanı sıra köylerde yaygın bir şekilde maddi imkânlar ölçüsünde kendi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla birçok hanede bir veya birkaç büyükbaş hayvan beslenmektedir. Hayvan barınak yeri olarak genellikle

meskenlerin giriş katı veya meskenin yanı başında ahır ve eklentileri bulunmaktadır. Bu şekilde hayvanlar hırsızlık durumlarına karşı da korunmaktadır (Foto 4.21).

Foto 4.21: A-Samanlık Olarak Kullanılan Alan, B-Hayvanların Barındığı Alan.

Kilis ilinde besi hayvancılığı, Tarım ve Orman Müdürlüğünün teşvikleriyle son yıllarda artış göstermiştir. Arazi çalışmaları sonucu ziyaret edilen çiftliklerde elde edilen bilgilere göre; "Genç Çiftçi" projesine başvuran çiftçiye belirli sayıda büyükbaş hayvan hibe edimektedir. Ancak hibe edilen hayvanlar bölgenin iklim şartlarına uyumsuz ve çiftçilerin hayvansal özelliklerini bilmedikleri sığır türü olan "Angus" verilmiştir. Bu nedenle bu hayanların büyük çoğunluğu kısa zamanda telef olmuştur. Yapılan bu yanlış uygulama zamanla düzeltilerek genç çiftçilere damızlık büyükbaş hayvanlar verilmiştir (Foto 4.22).

Çalışma alanımızda besi hayvancılığında bir hayvandan alınan günlük süt miktarı 20-30 litre arasında olduğu tespit edilmiştir. Üretilen sütün bir kısmı şehirlerde yer alan imalathanelerde kullanılırken bir kısmı da doğal olarak pazarlanmaktadır. Yem fiyatlarının yüksek olmasına karşın süt fiyatlarının düşük olması, ürünlerin tüketiciye ulaşmasını sağlayan komisyoncuların yetiştiricilerden düşük fiyatlarla mal almaları besi hayvancılıkla uğraşanların en temel problemleridir.

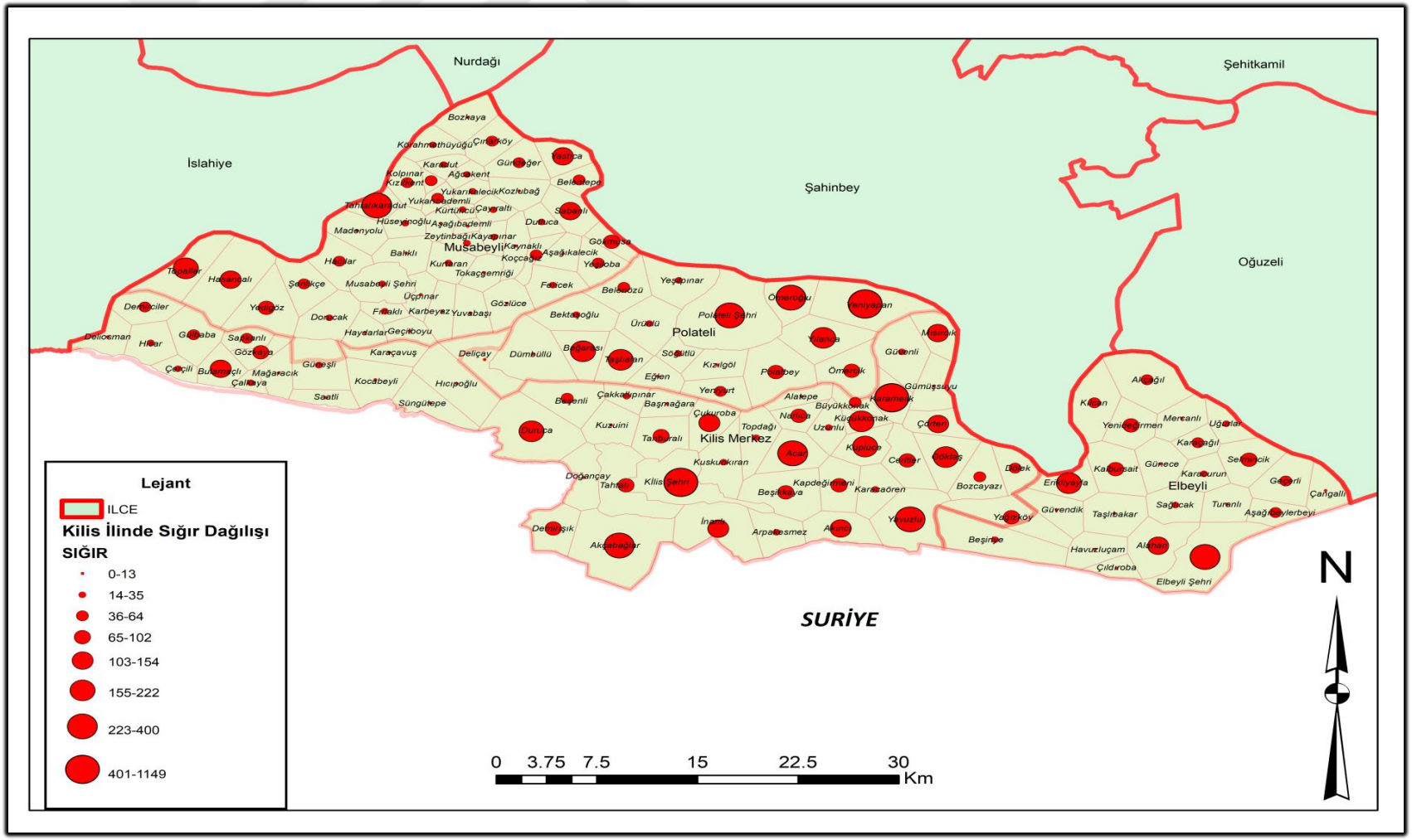

Foto 4.22: A- Süt Sağım Alanı, B-Buzağı Alanı, C/D-Yetiştirilen Hayvanlar.

Çalışma sahamızda Merkez ilçede; Karamelik başta olmak üzere Acar, Akçabağlar, Akıncı, Bulamaçlı, Demirışık, Duruca, Göktaş, İnanlı, Küçükkonak, Küplüce, Mısırcık, Narlıca, Yavuzlu köyleriyle Oylum Mahallesi, Elbeyli'de; Alahan, Erikliyayla köyleriyle Ağyüz ve İnönü mahalleleri, Musabeyli'de; Tahtalıkaradut köyü başta olmak üzere, Gökmusa, Sabanlı, Topallar ve Yastıca, Polateli'nde; Yeniyapan ve Ömeroğlu köylerinde yoğun olmakla beraber Bağarası, Karapınar, Mağaracık ve Yılanca köyleri büyükbaş hayvan sayısının en fazla olduğu yerleşmelerdir (Tablo 4.26 ve Harita 4.1).

Kilis ilinde sığır yetiştiricliğiyle nüfus arasında doğru orantılı bir gelişim vardır. Harita 4.1 incelendiğinde; sığır sayısı fazla olan yerleşmeler Merkez ilçede daha çok toplanmış olup Kilis şehri pazar alanıdır. Polateli ilçesi de, coğrafi özellikler açısından Kilis şehrine yakın olduğundan et, süt ve süt ürünleri Kilis şehrinde pazarlanmaktadır.

Harita 4.1: Kilis İlinde Büyükbaş Hayvan (Sığır) Dağılışı.

Tablo 4.26: 22.04.2019 Tarihi İtibariyle Kilis İlindeki Köylerde Sığır Varlığı.

İlçe	Köy Adı	Sığır	İlçe	Köy Adı	Sığır
Merkez	Acar	283	Elbeyli	Sağlıcak	17
Merkez	Akçabağlar	397	Elbeyli	Selmincik	91
Merkez	Akıncı	128	Elbeyli	Taşlıbakar	0
Merkez	Alatepe	5	Elbeyli	Turanlı	8
Merkez	Arpakesmez	35	Elbeyli	Uğurlar	23
Merkez	Başmağara	0	Elbeyli	Yağızköy	89
Merkez	Beşenli	41	Elbeyli	Yenideğirmen	78
Merkez	Beşikkaya	74	Musabeyli	Ağcakent	17
Merkez	Bozcayazı	53	Musabeyli	Aşağıbademli	2
Merkez	Bulamaçlı	117	Musabeyli	Aşağıkalecik	13
Merkez	Büyükkonak	53	Musabeyli	Balıklı	0
Merkez	Ceritler	93	Musabeyli	Belentepe	41
Merkez	Çakkallıpınar	25	Musabeyli	Bozkaya	5
Merkez	Çalkaya	22	Musabeyli	Çayıraltı	27
Merkez	Çerçili	31	Musabeyli	Çınarköy	64
Merkez	Çörten	125	Musabeyli	Dorucak	15
Merkez	Çukuroba	112	Musabeyli	Dutluca	16
Merkez	Deliçay	5	Musabeyli	Dericek	15
Merkez	Deliosman	12	Musabeyli	Fırlaklı	21
Merkez	Demirciler	52	Musabeyli	Geçitboyu	7
Merkez	Demirışık	102	Musabeyli	Gökmusa	101
Merkez	Doğançay	7	Musabeyli	Gözlüce	5
Merkez	Dölek	37	Musabeyli	Gündeğer	55
Merkez	Duruca	197	Musabeyli	Hacılar	45
Merkez	Göktaş	222	Musabeyli	Hasancalı	116
Merkez	Gözkaya	72	Musabeyli	Haydarlar	12
Merkez	Gülbaba	57	Musabeyli	Hüseyinoğlu	31
Merkez	Gümüşsuyu	2	Musabeyli	Karadut	34
Merkez	Güneşli	27	Musabeyli	Karbeyaz	4
Merkez	Güvenli	27	Musabeyli	Kayapınar	33
Merkez	Hıcıpoğlu	5	Musabeyli	Kaynaklı	7
Merkez	Hisarköy	26	Musabeyli	Kızılkent	42
Merkez	İnanlı	154	Musabeyli	Koçcağız	58
Merkez	Kapdeğirmeni	73	Musabeyli	Kolpınar	41
Merkez	Karacaören	22	Musabeyli	Kozlubağ	7
Merkez	Karaçavuş	1	Musabeyli	Körahmethüyüğü	19
Merkez	Karamelik	983	Musabeyli	Kurtaran	33
Merkez	Kocabeyli	5	Musabeyli	Kürtüncü	14
Merkez	Kuskunkıran	28	Musabeyli	Madenyolu	10
Merkez	Kuzuini	5	Musabeyli	Sabanlı	146
Merkez	Küçükkonak	176	Musabeyli	Şenlikçe	37
Merkez	Küplüce	216	Musabeyli	Tahtalıkaradut	314
Merkez	Mağaracık	4	Musabeyli	Tokaçgemriği	5
Merkez	Mısırcık	116	Musabeyli	Topallar	183
Merkez	Narlıca	100	Musabeyli	Uğurtepe	13
Merkez	Saatli	0	Musabeyli	Üçpınar	1
Merkez	Süngütepe	12	Musabeyli	Yastıca	142
Merkez	Tahtalı	81	Musabeyli	Yedigöz	93
Merkez	Tanbıralı	0	Musabeyli	Yeşiloba	54
Merkez	Topdağı	25	Musabeyli	Yukarıbademli	62
Merkez	Uzunlu	15	Musabeyli	Yukarıkalecik	23
Merkez	Yavuzlu	301	Musabeyli	Yuvabaşı	0

Elbeyli	Akçağıl	41	Musabeyli	Zeytinbağı	32
Elbeyli	Alahan	129	Polateli	Bağarası	172
Elbeyli	Aşağıbeylerbeyi	64	Polateli	Bektaşoğlu	15
Elbeyli	Beşiriye	14	Polateli	Belenözü	53
Elbeyli	Çangallı	0	Polateli	Dünbüllü	10
Elbeyli	Çıldıroba	4	Polateli	Eğlen	5
Elbeyli	Erikliyayla	166	Polateli	Kızılgöl	8
Elbeyli	Geçerli	46	Polateli	Ömercik	77
Elbeyli	Günece	8	Polateli	Ömeroğlu	290
Elbeyli	Güvendik	9	Polateli	Oolatbey	81
Elbeyli	Havuzluçam	0	Polateli	Söğütlü	16
Elbeyli	Kalbursait	84	Polateli	Taşlıalan	184
Elbeyli	Karacurun	23	Polateli	Ürünlü	17
Elbeyli	Karaçağıl	40	Polateli	Yeniyapan	1.149
Elbeyli	Kılcan	51	Polateli	Yeniyurt	64
Elbeyli	Mercanlı	0	Polateli	Yeşilpınar	15
			Polateli	Yılanca	185

Kaynak: Kilis Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Çiftçi Kayıt Sistemi, verilerinden derlenmiştir.

4.2.2. Küçükbaş Hayvancılık

Koyun ve keçi yetiştiriciliği, doğal mera ve otlak alanlarının ekonomik olarak değerlendirilmesini, giyim, deri ve halı gibi sanayi kollarına hammadde temin etmesi, beslenme ve döviz geliri oluşturması nedeniyle önemlidir (Yalçın, 1985: 87). Çalışma alanımızda iklim ve arazi özellikleri yönünden koyun ve keçi yetiştiriciliği için uygun koşullara sahiptir. Bahar aylarında yeşeren çayır ve meralar, hayvancılık yapılabilen alanları oluşturur. Otlatma tarihleri, 1 Nisan–15 Temmuz ve 1–30 Kasım tarihlerinde olmak üzere 135 gündür. Tarım ürünlerinin hasat döneminden sonra da anız artıklarında da otlatma yapılabilmektedir. Küçükbaş hayvancılık, Kilis ilinde hem orta ölçekli işletmeler hem de küçük aile işletmeleri şeklinde yapılmaktadır (Foto 4.23). Yerli ırk koyunlar ile kıl keçisi yaygın olarak yetiştirilmektedir. Musabeyli ilçesinde kıl keçisine "Kara Keçi" ismi verilmektedir.

Tablo 4.27: Kilis İlinde Seçilen Yıllara Ait Koyun Sayısı.

Yıllar	Elbeyli	Merkez	Musabeyli	Polateli	Toplam
1994			91.100		91.100
2004	15.680	33.802	24.902	18.173	92.557
2014	25.419	94.311	15.477	40.900	176.107
2018	12.600	41.574	10.240	31.054	95.468

Kaynak: (DPT, 1996), TÜİK, 2019.

Tablo 4.27 incelendiğinde; 1994 yılında koyun sayısı 91.100, 2004'te 92.557, 2014'te 176.107 ve 2018'de de 95.468'dir. 2018 yılında koyun sayısı 2014 yılına

göre %45,9 düşüş yaşanmıştır. Bu durumun yaşanmasında tüketimi artıran Suriyeli mültecilerin etkili olduğu tahmin edilmektedir. Koyun sayısı en fazla Polateli ve Merkez ilçededir.

Foto 4.23: Kilis İlinde Küçükbaş Hayvan İşletmesi, A-Hayvan Barınma Alanı, B-Yem Alanı, C-Samanlık Alanı, D-İşletme Dış Cephesi.

Elbeyli'de tarım alanlarının geniş yer kaplaması nedeniyle tarımsal faaliyetler ön planda olduğundan, Musabeyli'de ise keçi yetiştiriciliği daha fazla olduğundan koyun yetiştiriciliği daha az yapılmaktadır. Büyükbaş hayvancılık gibi küçükbaş hayvancılık da, tüketimin fazla olduğu yoğun nüfuslu Kilis şehrine yakın yerleşmelerde yoğunlaşmıştır.

Çalışma alanmızda tablo 4.28 ve harita 4.2 göre; Merkez ilçede; Mısırcık, Acar, Ceritler, Çörten, Doğançay, Dölek, Duruca, Göktaş, Güneşli, Güvenli, Karacaören, Karaçavuş, Karamelik, Küçükkonak, Çukuroba, Narlıca, Uzunlu ve Yavuzlu köyleri, Elbeyli'de; Akçağıl, Alahan, Yağızköy, Yenideğirmen, Kalbursait köyleri, Musabeyli'de; Dorucak, Karbeyaz, Tahtalıkaradut, Yedigöz köyleri, Polateli'nde; Bağarası, Belenözü, Dünbüllü, Ömercik, Ömeroğlu, Polatbey, Taşlıalan, Yeniyapan ve Yeşilpınar koyun sayısı ve yetiştiriciliğin önemli olduğu köylerdir (Foto 4.24).

Harita 4.2: Kilis İlinde Koyun Dağılışı.

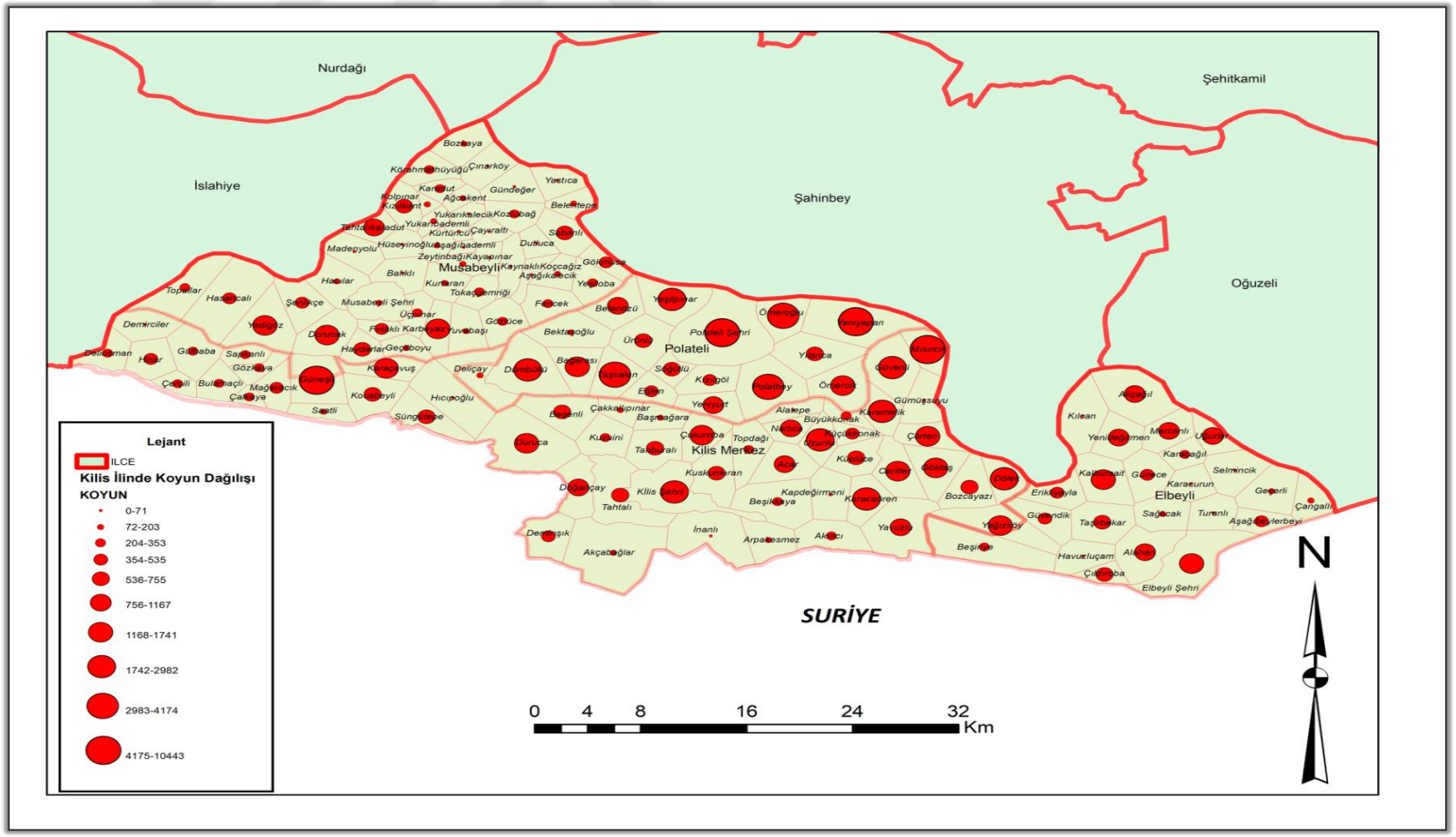

Foto 4.24: Büyükbaş ve Küçükbaş Otlatma Alanı (Küçükkonak Köyü).

Tablo 4.28: 22.04.2019 tarihi itibariyle Kilis İlindeki Köylerde Koyun ve Keçi Varlığı.

İlçe	Köy Adı	Koyun	Keçi	İlçe	Köy Adı	Koyun	Keçi
Merkez	Acar	964	570	Elbeyli	Sağlıcak	109	22
Merkez	Akçabağlar	197	61	Elbeyli	Selmincik	0	0
Merkez	Akıncı	317	118	Elbeyli	Taşlıbakar	755	127
Merkez	Alatepe	0	0	Elbeyli	Turanlı	28	0
Merkez	Arpakesmez	11	96	Elbeyli	Uğurlar	824	20
Merkez	Başmağara	136	1029	Elbeyli	Yağızköy	1251	251
Merkez	Beşenli	549	1499	Elbeyli	Yenideğirmen	1137	333
Merkez	Beşikkaya	346	145	Musabeyli	Ağcakent	154	9
Merkez	Bozcayazı	560	253	Musabeyli	Aşağıbademli	174	117
Merkez	Bulamaçlı	326	267	Musabeyli	Aşağıkalecik	139	904
Merkez	Büyükkonak	244	34	Musabeyli	Balıklı	36	0
Merkez	Ceritler	1519	368	Musabeyli	Belentepe	145	2
Merkez	Çakkallıpınar	168	297	Musabeyli	Bozkaya	125	603
Merkez	Çalkaya	256	279	Musabeyli	Çayıraltı	0	0
Merkez	Çerçili	336	612	Musabeyli	Çınarköy	25	390
Merkez	Çörten	1639	425	Musabeyli	Dorucak	1393	942
Merkez	Çukuroba	1741	2149	Musabeyli	Dutluca	31	28
Merkez	Deliçay	116	2664	Musabeyli	Fericek	282	1809
Merkez	Deliosman	238	152	Musabeyli	Fırlaklı	463	280
Merkez	Demirciler	0	241	Musabeyli	Geçitboyu	191	282
Merkez	Demirışık	427	125	Musabeyli	Gökmusa	463	707
Merkez	Doğançay	856	505	Musabeyli	Gözlüce	224	2105
Merkez	Dölek	2011	396	Musabeyli	Gündeğer	60	33
Merkez	Duruca	1376	1665	Musabeyli	Hacılar	203	299
Merkez	Göktaş	1387	427	Musabeyli	Hasancalı	535	3316
Merkez	Gözkaya	247	210	Musabeyli	Haydarlar	639	1873
Merkez	Gülbaba	280	320	Musabeyli	Hüseyinoğlu	0	0
Merkez	Gümüşsuyu	0	6	Musabeyli	Karadut	256	406
Merkez	Güneşli	1043	3058	Musabeyli	Karbeyaz	1326	79
Merkez	Güvenli	2982	316	Musabeyli	Kayapınar	22	54
Merkez	Hıcıpoğlu	40	0	Musabeyli	Kaynaklı	0	0
Merkez	Hisarköy	409	655	Musabeyli	kKzılkent	603	943
Merkez	İnanlı	38	34	Musabeyli	Koçcağız	9	0
Merkez	Kapdeğirmeni	0	0	Musabeyli	Kolpınar	140	52
Merkez	Karacaören	2767	606	Musabeyli	Kozlubağ	265	361
Merkez	Karaçavuş	1669	3275	Musabeyli	Körahmethüyüğü	211	471

Merkez	Karamelik	2283	388	Musabeyli	Kurtaran	114	270
Merkez	Kocabeyli	645	2003	Musabeyli	Kürtüncü	34	0
Merkez	Kuskunkıran	666	422	Musabeyli	Madenyolu	71	213
Merkez	Kuzuini	245	1046	Musabeyli	Sabanlı	690	299
Merkez	Küçükkonak	512	115	Musabeyli	Şenlikçe	516	1086
Merkez	Küplüce	572	147	Musabeyli	Tahtalıkaradut	907	2137
Merkez	Mağaracık	436	1992	Musabeyli	Tokaçgemriği	229	1265
Merkez	Mısırcık	8043	570	Musabeyli	Topallar	353	1015
Merkez	Narlıca	1114	272	Musabeyli	Uğurtepe	45	7
Merkez	Saatli	122	468	Musabeyli	Üçpınar	262	452
Merkez	Süngütepe	567	980	Musabeyli	Yastıca	57	15
Merkez	Tahtalı	646	518	Musabeyli	Yedigöz	1579	1402
Merkez	Yanbıralı	1	170	Musabeyli	Yeşiloba	316	542
Merkez	Topdağı	288	1016	Musabeyli	Yukarıbademli	149	0
Merkez	Uzunlu	2968	429	Musabeyli	Yukarıkalecik	0	0
Merkez	Yavuzlu	1167	471	Musabeyli	Yuvabaşı	169	1406
Elbeyli	Akçağıl	954	50	Musabeyli	Zeytinbağı	88	102
Elbeyli	Alahan	919	407	Polateli	Bağarası	1312	3513
Elbeyli	Aşağıbeylerbeyi	372	58	Polateli	Bektaşoğlu	142	694
Elbeyli	Beşiriye	296	14	Polateli	Belenözü	1012	3491
Elbeyli	Çangallı	106	0	Polateli	Dünbüllü	2196	7145
Elbeyli	Çıldıroba	751	229	Polateli	Eğlen	386	495
Elbeyli	Erikliyayla	460	185	Polateli	Kızılgöl	513	199
Elbeyli	Geçerli	122	0	Polateli	Ömercik	1254	129
Elbeyli	Günece	423	49	Polateli	Ömeroğlu	4174	438
Elbeyli	Güvendik	394	87	Polateli	Polatbey	4066	426
Elbeyli	Havuzluçam	45	18	Polateli	Söğütlü	589	78
Elbeyli	Kalbursait	1467	328	Polateli	Taşlıalan	3540	264
Elbeyli	Karacurun	56	20	Polateli	Yrünlü	617	521
Elbeyli	Karaçağıl	275	21	Polateli	Yeniyapan	8869	309
Elbeyli	Kılcan	46	9	Polateli	Yeniyurt	939	475
Elbeyli	Mercanlı	812	14	Polateli	Yeşilpınar	2331	639
				Polateli	Yılanca	735	39

Kaynak: Kilis Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü Çiftçi Kayıt Sistemi verilerinden derlenmiştir.

Tablo 4.29: Kilis İlinde Seçilen Yıllara Ait Keçi Sayısı.

Yıllar	**Elbeyli**	**Merkez**	**Musabeyli**	**Polateli**	**Toplam**
1994	58.905				58.905
2004	5.795	21545	19.965	8.175	55.480
2014	7.142	63321	33.400	20.400	124.263
2018	3.422	39446	33.550	16.931	93.349

Kaynak: (DPT, 1996), TÜİK, 2019.

Kayalık ve makilik alanlardan iyi yararlanılması nedeniyle özellikle arazinin parçalı olduğu alanlarda dağılış gösteren keçi yetiştiriciliğinden elde edilen sütle dondurma ve peynir yapımı dikkat çeker (Foto 4.25). Merkez ve Musabeyli'de keçi sayısı daha fazla olmakla beraber Polateli ilçesinde Dünbüllü Dağı'na yakın kurulmuş olan Dünbüllü, Bektaşoğlu ve Bağarası köyleri keçi yetiştiriciliğinde önemli olan köylerdir. Keçi sayısı 1994 yılında 58.905, 2004'de 55.480, 2014'te 124.263 ve 2018'de de 93.349'dur (Tablo 4.29).

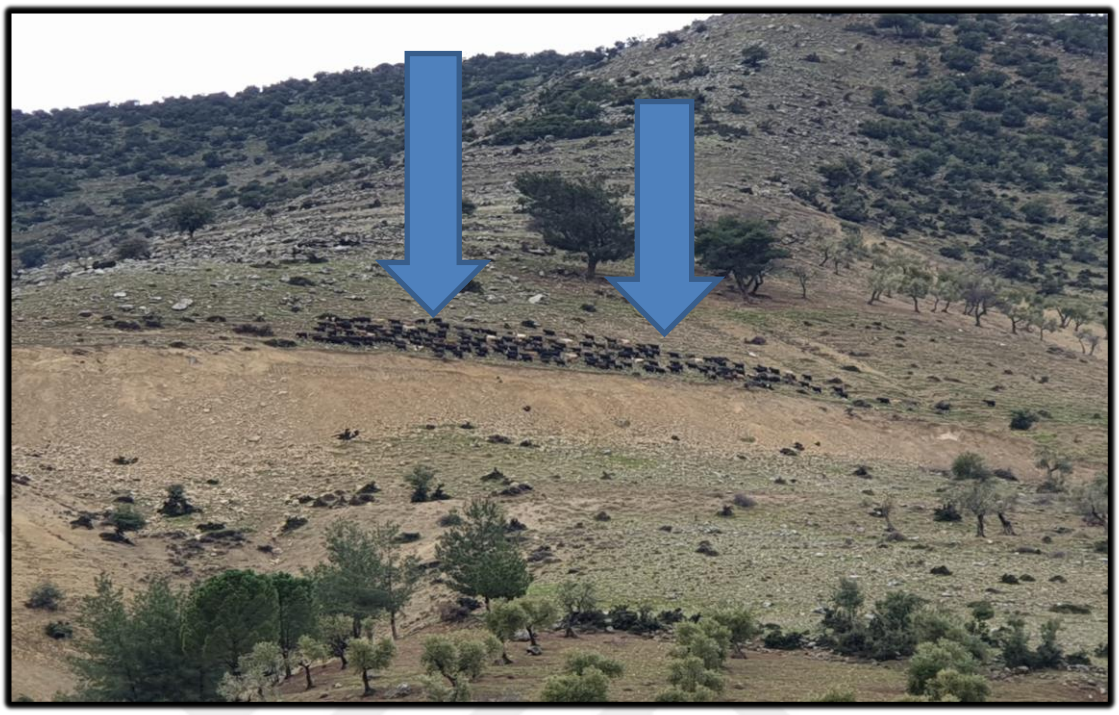
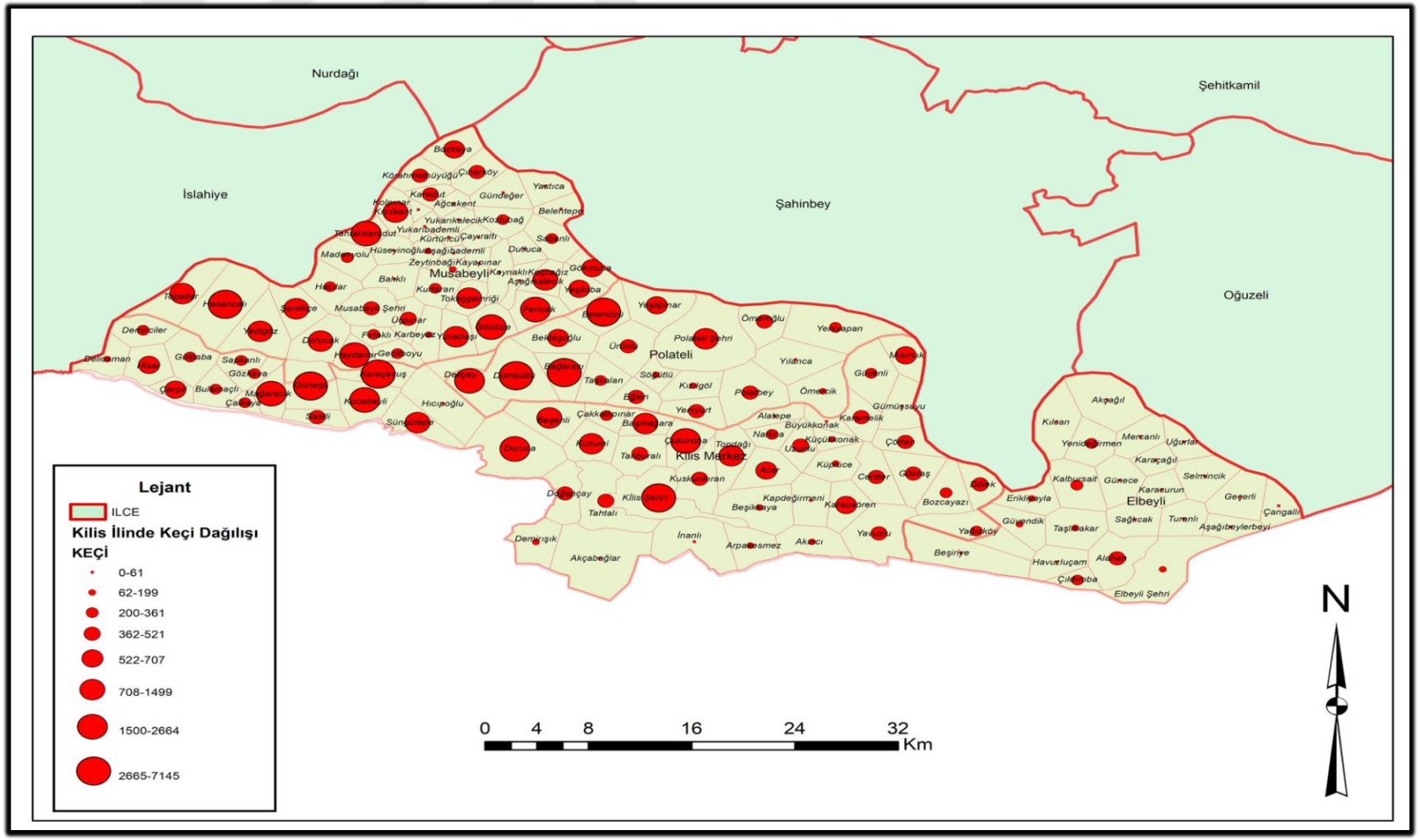

Foto 4.25: Keçi Sürüsü, Polateli.

Kilis Merkez ilçede; Başmağara, Beşenli, Çukuroba, Deliçay, Duruca, Güneşli, Karaçavuş, Kocabeyli, Kuzuini, Mağaracık, Süngütepe ve Topdağı Elbeyli'de; Yenideğirmen ve Yağızköy, Musabeyli'de; Aşağıkalecik, Fericek, Gözlüce, Hasancalı, Haydarlar, Şenlikçe, Tahtalıkaradut, Tokaçgemriği, Topallar, Yedigöz, Yuvabaşı ve Polateli'nde; Dünbüllü, Bağarası ve Belenözü keçi yetiştiriciliğinde ön plana çıkan köylerdir (Tablo 4.29, Harita 4.3).

Harita 4.3: Kilis İlinde Keçi Dağılışı.

4.2.3. Kümes Hayvancılığı

Ziraat faaliyetlerinin önemli bir kolunu da kümes hayvancılığı oluşturmaktadır. Bu hayvancılık türü aile ekonomisi ve şehir yakınlarında kurulan orta ölçekli işletmelerde yapılmaktadır. Beyaz et ve yumurta üretiminin yapıldığı bu sektör son zamanlarda gelişme göstermiştir. Kilis Şehri'nde 20.000 et tavuğu yetiştirme kapasiteli 5 adet Broiler Tavuk İşletmesi bulunmaktadır. Daha çok beyaz et üretimi yapılan bu işletmelerde, Kilis'in yanı sıra Gaziantep ve Hatay illerine de gönderilmektedir. Broiler uygulamasında 40-45 gün besiciliği yapılan tavuklar 1800-2500 gram olarak kesim durumuna gelir.

Tablo 4.30: Seçilen Yıllara Göre Kilis İlinde Et ve Yumurta Tavuklarının Varlığı.

	Elbeyli		**Merkez**		**Musabeyli**		**Polateli**		
Yıl	Et tavuk	Yumurta Tavuk	Et tavuk	Yumurta Tavuk	Et tavuk	Yumurta Tavuk	Et tavuk	Yumurta Tavuk	**Toplam**
2004	1.800	6.000	130.000	60.000	5.000	13.000	0	7.000	222.800
2014	0	18.200	250.000	60.000	0	12.000	0	8.500	348.700
2018	0	3.800	170.000	60.000	0	11.500	0	4.400	249.700

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.30 incelendiğinde; et tavuğu sayısı bütün yıllarda yumurta tavuğu sayısından daha fazladır. Et ve yumurta tavukları sayısı tüm yıllarda Merkez ilçede en fazladır. Bunun nedeni daha önce belirtildiği gibi pazarlama olanakları ile ilgilidir. 2004 yılında toplam tavuk sayısı 222.800, 2014'te 348.700 ve 2018'de de 249.700'dur. Son yıllarda sektör girdilerinin yüksek olması buna karşın kâr marjının düşmesine bağlı olarak işletmelerde üretim düşmeye başlamıştır. Et tavuk sayısı Merkez ilçede 2014 yılında 250.000 iken, 2018 yılında %32 azalarak 170.000'e düşmüştür.

Tablo 4.31: Seçilen Yıllara Göre Kilis İlinde Diğer Kümes Hayvanları Varlığı.

Hayvan Türü	**2004**	**2014**	**2018**
Hindi	7.000	2.020	2.795
Kaz	2.595	375	950
Ördek	1.290	246	750
Toplam	10.885	2.641	4.495

Kaynak: TÜİK.

Çalışma alanımızda tavuk dışında yetiştirilen hindi, kaz ve ördek gibi kümes hayvanları da bulunmaktadır. Bu hayvanlar kırsal alanlarda insanların kendi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik bakılmaktadır. Hindi sayısı kaz ve ördeğe göre daha fazladır. 2004 yılında sayısı 10.885 olan bu hayvanlar, 2014'te 2.641, 2018'de ise 4.495 adettir. 2018 yılındaki toplam sayı, 2004 yılına göre yarıdan fazla düşmüştür (Tablo 4.31).

4.2.4. Hayvancılık Sorunlar ve Öneriler

Çalışma sahamız olan Kilis ili tarım ve hayvancılık faaliyetleri açısından yüksek potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelin sektörel olarak birbirlerini destekleme noktasında arzu edilen gelişimi gösterememiştir. Hayvan varlığı açısından yeterli hayvan sayısına sahip olan Kilis ilinde hayvancılık sektörüyle ilgili sorunlar ve öneriler şöyle sıralanabilir:

- ✓ Çayır ve mera alanlarının yetersiz olması temel problemlerden biridir. Toprakların büyük bir kısmı tarım faaliyetleri için kullanıldığından, eğimin fazla olduğu taşlık ve kayalık alanlar mera alanları olarak kullanılmaktadır. Ancak bu arazilerin bir kısmı da zamanla bazı meyvelerin yetiştirilmesi için değerlendirilmektedir.
- ✓ Bazı yıllarda kuraklık nedeniyle çayır ve mera alanları iyice daralmaktadır. Çayır-mera alanlarının ıslah edilmesinin yanı sıra, ekstansif hayvancılıktan intansif besi-ahır hayvacılığının daha fazla teşvik edilmesi gelişimi hızlandıracaktır. Küçükbaş hayvanlar araziye daha fazla uyum gösterip, araziden beslenme noktasında daha iyi yararlandıklarından özellikle büyükbaş hayvancılıkta besiciliğin teşvik edilmesi yerinde olacaktır.
- ✓ Tarım ürünlerinin hasadından sonra oluşan anız artıklarının yakılmayarak hayvanlar için otlatma alanı olarak kullanılması çayır-mera eksikliğini bir nebze de olsa azaltacaktır.
- ✓ Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık aile işletmeleriyle küçük ve orta ölçekli işletmeler şeklinde yapılmaktadır. Orta ölçekli işletme sayılarının artırılması gerekmektedir.
- ✓ Besi hayvancılığının temel sorunlardan biri yem fiyatlarının yüksek olmasıdır. Ulusal çaplı olan bu sorun Kilis ilinde de hissedilmektedir. Sektör girdilerinin %60-70'ini yem fiyatları oluşturmaktadır. Çalışma alanımızda sılaj mısır

üretimi son yıllarda artış göstermiştir. Bu potansiyelin daha fazla kullanılması yerinde olacaktır.

- ✓ Büyükbaş hayvancılıkta sığır melez ve kültür ırkları daha az yem ile daha fazla et tutma kapasitesine sahip olduklarından bu ırklar tercih edilmeli.
- ✓ Musabeyli ilçesine has "Kara Keçi" ırkı korumaya alınmalıdır.
- ✓ Örgütlenme konusunda önemli eksiklikler bulunmaktadır. "Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri Birliği" dışında kooperatif ve birlik sayısının artması çiftçilerin doğru yönlendirillmesi açısından önem taşır.
- ✓ Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından uygulanan "Genç Çiftçi" projesi gibi hibe programlarına başvuruların artması için insanlar teşvik edilmelidir. Hibe alanlar için kontrol mekanizması çok iyi işlemelidir.
- ✓ Gaziantep ve Hatay'a gönderilen işlenmemiş hayvansal ürünlerin Kilis ilinde mamül veya yarı mamül olarak işlenebileceği büyük tesislerin açılabilmesi için yatırımcılara kolaylık sağlanmalıdır.

4.3. ULAŞIM FAALİYETLERİ

Ulaşım, insanların ürettiği mal ve hizmetlerin çeşitli araçlarla bir sahadan başka bir sahaya taşınmasıdır (Bakırcı, 2018: 356). Tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret vb. sektörlerde işlenmiş veya ham ürünlerin bir başka yere kolayca taşınabilmesi ulaşım ağlarının geliştiğini gösterir. Bunun yanı sıra insanların bir yerden başka bir yere rahatça ve çeşitli ulaşım araçlarıyla gidebilmesi o yerin çekiciliğini artırır. Tarihi olarak kadim bir geçmişe sahip olan Kilis ili önemli bir mevkide kurulmuş olmasına rağmen ulaşım yönünden gelişmiş olduğu söylenemez.

Ulaşımın gelişmesini etkileyen fiziki ve beşeri faktörler vardır. İklim, topoğrafya, bitki örtüsü fiziki şartlar yönünden etkilerken, nüfusun talep ve beklentileri, alışkanlıkları, yöneticilerin uyguladıkları ulaşım politikaları da ulaşımı etkileyen beşeri unsurlardır. Çalışma sahamızda iklim özellikleri açısından ekstrem olaylar yaşanmadığından iklimin ulaşım üzerinde herhangi bir olumsuz etkisi bulunmamaktadır. Topoğrafik olarak bakıldığında; kuzey ve kuzeybatıda yer alan dağlık alanlar kara ulaşımı yapımında maliyeti artırdığı söylenebilir. Güney'de yer alan tarımsal faaliyetlerin daha fazla yapıldığı ovalık alanlar ise geniş düzlük sahalar olduğundan yol yapım maliyetleri daha azdır.

Ülkemizde ilk demiryolları, Osmanlı Devleti zamanında inşa edilmiştir. Cumhuriyet Dönemi'nde demiryolları yapımına önem verilmiş ancak 1950'li yıllarda ABD'nin Marshall yardım planlarının etkisiyle ulaşım politikasında değişikliğe gidilerek karayolları yapımı öne çıkmıştır. Elbeyli ilçesinde, Çobanbey sınır kapısı üzerinden Suriye ile Osmanlı Dönemi'nden kalan ve günümüzde işlemeyen demiryolları ağı bulunmakadır.

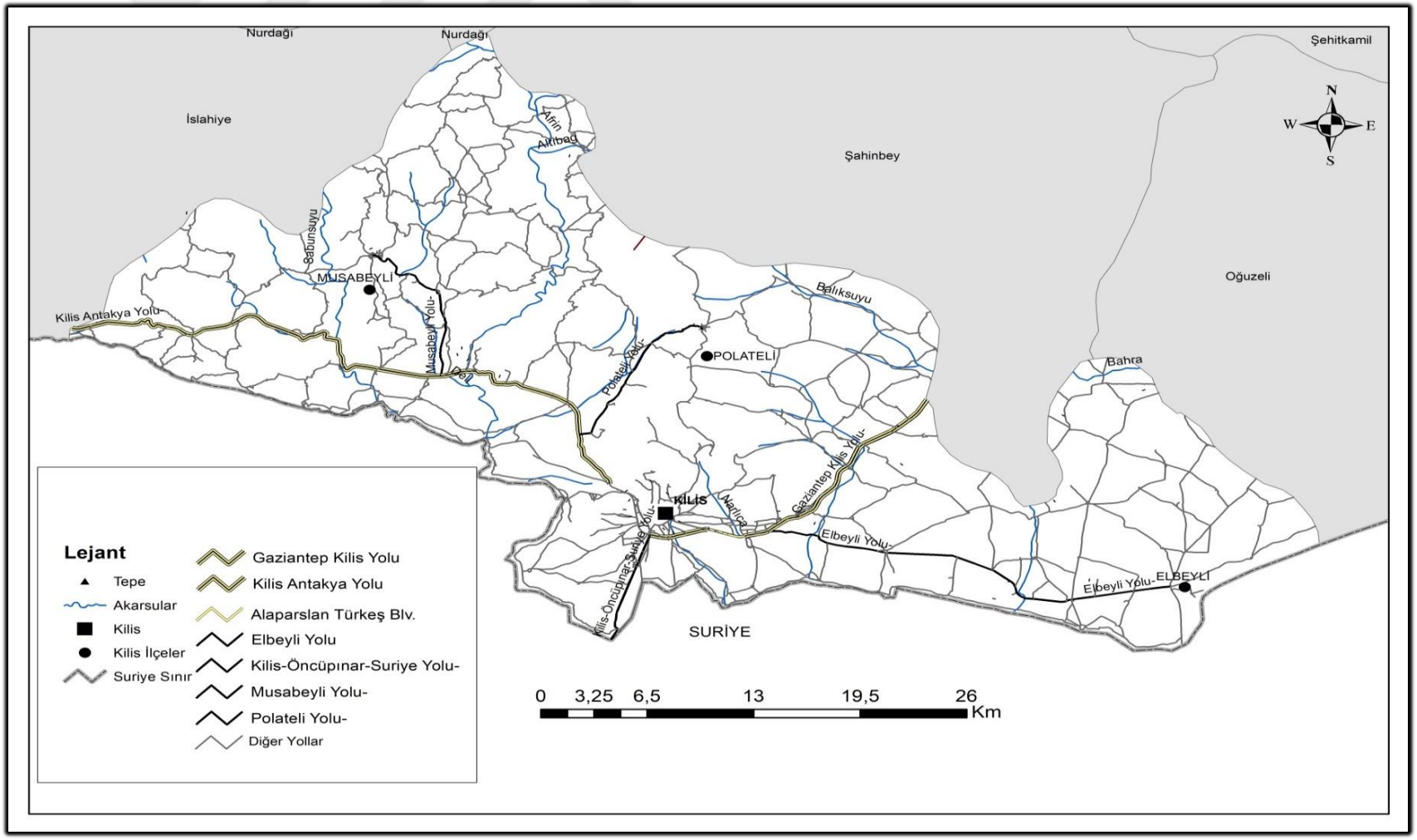
Çalışma alanımız ulaşımın geliştirilmesi açısından önemli potansiyele sahiptir. Karayolu ulaşım artellerine bakıldığında; Kilis-Gaziantep (D-850) ve Kilis-Hassa/Antakya (D-410) en önemli karayollarını oluşturur (Harita 4.4). Kilis ile Gaziantep'i birbirine bağlayan karayolu yaklaşık 60 km uzunlukta olup bölünmüş yol olarak inşa edilmiştir. Kilis-Gaziantep illeri arasında sosyo-ekonomik ilişkilerin gelişmiş olması bu karayolunun önemini artırmıştır. Kilis ilinde tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle üretimi yapılan işlenmemiş ürünlerin bir kısmı Gaziantep ilindeki imalathanelerde hammade olarak kullanılmaktadır. Karayolu ile taşınan bu mallar, iki il arasında ekonomik olarak bağlantıları güçlendirse de, Kilis'in kalkınması açısından olumlu sonuçlar doğurmamaktadır.

Suriye'deki iç savaş başlamadan önce Kilis-Gaziantep karayolu daha işlek durumdaydı ancak iç savaşın etkisiyle Suriye ile yapılan ticaret durma noktasına geldiğinden bu durum karayolu ulaşımındaki yoğunluğu da etkilemiştir. Savaş sonrası Suriye'nin yeniden inşa sürecinde bu karayolunun önemli bir ticaret yolu olacağı öngörülmektedir.

Kilis-Antakya karayolu 153 km uzunlukta olup Kilis'in gelişimi açısından önemli bir ulaşım ağıdır. Yolun fazla virajlı olması kullanım sıklığını düşürse de, iki il arasındaki ekonomik bağlantılar açısından önem arz eder. Özellikle ekonomik olarak pek gelişim göstermemiş olan Musabeyli ilçesinde, yetiştirilen tarım ve hayvancılık ürünlerinin Kilis şehri dışında Antakya pazarına taşınması bölgenin gelişimi açısından olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Gaziantep ve Kilis illerini İskenderun limanına bağlayacak olan Hassa Tüneli projesi, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından 2019 yılı yatırım programına dahil edilmiştir. Bu proje tamamlandığında; Kilis-Antakya arasındaki mesafe kısalacak bunun yanı sıra yer tahsisi yapılmış olan Şahinbey-Polateli Tekstil İhtisas OSB'nin devreye girmesiyle Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki iller arasında ekonomik olarak bağlantılar artacak ve üretilen ürünler bu projeyle İskenderun Limanı'na ulaştırılarak ulusal ve uluslararası pazarlara sunulacaktır.

Harita 4.4: Kilis İlinin Ulaşım Haritası.

Merkez ilçe ile diğer ilçeler arasında ulaşım ağının gelişmesi sosyo-ekonomik bağları güçlendirecektir. Kır ve şehir yerleşmeleri arasında ulaşım ağının sık ve gelişmiş olması, kırsal yerleşmelerde üretilen malların pazarlara ulaşmasını kolaylaştıracak ayrıca il merkeziyle ilçe merkezlerinde yer alan idari hizmetlere kırsaldaki insanların rahatça ulaşabilmesi sağlanacaktır. Karayolları Genel Müdürlüğünün il ve ilçeler arası mesafe ölçümlerine göre; Kilis şehri, Elbeyli'ye 34 km, Musabeyli'ye 33 km ve Polateli'ne 21 km uzaklıktadır. Nitekim Polateli ilçesi, mesafe olarak daha yakın ve karayolu ulaşımı rahat olduğundan Kilis şehriyle ekonomik olarak ilişkiler daha fazladır. Kırsal alanlarda üretilen zirai ürünler Kilis şehrinde pazarlanmaktadır. Musabeyli ile Kilis şehri arasındaki karayolu engebeli arazi şartları nedeniyle dar ve virajlıdır. Musabeyli ilçesinde yükselti ve eğimin artmasına bağlı olarak kırsal alanlarda da ulaşım ağı pek gelişmemiştir. Köy yerleşmeleri arasında asfalt yollar olmakla beraber ulaşım ağı sık değildir. Elbeyli ilçesi, düz alanda yer aldığından ulaşım daha rahat şekilde yapılabilmektedir. Köy yerleşmeleri arasında ulaşım ağı sıktır (Harita 4.4).

Kilis ilinin önemli ulaşım ağlarından biri de, Öncüpınar sınır kapısıdır. Tarihi bir özellik gösteren bu yol, Anadolu ile Halep arasında uzanan ticaret yolunun kavşak noktası olan Kilis'e, ekonomik olarak önemli katkıları olmuştur. Ancak Suriye'deki iç savaş bu sınır kapısının işlevselliğini geçici de olsa durdurmuştur.

Çalışma alanımızda havaalanı bulunmamaktadır. İnsanlar, havayolu ulaşımından faydalanmak için yaklaşık 47 km uzaklıkta yer alan Gaziantep Havalimanını kullanmaktadır.

Tablo 4.32: Kilis İlinde Motorlu Kara Taşıt Sayısı

Taşıt Türü	**Yıl**	**Sayı**
Otomobil	1995	318
	2018	10.833
Minibüs	1995	60
	2018	1.024
Otobüs	1995	24
	2018	160
Kamyonet	1995	28
	2018	3.841
Kamyon	1995	37
	2018	1.075
Motosiklet	1995	175
	2018	22.664

Kaynak: TÜİK.

Kilis ilinde motorlu kara taşıt sayısına bakıldığında; 1995 yılında otomobil sayısı 318, minibüs 60, otobüs 24, kamyonet 28, kamyon 37 ve motosiklet sayısı 175'ti. 2018 yılında; otomobil sayısı 10.833, minibüs 1.024, otobüs 160, kamyonet 3.841, kamyon 1.075 ve motosiklet sayısı 22.664'e yükselmiştir (Tablo 4.32). Motosiklet sayısının fazla olmasında Kilis şehrinin eski mahallelerinde cadde ve sokakların dar olması etkili olmuştur. Ayrıca Kilis şehrinin yaklaşık 13 km^{2}'lik bir alan üzerinde yer alması motosikletle şehrin bir ucundan diğer ucuna çok kısa bir zamanda ulaşmayı sağlar.

4.4. SANAYİ VE TİCARET FAALİYETLERİ

Türkiye'nin önemli sanayi merkezlerinden biri olan Gaziantep'e yakın olmasına rağmen Kilis ilinde sanayi faaliyetleri çok fazla gelişmemiştir. İlin en önemli sanayi kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Herhangi bir bölgede sanayinin gelişmesi için bazı unsurların bulunması gerekmektedir. Sanayi faliyetlerinde konum, sermaye, hammadde, ulaşım, enerji ve iş gücü-işçi önemli unsurlardır (Doğan, 2018: 264). Sanayi tesislerinin kuruluş yerleri üretilen malların maliyeti açısından önemlidir. Ayrıca tesislerin kurulduğu yerin tarım arazileri olması gelecekte önemli sorunlara yol açabilmektedir. Çalışma alanımızda sanayi alanlarını oluşturan OSB ve KSS ulaşım faktörü esas alınarak Kilis-Gaziantep yolu üzerine kurulmuşlardır. OSB, nispeten dağlık bir alana kurulduğu halde, Küçük Sanayi Sitesi tamamen verimli tarım arazileri üzerine kurulmuştur (Foto 4.26). KSS etrafındaki arazilerin gelecekte tarım dışında farklı fonksiyonlara açılması, tarım arazilerinin heba edilmesine neden olacaktır. Nitekim foto 5.26 üzerinde görüldüğü 2004-2018 yılları arasında çekilmiş iki görüntüde irili ufaklı yapılarda artış yaşanmıştır.

Sermaye açısından Kilis'in avantajlı olduğu söylenemez. Ulusal ve uluslararası sermayenin dikkatini, ilin sosyo-ekonomik gelişim potansiyeli üzerine çekmek ve yatırımcıları daha fazla teşvik etmek sermaye sorununu ortadan kaldırabilir. Ayrıca Suriye'deki iç savaştan kaçan Suriyeli iş adamlarının da, yatırım yapmaları için teşvik edilmeleri önemli bir unsurdur.

Çalışma alanımız, tarım ve hayvancılık faaliyetleri yönünden önemli potansiyele sahip olduğundan tarım ürünlerinin sanayiye hammadde sağlaması bakımından önemli avantajlara sahiptir. Nitekim tarıma dayalı sanayi işletmelerinde son yıllarda önemli artışlar olmuştur. Yeraltı kaynakları açısından ise, Kilis ili son

derece kısıtlı kaynaklara sahiptir. Musabeyli ilçesinde; Fericek, Yukarıkalecik, Karadut köyleri ve Boğazkerim Mahallesi'nde bir miktar fosfat, demir ve manganez rezervleri tespit edilmiştir. Boğazkerim'de bir miktar fosfat çıkarımı yapılmış ancak rezervin az olmasının yanında çıkarımının maliyetli olması nedeniyle bu sahada faaliyetler durdurulmuştur (Harita 4.5).

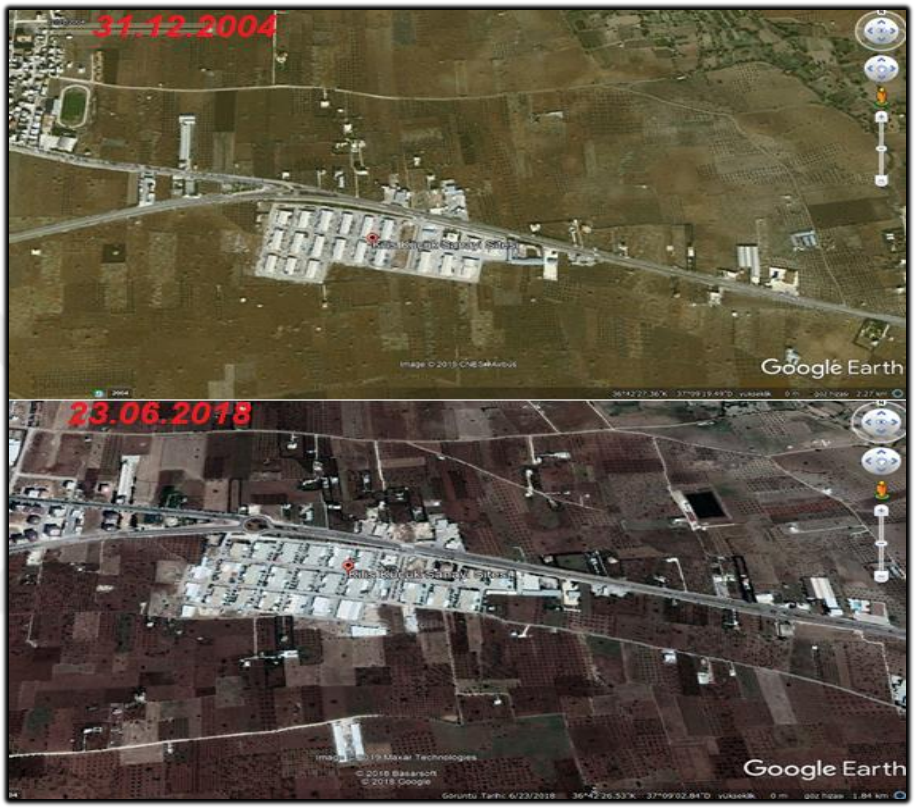

Foto 4.26: Kilis KSS'ye Google Earth Görüntüsü (2004 ve 2018).

Çalışma alanımız ulaşım açısından çok fazla gelişmemiştir. Osmanlı Dönemi'nde kurulan demiryolu ağı Cumhuriyet Dönemi'nden sonra sekteye uğramıştır. Karayolları ulaşımında ise, Kilis-Gaziantep ve Kilis-Antakya en önemli bağlantılardır. Ancak kuzeyde yer alan dağlık alanlar ulaşım ağının genişlemesinde önemli engel oluşturmaktadır.

Kilis'te derin vadilere sahip akarsuların bulunmaması, kömür ve linyit gibi termik santrallere hammadde olabilecek yeraltı kaynaklarının olmaması nedeniyle enerji üretimi bakımından fakirdir. Ancak yıllık 94 saat, aylık ortalama 8 saat güneşlenme süresi vardır. Yenilenebilir enerji üretimi için elverişli iklim koşullarına sahiptir. Bu bağlamda paneller yoluyla güneş enerjisinden elektrik üretilmesi potansiyeli yüksektir (Foto 4.27).

Harita 4.5: Kilis İlinin Maden Haritası (MTA, 2018).

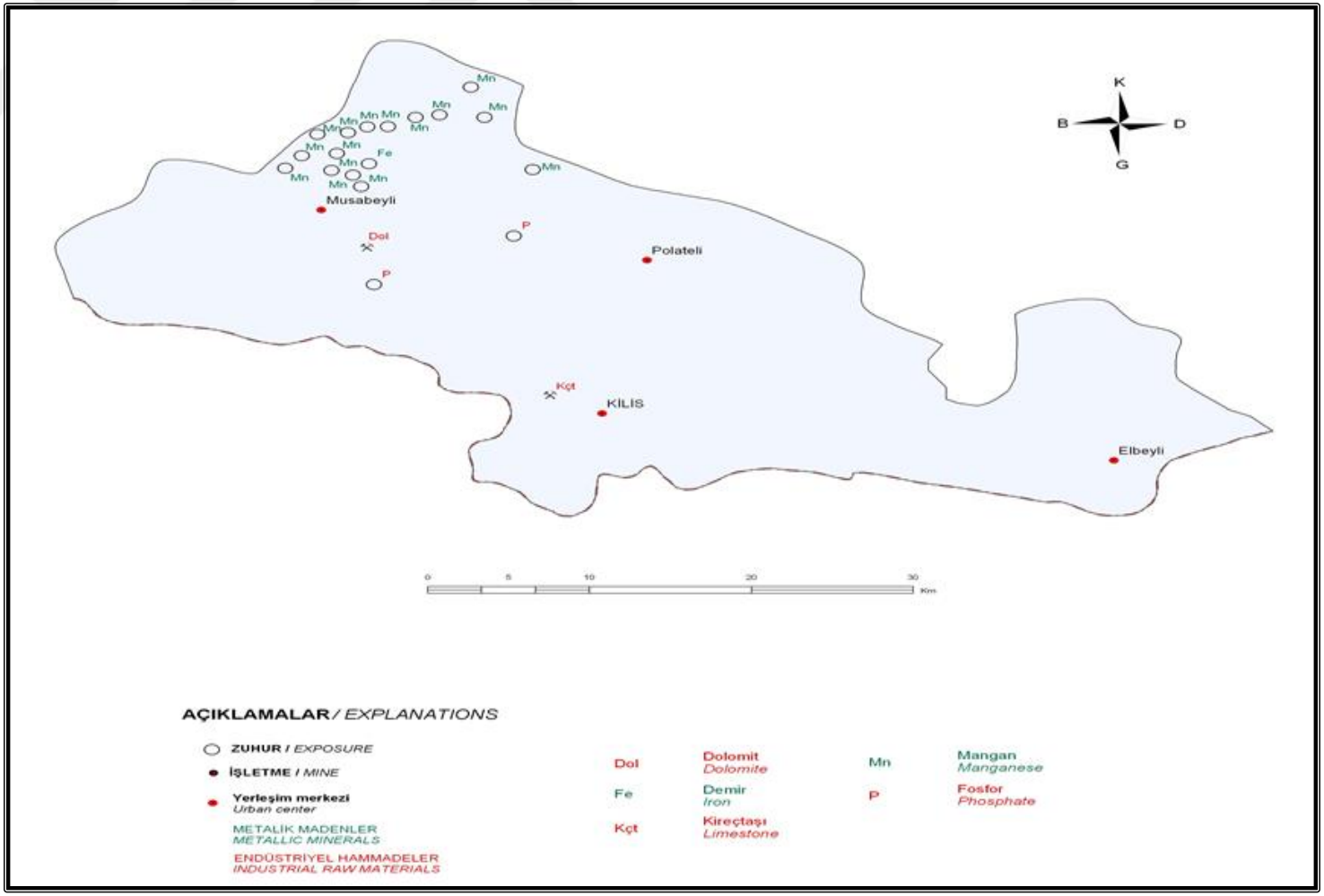

Foto 4.27: Acar Dağı Yamacına Kurulmuş Güneş Panelleri.

Pazar ve iş gücü-işçi açısından Kilis, avantajlı illerimiz arasındadır. Savaş öncesi önemli bir pazar olan Suriye, savaşın son ermesiyle beraber yeniden önemli bir pazar haline gelecektir. Ayrıca Suriyeli mültecilerin ülkemizde kalıcı olması durumunda iş gücü ihtiyacı da bu insanlardan sağlanabilir. Kilis, Suriyeli mülteci sayısının en fazla olduğu 10 ilden biridir. Bu noktada hazır durumda önemli bir iş gücü potansiyeli vardır.

Çalışma alanımızda Kilis Organize Sanayi Bölgesi (OSB) ve Küçük Sanayi Sitesi üretim ve planlamanın yapıldığı iki önemli bölgedir. Bunların yanı sıra Kilis ili içerisinde dağınık bir şekilde faaliyet gösteren irili ufaklı imalathaneler de bulunmaktadır. Kilis, 1997 yılından sonra kalkınmada 1. derecede öncelikli iller arasına alınmıştır. Bu durum Kilis iline yatırım yapacak iş adamlarına önemli avantajlar sağlamaktadır.

4.4.1. Kilis Organize Sanayi Bölgesi

Ülkemizde bölgeler arasında gelişmişlik farkını minimize etmek üzere kalkınma ajansları vasıtasıyla bölgesel kalkınma planları oluşturulmuştur. Bu sayede bir bölgenin sahip olduğu güçlü ve zayıf noktalar belirlenerek sosyo-ekonomik dinamikler harekete geçirilir. Bu bağlamda 2000 yılında çıkarılan 4562 sayılı OSB Kanunu bu bölgelere önemli yetkiler vermiştir. OSB'ler; daha iyi üretim olanakları ve gelişimi sağlamak için KOBİ'leri destekleyerek, bölgeler arasındaki ekonomik

gelişmeyi dengeli hale getirmek, planlı ve programlı bir şekilde sanayi alanları oluşturup bunları şehir merkezlerinin dışına çıkarmak amacıyla kurulmuşlardır. Ayrıca sanayileşmenin şehirler üzerinde doğurabileceği olumsuzlukları ortadan kaldırmak, şehirleşmeyle sanayi arasındaki ilişkiyi sağlam bir zemine oturtmak ve sanayi politikalarını daha iyi uygulamak için araç haline gelmiştir (Çetin & Kara, 2008: 50). Gaziantep, Adıyaman ve Kilis illerini kapsayan TRC1 bölgesinde İpekyolu Kalkınma Ajansı sorumluluğunda bulunan bu illerde plan ve projeler yaparak dinamikleri en iyi şekilde harekete geçirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma sahamızda faal durumda bulunan Kilis'te OSB dışında Şahinbey-Polateli Tekstil İhtisas OSB planlama aşamasındadır.

Kilis OSB, 1991 yılında yatırım programına alınmıştır. Yer seçimi, parselasyon ve etütlerin tamamlanması 2000 yılına kadar sürmüş ve bu yıldan itibaren faaliyete geçmiştir. Kilis şehrine uzaklığı 8 km'dir. OSB, 86 hektarlık alan üzerine kurulup, 43 sanayi parseli bulunmaktadır. 128 hektarlık genişleme alanı çalışmaları devam etmektedir (Foto 4.28, 4.29).

Foto 4.28: Kilis OSB, 2019.

Kilis OSB, 2000 yılından sonraki yıllarda genişlemeye başlamış, 2004 yılındaki gevşek doku dikkat çekerken, 2018'de yeni atölyelerin yapılmasıyla gelişme göstermiştir (Foto 4.29).

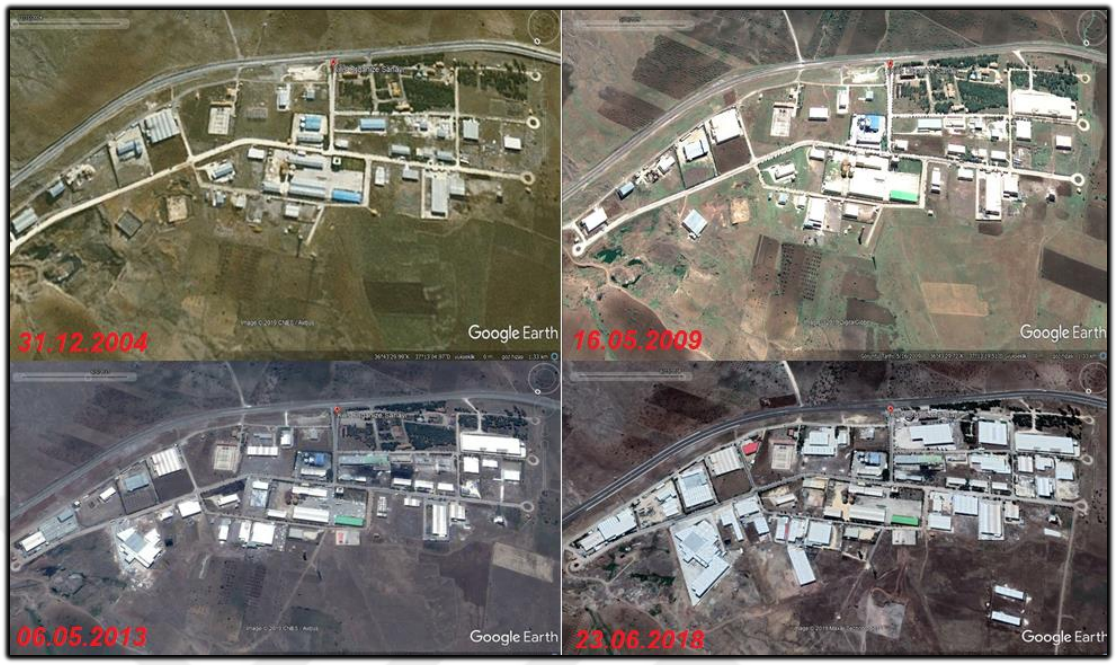

Foto 4.29: Kilis OSB Google Earth Görüntüleri (2004-2018).

Tablo 4.33: Kilis OSB'de Sektörel Olarak Firma Sayıları.

Sektör	**Firma Sayısı**
Gıda Sanayi	10
Dokuma ve Giyim Sanayi	8
Mobilya-Ahşap Sanayi	1
Plastik Sanayi	4
Temizlik-Kimya Sanayi	2
Diğerleri	8
Toplam	33

Kaynak: http://www.kilisosb.org.tr/

Tablo 4.33 incelendiğinde; Kilis OSB'de toplam 33 firma faaliyet göstermektedir. Gıda ve dokuma-giyim sanayi firma sayısının en fazla olduğu sektörlerdir. Gıda sektöründe 10, dokuma-giyim sanayisinde 8 firma olmak üzere oransal olarak bu sektörler toplam firma sayısının %55'ini oluşturmaktadır. Plastik sanayisinde 4, mobilya-ahşap 1, temizlik-kimya 2 ve diğerleri (yapı, yem, metal, kozmetik, kağıt ürünleri vb.) 8'dir. 2018 yıl sonu itibariyle OSB'de çalışan işçi sayısı 1221'dir. Tablo 4.33'ten anlaşılacağı üzere çalışma alanında ekonominin temelini oluşturan tarım ve hayvancılık, sanayi sektörüne de hammadde sağlamaktadır.

OSB'de yer alan fabrikalarda; pekmez, çikolata, baharat, şekerleme, meyan çayı, zeytinağı, plastik ambalaj, çit teli, margarin, pamuk ipliği sentetik, asma tavan, halı ipliği ve çuval imalatı yapılmaktadır.

Tablo 4.34: Kilis İli Sanayi Kapasite Raporu (2018).

	Mühendis	Teknisyen	Usta	İşçi	İdari	Toplam Çalışan*	Yüzde**
Kilis	40	29	133	909	110	1,221	0.04

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, 2019.

**İlin, Türkiye toplamı içindeki payı.

Tablo 4.34 incelendiğinde; Kilis OSB'de, 2018 yılında 40 mühendis, 29 teknisyen, 133 usta, 909 işçi, 110 idari olmak üzere toplam 1.221 çalışan vardır. Türkiye toplamı içerisindeki payı ise %0,04'tür.

4.4.2. Küçük Sanayi Sitesi

Küçük Sanayi Sitesi, Kilis ilinin ikinci önemli sanayi merkezidir. Küçük çaplı imalat yapan işyerleri ile tamirat atölyelerinin bulunduğu KSS'ler ekonomik olarak az gelişmiş bölgelerde kalkınmanın teşvik edilmesi için önem taşır. Kilis şehrinde, Memet Rıfat Kazancıoğlu Mahallesi'nde Kilis-Gaziantep karayolu üzerinde yer alan Küçük Sanayi Site'sinde (Foto 4.30), 288 işyeri mevcut olup doluluk oranı %100'dür. Ek olarak ikinci bir bölüm inşa edilerek 38 işyeri faaliyete geçirilecektir. Ek bölümün tamamlanmasıyla beraber kapasite 150'ye çıkacaktır. KSS'de 900 kişi istihdam edilmektedir.

Foto 4.30: Kilis Küçük Sanayi Sitesi.

4.4.3. Diğer İşletmeler

Çalışma alanımızda OSB ve KSS dışında irili ufaklı işlenmiş veya yarı işlenmiş mamül mal üretimi yapan imathaneler de bulunmaktadır. Bu imalathanelerin çoğunluğu hammaddesini tarım ve hayvancılıktan almaktadır. Pekmez, zeytinyağı, biber, tahin-helva, bulgur, biber, suma (saf alkol), sabun, plastik ambalaj çantaları ve yorgan üretimi yapılan bazı ürünlerdir.

Çalışma sahamızdaki önemli sanayi tesislerinden biri de, Limak Çimento Grubuna ait Beşenli köyü yakınlarında kurulmuş olan Kilis Bims Tesisidir. İnşaat sektöründe yapı malzemesi olarak kullanılan bims, ısı ve ses yalıtımı ile hafif olması nedeniyle olası deprem riskine karşı tercih edilmektedir. Tesisin bims yıllık üretim kapasitesi 30 milyon adet, parke taşı üretim kapasitesi ise 1,5 milyon m^2'dir. Pazar olarak Kilis dışında Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa illerinin yanı sıra Suriye pazarı için de önem taşır. 2018 yılında, bims tesisinden Suriye'ye 23.000 adet ürün satılmıştır. Suriye'nin yeniden inşa sürecinde ayrıca ihracat limanlarına yakınlık nedeniyle tesis önemli bir konuma sahiptir.

Foto 4.31: Kilis Bims Tesisi, 2019.

Çalışma alanımızda önemli ekim alanına sahip olan zeytin, sanayi sektöründe de hammadde olarak kullanılmaktadır. İl genelinde 39 adet zeytinyağı fabrikası bulunmaktadır. Ancak Tarım ve Orman İl Müdürlüğünden işletme onay belgeli tesis sayısı sadece 6'dır. Tesislerin büyük bir bölümü zeytin ağacı sayısının fazla olduğu Merkez ilçe ile Musabeyli'de yer alır (Foto 4.32).

Tablo 4.35: Kilis İlinde İmalat Sanayisi'nde Sektörlere Göre Firma Sayısı ve İstihdam (2017).

Sektörler	**Firma Sayısı**	**İstihdam**
Gıda, İçki ve Tütün	86	736
Tekstil, Giyim ve Deri	12	781
Kimya, Petrol, Kauçuk ve Plastik Ürünleri	22	139
Taş ve Toprağa Dayalı	23	276
Metal Eşya ve Makine Teçhizatı	20	103
Orman Ürünleri ve Mobilya İmalatı	37	129
Toplam	**200**	**2.164**

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2019.

Çalışma alanında 2017 yılı imalat sanayisinde; gıda, içki ve tütün sektöründe faaliyet gösteren firma sayısı 86, istihdam edilen kişi sayısı 736, tekstil, giyim ve deri sektöründe 12 firma, 781 çalışan, kimya, petrol, kauçuk ve plastik ürünlerinde 22 firma, 139 istihdam, taş ve toprağa dayalı sektörde 23 firma, 276 istihdam, metal eşya ve makine teçhizatında 20 firma, 103 çalışan, orman ürünleri ve mobilya imalatında da 37 firma, 129 istihdam edilen vardır. Buna göre; imalat sanayisinde faaliyet gösteren toplam firma sayısı 200, istihdam edilen kişi sayısı 2.164'tür. İstihdam en fazla tarıma dayalı olan sektörlerde olmuştur (Tablo 4.35).

Foto 4.32: Kilis-Hatay Yolu Üzerinde Yer Alan Zeytinyağı Fabrikaları.

Tablo 4.36: Kilis Esnaf ve Sanatkârlar Odasına Bağlı İşletmeler.

İşyeri Türü	**Üye Sayısı**
Taksi, Servis, Şoför	830
Kahvehane	90
Pastane(Baklava, Kadayıf)	65
Araba Tamiri, Elektrik	350
Lokanta	170
Kasap	90
Fırın, Un ve Unlu Mamulleri	90
Bayan ve Erkek Kuaför	220
Mobilya ve Marangoz	150
Tuhafiye, Giyim	300
Tavukçuluk	44
Terzi	150
Ayakkabı ve Tamiri	56
Kafe, Kafeterya	23
Alüminyum ve Cam	13
Elektrikçi	46
TV, Radyo vb. Tamiri	31
Telefoncu	80
Tezgâhtar Kuyumcu	37
Atölye Kuyumculuk	46
Oto Yıkama	33
Market, Bakkal, Büfe	510
Hamam	4
Çiçekçi	31
Bobinaj Malzemesi	27
Bilgisayarcı	38
Diğerleri	192
Toplam	3.716

Kaynak: Kilis Esnaf ve Sanatkârlar Odası Birliği, (22.04.2019 itibariyle).

Kilis Esnaf ve Sanatkârlar Odasından alınan verilere göre; toplam 3.716 işyeri bulunmaktadır (Tablo 4.36). Ulaşım faaliyetleri yürüten (taksi, servis, şoför) 830, kahvehane 90, pastane 65, araba tamiri ve elektrik 350, lokanta 170, kasap 90, fırın (un ve unlu mamulleri) 90, bayan ve erkek kuaför 220, mobilya ve marangoz 150, tuhafiye ve giyim 300, tavukçuluk 44, terzi 150, ayakkabıcı ve ayakkabı tamiri 56, kafe 23, alüminyum ve cam 13, elektrikçi 46, TV, radyo vb. tamiri 31, telefoncu 80, tezgâhtar kuyumcu 37, atölye kuyumcu 46, oto yıkama 33, market, bakkal ve büfe 510, hamam 4, çiçekçi, 31, bobinaj malzemesi 27, bilgisayarcı 38 ve diğerleri 197 işyeri hizmet etmektedir (Tablo 4.36).

Ulaşım faaliyetleri, toplam üye sayısının %22,33'ünü, gıda ürünleri satışı yapan market, bakkal ve büfe %13,72, Küçük Sanayi Sitesi ile ilin farklı noktalarına dağılmış olan araba tamiri ve elektrik işleri %9,42, Tuhafiye ve giyim %8,07, bayan ve erkek kuaförü %5,92, lokanta %5,35, terzi %4,03, mobilya ve marangoz %4,03,

kasap %2,42, fırın (un ve unlu mamulleri) %2,42 oran ile üye sayının en fazla olduğu iş kollarıdır.

Esnaf ve Sanatkârlar Odası kayıtları dışında ayrıca Kilis ilinde Suriyeli mültecilere ait işyerleri de mevcuttur. Suriyeli mülteciler vergiye tabi olmadıklarından bunlarla ilgili herhangi bir kayıt tutulmamaktadır. Bu durum Kilis halkı ile Suriyeliler arasında bazen çatışma konusu olabilmektedir. Bu nedenle yetkili birimlerin bu eşitsizliği bir an önce ortadan kaldırması yerli esnafı rahatlatacaktır.

Mal ve hizmetlerin kâr amacıyla alınıp-satılması ticaret olarak tanımlanabilir. Ticaretin ilk ortaya çıkışı insanların kendi ihtiyaçlarından fazla olan ürünleri değiş-tokuş yapmasıyla olmuştur. Sonraki süreçlerde para kullanılmaya başlanmıştır. Son zamanlarda ise ulaşım, bilişim ve iletişimin gelişmesi ticarete de farklı bir boyut kazandırmıştır. Mesafe dünyada artık engel olmaktan çıkmıştır. Dünya'nın bir tarafında üretilen mal, binlerce km uzaklıkta yer alan bir başka yere kısa zamanda rahatça ulaşabilmektedir.

Ticaret iç ve dış ticaret olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. İç ticaret, mal ve hizmetlerin ülke içinde pazarlanması, dış ticaret; ürün ve hizmetlerin başka ülkelere pazarlanmasıyla yapılır. Ticaretin 3 ayağı vardır; üretici, aracı ve tüketiciler. Aracılar, üretilen mal ve hizmetlerin tüketicilere ulaşmasını sağlar.

Kilis, Anadolu ile Halep arasında uzanan ticaret yolunun kavşak noktasında yer aldığından tarih boyunca ticari açıdan önemli bir şehir olmuştur. Ayrıca Gaziantep, Hatay, Şanlıurfa vb. illere yakın olması, Mersin ve İskenderun limanlarına ulaşabilmesi diğer önemli avantajlarıdır.

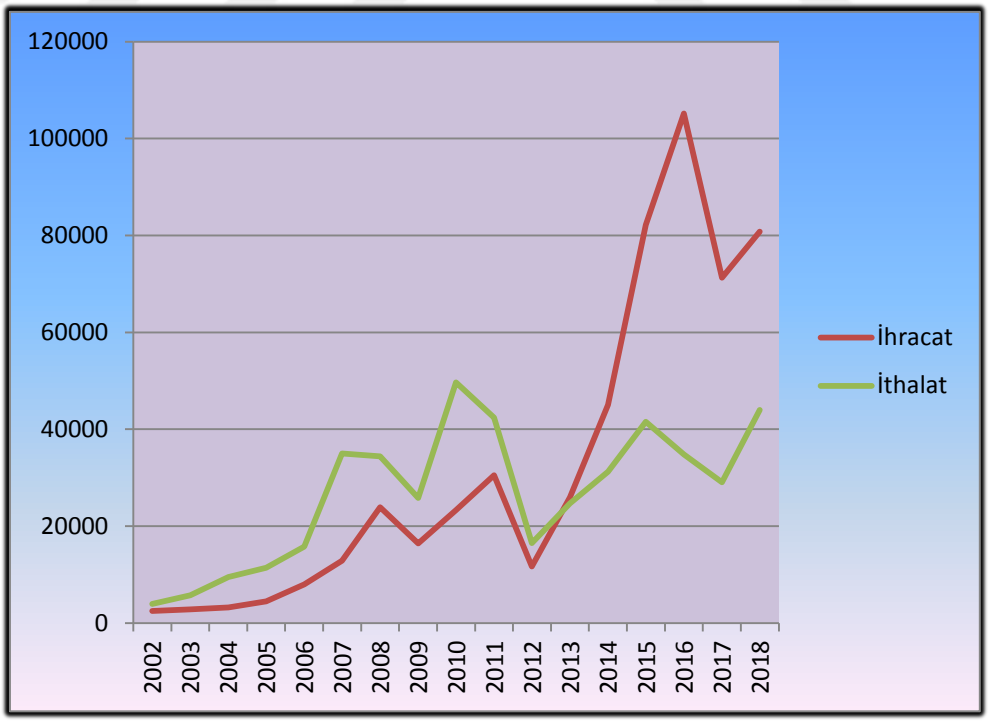
Tablo 4.37: 2002–2018 Yılları Arasında Kilis İlinde Dış Ticaret.

Yıl	**İhracat (**$)	**İthalat (**$)
2002	2.486,415	3.979,311
2003	2.813,577	5.757,290
2004	3.201,751	9.508,524
2005	4.496,410	11.433,612
2006	7.968,228	15.807,423
2007	12.864,679	35.008,788
2008	23.907,419	34.402,624
2009	16.455,788	25.840,101
2010	23.320,428	49.699,672
2011	30.545,758	42.423,146
2012	11.670,907	16.539,135
2013	25.974,130	24.736,304
2014	45.070,685	31.255,596

2015	82.168,056	41.542,448
2016	105.203,901	34.807,640
2017	71.250,986	29.060,501
2018	80.803,138	43.975,794

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.37 incelendiğinde; 2002 yılından 2009 yılına kadar Kilis ilinin ihracat ve ithalat değerleri sürekli olarak artmış, ithalat miktarı ihracat miktarından daha fazla olmuştur. 2009–2012 yılları arasında ihracat-ithalat miktarlarında dalgalanmalar olmuştur. 2012 yılında bir önceki yıla göre hem ihracatta hem de ithalattaki büyük düşüşün sebebi, Suriye'de yaşanan iç savaşın etkili olduğu tahmin edilmektedir (Grafik 4.2). 2013–2016 yılları arasında ithalat ve ihracat sürekli olarak artmış ayrıca bu yıllarda ihracat miktarı ithalattan sürekli yüksek olmuştur. 2018 yılında ihracat 80.803,138 dolar, ithalat 43.975,794 dolar olmuştur. İhracatın son yıllarda artış göstermesinde yine Suriye'ye yapılan kara harekâtı sonucunda Münbiç ve Afrin gibi şehirlerin ülkemizin kontrolüne geçmesi ve buralarda yeniden inşa süreçlerinin etkili olduğu düşünülmektedir (Grafik 4.2).

Grafik 4.2: Kilis İlinin İhracat-İthalat Değerleri (2002–2018).

Tablo 4.38: Kilis İlinde 2002 Yılı En Fazla İhraç-İthal Edilen 3 Ürün ve Dolar Karşılığı (2002).

Ürün	**İhracat/Dolar**	**İthalat/Dolar**
Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	577.165	-
Halı ve kilim	1.201.278	-
Giyim eşyası (kürk hariç)	-	1.878.404
Ana kimyasal maddeler (kimyasal gübre ve azotlu bileşikler hariç)	476.579	-
Plastik ürünleri	-	162.804
Cam ve cam ürünleri	-	1.170.655

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.38'e göre; 2002 yılında ihraç edilen ürünler arasında halı ve kilim, hazır tekstil ürünleri ve kimyasal maddeler (gübre ve azotlu bileşikler) ilk üç sırayı almıştır. En fazla ithal edilen ürünler ise; giyim eşyası (kürk hariç, cam-cam ürünleri ve plastik ürünlerdir. Bu bağlam da 2002 yılında pek fazla gelişme göstermemiş olan Kilis, ticarette tarım ve hayvancılık ürünleri önemli yer tutmaktadır.

Tablo 4.39: Kilis İli En Fazla İhraç-İthal Edilen 6 Ürün ve Dolar Karşılığı (2010).

Ürün	**İhracat/Dolar**	**İthalat/Dolar**
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	-	3.048.250
Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	794.597	-
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	1.794.850	-
Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil	1.127.309	-
Giyim eşyası (kürk hariç)	-	32.663.743
Ayakkabı	-	1.153.218
Suni ve sentetik elyaf	-	1.152.100
Cam ve cam ürünleri	-	8.450.317
Çimento, kireç ve alçı	11.514.459	-
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	-	1.190.193
Mobilya	1.831.577	-
Kuyumculuk ve ilgili maddeler	4.131.133	-

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.39 incelendiğinde; 2002 yılına göre ihraç edilen ürün çeşidi artmıştır. Çimento, kireç ve alçı 11.514,459 dolar ile ilk sırayı almıştır. Kuyumculuk ile ilgili maddeler 4.131,133 dolar ile ikinci sıradadır. Nitekim çalışma alanımızda atölye kuyumculuğu yapan 46 işletme mevcuttur. Altın kültürü, Araplar arasında yaygın olduğundan savaş öncesi Suriye ve Arap ülkelerine ihraç edilmekteydi. İthal ürünlerinde ise giyim eşyası (kürk hariç) 32.663,743 dolar ile ilk sırada, cam ve cam ürünleri 8.450,317 dolar ile ikinci sıradadır.

Tablo 4.40: Kilis İlinde İhracatı-İthalatı en Fazla Yapılan Bazı Ürünler ve Dolar Karşılığı (2018).

Ürün Adı	İhracat Dolar	İthalat Dolar
Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	35.656	18.314.715
Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	-	3.677.816
Sığır, koyun, keçi, at, eşek, bardo, katır vb.	-	441.256
Başka yerde sınıflandırılmamış hayvanlar ve hayvansal ürünler	7.607.418	-
Şeker	1.399.824	-
Başka yerde sınıflandırılmamış gıda maddeleri	1.759.011	-
Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları	1.494.472	-
Tekstil elyafından iplik ve dokunmuş tekstil	1.257.520	-
Başka yerde sınıflandırılmamış tekstil ürünleri	5.071.832	4.564.474
Giyim eşyası (kürk hariç)	4.115.706	819.156
Ayakkabı	3.123.554	-
Sabun, deterjan, temizlik, cilalama maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri	2.707.870	368.653
Çimento, kireç ve alçı	2.987.558	-
Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	5.048.497	12.343.531
Gıda, içecek ve tütün işleyen makineler	564.276	358.668
Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri	1.526.209	-
Akümülatör, pil ve batarya	1.852.998	-
Motorlu kara taşıtları ve motorları	1.451.051	-
Motosiklet	-	374.963
Kuyumculuk ve ilgili maddeler	3.405.014	-
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	23.722.821	-

Kaynak: TÜİK.

2018 yılında ihraç edilen ürünlere bakıldığında; tekstil ürünleri, hayvansal ürünler, metal ürünleri, kuyumculuk ile ilgili maddeler, ayakkabı, çimento, kireç ve alçı, temizlik ürünleri, ev aletleri önemli paya sahiptir. İthal edilen ürünler ise; bitkisel ürünler, çeşitli meyve, içecek ve baharatlar, tekstil ürünleri, çeşitli makineler, ana metal sanayi ürünleri ve motosiklet önemli paya sahiptir (Tablo 4.40). Kilis OSB'nin gelişmesiyle beraber ürün çeşitliliği artmıştır. Ayrıca nüfusun artması ve Suriyeli mülteciler, bitkisel ve giyim eşyaları gibi ürünlerin ithalatını artırmıştır.

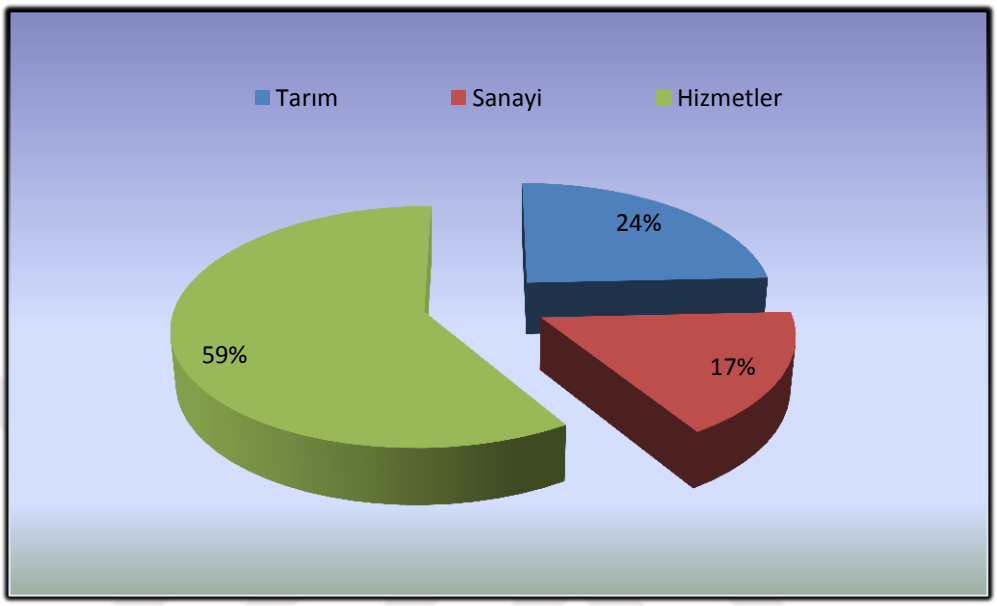
Tablo 4.41: Sektörlere Göre Kilis İlinin 2004 ve 2017 Yıllarında GSYH Miktarı.

Yıl	Tarım (Bin TL)	Sanayi (Bin TL)	Hizmetler (Bin TL)	Toplam (Bin TL)
2004	135.294	41.907	230.112	**407.313**
2017	633.885	439.649	1.537,899	**2.611,432**

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.41'e göre; çalışma alanımızda sektörlere bağlı Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla 2004 yılında tarım miktarı 135.294 bin TL ile %33,21'lik paya, sanayi 41.907 bin ile %10,29 ve hizmetler 230.112 bin ile %56,50 orana sahiptir. 2017 yılında Kilis'in GSYH miktarı 2.611,432 bindir. Tarım 633.885 bin, Sanayi 439.649 bin,

hizmetler 1.537,899 bin TL'dir. 2017 yılında hizmet sektörünün payı %59, tarım %24 ve sanayi %17'dir (Grafik 4.3)

Grafik 4.3: Kilis İlinin Sektörlere Göre GSYH Oranları (2017).

Sonuç olarak; çalışma alanımız önemli bir ticari kavşak üzerinde yer almasına rağmen sanayi ve ticaret faaliyetleri açısından çok fazla gelişim gösterememiştir. Mevcut sanayi tesisleri hammaddesi tarım ve hayvancılığa dayanan kollardan oluşmaktadır. 2000'li yıllardan sonra OSB ve KSS iki önemli sanayi alanını oluştursa da dağınık durumdaki küçük imalathaneler de önemini korumaktadır.

4.5. TURİZM FAALİYETLERİ

Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan Kilis; Diyarbakır, Mardin, Şanlıurfa ve Gaziantep illerinde yaygın olan kültür ve inanç turizmi yönünden benzer özellikler taşımaktadır. Ancak çalışma sahamızda kültür ve inanç turizmi bağlamında zenginlikler fazla olmasına rağmen altyapı ve diğer faktörler nedeniyle gelişim gösterememiştir.

Tarihsel kaynaklar, geçmiş medeniyetlerin ve geçmiş çağların yaşayan kalıntılarıdır. Bunlar arasında mimari, coğrafi görünüm ve arkeolojik özellikler kadar geçmişten bu yana gelen, günlük yaşam için önemi olan unsurlar da yer alır (Özgüç,

2003: 76). Kilis ilinin tarihi çok eskilere dayandığından geçmişte hüküm sürmüş birçok uygarlığa ait eserler mevcuttur.

Turizm, ülke genelinde gelir dağılımı eşitsizliğini bir nebze de olsa azaltması ve kırsal alanların gelişmesi ve kalkınması açısından anlamlı potansiyele sahiptir (Akova, 2018: 391). Çalışma alanımızda kırsal alandaki en önemli kalıntıların başında Ravanda Kalesi gelmektedir. Polateli ilçesine bağlı Belenözü köyü yakınlarında çevresine göre hâkim konik bir tepe üzerine kurulmuştur. Kale, tepenin üzerinde yer alan düzlük alana kurulmuş olup kaleye ait sur ve burçların bir kısmı halen ayaktadır (Foto 4.33). Kalenin yapılış tarihi tam olarak bilinmemekle beraber I. Haçlı Seferi sırasında Selçukluların kaleye egemen olduğu, Haçlı Seferi sonunda ise kalenin Haçlılar tarafından Bizans Devlet'ine geçtiği tahmin edilmektedir (Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 57).

Ravanda Kalesi, kuruluş yeri olarak yerleşmelerin kuruluşuna etki eden güvenlik unsurunun önemini göstermesi bakımından güzel bir örnek teşkil eder. Günümüzde turizm amaçlı olarak değerlendirilmesi, Polateli ilçesiyle bağlı kırsal alanların bir kısmına ekonomik olarak canlılık katabilir. Ancak bulunduğu arazinin dağlık olması nedeniyle kaleye ulaşım önemli bir engeldir. Kalenin bulunduğu alan doğaseverler için önemli bir eko turizm alanı olarak değerlendirilebilir.

"Tarih boyunca; Babil, Hurri-Mitanni, Hitit, Arami, Asur, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Memluk ve Osmanlı'ya ev sahipliği yapan Kilis, bu uygarlıkların izleriyle adeta bir açık hava müzesi özelliği taşır. Yüzey araştırması çalışmalarında, Kilis ve çevresinde farklı dönemlere ait yaklaşık 150 arkeolojik merkez belirlenmiştir. Bunlar arasında; 62 höyük, 8 tepe yerleşmesi, 22 yamaç yerleşmesi, 16 düz iskan, 11 kale, 17 paleolitik buluntu yeri, 6 kaya oyuğu mezar, 6 mezarlık alanı, 3 doğal mağara, 2 eski kireçtaşı ocağı, 1 su sarnıcı, 1 su kanalı ve 1 su kemeri bulunuyor" (Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2010: 6). Kazı çalışmaları yapıldıkça Kilis'in tarihi zenginliği daha fazla ortaya çıkacaktır. Ancak tarihi zenginliğe sahip olmak yeterli değildir. Ortaya çıkarılan zenginliklerin korunması ve değerlendirilmesi, turizm gibi önemli bir sektörde olumlu şekilde kullanılması daha çok önem taşır.

Foto 4.33: A-Ravanda Kalesi, B-Kalenin Dış Cephesi, C-Kalenin Kurulduğu Düzlük, D, E ve F- Kalenin Ayakta Kalmış Yapıları.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü 2018 verilerine göre Kilis ilinde taşınmaz kültür varlıkları sayısı 397'dir. Sivil mimarlıklar örneği 311, kalıntılar 1, anıt ve abideler 2, idari yapılar 5, kültürel yapılar 27, askeri yapılar 2, ensütriyel ve ticari yapılar 12, dinsel yapılar 35, mezarlıklar 2'dir (KVMGM, 2019). Ayrıca Kilis şehir merkezinde eski yapıların bulunduğu ve şehrin nüvesini oluşturan bazı mahalleler kentsel sit alanı olarak kabul edilmiş böylece bazı yapılar koruma altına alınmıştır. Bunun dışında arkeolojik sit alanı 53'tür.

Çalışma sahamızda arkeolojik kazılar sonucunda ortaya çıkarılan Oylum Höyüğ'ü tarihi değere sahiptir. Kilis-Gaziantep yol güzergâhının güneyinde Oylum Mahallesi'nde yer alan höyük, geçmişte önemli bir uğrak noktası olmuştur (Foto 4.34).

Foto 4.34: Oylum Höyük.

"Oylum Höyük; Doğu-batı, kuzey-güney yönünde uzanan yollar üzerinde bulunması nedeniyle çeşitli dönemler boyunca stratejik bir öneme sahip olmuştur. Höyüğün batı etekleri boyunca akan ve Kilis Ovası'ndan doğan Akpınar Nehri yerleşmeye hayat vermiştir. Höyüğün batı eteklerinde tespit edilen, su taşkınlarına karşı 5500 yıl önce inşa edilmiş olan su benti, günümüzde su debisi düşmüş olan Akpınar'ın geçmişte oldukça gür akan bir nehir olduğuna işaret etmektedir" (Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2014: 51). Ancak yapılan arazi çalışmalarında höyük alanında kazı çalışmalarının yarıda bırakıldığı, çevresi çitlerle kapanmasına rağmen zamanla tahrip edildiği ve hayvanların kazı alanında otlatıldığı görülmüştür.

Çalışma alanımızda yerel halkın günlük olarak şehir yaşamının gürültüsünden ve stresinden uzaklaşabilecekleri, mental olarak dinlenebilecekleri, doğa yürüyüşleri, eğlenme amaçlı rekreasyon alanları, turzim amaçlı olarak da değerlendirilebilir. Resülosman Dağı mesire alanı, Söğütlüdere, Akpınar ve Hisar Çamlığı Tabiat Parkı önemli rekreasyon alanlarıdır.

Hisar Çamlığı ve Tabiat Parkı, 16.128 hektar büyüklüğünde orman alanına sahip olup 2011 yılında tabiat parkı yapılmıştır. Kilis-Hatay karayolu üzerinde yer alan tabiat parkı, Kilis şehrine 40 km uzaklıkta, 140 endemik bitki türünün yer aldığı orman ekosistemidir. Doğa yürüyüşü, kampçılık, bisiklet turları gibi faaliyetler için alternatif turizm alanları arasında yer alır (Foto 4.35).

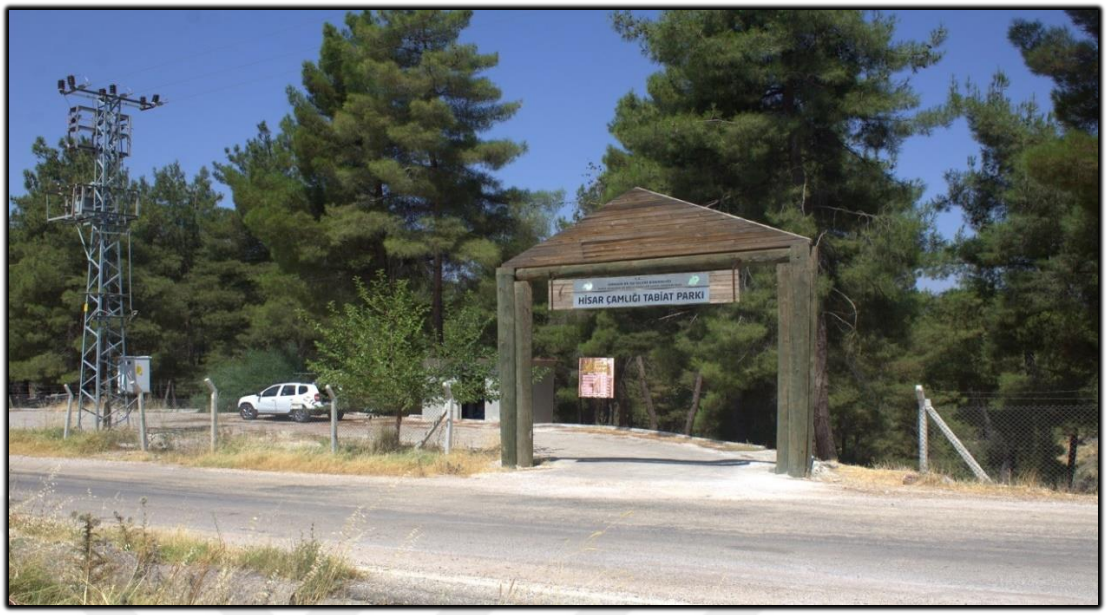

Foto 4.35: Hisar Çamlığı Tabiat Parkı.

Foto 4.36: Söğütlüdere Mesire Alanı.

Kilis Belediyesi tarafından yapılan Söğütlüdere mesire alanı, yerel halkın piknik, eğlenme ve dinlenme amaçlı olarak gidebilecekleri yerler arasındadır. Zoppun, Akpınar ve Söğütlüdere pınarlarının suyundan yapay bir göl oluşturulmuştur. Açık ve kapalı alanları, Kilis yemek kültürünün yer aldığı restoran

turizm amaçlı şehri ziyaret edenler için değerlendirilebilecek yerlerdendir (Foto 4.36).

Kilis ilinde inanç turizmi bağlamında değerlendirilebilecek önemli cami ve türbeler de yer almaktadır. Ulu cami, Alacacı (Katran), Tekke (Canbolat), Akcurun, Muallak, Karakadı (Kadı), Cüneyne, Mehmet Ali Paşa, Çalık ve Tabakhane Kilis şehrinde yer alan tarihi değer sahip camilerdir. Bu camilerden bir kısmı zamanla restore edilerek özgün yapıları bozulmuştur. 7. asırda inşa edilen Ulu cami, Kilis'in en önemli camilerindendir (Foto 4.37).

Foto 4.37: Kilis Ulu Cami.

Çalışma sahamızın önemli özelliklerinden biri de, türbe sayısının fazla olmasıdır. Kilis, küçük bir il olmasına rağmen türbe sayısının fazla olması, Suriye ile Anadolu'nun kesişme noktasında yer alması nedeniyle birçok din adamının uğrak yeri olarak buradan geçmiş olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. İnanç, ülkemizde son derece hassas bir konudur. Kilis'in bu potansiyeli çok iyi şekilde değerlendirilerek diğer koşullarında geliştirilmesiyle GAP turları kapsamına alınabilir. Şeyh Muhammed Ensari, Şeyh Mansur, Şeyh Muhammed Bedevi, Hz. Zübeyr ve Hz. Talha Türbesi, Bilal-i Habeşi önemli türbelerdir (Foto 4.38).

Foto 4.38: Sahabe Şeyh Muhammed Bedevi Camii ve Türbesi.

Kilis, çalışma alanımızın en önemli şehridir. Şehrin kendine ait mimari tarzı kültürel miras olabilecek birçok yapıyı barındırır. ÇATOM (Çağlayan), Kilis Evi, Meşet Efendi Konağı vb. eski evler avlulu olup yapı malzemesi olarak; taş veya doğal çevrede rahatlıkla elde edilebilen kalker kullanılarak inşa edilmişlerdir (Foto 4.39). Eski evlerin bir kısmı resmi kurumlar tarafından hizmet binası olarak kullanılmış bu nedenle özgün iç mimari yapılarının bir kısmı bozulmuştur. Örneğin Neşet Efendi Konağı, yıllarca hem kütüphane hem de Kültür ve Turizm İl Müdürlüğünün hizmet binası olarak kullanılmıştır. 2012 yılında Kilis Etnografya Müzesi yapılmış, 2015 yılında çatısında yangın çıkmış ancak yangın binayı kaplamadan söndürülmüştür. Konak 2018 yılında Türkiye Gençlik Vakfı'na tahsis edilmiştir.

Foto 4.39: Neşet Efendi Konağı.

Foto 4.40: Kilis Evi.

Kilis ilinde suyu kullanma kültürünün göstergesi olarak, hamam ve kasteller (çeşme) önemli yapılardır. Günümüze ulaşabilen 5 adet tarihi hamam ve 16 adet çeşme bulunmaktadır. Eski hamam, Hoca Hamamı, Hasan Bey Hamam, Paşa Hamamı ve Tuğlu Hamamı. Söz konusu hamamlar, Kilis'e gelen ziyaretçiler için doğu kültürünü yaşamak maksadıyla kullanılabilir duruma getirilerek, alternatif turizm kapsamında hamam turizmi adı altında marka oluşturulabilir. Eski Hamam, günümüzde restoran olarak kullanılmaktadır (Foto 4.41). Eski yapıların amacı

dışında kullanılması, şehri yönetenlerin tarih, coğrafya, şehir planlama gibi alanlara ne kadar yabancı olduklarını göstermektedir.

Foto 4.41: Eski Hamam.

Tablo 4.42: Seçilmiş Yıllara Göre Kilis İlinde Konaklayan Yerli ve Yabancı Turist Sayısı.

	Konaklayan Kişi Sayısı			**Geceleme Sayısı**		
Yıl	**Tesise Giriş Sayısı/Yabancı**	**Tesise Giriş Sayısı/Yerli**	**Toplam**	**Geceleme Sayısı/Yabancı**	**Geceleme Sayısı/Yerli**	**Toplam**
2000	1387	5.621	7.008	1.732	7.525	9.257
2005	1600	6.840	8.440	2.243	9.346	11.589
2010	371	4.334	4.705	703	6.080	6.783
2015	15204	11.659	26.863	24.996	17.122	42.118
2018	4064	24.357	28.421	5.632	71.403	77.035

Kaynak: TÜİK.

Tablo 4.42 incelendiğinde; Kilis'e gelen yerli ve yabancı turist sayısı 2000 yılında 7.008, 2005'te 8.440, 2010'da 4.705, 2015'te 26.863 ve 2018'de de 28.421'dir. 2010 yılında Suriye'de iç savaş başlamadan önce yabancı turist sayısı çok düşük iken, 2015 yılında 15.204 yabancı ziyaretçi tesislere giriş yapmıştır. Bu durum üzerinde Suriye'deki savaş nedeniyle uluslararası kamuoyundan çeşitli kimliklere sahip kişilerin Kilis'e gelmesi etkili olmuştur. Ancak yaşanan iç savaşın

şiddetinin azalmasıyla beraber 2018 yılında yabancı ziyaretçi sayısında düşüş yaşanarak 4.064'e olmuştur. Yerli turist sayısı yıllara göre değişmekle beraber Suriye'deki iç savaşın ziyaretçi sayısında artışa sebep olduğu söylenebilir. Zeytindalı Askeri Harekâtı nedeniyle Kilis'e görev amacıyla gelen ziyaretçi sayısı artmıştır. Suriye'deki Münbiç ve Afrin gibi şehirlerin ülkemizin desteklediği grupların hâkimiyetine geçmesi Kilis'in önemini artırmıştır. 2010 yılında 4.705 olan yerli turist sayısı, 2015'te 26.863'e, 2018'de ise 28.421'e yükselmiştir.

Tablo 4.43: Bakanlık ve Belediye Belgeli Turizm İşletme Belgeli Tesis İstatistikleri.

Şehir	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
Kilis	1	46	86
	Belediye Belgeli Tesis Sayısı		
	Belediye Belgeli Tesis Sayısı	Belediye Belgeli Oda Sayısı	Belediye Belgeli Yatak Sayısı
	6	213	446

Kaynak: TÜRSAB, 2019.

Kilis ili, zengin bir mutfağa sahip olduğundan Gastronomi turizmi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Son yıllarda Gaziantep'te gelişme gösteren yemek turizmi, Kilis-Gaziantep coğrafi yakınlığı düşünüldüğünde bu turizm çeşidinin etki sahası Kilis'e kadar genişletilebilir.

Kilis ilinde turizm faaliyetlerinin sorunları ve çözüm önerileri:

✓ Tarihi bir şehir olan Kilis, kültür ve inanç turizmi konusunda önemli yapılara sahiptir. Ancak var olan yapıların bir kısmı amacına uygun olarak kullanılmamaktadır. Turizm konusunda, Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğünün halkı bilinçlendirecek, farkındalık yaratacak faaliyetlerde bulunması tarihi yapıların korunmasını sağlayacaktır.

✓ Kilis'e gelen yerli ve yabancı ziyaretçi sayısında artış olsa da, Suriye'deki iç savaş bu durum üzerinde etkili olmuştur. Uluslararası kamuoyunda misyonerlik faaliyetlerinde bulunan çeşitli kuruluşlar, yardım dernekleri, mülteci hakları savunucuları, gazeteciler, ajanlar vb. yabancı ziyaretçilerin sayısında 2011 yılından sonra artış olmuştur. Nitekim savaşın şiddetinin azalmasıyla beraber yabancı ziyaretçi sayısı da azalmıştır (Tablo 4.42). Bu durum Kilis'in sahip olduğu konumun değerini göstermektedir. Suriye'de iç savaşın tamamen sona ermesi durumunda Suriye'nin inşa süreci başlayacaktır. Tarihsel olarak Anadolu-Suriye arasında önemli bir kavşak noktası olan Kilis'in, zayıflamış olan bu özelliği yeniden ön plana

çıkacaktır. Bu hususlar göz önünde bulundurularak; özellikle Kilis Şehri'nde ulaşım ve konaklama altyapısının güçlendirilmesi gerekmektedir.

✓ Kilis ilinde belgeli 4 otel ve birkaç misafirhane bulunmaktadır (Tablo 4.43). Yatak sayısı sınırlı ve hizmet kalitesi düşüktür. Özel sektörün bu konuda teşvik edilerek konaklama olanakları artırılması ve hizmet kalitesinin yüksek olduğu tesisler gerekmektedir.

✓ Turizm sektöründe en önemli parametrelerin başında tanıtım ve pazarlama gelmektedir. Kilis'in doğal ve kültürel alanlarının (Ravanda, Oylum Höyük, Hisar Tabiat Parkı, Sağütlüdere vb.) tanıtımının yapılması gerekmektedir.

✓ Kırsal alanlarda yapılan tarım ve hayvancılık faaliyetleri turizm sektöründe değerlendirilebilir. Örneğin Hasancalı köyü biber yetiştiriciliğiyle ön plana çıkmıştır. Bu köyde her yıl biber şenlikleri adı altında festival yapılması yerli ve yabancı birçok turistin ilgisini çekebilir. Bunun yanı sıra Kilis ilinin büyük bir kısmında zeytin ve üzüm yetiştirilir. Bazı köyler pilot seçilerek, bölgeye özgü kerpiç evler konaklama amaçlı kullanılarak, tarım turizmi yapılabilir. Örneğin Elbeyli ilçesine bağlı Çıldıroba, kerpiç ev sayısının fazla olduğu köylerdendir. Bu evler koruma altına alınarak turizm amaçlı kullanılabilir.

✓ Gaziantep iline yakınlık avantaja çevrilmelidir. Gastronomi turizminin Kilis'e kadar uzanması için mahalli yöneticiler tarafından iyi bir turizm stratejisi belirlenerek özel sektörle işbirliği yapılarak markalaşma sağlanmalıdır.

4.6. EĞİTİM VE SAĞLIK FAALİYETLERİ

Eğitim ve sağlık hizmetleri, bir yerde yaşayan insanların ihtiyaçlarını karşılamanın yanında sosyo-ekonomik olarak da etkileri olan faaliyetlerdir. Okul öncesi, ilkokul, ortaokul, ortaöğretim ve yükseköğrenim kapsamında yapılan hizmet binalarıyla aynı şekilde hastaneler, sağlık ocakları, tıp merkezleri bulundukları sahalara canlılık kazandırırlar. Okullarda çalışan; idari personel, öğretmen ve hizmetli yine sağlık sektöründe çalışan; idari personel, doktor, hemşire, bilgi işlem memurları ve hizmetliler istihdam edildikleri şehir veya kırsal alanlarda ekonomik olarak para dolaşımına katkıda bulunurlar.

Sosyal devlet anlayışının gereği olarak ülkemizde eğitim ihtiyaçları devlet tarafından yerine getirilmekte olup anayasal güvence altındadır. Kilis ilindeki önemli sektörlerden biri de eğitimdir. Okul öncesi 21, ilkokul 92, ortaokul 44 ve lise 22

olmak üzere toplam 179 okul bulunmaktadır (Tablo 4.44). İlkokul ve ortaokul, köy sayısının fazla olduğu Merkez ilçe ile Musabeyli'de en fazladır. Tüm ilçelerde anaokulu, ilkokul ve ortaokul bulunmaktadır. Kırsal alanlarda coğrafi yakınlığa göre, birbirine yakın olan birkaç köyden biri merkez köy olarak seçilerek diğer yakın köylerden taşıma merkezine taşımalı olarak öğrenciler getirilmektedir. Özellikle Musabeyli ilçesinde arazinin dağlık olması nedeniyle taşımalı eğitimi daha fazla yapılmaktadır. Hüseyinoğlu köyü, ilkokul ve ortaokul binasıyla taşımalı eğitim yapılan köylere örnek verilebilir (Foto 4.42).

Tablo 4.44: Kilis İlinin Okul, Öğrenci, Öğretmen ve Derslik Sayısı (2018).

Okul Öncesi					**İlkokul**					**Ortaokul**					**Lise**				
Okul Sayısı	**Toplam Öğrenci**	**Öğretmen Sayısı**	**Derslik Sayısı**	**Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı**	**Okul Sayısı**	**Toplam Öğrenci**	**Öğretmen Sayısı**	**Derslik Sayısı**	**Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı**	**Okul Sayısı**	**Toplam Öğrenci**	**Öğretmen Sayısı**	**Derslik Sayısı**	**Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı**	**Okul Sayısı**	**Toplam Öğrenci**	**Öğretmen Sayısı**	**Derslik Sayısı**	**Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı**
21	4.965	89	93	30	92	15.447	665	519	30	44	14.757	718	676	22	22	11.775	613	412	29

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

Kilis ilinde okulöncesi 21 okulun; 11'i şehir merkezlerinde, 10'u kırsal alanlarda bulunur. Yine bu kademede okuyan öğrencilerin 3.659'u şehirlerde, 1.306'sı kırsaldadır. Öğretmen sayısı bu kademede 89, derslik sayısı 93'tür. İlkokul sayısı 92 olup; 29'u şehirlerde, 63'ü köylerdedir. 137 köy olduğu düşünüldüğünde köylerin yarıdan fazlasında taşımalı eğitim yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu kademede öğrenci sayısı 15.447'dir. 12.350'si şehirlerde, 3.097'si köylerdeki okullardadır. Öğretmen sayısı 665, derslik sayısı ise 519'dur (Tablo 4.43).

Ortaokul'da okuyan öğrenci sayısı 14.757'dir. 11.623'ü şehirlerde, 3.134'ü köylerdedir. Bu kademede 719 öğretmen ve 676 derslik bulunur. Ortaöğretim'de 22 okul bulunup kırsal alanlarda bu kademede okul yoktur. Öğrenci sayısı 11.775, öğretmen sayısı 613 ve derslik sayısı 412'dir (Tablo 4.43).

Foto 4.42: Taşımalı Eğitim Yapılan Hüseyinoğlu Köyü'nde İlkokul ve Ortaokul Binası.

Tablo 4.45: Kilis İlinin Okullaşma Oranı (2018).

Düzey	Okul Öncesi			İlkokul	Ortaokul	Lise
	3-5 Yaş	4-5 Yaş	5 Yaş			
Okullaşma Oranları (%)	40.17	56.89	74.95	91.48	92.79	79.07
Ülke Ortalaması (%)	38.52	50.42	66.88	91.54	94.47	82.54

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı, 2018.

Kilis ilinin okullaşma oranlarına bakıldığında; okul öncesi 3-5 yaş %40,17, 4-5 yaş %56,89, 5 yaş %74,95'dir. Kilis, okullaşma oranlarında okul öncesinde sadece ülke ortalamasının üstündedir. İlkokul, ortaokul ve lise okullaşma oranları ülke ortalamasının altındadır (Tablo 4.45).

Foto 4.43: Kilis İl Halk Kütüphanesi.

Kilis ilinde 2 adet kütüphane bulunmaktadır. Kilis Kültür ve turizm Müdürlüğüne bağlı İl Halk ve Kilis 7 Aralık Üniversitesi kütüphaneleridir. İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü binasında yer alan halk kütüphanesinin yanı sıra çocuk kütüphanesi de bulunur (Foto 4.43).

Çalışma alanımızda 2007 yılında kurulan Kilis 7 Aralık Üniversitesi özellikle Kilis şehri üzerinde ekonomik, sosyal ve kültürel olarak olumlu yönde etkide bulunmuştur. Merkez ilçe dışındaki ilçelerde, üniversiteye bağlı olarak tarım ve hayvancılık sektörleriyle ilgili meslek yüksekokullarının açılması şehirsel olarak gelişimle birlikte birçok açıdan faydalı olacaktır.

Tablo 4.46: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Kadro Sayısı (2018).

Üniversite	**Profesör**	**Doçent**	**Doktor Öğretim Üyesi**	**Öğretim Görevlisi**	**Araştırma Görevlisi**	**Toplam**
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	16	21	115	92	130	374

Kaynak: YÖK, 2018.

Kilis 7 Aralık Üniversitesinde; 2018 yılında 16 Profesör, 21 Doçent, 115 Doktor Öğretim Üyesi, 92 Öğretim Görevlisi ve 130 Araştırma Görevlisi olmak üzere toplam 374 akademik personel çalışmaktadır (Tablo 4.46).

Tablo 4.47: Kilis 7 Aralık Üniversitesi Öğrenci Sayısı (2018).

Üniversite Adı	**Öğrenim Türü**	**Önlisans**	**Lisans**	**Yüksek Lisans**	**Doktora**	**Toplam**
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	Birinci Ö.	2.291	4.712	349	1	7.353
	İkinci Ö.	405	1.059	16	0	1.480
	Yabancı Uyruklu	-	289	-	-	289
					Toplam	**9.122**

Kaynak: YÖK, 2019.

Tablo 4.47'ye bakıldığında; Kilis 7 Aralık Üniversitesinde toplam 9.122 öğrenci eğitim görmektedir. Lisans 5.771, Önlisans 2.696, yüksek lisans 365, doktora 1 ve yabancı uyruklu öğrenci sayısı 289'dur. Yabancı uyruklu öğrencilerin büyük bir kısmını Suriyeli öğrenciler (239) oluşturmaktadır.

Sonuç olarak bakıldığında; Kilis ilinde eğitim konusunda altyapı temel sorun olarak göze çarpmaktadır. Kırsal alanlarda taşımalı eğitimin yapılması okul sayısının yetersiz olmasından kaynaklanmaktadır. Kilis 7 Aralık Üniversitesi, Kilis şehrinin sosyo-ekonomik yapısı üzerinde olumlu etkiler bırakmakla beraber kırsal alanlara önemli etkileri olmamıştır.

Tablo 4.48: Kilis İlinin Sağlık Kurumları (2017).

Sağlık Kurum Adı	**Sayı**
Sağlık Bakanlığı Devlet Hastanesi + Entegre Devlet Hastanesi	2
Toplum Sağlığı Merkezi	4
Aile Sağlığı Merkezi	17
Sağlık Evi	26
Verem Savaş Dispanseri	1
Ana Çocuk Sağlığı ve Aile Planlaması Merkezi	1
Ağız ve Diş Sağlığı Mrkezi	1
Özel Tıp Merkezi	1
Diş Hekimi Muayehanesi	2

Kaynak: Kilis Valiliği, 2018.

Çalışma alanımızda sağlık hizmetleri çok fazla gelişmemiştir. En önemli hastane Kilis şehrinde yer alan Kilis Devlet Hastanesidir (Foto 4.44). Bunun dışında özel sektör olarak sadece 1 tıp merkezi bulunmaktadır. Musabeyli'de İlçe Entegre Hastanesi, Elbeyli'de İlçe Entegre Sağlık Merkezi ve Polateli ilçesinde Toplum Sağlığı Merkezi bulunmaktadır. Ayrıca Kilis şehrinde Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi bulunmaktadır (Tablo 4.48).

Foto 4.44: Kilis Devlet Hastanesi.

Kilis ili, 2018 ADNKS'ne göre 142.541 nüfusa sahiptir. Bunun yanı sıra 125 civarında Suriyeli mülteci barınmaktadır. 2007 yılında yapılan Kilis Devlet Hastanesi 321 yatak kapasitesine sahiptir. Yaklaşık 270 bin insanın yaşadığı Kilis ilinde sağlık sektöründe tesisler yetersiz kalmaktadır.

2018 yılı TÜİK verilerine göre; uzman hekim başına düşen hasta sayısı 1.261, aile hekimi başına düşen nüfus 2.900, 10 bin kişiye düşen yatak sayısı 30, yatak başına düşen kişi sayısı 444'tür. Ayrıca uzman hekim sayısı 113, pratisyen hekim 135, Ebe+hemşire 494, sağlık memuru 400, eczane 33, diş hekimi sayısı ise 28'dir.

Kilis il genelinde 26 adet sağlık evi bulunmakla beraber bir kısmı faal değildir. Faal olanlar; Duruca, Uzunlu, Acar, Karamelik, Oylum, Süngütepe, Tahtalıkaradut, Hasancalı, Sabanlı, Körahmethüyüğü, Belenözü, Yeniyapan, Çıldıroba, Erikliyayla ve Yenideğrmendir. Faal olmayan; Mısırcık, Bozcayazı, Güneşli, Kürtüncü, Karbeyaz, Kurtaran, Bağarası, Polatbey, Selmincik, Karacurun ve Taşlıbakar sağlık evleridir. Bu duruma göre, 137 köyün yaklaşık %20'sinde sağlık evi bulunmaktadır. Kırsal alanlarda sağlık tesislerinin sayısı yetersiz olup eğitim ve sağlık sektörlerine daha fazla yatırım yapılmalıdır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kilis ilinin beşeri ve ekonomik coğrafyasını etkileyen coğrafi etmenlerin ele alındığı bu çalışmada bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Beşeri faaliyetler, doğal ortamın etkisinde kalmıştır. Jeomorfolojik özellikler, iklim, toprak özellikleri, su kaynakları ve bitki örtüsü beşeri ve ekonomik hayatı şekillendirmiştir. Çalışma alanımız jeomorfolojik olarak kuzey, kuzeybatı ve kuzeydoğuda yer alan dağlık kesimler ile güneye doğru düzlüklerden oluşan Mercidabık Ovası'ndan oluşmaktadır. Batıda Hatay sınırına doğru tabanı arazılı Kestelce Polyesi yer alır. Musabeyli ilçesinin kuzeydoğusundan Kilis il sınırlarına giren Afrin Çayı, güneyde eğimin azalmasına bağlı olarak yamaçların yatıklaştığı bir vadi de akar. Afrin Çayı güneyde Suriye sınırına geçmeden önce Süngütepe ve Duruca köyleri arasında Kınacık Deresi'yle birleşerek Suriye'ye akar. Afrin Çayı havzasında yer alan alüvyal alanlar önemli tarım alanlarını oluşturur.

Musabeyli, Polateli ve Merkez ilçelerinin batısında yer alan yerleşmeler üzerinde topoğrafya ve su kaynakları önemli etkide bulunmuştur. Afrin Çayı ve havzasında bulunan daimi veya mevsimlik dereler, kırsal yerleşmelerin kuruluş yerlerini etkilemiştir. Ayrıca kış ve ilkbahar mevsimlerinde su seviyesi yükselen bazı akarsular üzerinde göletler yapılarak buralardan tarım faaliyetlerinde sulama amaçlı yararlanılmaktadır. Sapkanlı, Balıklı, Üçpınar göletleri gibi.

Çalışma alanımız iklim ve toprak özellikleri açısından tarım ve hayvancılık faaliyetleri için uygun şartlara sahiptir. I., II. ve III. sınıf verimli araziler güneyde yer alan ovalık alanda geniş yer kaplarken; IV., VI. ve VII. sınıf verimsiz araziler Merkez ilçenin batısında yer alan Hisarköy, Deliosman ve Topdağı'nda, Polateli'nde Dünbüllü, Bektaşoğlu, Belenözü ve Yeşilpınar köylerinde dağılış gösterir. Verimi düşük olan bu sınıftaki arazilerde bazaltik topraklar yaygın olup zeytin ve üzüm tarımı için uygun olmakla beraber hayvancılık faaliyetleri içinde değerlendirilmektedir.

Çalışma sahamızda kırmızımsı kahverengi, bazaltik ve kolüvyal toprakların dağılışı daha fazladır. Kırmızımsı kahverengi ve kolüvyal toprakların verimi orta olup doğal drenajları iyi seviyededir. Gübre ve kaliteli tohum kullanılması durumunda bu topraklardan yüksek verim sağlanabilir. Sulama koşullarına bağlı olarak bu topraklarda ikinci bir üründe ekilebilir. Özellikle Elbeyli ilçesinde buğday hasadından sonra bazı kış sebzelerinin tarımı yapılabilir. Hasancalı köyünün bulunduğu alanda

kireçsiz kahverengi ve bazaltik topraklar bulunmaktadır. Bu topraklar üzerinde biber yetiştirilerek köyde kurulmuş olan 10 adet biber fabrikasında biber salçası ve pul biber üretilmektedir. Hasancalı köyünde geliştirilmiş olan kırsal kalkınma modeli Kilis ilindeki birçok köyde uygulanabilir. Örneğin Elbeyli ilçesinde köylerin çoğunluğu geniş tarım arazilerine sahiptir. Antep fıstığı üretimi son yıllarda artış göstermekle beraber üretiminin daha fazla artırılmasıyla imalata yönelik projeler uygulanabilir. Benzer bir durum Balıklı ve Hüseyinoğlu köylerinde de mevcuttur. Zeytincilik bu köylerde en önemli uğraştır. Köylülerin zirai örgütlenmesi sağlanarak kooperatifler yoluyla hem zeytinin kalitesi artırılabilir hem de köylülerin zeytinyağı, sofralık zeytin ve sabun gibi ürünleri markalaştırarak kooperatifler yoluyla pazarlaması sağlanabilir.

Çalışma alanımız bitki örtüsü yönünden fakirdir. Batıda yer alan Hisarköy, Deliosman ve Demirciler ormanlık alanca zengin köylerdir. Bunun dışında Resul Osman, Dünbüllü ve Acar dağlarının bulunduğu alanlarda seyrelmiş durumda maki, çam ve meşelik alanlar bulunur. Ayrıca Musabeyli şehrinin kuzeyinde yer alan Körahmethüyüğü ve Bozkaya ormanlık alanlara sahip diğer köylerdir. Ancak bu köylerde ormanlar, köylüler tarafından yakacak temini için tahrip edildiğinden dağ eteklerinden yamaçlara doğru seyrelme olmuştur.

Kilis Merkez ve diğer ilçelerde içme suyu doğal kaynaklardan karşılanmaktadır. Yukarı Afrin Barajı içme suyu izole hattıyla merkez ilçede su problemi uzun yılları karşılayacak şekilde çözümlenecektir. Ancak Suriyeli mültecilerin şehirde kalıcı olması durumunda içme ve kullanma suyu konusunda orta vadede önemli problemler yaşanabilir.

Çalışma alanımız; sıcak iklim koşulları, tarım yapılabilecek geniş topraklar, Afrin Çayı gibi su kaynakları nedeniyle tarihi eskiye dayanmakta olup Babil, Hitit, Mitanni, Arami, Asur, Med, Pers, Makedon, Roma, Bizans, Emevi, Abbasi, Selçuklu, Memlük ve Osmanlı devletleri olmak üzere pek çok uygarlık tarafından yerleşim yeri olarak kullanılmıştır. İlin birçok yerinde tarihi alanlar bulunmakla beraber çevresine göre yüksek bir tepede kurulmuş olan Ravanda Kalesi, yerleşme yerinin kurulmasında güvenlik faktörünün önemini gösterir.

Kilis ilinin tarihi dönemlerde geçirdiği süreçler, gezginlerin verdiği bilgiler dışında yapılan arkeolojik kazılarla çeşitli bilgiler elde edilmiştir. Osmanlı Dönemi belgelerini oluşturann salname, tahrir ve takrir gibi belgelerden faydalanılarak Kilis'le ilgili daha ayrıntılı ve kesin bilgiler elde edilmiştir. Ancak bu belgeler sadece Osmanlı Dönemi'ni kapsamaktadır.

1500'lü yılların ilk çeyreğinde Dulkadiroğlu Beyliği'nden Osmanlı hâkimiyetine geçen Kilis, uzun yıllar kaza olarak Halep vilayetine bağlıydı. Anadolu-Halep ticaret yolu güzergâhında kavşak noktası olarak Cumhuriyet Dönemi'ne kadar önemini korumuştur. Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yıllarda Antep ve çevresinde Fransızlar'a karşı verilen mücadelede Kilis halkı Kuvay-ı Milliye ruhuyla kahramanca savaşarak 7 Aralık 1921 tarihinde Kilis düşman işgalinden kurtarılmıştır.

1923–1994 yılları arasında ilçe olarak Gaziantep iline bağlı olan Kilis, 1995 yılında il merkezi yapılmıştır. 1871 yılında Kilis'in nüfusu 54.501, 1906'da 72.206, 1935'te 56.054, 1950'de 62.329, 1975'te 92.759, 2000'de 114.724, 2018'de 142.541''dir. 1960 yılına kadar kır nüfusu şehir nüfusundan daha fazladır. 1965'te yapılan genel nüfus sayımında şehir nüfusu ilk kez kır nüfusundan fazla olmuştur. 1950 yılından sonra ülkemizde kırsal alanlardan şehirlere doğru göçler olmuştur. Çalışma alanımızda da 1960 yılından sonra göçlerle şehir nüfusu sürekli artmış kır nüfusu azalmıştır. Kilis ilinde kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık temel geçim kaynaklarıdır. Tarım arazilerinin miras yoluyla bölünmesi, makineleşme, bazı yıllarda iklimde yaşanan kuraklık, şehirlerde eğitim, sağlık, kültür vb. olanakların çekiciliği kırdan şehre olan göçleri hızlandırmıştır. Kilis ilinin verdiği göçler iş olanaklarının fazla olduğu illere doğru olmuştur. 2018 yılı TÜİK verilerine göre; Kilis ilinden Gaziantep'e 2.251, İstanbul'a 631, Hatay'a 448, Kahramanmaraş'a 312, Şanlıurfa'ya 292, Mersin'e 213 ve Adana'ya 215 kişi göç etmiştir. Gaziantep iline olan göçler de hem iş olanakları hem de coğrafi yakınlık etkili olmuştur.

Çalışma alanımızda 2011 yılından sonra Suriye'deki iç savaş nedeniyle kitlesel olarak Suriyeli mülteci göçleri yaşanmıştır. Mültecilerin barınma ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Öncüpınar ve Elbeyli'de konteyner kentler kurulmuştur. 2019 yılı temmuz ayında Öncüpınar konteyner kenti boşaltılmış burada barınanların bir kısmı Suriye'ye geri dönerken bir kısmı da Kilis şehri başta olmak üzere diğer illere göç etmiştir. 12.12.2019 tarihi itibariyle Kilis ilinde bulunan Suriyeli sayısı 115.898'dir. İl nüfusuna oranı %81,31'dir. Çalışma sahamızın en önemli şehrini oluşturan Kilis, Suriyelilerin en fazla dağılış gösterdiği yerdir. 100.000 nüfuslu şehirde yaklaşık 100.000'e yakın mültecinin barınması eğitim, sağlık, güvenlik, konut, belediye hizmetleri ve diğer hizmetlerde önemli sorunlara yol açmıştır. Suriyeli mültecilerin ülkemizde kalıcı olması durumunda Kilis ilinin toplumsal kimliği üzerinde önemli etkileri olacaktır. Arazi çalışmalarında elde edilen bilgilere göre son yıllarda Kilis ilinde Suriyeli mültecilerle yapılan evliliklerde önemli artışlar olduğu

tespit edilmiştir. Bir kısım Suriyeli kadın ülkemiz vatandaşı olmak, güvenlik ve gelecek kaygısı gibi nedenlerle Türklerle evlilik yapmaktadır. Örneğin Elbeyli şehrinde daha az masraflı olduğu için Suriyeli gelin sayısında artış olmuş ve şehrin nüfusu 2018 yılında önemli miktarda artmıştır. Suriyeli mültecilerin ülkemiz tarafından güvenliği sağlanan Suriye şehirlerine yerleştirilmesi Kilis ili başta olmak üzere birçok ilimizde mültecilerden kaynaklı sorunları ortadan kaldıracaktır.

Kilis ilinde geçici kır yerleşmeleri içerisinde sadece bağ evleri gösterilebilir. Bağ evleri ova kesiminde daha fazla görülmektedir. Öncüpınar ve Oylum Mahalleleri, Söğütlüdere, Akpınar Deresi'nin yer aldığı alanlarda tek veya iki katlı, etrafında zeytin ve fıstık ağaçlarıyla asmaları bulunan bahar ve yaz mevsimlerinde geçici olarak kullanılan yerleşmelerdir. Daimi kır yerleşmelerini; çiftlik evler, mahalle ve köylerden oluşur. Çiftlik evleri, hayvancılık faaliyetinin yaygın olduğu Elbeyli, Polateli ve Merkez ilçelerinin dağlık kesimlerinde daha fazla görülür. Mahalleler, köylere bağlı olan ve köylerle bağları kuvvetli olan yerleşmelerdir. Merkez ve Elbeyli ilçelerinde bağlı sayısı daha fazladır.

Çalışma alanımızda en önemli daimi kır yerleşmelerini köyler oluşturur. Köyler doğal şartlarla uyumlu özellik gösterip su kaynakları ve tarım yapılabilen arazilerin yakınında yer alırlar. Yerleşme dokusu olarak köyler; toplu ve yarı dağınıktır. Merkez, Polateli ve Musabeyli ilçelerinde yarı dağınık köyler daha fazla dağılış gösterir. Elbeyli'de su kaynakları ve araziye bağlı olarak toplu yerleşmeler daha fazladır. Musabeyli ilçesinde Afrin Çayı Havzası ve ilçenin batısındaki dağlık sahalar arasında kalan düzlüklerde veya yamaçlarda köyler yer alır. Bu nedenle Musabeyli'de köy yerleşmesi sayısı fazladır (46 köy). Polateli ilçesi plato sahasında yer alıp kuzeyde Balık Suyu tarafından bu plato parçalanmış ve batıda Kınacık Deresi'yle Afrin Çayı havzasıyla buluşmuştur. Arazi şartlarına bağlı olarak hayvancılık faaliyetlerinin birinci sırada olduğu köyler mevcuttur. Merkez ilçe ve Elbeyli'de ova üzerinde kurulmuş köylerde buğday, arpa, slaj mısır, bağcılık, antep fıstığı ve yaz-kış sebzeleri yetiştirilmektedir. Merkez ilçede bazalt platosu üzerinde yer alan köylerde hayvancılığın yanı sıra zeytin ve bağcılık önemlidir. Çalışma alanımızda dağlık alanlar nedeniyle yerleşme sayısının fazla olması ve bazı köylerde nüfusun az olmasına bağlı olarak her köyde okul bulunmamakta ve taşımalı eğitim yapılmaktadır. Çalışma sahasında kırsal alanda meskenlerin yapı malzemesi seçiminde sahanın jeolojik yapısı önemli etkiye sahiptir. Musabeyli'de kireçtaşı ve bazalt taşının yaygın olması nedeniyle taş meskenler, Elbeyli'de alüvyal

yapı ve iklim şartlarına bağlı olarak kerpiç evler, Polateli ve Merkez ilçelerinde taş meskenlerin yanı sıra kerpiçten yapılmış evlere de rastlanır. Ancak son yıllarda doğal çevre şartlarının etkisi azalmış, insanlar tuğla ve briketin yapı malzemesi olduğu betonarme evler inşa etmişlerdir.

Şehirler nüfus miktarının ve fonksiyonel çeşitliliğin fazla olduğu yerleşmelerdir. Çalışma alanımızda idari olarak Merkez ilçe dışında Elbeyli, Musabeyli ve Polateli ilçeleri bulunur. Elbeyli şehri ovalık alanda II. sınıf arazi üzerine, Polateli şehri III. sınıf ve Musabeyli şehri de VI. sınıf arazilerde yer alır. Musabeyli ve Polateli yamaç yerleşmeleri olup tarım alanlarını işgal etmemektedir. Elbeyli şehri ise ova üzerinde yer aldığından tarım alanlarının konutlarla işgal edilmemesi önem arz eder. Kilis şehri hariç diğer şehirlerde ekonomik fonksiyonlar gelişmemiş olup tarım ve hayvancılık faaliyetleri temel geçim kaynaklarıdır. Polateli şehrine yakın alanda kurulması planlanan Tekstil İhtisas OSB'nin faaliyete geçmesi durumunda Polateli önemli bir ekonomik merkez haline gelecektir.

Çalışma alanımızda Kilis şehrinin ekonomik fonksiyonları çeşitlilik gösterip nüfus miktarı ve yoğunluğu fazladır. Kilis şehrinin en temel problemi Suriyeli mültecilerdir. Mülteci sayısının fazla olması şehirde bir takım sorunlara yol açmıştır; Konut ihtiyacı özellikle kiralık ev bulmak zorlaştığı gibi kira fiyatları da 2011 yılı öncesine göre 2-3 kat artmıştır. Diğer bir sorun işsizliktir. Suriyeli mülteciler devlete herhangi bir vergi ödemeden işyerleri açmış bu durum yerli esnafa zarar vermiştir. Ayrıca kayıt dışı istihdamla Suriyeli mülteciler çalıştırıldığından yerli halk arasında küçük tamirat işleri ve inşaat işçiliği gibi yevmiye usulüne göre çalışanlar mağdur olmuşlardır. Bir diğer sorun içme ve kullanma suyu teminidir. Yukarı Afrin Barajı İzole Hattı Projesi'yle şehirde 160.000 kişiye yetecek kadar su kaynağı sağlanacaktır. Buna rağmen Suriyeli mültecilerle birlikte şehir nüfusunun 200.000 olduğu ve nüfusun artmaya devam ettiği düşünüldüğünde gelecekte şehirde su problemi yaşanması muhtemeldir.

Kilis şehri II. sınıf verimli tarım arazileri üzerine kurulmuştur. Şehrin güneyine doğru gidildikçe tarım alanları geniş sahalar kaplar. Bu nedenle şehrin büyüme yönü kuzeyde Resul Osman Dağı ile kuzeydoğuda tepelik alanlara doğru daha fazla genişlemelidir. Oylum, Rıfat Kazancıoğlu, Yavuz Sultan Selim, Kazım Karabekir ve Öncüpınar Mahalleleri'nde bulunan tarım arazilerinin korunması için hiçbir şekilde imar izni verilmemelidir.

Çalışma alanımızda tarımsal faaliyetler ovada yer alan alüvyal sahalarla dağlık alanlar arasında bulunan çöküntülerde yapılmaktadır. Ayrıca Afrin Çayı Havzası, Balık, Sinnep ve Sabun Suları'nın havzasında akan dere kenarlarında tarım yapılabilmektedir. Çalışma sahamızın en önemli tarım ürünlerini tahıl grubunda; buğday, arpa, slaj mısır ve kırmızı mercimek, meyvelerde; zeytin, üzüm, antep fıstığı, badem, incir ve nar, sebzelerde; biber ve domates oluşturur. Tahıllar içerisinde buğday ekim alanı en fazla olup Merkez ve Elbeyli ilçelerinde geniş alanlarda ekilmektedir. Merkez ilçede Yavuzlu köyü ilin adeta buğday ambarıdır. Hayvancılıkta yem olarak kullanılan slaj mısır daha çok ikinci ürün olarak yetiştirilmektedir. Zeytin çalışma sahamızın tümünde yetiştirilmekle birlikte Merkez ve Musabeyli ilçelerinde daha fazla zeytin ağacı bulunur. Tarla tarımı için geniş arazilerin bulunmadığı Musabeyli'nin dağlık alanlarında zeytin ve bağcılık faaliyetleri yapılır. Balıklı, Hüseyinoğlu, Kızılkent, Tahtalıkaradut, Aşağıbademli, Zeytinbağı ve Kürtüncü önemli zeytin üretilen önemli köylerdir. Kilis ilinde tarım faaliyetleri önemli olmakla beraber ülkemizde son yıllarda mazot, gübre, tohum ve fide fiyatlarında yüksek artışların olması maliyetleri artırdığından çiftçiler geçimini sağlayamamaktadır.

Elbeyli ilçesinde antep fıstığı ağaçları ve üretiminde son yıllarda önemli artışlar olmuştur. Antep fıstığına yönelik fabrika veya imalathanelerin açılması Elbeyli'nin gelişimine büyük katkı sağlayacaktır. Çalışma alanımızda önemli olan bir diğer meyve de üzümdür. 1940'lı yıllarda kurulan şarap fabrikası 2004 yılında özelleştirildikten sonra 2014 yılında kapanmıştır. Şaraplık üzümün fazlasıyla yetiştirildiği bir saha da, istihdam koşulları oluşturan bir tesisin kapatılması hem ülkemiz hem de çalışma sahamız olan Kilis için büyük bir kayıptır. Bu fabrikanın faaliyete geçmesi Kilis şehrine ekonomik olarak önemli katkılar sağlayacaktır.

Çalışma alanmızda bir diğer önemli tarım ürünü biberdir. Yaz mevsimi sonu ile sonbahar mevsimi başlarında olgunlaşmaya başlayan biber Musabeyli başta olmak üzere Merkez ilçe ve ikinci ürün olarakta Elbeyli'de yetiştirilir. Hasancalı, Şenlikçe, Demirciler, Topallar, Gülbaba, Yedigöz, Kocabeyli ve Hacılar biber üretiminde önemli köylerdir.

Kilis ilinde tarımın önemli sorunları arasında; arazilerinin küçük ve parçalı olması, sulama kaynaklarının yetersizliği, tarımsal girdi maliyetlerinin fazlalılığı, örgütlenme ve markalaşmanın olmaması ziraatle geçimi zorlaştırmakta ve kırsal alanlardan şehirlere göçe neden olmaktadır.

Kilis ilinde önemli faaliyetlerden bir diğeri hayvancılıktır. Çayır ve mera alanları kısıtlı olmasına rağmen ahır hayvancılığı son yıllarda önem kazanmıştır. Büyükbaş hayvancılık Merkez ve Polateli ilçelerinde daha yaygın iken, Musabeyli'de arazi şartlarına uyum sağlamış keçi yetiştiriciliği daha fazladır. Son yıllarda hayvan yemi olarak kullanılan slaj mısır ekim alanı ve üretimi artmıştır. Tarımda olduğu gibi hayvancılıkta da girdilerin yüksek maliyetli olması bu sektörlerde büyüme konusunda engel oluşturur. Çalışma alanımızda kırsal kalkınmayı sağlamak için aşağıda sunulan öneriler değerlendirilmelidir;

- ✓ Köylerde yaşanan sorunlar iyi tespit edilerek bu sorunların çözümü noktasında iyi planlama yapılmalıdır.
- ✓ Kır ve şehir birbirinden ayrı düşünülümez. Kırsal kalkınma planları, şehirlerin fonksiyonları da dikkate alınarak kır ve şehirlerin sosyal ve ekonomik olarak birbirlerini besleyip geliştirebilecekleri şekilde hazırlanmalıdır.
- ✓ Kır ve şehir arazi kullanımları amacına uygun, mevcut potansiyelleri harekete geçirecek ve öz kaynakları kullanarak üretimi artıracak projelerden oluşmalıdır.
- ✓ Kırsal kalkınma süreçlerine tüm paydaşlar dâhil edilerek ortak proje ve çözümler ortaya konulmalıdır.
- ✓ Kırsal alanda ekim alanı fazla olan zeytin, üzüm, biber ve antep fıstığı gibi ürünler konusunda çiftçiler eğitilerek tarımsal örgütlenme ve markalaşma teşvik edilmelidir.

Kilis ili geçmişte Anadolu-Halep arasında gerçekleşen ticaret faaliyetlerinde önemli bir uğrak noktasıydı. Cumhuriyet Dönemi'nden sonra da bu özelliğini korumuştur. Kilis ve Elbeyli ilçelerinde sınır boyunda yer alan köyler üzerinden illegal yollarla bir takım ürünler getirilmekteydi. Ayrıca Öncüpınar sınır kapısından da günlük olarak giriş-çıkışlar yapılarak devletin belirlediği miktarlarda bazı ürünler getirilmekteydi. Bu şekilde Öncüpınar'ın etki sahası Gaziantep'e kadar uzanmaktaydı. Ayrıca Gazianantep'te üretilen mamül malzemeler Öncüpınar üzerinden Suriye pazarına ulaşmaktaydı. Bu durum Kilis-Gaziantep ulaşım güzergâhını canlı tutmaktaydı. Ancak 2011 yılında Suriye'de iç savaş çıkmasıyla ticari faaliyetler bitme noktasına gelmiştir. 2011 yılından sonra Kilis-Gaziantep yolu ticari faaliyetlerin değil, mülteci ve insan kaçakçılarının güzergâhına dönmüştür.

2016 yılında savaşın şiddetinin azalmaya başlaması ve Suriye'deki bazı terör örgütlerinin sahadan temizlenmesiyle ticari faaliyetler yeniden artmaya başlamıştır. Özellikle Zeytin Dalı Askeri Harekâtı güvenlik noktasında ülkemiz açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Suriye'deki iç savaşın tamamen sona ermesi ülkemiz ve çalışma sahamız olan Kilis için hem mülteci sorununu kısmen de olsa bitirecek hem de Suriye'nin yeniden inşasında ticari faaliyetlerin artmasını sağlayacaktır.

Çalışma alanımız 2000 yılına kadar sanayi faaliyetleri yönünden oldukça geri kalmıştır. Ancak 2000 yılında Kilis OSB'nin kurulması, küçük sanayi sitesi ve ilin çeşitli yerlerinde münferit olarak faaliyet gösteren zeytinyağı fabrikaları, Kilis- Hatay yolu üzerinde yer alan Limak Şirket'ine ait BİMS tesisi, Hasancalı'daki biber fabrikaları önemli sanayi tesisleridir. Ayrıca Kilis şehrinde pekmez ve sabun üreten küçük imalathanelerde mevcuttur. Bu sayılan tesislerden de anlaşılacağı üzere Kilis ilinde sanayinin hammaddesi tarım, hayvancılık ve taşa-toprağa dayanmaktadır. Kilis sanayi faaliyetlerinde teşvik kapsamında yer aldığından yatırımcılar için önemli bir ildir. Tarıma dayalı sanayinin daha fazla geliştirilmesi için hammadde ve iş gücü sorununun olmadığı Kilis'e daha fazla yatırım teşviği sağlanmalıdır. Ayrıca mikro milliyetçi bir tavır sergilenerek Kilis ilinde doğup zaman içerisinde büyükşehirlere göç etmiş zengin iş adamları Kilis'e yatırım konusunda daha fazla teşvik edilmelidir.

Kilis ili turizm olanakları açısından önemli potansiyele sahiptir. Kilis eski evleri, tarihi cumbalı evler, bu evler arasında yer alan dar ve çıkmaz sokaklar, cami ve türbeler, çeşmeler, höyükler, kırsal alandaki kerpiç evler ve Ravanda Kalesi kültür ve inanç turizmi kaynaklarını oluşturur. Resul Osman Dağı, Söğütlüdere, Akpınar, Kent Ormanı mesire alanları ve Hisar Tabiat Parkı doğa turizmi açısından turizm fonksiyonunu geliştirebilecek kaynaklardır. Ancak ilin bu önemli kaynaklarının yeterince tanıtılmaması, Suriye'deki iç savaş ve mülteciler nedeniyle medyada olumsuz algı oluşturulması, konaklama tesislerinin yetersizliği, halkın tarihi yerleri koruma ve turizm konusunda duyarsız olması Kilis ilinde turizm sektörünün gelişmesini engelleyen etmenlerdir.

Tarihi turizm açısından Ravanda Kalesi üzerinde yer aldığı tepenin hâkim durumu, çevresinde bulunan anıt ağaçlar, kaleyi oluşturan sur ve burçlar önemli bir potansiyele sahiptir. Ülkemizde milyonlarca insanın bu kaleden haberdar olmadığı tahmin edilmektedir. Ravanda Kalesi ön plana çıkarılarak Kilis'in tanıtım yüzü yapılmalıdır.

Sonuç olarak; Kilis önemli bir tarihi geçmişe sahip olması, ekonomik anlamda; tarım, hayvancılık, sanayi, ticaret, turizm faaliyetleri için büyük bir potansiyele sahip olmasına rağmen ülkemizde henüz ön plana çıkmış illerden değildir. Suriye sınırında yer alması sınır ticareti, sanayi ve ticaret merkezi olan Gaziantep'le olan coğrafi yakınlığı, Hatay üzerinden Mersin ve İskenderun limanlarına ulaşarak Akdeniz pazarına açılabilecek olması çalışma sahamızın mevcut potansiyellerinin değerlendirilmesi için önemli ulaşım imkânlarına sahip olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda yukarıda ortaya konulan sorunlar ve çözüm önerilerinin dikkate alınması Kilis ili için faydalı olacaktır.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, F. (2014). **Kentsel Gelişme İle Ulaşım Etkileşimi: Adana Örneği.** Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Adıgüzel, F., Toroğlu, E., & Kaya, Ö. (2015). Kentsel Gelişme ile Ulaşım İlişkisi: Adana Örneği. **Turkish Studies***, 6*(10), 27-46.

AFAD. (2013). *Suriyelilerin Konakladığı Geçici Barınma Merkezlerindeki Harcama ve Maliyet Analizleri.* **T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı.** Ankara.

Akbulut, F. (2016). Kentsel Ulaşım Hizmetlerinin Planlanması ve Yönetiminde Sürdürülebilir Politika Önerileri. **Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** (11), 337-355.

Akdemir, İ. O. & İncili, Ö. F. (2014). Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkileri: XIX. yüzyıl Kilis Şehir Örneği. **Marmara Coğrafya Dergisi** (29), 220-247.

Akis, M. (2002). **XVI. Yüzyılda Kilis ve Azez Sancağında Sosyal ve İktisadi Hayat.** Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

Akis, M. (2004). TAHRİR DEFTERLERİNE GÖRE 16. YÜZYILDA KİLİS SANCAĞINDAKİ AŞİRETLERİN İDARELERİ,NÜFUSLARI VE YAŞAM TARZLARI. **Tarih Araştırmaları Dergisi,** *22*(33), 9-31.

Akis, M. & Teektuna, M. (2017). Hurüfat Defterlerine göre 17.-19. Yüzyıllarda Kilis'te Yönetim ve Dini Yapılar. **Sosyal Bilimler Dergisi,** *7*(14), 89-103.

Akova, İ. (2018). **Turizm Coğrafyası**. Ed: Ö. Sertkaya Doğan, & M. Doğan, *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (s. 381-421). Pegem Akademi.

Akova, S. (2002). **Ergene Havzasının Coğrafi Potansiyeli**. Çantay Kitabevi. İstanbul.

Akova, S. (2004). Ergene Hazvasında Şehirler ve Şehirleşme. **Sosyoloji Dergisi,** *3*(9), 29-52.

Akpolat, M. S. (2009). Haçlı Seferleri Sırasında Önem Kazanan Bir Ortaçağ Kalesi: Ravanda. ***Journal of Faculty of Letters/Edebiyat Fakultesi Dergisi*****,** 17-32.

Aktüre, S. (1994). **Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri.** Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

Akyol, İ. H. (1944). Türkiye'de Basınç, Rüzgarlar ve Yağış Rejimi. **Türk Coğrafya Dergisi** (5-6).

Alaeddinoğlu, F. (2014). Van Gölü Havzasında Nüfusun ve Yerleşmelerin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılışı. ***TÜCAUM VIII. Coğrafya Sempozyumu, 23-24 Ekim 2014 Bildiriler Kitabı*****,** (s. 263-274). Ankara.

Albayrak, N. & Abdioğlu, Z. (2017). Türkiye'de İç Göçü Etkileyen Faktörlerin Analizi. **Researcher: Social Science Studies***, 5*(10), 293-309.

Aliağaoğlu, A. & Uğur, A. (2015). **Şehir Coğrafyası.** Nobel Yayınevi. Ankara.

Aliağaoğlu, A. & Uğur, A. (2016). Osmanlı Şehri. **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** (38), 203-226.

Bacanlı, Ü. G. & Saf, B. (2005). Kuraklık Belirleme Yöntemlerinin Antalya İli Örneğinde İncelenmesi. **Antalya Yöresinin İnşaat Mühendisliği Sorunları Sempozyumu** (s. 184-196). Akdeniz Üniversitesi. Antalya.

Backwell, O. (2015). Göç Kuramında Yapı ve Fail Kavramları Üzerine Bazı Görüşler. **The Journel of Migration Studies***, 1*(2), 188-218.

Bahar, M. (2015). **İnanç Turizmi açısından Kilis İlinin Değerlendirilmesi.** Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Bakanlığı, Ç. O. (2012). *Atık Su Arıtımı Eylem Planı (2008-2012).* **Çevre ve Orman Bakanlığı Yayınları.** Ankara.

Bakırcı, M. (2018). **Kır Yerleşmeleri**. Ed: M. Doğan & Ö. Sertkaya Doğan, *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (s. 57-88). Pegem Akademi. Ankara.

Bakırcı, M. (2018). **Ulaşım Coğrafyası**. Ed: Ö. Sertkaya Doğan & M. Doğan, *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (s. 355-380). Pegem Akademi. Ankara.

Balcı Akova, S. (2018). **Tarım Coğrafyası**. Ed: M. Doğan, & Ö. Sertkaya Doğan, *Beşeri ve Ekonomik Coğrafya* (s. 199-263). Pegem Akademi Yayıncılık. Ankara.

Balcı, A. (2018). Hayat Hikâyelerindeki Coğrafi Bilgi: Sözlü Coğrafya. **International Journal of Geography** (38), 40-57.

Barrero, R., & Yalaz, E. (2018). Intraduction: Preparing the way for Qualitative Research in Migration Studies. **Qualitative Research in European Migration Studeies**, 1-8.

Başayiğit, L. (2004). CORINE Arazi Kullanımı Sınıflandırma Sistemine Göre Arazi Kullanım Haritasının Hazırlanması:Isparta Örneği. **Tarım Bilimleri Dergisi**, *10*(4), 366-374.

Başıbüyük, A. (2004). Coğrafi Açıdan Kırsal Kalkınma Sorunu. **Doğu Coğrafya Dergisi,** *9*(12), 43-66.

Bayartan, M. (2005). Osmanlı Şehirlerinde Bir İdari Birim: Mahalle. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi** (13), 93-107.

Bayartan, M. (2005). Tarihi Coğrafya Çalışmaları Açısından Şehir ve Osmanlı Şehri. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Dergisi** (13), 85-92.

Belediyesi, Kilis. (2014). **Stratejik Plan.**

Benek, S. (2009). Ortaya Çıkışı, Gelişme Seyri ve Bölgeye Etkileri Bakımından Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP). **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** *3*(64), 45-71.

Beşe, İ. (2013). **Cumhuriyet Öncesinde ve Sonrasında Kilis**. Öz Baran Ofset Matbaacılık. Ankara.

Bölük, E. (2016). **De Martonne Kuraklık İndiksine Göre Türkiye İklimi.** Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Ankara.

Bölük, E. (2016). **Erinç İklim sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi.** Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Ankara.

Bölük, E. (2016). **Köppen İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi.** Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Ankara.

Bölük, E. (2016). **Thornthwaite İklim Sınıflandırmasına Göre Türkiye İklimi.** Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Ankara.

Castles, S. & Miller, M. (2008). Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri. (B. Bal & İ. Akbulut, Çev.) **Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.**

Cuinet, V. (1891). **La Turquie D'asie.** (E. Leroux, Dü.) Paris.

Çelebi, E. (2011). *Evliya Çelebi Seyehatnamesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine* (Cilt 9/1). (S. Kahraman, Dü.) **Yapı Kredi Yayınları.** İstanbul.

Çelgin, D. (2014). Göçmenlik ve Göçmen İşçi Kavramları ile Dış göç Yapmış İşçilerin Çalışma Hayatında Karşılaştıkları Sorunlar. **ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi,** *2*(2), 84-92.

Çelik, M. & Gülersoy, A. (2013). Kilis Merkez İlçede Marnlı Çıplak Yüzeylerin Zamansal Değişiminin Uzaktan algılama ile Analizi(1984-2010) ve Bu Yüzeylerin Rehabilitasyonu için Öneriler. **Marmara Coğrafya Dergisi** (28), 487-500.

Çetin, M., & Kara, M. (2008). Bir Kalkıma Aracı Olarak "Organize Sanayi Bölgeleri" Isparta Süleyman Demirel Organize Sanayi Bölgesi Üzerine Bir Araştırma. **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi** (31), 49-68.

Çevre ve Orman Bakanlığı. (2008). **Atıksu Arıtımı Eylem Planı (2008-2012).** Ankara.

Çıkın, A. & Yercan, M. (1995). Tarımda Üretici Örgütlenmesi. **Türkiye Ziraat Müh. IV. Teknik Kongresi Bildirileri** (s. 47-71). Ankara Üniversitesi. Ankara.

Dağlı, M. (2008). Kınacık Deresi ve Afrin Çayı'nın Balık Faunası (Kilis, Türkiye). **Journal of Fisheries Sciences***, 4*(2), 632-638.

Darkot, B. (1941). Türkiye'de Sıcaklık Drecesinin Dağılışı. **Türk Coğrafya Kurumu**, 24-34.

Darkot, B. (1967). Şehir Ayırımında Nüfus Sayısı ve Fonksiyon Kriteri. **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi** (17), 1-9.

Demirkent, I. (1992). Haçlı Seferleri Dönemi Kalelerinden Ravendan. **TTK Belleteni**, 371-389.

Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi** (18), 175-204.

DİE. (1937). *1935 Genel Nüfus Sayımı Kati ve Mufassal Neticeler Gaziantep Vilayeti* (Cilt 24). **Hüsnü tabiat Basımevi. İstanbul.**

DİE. (1997). **1997 Köy Envanteri:** *Kilis.* T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara.

DİE. (1940). **1940 Genel Nüfus Sayımı.** Devlet İstatistik Enstitüsü. Ankara.

DİE. (1950). **1945 Genel Nüfus Sayımı** (Cilt 65). Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. Ankara.

DİE. (1951). **22 Ekim 1950 Umumi Nüfus Sayımı***.* Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü. Ankara.

DİE. (1961). **1955 Genel Nüfus Sayımı***.* Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü. Ankara.

DİE. (1963). **1960 Genel Nüfus Sayımı.** Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

DİE. (1974). **Genel Nüfus Sayımı**. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

DİE. (1979). **1975 Genel Nüfus Sayımı**. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

DİE. (1983). **1980 Genel Nüfus Sayımı**. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

DİE. (1987). **1985 Genel Nüfus Sayımı**. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

DİE. (1993). **1990 Genel Nüfus Sayımı**. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

DİE. (2003). **2000 Genel Nüfus Sayımı**. Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Ankara.

Disperati, L. & Virdis, S. (2015). Assessment of land-use and land-cover changes from 1965 to 2014 in Tam Giang-Cau Hai Lagoon, central Vietnam **Applied Geography** (58), 48-64.

Doğan, M. (2005). Türkiye Ziraatinde Makineleşme: Traktör ve Biçerdöverin Etkileri. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi** (14), 66-75.

Doğan, M. (2010). **Mengen Havza'sının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası.** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi.

Doğan, M. (2011). Türkiye'de Uygulanan Nüfus Politikalarına Genel Bakış. **Marmara Coğrafya Dergisi**, 293-307.

Doğan, M. (2013). Türkiye Sanayileşme Sürecine Genel Bir Bakış. **Marmara Coğrafya Dergisi**, 211-231.

Doğan, M. (2017). **Eğirdir Gölü Havzası Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**. Çantay Kitabevi. İstanbul.

Doğan, M. (2018). **Sanayi Coğrafyası.** Ed: Ö. Doğan Sertkaya & M. Doğan, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (s. 265-286). Pegem Akademi. Ankara.

Doğanay, H. (2014). **Türkiye Beşeri Coğrafyası.** Pegem Akademi. Ankara.

Dökülgen, H. & Temel, S. (2015). Yaprağını Döken Karaçalı (Palinus Spina-Christi Mill) Türünde Yaprak ve Yaprak Sürgünlerinin Mevsimsel Besin İçeriği Değişimi. **Iğdır Üniversitesi Fen Bilimleri Ens. Dergisi** 5(3), 57-65.

DPT. (1996). **Kilis İli Raporu.** Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü. Ankara.

DSİ Genel Müdürlüğü. (2019). **DSİ'ce İnşa Edilecek İşletmeye Açılan Sulama ve Bataklık Islah Tesisleri.** Tarım ve Orman Bakanlığı. Ankara.

Ege, İ. (2017). Polyelerin Sınıflandırılması ve Kestelce Polyesi'nin (Kilis) Jeomorfolojik Özellikleri. **Gelecek Vizyonlar Dergisi,** *1*(1), 33-51.

Ekici, S. & Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. **Birey ve Toplum Dergisi,** *5*(9), 9-22.

El-Belâzuri, A. b. (2013). **Fütühu'l Büldan-Ülkelerin Fetihleri.** (M. Fayda, Çev.) Süyer Yayınları. İstanbul.

El-Vakidi, M. (2007). **Fütühü'ş-Şam.** NR Yayınevi. İstanbul.

Emek İnan, C. (2016). Göç Politikaları: İskan Kanunları Üzerinden Bir İnceleme. **The Journal Of Migration Studies,** *2*(3), 10-33.

Erdoğan, M. (2017). Kopuştan Uyuma Kent Mülteciler: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi, İstanbul Örneği. **Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.** İstanbul.

Erdoğan, M. & Ünver, C. (2015). Türk İş Dünyasının Türkiye'deki Suriyeliler Konusundaki Görüş, Beklentiler ve Önerileri. TİSK. **Matsa Yayınevi.** İstanbul.

Erdoğan, M., Kavukçuer, Y. & Çetinkaya, T. (2017). Türkiye'de Yaşayan Suriyeli Mültecilere Yönelik Medya Algısı. ***Özgürlük Araştırmaları Dergisi*.**

Ergeç, R. (2012). **Belgelerle Kilis.** Bilnet Matbaacılık. İstanbul.

Erinç, S. (1984). **Klimatoloji ve Metodları.** Gür-Ay Matbaası. İstanbul.

Erol, O. (2004). **Genel Klimatoloji.** Çantay Kitabevi. İstanbul.

Ersoy, M. (2016). **Kentsel Planlama.** Ninova Yayıncılık. İstanbul.

Esen, O. & Oğuş Binatlı, A. (2017). The impact of Syrian Refugees on the Turkish Economy: Regional Labour Market Effects. **Social Sciences,** *4*(129), 1-12.

Fitzpatrick, J. (2000). Temporary Protection of Refugees Elements of a Formalized Regime. **The American Journel Of İntenational Law***, 94*(2), 279-282.

Geray, C. (1975). Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy-Kent Yaklaşımı. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi***, 30*(1), 45-66.

Geray, C. (1992). Kooperatifçiliğin Dünya'da ve Türkiye'deki Nicel Gelişimi. **SBF Dergisi,** *47*(1), 427-441.

GİGM. (2018). **İdari Faaliyet Raporu.** İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Ankara.

Göney, S. (1975). *Büyük Menderes Bölgesi.* **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.** İstanbul.

Göney, S. (2011). Türk-Osmanlı Şehirlerinin Batıyı Etkileyen Bazı Özellikleri. ***Sosyoloji Dergisi**, 3*(22), 281-293.

Göney, S. (2016). ***Şehir Coğrafyası.*** Nobel Yayınları. İstanbul.

Göney, S. (2017a). **Şehir Coğrafyası-I.** (Düz: M. Bayartan) Beta Basım. İstanbul.

Göney, S. (2017b). **Şehir Coğrafyası-II.** (Dü: M. Bayartan,) Beta Basım. İstanbul.

Görgün, M. (2017). Küreselleşme Sürecinde Göçmen İlişkileri Ağının Önemi. *SDÜ* **İktisadi ve İdari Bilimler dergisi**, 1317-1327.

Gözenç, S. (1980). Arazi Kullanma "Land Use" Haritalarında Standardizasyon ve Türkiye için Bir Öneri. **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi** (23), 37-46.

Gözenç, S. (1980). Arazi kullanma "Land Use‟ haritalarında standardizasyon ve Türkiye için bir öneri. **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi** (23), 37-46.

Gözler, K. (2007). **İdare Hukuku Dersleri.** Ekin Kitabevi. Bursa.

Gül, A. & Küçük, V. (2001). Kentsel-Açık Yeşil alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi. **Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi** (2), 27-48.

Gülersoy, A. E. (2014). Yanlış arazi Kullanımı. **Elektronik Sosyal Bilgiler Eğitimi Dergisi***, 1*(2), 49-128.

Gültekin, E. & Ortaçeşme, V. (1996). **Land Degradation in Adana City Withi a Historical Perspective.** Çukurova University. Adana.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı. (2016). **Türkiye Kooperatifçilik Raporu.** Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü. Ankara.

Güner, İ. & Ertürk, M. (2004). Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine bir Araştırma. **Muğla Üniversitesi SBE Dergisi** (12), 40-62.

Güngördü, E. (2010). **Türkiye'nin Coğrafyası.** Gazi Kitabevi. Ankara.

Günkut, A. (1946). **Kilis İlçesi Monografyası.** İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları Basılmış Yüksek Lisans Tezi.

Günver, K. (2003). **Kilis'te Yaşayan Gayrimüslimler.** Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

Güzel, A. (2009). Tarih Öncesi Bir Yerleşme Olan Şanlıurfa'nın Kuruluşuna Etki Eden Coğrafi Faktörler. **Marmara Coğrafya Dergisi** (19), 108-129.

Harbalıoğlu, M., Özel, G. & Erkan, B. (2013). Kilis ilinin kırsal turizm potansiyeli ve sosyo-ekonomik kalkınma açısından değerlendirilmesi. **Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi** (2), 55-61.

Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacıların Kilis Şehrindeki Mekansal, Kültürel, Ekonomik Etkileri. **The Journel of İnternational Social Research***, 9*(45), 373-396.

Hellenkemper, H. (1976). Burgen der Kreuzritterzeit in der Grafschaft Edessa und im Königreich Kleinarmenien. ***Studien zur Historischen Siedlungsgeographie Südost-Kleinasien*.**

Helvacıkara, M. C. (2012). **Belgelerle Kilis.** Bilnet Matbaacılık.

Honigman, E. (1970). Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı. (F. Işıltan, Çev.) **Edebiyat Fakültesi Yayını.** İstanbul.

Hoşgören, M. Y. (2014). **Jeomorfoloji Terimleri Sözlüğü***.* Anka Matbaa. İstanbul.

İbnü-l-Esir. (1991). **İslâm Tarihi El-Kamil Fî't - Târîh (Cilt II).** (M. B. Eryarsoy, Çev.) Bahar Yayınları. İstanbul.

İçduygu, A. & Diker, E. (2017). Labor market integration of Syrian refugees in Turkey: From refugees to settlers. **The Journal of Migration Studies***, 3*(1), 12-35.

İçduygu, A. & Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Türkiye'sinde Göç Hareketleri. O. Baydar içinde, *75 Yılda Köylerden Şehirlere İstanbul* (s. 249-268). **Tarih Vakfı Yayınları.**

İlhan Oğuz Akdemir, Ö. F. (2014). Coğrafi Ortam ve Kent Fizyolojisi İlişkileri: XIX. yüzyıl Kilis Şehri Örneği. **Marmara Coğrafya Dergisi,** 220-247.

İnce, H. İ. (2004). **Milli Mücadelede Kilis***.* Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

IOM. (2009). **Uluslararası Göç Hukuk: Göç Terimleri Sözlüğü.** Uluslararası Göç Örgütü. İsviçre-Cenevre.

İzbırak, R. (1992). **Coğrafya Terimleri Sözlüğü.** Milli Eğitim Basımevi. Ankara.

Kadri, K. (1932). **Kilis Tarihi.** Bürhaneddin Matbaası. İstanbul.

Kalelioğlu, E. (1971). Gaziantep Yöresinn Fiziki Coğrafyası. ***AUDTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi*,** 140-204.

Kalkınma Bakanlığı. (2019). **Kilis İl Profili.** GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı. Ankara.

442 Numaralı Köy Kanunu. (1924). T.C. Resmi Gazete.

Kapluhan, E. (2013). Türkiye'de Kuraklık ve Kuraklığın Tarıma Etkisi. **Marmara Coğrafya Dergisi** (27), 488-510.

Kasarca, R. (1996). Türkiye'de Nüfus Gelişimi. **Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafya Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 247-266.

KÇŞİM. (2011). **Kilis İl Çevre durum Raporu**. Kilis Valiliği.

KDK. (2018). **Türkiye'deki Suriyeliler Özel Raporu**. Türkiye Büyük Millet Meclisi Kamu Denetçiliği Kurumu. Ankara.

Keleş, B. (2002). Memlükler Döneminde Sosyal Yapı. **Türkler Ansiklopedisi** (Cilt 5, s. 394-398). Yeni Türkiye Yayınları. Ankara.

Keleş, İ. (1997). Türkiye'de Göç Eğilimleri ve Şehirleşme Süreci. **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, *1*(2), 167-187.

Keleş, R. (1998). **Kentbilim Terimleri Sözlüğü (2. Baskı).** İmge Kitabevi. Ankara.

Kilis İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2010). **Tarih ve Kültür Kenti Kilis.** İpekyolu Kalkınma Ajansı..

Kilis İl Özel İdaresi. (2015). **Kilis Yapılanma Fizibilite Raporu.** İpekyolu Kalkınma Ajansı.

Kilis Valiliği. (1997). **Cumhuriyetin 75. Yılında Kilis**. Önder Matbaacılık. Ankara.

Kıvrım, İ. (2008). Kilis ve A'zaz Voyvodası Daltaban-zade Mehmet ALi Paşa ve Muhallefatı. **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi** (24), 147-174.

Koçak, Y. & Terzi, E. (2012). Türkiye'de Göç Olgusu, Göç Edenlerin Kentlere Olan Etkileri ve Çözüm Önerileri. **KAÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, *3*(3), 163-184.

Koçman, A. (1989). **Türkiye İklimi.** Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No:72. İzmir

Koçyigit, A. (1978). **Sarıkaya-Üçbaş (Karaman) Yöresinin Jeolojisi.** Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni. Ankara.

Koday, S. (2005). **Doğu Anadolu Bölgesi'nde Hayvancılık**. Atatürk Üniversitesi yayınları. Erzurum.

Koltuk, M. T. (2018). Osmanlı Belgelerinde Halep. **Türk Dünyası Belediyeler Birliği Yayınları** No:25. İstanbul.

Konyalı, İ. H. (1968). **Abideleri ve Kitabeleri ile Kilis Tarihi.** Kilis Kültür Derneği Yayınları. İstanbul.

Köy Hizmetleri. (1992). **Gaziantep İli Arazi Varlığı.** T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müd. Yayınları. Ankara.

Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. **Demography,** *1*(3), 47-57.

Lortoğlu, C. (2017). Suriyeli Mültecilerin "Misafir" Olma Haline Misafirperverlik Hukuku ve Etiği Açısından Bakış. **İnsan ve insan** (11), 54-80.

Lynch, K. (2010). **Kent İmgesi.** (İ. Başaran, Çev.) İş Bankası Kültür Yayınları. İstanbul.

Marshall, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. Bilim Sanat Yayınları. İstanbul.

MGM. (2017). **Kilis İli Uzun Yıllar Tüm Parametreler Bülteni** *(1960-2017).* Meteoroloji Genel Müdürlüğü. Ankara.

Milli Eğitim Bakanlığı. (2018). **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim**. Milli Bğitim Bakanlığı. Ankara.

Nurdoğan, A., Dur, A. & Öztürk, M. (2016). Türkiye'nin Mülteci Sorunu ve Suriye Krizinin Mülteci Sorununa Etkileri. **İş ve Hayat Dergisi: ekonomi, Hukuk ve Sosyal Politika,** *2*(4), 2016.

Özcan, D. (2017). Çağdaş Göç Teorleri Üzerine bir Değerlendirme. **İş ve Hayat Dergisi (Ekonomi, Hukuk ve sosyal Politika)** (4), 183-215.

Özçağlar, A. (1994). Çarşamba Ovası ve Yakın Çevresinde Araziden Faydalanma. ***Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*****,** 93-128.

Özçağlar, A. (2003). **Coğrafya'ya Giriş.** Hilmi Usta Matbaacılık. Ankara.

Özdemir, E. (2017). Suriyeli Mülteciler Krizinin Türkiye'ye Etkileri. **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, *3*(1), 114-140.

Özdemir, Ü. (2016). **Türkiye'nin Yerleşme Coğrafyası.** (Ed: M. A. Serkan Doğanay), *Türkiye Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası* (s. 61-94). Pegem Akademi. Ankara.

Özdeş, G. (1972). **Şehirciliğe Giriş ve Toplum Ölçeği**. İTÜ Matbaası İstanbul.

Özgen, E. (2002). **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı 1**. T.C. Kültür Bakanlığı. Ankara.

Özgen, E. (2010). **32. Kazı Sonuçları Toplantısı.** T.C. Kültür Bakanlığı. Ankara.

Özgen, N. (2007). **Bismil İlçesinin Coğrafyası**., Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi. Ankara.

Özgüç, N. (2003). **Turizm Coğrafyası**. Çantay Kitabevi. İstanbul.

Öztürk, M. (2004). 16. Yüzyılda Kilis, Urfa, Adıyaman ve çevresinde Cemaatler-Oymaklar. **Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları** No: 7. Elazığ.

Parlak, Z. (2017). Suriyeli Mültecilerin Türkiye'deki emek Piyasalarına Etkisi. **Social Sciences Studies Journel,** *3*(12), 2327-23377.

Paşa, A. C. (1966). **Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-i Hurefa (Cilt 1).** Bedir Matbaası. İstanbul.

Ravenstein, E. (1885). The Laws Of Migration. **Journal Of the Statistical Society of London***, 2*(48), 167-235.

Sargın, S. (2004). Isparta Yöresinde Fiziki Çevre Faktörlerinin Yerleşme Birimleri Üzerindeki Etkisi. **Doğu Coğrafya Dergisi***, 9*(11), 369-388.

Sarı, H. & Özşahin, E. (2016). CORINE Sistemine Göre Tekirdağ İlinin AKAÖ (Arazi Kullanımı/Arazi Örtüsü) Özelliklerinin Analizi. **Alınteri Zirai Bilimler Dergisi**(30), 13-26.

Sayın, Y., Usanmaz, A. & Aslangiri, F. (2016). Uluslararası Göç Olgusu ve Yol açtığı Etkiler: Suriye Göçü Örneği. **KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi***, 18*(31), 1-13.

Sertkaya Doğan, Ö. (2005). **Bakırçay Havzası Beşeri Coğrafyası.** İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Basılmamış Doktora Tezi). İstanbul.

Sertkaya Doğan, Ö. (2009). Nüfus Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Silivri. **Marmara Coğrafya Dergisi** (20), 1-19.

Sertkaya Doğan, Ö. (2018). **Nüfus Coğrafyası**. Ed: Ö. Sertkaya Doğan & M. Doğan, Beşeri ve Ekonomik Coğrafya (s. 27-54). Pegem Akademi. Ankara.

Sönmez, M., Çelik, M. & Seven, M. (2013). Coğrafi Bilgi Sistemleri ve Uzaktan Algılama Yardımıyla Kilis Merkez İlçesinin Erozyon Risk Alanlarının Belirlenmesi. **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi***, 10*(1), 1-21.

Sözer, A. N. (1984). Güneydoğu Anadolunun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi Bir Bakış. **Ege Coğrafya Dergisi,** *2*(1), 8-30.

Stchepinsky, V. (1943). **Maraş-Gaziantep bölgesi Jeolojisi.** MTA. Ankara.

Susam, T., & Karaman, S. (2007). Köy Yerleşim alanlarının Bazı Özelliklerinin Coğrafi Bilgi Sistemleri ile Belirlenmesi: Tokat-Zile İlçesi Örneği. **Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi***, 4*(2), 153-163.

Şahin, C. (1986). **İnsan ve Doğal Çevre***.* Ankara Üniversitesi. Ankara.

Şahin, C. (2005). **Türkiye Fiziki Coğrafyası.** Gündüz Eğitim ve Yayıncılık. Ankara.

Şahinalp, S. (2006). Şanlıurfa Şehri'nin Kuruluşuna Etki Eden Etmenler. **Coğrafi Bilimler Dergisi,** *4*(1), 105-127.

Tanoğlu, A. (1945). Türkiye'de Çiftçi Nüfus Yoğunluğu Meselesi. **Türk Coğrafya Dergisi,** 107-118.

Tanoğlu, A. (1969). ***Nüfus ve Yerleşme* (Cilt I).** Taş Matbaası. İstanbul.

Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı. (2005). **Toprak ve Arazi Sınıflaması standartları Teknik Tallimatı.** Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı.

Taşçıoğlu, S. & Atmaca, M. (2015). Tarihi Kentlerde Dış Mekan Kimliği: Kilis Örneği. **Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi***, 1*(20), 54-63.

Tekeli, İ. (2005). Türkiye'de Nüfusun Mekansal Dağılımında Yaşanan Gelişmeler. **ODTÜ MFD***, 22:1*, 85-102.

Terlemez, H., Şentürk, K., Sümengen, M. & Oral, A. (2010). **Türkiye Jeoloji Haritaları Antakya O38 Paftası***.* Maden Tetkik Arama Enstitüsü. Ankara.

Toroğlu, E. (2007). Niğde İlinde Göç Faktörleri ve Göçler. **Coğrafi Bilimler Dergisi***, 1*(5), 75-96.

Tuncel, M. (2002). "Kilis" Maddesi. **İslam Ansiklopedisi** (Cilt 26, s. 5-8).

Tunçdilek, N. (1967). Türkiye İskân Coğrafyası: Kır İskânı (Köy-Altı İskân Şekilleri). **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını**. İstanbul.

Tunçdilek, N. (1980). Türkiye'de Kır Yerleşmesinin Gelişimi ve Evrimi. **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi,** *80*(23), 1-25. İstanbul.

Tunçdilek, N. (1985). Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı. **İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü.** İstanbul.

Tunçdilek, N. (1986). Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi. **İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Yayınları.** İstanbul.

Tunçel, H. (2000). Türkiye'de İsmi Değiştirilen Köyler. **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Degisi,** *10*(2), 23-34.

Turoğlu, H. (2000). Doğal Ortam Analizi ve Düzenleme-Planlama Çalışmaları. **Coğrafya Dergisi** (8), 201-2012.

Tümertekin, E. (1973). Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar. **İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Yayını**, No: 72. İstanbul.

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2002). **Beşeri Coğrafya İnsan, Kültür, Mekan***.* Çantay Kitabevi. İstanbul.

Tümertekin, E. & Özgüç, N. (2005). **Ekonomik Coğrafya Kalkınma ve Küreselleşme***.* 2005: Çantay Kitabevi. İstanbul.

Türkay, O. (1957). Türkiye'de Zirai Nüfus ve Yerleşme. **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi,** 12(01), 32-50.

Türkeş, M. (2000). **H*ava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma.*** TC Başbakanlık Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü. Ankara.

Umur, B. (1993). **Tarihsel Adlar.** İnkılap Kitabevi. İstanbul.

Verburg, P. H., Van De Steeg, J., Veldkamp, A. & Willemen, L. (2009). From land cover change to land function dynamics: a major challenge to improve land characterization. ***Journal of* environmental management,** *90*, 1327-1335.

Vural, H. & Fidan, H. (2007). Türkiye'de Hayvansal Üretim ve Hayvancılık İşletmelerinin Özellikleri. **Tarım Ekonomisi Dergisi***, 13*(2), 49-59.

Yakar, H. & Tektuna, M. (2017). **II. Abdülhamit Albümlerinde Kilis.** Kilis Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. *Kilis.*

Yalçın, B. C. (1985). Türkiye'de Koyun Yetiştiricliği ve Problemleri. ***İstanbul Üniversitesi Veterinerlik Fakültesi Dergisi*** (11), 87-97. İstanbul.

Yiğitbaşıoğlu, H. (2017). Finike ve Yakın Çevresinin İklimi. **Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi**, 40(1-2) 108-135.

Yıldırım, A. (2013). Oylum Höyük Toplumunun(Orta Tunç Çağı, Kilis) Paleodemografik Yapısı. **Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks***, 5*(3), 35-48.

Yılmaz Gündüz, A., Kaya, M. & Aydemir, C. (2011). Kentiçi Ulaşımında Karayolu Ulaşımına Alternatif Sistem:Raylı Ulaşım sistemi. **Akademik Yaklaşımlar Dergisi***, 2*(1), 135-150.

Yılmaz, M. (2014). Erçek Gölü Havzası'ndaki Köy Yerleşmelerinin Coğrafi Özellikleri. **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi***, 1*(18), 299-328.

Yüksel, M. H. (2010). ***ADNKS ve UAVT'nin Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Kullanımı ve Güncelliği Üzerine Konya İli Genelinde Bir Çalışma.*** Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu Uzmanlık Tezi.

İnternet Kaynakları

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, http://risk.ticaret.gov.tr (15.08.2018)

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Birlik ve Kooperatif Sayısı http://koop.gtb.gov.tr (15.08.2018)

Karayolları Genel Müdürlüğü, İl ve İlçe Uzaklıkları, http://www.kgm.gov.tr (03.04.2018)

YÖK, Öğrenci ve Akademisyen Sayıları, *https://istatistik.yok.gov.tr/*.
(2019. 07.20).
Kilis Valiliği, Konaklama Merkezleri, www.oncupinar.gov.tr (15.01.2019).
MTA, Kilis Madenler http://www.mta.gov.tr (06.08.2018.).
Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları, https://kvmgm.ktb.gov.tr (07.01.2019.).
Türkiye Jeolojisi, http://www.cyprusgeology.org/turkish/24_geology_tr (13.02.2018).
https://www.facebook.com/KİLİS-SEVDALILARI-276185977259/ (11.08.2019).
Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Kilis Su ve Orman Varlığı, https://www.bolge3.ormansu.gov.tr (18.07.2019).
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Toprak Arazi Sınıflaması Standartları Teknik Talimatı https://www.tarim.gov.tr (15.12.2017).
http://www.islamansiklopedisi.info/index.php?klme=kilis (08.10.2018).

ÖZGEÇMİŞ

1986 yılında Cizre'de doğan Diyar KARADEMİR, ilkokul, ortaokul ve lise öğrenimini Şanlıurfa merkezde tamamlamıştır. Lisans öğrenimine 2004 yılında Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesinde başlamış 2009 yılında mezun olarak MEB bünyesinde Şırnak merkezde öğretmenliğe başlamıştır.

2012-2015 yılları arasında Harran Üniversitesinde Yüksek Lisans Eğitimini Yrd. Doç. Dr. Abdülkadir GÜZEL danışmanlığında "Cizre İlçesi Yerleşmeleri" adlı tezi hazırlayarak tamamlamıştır.

2016 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde Coğrafya bölümünde doktora eğitimine başlamıştır. MEB bünyesinde çeşitli okullarda öğretmenlik ve idarecilik yapmış, CBS konusunda çeşitli eğitimlere katılmış ve halen Şanlıurfa/Karaköprü ilçesinde yer alan Şanlıurfa Spor Lisesi'nde okul müdürü olarak görev yapmaktadır.